

CATHERINE GRACE KATZ

FIICELE IALTEI

FAMILIILE CHURCHILL,
ROOSEVELT ȘI HARRIMAN:
O poveste de dragoste și război

„Captivantă, istorie la superlativ.” – *KIRKUS REVIEWS*

ISTORIE
TREI

Colecție coordonată de
LIVIA SZÁSZ

CATHERINE GRACE KATZ

FIICELE IALTEI

FAMILIILE CHURCHILL,
ROOSEVELT ȘI HARRIMAN:
O poveste de dragoste și război

Traducere din limba engleză de
IRINA NEGREA

TREI

Editori:
SILVIU DRAGOMIR
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Director editorial:
MAGDALENA MĂRCULESCU

Redactare:
ONDINE CRISTINA DASCĂLIȚA

Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:
GABRIELA ANGHEL

Corectură:
IRINA MUȘĂTOIU
OANA APOSTOLESCU

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Titlul original: *The Daughters Of Yalta: The Churchills, Roosevelts, and Harrimans:
A Story of Love and War*

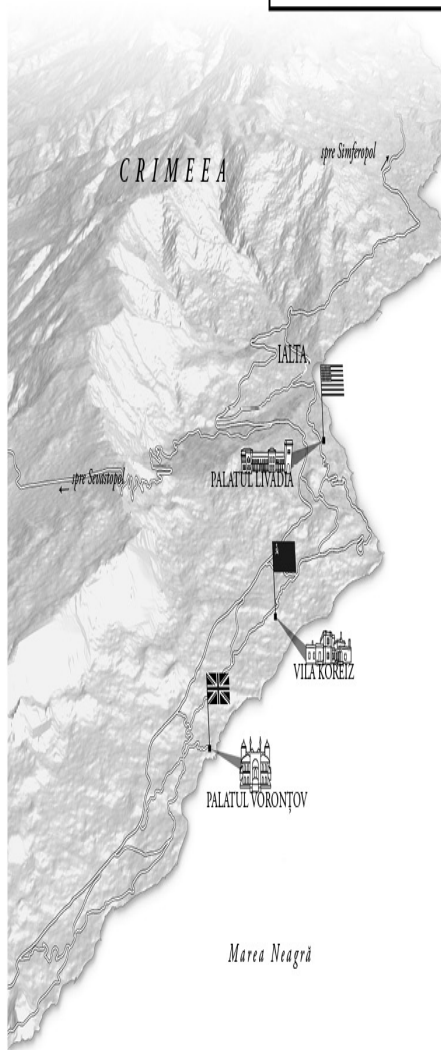
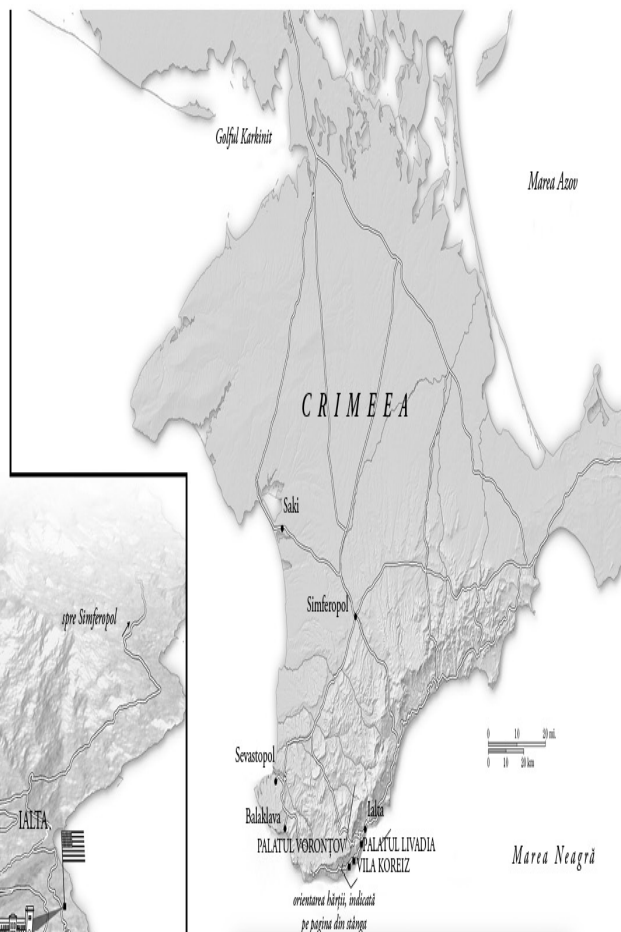
Autor: Catherine Grace Katz

Copyright © 2020 by Catherine Grace Katz

Copyright © Editura Trei, 2023
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1459-7
ISBN (EPUB): 978-606-40-2010-9

Lista delegațiilor esențiali la Ialta

Această listă servește la identificarea anumitor persoane care figurează proeminent în carte. Lista conține însă doar un mic număr din sutele de oameni care au fost prezenți la Conferința de la Ialta. De menționat că unii dintre cei incluși în listă au titlaturi multiple. Am indicat numai acele titluri care sunt relevante sau ușor de recunoscut judecând după rolul lor în această narațiune.

Delegații americani

- Franklin D. Roosevelt — *președinte al Statelor Unite ale Americii*
- Anna Roosevelt — *fiica lui Franklin Roosevelt și aide-de-camp**; cunoscută și ca *Anna Roosevelt Boettiger*
- W. Averell Harriman — *ambasadorul american în Uniunea Sovietică*
- Kathleen (Kathy) Harriman — *fiica lui Averell Harriman*
- General-maior Frederick Anderson — *comandant general adjunct al Forțelor Aeriene Strategice ale SUA, Europa*
- Charles Bohlen — *adjunct al secretarului de stat, interpret al lui Franklin Roosevelt*
- Locotenent-comandor Howard Bruenn — *medic al lui Franklin Roosevelt, cardiolog*
- James Byrnes — *director, Agenția pentru mobilizarea de război*
- Steve Early — *secretar de presă*
- Edward Flynn — *fost președinte al Comitetului Democratic Național; prieten cu Franklin Roosevelt*
- Wilder Foote — *adjunct al secretarului de stat*
- Alger Hiss — *director adjunct, Biroul pentru afaceri politice speciale, Departamentul de Stat*
- Harry Hopkins — *consilier special al președintelui*
- Sergeant Robert Hopkins — *fiul lui Harry Hopkins, fotograf al U.S. Army Signal Corps*
- Amiral Ernest King — *comandant-șef, Flota SUA; șef al operațiunilor navale*
- General-maior Laurence Kuter — *adjunct al șefului Statului- Major de Operații, Forțele Aeriene ale Armatei SUA, reprezentându-l pe generalul de armată Henry „Hap” Arnold*
- Amiral al flotei William Leahy — *șef al Statului-Major al comandantului suprem (Franklin Roosevelt) al Armatei SUA și al Marinei SUA*
- General George Marshall — *șef al Statului-Major al Armatei SUA*
- H. Freeman Matthews — *director, Biroul afacerilor europene, Departamentul de Stat*
- Viceamiral Ross T. McIntire — *șef al Departamentului medical, Marina*

SUA; medic al lui Franklin Roosevelt

- Eddie Page — *al doilea secretar și consul, Ambasada Americană, Moscova*
- Edward R. Stettinius — *secretar de stat*
- General-maior (în retragere) Erwin „Pa“ Watson — *consilier militar și secretar personal al lui Franklin Roosevelt*

Delegații britanici

- Winston Churchill — *prim-ministru*
- Sarah Churchill — *fiica lui Winston Churchill și aide-de-camp, ofițer de aviație în Women's Auxiliary Air Force (WAAF)**; cunoscută și ca Sarah Oliver;*
- Feldmareșal sir Harold Alexander — *comandant suprem al trupelor aliate, teatrul de operațiuni din Mediterana*
- Maior Arthur Birse — *interpret al lui Winston Churchill*
- Feldmareșal sir Alan Brook — *șef al Statului-Major General Imperial*
- Sir Alexander Cadogan — *subsecretar permanent la Foreign Office*
- Sir Archibald Clark-Kerr — *ambasadorul britanic în Uniunea Sovietică*
- Amiral al flotei sir Andrew Cunningham — *Prim Lord al Amiralității și șef al Statului-Major Naval*
- Anthony Eden — *ministru de externe*
- General sir Hastings „Pug“ Ismay — *șef al Statului-Major al lui Winston Churchill, ministru adjunct în Cabinetul de Război*
- Lord Moran — *medic al lui Winston Churchill*
- Mareșal al Forței Aeriene Regale sir Charles „Peter“ Portal — *șef al Statului-Major al Aviației*
- Comandor Charles „Tommy“ Thompson — *aghiotantul lui Winston Churchill, Marina Regală*

Delegații sovietici

- Iosif Stalin — *mareșal al Uniunii Sovietice, secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*
- General Aleksei Antonov — *prim-adjunct al șefului Statului-Major General*
- Lavrenti Beria — *comisar al poporului pentru afaceri interne (NKVD)*
- Sergo Beria — *fiul lui Lavrenti Beria*
- Andrei Gromîko — *ambasadorul sovietic în Statele Unite*
- Fiodor Gusev — *ambasadorul sovietic în Regatul Unit*
- Mareșal Serghei Hudiakov — *adjunct al șefului Statului-Major al Aviației Sovietice*
- Amiral al flotei Nikolai Kuznețov — *comisar al poporului pentru Marina Sovietică*

- Ivan Maiski — *adjunct al comisarului poporului pentru afaceri externe al Uniunii Sovietice; fost ambasador sovietic la Court of St. James's (în Regatul Unit)*
- Viaceslav Molotov — *comisar al poporului pentru afaceri externe*
- Vladimir Pavlov — *interpret al lui Iosif Stalin*
- Andrei Vișinski — *prim-adjunct al comisarului poporului pentru afaceri externe*

* În rom., „aghiotant”; am optat pentru termenul francez folosit în original, având în vedere că ficele prezente la Ialta nu aveau toate un statut militar cert. (N.red.)

** Divizia de femei a Forței Aeriene britanice. (N.tr.)

PARTEA I

Știe să se descurce cu toți și, de aceea, o vor lua cu ei.

1 FEBRUARIE 1945

În iarna anului 1945, Palatul Livadia, cu zidurile sale cândva imaculat de albe, acoperite acum de murdărie, stăruia pustiu, sus pe faleză, deasupra Mării Negre. Mobilierul¹ și obiectele de artă de o valoare inestimabilă dispăruseră de mult. Chiuvețele, toaletele și lămpile fuseseră smulse din instalații și date jos de pe pereți. Naziștii furaseră tot, până și clanțele de alamă de la uși.

Situat la nici cinci kilometri în lungul coastei față de stațiunea maritimă Ialta, pe vârful sudic al peninsulei Crimeea, acest palat fusese cândva locuința de vară a țarului și a țarinei, Nicolae al II-lea și Alexandra. Aceștia demolaseră vechiul Palat Livadia, unde murise Aleksandr al III-lea, și construiseră în loc o nouă reședință imperială cu 116 încăperi², mai potrivită pentru viața de familie. Clima mediteraneeană și plajele cu pietriș negricios le ofereau țarului, țarinei și celor cinci copii ai lor o relaxare binevenită după umiditatea și opulența din Sankt-Petersburg. Palmieri și chiparoși umpleau grădinile luxuriante dimprejurul palatului în stil neorenescentist italian, clădit din piatra albă a Crimeii. Țarul și copiii săi se scăldau în mare, jucau tenis și călăreau pe potecile stâncoase, în timp ce țarina oferea spre vânzare bazarului broderiile³ lucrate de ea, ca să strângă fonduri pentru spitalul local. Dar în toată această relativă simplitate, se păstra splendoarea. În sala albă de bal⁴, unde ușile cu panouri din sticlă se deschideau spre o curte interioară, fiica cea mare a țarului, marea ducesă Olga, și-a serbat împlinirea vârstei de șaisprezece ani printr-o grandioasă serată. Pentru prima oară în viață a dansat toată noaptea în învolburările rochiei ei roz, cu părul prins sus pe creștet, iar primele ei bijuterii — un colier confecționat din treizeci și două diamante și perle — scânteiau în lumina candelabrelor.

Țarul și familia sa au vizitat Livadia doar de patru ori, înainte de a fi uciși, în 1918, în subsolul unei case din orașul Ekaterinburg. Această faptă violentă a marcat sfârșitul dinastiei Romanov și al Rusiei imperiale. Bolșevicii au transformat apoi palatul într-un sanatoriu pentru muncitorii sovietici privilegiați, care aveau nevoie de odihnă, liniște și tratamente pentru tuberculoză. Tovarășii au epurat acest palat sclipitor de alb, îndepărtând sau acoperind toate însemnele familiei Romanov, la fel cum au dărâmat monumentele închinat monarhiei de pe tot cuprinsul Rusiei, înlocuindu-le cu monumente dedicate lor înșiși. Pe urmă,

a venit războiul, cel de-al doilea într-un sfert de veac. În 1942, după o lună de lupte sângeroase în orașul-port Sevastopol situat în apropiere, naziștii au cotopt Crimea, în cadrul sinistrei Operațiuni Barbarossa încheiate până la urmă fatal pentru Germania hitleristă, care încălcase pactul de neagresiune cu sovieticii și se avântase spre est prin stepa rusă. Cotoptorii au rechiziționat Livadia, considerând că doar palatul de vară al țarului ar fi putut găzdui corespunzător cartierul general nazist din Crimea. În primăvara anului 1944, sovieticii au recucerit într-un final Crimea și i-au izgonit pe naziști, însă inamicul în retragere nu a pregetat să jefuiască Livadia, plecând de-acolo cu tot ce se putea transporta.

Aici, în acest palat devalizat, se afla acum în februarie 1945 încântătoarea Kathleen Harriman, fiica în vârstă de douăzeci și șapte de ani a unuia dintre cei mai bogați oameni din America, socotit al patrulea în ordinea averii. Mii de muncitori umpleau palatul și grădinile, tăind cu fierăstrăul, bătând cu ciocanul, vopsind, dezinfectând, lustruind și plantând, fără a mai pomeni de montarea instalațiilor sanitare atât de necesare. Fuseseră amenajate paturi de campanie⁵ pentru muncitorii recrutați și prizonierii de război români, pe care sovieticii îi aduseseră ca să curețe zona de distrugerile lăsate în urmă de război, însă oricum tot nu existau suficiente locuri unde să poată dormi toți cei care trudeau din greu pe întinsul fostelor domenii imperiale.

Kathy și tatăl ei, W. Averell Harriman, ambasadorul Statelor Unite în Uniunea Sovietică, sosiseră de câteva zile de la Moscova, unde locuiau de un an și trei luni. Intenționaseră să vină cu avionul⁶, știut fiind că nu aveau la dispoziție nici zece zile ca să supravegheze pregătirile finale pentru una dintre cele mai însemnate conferințe ale războiului, însă din cauza vremii rele nu putuseră decola. Până la urmă, călătoria lor cu trenul, pe o distanță de aproximativ 1 300 kilometri⁷, durase aproape trei zile, vagoanele târându-se anevoios prin dreptul satelor distruse de bombardamente și prin ținuturile devastate de război, imagini cu care Kathy se obișnuise în ultimele luni. Fiecare gară⁸ pe care o vedea era năruită. „Această distrugere inutilă⁹ e ceva îngrozitor“, îi scria Kathy guvernantei ei din copilărie care acum îi devenise prietenă, Elsie Marshall, poreclită „Mouche“, care se afla la New York. (Dacă această remarcă avea să răzbată sau nu până la Mouche rămânea la latitudinea cenzurii.) Surorii ei mai mari, Mary, îi scria: „Dumnezeule, țara asta¹⁰ va avea treabă multă, nu glumă — și asta doar ca să facă curat.“

* * *

Deși războiul nu era nicidecum câștigat, spre sfârșitul anului 1944, forțele britanice și americane eliberaseră Roma, Parisul, Bruxelles-ul și Atena de sub ocupația germană și italiană, în timp ce Armata Roșie înainta spre vest prin Polonia și România. Cu toată contraofensiva neașteptată și remarcabil de puternică a Wehrmachtului (forțele militare combinate ale Germaniei) în luna decembrie a aceluia an în Belgia, Franța și Luxemburg, ce amenința să străpungă linia frontului apusean în pădurile geroase din Ardeni, era evident că Aliații dobândiseră supremația. Războiul din Pacific nu era nici pe departe încheiat —

generalii americani estimau că ar mai fi putut dura încă un an și jumătate, doar dacă nu se reușea finalizarea la timp a unei noi arme secrete, netestată deocamdată, care ar fi putut schimba totul. Însă prim-ministrul britanic, Winston Churchill; președintele Statelor Unite, Franklin Roosevelt; și secretarul general al PCUS, Iosif Stalin, își dădeau seama că în Europa se ajunsese la o răscruce critică. În timp ce armatele lor goneau spre Berlin, cei trei conducători se confruntau cu probleme complicate privind sfârșitul războiului pe continent, probleme pe care nu le puteau rezolva decât față în față.

Nu era prima oară când convocaseră o asemenea reuniune. La sfârșitul lunii noiembrie 1943, „Cei Trei Mari“, cum erau cunoscuți acești lideri ai Aliaților, se întruniseră la Teheran pentru a pune bazele celui de-al doilea front preconizat de multă vreme, pe care l-au lansat exact după șapte luni, pe plajele din Normandia. La momentul respectiv, făcând efortul de a fi pe placul lui Stalin, Roosevelt și Churchill avuseseră generozitatea de a întreprinde anevoioasa călătorie până la Teheran, un oraș situat mult mai aproape de Moscova decât de Londra sau Washington. Acum, era corect ca Stalin să vină el la ei. Liderii occidentali au propus organizarea conferinței în Mediterana, însă Stalin a motivat că, din cauza sănătății sale șubrede, nu putea părăsi Uniunea Sovietică. La recomandarea medicilor¹¹, a refuzat să ia în considerare vreun loc de întâlnire amplasat dincolo de granițele țării sale. Churchill și, în special, Roosevelt știau că aveau nevoie de cooperarea sovieticilor pentru a garanta victoria în Pacific și reușita organizației recent imaginate de Roosevelt cu scopul de a consolida pacea mondială. Era însă necesar și angajamentul asumat de Stalin pe termen lung pentru a asigura autodeterminarea politică a unor națiuni eliberate de curând, ca de pildă Polonia. Cum la mijloc era viziunea lor despre o lume postbelică democratică, cei doi aveau mai mult de pierdut decât ar fi avut Stalin, a cărui Armată Roșie controla fără echivoc Europa de Est. Roosevelt i-a cerut discret¹² lui Averell Harriman să accepte solicitarea lui Stalin, fără prea multă tocmeală — adică să confirme că el și Churchill aveau să vină în Uniunea Sovietică înainte ca Churchill să poată invoca alte obiecții.

Coasta Mării Negre era cel mai îndepărtat punct vestic până unde Stalin era dispus să se deplaseze, iar salba de stațiuni maritime amplasate de-a lungul coastei sudice a Crimeii, o fâșie de pământ poreclită „Calea Romanovilor“ datorită celor câteva reședințe care aparținuseră cândva familiei imperiale și prietenilor lor aristocratici, păstra încă o anumită prestanță în ochii tovarășilor sus-puși. Deși înfierau corupția epocii imperialiste, sovieticii nu păreau să aibă scrupule morale în privința folosirii acestor palate luxoase pentru ei înșiși. După ce au evaluat¹³ diferite locuri pe țărmurile Mării Negre, de la Odessa la Batumi, sovieticii și americanii au socotit că Ialta și Palatul Livadia rămâneau cele mai bune opțiuni; celelalte variante erau prea deteriorate de război pentru a putea găzdui delegații ample sau erau mai puțin accesibile cu vaporul ori avionul. Harriman și ambasada americană de la Moscova au acceptat fără nicio tragere de inimă, chiar dacă, așa cum sublinia Churchill, Marea Neagră era încă înțesată de mine¹⁴, ceea ce făcea imposibil ca liderii să se fi încumetat să călătorească până la Ialta cu

vaporul — deși unii membri ai personalului lor auxiliar aveau să fie nevoiți să procedeze astfel. Cam de Anul Nou¹⁵ 1945, a fost luată decizia: Roosevelt și Churchill aveau să se întâlnească pe insula Malta, aflată la 95 de kilometri de vârful sudic al Italiei, iar de acolo urmau să zboare cu avionul până în Crimeea, în vederea reuniunii cu Stalin în palatul de vară al fostului țar.

Deși reședință imperială, Palatul Livadia era mai mic decât conacul și domeniul de 9 300 de metri pătrați din Hudson River Valley, unde Kathy Harriman își petrecuse copilăria. Palatul era prea mic, de asemenea, și pentru a găzdui toate cele trei delegații, care păreau să se umfle exponențial cu fiecare nouă zi. Pozând în amfitrionul amabil și îndatoritor, Stalin avusese delicatețea de a oferi Livadia președintelui Roosevelt. Fiind mai spațios decât celelalte palate din apropiere, sala de bal de aici era perfect adecvată pentru a găzdui reuniunile oficiale ale „Celor Trei Mari” împreună cu consilierii lor, iar, ținând seama de faptul că Roosevelt era paralizat de la mijloc în jos și imobilizat într-un cărucior cu roțile, Stalin s-a gândit că pentru președinte ar fi mult mai confortabil să nu fie nevoit să se deplaseze zilnic în altă parte pentru întâlnirile conferinței. În același timp, Churchill și echipa lui urmau să se cazeze la Palatul Voronțov, reședință a unui alt aristocrat rus, pe care sovieticii îl naționalizaseră și care era situat la o distanță de treizeci de minute de mers cu mașina. Stalin a optat pentru o clădire oarecum mai mică, cunoscută fie drept Vila Koreiz, fie drept Palatul Iusupov, care prezenta avantajul amplasării între reședința americană și cea britanică. Palatul Voronțov și Vila Koreiz erau într-o stare mult mai bună decât Palatul Livadia, deși un fel de aură neplăcută învăluia cumva reședința aleasă de Stalin. Palatul Iusupov aparținuse odinioară¹⁶ omului care, potrivit zvonurilor, îl ucisese pe Rasputin, misticul (sau șarlatanul, în funcție de perspectiva din care priveai) și povătuitorul țarinei Alexandra, a cărei influență nefastă asupra Romanovilor le grăbise declinul. Rămâne însă un mister dacă impenetrabilul Stalin intenționa să trimită un fel de mesaj — de intimidare sau de umor negru — prin alegerea acestei vile, ori dacă, pur și simplu, considera că era alegerea cea mai confortabilă pentru el.

Odată ce s-a stabilit că întâlnirea celor trei avea să aibă loc la Ialta, sovieticii au mai avut la dispoziție doar trei săptămâni pentru a face din vilele devastate un amplasament adecvat unuia dintre cele mai ample și importante summituri internaționale din istorie. Lavrenti Beria¹⁷, șeful temut al *Narodnii komissariat vnutrennih del* — înfricoșătorul NKVD (*Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne*), poliția secretă a Uniunii Sovietice — și omul pe care Stalin se putea bizui întotdeauna pentru executarea celor mai neplăcute sarcini pe care le dădea, a preluat conducerea pregătirilor. Aceasta presupunea să supravegheze tot, de la reparațiile structurale până la transportul proviziilor și îndepărtarea oricăror „elemente indezirabile” din regiunea înconjurătoare — incluzând 835 de indivizi¹⁸ presupuși antisovietici, descoperiți pe parcursul celor 74 000 de verificări de securitate, pe care NKVD-ul le efectuase pe o rază de douăzeci kilometri de Ialta. Ambasadorul Harriman urma să sosească cu aproximativ zece zile înainte de conferință, pentru a se convinge că amenajările erau la nivelul

standardelor americane și pentru a se asigura că toate chestiunile logistice și cele legate de protocol erau în regulă, astfel încât nicio problemă, fie ea cât de mărunta, să nu împiedice bunul mers al diplomației.

În teorie, Averell Harriman răspundea de aranjamentele finale ale conferinței, însă în realitate lucrurile nu stăteau tocmai așa. Averell nu rata niciodată șansa de a se plasa în miezul acțiunii aflate la ordinea zilei. La începutul anului 1941, izolaționismul era încă endemic în Statele Unite, iar națiunea rămânea neutră. Roosevelt era dornic să sprijine lupta împotriva naziștilor, însă nu putea face acest lucru decât păstrând o poziție de neutralitate. Gândind creativ, a descoperit un subterfugiu legislativ, care îndeplinea obiectivele sale, ceea ce a dus la instituirea programului „Lend-Lease”^{****}: Statele Unite urmau să furnizeze Marii Britanii și aliaților acesteia hrană, combustibil, nave, avioane, muniție și alte echipamente militare, pe care Marea Britanie, teoretic, ar fi urmat să le înapoieze după război. Când Roosevelt l-a numit pe Averell trimis special pentru programul Lend-Lease în februarie 1941, acesta s-a mutat la Londra, fără vreo clipă de ezitare, pentru a-și prelua postul, în ciuda bombardamentelor germane care făceau ravagii. Dar, după ce Statele Unite au intrat în război, acțiunea s-a mutat la est, iar Averell ardea de nerăbdare să urmeze același curs. Roosevelt i-a oferit funcția de ambasador la Kremlin în toamna anului 1943, așa că fără zăbavă Harriman a plecat de la Londra la Moscova.

Nici de data asta nu a fost altfel. La trei zile după¹⁹ ce Averell și Kathy au sosit în Crimeea, el a plecat cu avionul în Malta pentru a se întâlni cu Churchill și Roosevelt, dornic să participe la orice activități importante premergătoare conferinței. Între timp, Averell a lăsat-o pe fica sa la Ialta, pentru a duce la bun sfârșit restul pregătirilor la Livadia, pe parcursul acelei ultime săptămâni care mai rămânea înainte de sosirea delegaților.

Deși surprinzător la prima vedere, de fapt era perfect logic ca toată această activitate să fie supervizată de către Kathy. Ea vorbea rusește, pe când Averell — nu. Dându-și seama că tatăl ei nu putea avea niciodată timpul necesar ca să învețe limba și totodată să-și îndeplinească îndatoririle de ambasador la Moscova, Kathy se hotărâse să învețe ea rusește pentru amândoi. De îndată ce au ajuns la Moscova, unde ea urma să joace rolul de amfitrionă oficială în Spaso House, reședința ambasadorului american, Kathy a angajat un profesor. Puținii profesori de rusă²⁰ care vorbeau limba engleză la Moscova erau deja ocupați, așa că ea a trebuit să apeleze la un profesor vorbitor de franceză și să traducă din rusă în franceză și, apoi, în engleză. Kathy exersa limba rusă de câte ori avea prilejul, ascultând cu atenție replicile în timpul spectacolelor de la Teatrul Bolșoi și Teatrul Malîi, sau mormăind de una singură expresii rusești când mergea pe stradă. Uneori, localnicii se zgâiau la ea uimiți, dar, așa cum îi povestea Kathy surorii ei Mary, oricum aveau tendința să se holbeze la ea din cauza mantoului de blană și a ciorapilor de mătase, articole de lux rare, pe care puțini la Moscova și le puteau permite. Rusa vorbită de ea nu era nicidecum perfectă, însă Kathy se descurca suficient de bine încât să poată fi interpreta tatălui ei²¹ la reuniunile mondene. Așadar, și-a asumat sarcina de a comunica acum cu rușii — santinele,

funcționari publici și muncitori — prezenți în învâlmășeala de la Livadia. Chiar dacă se căznea uneori, spera că rușii aveau să o ierte, la fel cum și ea îi ierta atunci când se căzneau să pronunțe corect numele ei. Cuvântul protocolar pentru „domn“ în rusă era *gospodin*, așa că rușii i se adresau cu „*gospodina Harriman*“. Multora totuși le era imposibil să pronunțe „H“ în Harriman, așa că se întâmpla ca „domnișoara Harriman“ să sune ca un fel de „*gaspadiina Garriman*“²², ceea ce pentru Kathy suna ca „un bătrân dregându-și glasul dimineața devreme“.

Nu era prima oară când Averell — întotdeauna Averell sau Ave, niciodată „tata“ sau „tati“ — o lăsa pe Kathy să se descurce pe cont propriu în vreun loc îndepărtat. În timpul celor patru ani de studii la Bennington College în Vermont, Kathy și-a petrecut vacanțele de iarnă la Sun Valley, stațiunea de schi pe care Averell o avea în Idaho. Era prima stațiune de acest fel din Statele Unite. Când americanii s-au molipsit de pasiunea pentru schi, după Jocurile Olimpice de Iarnă din 1932 de la Lake Placid, Averell și-a dat seama că în fața lui se așternea o oportunitate enormă. În calitate de președinte al Union Pacific Railroad, Averell urmărea să crească cifra de afaceri din exploatarea liniilor feroviare vestice. Pentru aceasta, oamenilor le trebuia un motiv să meargă în vest, or o destinație luxoasă pentru practicarea schiului, rivalizând cu stațiunile alpine din Europa, ar fi fost exact soluția dorită. Sun Valley, un „ranch stațiune de vacanță în munți“²³, cum a fost etichetat, s-a dovedit imediat un succes, în special după ce Averell le-a cerut tehnicienilor săi să inventeze și să monteze primul telescaun din lume. În scurtă vreme, la Sun Valley, Kathy a început să se simtă ca acasă, la fel ca la reședința citadină a Harrimanilor din Manhattan sau ca la moșia lor rurală, Arden House, de pe Valea râului Hudson. Părinții lui Kathy divorțaseră când ea avea zece ani, iar mama ei, Kitty, murise de cancer, când Kathy avea doar șaptesprezece ani. Averell se recăsătorise în 1930, cu Marie Norton, fosta soție a lui Cornelius Vanderbilt Whitney, iar Marie, firește, și-a asumat rolul de stăpână la Arden House. Deși Kathy se înțelegea bine cu mama ei vitregă, iar Arden House era înconjurată de superbe terenuri pentru echitație și tir, două dintre preocupările importante ale lui Kathy, Sun Valley rămânea locul unde Kathy se simțea cu adevărat legată de tatăl ei.

Averell călătorea adesea în străinătate, urmărindu-și asiduu diversele interese, inițial pentru afaceri, apoi din ce în ce mai mult pentru treburi guvernamentale, iar Kathy rămânea să îi țină locul²⁴ uneori câte patru săptămâni la rând, preluând sarcinile administrative zilnice în stațiune: evaluarea condițiilor pe pârtie, campaniile publicitare sau asigurarea unei ospitalități speciale în cazul turiștilor celebri, ca Ernest Hemingway, care în scurt timp ajunsese să se considere ca acasă în Sun Valley. Câteodată chiar întreprindea mici acțiuni de recunoaștere în stațiunile rivale, care începuseră să răsară în Vest. Deși familia lor era remarcabil de bogată, Harrimanii nu aveau un comportament ostentativ și păstrau cumva o atitudine spartană. Kathy învățase la²⁵ Foxcroft School, un pension în Virginia, cunoscut pentru vânătorile de vulpi, expedițiile călare timp de mai multe zile până la Luray Caverns, precum și pentru obligația ca elevele să doarmă în fiecare noapte pe verande neîncălzite, indiferent de vreme. Adoptând un stil de viață în

mijlocul naturii, la Sun Valley, Kathy și-a descoperit curând pasiunea pentru schi. Înainte ca tatăl ei să fi montat telescaunele²⁶, Kathy urca adesea câte cinci ore pe versantul muntelui — îmbrăcată modern cu o scurtă cu monogramă și un pulovăr de cașmir, cu schiurile învelite în piele de focă —, și asta pentru o singură coborâre pe zăpada neîncepută din Idaho. Prietenii și rudele au început să o poreclească „Pufăilă”²⁷, de la sunetul respirației găfâite la altitudine mare, când, cu tenacitate, urca din ce în ce mai sus pe munte. Însă neasemuitele săptămâni pe care Kathy le petrecea la Sun Valley însemnau mult mai mult decât emoția realizărilor ei sportive. Experiența dobândită de ea în aceste răstimpuri constituia dovada capacității unei fice dornice să se arate vrednică de a sta pe picior de egalitate alături de tatăl ei.

În multe privințe, contribuția ei la administrarea stațiunii Sun Valley a reprezentat un antrenament ideal pentru activitatea cu care se confrunta acum. Numai că nimic nu ar fi putut pregăti cu adevărat o persoană pentru efortul covârșitor al muncii ce trebuia făcută înainte ca Roosevelt și echipa sa să sosească la Palatul Livadia. Sub instrucțiunile lui Lavrenti Beria, sovieticii reînzestrau frenetic vilele cu tot ce se putea prelua de la hotelurile de lux din Moscova. Peste o mie cinci sute de vagoane²⁸, încărcate cu materiale de construcții, unelte, decorațiuni, covoare, becuri electrice, obiecte de artă, ustensile de bucătărie și alimente, se opintiseră cale de o mie șase sute kilometri până în Crimeea. Ai fi zis că orice obiect deplasabil din interiorul renumitului Hotel Metropol de la Moscova fusese împachetat și transportat. Până și uniforme menajerele²⁹ pentru conferință erau brodate cu „M”-ul distinctiv al Hotelului Metropol. Pe lângă indispensabile paturi, mese și scaune, trebuiau furnizate și alte obiecte banale de zi cu zi, ca de pildă umerase de haine, oglinzi pentru bărbierit și scrumiere. Kathy presupunea că unele dintre aceste lucruri erau „pur și simplu «rechiziționate»”³⁰ din locuințele oamenilor aflate în orașele devastate de război din apropiere.

Exista, de asemenea, problema evacuării „chiriașilor” care se mutaseră acolo când plecaseră naziștii: insectele parazite. Palatul era infestat de păduchi și ploșnițe. În vreme ce echipa pestriță a forțelor NKVD conduse de Beria — soldați ai Armatei Roșii, muncitori din rândul țăranilor locali și prizonieri de război români — se căzneau să pună totul în ordine, a sosit acolo și divizia medicală a US Navy ca să despăducheze palatul. Au pulverizat³¹ tot mobilierul cu o soluție de 10 la sută DDT dizolvat în kerosen și au presărat pudră DDT peste toate pânzeturile, însă nici cu acea doză draconică nu s-a putut scăpa complet de paraziți. La rândul ei, Kathy era îndeajuns de familiarizată cu insectele din Rusia. În trenul³² cu care venise de la Moscova la Ialta, o pișcase ceva lângă ochi și pielea i se umflase atât de rău, încât vreo două zile abia a mai putut vedea. Diplomația internațională pe timp de război putea fi total lipsită de strălucire, însă Kathy rămânea imperturbabilă.

Tocmai datorită fermității și stăpânirii de sine care o caracterizau, Kathy devenise o prezență indispensabilă în lumea tatălui ei. Mulțumită celor cincisprezece luni la Moscova și celor doi ani petrecuți anterior la Londra, unde

lucrase ca reporter de război, fiica lui Averell Harriman, atrăgătoare și tenace, era bine cunoscută de conducătorii militari și civili ai tuturor celor trei națiuni aliate, care se întruneau la Ialta. Prezența ei la Palatul Livadia nu avea să surprindă pe niciunul dintre ei, nici chiar pe Roosevelt. „Întrucât acesta este domeniul ei³³, am aranjat să o iau cu mine pe Kathleen“, îl informase Averell pe FDR****, printr-o telegramă în 17 ianuarie. „O voi lăsa³⁴ la Ialta să se ocupe de detaliile amenajărilor de acolo.“ Roosevelt nu a obiectat³⁵.

În mod ironic, această activitate competentă, privind organizarea unei locuințe și ospitalitatea de rigoare, avea să devină până la urmă specialitatea lui Kathy. Aceasta se mutase la Londra la începutul războiului pentru a lucra ca jurnalist — și nu, cum insistă ea³⁶ de nenumărate ori, pentru a fi menajera tatălui ei. De fapt, unul dintre ultimele lucruri pe care i le scrisese surorii ei Mary, înainte de a se muta la Moscova, a fost: „Sper doar³⁷ să nu mai fie recepții“. Kathy a fost teribil de dezamăgită. Viața la Moscova părea să constea în nesfârșite banchete somptuoase, cu mult caviar și votcă. Acum, știa deja că trebuia să se aștepte ca supervizarea personalului extrem de numeros din acel palat și primirea oaspeților să facă parte din munca ei la Ialta, însă de-a lungul timpului ajunsese să înțeleagă că rolul ei ca amfitrioană și asistență a tatălui ei era mult mai complex decât organizarea de petreceri și administrarea casei. Deși nu primise niciodată un titlu oficial, în realitate funcția ei era de ofițer de protocol pentru americani, un rol adesea ignorat și subapreciat, însă totuși vital în diplomația internațională. Supravegherea protocolului îngloba totul, de la studierea și respectarea ritualurilor și a datinelor națiunilor străine, până la măsurile necesare pentru ca aranjarea la masă a oaspeților la un dîneu de stat să nu exacerbeze cumva eventualele nemulțumiri mărunte. Acum, depindea de Kathy să poată anticipa și elimina toate posibilele surse de confuzii culturale, iritări sau inadvertențe, înainte de sosirea delegaților. Chiar și un lucru aparent inofensiv, cum era o greșeală de dactilografie a numelui vreunui ministru adjunct pe un cartonaș indicând locul la masă putea să îl agaseze pe acel delegat, care ar intra apoi iritat în sala de conferințe. Efectele ulterioare puteau fi nefaste.

Oricât de importante ar fi fost ritualurile de protocol, lui Kathy i se întâmpla uneori, cu mult șarm, să uite de ele. Odată, în timpul unei seri în oraș la Londra cu cea mai bună prietenă a ei, Pamela Churchill, nora premierului, îl văzuse pe regele Greciei. Kathy l-a salutat cu un simplu „How do do !“³⁸, cum fac americanii. Pam, dimpotrivă, i-a făcut o reverență adâncă. De asemenea, Kathy nu prea obișnuia să îi trateze cu respect pe cei care se considerau superiori ei. La un moment dat, provocase un scandal cu Adele Astaire — sora și fosta parteneră de dans a starului american de film Fred Astaire, care se măritase cu lordul Charles Cavendish —, după ce scrisese un articol destul de sarcastic în *Newsweek*, despre contribuția Adelei la efortul de război. Ca reporter de război, Kathy cunoscuse și relatase despre nenumărate femei, care lucrau în fabrici, pilotau avioane de transport sau îngrijeau soldații imediat în spatele frontului. Eforturile lui Adele ca „secretară particulară“³⁹ — aducând îmbunătățiri la scrisorile de dragoste pe care soldații le trimiteau acasă — nu se puteau compara (deși Adele

scria frumos) cu aceste eforturi. În articol, Kathy nota că Adele „purta încă funde prostest⁴⁰ în părul încărunțit“. *Newsweek* publicase, de asemenea⁴¹, vârsta ei — patruzeci și patru de ani —, însă pentru asta Kathy putea da vina pe editorul revistei. Nici nu a fost de mirare că Adele, prietenă cu mama vitregă a lui Kathy⁴², nu apreciasse nicidecum această portretizare. Când fosta starletă a văzut-o din nou pe tânăra jurnalistă într-un restaurant din Soho, a zbierat la Kathy pe un ton pițigăiat, făcând-o „javră ordinară“⁴³ și amenințând să o „spargă“ la Londra. Kathy s-a amuzat vizibil, ceea ce a înfuriat-o și mai mult pe Adele.

Acum, oricât de mult i-ar fi plăcut să râdă de acel maître d'hôtel rus⁴⁴, care încerca să găsească aranjamentele optime pentru vesela de porțelan și paharele de cristal în dreptul fiecărui loc la masă, Kathy a preferat să se abțină și să nu își exprime franc opiniile. Războiul continua să facă ravagii; o abordare diplomatică era esențială. Pentru oamenii cărora le păsa cu adevărat de protocol, era obligatoriu ca totul să fie făcut exact așa cum trebuia. Era o muncă ingrată. Știa că, dacă executa totul corect, nimeni nu avea să remarce eforturile ei; dacă totuși făcea vreo greșală, tatăl ei putea fi blamat pentru neajunsul de a nu fi luat toate măsurile necesare ca să asigure armonia multiculturală. Avea să fie dificil să-i poată ajuta pe nenumărații membrii din anturajului lui Roosevelt, personalități dificile adesea, să se adapteze la obiceiurile rusești, și cu atât mai mult în condițiile concrete complicate ale sejurului de aici. Sovieticii făcuseră tot posibilul pentru a asigura confortul oaspeților lor, însă cu toate acestea echipa medicală a marinei a trebuit să avertizeze contingentul american să își diminueze nivelul așteptărilor și a îndemnat la „un pic de bonomie“⁴⁵ din partea tuturor.

În timp ce trecea dintr-o cameră în alta la Livadia, inspectând amenajările făcute pentru cazarea persoanelor, urmată de nelipsiții ofițeri NKVD⁴⁶, Kathy își folosea din plin cunoștințele de limbă rusă. Apartamentul lui FDR, unde fuseseră cândva încăperile personale ale țarului, incluzând biroul și sufrageria privată, o preocupa pe Kathy în mod deosebit. În camera⁴⁷ care servea acum ca dormitor al președintelui domnea o ambianță covârșitor de sumbră. Parcă ar fi fost un vagon de dormit, sculptat dintr-un bloc masiv de lemn. Pereții erau lambrisați cu mahon; tablouri în enorme rame aurite și bogat ornamentate tapetau pereții; pretutindeni vedeai abajururi de lampă, din mătase oranj cu franjuri; perne din pluș verde erau împrăștiate pe jos ca într-un harem. Iar în mijloc, trona un pat din lemn masiv, o piesă de mobilier impozant cum își imaginau sovieticii că și-ar dori un demnitar străin. În căutarea perfecțiunii, se răzgândiseră⁴⁸ de câteva ori în privința covorului persan Buhara care s-ar fi potrivit cel mai bine în acea încăpere. Și fiecare schimbare de opinie ieșea la suprafață abia *după* ce muncitorii mutaseră cogeamite patul înapoi la loc.

Însă Kathy putea să fie exact la fel de pretențioasă și atentă la detalii. Când a constatat că zugravii din baia lui FDR nu reușeau să înțeleagă ce le spunea ea în rusă, nu s-a descumpănit deloc. Captându-le atenția, Kathy a arătat spre⁴⁹ fereastră și spre marea din zare, iar apoi înapoi spre pereți. Înapoi și înainte, înapoi și înainte. Culoarea pereților, a încercat ea totuși să le explice din nou, trebuia să se armonizeze cu culoarea apei. Alături, un instalator⁵⁰, care

supraveghea reparațiile la instalațiile sanitare pe care naștii le smulseseră din perete, se uita lung la ea. Nu părea deloc amuzat. Și asta poate și fiindcă Kathy le ordonase deja zugravilor să schimbe culoarea de cel puțin șase ori.

Kathy avea lucruri mult mai importante pentru care să-și facă griji decât orgoliile rănite ale unor instalatori și zugravi. Un efectiv de mărimea unui batalion, format din membri ai cabinetului, oficiali al Departamentului de Stat și ofițeri de la vârful ierarhiei militare — fără a mai pomeni de președintele Statelor Unite — urma să sosească la porțile palatului. Sălile de baie sau, mai degrabă, lipsa lor, se dovedeau a fi un adevărat coșmar, iar Kathy făcea tot ce îi stătea în putință pentru a preîntâmpina haosul „spălătoarelor“. Doar nouă toalete⁵¹ și patru căzi erau disponibile pentru a servi câtorva sute de oameni și numai apartamentul lui Roosevelt⁵² avea o baie privată. Tuturor celorlalți nu le rămânea decât să-și aștepte rândul sau, dacă nu, să folosească latrinele, care fuseseră amenajate la iuțeală în grădină. Chiar și punând la socoteală lavoarele de modă veche, care mai fuseseră adăugate, tot mai rămâneau treizeci și cinci de ofițeri, care aveau să fie nevoiți să se bărbiească în găleți puse lângă pat.

Repartizarea în camere necesita, de asemenea, o viziune strategică. În palat nu existau suficiente dormitoare separate pentru a-i caza pe toți cei cărora, prin rangul și meritele personale, li s-ar fi cuvenit desigur cele mai selecte apartamente în hotelurile prestigioase din New York sau Londra. Așa, însă, șaisprezece colonei⁵³ aveau să fie nevoiți să doarmă laolaltă într-o singură cameră, ca la cazarmă; pe când subofițerii urmau să stea îngrămădiți la mansardă. Dormitoarele de la⁵⁴ primul nivel, situate în preajma președintelui, Kathy le rezervase pentru consilierii lui guvernamentali cei mai apropiați: consilierul său special Harry Hopkins, secretarul de stat Edward Stettinius, expertul său în treburile sovietice și interpret de limbă rusă Charles „Chip“ Bohlen, venerabilul om de stat, director al Agenției pentru Mobilizarea de Război James Byrnes, precum și Averell. Conducătorilor militari de rang înalt le-a destinat nivelul al doilea. În calitatea sa de șef al statului-major al armatei, generalul George Marshall avea grad mai mare decât toți. Kathy i-a oferit dormitorul imperial al țarului. Amiralul Ernest King, al doilea ofițer superior pe linie ierarhică în US Navy, avea să fie nevoit să se mulțumească cu budoarul țarinei.

* * *

Când putea găsi o clipă de răgaz, Kathy fugea afară la aer curat. După lunga iarnă moscovită, la care se adăugaseră cele trei zile pe care ea și tatăl ei le petrecuseră în drum spre Crimeea într-un tren colcăind de insecte nocive, era o ușurare să se poată plimba pe cărările în pantă din grădinile palatului, unde chiparoșii păreau să străpungă orizontul, iar munții stâncoși, cu căciulile lor de nea, își desenau profilul în fundal. Peisajul îi reamintea lui Kathy⁵⁵ de Italia. Explorarea grădinilor nu însemna însă un exercițiu fizic viguros, cum era ea obișnuită, deși potecile răzbăteau în sus pe urcușuri naturale. Oricum, razele calde ale soarelui erau bine-venite. În timpul iernii precedente⁵⁶, care i se păruse nesfârșită în Rusia, făcuse o formă gravă de scorbut, când gingiile i se umflaseră și

îi sângeraseră atât de cumplit, încât crezuse că o să-i cadă dinții din gură.

Aceste explorări în natură constituiau și un izvor de idei și inspirație pentru o altă misiune pe care Kathy o avea de îndeplinit, până la sosirea oaspeților. Împreună cu Eddie Page⁵⁷, unul dintre tinerii diplomați americani acreditați la Moscova, Kathy scria o broșură de prezentare, menită să le ofere americanilor o succintă imersiune în cultura locală. Întrucât majoritatea delegaților americani nu călcase niciodată în Crimeea, și nici, de fapt, în vreo altă parte a Uniunii Sovietice, această broșură avea rolul de a fi un instrument diplomatic util, plin de informații despre geografie, istorie și semnificația acestei părți nefamiliare a lumii. Sarcina era lipsită de provocarea jurnalistică a relatărilor dure despre ciocnirile armate pe linia frontului, pe care Kathy începuse să le scrie pentru *Newsweek*, exact înainte ca Averell să fie chemat la Moscova, însă tot era ceva.

Când s-a mutat inițial la Londra, Kathy nu avea niciun fel de pregătire jurnalistică, în afară de noțiunile generale despre afacerile internaționale, dobândite la Bennington College, și experiența concretă în relații publice căpătată la Sun Valley. Însă jurnalismul fusese scrisoarea ei de recomandare la Londra și, implicit, în lumea lui Averell. Kathy ajunsese să îl cunoască cu adevărat pe tatăl ei abia după ce mama ei murise. La scurt timp după moartea lui Kitty, Averell le scrisese celor două fiice ale lui. În această scrisoare⁵⁸, le povestea despre concepțiile lui cumva radicale referitoare la rolul unui părinte în viața copiilor lui. Știa că nu va putea niciodată să o înlocuiască pe mama lor, întrucât el nu era nicidecum genul de om afectuos și tandru, care să-și exteriorizeze permanent dragostea față de copii. Putea, totuși, să le ofere altceva.

După ce tatăl lui Averell, magnatul feroviar ridicat prin forțe proprii E.H. Harriman, a murit când Averell avea șaptesprezece ani, mama lui Averell a moștenit în totalitate imensa avere a soțului ei. „Cea mai bogată femeie din lume”⁵⁹, cum o porecliseră revistele, a devenit o forță formidabilă în filantropia americană. Spiritul de independență era inerent femeilor din familia Harriman. Sora lui Averell, Mary Harriman Rumsey, era și ea o forță în felul ei. În studenție, și-a făcut un renume venind la Barnard College într-o trăsură cu patru cai, condusă chiar de ea, și fondând totodată Junior League, o organizație națională inspirată din demersurile mișcării sociale reformiste „settlement movement” și ale activistei sociale reformiste Jane Addams. Mary Rumsey a ajuns mai târziu să dețină o funcție-cheie în National Recovery Administration a lui Roosevelt, o organizație *New Deal* menită să stabilizeze afacerile și oferta de locuri de muncă după tumultul Marii Crize Economice. Având drept exemplu asemenea femei în familie, Averell dorea ca ficele lui să fie personalități independente — un sentiment rar întâlnit la tații din clasa lui socială. Însă el spera ca în timp tinerele să ajungă să i se alăture în afaceri, în măsura în care își doreau și le convenea acest lucru. Dacă aveau să aibă răbdare cu el și să lase deoparte prejudecățile, el era sigur că, destul de curând aveau să devină „cei mai buni prieteni din lume”⁶⁰. Dacă Mary a optat până la urmă pentru un mod de viață mai tradițional, măritându-se și întemeind o familie, Kathy a acceptat cu ardoare oferta lui Averell.

Când Averell compusese această scrisoare, nu avusese cum să prevadă că, pe lângă activitatea în Sun Valley, Kathy avea să-i fie alături patru ani, navigând prin meandrele diplomației în două capitale europene implicate în război. Ar fi trebuit ca acum să-l însoțească pe Averell cea de-a doua soție, Marie, însă din cauza unor tulburări de vedere aceasta alesese să rămână la New York. Averell a încurajat-o pe Kathy să meargă în locul ei. Pentru Averell, ideea de a o aduce pe fiica sa la Londra nu era nicidecum vreun concept revoluționar, ci mai degrabă continuarea unei tradiții de familie. Când Averell era mic, tatăl lui insistase să își ia toată familia — soție, fii și fiice — în călătoriile lui în jurul lumii. În 1899, când Averell⁶¹ avea șapte ani, familia s-a imbarcat în Expediția Harriman, o explorare majoră a coastei peninsulei Alaska, pe care tatăl lui Averell a organizat-o și a sponsorizat-o, împreună cu personalități marcante ale Americii — savanți, artiști, scriitori și fotografi. În alți ani, vara, au cutreierat Europa în automobile nou-nouțe. Ulterior, în 1905, după Războiul Ruso-Japonez, tatăl lui Averell și-a dus familia în Japonia, căci urmărea să dezvolte o rețea de căi ferate, care să facă înconjurul lumii.

Kathy a fost entuziasmată de invitația lui Averell. Guvernanta ei din copilărie, Mouche, era engleză, iar aproape în fiecare vară fetele Harriman călătoriseră în Anglia sau Franța. Experiențele de atunci au trezit în Kathy o anume afinitate⁶² față de europeni, dar și simțul aventurii. Însă, la început, Guvernul American a refuzat să o lase pe Kathy să meargă la tatăl ei în Londra, pe motiv că nu aparținea personalului considerat esențial. Averell a luat legătura cu prietenul său Harry Hopkins, vechiul coleg a lui FDR, consilierul și omul cel mai apropiat de președinte. Hopkins a obținut o viză pentru Kathy pentru a lucra la Londra ca reporter de război, în ciuda lipsei ei de experiență în domeniu. Temerară, Kathy i-a scris lui Hopkins: „Cineva deschide ușa⁶³ sau pasează untul la masă — «mulțumesc» este rezultatul politicos... Însă a asocia acel «mulțumesc» cu oportunitatea pe care mi-ați creat-o nu are nicio logică... Sunt extrem de recunoscătoare și voi continua să fiu pentru o grămadă de timp“. Kathy a zburat din New York în Bermude și apoi la Lisabona cu o „barcă zburătoare“ de lux, *Dixie Clipper*, sosind la Londra în 16 mai 1941, la nici o săptămână de la cel mai groaznic raid aerian al Blitz-ului. Peste cinci sute de avioane Luftwaffe bombardaseră Londra timp de aproape șapte ore, istorica sală a Camerei Comunelor fiind și ea transformată într-un morman de ruine fumegânde.

La Londra, Kathy a lucrat mai întâi la International News Service și, apoi, la *Newsweek*, una dintre numeroasele companii în care Averell deținea acțiuni. Însă mutarea în⁶⁴ URSS cu Averell însemna să demisioneze de la *Newsweek*, exact când avea șanse să fie numită corespondent de război în Africa de Nord. „Sunt absolut încântat⁶⁵ de ceea ce ai realizat — și foarte mândru. Nu te frământa în privința planurilor tale de viitor“, o liniștea Ave într-o notă. Însă odată ajunsă la Moscova, strădaniile ei de ziaristă fuseseră limitate în mare parte la extragerea și multiplicarea la șapirograf a articolelor din ziare, pentru a fi incluse în buletinul de știri zilnic al ambasadei, o sarcină pe care ea o compara cu „decuparea păpușilor de hârtie“⁶⁶. Acum, redactând această broșură despre Crimeea, Kathy

constata că informații despre istoria locală, atât veche, cât și din secolul al XIX-lea, se găseau din abundență. În schimb, era mult mai dificil să se documenteze despre trecutul mai recent al Crimeii. Într-o după-amiază, s-a hotărât să facă o vizită unei doamne în vârstă, care locuia în apropiere, Maria Cehova, sora celebrului dramaturg rus. Sperând într-o ameliorare a tuberculozei de care suferea, Cehov se mutase la Ialta împreună cu mama și sora lui în 1898, acolo fiind locul unde a scris două dintre renumitele sale piese de teatru, *Trei surori* și *Livada de vișini*. Scriitorul murise în 1904, însă sora lui, acum în vârstă de 83 de ani, locuia încă foarte aproape de Palatul Livadia, în vila albă și elegantă a lui Cehov, cu vedere la mare, pe care cumva izbutise să o ferească de furia naziștilor. Vizita lui Kathy la domnișoara Cehova părea promițătoare: cine altcineva să-i fi putut oferi un tablou mai edificator al istoriei și culturii ruse din ultima jumătate de veac?! Dar, deși domnișoara Cehova era „o persoană fermecătoare și vivace⁶⁷, arătându-se foarte entuziasmată să întâlnească niște americani“, cum îi scria Kathy lui Mouche, lui Kathy i-a fost „îngrozitor de greu să aflu informații despre istoria prerevoluționară a acestei regiuni de coastă, întrucât sovieticii par foarte reticenți în această privință“. De asemenea, Cehova a refuzat să îi povestească lui Kathy „despre ce s-a întâmplat în acel an și jumătate de ocupație armată“. Dar, așa cum Kathy avea să descopere curând, Maria Cehova nu era nicidecum unică. La palat, a întâmpinat aceeași reținere. „Nici localnicii care⁶⁸ lucrează la palat, aici la Livadia, nu par să știe nimic“, îi povestea ea fostei sale guvernante.

Când Kathy s-a mutat⁶⁹ la Moscova în octombrie 1943, lumea o avertizase că viața cotidiană în Rusia nu avea să semene cu nimic din ceea ce întâlnise ea vreodată, nici măcar la Londra imediat după Blitz. „Credeam că, venind aici⁷⁰ — începând să lucrez în presă și așa mai departe, avea să fie pentru mine ultima oară în viață când mă mai puteam speria de ceva“, îi scria Kathy lui Mary exact înainte de a pleca din Londra. „Acum Londra năruită pare o bagatelă.“ Se așteptase ca⁷¹ Moscova să fie un oraș de case din lemn încropite, cu locuitori neciopliți și posomorâți, însă lucrurile nu stăteau așa. În unele privințe, Moscova era foarte asemănătoare cu orice oraș occidental modern. Camioane Lend-Lease americane⁷² străbăteau huruind bulevardele largi, iar tramvaiele erau atât de⁷³ ticsite de oameni care circulau de colo-colo prin oraș, încât Kathy și-a amintit fără să vrea de trenurile care se întorceau la New York din New Haven după un meci Harvard-Yale. Însă, în ciuda acestei vânzoleli generale, ai fi zis că moscoviții se grăbeau permanent spre nicăieri. Toți pietonii, cu excepția cetățenilor mai în vârstă⁷⁴, o depășeau cu iuțeală pe Kathy, așa tânără și sportivă cum era, trecând pe lângă ea pe trotuare în graba lor de a se așeza la coadă undeva, pentru mâncare sau băutură, și postându-se acolo gata să aștepte la rând multe ore. Kathy și-ar fi dorit să-i întrebe despre aceste paradoxuri, însă nu avea permisiunea să comunice cu ei. Avea voie să socializeze doar cu comunitatea corpului diplomatic sau cu bărbații din departamentul de presă american, dintre care mulți aveau iubite rusoai, care erau niște „prostitute sadea“⁷⁵. Adesea, singurul ei prieten era tatăl ei. În aglomerația unui oraș cu milioane de locuitori, viața fiecăruia era totuși insulară.

În 1945, americanii știau încă foarte puțin despre aliatul lor răsăritean. Nu existaseră relații diplomatice între Rusia și Statele Unite începând din 1917, când bolșevicii puseseră mâna pe putere, și până în 1933, când președintele Roosevelt recunoscuse în cele din urmă Uniunea Sovietică. În acel răstimp, au avut loc schimburi comerciale și culturale limitate între cele două țări; dar chiar și înainte de 1917, Rusia nu a prezentat prea mare interes pentru americanii. Puțini dintre ei învățau limba rusă. Până la începutul secolului XX⁷⁶, când un profesor de la Universitatea din Chicago a adaptat pentru engleză o gramatică franco-rusă, în America nu se găsisese niciun manual de limbă rusă. Chiar și atunci când Kathy a plecat la Moscova, nu te puteai bizui eventual decât pe un singur ghid de conversație englez-rus pentru începători: *Bondar's Simplified Russian Method*. Kathy nu avea habar de existența unui asemenea manual, așa că trebuise să împrumute⁷⁷ un *Bondar* de la un diplomat american, când a ajuns în Rusia.

Învățarea limbii era doar prima barieră ce trebuia depășită, atunci când încercai să înțelegi Uniunea Sovietică. Cetățenii sovietici, cu care Kathy intra întâmplător în contact la Moscova sau pe pârtiile de schi ale Colinei lui Lenin, i se păreau „prietenoși și sinceri”⁷⁸, însă la un nivel oficial era aproape imposibil să ajungi să faci cunoștință cu altcineva în afară de demnitari de rang înalt, și nu ca persoane particulare. Kathy nu era nicidecum singura persoană care să se fi confruntat cu această dificultate. În săptămânile dinaintea Conferinței de la Ialta, Departamentul de Stat adresase o solicitare ambasadei americane, cerând fișele biografice ale demnitarilor sovietici cu care urmau să lucreze. George Kennan, însărcinatul cu afaceri al ambasadei americane și unul dintre puținii diplomați americani experți în ceea ce privea Rusia a răspuns că era imposibil să se dea curs solicitării. Sovieticii nu puneau la dispoziție străinilor niciun fel de informații personale despre demnitarii lor, decât în necrologuri, când defuncții „nu mai puteau fi de folos”⁷⁹ lumii externe“. Prietenia, manifestările de interes reciproc sau gesturile de amabilitate nu existau. Așa cum explica Kennan, dacă un birocrat sovietic „face un gest cordial sau îndatoritor, procedează astfel deoarece consideră că este în interesul guvernului său“, întrucât „părerile personale ale unui oficial sovietic nu au aproape nicio influență asupra comportamentului său... Părerile unui oficial sovietic sunt fabricate de alții pentru el“. În ceea ce privește stabilirea liniei politice, „relațiile individuale nu ar putea avea, așadar, prea mult efect asupra unor asemenea decizii, decât, eventual, dacă ar fi fost vorba despre Stalin personal“. Oricât de multe ar fi știut Kathy și chiar Kennan despre Uniunea Sovietică, rămăneau în continuare vaste domenii de ambiguitate și omisiune, la fel de nesfârșite ca întinderile Uniunii Sovietice, pe care nici măcar cel mai informat străin nu le-ar fi putut cuprinde cu mintea.

* * *

Când Kathy era adolescentă, mama ei, Kitty, își făcea griji la gândul că, dacă guvernanta nu o îndruma corespunzător, Kathy avea să ajungă nimic mai mult decât o femeie „sportivă”⁸⁰. (Comentariul nu era lipsit de ironie, din moment ce Kitty însăși fusese foarte bună la echitație și tir.) La Londra și Moscova, viața lui

Kathy evoluase indiscutabil dincolo de călărie, tir și schi. Mama ei vitregă avea de acum tendința să își facă griji cu privire la „statutul de celibatară”⁸¹ al lui Kathy, în ciuda faptului că la Londra aceasta nu ducea lipsă de admiratori înfocați și, adesea, constata că avea fixate întâlniri⁸² și cu două săptămâni înainte — deși la Moscova era un pic mai dificil să găsească pretendenți adecvați. Majoritatea femeilor din categoria socială a lui Kathy, inclusiv sora ei, Mary, care era doar cu unsprezece luni mai mare, erau măritate și așezate la casa lor, cu soți și copii. Kathy, însă, considera că avea tot timpul să se ocupe mai târziu de asta.

Cândva, Averell prezisese într-adevăr că el și Kathy aveau să devină cei mai buni prieteni, însă în multe privințe, necesitățile vremurilor de război făcuseră ca relația lor să fie nu atât ca între un tată și fiica lui, cât mai degrabă ca între doi parteneri de afaceri sau colegi. Chiar dacă multe aspecte ale vieții în Rusia erau neplăcute, Kathy nu avea nicidecum intenția de a pleca de lângă tatăl ei înainte de sfârșitul războiului. Unul dintre cei mai perseverenți admiratori ai lui Kathy, generalul Ira Eaker, comandantul-șef american al Forțelor Aeriene Aliate din Mediterana, prorocise într-o scrisoare adresată ei: „Vei rămâne⁸³ în URSS multă vreme, dacă vei continua să fii cel mai destoinic *locotenent* al tăticului tău”.

Cel mai destoinic locotenent avea acum la dispoziție doar șaptezeci și două de ore până când delegația americană avea să sosească la Livadia, iar totul în jurul ei se găsea într-o stare a extremelor alarmantă. Exista caviar din belșug pentru a hrăni un orașel, însă toaletele abia dacă ajungeau pentru o familie mare; așternuturile de pat, care fuseseră procurate de la unul dintre cele mai rafinate hoteluri din lume, acopereau acum saltele tari și subțiri, pline de ploșnite.

Dar aceasta era Rusia, un tărâm al extremelor și contradicțiilor, un loc unde percepțiile adesea nu aveau nicio legătură cu realitatea. Unde magazinele din Moscova ademeneau⁸⁴ trecătorul cu vitrine tentante, deși înăuntru nu găseai nimic de cumpărat. Existau la ambasadă etalări de lux⁸⁵ la care niciun american nu s-ar fi așteptat vreodată în timp de război, ca de pildă șampanie la micul-dejun și buchete de stânjenei și dalii pentru Kathy pe noptieră, dar în schimb nu existau geamuri⁸⁶ la ferestrele dinspre sud și est, și asta de peste doi ani deja, după ce bombardamentele din apropiere, în Bătălia Moscovei, le făcuseră țandări. Și aici, în aceste vestigii ale imperiului de pe țărmul Mării Negre, trei conducători de stat, cei mai puternici oameni din lume, urmau să se întrunească într-un palat al țarului, un edificiu care, exceptând niște mobilier și un strat de zugrăveală, ar fi fost altminteri sortit pieirii.

*** „Legea de împrumut și închiriere”, adoptată de administrația Roosevelt în martie 1941, a permis furnizarea de material de război țărilor prietene, în perioada de neutralitate a SUA. (*N.tr.*)

**** Franklin Delano Roosevelt. (*N.tr.*)

2 FEBRUARIE 1945

Sarah Churchill stătea pe puntea vasului HMS *Orion*, privind în depărtare peste crucișătoarele ancorate¹ în golfuluțel alidoma unui deget, care forma portul de la Valletta din Malta, sub zidurile înalte ale vechii cetăți. Malta însăși era o insulă-fortăreață situată în largul vârfului sudic al Italiei, cu orașul Valletta cioplit parcă direct din calcarul locului. Zidurile orașului se înălțau în spirală, iar în interiorul fiecărei spirale clădirile se potriveau laolaltă ca piesele unui puzzle tridimensional. Prima oară când Sarah venise în Malta cu tatăl ei, în urmă cu un an și jumătate, a frapat-o coloritul. Ca analist al informațiilor strategice culese în misiuni de recunoaștere aeriană², în cadrul WAAF, cum era cunoscută divizia pentru femei din Royal Air Force, Sarah studiasse cu multă atenție, timp de doi ani, fotografii cu Malta și Mediterana, încât le cunoștea la fel de bine cum cunoștea Londra. Însă fotografiile acelea erau alb-negru. În realitate, aceste case, biserici și edificii străluceau într-o lumină caldă sub razele soarelui matinal; totul era roz.

Nu era nici³ 9:30 dimineața, însă mulțimi curioase se adunaseră pe ambele laturi ale portului îngust, în diverse puncte de unde puteau vedea vapoarele ancorate dedesubt, unii chiar îngrămădindu-se pe acoperișurile clădirilor, care în mod miraculos supraviețuiseră celor peste trei mii de raiduri aeriene din timpul bombardamentelor necruțătoare lansate de inamic timp de doi ani și jumătate. La mijlocul anului 1942, Malta era o fortăreață a Aliaților, o fărâma singuratică între Italia și Africa de Nord. Insula aceasta, care reprezenta ca mărime doar o cincime din suprafața Londrei, ajunsese să fie locul cel mai bombardat de pe pământ. Pentru a cinsti vitejia maltezilor, regele George al VI-lea al Angliei le decernase „George Cross“, iar președintele Roosevelt le oferise o diplomă de onoare, scrisă de mână. Acum îi aștepta un alt premiu — șansa de a întrezări întâlnirea celor doi mari lideri, pentru care luptaseră și pătimisera. Momentul era iminent. Vaporul pe care toți îl așteptau avea să intre curând în port.

De obicei, mulțimile⁴ o nelinișteau pe Sarah — ceea ce era un paradox, știut fiind că înainte de război fusese actriță de teatru. Astăzi însă, nu spectatorii erau un motiv de îngrijorare pentru ea. Tatăl ei patrula⁵ pe punte lângă ea, pufăind din trabucul lui lung și lăsând în urmă vălătuci albi de fum. Trecuse aproape o

jumătate de oră de când delegația britanică⁶ aștepta ca nava americană să apară la orizont. O întârziere de jumătate de ceas nu însemna nimic în contextul unei traversări transatlantice, însă tatăl ei, după luni de zile în care se căznisise să aranjeze această întâlnire, începea acum să-și cam piardă răbdarea. Vizavi, în port⁷, ceilalți membri ai delegațiilor erau adunați în lungul balustradei navei-surori a *Orionului*, HMS *Sirius*. Erau acolo șefii statului-major al armatei britanice și, respectiv, americane, precum și Averell Harriman; Harry Hopkins; secretarul de stat al SUA, Edward Stettinius; și ministrul de Externe britanic, Anthony Eden (care avusese parte de o trezire cam brutală⁸ în acea dimineață, când fanfara militară adunată la bordul vasului începuse repetițiile pentru festivitățile acelei zile un pic cam devreme, sculându-l pe Eden din pat în acordurile înviorătoare ale imnului național al SUA, „The Star-Spangled Banner“).

Existau, negreșit, moduri mai plăcute de a-ți petrece dimineața decât așteptând sosirea unui vapor, însă măcar vremea era caldă. În Anglia⁹, în schimb, ninsoarea așternuse un strat gros de zăpadă, pe când aici, clima mediteraneeană era atât de plăcută și domoală, încât Sarah își lăsase paltonul¹⁰ în cabină. În uniforma WAAF frumos croită, silueta ei era frapantă alături de tatăl ei, care era îmbrăcat elegant ca ofițer al Royal Yacht Squadron.

Deși taiorul ei — fustă și sacou din stofă bleumarin — nu era decât una dintre nenumăratele uniforme etalate în lungul portului în acea dimineață, Sarah nu ar fi avut cum să treacă neobservată în oceanul de uniforme bleumarin și oliv din jur, și asta mai ales datorită părului ei roșcat, cu onduleuri cumiști, aranjate sever sub chipiul de la uniformă. Cândva, avusese o coamă de păr roșcat, în exact aceeași nuanță ca părul tatălui ei — deși între timp acesta rămăsese complet pleșuv. Când Sarah sosise¹¹ la biroul de recrutare al WAAF, în toamna anului 1941, femeia care îi luase interviul nu fusese preocupată neapărat de aptitudinile acesteia pentru serviciul militar; mai degrabă, i se rupea inima la gândul că părul lui Sarah, cel mai frumos păr roșcat pe care ea îl văzuse vreodată, avea să trebuiască să fie tuns. Însă lui Sarah nu-i pășase, din moment ce tot ce-și dorea¹² era să participe la război cât mai repede cu putință. Oricum, femeia-recrutor¹³ o convinsese pe Sarah să meargă să se tundă la un coafor de lux din Londra, înainte de a pleca la pregătirea militară, evitând astfel să se lase pe mâna frizerului unității.

Chiar dacă nu ar fi fost culoarea părului care să o fi împiedicat să se piardă în mijlocul unei mulțimi, oricum numele o scotea în evidență imediat. Sarah figura pe listele de personal ca „ofițer de aviație Oliver“, însă când s-a înrolat în WAAF, mariajul ei nefericit cu Vic Oliver se terminase, fără să se fi parcurs formalitățile oficiale pentru obținerea divorțului. Indiferent de ceea ce scria în documentele de personal, toți cunoșteau numele de domnișoară al ofițerului de aviație Oliver. Sarah Oliver era una și aceeași cu Sarah Millicent Hermione Churchill, fiica premierului, în vârstă de treizeci de ani. Așa cum stăteau în picioare unul lângă celălalt pe punte, oricine ar fi putut observa ce mult semăna cu tatăl ei. Sarah era înaltă și zveltă, ca mama ei, cu nas delicat și bărbie fină, însă avea ochii tatălui ei

și zâmbetul lui dezinvolt. Acum, tatăl și fiica stătea împreună la parapetul vasului *Orion*, sub razele soarelui de februarie, așteptând să sosească președintele Statelor Unite.

* * *

Președintele Roosevelt se apropia de capătul călătoriei sale de 7 900 de kilometri¹⁴ de la Washington. Planul era ca delegațiile britanică și americană să se întâlnească în Malta și să discute despre strategia militară și politică, pe parcursul după-amiezii și al serii. Apoi, în primele ore¹⁵ ale dimineții următoare, ei și echipele lor aveau să plece cu toții din Malta, zburând cu avionul 2 200 kilometri deasupra insulelor grecești, a Mării Egee și Turciei, până în peninsula Crimeea din Marea Neagră. Acolo, la capătul unui drum de 130 kilometri cu mașina, îi aștepta gazda lor pentru conferință, Iosif Stalin.

Sarah primise o permisie¹⁶ specială de la baza Royal Air Force — RAF Medmenham —, din vestul Londrei, unde era încartiruită, pentru a i se alătura tatălui ei în această deplasare. Era a doua oară când Winston îi ceruse lui Sarah să îl însoțească la o conferință internațională majoră. La începutul lunii noiembrie 1943, comandantul lui Sarah o convocase la el în birou și îi comunicase că îi acorda o permisie, întrucât prim-ministrul solicitase prezența ei într-o călătorie importantă, dar nespecificată. Totul era palpitant și enigmatic, cu suspansul tipic începutului unui roman de G.A. Henty sau H. Rider Haggard, iar Sarah plecase de-acolo „plutind parcă de fericire”¹⁷. În scurt timp, se afla într-un avion cu destinația Teheran, unde urma să aibă loc prima întâlnire dintre Churchill, Roosevelt și Stalin. Conferința de la Teheran, un triumf în cadrul cooperării Aliaților, a consolidat angajamentul celor trei lideri privind debarcările din Ziua Z în Normandia, care aveau să diminueze presiunea nazistă asupra sovieticilor pe Frontul de Est. Sarah plecase plină de optimism de la Teheran. O atmosferă cordială caracterizase întâlnirea celor trei lideri, ceea ce lui Sarah îi dădea încredere. „Indiferent ce va urma”¹⁸, îi scrisese mamei ei, „nu poți să nu simți dorința sinceră de prietenie care a prins rădăcini.”

De atunci, forțele aliate îi zdobiseră pe naziști în Normandia și începuseră să-i împingă treptat spre est către Germania. Ca urmare a victoriilor Aliaților pe cuprinsul Europei în acea vară, cei trei lideri mondiali au convocat o nouă întâlnire cu scopul coordonării planurilor pentru ceea ce sperau să fie sfârșitul războiului. Numele de cod pentru această conferință avea să fie ARGONAUT, cum sugerase Churchill, după eroii din mitologia greacă — argonauții care îl însoțiseră pe Iason în căutarea Lânii de Aur pe țărmurile Mării Negre. La începutul lunii ianuarie, Sarah a aflat că și ea avea să fie un argonaut. Din nou, comandatul a chemat-o¹⁹ și i-a spus să își pregătească bagajele. Tatăl ei avea nevoie de ea pentru o nouă călătorie „top secret”. Rugând o prietenă de încredere²⁰ să îi țină locul la Medmenham, a lansat zvonul că era bolnavă, astfel încât nimeni să nu poată bănui motivul real al absenței ei. În seara de 29 ianuarie, s-a întâlnit cu tatăl ei la baza RAF de la Northolt. În scurt timp, au pornit la drum.

În ciuda sentimentului de optimism care preleva, pe măsură ce victoria în Europa devenea tot mai tangibilă cu fiecare zi, Sarah simțea o neliniște legată de această conferință. Inițial, totul pornise de la vreme. Au plecat cu avionul de la RAF²¹ Northolt mânați din urmă de un viscol puternic. Se străduiseră să decoleze înainte ca vijelia să se dezlănțuie cu adevărat, însă noi probleme au apărut odată ce aeronava a luat altitudine. Piloții aveau dificultăți să controleze temperatura în interiorul avionului. În cabina nepresurizată era atât de cald și neconfortabil, încât Sarah și ceilalți pasageri simțeau că se sufocă²², iar tatăl ei arăta „săracul, ca un bebeluș roz și supraîncălzit, gata să plângă“. Și nu numai că simțea că fierbe în cabina încinsă a avionului, dar în plus făcuse și temperatură, 39⁰ C. Deși Winston avea o constituție robustă, ai fi zis că de fiecare dată când pleca la o conferință peste mări și țări, se întâmpla să se îmbolnăvească. De fiecare dată, își impusese printr-un efort de voință să se însănătoșească, chiar și atunci când făcuse o formă gravă de pneumonie, în drum spre casă de la Teheran, ceea ce îl obligase să rămână imobilizat la Cartagina timp de două săptămâni; însă începeau cumva să apară fisuri în tenacitatea lui proverbială. De data aceasta, în timp ce zburau prin cerul nopții spre Malta, prim-ministrul i-a spus fiicei lui că era absolut sigur că îl „păștea ceva“²³.

Vijelia care îi mânase spre est, la care se adăugase și premoniția de rău augur a tatălui ei o făceau pe Sarah să devină de-a dreptul superstițioasă, pe măsură ce se apropia debutul conferinței, aidoma unui actor care are trac și emoții înainte de seara premierei. Începuse să se gândească la ideea de destin. În timpul unei conversații cu medicul tatălui ei, lordul Moran, care îi însoțise la Malta, Sarah a pus o întrebare neobișnuită. Oare era posibil²⁴ ca liniile din palma cuiva să fie interpretate pentru a prezice viitorul acelei persoane? a întrebat ea. Cuvintele lui Sarah l-au descumpănit pe omul de știință. În niciun caz, a asigurat-o el. Modelul distinct al liniilor din palma fiecărui om era într-un totu rezultatul anatomiei și al geneticii. „Și crezi că asta²⁵ nu înseamnă nimic?“ a întrebat ea, cumva dezamăgită. Însă lordul Moran nu putea să îi dea răspunsul pe care îl căuta ea, așa că a schimbat repede vorba.

Din fericire, după câteva nopți de somn, Winston își recăpătase complet sănătatea și, odată cu asta, comportamentul său uzual exuberant. Ba chiar născocise un refren în drum spre cină în seara precedentă, pentru a o liniști pe Sarah că totul era bine: „Temperatură nu mai am²⁶, burtica nu mai doare, sunt iarăși pe picioare: adică în forma cea mai bună!“

Dar când contingentul britanic se instalase pe punte ca să îl aștepte pe Roosevelt, atmosfera voioasă se risipise. La ora opt în acea dimineață²⁷, primiseră vești cumplite. În timpul nopții, un avion care transporta câțiva experți de la ministerul de Externe spre conferință se prăbușise în mare lângă Lampedusa, o insulă italiană. Potrivit unor rapoarte inițiale, din cei nouăsprezece pasageri și membri ai echipajului, șapte scăpasera cu viață, însă nu se știa cine erau acei supraviețuitori și nici dacă „șapte“ era cifra corectă. Delegația britanică era înmărmurită.

Winston pășea încolo și înapoi pe punte, cuprins de neliniște. Încă de când

el și aliații săi începuseră să plănuiască acea conferință, Churchill avusese mari rezerve în privința organizării întâlnirii pe coasta Mării Negre. Pe măsură ce data se apropia, a ajuns să se convingă și mai mult că reticențele sale erau întemeiate. Averell Harriman îi raportase²⁸ că sovieticii comunicaseră informații inexacte despre pista de la aerodromul unde erau programate să aterizeze în dimineața următoare aeronavele britanice și americane. Pista nu fusese prelungită, cum se promisese, pentru a permite aterizarea avioanelor C-54 și York ale delegațiilor. În schimb, avioanele urmau să aterizeze pe un alt aerodrom, unde pista era cu 600 metri mai scurtă decât era necesar în mod normal. Un ofițer RAF²⁹, care sosise la Ialta cu echipa de recunoaștere, povestea despre o călătorie de șase ore prin viscol pe niște drumuri de munte aproape impracticabile. Nu era doar faptul că aerodromul se afla la șase ore distanță de locul cazării, ci și faptul că HMS *Franconia*, care conținea centrul de comunicații al britanicilor și care înfruntase pericolul minelor plutitoare în drum spre țarm, era ancorat acum în portul Sevastopol, situat la o distanță de trei ceasuri cu mașina de Ialta. Așa cum îi spunea un maior britanic din contingentul de recunoaștere unui coleg de-al său, era ca și cum ai fi organizat „o conferință³⁰ cu trei puncte principale, câte unul în fiecare colț din Țara Galilor și legate între ele prin drumuri de munte proaste, acoperite de zăpadă, gheață și zloată”.

Prim-ministrul avea însă griji și mai apăsătoare, în special în privința relației sale cu Franklin Roosevelt. Între Churchill și Roosevelt se legase o prietenie sinceră pe parcursul ultimilor patru ani. Vizita la Malta era în sine un simbol încurajator al acelui parteneriat. La începutul războiului, Italia și Germania controlau Mediterana și Africa de Nord, cu excepția acestei mici insule rămase ca o adevărată redută. Din Malta, britanicii puteau să atace flota de război italiană și să țină liniile de aprovizionare ale inamicului, zădărniciind astfel încercările generalului Erwin Rommel și ale Wehrmachtului de a institui o dominație nelimitată în Africa de Nord. Dar în mai 1942, Malta era aproape îngenunchată. Inamicul scufunda convoi după convoi cu provizii din Anglia, împingând populația în pragul inaniției. Între timp, nedispunând de materialele necesare pentru a repara avioanele angajate aproape continuu în lupte aeriene, forțele militare aliate erau grav afectate. La un moment dat, RAF ajunsese să nu mai aibă decât cinci avioane de vânătoare funcționale³¹ pentru a apăra Malta. Portavionul britanic³² transportând piese de schimb pentru avioanele Spitfire pe insulă a fost atât de grav avariat, încât nu a mai putut ieși pe mare, iar fără avioane de vânătoare pentru a respinge bombardierele inamice, insula risca să cedeze în scurt timp. Având nevoie disperată de ajutor, Churchill îi telegrafiasse lui Roosevelt. Președintele a reacționat imediat, trimițând un portavion american încărcat cu avioane britanice Spitfire noi, în Mediterana, și nu o dată, ci de două ori, salvând astfel Malta de la nimicire și forțele britanice din fața atacurilor armatei germane complet echipate în Africa de Nord. Însă în ultimele luni, Roosevelt păruse să aibă o atitudine tot mai ambivalentă față de opiniile, convingerile și îngrijorările lui Churchill, în demersurile lor pentru organizarea unei conferințe tripartite. Or lucrul acesta îl necăjea mult pe Churchill. Pe tot

parcursul lunii ianuarie³³, îl îmboldise în mod repetat pe Roosevelt să se întâlnească cu el în Malta, înaintea conferinței lor cu Stalin, pentru a contura o poziție anglo-americană comună vizavi de chestiunile aflate în pregătire pentru dezbaterile de la Ialta. Pe Churchill îl preocupa în mod deosebit independența Poloniei. Considera că americanii nu puteau înțelege pe deplin complexitățile delicate ale acestei probleme, în timp ce sovieticii le pricepeau implicit. Stalin era un autocrat necruțător și viclean, însă Churchill era dispus să creadă că avea să fie un om de cuvânt. „Dacă aş putea lua masa³⁴ cu Stalin o dată pe săptămână, nu ar mai exista nicio dificultate“, a declarat el la un moment dat. În octombrie 1944, Churchill și Stalin s-au întâlnit la Moscova. Cu prilejul acelei întâlniri, cei doi demnitari ajunseseră la o învoială secretă, prin care sovieticii erau de acord să nu se amestece după eliberare în Grecia, unde britanicii deținuseră de multă vreme o poziție influentă, iar la rândul lor britanicii să nu intervină, în general, în România și Bulgaria. Deocamdată, Stalin își respectase promisiunea. Totuși, Churchill rămânea circumspect în privința oamenilor din jurul lui Stalin, mai ales cunoscând specificul forțelor istorice care modelaseră Rusia de sute de ani. Aidoma țărilor în epoca imperială, Kremlinul urmărea să controleze Europa Răsăriteană. Paranoia națională adânc înrădăcinată privind securitatea la granița de vest a Rusiei, unde câmpiile întinse făceau ca vastul teritoriu al țării să rămână expus unor coteropiri inamice, marca puternic gândirea conducătorilor sovietici. Atacarea Uniunii Sovietice în 1941 de către Hitler — așa-numita Operațiune Barbarossa — nu era decât cel mai recent exemplu al unei asemenea invazii armate, care ar fi putut să fie victorioasă, dacă iarna năprasnică nu i-ar fi luat prin surprindere pe naziști, blocându-le înaintarea exact la porțile Moscovei. În dorința lor de a-și urmări interesul național, era de așteptat ca sovieticii să exploateze până și cele mai mărunte dezacorduri dintre cei doi parteneri occidentali. Polonia fusese de multă vreme râvnită de Rusia. Însă exact garantarea suveranității Poloniei fusese ceea ce determinase Anglia să declare război Germaniei, inițial. Sub acest aspect, poate mai important decât oricare alt considerent, era imperios necesar ca britanicii și americanii să își aplaneze divergențele cu mult timp înainte.

Roosevelt, în schimb, era mult mai îngrijorat la gândul că o întâlnire cu Churchill în Malta l-ar putea face pe Stalin să creadă că puterile occidentale complotau cumva împotriva lui pe la spate. La numeroasele rugăminți ale lui Churchill pentru o astfel de întâlnire, Roosevelt a refuzat consecvent, motivând că nici el, și nici secretarul de stat nu ar avea cum să ajungă cu suficient timp înainte pentru a organiza niște discuții semnificative. Din cauza unor chestiuni presante la Washington, nu puteau pleca spre Malta decât în ultimul moment. În plus, Roosevelt prefera ca discuțiile cu omologii săi să fie „informale“³⁵ și nu considera necesară pregătirea unei agende de lucru.

Roosevelt voia³⁶ ca reuniunea de la Ialta să dureze doar cinci sau șase zile. Însă sfârșitul războiului ridica profunde chestiuni ideologice privind viitorul Europei, iar Churchill credea neclintit că soluțiile ar fi mult prea complexe pentru a fi stabilite în numai cinci sau șase zile. În fond, persifla el, „Până și Atotputernicul³⁷

a avut nevoie de șapte zile“. Churchill era obsedat de ceea ce el numea „nesăbuiințele învingătorilor“³⁸ după Primul Război Mondial. Națiunile victorioase credeau atunci că asiguraseră o pace stabilă pentru generații întregi, însă nu reușiseră să creeze instituții suficient de puternice pentru a o garanta. Vechile răni au rămas nevindecate, iar victoria s-a dovedit o iluzie, care a condus la noi dezastre: o criză financiară globală, eșecul Ligii Națiunilor, umilirea națiunii germane și, în ultimă instanță, un alt război și mai sângeros. De data aceasta, Aliții trebuiau să procedeze cu prudență; altminteri, îi scria Churchill lui Roosevelt: „E posibil ca sfârșitul acestui război³⁹ să se dovedească a fi mai dezamăgitor decât ultimul“. Cooperarea dintre Aliți era esențială. Așa cum îi spunea Churchill ministrului de Externe Anthony Eden, cu câteva zile înainte de a pleca la conferință: „Singura speranță⁴⁰ pentru omenire este acordul dintre Marile Puteri... Dacă ele se ceartă, i-am nenorocit pe copiii noștri“.

* * *

Întrucât prim-ministrul era considerat de mulți — inclusiv de maltezii adunați ciorchine în dorința de a-l putea întrezări — ca un uriaș printre oameni, era ușor să uiți că, exact ca atâția dintre compatrioții săi, era și el tată, cu copii mari, în uniformă militară — un tată stând acum cu fica lui sub soarele unei dimineți de februarie.

Pentru femeia care stătea în picioare lângă el, Winston Churchill era pur și simplu „papa“. Însă Sarah știuse dintotdeauna, cu mult înainte ca tatăl ei să fi ajuns premier, că ceva special îl deosebea pe tatăl ei de ceilalți oameni. Avea o aură⁴¹ de grandoare, care îi făcea pe oaspeții la un dîneu să caute în pripă un stilou și hârtie pentru a consemna fiecare vorbă de-a lui. Dar, cu toată retorica lui elevată și impunătoare, acest om cu o personalitate puternică era totodată un tată iubitor, care își lăsa copiii să i se urce în spate sau își folosea talentul scriitoricesc pentru a compune bunăoară o odă închinată „Bietului Puggy-Wug“⁴², cățelul preaiubit al fiicelor lui, care se îmbolnăvisese. Când Sarah venea acasă în vacanța școlară, cel mai mult îi plăcea să petreacă ore întregi în grădina de la Chartwell, reședința de la țară a familiei, îndeletnicindu-se și ea cu neobișnuita pasiune a tatălui ei: zidăria. Era o activitate care nu avea nimic în comun cu politica, însă lui Winston munca fizică i se părea relaxantă. A construit astfel sute de metri de ziduri din cărămidă în jurul grădinilor de la Chartwell. Chiar dacă avea un zidar profesionist la care putea apela, Sarah era „calfa“⁴³ lui preferată. Împreună formau o echipă perfectă. Sarah îi dădea cărămidile și avea mereu la îndemână mortarul necesar, iar în timp ce Winston așeza cărămidile pe zid, ei îi revenea misiunea de încredere de a se asigura, cu ajutorul firului de plumb, că zidul se înălța perfect vertical. Zidarul și calfa lui își petreceau astfel multe ceasuri agreabile împreună, coordonându-și mișcările în tăcere și armonie contemplativă.

Acum, după douăzeci de ani de atunci, era lângă el din nou. Existaseră lungi perioade de despărțire, în anii când Sarah era în turneu cu spectacolele de teatru. Pentru un bărbat de vârsta lui și din clasa lui socială, era suprinzător cum Winston nu își manifestase dezacordul față de decizia ei de a face carieră pe scenă,

însă de fapt și mama lui, Jennie Jerome, cum se numise aceasta ca domnișoară în înalta societate americană, fusese o persoană neconvențională la vremea ei; scria piese de teatru pentru scenele londoneze din West End, potrivit zvonurilor ar fi avut zeci de amanți și se știa că își tatuase un șarpe pe încheietura mâinii. Prin comparație, felul în care Sarah sfida convențiile sociale era de-a dreptul moderat. Existaseră tensiuni între tată și fiică, atunci când aceasta fugise la New York ca să se mărite cu actorul Vic Oliver, mult mai în vârstă decât ea, o decizie pe care Winston nu a acceptat-o, încercând cu insistență să o convingă de contrariu.

Războiul însă îi readusesese împreună pe Sarah și Winston. La începutul conflictului armat, Winston și soția lui, Clementine, luaseră hotărârea ca o persoană din familie să îl acompanieze ca aide-de-camp, cu rolul de protector, susținător și confident permanent în călătoriile lui. Numai că nu toți membrii familiei Churchill erau la fel de potriviți pentru această misiune. Clementine se temea să zboare⁴⁴ cu avionul. Diana, cea mai mare dintre copii, era măritată, avea la rândul ei trei copii mici și detesta politica. Randolph, al doilea copil în ordinea vârstei, singurul lor fiu, maior în armata britanică, era scriitor ca Winston și, chiar dacă uneori îl însoțea pe tatăl său, din cauza băuturii devenea impertinent și arogant, ceea ce putea fi un handicap în rolul delicat de a-l susține pe Winston în timpul unor tratative stresante și cu miză mare. Mary, mezină, îi însoțise pe Winston și Clementine la Quebec pentru întâlnirea lui Churchill cu Roosevelt în 1942, iar în calitate de ofițer în Auxiliary Territorial Service (ATS)^{****} se dovedise o persoană inteligentă și capabilă, era însă cu opt ani mai mică decât Sarah și nu părea încă suficient de experimentată. Sarah rămânea alegerea ideală. Avea vârsta adecvată, o minte perspicace și, mulțumită activității ei la RAF Medmenham, cunoștea perfect care erau problemele militare și politice aflate în joc.

În plus, legătura profundă dintre tată și fiică îndreptăța pe deplin decizia. Încă din copilărie, Sarah fusese cumva o „singuratică”⁴⁵. Rușinoasă și timidă, nu s-a împrietenit cu prea multe fete din cercul ei social. În adolescență⁴⁶, la petreceri când își făcea debutul în societate, prefera să se ascundă în baie, jucând cărți cu verișoara ei Unity Mitford, pentru a nu fi nevoită să facă conversație cu ceilalți invitați. Chiar și acasă, de când era micuță, în prezența tatălui ei se simțise intimidată și jenată. Iar dacă își lua inima în dinți să vorbească cu el, avea grijă să-și facă „ordine” în minte⁴⁷ înainte de a deschide gura. Atunci când mesajul ei era important, prefera să își scrie gândurile pe o hârtie. Deși simțise dintotdeauna că tatăl ei era cu mult mai elocvent și mai ager la minte decât ea, Sarah avea totuși convingerea că ea îl înțelegea și, cu toată tăcerea ei, și el, la rândul lui, o înțelegea. Alții din familie obișnuiau să o tachineze pentru firea ei reticentă, însă el le închidea gura imediat, spunând: „Sarah este ca o stridie⁴⁸, nu vrea să ne destăinuie secretele ei”.

În timpul ceasurilor tihnite când se ocupase de zidărie alături de tatăl ei, Sarah îl studiase, așa cum un specialist în științele naturii studiază o specie rară. A remarcat astfel că, atunci când tatăl ei se afla în mijlocul „unor oameni de încredere”⁴⁹, le îngăduia acestora să observe cum mintea lui dădea târcoale unei probleme, prinzând-o în mod spectaculos și uluitor”. Sarah își dorea cu ardoare

să facă parte din cercul acestor persoane de încredere, să fie și ea „printre cei care, fără să vrea poate, ajungeau să înțeleagă unde intenționa el să ajungă cu o idee“. Prin urmare, Sarah a decis să „se antreneze să gândească; nu neapărat la lucrurile la care se gândea el, ci în felul în care gândea el, aplicând apoi această metodă la anumite probleme, ca o pregătire practică“. Chiar dacă nu vorbea, voia ca el să știe că „în tăcere ținea pasul cu el“. În acel moment, poate că nimeni, în afară de mama ei, nu cunoștea mintea lui Winston Churchill mai bine decât Sarah.

Acesta era motivul pentru care Sarah se afla acum în Malta, urmărind cum tatăl ei se foia nerăbdător de colo-colo pe punte. În afară de protejatul lui, Anthony Eden, nu mai exista nimeni altcineva în delegația Marii Britanii, căruia el să-i fi putut împărtăși profundele îngrijorări în privința viitoarei conferințe, în special toată nemulțumirea provocată de aliatul său american. Dar chiar și Eden avea propriile sale interese și nu putea să nu se gândească la cariera sa viitoare ca politician. Winston avea nevoie de cineva lângă el, care să poată împărtăși povara lui lăuntrică, fără să pretindă altceva decât să aibă voie să îl ajute. Cineva care să poată tempera potopul verbal, pe care premierul îl dezlănțuia în spatele ușilor închise, însă totodată cineva care să știe să interpreteze sentimentele lui, chiar și atunci când nu fuseseră formulate în cuvinte. Acasă, această sarcină îi revenea lui Clementine, care avusese grijă să își perfecționeze abilitatea de a canaliza energia soțului ei, redirijând discursul său înfocat și convingerile profunde într-o direcție pozitivă. Sarah nu avea experiența căpătată de mama ei în patruzeci de ani de căsnicie, pentru a-l îndruma pe Winston Churchill, însă și experiența ei era suficientă. Așa cum știuse să țină firul cu plumb deasupra zidurilor de cărămidă la Chartwell, putea ține firul cu plumb și aici, ajutându-l pe tatăl ei să ajusteze calea, atunci când emoțiile îl împingeau poate în afara potecii înguste pe care trebuia să pășească între partenerii săi în această alianță tripartită.

* * *

La ora 9:35 dimineața⁵⁰, nava președintelui, USS *Quincy*, a apărut în cele din urmă la orizont. Lent și prudent, vasul se apropia de port, ocolind cu precauție plasele antisubmarin de la intrare. O escadrilă de șase⁵¹ avioane Spitfire a traversat iute cerul, iar fanfarele militare adunate pe țărm s-au trezit subit la viață, salutând crucișătorul cu acordurile înalte ale imnului național al SUA, urmate de cadențele însuflețitoare ale „God Save the King“⁵². Cu ajutorul⁵³ unui remorcher, nava de război cântărind 13 000 de tone înainta încet spre dana de acostare. Cele două vase⁵⁴ erau atât de aproape unul de celălalt în golful acela îngust, încât Sarah putea vedea chipul fiecărei persoane de pe *Quincy*, trecând prin dreptul ei. Pe punte, membrii echipajului salutau solemn în poziție de drepti. Sarah trebuia să recunoască într-adevăr că marinarii, soldații și aviatorii americani păreau niște „creaturi superioare“⁵⁵. Prim-ministrul⁵⁶ încetase să mai patruleze nervos și se postase pe palierul de sus al uneia dintre scările navei, cu fața spre apă. Îi promisese lui Roosevelt că avea „să aștepte pe chei“⁵⁷ când sosea președintele. Mergea însă perfect și așa.

Când *Quincey* a ajuns paralel cu *Orion*, mulțimea a amuțit subit. Acolo, pe

coverta navei, se afla președintele Statelor Unite, așezat cu o alură demnă în scaunul său cu rotile, lângă balustradă. Președintele și prim-ministrul se uitau unul la celălalt. Churchill, stând neclintit⁵⁸ în poziție de drepti, a ridicat încet mâna la cozoroc. Cei doi bărbați și-au adresat reciproc un salut ferm. Timp de o clipă, tensiunile din ultimele luni și nemulțumirile mocnite au dispărut, când cei doi vechi prieteni s-au regăsit. Chiar și pentru Sarah, care trăise toată viața înconjurată de demnitari și de oameni de stat, era un „tablou emoționant”⁵⁹. De cealaltă parte a portului, pe *Sirius*, ministrul de Externe britanic, Anthony Eden, stătea în picioare împreună cu delegații americani Harriman, Hopkins și Stettinius, urmărind întâlnirea. A fost un moment, cum avea să declare Eden mai târziu, când lumea „a încremenit parcă”⁶⁰, consemnând pentru fiecare om „un moment memorabil în istorie”.

Într-un final, *Quincy* a acostat la dană și a coborât pasarella. Harriman, Stettinius⁶¹, Hopkins și generalul Marshall au urcat primii pe navă pentru a-și saluta șeful. La scurt timp după aceea, a fost făcut un anunț oficial și prim-ministrul „s-a transferat la bord”⁶². Sarah l-a urmat și ea imediat. Sosind pe punte⁶³, a fost condusă spre un grup de patru fotolii de răchită așezate la soare, unde tatăl ei și președintele ședeau unul lângă celălalt. Cei doi formau o pereche nepotrivită. Cu uniforma sa de la Royal Yacht Squadron, Churchill era echipat ca pentru o paradă militară, în timp ce Roosevelt era îmbrăcat simplu, cu un costum de haine, dintr-o stofă în dungi închisă la culoare, iar pe cap avea o șapcă de tweed, ca și cum nu putuse să se decidă dacă se pregătea pentru o întâlnire de afaceri în oraș sau pentru un picnic la Hill-Top Cottage, vila sa preferată, în Hyde Park, New York.

Asemenea lui Churchill, Roosevelt nu venise în Malta singur. Ținând seama de limitările lui fizice, călătorea adesea cel puțin cu unul dintre fiii săi, care îl ajuta să se ridice în picioare și să se deplaseze, după caz, între scaun, mașină și pat. La Teheran, îl însoțiseră atât fiul său Elliott, cât și ginerele său John Boettiger, însă de data aceasta îi lăsase acasă. La începutul lunii ianuarie, Roosevelt îi telegrafiasse lui Churchill, cu un mesaj neașteptat: „Dacă ieși cu tine”⁶⁴ vreun membru al familiei tale la ARGONAUT, eu mă gândesc să o includ în echipă pe fiica mea Anna“. Niciodată, până atunci, FDR nu o luase pe Anna, prima născută dintre cei cinci copii ai lui și singura sa fiică, în vreo deplasare oficială în străinătate. „Splendid”⁶⁵, a replicat Churchill. „Vine și Sarah cu mine.”

Winston și Clementine o cunoscuseră pe „prima fiică” în timpul vizitei lor la Washington în 1943, iar Sarah îl întâlnise pe soțul Annei, John Boettiger, la Teheran, însă numai și citind ziarele ar fi putut oricum să se informeze despre Anna. Fiica președintelui, în vârstă de treizeci și opt de ani, avea trei copii: o fată și un băiat adolescenți, din prima ei căsătorie, cu un agent de bursă pe nume Curtis Dall, și un băiețel de cinci ani cu John. Până ca John să se înroleze în armată în 1943, cu gradul de căpitan în Civilian Affairs Division (CAD), Anna și John locuiseră în Seattle, unde publicau un ziar, *Seattle Post-Intelligencer*. Când soțul ei fusese trimis în Africa de Nord și în Mediterana, Anna se mutase de la Seattle la Casa Albă, la începutul anului 1944. După anii de relativă obscuritate

în vest, devenise o figură din ce în ce mai vizibilă la Washington; adesea, îi ținea locul mamei ei, îndeplinind rolul unei Prime Doamne, atunci când Eleanor Roosevelt era plecată în una dintre numeroasele ei deplasări.

Acum, Anna era aici, așezată vizavi de FDR. Cele două fiice au făcut cunoștință una cu cealaltă. Anna era înaltă și blondă, cu un păr frumos, ușor ondulat, dar care din cauza aerului marin sărat se încrețise mărunț. Asemenea tatălui ei, și ea purta un taior simplu și pălărie pe cap. Pe Sarah, a frapat-o imediat cât de mult semăna, de fapt, Anna cu Eleanor. „Deși“, nota ea⁶⁶ pe un ton conspirativ într-o scrisoare adresată mamei ei, Anna arăta „cu mult mai bine“. Apoi, i-a trecut prin minte un alt gând amuzant: probabil că străinii considerau că ea și sora ei mai mare, Diana, arătau mai bine decât Clementine, doar că în cazul lor „*nu* cu mult mai bine“! Lăsând deoparte aparențele, Anna părea o persoană simpatcă și agreabilă. Lui Sarah i-a plăcut foarte mult de ea. Totuși, a observat că, în ciuda atitudinii ei aparent dezinvolve, Anna „părea destul de timorată de această călătorie“.

Instalându-se pe locul ei, Sarah și-a îndreptat atenția spre președinte, care era așezat în stânga ei. Lăsând deoparte îngrijorările lui Winston legate de Roosevelt, Sarah se bucura să îl revadă. La Teheran, avusese prilejul să constate că era un om cald și fermecător. Era atât de plin de viață⁶⁷, încât uneori ai fi zis că era gata să sară din scaunul cu roțile, de parcă ar fi uitat că nu putea să umble. Uitându-se la el acum, Sarah a rămas surprinsă. Vitalitatea lui, atât de evidentă atunci la Teheran, dispăruse: președintele era tras la față și vlăguit. Parcă ar fi îmbătrânit cu „o mie de ani⁶⁸, în aceste paisprezece luni de când nu-l mai văzuse, iar conversația lui, cândva sclipitoare și spirituală, trena parcă și divaga.

Categoric, ceva se schimbasese. Până și prietenii și consilierii, nelipsiți de lângă președinte, erau acum în mare parte alții. Din ceea ce Sarah observase la bordul navei în acea dimineață și aflate în timpul conversațiilor cu americanii, care sosiseră în ziua precedentă, Harry Hopkins, cândva nedespărțit de Roosevelt, nu mai deținea poziția influentă de care se bucurase odinioară. Bietul Hopkins era grav bolnav de câțva timp. Se tratase la Clinica Mayo din Minnesota, pentru efectele secundare ale cancerului la stomac, cu care se lupta de șase ani deja. Hopkins își dorise enorm să poată ajunge la această conferință, însă o distanță neobișnuită se instalase între el și președinte. În locul lui Hopkins, Edward Stettinius, care era secretar de stat de numai două luni, devenise „amic la toartă“⁶⁹ cu Roosevelt. Poate că Sarah se înșela, însă bazându-se pe primele ei impresii, Stettinius i se păruse cam „bătut în cap“⁷⁰. Și mai grav însă era faptul că John Gilbert Winant, ambasadorul american în Marea Britanie, se afla la mii de kilometri depărtare. Deși toți ceilalți ambasadori americani, britanici și sovietici fuseseră incluși (cu excepția lordului Halifax, trimisul lui Churchill în Statele Unite, care rămăsese la Washington și nu participase nici la conferințele internaționale precedente din timpul războiului), Roosevelt îl lăsase pe Winant la Londra. Sarah regreta enorm că Winant, sau Gil, cum îl cunoștea ea, nu era acolo. Și nu era doar o părere de rău egoistă. Când Winant⁷¹ era de față, Sarah știa că tatăl ei avea un prieten puternic și sincer printre americani. Însă, cu

Winant la Londra și Hopkins într-un rol diminuat ca importanță, cercul interior al președintelui la Ialta avea să fie neîndoiește mai puțin pro-britanic.

Bucuria, pe care Sarah o resimțise când îi văzuse pe tatăl ei și Roosevelt salutându-se, a trecut repede, pe măsură ce neliniștile lui Winston, privind starea relațiilor dintre Marea Britanie și Statele Unite, se furișaseră și în sufletul ei. Ce se întâmplase cu Roosevelt, de când îl văzuse ea la Teheran? „Să fie cumva sănătatea lui“⁷² se întreba ea, „ori pur și simplu s-a îndepărtat oarecum de noi?“

***** Divizia pentru femei a armatei britanice. (*N.tr.*)

2 FEBRUARIE 1945

P oate datorită abilității ei de actriță de a cuprinde un larg evantai de emoții, ori pur și simplu fiindcă reușea intuitiv să înțeleagă ce era în sufletul celorlalți, cert a fost că, după doar câteva momente de când se întâlnise pe *Quincy* cu ei, Sarah și-a dat seama ce încerca Anna să ascundă cu disperare. Anna era timorată într-adevăr de această călătorie, însă nu fiindcă nu ar fi fost în largul ei în lumea conferințelor tripartite și nici fiindcă, pentru prima oară, vedea nemijlocit distrugerile cumplite lăsate în urmă de război. Nu, Anna nu era îngrijorată pentru ea însăși, ci pentru tatăl ei. Sarah sesizase cu perspicacitate cum stăteau lucrurile: Franklin Roosevelt era grav bolnav. Era pe moarte, din cauza unei insuficiențe cardiace congestive. Cu excepția medicilor, Anna era singura persoană care cunoștea exact toată gravitatea situației.

În iarna anului 1944, după ce soțul ei s-a înrolat în armată, Anna se mutase înapoi la Casa Albă, cu fiul ei în vârstă de patru ani. La scurt timp după venirea ei, a început să remarce mici schimbări la tatăl ei. Avea o tuse persistentă¹, era pământiu la față și părea mult mai extenuat decât te-ai fi așteptat de la un bărbat de șaizeci și doi ani. Într-adevăr, doisprezece ani la Casa Albă, inclusiv doi ani de război, și-ar fi lăsat amprenta, din păcate, și asupra unui om foarte apt și în floarea vârstei, însă starea de acum a președintelui sugera ceva mai mult decât o simplă epuizare fizică. Semnele erau sesizabile doar pentru cei mai atenți observatori. Lui Roosevelt îi tremurau mâinile când își aprindea țigara. La un moment dat, când a vrut să se semneze o scrisoare, nu a izbutit decât să târască stiloul pe hârtie într-o mângălitură neinteligibilă. Uneori, în întunericul sălii de cinema de la Casa Albă, în timp ce urmăreau cu toții un film după cină, la lumina proiectată de ecran Annei i se întâmpla să observe cum tatăl ei rămânea cu gura căscată, ca și cum nu ar mai fi avut energia necesară să o țină închisă.

Mama Annei², Eleanor, socotea că în mare parte acea epuizare accentuată a lui FDR s-ar fi datorat îngrijorării legate de fiul lor mijlociu, Elliott. Acesta anunșase recent că divorța de cea de-a doua soție, Ruth, pentru a se însura cu o starletă de cinema. Însă, având în vedere ceea ce observase singură, la care se adăuga o remarcă a secretarei lui FDR, Grace Tully, care³ îi spusese că în urmă cu câteva

luni se întâmplase ca președintele să ațipească sau poate chiar să-și piardă cunoștința câteva momente în timp ce semna niște documente, Anna s-a văzut nevoită să ia măsuri. L-a chemat⁴ pe doctorul tatălui ei, viceamiralul Ross McIntire, medic orelist. Acesta a încercat să îi spună că președintele suferea⁵ doar de efectele prelungite ale unor gripe mai vechi, cu sinuzite acute și febră, însă Anna nu s-a lăsat convinsă. A insistat ca FDR să facă un consult medical complet.

În urma unei examinări amănunțite efectuate de către tânărul cardiolog Howard Bruenn, la Bethesda Naval Hospital, la sfârșitul lunii martie 1944, temerile Annei s-au confirmat. Președintele gâfâia greoi după un efort moderat, avea lichid în plămâni, iar tensiunea lui arterială măsura 186/108 mm HG — tensiunea sistolică indicând o criză de hipertensiune. Cardiologia era⁶ un domeniu relativ nou — o organizație profesională a cardiologilor americani se întrunise pentru prima oară în 1934 —, însă pentru Bruenn rezultatele erau clare: președintele suferea de insuficiență cardiacă congestivă acută⁷, o boală pentru care nu exista niciun leac. Bruenn putea încerca să prelungească viața pacientului, folosind digitalină pentru a elimina temporar lichidul din plămâni și recomandându-i să își scurteze programul de lucru, să doarmă mai mult, să țină un regim alimentar strict și să mai slăbească, pentru a reduce efortul inimii. Dar nu era decât un mod de temporizare. Tratarea insuficienței cardiace era dincolo de competențele profesionale ale lui McIntire, așa că fără tragere de inimă acesta a acceptat totuși ca Bruenn, în vârstă de treizeci și opt de ani, să preia rolul de medic principal al președintelui, cu o singură condiție importantă: Bruenn nu trebuia⁸ să povestească nimănui despre diagnosticul lui FDR — nici chiar membrilor familiei Roosevelt și, mai ales, nu președintelui. În mod surprinzător, Bruenn nu a întâmpinat nicio rezistență din partea pacientului. FDR nu a întrebat niciodată⁹ ce se întâmpla cu el.

Dar Anna nu putea fi păcălită. Nu se putea să nu existe un motiv dacă tatăl ei avea în prezent o nouă medicație, în condițiile în care regimul lui alimentar¹⁰ semăna acum foarte mult cu ceea ce mânca băiețelul ei, iar noul doctor insista ca FDR să nu lucreze mai mult de patru ore pe zi¹¹. Nu după mult timp, Bruenn a încălcat¹² regula impusă de McIntire și, în mod confidențial, i-a dezvăluit Annei suficiente detalii despre diagnosticul lui FDR, încât să poată înțelege că recomandările lui trebuiau tratate cu toată seriozitatea. Anna a citit tot ce a putut găsi despre bolile de inimă și a urmat cu strictețe instrucțiunile lui Bruenn. În afară de soțul ei, nu a spus nimănui, nici măcar mamei ei.

Deși Roosevelt nu i-a cerut lui Bruenn detalii despre starea sănătății lui, nu se poate să nu fi simțit că se petrecea ceva grav cu el și că Anna îl proteja. Prezența ei la Ialta însemna o schimbare radicală față de situația de la Teheran. Pe atunci, Anna¹³ îl implorase pe tatăl ei să o lase să îl însoțească, însă acesta refuzase categoric, fără vreun motiv logic. În schimb, i-a ales atunci pe fratele ei Elliott și pe soțul ei, John. Această respingere o mâhnise pe Anna. Da, fratele și soțul ei puteau să îl ajute fizic pe Roosevelt, așa cum ea nu ar fi putut s-o facă, însă de lucrul acesta ar fi putut să se ocupe foarte bine, bunăoară, Mike Reilly, ofițerul

lui din serviciile secrete. Mai mult însă, nu numai că Elliott îl însoțise pe FDR la Teheran, dar atât Elliot, cât și fratele mai mic al Annei, Franklin Jr., merseseră împreună cu tatăl lor la întrunirea cu Churchill pentru Carta Atlanticului, în august 1941, când cei doi demnitari definiseră principiile comune care uneau lumea liberă, precum și la Conferința de la Casablanca, în ianuarie 1943, care consolidase poziția Aliatilor de a obține capitularea necondiționată a Germaniei. Corect era să vină până la urmă și rândul ei. În acea perioadă, Anna își dorise cu disperare să se vadă cu soțul ei, care se afla concentrat în Italia, de unde îi trimitea scrisori, care începuseră să capete un ton depresiv și frământat. Trebuia neapărat să îl întâlnească și să îl îmbărbăteze. Așa cum i-a spus și lui FDR, dacă era o problemă faptul că ea nu purta uniformă, putea oricând să intre la Crucea Roșie. Degeaba, tatăl ei a rămas neînduplecat: conform unei vechi superstiții marinărești, potrivit căreia femeile la bordul unei nave aduceau ghinion, nicio femeie nu avea voie să navigheze pe vasele marinei militare. (Oricum, în calitate de comandant suprem, lui Roosevelt i-ar fi fost ușor să acorde o dispensă pentru Anna. Sau să o fi lăsat să vină cu avionul.) În schimb, fără să-i fi păsat, probabil, de acea veche superstiție, Winston Churchill o luase cu el pe Sarah la Teheran. Indiferent de argumentele Annei, FDR nu voia să fie de acord. Furioasă pe tatăl ei, ceea ce nu i se întâmpla prea des, Anna i-a spus nervoasă mamei ei că FDR „se purta mizerabil¹⁴ cu femeile din familia lui“. Clocotea de mânie din cauza acelei nedreptăți: „Tati pare¹⁵ să ia de bun faptul că se cuvine ca toate femeile să se mulțumească «să țină aprins focul în vatră»*****, și că eforturile lor în afară de asta sunt doar amuzante, iar acceptarea lor în rândul lumii condescendente a bărbaților era doar o ultimă soluție, pentru a potoli pe moment nevrăzile supărătoare ale vreunei muieri“.

Dar când l-a întrebat pe tatăl ei despre posibilitatea de a-l însoți la Ialta, acesta i-a răspuns simplu: „Sigur, mai vedem“ ¹⁶. Anna se aștepta să fie dezamăgită din nou. Pe urmă, la începutul lunii ianuarie, Roosevelt a surprins-o cu decizia luată: Winston o aducea pe Sarah din nou, iar ambasadorul Harriman o aducea pe fiica lui, Kathleen; așa că Anna putea să vină și ea, dacă dorea.

Când FDR i-a spus lui Eleanor că se decisese să o ia cu el pe Anna, a fost rândul ei să se simtă jignită. O compătimise pe Anna, când fusese lăsată acasă la conferința de la Teheran, iar Anna știa cât de mult spera Eleanor ca Franklin să o roage să vină cu el la această conferință. În schimb, Franklin a descurajat-o pe Eleanor, spunându-i că ar fi „mai simplu“¹⁷ dacă o lua pe Anna, din moment ce Churchill și Harriman veneau și ei cu ficele lor, nu cu soțiile. Dacă Eleanor ar merge cu el, lumea s-ar simți obligată să facă mare „vâlvă“ din asta. Eleanor s-a prefăcut că înțelege.

Deși a o lua în deplasare pe Anna, ca aide-de-camp al lui, simplifica într-adevăr logistica operațiunii, totuși această soluție nu putea explica pe deplin motivul mai amplu pentru care FDR voia să meargă cu fiica, și nu cu soția lui, la această conferință. Eleanor nu observa, poate, sau nu putea să accepte că omul, cu care era măritată de patruzeci de ani, era efectiv bolnav. Totodată, în ciuda bunelor ei intenții, nu se pricepea nici să ușureze cumva vlăguirea lui Franklin, ci

de fapt o sporea. Anna admira energia neabătută a mamei ei, care se dedica din tot sufletul unor cauze speciale, militând pentru drepturile femeilor și oferind oportunități pentru cei săraci. Totuși, nu fusese niciodată o persoană afectuoasă și mămoasă. Anna își amintea clar cum fusese în copilărie, când intra în camera mamei ei, în timp ce aceasta lucra. Fără să ridice capul de la ceea ce făcea, Eleanor rostea, pe un ton glacial și grav: „Ce dorești, draga mea”¹⁸, nu ca o întrebare, ci plat, ca un enunț. În plus, Eleanor nu era capabilă să sesizeze momentul și locul când ar fi fost oportun să își spună opiniile despre deciziile politice ale lui Franklin. Iar opiniile ei erau în general puternice. Deși el aprecia punctele ei de vedere — de fapt, considera că reprezentau unul dintre marile câștiguri pentru el —, Eleanor nu reușea adesea să sesizeze cât de ocupat și de solicitat era de fapt președintele, mai ales în timpul războiului. Clipele lui de răgaz erau puține și rare. În aceste răstimpuri prețioase, nu era neapărat dornic să fie supus unui interogatoriu în sânul familiei. Odată, la un dineu, Eleanor s-a apucat să-l descoasă în legătură cu o decizie sau alta pe care le luase. După o zi obositoare, Roosevelt abia așteptase să se poată relaxa seara, într-o atmosferă amiabilă, așa că nu îi conveneau deloc întrebările ei scormonitoare. Observând că președintele era pe punctul de a exploda nervos, Anna a intervenit rapid ca mediator și, cu dezinvoltură, a oprit-o pe Eleanor, spunându-i: „Mamă, nu vezi¹⁹ că tata o să facă indigestie din cauza ta?” În viața publică și personală, FDR era permanent înconjurat de o grămadă de oameni, care mai de care vrând să-i capteze atenția sau să obțină ceva de la el. Anna se gândea că tatălui ei îi plăcea să aibă multă lume în jurul lui tot timpul, fiindcă în copilărie nu avusese prieteni cu care să se joace, ci doar un frate vitreg cu mult mai mare decât el, care îi mai ținea companie uneori; de aceea, acum, își dorea mereu „să fie în gașcă”²⁰. Dar, chiar dacă nu îi plăcea să recunoască, FDR nu mai avea energia de altădată. Ar fi fost un gest frumos să o ia pe Eleanor la Ialta, dar cine l-ar fi putut blama, dacă voia ca această călătorie extenuantă să se desfășoare cât mai în tihnă cu putință?

Anna știa²¹ ce mult o rănise pe Eleanor hotărârea tatălui ei. Cumva, se simțea vinovată, ca și cum ar fi trădat-o pe mama ei — și nu pentru prima oară. Însă, totodată, Anna mai știa că, dacă ar fi mers Eleanor la Ialta, ea ar fi trebuit să rămână acasă. Așa că Anna a preferat să tacă, s-a convins singură că prezența ei ar face cu adevărat ca totul să fie „mai simplu” și și-a scos din minte sentimentul de vinovăție.

Mai exista încă un motiv, mai subtil, pentru care FDR voia ca Anna să vină cu el. Poate că ei nici nu i-ar fi convenit acest raționament, dacă ar fi ales să reflecteze mai bine; așa însă, Anna a trecut fluierând pe lângă idee, eliminând încă un impas din gândurile ei. FDR era capabil să se relaxeze complet în prezența Annei, deoarece simțea că ea, ca femeie, nu avea aici „scopuri ascunse”²². Știa că, spre deosebire de frații ei, care puteau și încercau să profite de prezența lor alături de FDR, pentru a cunoaște oameni care i-ar fi putut ajuta să promoveze în carieră, Anna nu voia să fie „cu el, fiindcă ar fi urmărit cumva... să întâlnească o mulțime de persoane, care să o poată ajuta să obțină altceva mai târziu”. Ea exista pentru a fi de folos familiei ei, în special bărbaiilor, și pentru a-i face să rămână

calmi și mulțumiți.

Indiferent cât de asiduu se străduiau Anna și doctorul Bruenn să îi prelungească viața lui FDR, președintele avea să moară curând. Deplasarea la Ialta constituia aproape cu certitudine prima și ultima șansă pentru Anna de a simți că tatăl ei avea nevoie de ea, de a deveni parte din lumea lui, care rămăsese multă vreme închisă pentru ea. De aceea, a acceptat motivele pentru care el dorea să o aibă lângă el și a ales să le interpreteze drept o recunoaștere, târzie, a faptului că ea era o persoană de valoare în viața lui.

* * *

Anna visase de mult timp să fie persoana cu care tatăl ei să vrea cel mai mult să stea împreună. Avea amintiri dragi²³ din copilărie, când după-amiaza ea și Franklin plecau în lungi plimbări călare pe cai prin pădurile și vâlcelele din jurul casei lor din Hyde Park. În timp ce călăreau, el îi arăta copaci și păsări, învățându-o despre diferitele specii; îi explica atent cum se lucrează pământul, ținând cont de mediul natural înconjurător. În acele clipe, Anna își imagina²⁴ că într-o bună zi împreună aveau să se ocupe de domeniul lor din Hyde Park.

Într-adevăr, FDR iubea natura, însă iubea și politica la fel de mult, dacă nu chiar mai mult. Își petrecea nenumărate ceasuri ferecat în spatele unei uși masive din lemn, făcând planuri și strategii împreună cu alți politicieni, iar fumul de trabuc se revărsa pe hol printr-o fantă de sub ușa închisă. Dorindu-și cu ardoare să fie băgată în seamă, Anna îi trimitea bilețele, rugându-l frumos să vină și să îi spună noapte bună. Încerca chiar să îl ademenească, pomenindu-i de vreo festă, pe care se pregătea să i-o joace fratelui ei. „Stimabilului F.D. Roosevelt“²⁵, îi scria ea. „Vrei te rog să vii și să-mi spui noapte bună... Mă duc acum sus să pun ceva în patul lui James și s-ar putea să auzi niște *sbierete* (sic), când o să intri.“ Într-o seară²⁶, când FDR stătea închis în birou cu colegii lui, Anna s-a decis să se furișeze înăuntru și să se ascundă. Peste câteva momente, a început să se înece din cauza fumului de trabuc, care umplea camera de la podea până în tavan, iar ochii o usturau rău. N-a avut încotro și a trebuit să se dea de gol, tușind și înecându-se plină de ciudă. Categorie, aerul acela nu era bun pentru fete.

La un moment dat, tatăl ei o invitase în²⁷ biblioteca lui ca să-l ajute la niște cărți. Anna tremura de emoție și bucurie, la gândul de a putea în sfârșit să pătrundă în enclava lui sacrosanctă. Tremura pesemne prea tare, căci în clipa în care el i-a dat să țină un teanc de cărți, volumele i-au alunecat din mâini și s-au prăvălit pe jos. Fetei îi venea să intre în pământ de rușine. Îngrozită că tatăl ei avea să se supere pe ea, a izbucnit în lacrimi și a fugit afară.

În momentul în care FDR s-a îmbolnăvit de poliomielită, Anna a crezut că visul ei se spulberase pentru totdeauna. Era în vara anului 1921, când Anna avea cincisprezece ani și se afla împreună cu toată familia Roosevelt la reședința lor de pe Campobello Island, în New Brunswick, Canada. S-a întâmplat într-o zi care debutase frumos, fără nicio grijă, cu vreme bună pentru navigație și înot. După-amiaza însă, Franklin începuse să aibă frisoane, cu dureri de șale din ce în ce mai intense. După două zile, paralizase de la mijloc în jos. La numai treizeci și nouă

de ani, FDR nu avea să mai poată umbla niciodată neajutat. Se terminase cu lungile plimbări călare prin păduri, la fel și cu visul Annei ca într-o bună zi să se ocupe împreună cu tatăl ei de domeniul lor din Hyde Park. Nu după mult timp, Anna a fost trimisă să învețe la Chapin School din Manhattan, iar de atunci, în toată adolescența ei, arareori s-a mai întâmplat să-l poată vedea pe tatăl ei, fără să nu fie și alte persoane în jur — nelipsita ei bunică, doctorii și asistentele medicale, precum și colegii de partid ai lui FDR, care acum trebuiau să vină ei la el. Nu-i rămânea decât să asiste la eforturile lui de a păși sprijinit în cârje și cu proteze de metal la picioare. În fiecare zi, se jura²⁸ în sinea lui că avea să reușească să meargă pe jos pe alea de trei sute de metri de lângă casă. Se căznea să se miște proptit în cârje, balansând picioarele, cu fața șiroind de sudoare din cauza efortului, însă în fiecare zi eșua, sub ochii Annei care stătea neputincioasă și îndurerată în capătul aleii, privind cum omul, care de atâtea ori o purtase pe umeri, care dintotdeauna fusese eroul infailibil²⁹ din centrul universului ei, se străduia din greu, dar nu izbutea, iarăși și iarăși.

Într-un fel, insuficiența cardiacă de care suferea FRD, o boală cumplită pe care nimeni nu i-ar fi dorit să o aibă, a fost totodată ca un fel de dar — un dar pe care Anna nu-l putea refuza. Și-a dat seama repede că era nevoie să se implice mai mult în viața tatălui ei, dacă voia ca acesta să poată trăi până la sfârșitul războiului. Ea și tatăl ei³⁰ nu au discutat niciodată despre rolul ei la Casa Albă; cumva în mod firesc și de la sine înțeles, Anna a început să preia responsabilități din ce în ce mai ample. În permanență, oameni din nenumărate instituții militare, guvernamentale și civice solicitau cu insistență o audiență la președinte. Având în vedere recomandările stricte ale doctorului Bruenn, care interziceau ca FDR să lucreze mai mult de patru ceasuri pe zi, era imposibil ca președintele să poată da curs tuturor întâlnirilor cerute; întrevederile directe, față în față, erau epuizante. Prin urmare, Anna a devenit ca un fel de cerber pentru el³¹, stabilind cine avea nevoie într-adevăr să se vadă cu președintele și cine putea fi pasat altcuiva pentru discuții. Uneori, se ocupa personal³² de diverse întrevederi și, ulterior, îi prezenta lui FDR un rezumat al convorbirilor. Căuta totodată să îi ușureze povara zilnică, fără ca el să-și poată da seama. Bunăoară, după ce președintele³³ se ducea la culcare, Anna venea tiptil și lua mapa cu documentele pentru a doua zi, de unde scotea hârtiile și cererile, pe care considera că le putea rezolva singură, astfel încât el să nu trebuiască să-și mai piardă timpul cu ele.

Dacă opinia publică ar fi știut ce făcea Anna, cu siguranță ar fi apărut proteste zgomotoase. Așa însă, unii o criticau pentru simplul fapt că locuia la Casa Albă. O femeie i-a trimis o scrisoare virulentă, muștruluind-o pentru faptul că „trăia pe spinarea contribuabililor”³⁴. Era oricum suficient de rău că Anna trăia la Casa Albă din banii plătitorilor de impozite, o apostrofa femeia, așa că măcar nu care cumva să îndrăznească să mai ia și vreun salariu pentru asta. Autoarea scrisorii insinua totodată că Anna era pe punctul de a ajunge ca mama ei, care se amesteca excesiv în treburile administrației soțului ei, ceea ce era inacceptabil. În mod limpede, femeia aceea nu era o admiratoare a lui FDR, însă „el măcar era ales prin vot”, se burzuluia ea. Nimeni nu o alesese prin vot pe Eleanor; aceasta era

„doar o persoană particulară băgărează“, care n-avea nicio cădere să se amestece în treburile politice.

Lăsând deoparte atacul vehement al acelei persoane asupra fiicei și soției președintelui, obiecțiile ei scoteau în evidență o îngrijorare întemeiată. Desigur, Anna știa că era greșit să scoată documente din mapa tatălui ei, dar cu toate acestea nu s-a oprit. Încearca cu disperare să facă orice pentru a-l ajuta. Dacă ar fi putut să-l oprească să meargă la Ialta, ar fi făcut-o. Călătoria avea să dureze cu totul câteva săptămâni; conferința propriu-zisă avea să fie extenuantă. Există chiar și riscul ca președintele să moară în aceste condiții.

* * *

Lungul voiaj spre Ialta începuse pe întuneric. La ora 10 seara³⁵, în 22 ianuarie 1945, Roosevelt și delegația oficială au evadat pe furiș din Washington. Ziarele din întreaga țară preziceau că, în curând, cei Trei Mari lideri aveau să participe la o nouă conferință, însă din rațiuni de securitate, nimeni în SUA, Marea Britanie sau Uniunea Sovietică nu voia să confirme unde sau când putea avea loc o asemenea întâlnire. Președinția deținea un depou feroviar secret în subsolul unei dependințe ce ținea de Bureau of Printing and Engraving, o clădire banală din beton și zidărie pe 14th Street SW, la o stradă distanță de National Mall, spre sud; acolo, președintele s-a suit în trenul său blindat, *Ferdinand Magellan*. În felul acesta, a evitat privirile iscoditoare ale pasagerilor din Union Station, la fel și treptele de acolo, care îi erau inaccesibile în scaunul său cu roțile. De la Washington, FDR, aghiotanții săi și fiica lui s-au deplasat până la Newport News, unde îi aștepta vasul USS *Quincy*. Pe parcursul mai multor săptămâni, se lucrase în secret la renovarea navei, cu scopul de a o adapta necesităților președintelui, deși a fost aproape imposibil să se ascundă complet toate aceste lucrări. În noiembrie³⁶, Roosevelt primise o scrisoare de la un soldat din US Army, aflat în retragere, în care acesta îl prevenea pe FDR că auzise fără să vrea cum doi bărbați, într-un restaurant din Middleburg, Connecticut, vorbeau despre faptul că un vas de toaletă de pe *Quincy* trebuise să fie înălțat cu vreo douăzeci și cinci de centimetri, pentru a putea fi folosit de o anumită persoană într-o călătorie viitoare. Zicala „vorbe deșarte, vapoare scufundate“*****nu a părut nicicând mai adecvată. Și mai dificil a fost să se înăbușe zvonurile despre o întâlnire secretă, atunci când Roosevelt și-a sărbătorit ziua de naștere³⁷ în 21 ianuarie, cu nouă zile înainte de aniversarea reală, care era în 30 ianuarie. Reușind să evite fără probleme orice posibili spioni naziști și paparazzi, în drum spre Newport News, întreaga echipă a pornit la drum în voiajul de unsprezece zile, străbătând distanța de aproape 8 000 de kilometri pe mare până la întâlnirea cu Churchill în Malta.

În opinia puținelor persoane de la Washington care știau că Roosevelt urma să plece la o nouă conferință tripartită, alegerea fiicei sale ca aide-de-camp a fost cumva o surpriză. Ministrul Muncii, Frances Perkins, presupusese că FDR avea să ia cel puțin pe unul dintre fiii săi ca să-l ajute din punct de vedere fizic. Generalul Edwin „Pa“ Watson, vechi consilier, secretar personal și prieten apropiat al lui FDR, omul care era adesea inclus în cercul restrâns al apropiaților lui Roosevelt,

se număra printre cei pe care președintele îi inclusese în delegația pentru Ialta. Watson avea adeseori sarcina de a-l ajuta pe președinte să stea în picioare, mai ales cu protezele metalice grele. Pe când el putea să-i ofere lui FDR sprijinul fizic necesar, Anna îi oferea ceva nu atât de tangibil. Așa cum i-a explicat Watson lui Perkins înainte de plecare: „Anna poate face lucruri³⁸ cu tatăl ei și cu alți oameni, pe care băieții nu pot să le facă... Ei nu știu cum să-l ia... Ea îi poate spune — «Nu trebuie să te vezi cu nimeni. Nu trebuie să faci asta. Nu trebuie să vorbești cu ei. E un lucru care te obosește. Măine nu o să fii bun de nimic». Și, de asemenea, știe să se descurce cu cei din jur. Fără să-i alarmeze, știe să se descurce cu toți și, de aceea, o vor lua cu ei“.

La scurt timp după ce au plecat din Washington, John Boettiger i-a scris soției lui. „DETEST că³⁹ ești plecată“, îi spunea el, „însă totodată sunt nespus de încântat când mă gândesc că ai astfel prilejul de a fi în miezul unei asemenea întâlniri istorice.“ John Boettiger știa cât de neprețuită era pentru tatăl ei prezența Annei și cât de mult însemna această călătorie pentru amândoi, la nivel personal și spre binele omenirii în viitor. Sentimentul că participa la făurirea istoriei nu era străin de conștiința Annei. Când se mutase⁴⁰ înapoi la Casa Albă, își promisese să nu țină un jurnal, astfel încât tot ce auzea și vedea să poată rămâne confidențial. Însă la această conferință, a decis să facă o excepție, pentru ca mai târziu să poată împărtăși cu John toată experiența trăită.

Pentru ca următoarele pagini din istoria lumii să poată fi însă scrise, FDR trebuia să supraviețuiască acelei călătorii. Se puteau întâmpla multe lucruri neplăcute înainte de a ajunge la Ialta. Timp de unsprezece zile, FDR avea să fie sub observația atentă a celor care călătoreau pe *Quincy*. Erau incluși aici nu doar prietenii personali, cum era Watson, care îi erau devotați lui Roosevelt, ci și diverși indivizi animați de năzuințe politice proprii. Echipa prezidențială se afla la bordul navei abia de câteva zile, când deja cineva a și început să se intereseze de starea sănătății lui Roosevelt. Jimmy Byrnes⁴¹, fost senator pentru Carolina de Sud și membru al Curții Supreme, la vremea aceea director al Agenției pentru mobilizarea de război și participant la Conferința de la Ialta în această calitate oficială, i-a spus discret Annei că FDR nu arăta prea bine. În opinia lui, figura sleită a președintelui și felul în care privea în gol, cu gura căscată, păreau să indice ceva mai grav decât frecventele crize de sinuzită de care suferea FDR. Anna refuzase să dea curs discuției, spunându-i că, desigur, de vină erau doar sinusurile care îi jucau feste. Faptul că stătea cu gura deschisă era doar fiindcă așa putea respira mai ușor. Byrnes a rămas sceptic.

Dacă Byrnes avea deja unele bănueli, neîndoielnic în curând și alții aveau să își pună aceleași întrebări. Era improbabil ca explicația cu sinuzita să rămână credibilă, în cazul în care starea sănătății lui FDR s-ar deteriora și mai mult, așa că era vital ca Anna să îl ferească pe tatăl ei cât mai mult cu putință. Nimeni nu avea voie să știe cât de bolnav era președintele: nici Byrnes, nici altcineva din delegația americană, și mai ales Churchill și Stalin. Succesul de durată al alianței dintre Roosevelt, Churchill și Stalin se afla într-un echilibru precar, depinzând de puternica relație personală stabilită între cei trei oameni de stat. În condițiile în

care victoria era atât de aproape, devenea imperios necesar ca nimic să nu răstoarne cumva acel echilibru.

Din fericire, voiajul pe mare până în Malta i-a oferit lui FDR prilejul de a se odihni pe deplin. Întrucât vasul naviga⁴² sub consemnul de tăcere radio, președintele nu era nevoit să reacționeze decât la mesajele extrem de urgente, la care răspundea prin intermediul unui sistem complex de nave-curier. În afară de timpul necesar pentru a citi materialele informative pe care Departamentul de Stat le pregătise pentru conferință, FDR era liber să se destindă la soare pe punte, să tragă un pui de somn în cabină și să-și organizeze colecția de timbre, la care ținea mult. După ce ajungeau la Ialta, regula de patru ore impusă de Bruenn avea să fie suspendată pe durata conferinței. Era imposibil ca Roosevelt să lipsească de la vreuna dintre lungile sesiuni plenare ori de la dineurile oficiale, pline de toasturi și discursuri, care inevitabil aveau să se întindă până târziu în noapte. Anna putea încerca să îl determine pe tatăl ei să se odihnească, pe cât posibil, dimineața și după prânz, însă cu toți americanii cazați sub același acoperiș, avea să fie dificil să-i împiedice pe secretarul de stat Stettinius, pe Harry Hopkins sau pe alți americani să nu intre la FDR ca să schimbe o vorbă. Churchill ridica o cu totul altă problemă. În timpul călătoriei lor⁴³ pe *Quincy*, nu a conținut să îl bombardeze pe Roosevelt cu nenumărate telegrame. Unele se refereau la preocupări militare și strategice importante, însă în cea mai mare parte erau lamentații despre călătoria la Ialta și condițiile de cazare de acolo.

Dacă se putea spune că prim-ministrul era capabil să vlăguiască un om prin telegrame, în carne și oase devenea de-a dreptul enervant. Churchill nu a conținut să insiste pentru programarea unor întrevederi private cu FDR, însă Anna nu putea îngădui așa ceva. Nu ar fi fost o exagerare să spună că, presat de Churchill, președintele ar fi putut efectiv să moară de extenuare sau de apoplexie. În ciuda alianței lor, Roosevelt avea motive de îngrijorare mult mai mari decât sentimentele rănite ale lui Churchill. Cu bruma de energie care îi mai rămasese, principalul lui obiectiv la Ialta era să dea întâietate intereselor americane. Putea reuși acest lucru doar prin cooperare, nu doar cu britanicii, a căror putere globală scăzuse considerabil pe parcursul războiului, ci și cu sovieticii.

În primul rând, Roosevelt era hotărât să salveze viața ostașilor americani, îndeosebi în Pacific. Deși strategia militară americană de a înainta din insulă în insulă — cu atacuri asupra unor insule mici și slab apărate din Pacific, dar care erau bine poziționate pentru a servi drept baze aeriene la jumătatea distanței în ocean și pentru a susține un eventual atac asupra arhipelagului japonez — se dovedise până atunci un succes, nici chiar cu recente victorii din insulele Mariane și Filipine generalii armatei nu se încumetau⁴⁴ să ia în calcul, cu deplină încredere, lansarea unei invazii de amploare a Japoniei propriu-zise, cel puțin timp de un an de atunci înainte. Mai mult chiar, era posibil ca luptele în insulele arhipelagului japonez să se transforme într-un război de uzură. Aveau credința că Alianții vor câștiga în cele din urmă, însă dacă arma-minune încă netestată dădea greș, costul victoriei putea să se ridice la un milion de morți în rândul americanilor, pe parcursul a cel puțin optsprezece luni de război. Dacă FDR

reușea să-i atragă pe sovietici în lupta contra Japoniei și astfel să grăbească sfârșitul ostilităților, avea să salveze de la moarte sute de mii de soldați americani.

Al doilea obiectiv al lui Roosevelt era strategic și oarecum personal. Puterea Uniunii Sovietice crescuse exponențial sub conducerea lui Stalin; URSS nu mai putea fi percepută drept un tărâm îndepărtat și misterios la marginea Europei. Era de acum necesar ca sovieticii să se integreze în ordinea mondială. În mintea lui Roosevelt, acest lucru se putea realiza asigurând participarea lor într-o fraternitate globală unită prin angajamentul de a păstra pacea în lume. Woodrow Wilson, pe care FDR îl admirase enorm, încercase să formeze o asemenea fraternitate: Liga Națiunilor. Ca secretar adjunct al Marinei în administrația Wilson⁴⁵, Roosevelt participase la Conferința de Pace din 1919 de la Paris și văzuse nemijlocit jongleriile politice și aranjamentele care pecetluiseră, în ultimă instanță, eșecul ligii. Or, Roosevelt era decis să reușească acolo unde Wilson dăduse greș. În viziunea lui despre o organizație mondială a păcii, care să unească toate națiunile, participarea sovieticilor era esențială. Deși Roosevelt vedea în Churchill un vechi prieten și partener, Stalin era persoana pe care președintele considera că trebuia să o vrăjească la Ialta. Era convins că, punând în joc puterea lui de persuasiune, Stalin putea fi înduplecat.

Anna îl plăcea pe Winston Churchill destul de mult. Îl cunoscuse când acesta venise la Washington în mai 1943; pe atunci, se aflase și ea la Washington ca să-l conducă pe soțul ei, care pleca la război. Churchill i s-a părut a fi un personaj spiritual, versat în arta conversației, incontestabil foarte inteligent, dar și un excentric, rotofei și comic, care, prizând mari cantități de tutun, strănuta enorm, „zgâlțâind practic casa⁴⁶ din temelii“. Totuși, una era să te simți bine în compania lui ca persoană și să apreciezi pozitiv valoarea pe care o aducea în parteneriatul din timpul războiului, și cu totul altceva să îmbrățișezi concepția lui demodată și imperialistă despre lume. Așa cum îi spunea Eleanor Annei într-o scrisoare, după numai o lună de când americanii intraseră în război ca urmare a atacului de la Pearl Harbour: „Îmi place domnul Churchill⁴⁷, e simpatic & sensibil & foarte uman, însă nu vreau ca el să scrie pacea sau să o aplice“.

***** Aluzie la *Keep the Home Fires Burning*, cântec patrotic britanic din Primul Război Mondial, compus în 1914 de Ivor Novello. (*N. tr.*)

***** „Loose lips (might) sink ships“, expresie idiomatică preluată din afișele propagandei americane în cel de-al Doilea Război Mondial. (*N. tr.*)

2 FEBRUARIE 1945

Averell Harriman călătorise peste 3 200 de kilometri de la Moscova până în Malta și era pregătit să îl informeze pe Roosevelt asupra tuturor chestiunilor legate de relațiile sovieto-polone, pretențiile sovieticilor pentru reparații de război și costul intervenției lui Stalin în războiul cu Japonia. După ce servise aproape un an și jumătate ca ambasador în Uniunea Sovietică, înțelegea poate mai bine decât oricare american mecanismele interne ale regimului sovietic. Și totuși, când a fost anunțat dejunul¹, iar președintele și prim-ministrul s-au îndreptat spre apartamentul lui FDR de pe *Quincy*, urmați de Anna, Sarah, Ed Stettinius, Anthony Eden, Jimmy Byrnes și amiralul flotei William Leahy, el, Averell Harriman, nu a fost invitat. În mod limpede, intenția nu era de a avea un dejun de lucru.

De ceva timp, Harriman² continua să fie blamat pentru că acceptase ca noua conferință să se desfășoare într-un asemenea loc îndepărtat și neospitalier — și pentru ca lucrurile să pară și mai supărătoare, își mai scrântise și glezna pe terenul stâncos din Malta. În realitate, odată ce Roosevelt anunțase că era de acord cu o întâlnire în Marea Neagră, Harriman nu prea a mai avut cum să intervină. Așa cum îi povestea lui Sarah Churchill, după ce puțin lipsise să o calce cu mașina când gonea să întâmpine avionul lui Stettinius la baza RAF din Luqa în urmă cu două zile: „Păi, ca variante aveam locul acela³ sau alte două și mai oribile“. Pentru acest om, care avusese o viață fermecată parcă de când se născuse, conferința începea sub auspicii nefavorabile.

Mai chipeș decât mulți dintre celebrii actori de cinema care frecventau stațiunea sa de schi, în calitate de moștenitor al uneia dintre cele mai bogate familii din SUA, care făcuse avere prin propriile puteri, Harriman nu întâmpinase niciodată vreun obstacol — în afaceri, în sport sau chiar sub forma vreunui lanț muntos real —, pe care să nu-l fi putut depăși prin tenacitate, ingeniozitate, un personal auxiliar desăvârșit și investiții solide. Crescuse⁴ într-o vilă pe vârful unui munte, cu vedere spre valea râului Hudson. În vastul parc împădurit de sub casă, cei trei urși bruni, pe care tatăl său îi capturase în expediția științifică din Alaska, trăiau ca animale ocrotite în cuști spațioase; exista

acolo și un grajd plin cu zeci de cai pentru polo, lângă temelia unui funicular. Acest mecanism transporta la înălțime orice — alimente, automobile, cai —, de la poalele muntelui până la casa din vârf. De la Union Pacific Railroad, diverse linii maritime internaționale, companii miniere, revista *Newsweek* sau compania lui bancară Brown Brothers Harriman, Harriman obținuse succese în aproape orice afacere s-ar fi lansat. Și în privința momentelor de loisir manifesta aceeași concentrare și impetuositate. Respingând rundele de golf, care consumau mult timp, și preferând viteza și dinamismul jocului de polo călare, devenise unul dintre cei mai buni jucători din țară; echipa lui i-a învins pe jucătorii argentinieni de talie mondială, în Cupa Americilor din 1928. Era absolut firesc, așadar, ca în cele din urmă să își îndrepte atenția și spre administrația guvernamentală. Ca agent executiv în cadrul programului Lend-Lease inițiat de Roosevelt și-a folosit energia neobosită și priceperea în afaceri la Londra, unde a supervizat distribuirea a peste 30 de miliarde de dolari⁵, sub formă de ajutoare, în Imperiul Britanic.

Din nefericire, după cum demonstraseră ultimele câteva luni, a lucra cu Guvernul Sovietic nu semăna nicidecum cu relațiile de afaceri precedente, nici chiar cu investițiile pe care le făcuse în Uniunea Sovietică după Primul Război Mondial, când majoritatea antreprenorilor preferaseră să piardă bani decât să facă afaceri într-o țară condusă dintr-odată de bolșevici. Exista o zicală, pe care Harriman și personalul său o foloseau la ambasada americană din Moscova: „a face comerț cu rușii⁶ e ca și cum ai cumpăra același cal de două ori“. Pe parcursul ultimelor șase luni, Harriman încercase din răspuțeri să îl convingă pe Roosevelt să își schimbe modul de abordare în negocierile cu sovieticii, însă Roosevelt se împotrivise. Dacă afrontul de a nu-l invita la dejun în Malta putea fi considerat un indiciu, era limpede că președintele nu intenționa să își reconsidere punctul de vedere.

Dejunul s-a încheiat, însă Roosevelt tot nu l-a chemat la el pe Harriman. În loc să se fi așezat⁷ la discuții cu consilierii săi sau cu delegația britanică, așa cum intenționase Churchill atunci când sugerase întâlnirea din Malta, Roosevelt și fiica lui au plecat într-un tur al Maltei, programat să dureze un ceas și jumătate, împreună cu guvernatorul general al insulei și familia acestuia. Anna a invitat-o pe Sarah⁸ Churchill să vină cu ei. Vizitarea insulei era un gest de amabilitate față de localnici, numai că timpul îi presa teribil: contingentele de oficialități americane și britanice urmau să plece la Ialta în acea seară, or deocamdată cele două delegații nu purtaseră nicio discuție esențială despre conferință. În timp ce Roosevelt a plecat după-amiaza cu automobilul în turul insulei, Churchill s-a întors pe nava lui ca să tragă un pui de somn. Prin urmare, Harriman ar fi putut la fel de bine să fi rămas la Ialta cu Kathy, dacă aici tot nu avea posibilitatea să își exercite cumva influența.

Nu era prima oară în timpul războiului, când Harriman simțea că FDR nu reușise să abordeze frontal o problemă. La începutul conflictului armat, Harriman a considerat că Roosevelt nu înțelegea cu adevărat amploarea amenințării naziste, mai precis sub forma marinei militare germane, Kriegsmarine, despre care Harriman credea că avea capacitatea de a scoate brutal

din război Marea Britanie. Lend-Lease era un plan strălucit, însă în sine nu era suficient. Americanii puteau ei mult și bine să trimită alimente și echipamente militare de-a curmezișul Atlanticului, însă dacă submarinele germane ajungeau să le scufunde convoaiele, britanicii riscu să rămână fără nimic. Or, dacă poporul pierdea de foame, guvernul ar fi fost nevoit să capituleze în fața lui Hitler. În primăvara anului 1941, Roosevelt știa că opinia publică americană nu susținea o declarație de război împotriva Germaniei, însă Harriman era nemulțumit că președintele „nu voia să orienteze⁹ opinia publică sau să forțeze nota“. Ambasadorul se temea că președintele alesese din nou să minimalizeze importanța unui pericol grav pentru interesele americanilor și ale Aliaților, vădind astfel o înțelegere naivă față de adevărata putere și ambiție a conducerii sovietice.

Era comod să uiți că Uniunea Sovietică fusese în cârdășie cu naziștii timp de un an și jumătate, la începutul războiului. Averell Harriman își preluase abia de curând postul de agent executiv în cadrul programului Lend-Lease, ca trimis special al lui Roosevelt la Londra, când naziștii au invadat Uniunea Sovietică, în iunie 1941. Încălcând pactul de neagresiune germano-sovietic, semnat de Ribbentrop-Molotov în 1939, naziștii i-au împins pe sovietici în alianța cu Marea Britanie. Deși americanii îi priveau cu o ostilitate similară atât pe comuniști, cât și pe naziști, existau totuși avantaje incontestabile în această alianță. În condițiile în care Armata Roșie lupta alături de britanici, era foarte posibil ca americanii nici să nu mai fie nevoiți să intre în război. Roosevelt a oferit URSS un miliard de dolari ca ajutoare prin programul Lend-Lease. Averell a susținut din toată inima decizia lui Roosevelt, considerând că alianța cu sovieticii constituia un demers pozitiv atât pentru britanici, cât și pentru americani, rămași încă neutri. Avea o perspectivă practică asupra întregii situații, privind cu indiferență convingerile sovieticilor referitoare la societate, industrie și economie. Tot ce conta era că se împotriveau lui Hitler. „Vorbind pe șleau¹⁰, oricât de mult ar costa ca să ținem departe de țarmurile noastre acest război, prețul în sine va rămâne întotdeauna mic“, explica el. (E posibil ca interesul personal să fi jucat un rol important în afirmarea acestei opinii: în iulie 1941¹¹, Harriman deținea încă 560 000 de dolari sub formă de titluri de stat sovietice de la contractele de mangan lichidate în 1928.)

Pe de altă parte, încă de la început, Kathleen, pe atunci în vârstă de doar douăzeci și trei de ani, nu fusese la fel de convinsă ca tatăl ei că o alianță cu Stalin ar merita în ultimă instanță prețul plătit. Ca reporter în Londra, Kathy își formase rapid o viziune diferită de perspectiva tatălui ei. Deși, în majoritatea cazurilor, International News Service îi repartiza articole cu titluri dulcege și încrezătoare, cum ar fi „Girl's Cheery Song¹² Helped Londoners Forget Their Woes“ („Cântecul vesel al fetei i-a ajutat pe londonezi să uite de nenorociri“) sau „Girl Reporter Finds¹³ Women Hang Out Laundry as Usual“ — („Reportera a aflat că femeile își întind rufe afară ca de obicei“), șeful ei a început treptat să îi dea subiecte legate de război, mai întâi din cele pentru care reporterii cu vechime nu aveau timp și nici interes să le aprofundeze. Printre acestea, erau conferințele de presă cu conducători din guverne europene exilate, din țări cum erau

Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia; prim-miniștrii și regii de acolo fugiseră la Londra, când naziștii le invadaseră țara. Exact cu trei ani în urmă¹⁴, când era studentă la Bennington College, Kathy întocmise o lucrare despre atitudinea tot mai ostilă a Germaniei naziste față de Cehoslovacia. Iar apoi ajunsese să scrie un articol de presă despre rezultatele tragice ale unei situații politice, pe care înainte o analizase dintr-o perspectivă pur teoretică. La aceste conferințe de presă, chestiunea care stârnea inevitabil o mare îngrijorare nu era neapărat agresiunea nazistă, ci mai degrabă noua alianță a Marii Britanii cu Uniunea Sovietică. Exilaților le plăcea susținerea subită a lui Stalin în Marea Britanie și în Statele Unite.

Nici Kathy, și nici tatăl ei nu puneau mare preț pe odihnă. În apartamentul lor din Dorchester Hotel, tatăl și fiica obișnuiau să stea de vorbă până noaptea târziu, analizând situația internațională. Uneori, conversațiile lor se transformau în dezbateri salutare. „De când mă tot învârt¹⁵ în anturajul guvernelor libere“, îi scria Kathy surorii ei, „am descoperit un sentiment foarte diferit vizavi de Stalin. (Diferit în raport cu opiniile lui Averell.) Oamenii aceia nu au încredere în el, se tem de el și consideră că se pricepe de minune să îi păcălească pe americani și britanici.“ Liderii polonezi aflați în exil erau deosebit de vehemenți, susținând că Stalin va căuta orice prilej pentru a pune mâna pe Polonia și a instala acolo un regim de facto sovietic. Kathy îi credea. Însă abia la sfârșitul verii 1944, avea să-și dea seama și Averell că fiica lui, Kathy, avusese dreptate să le dea crezare.

În octombrie 1943¹⁶, Roosevelt l-a numit pe Harriman ambasador în Uniunea Sovietică. Deși polonezii avertizau continuu că Stalin nu era omul în care să te poți încrede, Harriman rămânea cu convingerea că obiectivele sovieticilor se aliniau cu cele ale Occidentului. Din punct de vedere logic, dorința străveche a sovieticilor de a avea relații de prietenie cu țările vecine nu era lipsită de sens, mai ales în condițiile de vulnerabilitate la granița lor vestică, unde se bătuseră cu Polonia încă de pe vremea Ecaterinei a II-a, și unde fuseseră atacați de forțe armate cotropitoare, începând cu Napoleon în 1812 și până la Wehrmacht în 1941. Însă Harriman nu credea că Stalin ar putea merge până acolo, încât să impună guverne comuniste marionetă în țări ca Polonia, sau să le ocupe cu totul. Avea credința că Statele Unite trebuiau să fie pregătite să adopte o poziție fermă, dacă sovieticii se comportau necorespunzător, altminteri pentru americani exista riscul de „a avea necazuri în viitor“¹⁷. Totuși, asemenea multor occidentali, inclusiv Churchill și Roosevelt, credea și el în forța unor relații personale puternice cu conducătorii sovietici. Harriman era om de afaceri, iar oamenilor le plăcea să facă afaceri cu oameni pe care îi simpatizau. Oare acest lucru nu se aplica la fel de bine și politicienilor sovietici, și nu doar industriașilor și finanțiștilor americani?!

Timp de aproape un an, Harriman a perseverat în această ipoteză, până când o situație mai crudă a devenit realitate. Ceea ce Kathy aflate în Londra de la conductorii polonezi exilați s-a adeverit în august 1944.

Pe tot parcursul războiului, polonezii menținuseră o rețea de rezistență activă, mai ales în Varșovia ocupată de inamic, unde purtau lupte de gherilă contra

naziștilor, în ciuda șanselor adesea potrivnice. Pentru scurt timp în vara anului 1944, condițiile au înclinat în favoarea polonezilor. Trupele naziste din Varșovia erau mai slabe, iar Armata Roșie se apropia cu repeziciune. Polonezii știau că nu ar putea să îi izgonească pe naziști din Polonia cu totul, fără ajutorul sovieticilor, însă în același timp își dădeau seama că Uniunea Sovietică ar înghiți cu nesăț Polonia, dacă ar avea șansa să pună cizma pe teritoriul țării, mai ales în situația de atunci, când americanii și britanicii erau prinși în vârtoarea unor bătălii care făceau ravagii în Europa occidentală și în Mediterana. Dacă rezistența poloneză ar putea să cucerească Varșovia, până la venirea Armatei Roșii, ar avea atunci posibilitatea să prezinte în fața Aliaților occidentali argumentul irefutabil că polonezii constituiau o forță formidabilă, vrednică de a avea un stat independent în lume, și nu un popor de care să te poți dispensa, lăsându-l în mâinile sovieticilor, în momentul în care se eliberase de sub jugul nazist. Revolta din Varșovia a început în 1 august 1944. Inițial, planul a părut promițător. Rezistența poloneză a cucerit partea centrală a Varșoviei, însă alimentele și munițiile au scăzut rapid. Luptătorii se așteptau ca Armata Roșie să sosească de la o zi la alta, aducând provizii și întăriri. Dar sovieticii, aflați acum la doar câțiva kilometri de Varșovia, de cealaltă parte a fluviului Vistula, s-au oprit brusc. Fără muniții, polonezii au devenit ținte sigure pentru naziști. Revolta lor curajoasă s-a transformat într-un măcel în masă. Peste 200 000 de polonezi, majoritatea civili, au fost uciși, iar orașul a fost distrus aproape complet.

Harriman a fost șocat, când a descoperit că Armata Roșie stătea, pur și simplu, și privea de pe malurile Vistulei cum naziștii nimiceau rezistența poloneză. Neputând să priceapă¹⁸ de ce sovieticii ar putea accepta să îi lase pe naziști să recapete supremația în Varșovia, Harriman a făcut presiuni asupra Guvernului Sovietic, pentru a le îngădui avioanelor americane și britanice să folosească aerodromurile sovietice, cu scopul de a reproviziona rezistența poloneză. Stalin a refuzat. În ciuda insistențelor personale, nu a putut fi înduplecat în niciun fel. Harriman a început să-și dea seama că Occidentul gafase lamentabil. Se înșelaseră toți în privința omului pe care îl porecliseră în glumă „Unchiul Joe”. Churchill l-a sfidat pe Stalin și a ordonat avioanelor RAF să parașuteze cât mai multe provizii. Totodată, Harriman încerca febril să îl convingă pe Roosevelt, care pe atunci era în campanie electorală pentru a fi reales, că era imperios necesar ca americanii să adopte o poziție dură față de Stalin înainte ca sovieticii să apuce să mășăluiască nestăviliți prin toată Europa de Răsărit. Însă Roosevelt și Departamentul de Stat aveau alte priorități. Îi preocupa mai degrabă ideea că o asemenea intervenție ar periclita viitoarea cooperare americano-sovietică, atât pe plan militar, cât și în privința participării sovieticilor la o organizație internațională a păcii. Reprezentanți din partea celor trei națiuni aliate urmau să se întrunească pentru a discuta despre această organizație, la Dumbarton Oaks, în Washington, D.C., în 21 august. Roosevelt nu concepea niciun fel de abatere de la aceste planuri. Deși tragică, soarta mișcării de rezistență din Varșovia nu însemna decât alte pierderi de vieți omenești în timpul războiului.

Așa cum îi spunea Kathy surorii ei într-o scrisoare, era o „perioadă foarte păcătoasă”¹⁹ pentru tatăl lor. Până la mijlocul lunii august, nelineștea provocată de situația din Polonia își lăsase puternic amprenta asupra lui. Înalt, cu o constituție de sportiv, Averell a slăbit alarmant de mult, ajungând să cântărească doar 73 de kilograme²⁰ și s-a îmbolnăvit de ulcer la stomac. Kathy era tot mai îngrijorată din cauza sănătății lui. Dar, lăsând deoparte grijile lui Kathy, Averell a continuat să pledeze pentru ideile lui, discutând toată noaptea cu delegații lui Stalin, uneori și până la 6:30 dimineața. În timp ce aștepta în fiecare seară inevitabilul apel telefonic de la Kremlin, Averell simțea nevoia să mai uite de gândurile care îl frământau. Singura soluție pentru asta era să joace câteva partide de bezique. Kathy stătea cu el²¹ și jucau levată după levată. De obicei, Averell o bătea cu ușurință. Pe parcursul a șapte luni, în 1944, Kathy pierduse la joc 100 000 puncte în total. Dintr-odată, la sfârșitul verii din acel an, Kathy a început să câștige. Și a izbutit să iasă învingătoare atât de des, încât au ajuns aproape la egalitate de puncte, însă ea știa că aceste victorii aveau de-a face prea puțin cu abilitatea ei: lui Averell îi stătea mintea la altceva.

Ambasadorul avea nevoie cu disperare de ajutor. Nu se putea lupta de unul singur cu sovieticii în problema Poloniei. Harriman a apelat la Harry Hopkins, îndemnându-l insistent să îl facă pe președinte să înțeleagă gravitatea situației, nu doar pentru Polonia, ci și pentru Statele Unite. „Pare să se cristalizeze planul²² de a ne forța pe noi și pe britanici să acceptăm toate tacticile sovietice, susținute prin puterea și prestigiul Armatei Roșii... Atitudinea lor generală arată că este obligația noastră să ajutăm Rusia și să acceptăm strategiile ei, din cauză că ea a câștigat războiul pentru noi. Sunt convins că putem devia această orientare, dar numai dacă schimbăm din punct de vedere material politica noastră față de Guvernul Sovietic... (Sovieticii) au luat greșit atitudinea noastră generoasă față de ei drept un semn de slăbiciune... Dacă nu vom adopta măsuri vizavi de actuala situație politică, există toate indiciile că Uniunea Sovietică va deveni un opresor mondial.”

Harriman a cerut permisiunea de a veni la Washington, pentru a-l informa personal pe Roosevelt. Solicitarea lui a fost respinsă. În acest timp, naștiții continuau să nimicească Varșovia. În septembrie, Stalin a acceptat în cele din urmă să îi ajute pe polonezi, însă deja era prea târziu. O pătrime din populația orașului²³ murise.

Dacă Revolta din Varșovia a modificat fundamental concepția lui Harriman asupra sovieticilor, totodată efectul a fost și de a crea animozități între ambasador și președintele care îl numise la post. Deși Harriman și Roosevelt erau reprezentanții de frunte a două dintre familiile de elită din New York, cei doi nu avuseseră întotdeauna o relație armonioasă. De fapt, între familiile Harriman și Roosevelt existaseră ciocniri cu multă vreme înainte ca FDR sau Averell să fi devenit personalități publice. La începutul anilor 1900²⁴, tatăl lui Averell și vărul lui FDR, Teddy Roosevelt, ajunseseră la o crâncenă rivalitate politică în statul New York, ceea ce l-a făcut pe Teddy Roosevelt să lanseze o investigație antitrust privind participațiile lui E.H. Harriman la exploatarea feroviare. Și chiar dacă

Averell Harriman se alăturase administrației FDR în programele economice New Deal, îmboldit fiind de un sentiment de îndatorire cetățenească moștenit de la liberalul său tată, inițial nu a crezut cu adevărat în acele principii progresiste. Anterior republican, trecuse de partea democraților, cumva și din pragmatism. Însă a fost nevoie de un imbold ferm din partea surorii lui, Mary Harriman Rumsey, fondatoare a Junior League și președintă desemnată de Roosevelt la Consumer Advisory Board, pentru ca Harriman să participe activ la programul New Deal. La vremea respectivă, ziarele îl luaseră peste picior, poreclindu-l „milionarul îmblânzit”²⁵ al administrației de stat și, în ciuda unei aparente incompatibilități, se împrietenise sincer cu Harry Hopkins care, de la condiția de asistent social sărac din Vestul Mijlociu, urcase pe scara ierarhică și ajunsese cel mai apropiat consilier al lui Roosevelt. Hopkins a fost cel care îl convinsese pe FDR să îl numească pe Harriman trimis special la Londra în cadrul programului Lend-Lease, la sfârșitul anului 1940.

Însă, pe un plan mai profund, problema dintre Harriman și Roosevelt era legată de putere și control. Avea lui Averell Harriman depășea considerabil ca mărime averea lui FDR. Or o asemenea avuție aducea cu sine atât puterea de cumpărare, cât și un anumit grad de independență politică. Spre deosebire de ceilalți membri din anturajul apropiat al lui FDR, care depindeau de președinte pentru poziția și prestigiul de care beneficiau, Harriman nu avea nevoie să fie în proximitatea lui FDR pentru a dobândi influență și nici nu conta pe fondurile de la guvern. Nu încasa niciun salariu ca trimis special pentru programul Lend-Lease la Londra și plătea din banii lui o mare parte dintre recepțiile oferite de ambasada americană de la Moscova pentru oficialii sovietici. Prin urmare, lui Roosevelt îi lipseau instrumentele necesare pentru a-l ține în frâu pe Harriman, în afară de unul. FDR putea să-l controleze, acordându-i sau refuzându-i accesul la anumite evenimente. Înainte de întâlnirea cu Churchill, pentru Carta Atlanticului, în 1941²⁶, Harriman a trebuit să îi solicite președintelui, în repetate rânduri, permisiunea de a participa, până ca în final FDR să fie de acord să îl ia și pe el. Tot la fel, FDR a refuzat să îl însărcineze pe Harriman să reprezinte interesele SUA la Conferința de la Moscova în 1942, forțându-l pe Harriman să apeleze la Churchill ca să îi trimită lui Roosevelt un mesaj, solicitând prezența lui Harriman la reuniune. Ceea ce Churchill a și făcut foarte bucuros. În cele din urmă, FDR s-a lăsat înduplecat.

Deși cei doi nu au fost niciodată într-un conflict fățiș, relațiile dintre Roosevelt și Harriman au ajuns într-un punct dificil în octombrie 1944 — Varșovia fiind deja transformată în mormane de moloz și ruine —, când lui Harriman i s-a permis în cele din urmă să se întoarcă la Washington, pentru a-l informa pe Roosevelt despre Europa de Est. În timpul primei lor întâlniri, Harriman a constatat repede că eforturile lui erau zădărnice. Era aproape imposibil²⁷ să poată discuta cu președintele singur. Harriman avea deja experiența nelipsitei coterii din jurul lui FDR, însă acum o nouă persoană părea să fi devenit pilonul principal: Anna nu se îndepărta niciodată de lângă tatăl ei. Personal, Harriman nu avea nicio nemulțumire în privința Annei, numai că

prezența ei a provocat într-adevăr complicații. Harriman străbătuse peste opt mii de kilometri ca să îl poată informa pe președinte despre situația disperată din Varșovia și să îl pună la curent cu evoluția din Pacific. Însă la prima lor întâlnire nu a putut să dezvăluie complet toate informațiile, întrucât nu știa dacă Anna avea autorizația să audă rapoarte strict secrete. Pe urmă, în timpul unei alte întâlniri, Johnny, fiul Annei, intrase în cameră cu câinele lui, un labrador retriever. Președintele se opri din discuție, ca să schimbe câteva cuvinte cu băiatul, așa că raportul lui Harriman trebuise să mai aștepte, până când Johnny își văzuse de drum mai departe, ieșind în grădină.

Când, în sfârșit, Harriman a avut posibilitatea să-i descrie amănunțit lui Roosevelt evoluția alarmantă a lucrurilor, s-a văzut din păcate dezamăgit de reacția lui FDR. „Invariabil, președintele²⁸ manifestă prea puțin interes față de chestiunile est-europene, preocupat doar ca acestea să nu afecteze sentimentele opiniei publice din America“, nota Harriman în minutele lui, remarcând că FDR „nici nu avea idee cât de hotărâți erau rușii să rezolve așa cum le convenea lor problemele de interes vital pentru ei“, îndeosebi Polonia. În urmă cu zece luni, la Conferința de la Teheran, când se luase în discuție situația acestei țări asediate de inamic, Roosevelt glumise grosolan: „Nu-mi pasă²⁹ nici cât negru sub unghie de Polonia... Treziți-mă când o să vorbim despre Germania“, înainte de a se prefăce că ațipește. Sincer vorbind, îi spusese el lui Harriman în mai 1944, nu-i „păsa nicidecum dacă³⁰ țările vecine cu Rusia deveneau comuniste“, întrucât chestiunea era prea puțin relevantă pentru opinia publică din SUA.

Dar poate și mai îngrijorător chiar era faptul că FDR rămânea convins că Stalin avea să se plieze voinței americanilor, prin persuasiune personală, exact cum cândva și Harriman avusese naivitatea să creadă. Roosevelt îi spusese anterior lui Churchill: „Ca să fiu brutal de sincer³¹... eu cred că îl pot manevra personal pe Stalin, mai bine decât oricine din Foreign Office-ul vostru sau Departamentul de Stat de la noi. Stalin are o ură neîmpăcată pe toți demnitarii voștri. Cred că mă place mai mult pe mine, și sper să facă la fel în continuare“. După atât de multe negocieri eșuate în timpul Revoltei din Varșovia, Harriman învățase dureroasă lecție că nu puteai să te bizui pe franchețea și așa-zisa prietenie a partenerilor tăi. Harriman nu se încumeta să meargă până acolo încât să-și exprime cu tărie opiniile, știind că ar risca astfel să și-l facă dușman pe Roosevelt. Văzuse cum Gil Winant, ambasadorul Statelor Unite în Regatul Unit al Marii Britanii, procedase așa, când pledase cu înfocare pentru Guvernul Polonez aflat în exil la Londra. Drept urmare, desigur, Winant a fost lăsat pe dinafară la conferința care urma. Harriman se bucura să poată fi în miezul geopoliticii și avea năzuințe politice care treceau dincolo de situația de a lucra ca ambasador în administrația Roosevelt. Cu toate acestea, când a revenit la Moscova, la sfârșitul lunii noiembrie 1944, era complet descurajat și dezamăgit. „Nu cred³² că l-am convins pe președinte de importanța unei linii politice ferme și precaute în tratarea aspectelor politice din diferitele țări est-europene, atunci când se va pune problema“, conchidea el în raportul său.

Când Averell a lăsat-o pe Kathy la Ialta și a plecat în Malta, viziunea lui

sumbră nu se schimbase. Deși granițele postbelice și guvernarea Poloniei urmau să fie un subiect de discuție major la Ialta, Harriman, asemenea lui Churchill, se temea și el că era deja prea târziu poate. Americanii rataseră prilejul să-i înfrunte cu adevărat pe sovietici în problema Poloniei, pe toată durata ultimei jumătăți a anului 1944, iar acum Armata Roșie controla teritoriul polonez până la fluviul Oder, la numai câțiva kilometri de granița cu Germania. Indiferent de ceea ce ar susține Alianții occidentali la conferință, se părea că intențiile sovieticilor în privința Poloniei erau, cum l-a avertizat Harriman pe noul secretar de stat, Edward Stettinius, „practic un *fait accompli*”³³. Nici măcar faimosul șarm al lui Roosevelt nu mai putea schimba asta.

* * *

Când Roosevelt s-a întors din plimbarea pe insulă la ora 4:30, Harriman a aflat în sfârșit că era nevoie de serviciile lui — doar că nu președintele era persoana care solicita prezența lui. Imediat ce a revenit la bordul navei *Quincy*, FDR a intrat imediat într-un briefing pe probleme militare cu șefii statelor-majore reunite. Membrul familiei Roosevelt care avea nevoie de ajutorul lui Harriman era Anna. FDR îi dăduse³⁴ șaptesprezece dolari ca să cumpere cadouri, pe care să le ducă acasă personalului de la Casa Albă, întrucât de la Ialta nu aveau ce suveniruri să procure. Acum, existau două probleme. Prima, șaptesprezece dolari nu erau nicidecum de ajuns. A doua, magazinele urmau să se închidă peste nici o jumătate de oră. Ambasadorului, stoic în mod normal, i s-a făcut milă de Anna. FDR nu voia sfatul lui. Prin urmare, nu îi rămânea nimic mai bun de făcut decât să îi fie de ajutor fiicei acestuia.

Averell Harriman era unul dintre cei mai bogați și puternici oameni din lume, expert în nenumărate domenii de afaceri și de stat. Iar întâmplarea făcea să și cunoască un amănunt specific despre ceea ce se putea cumpăra în Malta: dantela malteză, renumită în toată lumea, era exact cadoul adecvat. Întrucât Averell nu umbla niciodată cu un portofel la el, o rugase deja³⁵ pe soția unui oficial local să îi procure niște dantelă. Cu mărinimie, i-a spus Annei că putea să aleagă ce dorea din dantela pregătită pentru el. N-aveau decât să meargă împreună acasă la acea persoană și să vadă ce îi plăcea. Anna a acceptat imediat, așa că ambasadorul și fika președintelui au pornit împreună să examineze mormane de dantelă.

2-3 FEBRUARIE 1945

La scurt timp după ora 11 seara, Sarah, Anna și tații lor au sosit la aerodromul RAF de la Luqa, în Malta. Soseau în același timp la aeroport nenumărate alte automobile oficiale, din care se revărsau pe macadam delegați britanici și americani, îndreptându-se spre avioanele lor York și C-54 Skymaster, în lumina unicului reflector¹ care străpungea bezna camuflajului nocturn. „Rușilor li se spusese² că venim fiecare cu câte 35 de oameni“, comentase Sarah, scriindu-i mamei ei cu o zi înainte. „Efectivul total numără acum 535 suflete!“ Unii erau deja la post în Rusia sau călătoriseră acolo pe mare, însă majoritatea delegaților stăteau acum pe aerodrom. Mii de bagaje³ și provizii erau încărcate în avioane: valize personale marcate cu etichete albe, bagaje de mână cu etichete de piele și cutii conținând documente secrete, purtând etichete specifice galbene cu benzi negre. Roosevelt și grupul lui priveau forfota generală, în timp ce bagajele lor erau transportate spre avionul care era pregătit pentru ei. În picioare lângă președinte era secretarul de stat, Edward Stettinius, în vârstă de patruzeci și patru de ani, cu nelipsita lui pălărie Homburg⁴ acoperindu-i părul albit prematur, care contrasta puternic cu sprâncenele lui groase și negre. Președintele glumea cu Stettinius, spunând că delegația occidentală combinată era atât de mare, încât putea să li se pară rușilor ca „o mică invazie“⁵.

Sarah Churchill știa cum arăta o invazie. Își petrecuse toamna anului 1942 la baza RAF de la Medmenham, pregătind Operațiunea Torța, invazia Aliaților în Africa de Nord. Ca ofițer de aviație în divizia de recunoaștere aeriană, Sarah și camarazii ei analiști ai informațiilor strategice lucrau zi și noapte, examinând minuțios fotografiile aeriene primite de la piloți, cu șantiere navale, linii feroviare, mișcări de trupe și fabrici ale germanilor și italienilor — toate constituindu-se în informații vitale pentru pregătirea operațiunilor militare ale Aliaților, invazii navale, atacuri terestre și bombardamente strategice. Pregătirea și instruirea erau extrem de dificile pentru bărbați și femei deopotrivă. Trebuiau să studieze⁶ fotografii făcute de la peste 3 000 de metri deasupra pământului și să discearnă, bunăoară, dacă un câmp cu iarbă fusese călcat de trupe în mișcare sau de animale la păscut. Au învățat să facă deosebirea între diferitele tipuri de ambarcațiuni

navale, doar după umbrele pe care le proiectau, și cum să suprapună imagini pentru a crea trei dimensiuni, cum să folosească rigle de calcul complicate și cum să calculeze logaritmi.

Pentru Sarah, Operațiunea Torța constituia una dintre izbânzile experienței ei de război — dar nu din cauza invaziei propriu-zise. În timpul unei permisii dintr-un weekend în noiembrie, Sarah se dusesse cu o motocicletă militară la Chequers, reședința rurală a premierilor britanici, situată la nord de Londra. Când a ajuns, a intrat imediat să îl vadă pe tatăl ei, care se îmbrăca pentru cină. În timp ce își peria meticulos cele câteva fire de păr pe care le mai avea pe țeasta altminteri pleșuvă, s-a întors conspirativ spre Sarah și i-a spus: „Chiar în acest moment⁷, strecurându-se pe furiș prin strămoșia Gibraltar la adăpostul întunericului, trec cinci sute patruzeci și două de vase, pentru debarcărilor în Africa de Nord“.

Rar se întâmpla ca Sarah să cunoască vreun subiect militar mai bine decât Winston, însă de data aceasta, așa era. „Două sute patruzeci și trei“, l-a corectat ea, neputând să se abțină.

„Dar de unde știi?“ a ripostat el.

În ultimele trei luni, Sarah cercetase amănunțit diverse imagini ale regiunii. Analizase locațiile unde aveau să ancoreze vasele și cunoștea cu exactitate cât de mare era flota care urma să debarce în lungul coastelor algeriene și marocane franceze.

Impresionat, tatăl ei a vrut să afle de ce nu-i spusese și lui la ce lucrase în tot acel răstimp. Sarah a replicat: „Știam că anumite informații țin de securitate“. În loc să se facă „foc și pară“ la o asemenea aparentă impertinență, Winston a răs pe înfundate. Mai târziu în acea seară, s-a apucat să își delecteze oaspeții cu această întâmplare. Ba i-a povestit chiar și lui Eleanor Roosevelt, care era în Anglia, vizitând femeile britanice angajate în munca de război. Amuzată, aceasta la rândul ei a relatat întâmplarea în fața ziariștilor americani.

După câteva zile, Sarah s-a trezit convocată la Ministerul Aerului. Oficialii de acolo au acuzat-o de încălcarea regulilor de securitate, prin divulgarea detaliilor unei invazii majore a Aliaților. „Cine i-a povestit doamnei Roosevelt această întâmplare?“ au insistat ei.

Sarah nu a putut decât să răspundă: „Tatăl meu“.

Superiorii ei au fost deopotrivă frustrați și amuzați. Ministerul Aerului nu mai putea face nimic în această situație.

În seara aceasta însă, nu prea mai rămânea loc pentru umor. Când Winston și Sarah⁸ și-au luat la revedere temporar de la delegații lor din Biroul de Externe, fiind conduși apoi spre aeronavele aferente, nici prim-ministrul, și nici ministrul de Externe nu primiseră încă vreo informație concretă despre soarta colegilor și prietenilor lor, care se prăbușiseră cu un avion York în Marea Mediterană. Negreșit, această tragedie stârnea un sentiment de îngrijorare în privința zborului ce urma, care, obiectiv vorbind, era mult mai periculos decât deplasarea din Anglia în Malta. Avioanele de transport erau nepresurizate, ceea ce însemna că cele două delegații aveau să zboare spre Crimeea la joasă altitudine — nu mai sus de aproximativ 1 800 de metri⁹ —, aflându-se astfel în bătaia proiectilelor trase

de unitățile antiaeriene naziste, care rămăseseră pe insulele din Marea Egee. Exista, de asemenea, riscul real de a cădea sub focurile antiaeriene turcești¹⁰. Tehnic vorbind, fiind încă neutri, turcii nu intenționau să tragă în avioanele Alișilor, însă atacaseră din greșeală un avion britanic, care transporta din Malta în Crimeea o parte din echipa pregătitoare a conferinței; în urma atacului, coada aeronavei a rămas ciuruită de proiectile. Avionul lui Roosevelt și cel al lui Churchill¹¹ aveau să zboare fiecare înconjurat de câte șase P-38 pentru protecție, însă pentru celelalte douăsprezece aeronave singurul mijloc de apărare era să zboare la adăpostul întunericului. Era absolut necesar ca fiecare avion să decoleze conform graficului stabilit cu exactitate. Odată ce avioanele ajungeau în Crimeea, puteau apărea noi complicații. Se știa deja că o ceață groasă¹² avea să persiste deasupra aerodromului Saki pe aproape toată durata zilei, lăsând doar o fereastră îngustă de timp, în care avioanele cu VIP-uri la bordul lor să poată ateriza în siguranță. Pistele de aterizare sovietice¹³ nu dispuneau de dotarea tehnologică necesară unui pilot pentru a ateriza folosind doar instrumentele, în condiții de slabă vizibilitate.

Oricât de primejdios se anunța zborul, Anna Roosevelt a răsuflat ușurată la gândul că pornea în călătorie, atunci când s-a îmbarcat la bordul avionului lor C-54 — poreclit *Vaca sacră* — prima aeronavă construită la comandă pentru președintele Statelor Unite. Îi plăcea să fie ca un fel de proverbial Vineri pentru tatăl ei, numai că el nu-i ușura deloc sarcina. Ultimele opt ceasuri le petrecuse într-o stare de frenezie. Tatăl ei credea pesemne că Anna putea să-i citească gândurile. După turul prin Malta¹⁴ și posibilul dezastru cu suvenirurile, pe care îl evitase grație lui Harriman, FDR îi ceruse Annei să facă pregătirile necesare pentru dineu. Nu îi spusese pe cine dorea să invite, nici măcar câte persoane aveau să participe, și, întrucât el plecase deja la briefingul pe probleme militare, tot ce i-a mai rămas Annei de făcut a fost să recurgă la o deducție logică, pornind de la informațiile pe care le avea. Apoi, a alergat „frenetic”¹⁵ de colo-colo, ca să împartă invitațiile. Între timp, se frământa și pentru starea de sănătate a tatălui ei, după efortul acelei zile lungi și extenuante — mai ales cu dineul care îi aștepta. După briefingul cu șefii de stat-major, a crezut că FDR avea să poată în sfârșit să aibă câteva clipe de odihnă, însă Stettinius și Eden s-au strecurat în camera lui la o șuetă înainte de dineu, profitând de un moment de neatenție din partea ei. Pe urmă, a apărut ca din senin un musafir neanunțat: Randolph Churchill, fiul prim-ministrului. În niciun caz Churchill nu îl chemase la conferință. Randolph, care era staționat în Iugoslavia, venise în Malta în drum spre Italia unde voia să-și facă un tratament dentar¹⁶, iar întâmplarea a făcut să coincidă cu vizita tatălui său. Aflând că Randolph „îl agasa pe tatăl lui”¹⁷, Anna a încercat să îl țină deoparte. I-a invitat pe Randolph și pe Sarah la un pahar de băutură în cabina sa, urzind totodată în mintea ei cea mai diplomatică modalitate de a se descotorosi de el înainte de dineu. În fond, Sarah fusese invitată în mod explicit, pe când Randolph nu. („Ne-a vizitat Randolph”¹⁸, i-a raportat Sarah criptic mamei ei, știind perfect cât de rău îl putea enerva fratele ei pe Winston. „Îți voi povesti despre asta într-o altă scrisoare.”) Randolph și-a dat seama repede că încercau să

scape de el; din fericire, fără să facă vreo scenă, s-a scuzat că trebuia să plece, invocând o „întâlnire presantă”¹⁹ pe *Sirius*.

Dineul a venit în sfârșit²⁰ și a trecut, iar exact când Anna credea că are câteva minute libere ca să își arunce lucrurile în valizele și gențile potrivite, înainte de plecarea la aeroport, un Harry Hopkins nervos — fiindcă tocmai trăsesse o ceartă cu Anthony Eden — a apărut în camera ei, căutând ceva de băut. Fără niciun chef, Anna a desfăcut cutia pe care terminase în sfârșit să o împacheteze și i-a oferit un strop din whiskyul scoțian pe care îl adusese cu ea. Profitând însă de momentul când ea se întorsese cu spatele, Hopkins a ieșit pe ușă cu sticla de băutură. Nu s-a supărat prea mult că rămăsese fără whisky. Dar sticla era pusă într-o cutie specială, pe care soțul ei o avusese cu el când luptase în Mediterana; păstrând acea cutie, Anna avea sentimentul că o părticică din el era lângă ea. Hopkins o privase de acel suvenir, fără niciun scrupul.

* * *

La 11:30 seara²¹, motoarele avioanelor programate să decoleze primele s-au pus în funcțiune huruind. Zgomotul²² era asurzitor. Au decolat la intervale de câte zece minute, înălțându-se în noapte, cu dăre de flăcări albastre în urma lor. Unul câte unul în următoarele patru ore, avioanele au dispărut pe cerul întunecat, până când au mai rămas doar două aeronave și avioanele de vânătoare care le escortau. La orele 3:30 din noapte²³, și-a luat zborul *Vaca sacră*, urmată după câteva minute de Skymasterul prim-ministrului.

Spre supărarea doctorului Bruenn și a lui Mike Reilley, șeful unității de la Secret Service alocată președintelui, Roosevelt a refuzat să folosească o centură de siguranță în timp ce dormea pe patul său pe durata zborului. Îngrijorat la gândul că președintele ar fi putut să se rostogolească din pat și să se rănească, dacă avionul frâna subit la decolare, doctorul Bruenn s-a furișat lângă cușeta lui FDR și s-a lungit pe jos, alături. Tânărul medic credea că reușise să se strecoare înăuntru, fără ca Roosevelt să-și dea seama că avea un coleg de cabină nepoftit. Doctorul se înșela. FDR i-a spus mai târziu, clipind complice din ochi și zâmbind: „Noroc că²⁴ te-am recunoscut când ai intrat”.

* * *

La 8:30 dimineața, ora locală, avioanele au început să străpungă prin plafonul de nori aflat la joasă altitudine, aterizând la Saki cu o coregrafie perfectă. Sovieticii²⁵ montaseră lângă pistă corturi pline cu gustări și răcoritoare, o splendidă fanfară a Armatei Roșii stătea pregătită să se lanseze în acordurile triumfale ale muzicii marșiale de ceremonie, iar un lung șir de automobile negre blindate Packard de la Lend-Lease și limuzine rusești ZiS asemănătoare unor coșciuge așteptau să îi ducă pe delegați la Ialta, după ce aceștia aveau să fie sărbătoriți cum se cuvenea.

Judecând după aterizarea cinematografică a avioanelor și acel corn al abundenței care se revărsase ca prin farmec în stepa stearpă, s-ar fi zis că delegații aterizaseră pe un platou de filmare. Dar când au ieșit din avioanele lor, au pășit

nu pe tărâmul de tehnicolor al vrăjitorului din Oz, ci în acel Kansas cu tonuri de sepia, de unde venea Dorothy. Dispăruseră fără urmă clădirile din piatră roz scaldate în soarele Maltei și apele de azur ale mării. De la macadamul pistei până la câmpurile acoperite de zăpadă ce se așterneau spre zărilor îndepărtate și mohorâte, terenul era plat, monoton și tern. Robert Hopkins, fiul lui Harry Hopkins, în vârstă de douăzeci și doi de ani, fotograf în US Army Signal Corps, însoțea delegația americană ca principal fotograf. Adusese cu el²⁶ câteva prețioase role de film color, însă a folosi mai mult de o rolă la Saki ar fi fost o risipă. Roșul-aprins din cele trei drapele ale Alianțelor, fluturând pe catargele lor în lungul aerodromului, constituia singurul contrast la diversele nuanțe de cenușiu, care dominau peisajul.

Harriman, Stettinius, Hopkins, Eden și generalul George Marshall au fost printre primii sosiți la ALBATROSS²⁷, numele de cod pe care americanii îl atribuiseră ireverențios aeroportului Saki, cu un spațiu de rulaș periculos de scurt. Pista de aterizare²⁸ era doar un drum din lespezi de beton ciuruit de proiectile, pe care sovieticii le nivelaseră cum se putuse mai bine. Și totul era acoperit cu un strat de gheață. Stettinius spunea că era ca și cum ai fi aterizat pe o „pardoseală de gresie”²⁹ alunecoasă. Printr-un miracol, nu s-a produs nicio nenorocire. Generalul Aleksei Antonov³⁰ din Armata Roșie sosise prompt ca să îl salute pe generalul Marshall. Când Marshall a coborât din avion, Antonov l-a poftit să guste din copiosul mic-dejun oferit sub corturi. Intrând în pavilionul înțesat de bunătăți³¹, modestul general din Pennsylvania a fost încântat, când a văzut un pahar plin cu ceea ce părea a fi suc de fructe. Uitându-se mai atent, Marshall, un abstinent convins, a constatat că se înșelase. Paharul era plin ochi cu coniac din Crimeea. Imperturbabil ca întotdeauna, Marshall s-a îndepărtat imediat de la digestivul dulce și nociv. Fără nici măcar o privire în urmă, s-a întors spre oamenii lui, mormăind: „Haideți să mergem”³². Au plecat imediat la Ialta, împreună cu Hopkins, care se îmbolnăvisese de-a binelea în timpul zborului. Stettinius, Eden și Harriman au fost lăsați să aștepte în frig și umezeală sosirea președintelui și a prim-ministrului. Dintre ei, doar Harriman, îmbrăcat cu o manta de aviație din piele, căptușită cu blană și lungă până la gambe, făcută pe comandă, avea un aer dezinvolt și părea cât de cât pregătit pentru această schimbare de climă și vreme. Ceilalți au trebuit³³ să se mulțumească cu pahare aburinde de ceai rusesc îndulcit, pentru a para frigul năprasnic, care li se strecura până la oase prin paltoanele de stofă.

* * *

La ora douăsprezece și zece minute, *Vaca sacră* a luat contact cu pământul la Saki și s-a oprit pe partea laterală a aerodromului. În vreme ce FDR se pregătea să debarce, Anna a ieșit repede³⁴ din avion, la timp pentru a vedea cum Skymasterul lui Churchill se ivea dintre nori. Mulțimea s-a adunat acolo în timp ce avionul premierului se îndrepta spre locul de oprire. În scurtă vreme ușa fuselajului³⁵ s-a deschis și Churchill și-a făcut apariția, îmbrăcat într-o manta militară, cu o șapcă de ofițer pe cap, având un zâmbet poznaș pe față și un trabuc de douăzeci de

centimetri strâns între dinți. A salutat scurt mulțimea prezentă acolo, după care, cu precauție, a început să coboare cu pași legănați pe scara avionului. Sarah l-a urmat și ea peste câteva momente și i s-a alăturat Annei, pe partea laterală a careului. Sarah era din nou în uniformă și nici nu s-ar fi zis că zburase toată noaptea cu avionul, în timp ce Anna părea să se fi adaptat spiritului rusesc, renunțând la mantoul ei de tweed și îmbrăcându-se cu o haină de blană. Ministrul de Externe sovietic, Viacelsav Molotov, venise să-i întâmpine pe distinșii vizitatori și acum îl saluta pe premier. Molotov, cu mutra lui de mops, era îmbrăcat complet în negru, de la paltonul la două rânduri până la *ușanka* de pe cap, o căciulă rusească tradițională, cu clape pentru urechi legate pe creștet, ceea ce îi accentua imaginea de „cap ca o ghiulea”³⁶, cum îl descria Churchill. Negreșit Molotov, care în tinerețea lui bolșevică își alesese acel nume ce însemna „ciocan”, nu ar fi apreciat deloc această zeflemea. Churchill știa că, în ciuda căciulii hazlii, ministrul de Externe sovietic era un om necrușător și calculat, cu ochi pătrunzători și un „zâmbet de iarnă siberiană”³⁷. Dând mâna cu Churchill, Molotov i-a explicat prin interpretul său Vladimir Pavlov, un ins arțăgos și gălbejit, că Stalin nu sosise încă³⁸ în Crimeea. Până atunci, Molotov avea să îl reprezinte pe secretarul general.

Împreună, Churchill și Molotov au rămas afară așteptând ca Roosevelt să coboare din avion. În mod normal, FDR era cărat pe brațe la coborârea pe trepte dintr-un avion, însă tehnicienii care se ocupaseră de dotarea *Vacii sacre*, instalaseră un ascensor, care îl cobora pe președinte așezat pe scaunul cu rotile, din măruntaiele fuzelajului până la sol. Acolo, un Jeep decapotabil, unul dintre miile de vehicule americane pe care Harriman negociase să fie trimise în URSS conform programului Lend-Lease, îl aștepta pe președinte. Sovieticii³⁹, prevenitori, reamenajaseră vehiculul, astfel încât scaunul să îl plaseze pe Roosevelt la aceeași înălțime cu cei care pășeau pe lângă el. Toți cei de față, de la Churchill și Molotov până la ostașii Armatei Roșii au urmărit cum Mike Reilly l-a săltat pe FDR din scaunul cu rotile și l-a așezat în Jeep. A fost unul dintre rarele momente când Roosevelt, întotdeauna grijuliu cu imaginea sa publică, nu a mai avut de ales decât să își afișeze vulnerabilitatea fizică. În acea clipă, Churchill nu a putut să nu-l compătimească în sinea lui. Iluzia puterii a pălit pentru o fracțiune de timp, dezvăluindu-l pe Roosevelt așa cum era în realitate, o „figură tragică”⁴⁰, considera sentimental Churchill. Sovieticii acoperiseră scaunul din Jeepul lui Roosevelt cu un covor kazah⁴¹ care îl făcea să arate ca un maharajah venerabil în timp ce vehiculul se mișca înainte, cu Churchill și Molotov pășind alături, pentru a trece în revistă trupele. (Doctorul lui Churchill⁴², lordul Moran, a descris scena nu la fel de caritabil, asemuindu-l pe președinte cu bătrâna regină Victoria într-un faeton, cu prim-ministrul în rolul unui servitor umil, târându-se în urmă.)

În timp ce Roosevelt, Churchill și Molotov⁴³ priveau cum soldații sovietici, cu mânuși albe și cizme înalte până la genunchi, călcau apăsat prin băltoacele cu apă unsuroasă, fiecare la unison purtându-și pe umăr reglementar pușca militară cu baioneta fixată la țeavă, Sarah și Anna urmăreau de la distanță toată această scenă. Fanfara Armatei Roșii a început să cânte imnul național al Uniunii Sovietice.

Melodia i se părea Annei⁴³ ciudat de melancolică, deși acordurile triste ale muzicii păreau potrivite cu acest loc. Așa cum a remarcat Sarah, stăteau cu toții acolo în mijlocul „unui vast și impresionant spațiu deschis⁴⁵ și gol într-o pustietate acoperită cu zăpadă”. Clădirile⁴⁶, care cândva existaseră în împrejurimi, fuseseră distruse de război.

În timp ce Sarah scruta zărilor aride, Anna și-a scos aparatul de fotografiat. Îl adusese cu gândul de a prinde pe peliculă câteva amintiri, pe care să le împărtășească împreună cu soțul ei la întoarcere. A observat prezența unui grup⁴⁷ de fotografi sovietici oficiali, alături de o echipă de filmare. Prin vizorul aparatului de fotografiat, a prins fugitiv chipul tatălui ei, ceea ce i-a provocat o nouă îngrijorare. Acasă, FDR și presa americană aveau un fel de acord tacit. Ziarele se abțineau să publice imagini în care scaunul lui cu roțile ar fi putut fi vizibil. Mulți americani nici nu își dădeau seama că Roosevelt nu putea să își mai folosească picioarele. Era puțin probabil ca fotografi sovieticii să fie la fel de îndatoritori în această privință.

Dar nu doar dizabilitatea lui Roosevelt era un motiv de îngrijorare pentru ea. Churchill părea amuzat⁴⁸ de această trecere în revistă a trupelor, în timp ce Molotov privea încruntat spectacolul, cumva iritat de faptul că trebuia să asiste la o nouă paradă militară pe o vreme atât de neprielnică. În contrast cu ei, tatăl Annei părea doar pe jumătate prezent, ca și cum ar fi fost adăugat și lipit în tablou dintr-o scenă complet diferită. Anna știa că ziua lungă⁴⁹ și obositoare pentru Roosevelt în Malta, urmată de zborul cu avionul noaptea când dormise puțin, îl vlăguiseră mai mult decât de obicei, însă deosebirea dintre prim-ministru și tatăl ei era frapantă. Deși cu peste șapte ani mai tânăr decât Churchill, Roosevelt arăta mai bătrân: avea pomeții supti⁵⁰, iar ridurile din jurul gurii și de pe obraji semănau cu niște brazde adânci. Era îmbrăcat cu uzuala lui pelerină militară elegantă, fabricată de Brooks Brothers, însă în loc să îi confere un aer de iahtman șic, veșmântul părea să-l înghită cu totul, făcându-l să arate mai sfrijit decât era. Exact cum remarcase și Byrnes pe vapor în drum spre Malta, președintele rămânea cu gura căscată timp îndelungat, uneori holbându-se în depărtare, livid la față. Obiectivul aparatului de fotografiat poate fi incredibil de necruțător cu un om bolnav. Însă Anna nu mai putea face nimic. Fotografii sovietici continuau să pozeze cadru după cadru.

* * *

Procesiunea de automobile Packard și limuzine ZiS șerpuiind prin stepa Crimeii spre Ialta abia pornise la drum, însă Sarah intuia deja că începutul nu părea de bun augur⁵¹. Coloana de mașini se târa anevoios, cu doar treizeci de kilometri pe oră, pe drumurile ciuruite de iarnă și război, prin hârtoape și zloată⁵², zgâlțâindu-i pe pasageri din toate măduarele. În acest ritm, ultimii o sută treizeci de kilometri până la Ialta aveau să dureze aproape la fel de mult ca zborul de o mie nouă sute și zece kilometri din Malta.

Crimeea s-a aflat mereu la răscrucea conflictelor și intereselor. Începând din Antichitate, sciții și cimerienii^{*****}, grecii, persanii, venețienii, genovezii și

Hanatul Crimeii, un stat feudal tătar, vasal al Imperiului Otoman, stăpâniseră Crimeea până când, în 1783, rușii au anexat hanatul în timpul domniei împărătesei Ecaterina cea Mare. Fiecare colonizator lăsase în Crimeea vestigii ale culturii sale; iar regiunea era un amestec de influențe mediteraneene, maure și rusești. Numele unor orașe, ca Sevastopol, bunăoară, proveneau din limba greacă, în timp ce denumirea cascadei Uchan-Su, pe coasta sudică, era de origine tătară, însemnând „apă zburătoare”. Natura⁵³ se arăta nespus de diversă. Sudul, renumit pentru vegetația bogată, stațiunile de la malul mării și temperaturile subtropicale, amintea de sudul Franței, însă asemănarea Crimeii cu zonele mediteraneene se pierdea rapid, pe măsură ce călătoreai spre interiorul peninsulei. În spatele plajelor, se înălțau dintr-odată munții Crimeii, ca niște valuri împietrite avântându-se spre cer din adâncurile Mării Negre. La nord de munți, piscurile amețitoare cedau locul treptat șesurilor stepei. Vara, stepa era ca o preerie, plină cu flori și ierburi luxuriante, însă iarna, alternanța de geruri și dezghețuri arunca o negură groasă peste acele întinderi mohorâte. Stepă se așternea la nord, pe o distanță de aproape o sută șazeci de kilometri, până în oblastul Herson, unde exista o frontieră naturală între Crimeea și părțile centrale ale Ucrainei formată de Sivaș, o serie de lagune bogate în sare, poreclite „Marea Putredă”, din cauza miasmei fetide emanând din apele lor puțin adânci. Din cauza microalgelor, Sivașul a căpătat o nuanță de roșu profund, ca și cum sângele vărsat de mii de ostași timp de peste două secole de războaie purtate pe peninsula s-ar fi acumulat pe veci în lagune. Crimeea a fost unul dintre ținuturile cele mai prețuite ale Rusiei și, ulterior, ale Uniunii Sovietice, însă întotdeauna a rămas cumva deoparte față de Maica Rusia. Istmul Perekop, o fâșie de pământ de aproximativ șase kilometri între Sivașul purpuriu la est și Marea Neagră la vest, era tot ceea ce lega Crimeea de partea continentală.

După ceea ce a părut „o veșnicie”⁵⁴, Winston s-a întors morocănos spre Sarah și a întrebat-o cam cât credea ea că trecuse de când plecaseră.

„Aproximativ un ceas”, a răspuns ea.

„Dumnezeule”, a mormăit el tăios în barbă, „încă cinci ore dintr-astea.”

Sarah știa că nu era nicidecum vina lui Averell Harriman dacă Ialta fusese locul ales pentru conferință, însă, pe măsură ce înaintau prin stepa golașă, începea să le dea dreptate celor care criticau această alegere. „Zău așa⁵⁵! Averil (*sic*) trebuie că e nebun” dacă a putut să-l forțeze pe Roosevelt să îndure o asemenea deplasare cu mașina. În timp ce automobilul lor se târa greoi pe drum, lordul Moran, care călătorea împreună cu Winston și Sarah, a remarcat că toți acei kilometri nesfârșiți de stepă înghețată și păcloasă îi aminteau de priveliștea obsedantă a podișurilor⁵⁶ acoperite cu zăpadă din partea de nord a Angliei. Era o comparație adecvată. Și, poate, amintindu-și la rândul ei de romanul *La răscruce de vânturi*, de Emily Brontë, Sarah nota și ea la rezeală, într-o scrisoare adresată mamei ei, că ținuturile acelea nemărginite erau „sumbre ca”⁵⁷ un suflet copleșit de disperare.

Cândva aceste meleaguri părgănite fuseseră presărate cu cooperative agricole. În timp ce mergeau cu mașina spre sud, Sarah și Anna nu știau că distrugerile

săvârșite de naziști în Crimeea mascau doar brutalitatea măsurilor pe care sovieticii le impuseseră acolo propriului lor popor. Cooperativele agricole de producție, arse și devastate, pe care Stalin le organizase ca reacție la penuria de grâne din 1928, nu erau nicidecum vestigiile unei prosperități agrare distruse de război, ci ale unei foamete dirijate de stat. Între 1928 și 1940, colectivizarea forțată impusă de sovietici a dus la moartea a milioane de țărani. Nicăieri⁵⁸ numărul deceselor nu a fost mai mare decât în Ucraina, unde foametea a deghizat un alt obiectiv — Holodomor —, genocidul etnicilor ucraineni înfăptuit de către sovietici. Iar în orașul Simferopol, aproape depopulat, naziștii le oferiseră sovieticilor condițiile de care aveau nevoie pentru a elimina o altă minoritate etnică socotită ostilă statului. Sovieticii doreau să aibă acces nerestricționat spre Dardanele și Turcia, însă în calea lor stăteau tătarii musulmani din Crimeea, cu care turcii împărtășeau legături etnice și religioase. Stalin l-a însărcinat pe necruțătorul său șef al NKVD, Lavrenti Beria, același om care acum răspundea de pregătirile de la Ialta, să îi îndepărteze pe tătari. Beria i-a acuzat pe aceștia de colaboraționism cu naziștii și, pe durata a trei zile în mai 1944, a încărcat aproape 200 000 de tătari în vagoane pentru vite și i-a deportat cu forța în Uzbekistan, unde mulți au pierit.

Acum, gospodăriile lor zăceau părăsite. Din aproape toate construcțiile⁵⁹ rămăseseră doar niște ruine arse, alături de resturile carbonizate ale unor trenuri, tancuri și alte materiale de război, ca și cum generalul Sherman^{*****} ar fi înviat din morți, pornind într-un marș nimicitor spre mare, în celălalt capăt al lumii. Singurii oameni pe care călătorii i-au văzut, în timp ce se deplasau cu mașinile spre sud, au fost soldații sovietici, mulți dintre ei femei și adolescente, care stăteau în poziție de dreptți în lungul drumului, la fiecare câteva sute de metri. S-ar fi zis că o întreagă divizie de infanterie fusese dislocată special pentru a păzi drumul, deși prezența acestor ostași măcinați de griji nu avea aproape nimic protocolar. Puțini dintre ei purtau puști. Mai frapante decât genul lor⁶⁰ sau decât lipsa armamentului erau chipurile lor. Soldații fuseseră recrutați din rândul numeroaselor grupuri etnice care formau Uniunea Sovietică — ruși, ucraineni, beloruși, georgieni, armeni, azeri, uzbeki, kazahi, ceceni și alții. Fiecare soldat, înfofolit într-o pufoaică lungă vătuită, nu era decât o copie anonimă a soldatului precedent, o rotiță identică în angrenajul statului. Chipurile lor trădau însă individualitatea fiecăruia.

* * *

Abia când coloana de mașini a ajuns la Simferopol au apărut și primele semne de viață umană, deși scenele sugerau mai degrabă niște imagini în alb-și-negru din jurnalele de actualități decât prezența unor oameni în carne și oase. Simferopol a fost cândva un oraș prosper, sub Ecaterina cea Mare, însă în 1945 a-l descrie drept oraș ar fi fost o apreciere mult prea generoasă. Puținele clădiri⁶¹ care rămăseseră intacte nu aveau căldură sau electricitate, iar locatarii nu prea păreau să aparțină lumii moderne. Hainele lor erau terne. „Nici cenușii, nici maro⁶² — ci pur și simplu mohorâte“, a remarcat Anna de la fereastra

automobilului Packard, în care călătorea împreună cu tatăl ei și cu agentul de la Serviciile Secrete, Mike Reilly. Femeile aveau niște fuste voluminoase, ca un fel de saci informi, iar copiii — se vedea limpede că purtau de câțiva ani aceleași haine, care le rămăseseră mici. Pantalonii erau prea scurți, iar fustele nu le mai veneau bine, expunându-le gleznele și gambaie frigului de-afară. La început, Anna a crezut că arătau surprinzător de sănătoși, ținând seama de circumstanțe, însă privind mai atent, le-a văzut fețele. Și-a dat seama că acei copii, dar mai ales mamele lor, păreau toți teribil de îmbătrâniți. Femeile aveau pielea zbârcită și spinarea mereu curbată din cauza greutăților pe care le cărau.

După ce convoiul de vehicule a ieșit din Simferopol și a început să urce în munți, americanii au tras pe marginea drumului, pentru scurt timp, ca să mănânce sandviciurile pe care le aduseseră de pe *Quincy*. Britanicii, însă, au perseverat înainte. Harriman îi asigurase⁶³ că la doar patruzeci și cinci de minute distanță se afla o casă de odihnă, așa că toți abia așteptau să ajungă acolo — mai cu seamă Sarah, care trecea prin experiența neplăcută de a ști că era una din doar cele două femei prezente. „Casa de odihnă“⁶⁴, îi scria Sarah amuzată mamei ei, era „extrem de necesară pentru motive mai presante, decât doar repausul.“ Însă cele patruzeci și cinci de minute au trecut și casa tot nu a apărut. Sandviciurile cu șuncă stătute și câteva înghițituri de coniac i-au mai potolit foamea, însă mergeau cu mașina de aproape patru ceasuri, iar „chemarea naturii“ devenea din ce în ce mai urgentă cu fiecare minut care trecea. La un moment dat, se gândea cu disperare să găsească niște tufișuri pe marginea drumului: „Am scrutat zările — mașini în față — fotografii de la presă în spate!! Era clar că n-avea niciun rost să mai caut!“, i-a povestit ea lui Clementine. Într-un final, când Sarah „pierduse aproape orice speranță“, s-au oprit. Din fericire, ajunseseră la casa mult promisă.

Sarah și Winston se așteptau să poposească doar câteva minute, cât să poată merge la toaletă, însă se părea că amfitrionii lor sovietici aveau alte planuri. Molotov le-o luase înainte și ajunsesese deja la casa de odihnă, unde stătea acum zâmbind cu gura până la urechi, lângă o masă „gemând de mâncare“⁶⁵ și vinuri“. La fel ca mâncarea etalată din belșug sub corturile de la Saki, și aici era pregătit un adevărat festin ce distona flagrant cu sinistrele imagini de trai la limita subzistenței, pe care vizitatorii occidentali le observaseră în ultimele patru ore. Gazde foarte primitive ca de obicei, Molotov, adjunctul său Andrei Vișinski și ambasadorul sovietic în Marea Britanie, Fiodor Gusev, i-au poftit să ia loc. Era limpede că masa fusese așternută pentru cei trei demnitari sovietici, primul-ministrul britanic, președintele american și cele două fice, care ar fi urmat să savureze un dejun privat somptuos. Sovieticii anticipaseră tot ce ar fi putut să le trebuiască oaspeților lor. Construiseră chiar⁶⁶ și o rampă, acoperită cu covoare, la ușa de la intrare, astfel încât accesul pentru Roosevelt să fie simplu și comod.

Dar peste câteva minute, când a ajuns⁶⁷, Roosevelt era preocupat doar de gândul că în fața lor se așternea o călătorie de câteva ore încă, în cea mai mare parte pe drumuri de munte periculoase. În aceste condiții, nu aveau să ajungă la Ialta decât pe înserate. Era extenuat și abia aștepta să se pună din nou în mișcare. Distrugerile înfiorătoare pe care le observase de la geamul automobilul Packard îl

indispușeseră profund. În timp ce mergeau cu mașina, se întorsese spre Anna și îi spusese că voia „să-i facă pe nemți să plătească ochi pentru ochi”⁶⁸, ba chiar mai mult decât atât“.

Anna însă dorea cu disperare să coboare din mașină, fie numai și pentru câteva momente. Confruntându-se cu aceeași problemă ca Sarah, l-a „implorat”⁶⁹ pe tatăl ei să „o lase să se oprească” doar câteva clipe, pentru alte scopuri decât dejunul. Nu a avut cum să o refuze. Însă, din moment ce ea era cea care cobora din mașină, tot ei îi revenea obligația de a-l „pregăti pe Molotov pentru refuzul” lui FDR.

Când a intrat în casa de odihnă, Anna a descoperit cu „groază”⁷⁰ abundența de delicatese adunate pe masă: „votcă, vinuri, caviar, pește, pâine, unt — și, cine știe ce avea să mai urmeze”. Pe FDR nu-l interesaseră niciodată⁷¹ delicatesele rusești sățioase; își adusese propriii bucătari la Conferința de la Teheran, ca să poată mânca bucatele lui preferate. Harriman aranjase din nou cu Molotov ca FDR să își aducă la Ialta mâncarea cu el, împreună cu personalul său culinar filipinez care îl servea de multă vreme, însă acum nu era doar o chestiune de preferințe gastronomice. Dr. Bruenn îl pusese pe FDR la un regim alimentar foarte sever, pentru a-i scădea tensiunea arterială periculos de mare. Mâncărurile grele, sărate, ca acelea care înșesau masa, precum și alcoolul în cantități mari erau interzise în mod expres. Anna știa că⁷² tatăl ei avusese tensiunea foarte ridicată în seara precedentă. Chiar și niște mici abateri de la dieta lui strictă puteau fi foarte primejdioase pentru sănătatea lui. Și chiar dacă, din politete, FDR ar fi vrut să se oprească pentru dejunul oferit, în niciun caz nu ar fi putut mânca din caviarul, peștele afumat și preparatele din carne așezate pe masă.

Anna și-a petrecut următoarele⁷³ câteva minute alergând de colo-colo între tatăl ei, care stătea în mașină, și Molotov, care era în casă, în încercarea de a declina invitația la dejun, într-un mod cât mai politicos cu putință. Nu știa limba rusă pentru a-și explica argumentele, așa că a trebuit să apeleze la Pavlov, interpretul sovietic, pentru ajutor. În cele din urmă, după câteva minute deja penibile, Anna a izbutit să îl împace pe Molotov, fără să fi stârnit vreun incident internațional. Pe urmă, a sărit înapoi în mașină, iar americanii și-au continuat călătoria spre Ialta, lăsându-i pe Churchill și Sarah să se ospăteze împreună cu ministrul de Externe sovietic. „Pișicherul ăla bătrîn”⁷⁴, cum îl poreclise Anna, într-un mod cam grosolan, pe Churchill în jurnalul ei, „s-a înghesuit să accepte — așa că i-am lăsat pe toți să se înfrupte!”

Familia Roosevelt și-a continuat drumul spre munți, ceea ce a însemnat că Anna nu a avut cum să vadă mâhnirea și nemulțumirea întipărite pe chipurile sovieticilor, și nici nu a putut observa situația jenantă în care plecarea lor îi plasase pe britanici. La fel ca FDR, și Churchill mâncase deja de prânz în mașină și voia să străbată drumurile muntoase la lumina zilei, însă ar fi fost necuviincios din partea liderilor occidentali să plece amândoi, fără să onoreze ospitalitatea sovieticilor, ceea ce ar fi fost totodată profund jignitor pentru Molotov și echipa lui. Străduindu-se din răspuțeri⁷⁵ să își ascundă lipsa poftei de mâncare, Sarah și Winston au început să guste din bunătățile festinului. Abia atunci Molotov,

Vîșinski și Gusev s-au luminat la față și toată dezamăgirea lor dinainte s-a risipit.

Cu un asemenea dejun delicios, cei doi Churchill au regretat imediat că mâncaseră deja sandviciurile acelea cu șuncă în automobil. Nu la fel de repede⁷⁶, însă, aveau să uite plecarea în pripă a americanilor, când luminile din spate ale mașinilor păliseră treptat în depărtare, făcându-se nevăzute spre sud-est, în apusul de soare, cu Roosevelt în postura unui erou din westernurile americane. La fel, nici sovieticii nu aveau să uite acest lucru. Cândva, britanicii și americanii acționaseră ca un tot unitar și sincronizat; cele două părți se completau reciproc perfect, în declarații și fapte. În ultima vreme însă, s-ar fi zis că se crease o ruptură în această unitate aparentă, recenta întâlnire de la dejun nefiind decât o confirmare în plus a acestei realități. Sovieticii aveau să fie extrem de fericiți să poată exploata acea ruptură în zilele următoare.

***** Sau *taúrosçiîi*, de la denumirea greacă a peninsulei, *Tauris* sau *Tauricda*. (N. tr.)

***** William Tecumseh Sherman (1820-1891), general în armata unionistă, criticat pentru aplicarea politicii pământului pârjolit împotriva Statelor Confederate ale Americii. (N. tr.)

3 FEBRUARIE 1945

La ora șase¹, roțile automobilelor cu delegații americani s-au auzit, în sfârșit, scrâșnind pe pietrișul de pe alee. Kathleen stătea la intrarea în Palatul Livadia, pregătită să-i întâmpine. Mașina lui Roosevelt s-a ivit din întuneric și a oprit în fața palatului, care își păstra încă eleganța maiestuoasă de odinioară, în ciuda funinginei și a murdăriei pe care recruții salahori nu putuseră să le curețe. Cu lumina farurilor revărsată în jurul ei, Kathy era asemenea castelanei unui măreț conac, gata să-și primească oaspeții. Nimeni nu îi dăduse în mod explicit vreo autoritate în acest sens, dar cu toate acestea nimeni nu se îndoaia de rostul ei acolo. Nu avea niciun titlu oficial, cum însă tatăl ei se deplasa în mașina ce venea imediat după automobilul prezidențial, Kathy era, deocamdată, cel mai important cetățean american prezent în palatul țarului.

Când Roosevelt a ieșit din mașină și a intrat în palat, Kathy l-a văzut pentru prima oară în viața ei. Pe ceilalți mari conducători ai Aliților îi cunoscuse deja. Pe Stalin îl întâlnise prima oară² la un spectacol de balet în Moscova în octombrie 1944, iar pe cei doi Churchill îi socotea de multă vreme printre cei mai dragi prieteni ai ei. Kathy fusese chiar³ prezentată reginei la o conferință de presă, după două săptămâni de când sosise la Londra, în 1941. Și totuși, pe Roosevelt nu-l văzuse niciodată. Ce ironie⁴, se gândea Kathy, ca Rusia să fie locul unde să-l întâlnească prima oară pe președintele țării ei. Între timp, un *maître d'hôtel* adus de la luxosul Hotel Metropol din Moscova se agita febril în jurul lui, ploconindu-se exagerat și adresându-i-se la tot pasul cu „Excelența Voastră”⁵, ca și cum nu ar fi existat pentru el plăcere mai mare decât să se ocupe de orice ar fi avut nevoie FDR.

Delegații continuau să se dea jos din vehiculele lor, iar Kathy îi conducea în grandiosul hol de primire. În cămine ardea focul⁶, spre marea încântare a călătorilor, după frigul îndurat pe drum. În dreapta se afla sala de bal albă, unde urmau să aibă loc sesiunile plenare ale conferinței. În stânga, erau camerele rezervate lui Roosevelt, în ceea ce fuseseră cândva biroul și sufrageria personală a țarului, aceste încăperi fiind mai accesibile scaunului cu roțile decât dormitorul oficial al țarului, aflat la etaj. Deși țarul avea dormitorul său imperial, legenda

spunea că dormea mereu într-o altă cameră a palatului în fiecare noapte, pentru a-i induce în eroare pe cei care ar fi încercat să-l ucidă în somn.

În timp ce aștepta sosirea delegaților, Kathy începuse o lungă scrisoare plină cu noutăți, adresată celei mai bune prietene a ei, Pamela Churchill, pentru a o ține la curent cu toate bârfele și peripețiile, la fel cum obișnuia să îi scrie mereu lui Pam de la reședința ambasadei din Moscova. Sora lui Kathy, Mary, era persoana cu care ea purta cea mai numeroasă corespondență, însă se simțea foarte în largul ei când îi scria lui Pam. Nora prim-ministrului înțelegea întotdeauna perfect chestiunile politice și personalitățile la care Kathy se referea în relatările ei din Rusia. Pam îi cunoștea personal pe aproape toți membrii importanți ai delegației britanice și, respectiv, americane. Ea și Kathy erau, de fapt, două dintre puținele tinere acceptate în acest cerc de elită, fiind frecvent invitate la dineuri și alte reuniuni la care participau lideri din perioada războiului, atât în Londra, cât și la Chartwell. Sarah era și ea printre tinerele invitate, numai că ea își petrecea aproape tot timpul la baza RAF de la Medmenham. Pam, deși nu era fizic prezentă la Ialta, era acolo în spirit. Mai târziu, după ce conferința se va fi încheiat, Kathy putea alege dintre numeroșii participanți omul pe care să-l convingă să îi transmită⁷ Pamelei scrisoarea acasă la Londra.

Așa cum îi scrisese și lui Pam, persoana pe care Kathy ardea de nerăbdare să o vadă, după președinte, era Anna, care tocmai intrase după tatăl ei în palat. Anna și soțul ei John veniseră odată la Sun Valley, deși atunci Kathy se mutase deja la Londra, astfel încât nu avusese ocazia să o întâlnească pe Anna. Poate era chiar mai bine că ele două nu făcuseră cunoștință cu acel prilej, întrucât vizita soților Boettiger la Sun Valley nu i-ar fi făcut poate o primă impresie prea favorabilă atunci. În timp ce era la vânătoare⁸ împreună cu Ernest Hemingway la celebra stațiune, John Boettiger reușise cumva să-l împuște din greșală în picior pe unul dintre câinii lui Averell. Averell o văzuse pe Anna în timpul ultimei lui călătorii la Washington și o asigurase pe Kathy că fiica președintelui era „o «dulceață» ca să citez exact⁹”, cum îi povestea Kathy lui Pam. „O să te țin la curent când o voi întâlni.“

În timp ce nou-veniții se dezghețau, Kathy s-a dus spre Anna. Dezinvoltă și familiară ca întotdeauna, Kathy i-a urat bun-venit la Livadia mamei care avea acasă trei copii. Undeva în lateral, *maitre* continua să facă plecăciuni în fața președintelui. Privind amândouă această scenă amuzantă, Kathy și Anna au chicotit complice. *Maitre*, i-a povestit Kathy fiicei președintelui, „așternuse și strânsese¹⁰ masa din sufragerie de vreo „3 sau 4 ori pe zi în ultima săptămână... experimentând diferite aranjamente și efecte cu paharele și vesela“, pentru a fi sigur că totul era perfect. De asemenea, sovieticii atârâaseră și reatârâaseră în mod repetat pe pereți diverse tablouri menite să creeze o ambianță propice pentru oaspeții lor americani, încât Kathy ajunsese „să se întrebe dacă aveau vreodată să se decidă în vreun fel!“.

Înainte ca familia Roosevelt să sosească la Livadia, Kathy era stăpâna incontestabilă a palatului, însă la doar câteva minute de la sosirea Annei, dinamica s-a schimbat brusc. Anna nici nu-și scosese bine mantoul, că se și

apucase să dea o pudrerie de instrucțiuni. Nevăzând niciun motiv de a schimba tabletul lui FDR de a bea un cocteil înainte de cină (deși contravenea recomandărilor medicului), Anna a trimis un agent de la Serviciile Secrete¹¹ să vadă dacă exista niște gin și a întrebat-o pe Kathy unde puteau găsi niște gheață. Kathy i-a spus că „ar fi trebuit să fie un *Frigidaire*¹² pitit pe undeva“. Pe urmă, Anna a scos un carnet și un creion, apucându-se să întocmească lista cu nume pentru cină. Deși nu știa nimic despre Livadia, despre muncitorii sovietici sau despre eforturile intense pe care aceștia le făcuseră de dragul musafirilor, Anna a eliberat-o pe Kathy de toate îndatoririle și s-a impus în rolul ficei de rang mai mare.

În timp ce Anna se ocupa de băuturi, repartizarea în camere la care Kathy muncise meticulos le era comunicată oaspeților. Necunoscând, din fericire, în ce stare de decrepitudine găsiseră Harriman și fiica sa Palatul Livadia în urmă doar cu câteva zile, Roosevelt părea încântat¹³ de camerele pe care le primise. Doar Robert Hopkins, fiul fotograf al lui Harry Hopkins, inclus inopinat în delegație, a îndrăznit să se plângă de locul pe care Kathy i-l găsise în ultimul moment, în odăile rezervate soldaților, la mansardă. „Cam grosolan“¹⁴ din partea lui, se gândea Kathy. Între timp, Averell venise lângă Anna și Kathy. Întorcându-se spre Anna, i-a spus că singura „cazare“ de care el nu era întrutotul mulțumit era a ei — de parcă el personal ar fi făcut toate aranjamentele. Camera ei era la primul nivel, lângă apartamentul tatălui ei, însă cel mai bine putea fi descrisă drept o „chilie“¹⁵ de fapt. Dacă prefera, i-a zis el, putea să stea în aceeași odaie cu Kathy. Camera era mai spațioasă aici, însă mai departe de FDR. Preferând intimitatea și apropierea de tatăl ei, în detrimentul spațiului, Anna a ales „chilia“, deși avea să trebuiască să împartă baia cu Kathy. Odăița ei era într-adevăr spartană, având doar un pat șubred de fier cu o saltea prăpădită, „cu câțiva centimetri mai scurtă“ decât somiera, dar măcar avea camera ei. Era mai mult decât putea pretinde oricare dintre colonei.

În timp ce delegații se instalau, Anna „a trimis fuga pe cineva“¹⁶ în căutarea aleșilor pe care îi invitasese la un dineu privat cu președintele, în ceea ce fusese cândva sala de biliard. Kathy și Averell fuseseră selecționați¹⁷, la fel și secretarul de stat, Edward Stettinius. Anna inclusesese, de asemenea, și câțiva dintre cei mai apropiați prieteni ai președintelui — lealul Pa Watson și șeful statului-major al lui FDR, amiralul Leahy, primul ofițer de marină înaintat vreodată la un grad militar de cinci stele — pentru a conferi dineului atmosfera relaxată a unei reuniuni de familie. Harry Hopkins nu se număra printre ei. Era încă bolnav și ținut la pat. Sovieticii pregătiseră un dineu¹⁸ sofisticat: cocteiluri, vin alb, vin roșu, șampanie, caviar, pește afumat, cartofi, diverse mâncăruri din carne și vânat, două feluri de desert și lichior pentru desert. De fiecare dată când vreun mesean refuza să guste dintr-un fel de mâncare, *maître* arăta de parcă ar fi încasat o lovitură fatală. FDR, mâncând din bucatele pregătite de bucătarii personali, a fost jovial pe toată durata dineului, însă se simțea extenuat și nu avea chef să mai zăbovească după masă. Imediat ce dineul s-a încheiat, s-a dus direct la culcare.

Masa fusese strânsă deja și toți se retrăseseră în odăile lor, dar munca lui Averell Harriman abia începea. Deși nici nu apucase să-și desfacă bagajele, trebuia deja să plece, lăsând-o din nou pe Kathy la Livadia. Avea de rezolvat două chestiuni înainte să se culce. Ieșind din palat, a pornit prin noapte spre Vila Koreiz, ca să confirme agenda de lucru pentru ziua următoare.

Exact înainte de miezul nopții, a ajuns la vilă, reședința de altădată a asasinului lui Rasputin. Îl adusesse cu el pe¹⁹ Chip Bohlen, unul dintre singurii trei oficiali de la Departamentul de Stat și unicul expert în problemele sovietice din delegația americană. În ciuda competenței lui profesionale, Bohlen, în vârstă de patruzeci de ani, nu fusese chemat la conferință pentru inegalabilele lui cunoștințe. Era prezent acolo pentru a servi drept interpret al lui Roosevelt. Cei doi²⁰ au așteptat răbdători ca sovieticii să le verifice documentele de identitate și acreditare în trei puncte de control diferite, în afara vilei, dintre care unul era păzit de câini.

La zece minute după miezul nopții²¹, Harriman și Bohlen au fost primiți în sfârșit în vilă. Molotov îi aștepta acolo, împreună cu propriul său interpret, Vladimir Pavlov. Întâlnirile lui Harriman la miezul nopții cu Molotov erau deja uzuale acum. Când Harriman sosise la Moscova ca ambasador, în octombrie 1943, ministrul de Externe sovietic îl întâmpinase cu un salut ciudat, spunând că sovieticii au zădărnici că Harriman „era un om foarte dur²² în relațiile cu ceilalți“. În momentul în care Harriman a obiectat, afirmând că el venise ca prieten, Molotov a replicat că observația lui se voia, de fapt, un compliment. De atunci, între cei doi demnitari se păstrase o relație circumspectă bazată pe respect reciproc.

După un scurt schimb de amabilități²³ și confirmarea faptului că președintele era mulțumit de condițiile de cazare, Harriman a trecut la problemele arzătoare ce trebuiau stabilite. Roosevelt, l-a informat ambasadorul pe ministrul de Externe, dorea să înceapă conferința cu o discuție despre chestiunile militare. Armatele aliate se apropiau rapid de Berlin dinspre fronturile lor de luptă respective, iar șefii de stat-major ai celor trei națiuni trebuiau neapărat să se coordoneze, existând altminteri pericolul ca din greșală să se măcelărească reciproc.

Hotărât ca întotdeauna să nu accepte din prima propunerea americanilor, Molotov a argumentat că Stalin dorea să discute întâi despre situația Germaniei.

Cele două subiecte, a subliniat Harriman, erau în esență unul și același. Ca un compromis, a propus să se discute întâi despre coordonarea militară în Germania, urmând apoi o conversație despre chestiunile politice germane. Molotov a fost de acord.

Odată stabilite aceste chestiuni, Harriman a transmis din partea lui Roosevelt invitația ca Stalin și Molotov să participe la un dineu împreună cu președintele și echipa lui, la Palatul Livadia a doua zi seara, după prima sesiune plenară. Erau invitați și britanicii, desigur. Molotov a răspuns că nu se îndoia că Stalin avea să fie „încântat“²⁴ să participe, însă că avea să confirme planurile în dimineața următoare.

Harriman mai avea un ultim mesaj, pe care să i-l transmită lui Molotov din

partea lui Roosevelt. Stabilirea agendei de lucru și formularea unei invitații la dîneu nu comportau nicidecum vreun aspect controversabil, buna înțelegere în această privință fiind în beneficiul celor trei delegații; însă această ultimă rugămintă era diferită. FDR refuzase să se întâlnească în particular cu Churchill în Malta, de teamă că Stalin ar fi putut socoti că cei doi puneau la cale ceva fără știința lui. Churchill s-ar fi înfuriat, dacă ar fi știut că Roosevelt îl trimisese acum pe Harriman cu o asemenea propunere. Voia Stalin să vină la Palatul Livadia cu o oră înainte de prima sesiune plenară, pentru o vizită particulară la Roosevelt? Întîlnirea ar urma să fie „pur personală”²⁵, însă Roosevelt i-ar fi deosebit de recunoscător pentru asta.

Molotov a răspuns că „știa ce gândea Mareșalul”²⁶. Era sigur că Stalin ar fi bucuros să poată avea o întîlnire particulară privată cu Roosevelt. Era un lucru pe care și Stalin îl dorea. Stalin urma să vină în vizită la președinte la ora 4 după-amiază.

Plecând de la Molotov, Harriman și-a continuat drumul cu mașina pe coasta cufundată în beznă, până la Palatul Voronțov, pentru a doua întîlnire din acea noapte. Mai devreme în acea seară²⁷, prim-ministrul trimisese vorbă la Livadia, prin secretarul său particular, interesându-se de planul pentru ziua următoare. Britanicii tot nu știau deocamdată ce anume intenționa președintele să discute în prima zi a întîlnirii. Bohlen răspunsese²⁸, spunând că detaliile nu erau încă puse la punct și că avea să telefoneze dimineața, pentru a transmite toate detaliile logistice. Harriman avea ocazia acum să îi comunice personal premierului niște informații generale despre prima sesiune plenară, însă vizita lui în miez de noapte la premier nu era întru totul legată de treburile politice. Mai degrabă, venise acum acolo ca la un vechi prieten.

Britanicii n-au ajuns la Palatul Voronțov, decât abia când americanii se așezaseră deja la masă. Molotov²⁹, Vișinski și Gusev îi reținuseră un ceas și jumătate la dejun, unde se ospătaseră și închinaseră paharul, așa că atunci când își începuseră ei călătoria prin munți, soarele cobora la asfințit. În tot restul drumului, prim-ministrul i-a recitat lui Sarah din *Don Juan* al lordului Byron, în timp ce automobilul lor se târa prin întuneric, prin dreptul soldaților înșirați și acum pe marginea drumului, unde farurile din față ale mașinilor le luminau figurile anonime. Deși era beznă de-a binelea când Churchill a sosit la Voronțov, lumina care se revărsa de la ferestre era suficientă pentru a putea desluși conturile vilei, care era străjuită de lei grandioși ciopliți din piatră albă. Arhitectura era bizară. Era ca și cum o moschee³⁰ înghițise un *chalet* elvețian, care mistuise deja un conac scoțian baronial. Ciudățeniile continuau înăuntru. Spre deosebire de situația de la Livadia, nemții lăsaseră aici aproape intacte decorațiunile proprietarului original, iar pe pereți, de o parte și de cealaltă a șemineului din sufragerie, atârnavu portrete uriașe³¹ ale unor chipuri familiare. Contele Semion Voronțov, un ambasador rus în Marea Britanie în secolul al XVIII-lea, avea o fiică măritată cu George Herbert, al 11-lea conte de Pembroke. Portretele familiei Herbert l-au făcut pe prim-ministru să se simtă în mod straniu ca acasă.

În timp ce Kathleen Harriman supraveghease pregătirile sovieticilor atât

pentru sălile de conferință, cât și pentru încăperile personale rezervate americanilor la Livadia, consilierul militar șef al lui Churchill, Pug Ismay, o trimisese pe asistenta lui, Joan Bright, să se ocupe de detaliile cazării britanicilor. Joan Bright nu urma să locuiască la Palatul Voronțov pe timpul conferinței, însă rămăsese acolo suficient timp în acea seară, înainte de a dispărea în culise, pentru a le arăta înalților delegați camerele pregătite pentru ei. Când l-a condus pe Churchill în apartamentul său, acesta nu a fost prea mulțumit de ceea ce a găsit. „Dar unde stă Sarah?”³² a întrebat el. „Am spus că vreau ca Sarah să doarmă în apartamentul meu”. Ținea să o știe teafără și nevătămată lângă el, într-o cameră alăturată. Domnișoara Bright i-a explicat că era conștientă de solicitarea lui, însă că îi era imposibil să o împlinească. Singurul loc din apartament unde putea fi pus patul lui Sarah era în vestibulul din fața ușii care se deschidea spre dormitorul prim-ministrului, unde ea, dacă dormea acolo, s-ar fi aflat direct sub privirile infanteriștilor din marina regală și ale soldaților ruși, care stăteau de strajă la ușa lui Churchill. Domnișoara Bright o plasase, în schimb, pe Sarah într-o cameră de pe coridor. Churchill se enervase deja de-a binelea, așa că aghiotantul său naval, comandorul Tommy Thompson, i-a spus domnișoarei Bright să dispară de-acolo și s-a dus să o găsească pe Sarah, înainte ca prim-ministrul să nu-și piardă cumpătul de tot.

Deși se făcuse târziu, Churchill era perfect treaz când ambasadorul a sosit la Voronțov. În anii petrecuți de Harriman la Londra se întâmplase frecvent să fie chemat în Downing Street seara târziu, la o partidă de cărți și la discuții despre necazurile omenirii. Churchill i-a spus lui Harriman³³ că, deși nu se cuvenea din partea lui, ca prim-ministru, să joace cărți cu colegii lui britanici, era absolut în regulă pentru Harriman, ca trimis diplomatic al lui Roosevelt, să joace cărți cu prim-ministrul. Harriman se gândea că adevăratul motiv pentru care Churchill se simțea bine în prezența lui, îi scria el nevestei sale, era faptul că „eu sunt tăios la vorbă”³⁴ și sincer în orice subiect — chiar dacă el nu recunoaște că îi place stimulul unor idei diferite“. Nu același lucru, după cum descoperise Harriman de când ocupa funcția de ambasador, se putea spune despre Roosevelt.

În seara aceasta, Harriman l-a găsit pe prim-ministru închis între patru pereți cu consiliul său personal: Sarah, Anthony Eden și lordul Moran. Lui Churchill îi trecuse enervarea de mai devreme, însă în locul ei apăruse o dispoziție sufletească mai sumbră. Britanicii primiseră în sfârșit un raport complet³⁵ despre ce se întâmplase cu avionul de transport care se prăbușise în Marea Mediterană. Din cauza unei erori de navigație și a vremii nefavorabile, echipajul pierduse contactul radio cu Malta. Când vremea s-a înrăutățit, nu au mai avut niciun reper de orientare. După ce ceasuri întregi s-au învârtit în jurul zonei unde credeau ei că trebuia să se afle mica insulă, au constatat că rămăneau fără combustibil. În cele din urmă, au identificat un mic punct de uscat. Crezând că acolo era Malta, au încercat din nou să ia legătura prin radio, însă nu primeau decât paraizi audio. Punctul de uscat pe care îl găsiseră nu era Malta, ci Lampedusa, o insulă italiană stâncoasă, la o distanță de peste o sută șaizeci kilometri. Pilotul a zărit un golfuleț și a încercat o aterizare disperată. În mod remarcabil, a izbutit să aducă avionul cu

bine jos pe apă, însă fiind întuneric, nu a putut vedea că imediat sub suprafața apei zăcea epava unei nave. În timp ce avionul aluneca înainte pe apă, s-a izbit de masa de fier scufundată. Epava a sfâșiat fuzelajul avionului prin partea de dedesubt. Cabina s-a umplut instantaneu cu apă; în afară de patru persoane, s-au înecat toți pasagerii aflați la bord și membrii echipajului, inclusiv trei experți de la Foreign Office³⁶, care cunoșteau materialele pregătite pentru conferință până la cele mai mici amănunte.

Dar, în scurt timp, amărăciunea provocată de moartea atâtor oameni a cedat locul frustrării care mocnea în sufletul lui Churchill, din cauza zilei aproape complet irosite la Malta. Era convins că șeful lui Harriman subestima grav complexitatea problemelor aflate în joc, precum și timpul necesar pentru a negocia cu sovieticii. Ideea că le-ar fi posibil, ca în cinci-șase zile, să rezolve niște chestiuni atât de complicate ca împărțirea Germaniei, plata despăgubirilor de război, structura organizației internaționale de pace, dorită de Roosevelt, participarea sovieticilor în războiul din Pacific și alegerile libere din Europa de Est era o pură absurditate. Dintre toate chestiunile ce urmau să fie dezbătute, nimic nu îl contraria mai rău pe Churchill decât aroganța americanilor privind viitorul Poloniei și ceea ce reprezenta independența acelei națiuni. „Nu putem accepta³⁷ ca Polonia să devină un simplu stat-marionetă al Rusiei, unde oamenii care nu sunt de acord cu Stalin să fie lichidați“, tuna și fulgera el. „Americani nu au habar de problema poloneză. La Malta, le-am pomenit despre independența Poloniei și am fost întâmpinat cu replica tăioasă: «Dar cu siguranță nu asta contează acum»“. Dacă era adevărat, era doar fiindcă era deja prea târziu. Iar dacă Alianții occidentali nu izbuteau să asigure independența Poloniei, Churchill era cel care urma să îi privească în ochi pe conducătorii polonezi exilați la Londra și să le spună că nu mai aveau un stat suveran, și asta în timp ce americanii dădeau bir cu fugiții înapoi la Washington. Mai rău chiar, Churchill își dădea seama că din cauza poziției șubrezite a Marii Britanii pe scena mondială, el nu avea nicio putere de a-i constrânge pe sovietici să facă ceea ce era corect, fără a beneficia din plin de susținerea lui Roosevelt.

Când s-a întors la Livadia peste o jumătate de oră, pus pe gânduri de vizita la premierul britanic, care nu se mai arătase la fel de exuberant ca de obicei, Harriman a simțit nevoia să stea de vorbă cu confidența lui de încredere, persoana pe care se putea bizui întotdeauna că îi înțelegea cele mai profunde îngrijorări.

În timpul Revoltei din Varșovia, Averell obișnuia să o cheme pe Kathy la o partidă de bezique, noaptea târziu. Șirul automat al levatelor care își urmau cursul și conversația dezinvoltă cu fiica lui erau ca o descătușare psihică pentru el. Acum nu jucau cărți, ci doar vorbeau, istoviți amândoi. Discutând cu Kathy între patru ochi pentru prima oară de când se întorsese din Malta, Averell i-a descris vizita la Palatul Voronțov, care îl tulburase profund. Churchill era într-o stare sufletească de profundă descurajare³⁸, i-a povestit el. În cei mai simpli termeni, FDR se afla în „cea mai favorabilă poziție cu putință“³⁹ la această conferință, o triumfătoare reuniune a minților. În schimb, Churchill se afla evident în „cea mai

nefavorabilă poziție cu puțință“. Soarta Poloniei apăsa pe umerii lui, la fel și pe umerii lui Averell; tot așa și știrea despre prăbușirea avionului și moartea tinerilor străluciți de la Foreign Office. Pierderile suferite au fost o grea lovitură pentru echipa britanicilor. Dincolo de excepționala pricepere profesională în domeniul politicii externe, prim-ministrul și membrii delegației lui pierduseră, de asemenea, niște prieteni dragi. Printre victime se afla Sargent H.J. Battley, îndrăgitul bodyguard⁴⁰ al lui Anthony Eden; domnișoara Patricia Sullivan, secretară a subsecretarului permanent pentru Afaceri Externe și delegat la conferință, Alexander Cadogan; diplomatul Peter Loxley, a cărui soție născuse un făt mort⁴¹ exact în ziua precedentă; și colonelul Barney Charlesworth, aghiotantul lui Alan Brooke⁴². Ultimele cuvinte adresate de Brooke lui Charlesworth, când plecase de la RAF Northolt, fuseseră: „Ne vedem în⁴³ Malta“. Acum, cuvintele acelea îi reveneau obsedant în minte. Era încă un început de rău augur pentru această săptămână la Ialta.

Ziua care începuse pentru Averell în urmă cu vreo treizeci și șase de ore se încheiase în cele din urmă. În sfârșit, a putut să se ducă și el la culcare.

* * *

Exact cum Kathy era omul la care Averell apela pentru a-și despovăra sufletul, și Kathy la rândul ei avea nevoie de o persoană căreia să i se confeseze, iar pentru ea acea persoană era Pamela Churchill. De la primele ei întâlniri cu Pam, Kathy a spus despre ea că era „una dintre cele mai deștepte fete⁴⁴ pe care le-am cunoscut vreodată“. Împreună, cele două tinere sfidaseră camuflajul nocturn la Londra, în căutare de muzică și dans. Asistaseră la momente cruciale din istoria războiului cu prilejul dineurilor oferite de prim-ministru. De asemenea, se împrieteniseră cu mulți oameni, dar și pierduseră nenumărați prieteni, în special piloți⁴⁵ staționați în apropierea Londrei, care nu s-au mai întors niciodată acasă. Prin intermediul scrisorilor, Kathy împărtășea cu Pam cleveteli amuzante și observații spirituale despre viața rușilor, dar și îngrijorări legate de provocările pe care ea și Averell le înfruntaseră în Uniunea Sovietică, de când își luaseră la revedere de la Londra. Ori de câte ori Averell se întorcea de la conferințe ale Aliatilor sau de la ciondăneli în noapte cu Molotov la Kremlin, Kathy îi scria Pamelei despre frământările pe care le împărtășea cu tatăl ei. Cea mai în măsură să înțeleagă asemenea lucruri era Pam, care auzea multe neliniști asemănătoare de la socrul ei și cercul lui interior. Deși scrisoarea lui Kathy, începută la Ialta cu cinci zile în urmă, era asezonată cu butade despre camerele nicidecum ideale oferite oaspeților la Livadia, inclusiv lipsa instalațiilor sanitare în interior, nonșalanța ei era pavăza din spatele căreia putea scrie despre tragedia și distrugerile războiului, folosind punctul de vedere privilegiat pe care i-l oferea șederea ei în Rusia. Acum, scria sumbru: „În faza aceasta⁴⁶, toți țin pumnii strânși și speră ca totul să iasă bine“.

Mai exista un motiv pentru care Kathy îi scria Pamelei. Pe măsură ce se apropia întâlnirea de la Ialta, toată energia se concentra pe urmările războiului și modul cum acestea vor afecta statele implicate. În același timp, Kathy știa prea bine că revederea tatălui ei cu familia Churchill la Ialta îl forțase să se gândească la

viitor în termeni foarte personali. Dacă victoria Aliștilor la El Alamein în Egipt, în 1942, marcase, cum se exprimase Churchill, „sfârșitul începutului”⁴⁷, când Aliștii întorseseră cursul războiului împotriva naziștilor, iarna anului 1945 semăna cu începutul sfârșitului. În sfârșit, conflictul se apropia de final, iar lucrul acesta îl forța pe Averell să ia în considerare faptul că, imediat ce războiul se încheia, el va trebui să facă o alegere dificilă, care avea să îi afecteze nu doar pe el și pe Kathy, ci și pe Pamela.

* * *

Era aproape imposibil să nu te lași furat de atmosfera amețitoare a nopților londoneze în 1941. Deși sacii de nisip, dărâmurile și uniforme terne dădeau orașului un aspect mohorât în timpul zilei, noaptea, în mijlocul primejdiilor și al distrugerilor, Londra avea un misterios farmec romantic. Fascinată, Kathleen avea senzația că trăia parcă într-o versiune de război a filmului *Fantasia* de Walt Disney⁴⁹. Clădirile izbitor de albe ale Londrei străluceau în lumina difuză de la farurile taxiurilor negre abia vizibile, care continuau să străbată orașul, sfidând amenințarea bombardamentelor germane. Taximetriștii transportau tineri temerari la cluburi subterane și la hoteluri șic, cum erau Dorchester, Ritz și Savoy, unde unele dintre cele mai faimoase formații de jazz din acea vreme cântau noaptea. La Hotelul Dorchester, considerat cea mai sigură clădire din Londra, oaspeții americani care locuiau în Anglia, cum era Averell Harriman, trăiau regește. Aici, uitau de raționalizarea alimentelor, care li se părea un fel de plâsmuire a imaginației. Americanii erau, de asemenea, extrem de populari. Într-o zi, Kathy a întâlnit un tânăr soldat pe Fleet Street. „Abia aștept⁴⁹ să ajung înapoi și să le povestesc că am cunoscut o americană”, i-a zis el. Așa cum remarcase Averell într-o scrisoare adresată soției lui, Marie, „dacă n-ar fi primit⁵⁰ o educație spartană (la care nu am avut niciun merit), [Kathy] ar ajunge o răsfățată nesuferită”. Britanicii aveau o recunoștință extraordinară față de americanii care veniseră să stea cu ei, în timp ce Statele Unite rămâneau neutre — în special americanii cum era Kathy, care venise în Marea Britanie prin propria-i voință. După cum îi spusese Roosevelt⁵¹ lui Averell, Kathy era una dintre cele doar două americance, cărora el le acordase permisiunea specială de a trăi în Anglia în acea primăvară. Soția ambasadorului Winant era cealaltă, însă spre deosebire de Kathy, ea nu a rămas acolo.

Pentru mulți oameni, formațiile de jazz, hotelurile elegante, laudele, admirația și pericolul permanent din jurul lor ar fi conferit un plus de senzational unor experiențe de viață memorabile, însă pentru cei doi Harriman, prietenia cu familia Churchill conta mai presus de orice. Winston Churchill îl inclusea imediat pe Averell Harriman în cercul său intim, invitându-l la ședințele cabinetului de război — un acces fără precedent pentru un străin — și la reuniunile de weekend de la reședința sa rurală la Chequers. Când Kathy a sosit în mai 1941, a fost invitată și ea imediat în weekend. „E cumva ca un șoc⁵² să întâlnești o persoană pe care ai văzut-o uneori caricaturizată”, i-a scris ea lui Mary după ce l-a cunoscut pe prim-ministru. Era mai scund decât se așteptase ea

și „cu mult mai puțin gras“, însă părea și mai impresionant chiar decât își imaginasе: „Îmi închipuisem un om teribil de puternic, oarecum înfricoșător poate — or, el e cu totul altfel — foarte afabil — are un zâmbet minunat și nu e deloc greu să vorbești cu el“. După cum a constatat Kathy, Churchill părea să i se adreseze separat fiecărui compatriot al său. Într-o zi, Kathy a cunoscut un pilot încercat în lupte, care era în RAF de peste un an și jumătate. Doborâse unsprezece avioane inamice și, la rândul lui, fusese doborât și el cu avionul de patru ori. Din escadrila lui inițială, nu mai rămăseseră acum decât el și încă un pilot. În vârstă de numai douăzeci și opt de ani, era convins că avea să moară în curând, însă era împăcat sufletește cu ideea morții. „Mi-a arătat⁵³ un lucru pe care îl poartă mereu la el, ca să se înveselească, atunci când simte că nu mai poate continua“, i-a povestit Kathy surorii ei. „Discursul lui Churchill despre RAF — «Nicănd în istoria lumii nu au fost în număr atât de mare cei care să datoreze atât de mult unui număr atât de mic de oameni».“

Căldura sufletească pe care Kathy o simțea pentru premier s-a extins rapid asupra întregii familii. Kathy o admira pe grațioasa și discreta Clementine, soția premierului, pe care i-o descria surorii ei drept „o doamnă foarte dulce⁵⁴ — toată viața și-a dedicat-o soțului ei — și știe să rămână în umbră cu foarte multă eleganță. Toți din familie se uită la el ca la un Zeu, ea e lăsată cumva pe dinafară, iar când cineva îi dă un pic de atenție o vezi că se bucură nespus“. „Să nu-ți închipui însă că ar fi cumva o persoană ștearsă și sfioasă, în genul doamnei Winant“, sublinia Kathy. „Nicidecum. Are personalitate și știe ce vrea.“ Kathy s-a împrietenit cu cele trei fiice Churchill, în special cu Sarah și Mary, care erau mai apropiate de ea ca vârstă. Kathy considera că Sarah era „teribil de drăguță“⁵⁵, deși pe Vic, soțul lui Sarah, nu-l prea agreea. Cu toate că Sarah i se părea⁵⁶ surprinzător de bună ca actriță, Kathy i-a mărturisit surorii ei că, în opinia sa, Sarah nu avea o căsnicie prea fericită și că „a urca pe scenă⁵⁷ (este pentru ea) singurul mod de a nu-și pierde mințile“. Când Kathy îi trimitea lui Mouche⁵⁸ liste cu haine și alte lucruri necesare, pe care nu le putea procura la Londra, adesea o ruga pe fosta ei guvernantă să pună în pachet cantități suplimentare de oă de unghii, ciorapi de mătase, farduri și accesorii pentru fetele Churchill. Mama vitregă a lui Kathy, Marie, a trimis de asemenea un „geamantan plin cu prăzi“⁵⁹ pentru Kathy și noile ei prietene. Dar din toată familia Churchill, cea mai bună prietenă a lui Kathy era exuberanta Pamela, soția lui Randolph și nora lui Winston și a lui Clementine.

Pamela era cu doi ani mai mică decât Kathy, așa că Averell le făcuse cunoștință imediat, sperând ca ele să se împrietenească. Nu după mult timp, Kathy includea în scrisorile adresate surorii ei remarci entuziaste despre Pamela, pe care o lăuda, spunând că era „o fată cu capul pe umeri și foarte drăguță“⁶⁰. S-ar fi zis că Pamela cunoștea toate persoanele care contau în societate. Însă Kathy o compătimea pe noua ei prietenă. În ciuda atitudinii ei dezinvolve și glumețe, Pamela avea probleme serioase. Nu era un secret pentru nimeni faptul că Randolph o înșela și că acumulasе datorii considerabile la jocurile de noroc. Acum, plecase în misiune militară, lăsând-o pe ea să se zbată cu plata datoriilor, ocupându-se totodată și de

Trăind de atâta vreme în Anglia, în mijlocul sferei de putere și al societății mondene britanice, cei doi Harriman au început să se desprindă din vechile legături oscilând între cele două țărmuri ale Atlanticului. Cu timpul, au constatat că le era mai greu să se identifice cu prietenii de acasă. În august 1941, Kathy a primit o scrisoare de la Mary, care îi transmitea opinia prietenilor lor din New York, cum că Statele Unite ar intra în război doar pentru a-i salva pe britanici. „Poate ai auzit deja⁶¹ părerea lui Averell pe tema asta — o repetă mereu“, a replicat Kathy. „Când vor înțelege odată că la mijloc e pielea *lor* pe care trebuie s-o salveze, și nu pielea englezilor?!“ Folosind persoana a treia plural, se referea la americani — ca și cum considera că ea și tatăl ei nu mai erau membri ai acelui grup.

Prietenia dintre familiile Harriman și Churchill s-a adâncit în vara și toamna anului 1941. Familia Churchill a oferit chiar un dineu în onoarea lui Kathy, la împlinirea vârstei de douăzeci și patru de ani: duminică, 7 decembrie 1941. Clementine a crezut din greșală⁶² că ziua lui Kathy era pe 6 decembrie, așa că petrecerea a avut loc la Chequers cu o zi mai devreme; însă Kathy și Averell erau încă acolo și a doua zi, duminică, cinând *en famille* cu Churchill și ambasadorul Winant, care venise și el în weekend, când subit s-a aflat știrea că japonezii atacaseră Pearl Harbor. Kathy l-a văzut pe premier „țopăind de zor“⁶³ în halatul lui din mătase imprimat cu dragoni, în timp ce tatăl ei stătea în picioare lângă⁶⁴ șemineu, cu un aer sumbru, dar totodată răsuflând ușurat. Marea Britanie nu putea rezista la nesfârșit împotriva naziștilor, iar Armata Roșie părea pe punctul de a ceda, în timp ce armata lui Hitler înainta amenințător spre Est, în direcția Moscovei. Averell considera de multă vreme⁶⁵ că intrarea americanilor în război era inevitabilă și, chiar dacă însemna că viitorul imediat avea să fie sinistru, rămânea speranța că puterile Axei — Germania, Italia și Japonia — vor fi până la urmă înfrânte. Neîndoielnic, atacul din Hawaii fusese înspăimântător, însă Harriman știa că, dacă Statele Unite nu intrau în război, numărul morților și al distrugerilor putea fi mult mai mare în toată lumea. „Mă întreb“⁶⁶, reflecta Kathy, dezvăluindu-i lui Mouche o sumbră percepție a acestei realități, „dacă a existat vreodată vreun eveniment care să mă facă mai fericită?“

Era normal ca între Churchilli și cei doi Harriman să se cimenteze o strânsă prietenie, din moment ce trecuseră împreună prin asemenea experiențe remarcabile, însă în felul acesta se complica totodată și rolul lui Averell ca intermediar între Downing Street și Casa Albă. Deși, oficial vorbind, se afla la Londra pentru a reprezenta interesele americanilor, Averell a constatat că, uneori, prioritățile lui profesionale deveneau un pic cam tulburi. De exemplu, în vara anului 1941, Churchill i-a cerut lui Harriman să fie împuternicitul său personal într-o călătorie prin Orientul Mijlociu pentru evaluarea nevoilor de aprovizionare. Kathy nu știa să-l fi văzut vreodată pe tatăl ei „mai entuziasmat“⁶⁷ de vreun lucru. Teoretic, evaluarea cerințelor de aprovizionare se încadra în

mandatul lui Harriman din cadrul programului Lend-Lease, însă în situația de față urma să călătorească în calitate de reprezentant al lui Churchill, și nu al lui Roosevelt. Randolph Churchill, care se afla la cartierul general al armatei britanice din Cairo, era ghidul lui Harriman. „Am fost⁶⁸ nemaipomenit de impresionat de Harriman și înțeleg perfect considerația pe care i-o porți“, îi scria Randolph tatălui lui. „A devenit categoric americanul meu preferat.“ De asemenea, Randolph a mai făcut o observație cumva îndrăznească: „E limpede că se consideră mai degrabă omul tău, decât al lui R.“, scria el pe un ton conspirativ. „Sper sincer că îl vei ține lângă tine, fiindcă mie mi se pare că e omul cel mai obiectiv și subtil dintre toți cei care sunt în jurul tău.“ Deși Harriman nu declarase niciodată explicit că s-ar fi simțit mai legat de Churchill decât de Roosevelt, relațiile dintre familiile Harriman și Churchill se încălțaseră de o manieră incredibilă — pe plan profesional, social și, chiar, amoros.

* * *

La scurt timp după ce Kathleen a sosit la Londra, Averell a fost nevoit să plece din oraș în interes de afaceri. Întrucât Kathy nu era obișnuită cu bombardamentele nocturne, pe care londonezii ajunseseră să le considere ceva de rutină, Averell își făcea griji⁶⁹ la gândul că o lăsa singură. Fiind adesea plecat, s-a gândit că lui Kathy i-ar plăcea poate să aibă o prietenă în apartamentul ei, care să-i țină companie. Pamela locuia la ultimul etaj în hotelul Dorchester, cel mai periculos etaj, însă era singura cameră pe care și-o putea permite. Dacă Pamela se muta în apartamentul închiriat de Harriman, ar fi fost mai în siguranță și totodată putea să aibă grijă de Kathy în timpul raidurilor aeriene. Averell s-a oferit, de asemenea, să închirieze o casă la țară, în Surrey, unde cele două tinere puteau să-și petreacă weekendul. Pamela putea chiar să-l lase pe micuțul Winston acolo, cu o dădacă, în timpul săptămânii, pentru a-l feri de orice risc. Lui Kathy i s-a părut un gest frumos. Știind că o persoană ca Pamela avea grijă de ea, Kathy se simțea „păzită ca ochii din cap“⁷⁰.

Nu a trecut însă mult timp, și Kathy a aflat că intențiile tatălui ei nu erau întru totul altruiste. Și nici noua ei prietenă apropiată nu era chiar așa cum părea. Averell o întâlnise prima oară⁷¹ pe Pamela la un dejun la Chequers, după două săptămâni de la sosirea lui în Anglia. Fără să fie o frumusețe clasică, Pamela, cu fața ei rotundă și părul roșu, radia viață și senzualitate. Randolph Churchill îi ceruse mâna, de la prima lor întâlnire romantică, și se căsătoriseră după numai trei săptămâni, în octombrie 1939. Fiul lor s-a născut peste un an. Orice tânără britanică ar fi dat orice să fie în locul Pamelei, însă ea aspira la mai mult decât la rolul de soție și mamă a următoarelor generații ale dinastiei Churchill. Asemenea strămoașei ei din secolul al XIX-lea, Jane Digby, faimoasă pentru șirul de amanți, trecând de la aristocrați englezi la regi bavarezi și greci până la un șeic sirian, Pamela se considera o curtezană irezistibilă. Avea extraordinarul talent⁷² de a face pe oricine i-ar fi ieșit în cale — îndeosebi bărbați — să se simtă drept cea mai fascinantă persoană cu putință. Iar Averell Harriman nu era o excepție în acest sens.

Deși Averell avea patruzeci și nouă de ani, iar Pamela — douăzeci și unu, între ei a existat o atracție fulgerătoare. Brunet, bronzat, suplu și cu o alură sportivă, Averell era un bărbat chipeș. Era totodată și cel mai bogat american din Londra. Fără să fie vreodată ostentativ în mod voit, vorbea puțin și hotărât; această rețineră verbală îi conferea un aer nonșalant, care nu făcea decât să-i sporească șarmul. Avea permanent o alură gravă, iar zâmbetul lui luminos⁷³ părea cu atât mai încântător, când binevoia să îl ofere. De asemenea, s-ar fi zis că avea succes în orice ar fi întreprins, de la tranzacții de afaceri, implicând milioane de dolari, până la partide de crochet⁷⁴. Pur și simplu, era „cel mai frumos”⁷⁵ bărbat pe care Pamela îl văzuse vreodată.

La scurt timp după⁷⁶ prima lor întâlnire, Averell și Pamela s-au regăsit ca invitați la un dineu la Dorchester, oferit în onoarea lui Adele, lady Cavendish, femeia pe care Kathy avea să o insulte ulterior în rubrica ei din *Newsweek*. După un festin somptuos, dispoziția tuturor s-a schimbat brusc; în jurul lor, s-au dezlănțuit bombardamentele celui mai cumplit raid aerian al Blitz-ului de până atunci. Toată Londra era în flăcări. Era ca o variantă infernală a firmelor strălucitoare ale teatrelor newyorkeze de pe 42nd Avenue și Broadway, proiectând lumini fulgerătoare pe cerul nopții și creând artificial un fel de luminozitate diurnă atât de intensă, încât ai fi putut citi cu ușurință orice carte afară. De la ora 9 seara până în zori, bombardamentele aeriene nu au conținut în centrul Londrei: de la St. Paul's Cathedral până la Parlament și la National Gallery. Pe Oxford Street, incendiile au făcut ravagii în elegantul restaurant Palm Court din magazinul universal Selfridges. Fiind în pericol în camera ei de la ultimul etaj al hotelului, Pamela s-a adăpostit în apartamentul lui Harriman de la al treilea etaj. Asemenea atâtor cupluri, pe care soarta le-a reunit în atmosfera năprasnică a Blitz-ului londonez, cei doi au stat toată noaptea îmbrățișați. A doua zi, Averell i-a trimis o scrisoare soției lui, Marie, la New York, în care descria cum bombele cădeau peste Londra. „Inutil să-ți mai spun”⁷⁷, scria el cu o nonșalanță ambiguă, „că am dormit cu intermitențe.”

Peste o lună, când Kathy a sosit la Londra, aventura amoroasă dintre Averell și Pamela era ferm statornicită și, pentru mulți, nu mai constituia un secret. Prietenul lui Churchill⁷⁸, lordul Beaverbrook, magnatul de presă britanic-canadian, care era pe atunci ministrul aprovizionării în Marea Britanie, știa de cucerirea Pamelei și a profitat de acest lucru. A achitat datoriile lui Randolph. Drept mulțumire, Pamela îi transmitea informații despre conversațiile ei cu Harriman, o sursă de observații pătrunzătoare privind atitudinea americanilor față de război. Sarah și Diana Churchill⁷⁹ știau despre relația dintre ei, la fel și soțul Dianei, Duncan Sandys, însă Randolph nu aflase nimic. După ce îl însoțise pe Harriman prin Orientul Mijlociu, îi scria soției sale: „Mi s-a părut⁸⁰ un om absolut fermecător... Mi-a vorbit minunat despre tine & mi-e teamă că am un rival important”.

Era totuși neclar dacă Winston și Clementine cunoșteau exact cât de departe mersese prietenia Pamelei cu Harriman. Doar o dată s-a întâmplat ca prim-ministrul să dea de înțeles vag că ar fi bănuț ceva. „Știi, se spun⁸¹ o mulțime de

lucruri despre Averell în legătură cu tine“, i-a zis el Pamelei. Ea a ripostat, zicând că lumea nu avea altceva mai bun de făcut decât să clevească, la care Churchill a răspuns: „Perfect de acord“, și cu asta subiectul s-a închis.

În condițiile în care atâția oameni șușoteau despre Averell și Pamela, nu a fost decât o chestiune de timp până ca, într-un final, Kathy să afle și ea despre aventura lor. Nu i-a spus Pamelei niciodată cum descoperise, de fapt, totul, însă într-o zi, când cele două tinere erau singure, i-a zis în față Pamelei: „Știi⁸², eu nu sunt chiar o proastă“. Pamela a încercat să facă pe nevinovată, însă Kathy nu s-a dat bătută. Deși Kathy pricepuse toată situația, a decis să nu spună nimănui. Privea totul cu un fel de detașare pragmatică, asemenea unui bun negociator — o abilitate pe care negreșit o moștenise de la Averell. Da, Averell își înșela nevasta, însă Marie era mama vitregă a lui Kathy, cu care aceasta avea relații amicale, dar nu apropiate. De asemenea, despre Marie se zvonea că existau mai mulți bărbați în viața ei, inclusiv agentul literar Mark Hanna⁸³ și pianistul de jazz Eddy Duchin⁸⁴. În principiu, dacă Kathy dezvăluia relația amoroasă dintre ei ar fi însemnat să dăuneze reputației tatălui ei. De asemenea, era vorba și de propriul ei interes. Când Kathy se mutase inițial la Londra, nu a fost clar dacă Guvernul American avea să-i permită să rămână acolo permanent. Întrucât Statele Unite păstrau încă neutralitatea, era mult mai înțelept ca la Londra să existe doar personalul absolut esențial, pentru a reduce cât mai mult posibilele pierderi de vieți omenești. Într-adevăr, Kathy lucra acolo legal ca jurnalist, însă, dacă situația din Londra devenea mai primejdioasă, putea fi trimisă acasă. Prietenii ei credeau că plecase în Anglia „din spirit de aventură“⁸⁵ și ca să se distreze, ceea ce însemna că avea să părăsească Londra imediat ce noutatea necunoscutului își pierdea farmecul. Însă, așa cum îi spusese lui Mouche, Kathy nu avea nicidecum intenția⁸⁶ de a proceda astfel. Atâta vreme cât Averell avea un post la Londra, Kathy era hotărâtă să rămână lângă el. Pentru ca nu cumva să fie trimisă pachet la New York sau la Sun Valley, a trebuit să devină indispensabilă pentru tatăl ei. Acoperindu-i relația amoroasă era o bună modalitate de a face asta. I-a spus Pamelei: „A trebuit să decid dacă să plec acasă sau dacă rămân ca să îl protejiez pe tatăl meu, și m-am gândit că era important să rămân și să-l protejiez“. Kathy a acceptat realitatea relației dintre tatăl ei și Pamela, și-a înăbușit orice sentiment stânjenitor sau mustrări de conștiință privind această situație și și-a văzut de treabă.

În primăvara anului 1942, cei doi Harriman s-au mutat de la hotelul Dorchester într-un apartament din imediata apropiere a ambasadei americane din Grosvenor Square. Pamela s-a mutat cu ei. Pentru o vreme, aranjamentul a funcționat convenabil pentru fiecare, însă în vara aceea, Randolph s-a întors la Londra într-o permisie. Trioul a luat repede măsuri pentru a acoperi urmele Pamelei. În efortul⁸⁸ de a păstra armonia, Sarah Churchill s-a mutat temporar în apartamentul lui Harriman și a lăsat liber apartamentul ei din Londra pentru Pamela și Randolph, pe durata permisiiei lui. Dar zvonurile despre⁸⁹ relația specială a Pamelei cu Averell ajunseseră până la urmă și la urechile lui Randolph în Africa de Nord. Era furios pe ea și pe Averell, pe care îl crezuse prieten. Pentru

un timp, Randolph și Pamela au încercat să păstreze aparențele unui cuplu fericit, pentru a nu-l pune într-o situație jenantă pe premier în ochii opiniei publice. Apoi, Randolph s-a întors la post în armată, lăsând în mod convenabil problema divorțului pentru viitor. Peste câteva luni, Averell a fost convocat la Washington, unde FDR l-a informat că urma să fie numit ambasador la Moscova. Eschivându-se ca de obicei când venea vorba de tranșarea unor probleme sentimentale dificile, Averell i-a scris de la Washington lui Kathy și a rugat-o să medieze ea despărțirea lui de Pamela. „Ajut-o pe Pam⁹⁰ să depășească momentul — biata de ea“, i-a spus el lui Kathy. „E greu pentru ea. Spune-i că am credea că va face ce trebuie, dacă își urmează instinctul.“ A instruit-o pe Kathy să ardă scrisoarea sau să o țină undeva sub cheie. În octombrie 1943, tatăl și fiica Harriman s-au mutat la Moscova, dar nu înainte ca Averell să îi dea Pamelei actele de proprietate de la Fordul lui⁹¹ și de la un nou apartament în Grosvenor Square. De asemenea, a aranjat discret ca Pamela să primească o alocație anuală extrem de generoasă, în valoare de 3 000 de lire sterline⁹², pentru o perioadă de timp nedefinită. Kathy era la curent cu⁹³ această dispoziție — dacă nu în detaliu, oricum în principiu.

Între timp, se pare că, în insașiabila ei dorință de a beneficia de atenții intime, Pamela a întreținut relații cu o serie de amanți influenți și bogați; cu unii, începuse să aibă o aventură chiar dinainte ca Averell să pună capăt relației lor. Avea un apetit special pentru americani — care oricum seoseau la Londra în număr mare —, deși nu a pregetat să cocheteze și cu niște britanici. Pe răbojul ei cu amanți figurau Jock Whitney, care era însurat cu Betsey Cushing, fosta soție a lui James Roosevelt, și care îi luase locul lui Harriman, devenind cel mai bogat american din Londra; cumnatul lui Whitney și fondatorul CBS, Bill Paley; Edward R. Murrow, crainic și jurnalist radiofonic la CBS; generalul de divizie Frederick Anderson, unul dintre cei mai importanți ofițeri din forțele aeriene ale armatei SUA; și șeful RAF, mareșalul sir Charles „Peter“ Portal, care era îndrăgostit lulea de ea.

În mod surprinzător, în ciuda întregii situații, Pamela și Kathy au reușit să rămână prietene și au corespondat cu regularitate, trimițându-și sute de pagini⁹⁴ de scrisori între Londra și Moscova. Se mai întâmpla ca Averell să adauge vreun post-scriptum la scrisorile lui Kathy, însă uneori Averell și Pamela își scriau direct. Chiar și cu atâția iubiți la activ, Pamela i-a rămas cumva devotată lui Averell. De altfel, nici stoicul ambasador nu a putut s-o uite.

Acum, după aproape un an și jumătate de când se despărțiseră, Averell tot se mai gândea la Pamela, deși era din ce în ce mai preocupat și îngrijorat de intențiile lui Stalin în privința Europei de Est, dar și de naivitatea lui Roosevelt în relația lui cu dictatorul sovietic. Nu doar întâlnirea cu Sarah și Winston l-au făcut pe Averell să își amintească de Pamela, ci și prezența altor doi iubiți ai Pamelei, Fred Anderson și Peter Portal, care veniseră la Ialta ca membrii ai grupului de militari.

Kathy știa perfect că sentimentele tatălui ei pentru cea mai bună prietenă a ei erau neschimbate. Nu a făcut aproape niciodată vreo referire la relația lor amoroasă în scrisorile ei către Pamela, arareori dacă făcea vreo aluzie, însă la

sfârșitul primei părți a scrisorii ei din Ialta a povestit despre o altă conversație nocturnă pe care o avusese cu tatăl ei, cu scurt timp înainte de a pleca în Crimeea. Ca de obicei, la acele ore târzii din noapte, Averell era cel mai dispus să vorbească despre complicațiile vieții lui sentimentale, pe care îndeobște prefera să le înăbușe. „Într-o seară, Ave⁹⁵ și cu mine am stat până târziu noaptea & am discutat ore în șir despre tine & el & Marie“, i-a scris ea Pamelei. „Mai mult sau puțin, gândea cu voce tare & inutil să spun că nu a ajuns la nicio concluzie. Pur și simplu, nu e în stare să ia o decizie atâta timp cât războiul continuă & viața e atât de bulversată.“ Dar aventura de dragoste a tatălui ei, aparent un flirt ca mii de alte relații de acest fel, nu era nici pe departe încheiată.

3 FEBRUARIE 1945

Târziu în noapte, în timp ce Averell Harriman era prins în întrevederi particulare undeva în afara Livadiei, în palat se auzeau pași răsunând cu ecou¹ pe parchetul lustruit al unui lung coridor: era Anna Roosevelt. Lăsându-l pe tatăl ei să doarmă, aceasta se ducea acum să îi facă o vizită vechiului ei prieten și sfătuitor, Harry Hopkins.

Anna nu îl îndrăgise niciodată prea mult pe Hopkins, însă acum în mod special era supărată pe el. După dineu, Edward Stettinius venise la Anna. Stettinius luase inițiativa² de a se duce în camera unde consilierul special al președintelui zăcea bolnav, pentru a se consulta cu el în privința pregătirilor pentru a doua zi. Nimeni nu cunoștea mai bine decât Hopkins strategiile președintelui — nici măcar secretarul de stat sau însuși președintele. În timp ce cei doi bărbați stăteau de vorbă, Stettinius remarcase sticla de whisky a Annei în camera lui Hopkins și o recuperase. Acum, i-o adusese înapoi — cu conținutul cumva împușinat.

Lăsând deoparte problema sticlei de whisky, Stettinius i-a mărturisit Annei că era îngrijorat din cauza lui Hopkins³. Harry nu se simțea bine deloc. Trecuseră douăzeci și patru de ore de când se îmbolnăvisese, dar nu vădea niciun semn de însănătoșire. Nici whisky-ul nu avusese vreun efect. Dacă Hopkins nu-și revenea cât de cât până a doua zi dimineața însemna că nu avea să fie în stare să participe la sesiunile conferinței. Or lucrul acesta ridica mari probleme. Roosevelt adusese la Ialta foarte puțini experți de la Departamentul de Stat — doar H. Freeman Matthews de la Divizia pentru Afaceri Europene; asistentul special al lui Stettinius, Wilder Foote; și Alger Hiss, relativ necunoscut, dar deja o stea în ascensiune —, care să se poată ocupa de chestiunile legate de organizația internațională pentru pace. Hiss fusese inclus recent în delegație, fiind selectat după ce FDR refuzase să îl ia pe Jimmy Dunn, adjunct pentru afaceri privind Europa și Orientul Îndepărtat, la Departamentul de Stat. Roosevelt nu fusese niciodată prea încântat de Departamentul de Stat, cea mai conservatoare agenție guvernamentală de la Washington. Dunn, în mod special, îl scotea din sărite, mai mult chiar decât „fetele bățâne“⁴, „slugile“ și „fătălăii“, cum îi numea Hopkins,

nelipsiți din Departamentul de Stat. Dunn, unul dintre cei mai buni specialiști în relațiile externe cu Europa și Japonia, era deosebit de sceptic în privința intențiilor Kremlinului. „Nu vreau să-l iau⁵ pe Jimmy Dunn“, a insistat Roosevelt, adresându-i-se lui Stettinius. „E-n stare să strice totul.“

Nefind secretar de stat decât de două luni, Stettinius avea mare nevoie de ajutor. Hiss, tânăr și cu un șarm tipic american, arăta ca o combinație între Frank Sinatra și un profesor chipeș cu papion la gât. Absolvise dreptul la Harvard Law School și fusese secretar al lui Oliver Wendell Holmes Jr. la Curtea Supremă de Justiție; de asemenea, lucrase cu ginerele președintelui Woodrow Wilson. Stettinius vedea în el o prezență puternică în cadrul delegației. Însă niciunul dintre acești oameni nu îl putea influența pe președinte la fel ca Hopkins, și niciunul nu s-ar fi priceput să îl readucă pe FDR pe linia unor argumente productive în fața sovieticilor, atunci când convingerea lui nestăvilită în propriile-i puteri carismatice ca principal instrument al politicii externe risca să-l inducă în eroare. Așa că acum, deși nu mai dormise ca lumea⁶ de două zile, Anna, care socotea că Hopkins era ca un fel de „primadonă“⁷, pășea hotărâtă pe coridor spre camera lui, pentru a se lămuri singură în privința sănătății lui.

* * *

Chiar și în lumina mohorâtă și difuză a serii în Palatul Livadia, oricine l-ar fi văzut pe Harry Hopkins și-ar fi dat seama că Stettinius nu exagerase deloc. Zborul de noapte cu avionul, urmat de lungul drum cu mașina nu priiseră nimănui, însă pe niciun membru al delegației această călătorie nu îl afectase atât de rău ca pe Hopkins. Diagnosticat cu cancer la stomac în 1939 și ulterior operat pentru a i se îndepărta trei sferturi din stomac, consilierul special al președintelui avea de multă vreme mari probleme cu digestia. Neputând să asimileze alimentele și să absoarbă în mod adecvat substanțele nutritive, Hopkins suferea frecvent de diaree, în special după ce ingera mâncăruri grele și bea alcool. Hopkins plecase din SUA încă din 21 ianuarie, trimis de Roosevelt cu diferite misiuni. Întâi, zburase cu avionul la Londra, pentru o întrevedere cu prim-ministrul, apoi își continuase călătoria la Paris și Roma pentru alte întâlniri cu liderul Franței Libere, Charles de Gaulle, și cu papa. În cele din urmă, avusese o reuniune oficială cu colegii săi în Malta. În drum spre Crimeea, îl lovise o criză păcatoasă a bolii lui. Când delegația americană a aterizat la Saki, starea lui Hopkins era atât de disperată încât, scutindu-l de chinurile de a rămâne pe loc până sosea și președintele, Stettinius a preferat să-l trimită⁸ înainte la Palatul Livadia.

Un ziarist spusese la un moment despre Hopkins că arăta „ca un cal nemâncat⁹ la capătul unei zile grele“, însă de data asta părea și mai vlăguit și livid sub plapuma din pat. Poreclit „Sfrijitul“¹⁰ de către colegii lui de la Grinnell College, Hopkins fusese întotdeauna uscățiv. În ultima vreme însă, devenise aproape scheletic. Pielea îi atârna pe obraji¹¹ și sub bărbie, iar firele de păr șaten i se împuținaseră vizibil pe creștet. Pierduse atât de mult în greutate, încât ochii păreau ciudat de mari pentru fața lui, și înota practic în pijama lui în dungi¹², chiar și peste stratul gros al lenjeriei de corp pe care o purta. Faptul că mai trăia

încă dezmințea previziunile medicilor. După ce fusese diagnosticat cu cancer, aceștia îi mai dăduseră de trăit doar câteva săptămâni, însă cu transfuzii de plasmă, cu vizite regulate la Clinica Mayo și prin eforturi de voință, reușise să rămână în viață încă cinci ani. Dacă arăta ca un cal de povară gata să se prăbușească din picioare, era poate tocmai fiindcă mintea îl împingea înainte într-un ritm uluitor. Pe toată durata războiului, Hopkins alergase pretutindeni pentru Roosevelt, călătorind la Londra, Moscova, Paris și Roma. Atâta vreme cât războiul continua, Hopkins era prea ocupat, pur și simplu, ca să-și permită să moară. Însă cu două zile înainte de a pleca din Washington în ianuarie, s-a confruntat fățiș cu realitatea faptului că era foarte posibil să moară în această călătorie. A compus o scrisoare pentru fiica lui în vârstă de doisprezece ani, Diana, în care îi spunea că, în eventualitate în care s-ar fi întâmplat ceva rău cu el, Eleanor Roosevelt urma să fie tutorele ei și să aibă grijă ca Diana „să primească o educație bună¹³ și... niște bani“. De asemenea, i-a dat fiicei sale o copie a testamentului său, deși nu avea prea multe bunuri de valoare pe care să i le lase moștenire.

Când Anna a ajuns în camera lui Hopkins, l-a găsit măcinat de gânduri și griji¹⁴. Avusese tot timpul să reflecteze în ultimele patruzeci și opt de ore zăcând în pat și nu era deloc mulțumit de cum ieșise totul. La Londra¹⁵, stătuse câteva zile cu Churchill, încercând să domolească orice posibile îndoieli ale premierului în privința robusteții relațiilor anglo-americe, după tot acel du-te-vino încordat între Londra și Washington pentru pregătirea conferinței. Se părea însă că eforturile lui Hopkins fuseseră zadarnice. Refuzând să se întâlnească cu Churchill altfel decât într-un cadru larg și oficial, președintele ștersese bunăvoința pe care Hopkins fusese trimis să o recâștige și subminase totodată credibilitatea vechiului său consilier în intervalul unei singure zile. O vizită din partea lui Hopkins era cândva indiciul unui sincer angajament din partea lui Roosevelt. Îl trimisese pe Hopkins la Londra să se întâlnească cu Winston Churchill, după atacul de la Pearl Harbour. La acea vreme, Hopkins funcționase ca o extensie a președintelui însuși. Ce valoare mai avea acum cuvântul lui?

Timp de aproape un deceniu și jumătate, Roosevelt și Hopkins fuseseră nedespărțiți. Formau o pereche neverosimilă: Roosevelt din nobilimea New Yorkului, iar Hopkins un nimeni din Iowa. Mulți membri ai elitei din Washington¹⁶ erau suspicioși în privința lui Hopkins, care izbutise cumva să îl vrăjească pe președinte, la fel cum Rasputin o fermecase pe țarina Alexandra. Și totuși, în ciuda tuturor deosebirilor dintre ei, pe cei doi bărbați îi unea aceeași viziune legată de o Americă progresistă după ravagiile Marii Crize. Relația dintre ei data din 1931, când Roosevelt era guvernator al New Yorkului, iar Hopkins făcea parte din consiliul agenției Temporary Emergency Relief Administration, patronată de FDR. Hopkins l-a urmat pe Roosevelt la Washington, având diferite responsabilități ca administrator-cheie în cadrul New Deal și, în cele din urmă, ca secretar al comerțului în administrația FDR. După ce Barbara, a doua soție a lui Hopkins, a murit de cancer la sân în 1937, cei doi bărbați¹⁷ de stat s-au apropiat și mai mult. După moartea Barbarei, Hopkins a rămas să o crească singur pe fiica

lui de cinci ani și să îi întrețină financiar pe cei trei fii ai săi — în vârstă de douăzeci și trei, șaisprezece și doisprezece ani — din prima lui căsătorie, care se încheiase printr-un divorț. Când Hopkins s-a retras din funcția de secretar al comerțului pentru a deveni consilierul special al lui FDR în 1940, Roosevelt l-a invitat să se mute la Casa Albă cu micuța Diana. Cu bone care să se ocupe de fiica lui și neavând o nevastă care să-i țină de urât, consilierul special era mereu prezent și devotat aproape întru totul lui FDR. Aproape în fiecare seară, cei doi puteau fi găsiți în biroul lui Roosevelt, prinși în conversații intense.

Tensiuni au început să apară¹⁸ în 1942, când Hopkins a cunoscut-o pe Louise Macy, o fascinantă editoare de la *Harper's Bazaar*, la o reuniune organizată acasă la Marie și Averell Harriman. S-au îndrăgostit fulgerător și s-au căsătorit în luna iulie a aceluși an, în cadrul unei mici ceremonii la Casa Albă. FDR l-a îndemnat pe Hopkins să locuiască în continuare la Casa Albă, împreună cu noua soție și cu fiica lui, însă, prea fericit acum în căsnicie, Hopkins nu mai avea aceeași disponibilitate pentru prietenia cu șeful lui. Roosevelt a început să se simtă neglijat de vechiul lui prieten, al cărui devotament total i se păruse ceva de la sine înțeles. Și în prietenia lui Hopkins cu Eleanor Roosevelt au intervenit motive de încordare. Eleanor nu făcea niciun secret din faptul că o desconsidera pe Louise, care avea ceea ce Eleanor socotea a fi niște preocupări excesiv de materialiste. Casa Albă a devenit în scurt timp un mediu neprimitor pentru noua doamnă Hopkins.

Prin decembrie 1943¹⁹, viața sub același acoperiș devenise atât de incomodă, încât familia Hopkins a decis să se mute într-o casă pe N Street în Georgetown. Pe parcursul următorului an, Hopkins a continuat să lucreze pentru FDR în calitate de consilier special, însă cei doi s-au îndepărtat tot mai mult unul de celălalt. Parțial, acest lucru a fost și rezultatul sorții potrivnice. Spre deosebire de bucuria pe care Hopkins o trăise în anul precedent, când s-a însurat cu Louise, acum, prima jumătate a anului 1944 a fost sfâșietoare pentru el. Fiul său cel mai mic, Stephen, a murit în luptele din Pacific. În același timp, sănătatea lui Hopkins s-a deteriorat fulgerător. A fost atât de bolnav²⁰, încât primele șase luni ale anului a stat în convalescență. A fost internat întâi la spitalul naval, apoi s-a dus în înșoritul Miami, pe urmă la Clinica Mayo — unde a mai suferit o intervenție chirurgicală — și, în final, la White Sulphur Springs în West Virginia.

Consecința neintenționată, însă inevitabilă a acelor șase luni de absență de la Casa Albă a fost pierderea experiențelor comune care cimentează o prietenie. După ce fusese martor al evenimentelor decisive din ultimul deceniu alături de președinte, Hopkins nu s-a aflat la Washington în acel iunie pentru a sărbători victoria Aliatilor în Roma sau pentru a se ruga împreună cu Roosevelt în ajunul debarcării în Normandia. Deși Roosevelt nu a vrut nicidecum intenționat să lezeze prietenia lor, alții — amiralul Leahy; Jimmy Byrnes, director al Agenției pentru mobilizarea de război; și secretarul Trezoreriei, Henry Morgenthau — începuseră să îi ia locul. Atenția lui Roosevelt începuse, de asemenea, să pivoteze spre Est, unde avea convingerea că niște relații amicale cu Uniunea Sovietică aflată în ascensiune puteau înflori în viitoarea ordine mondială postbelică, în timp ce influența Imperiului Britanic era în declin. Însă Hopkins era sceptic.

Exista posibilitatea ca relațiile cu sovieticii să nu fie atât de cordiale, pe cât se aștepta Roosevelt. De asemenea, el continua să aibă un mare respect față de Churchill. Chiar dacă Marea Britanie nu mai era o superputere cum fusese cândva, alianța anglo-americană rămânea un atu inestimabil.

Pe vapor²¹ în drum spre Malta, FDR îl vorbise de rău pe Hopkins în prezența Annei. L-a criticat pentru că își luase libertatea de a discuta cu niște ziariști despre conferința la care se spunea că aveau să participe cei trei lideri ai Alianțelor. Hopkins promisese că avea să nu dezvăluie nimic pe această temă, în cazul în care ar fi fost întrebat. O relatare de la Roma îl cita spunând că, deși el „a fost cândva un adept neclintit²² al politicii «să-câștigăm-întâi-războiul»... acum era convins că problemele păcii nu puteau fi amânate până la încheierea războiului“. Și nici decizia lui Hopkins de a transmite replica mâhnită a lui Churchill, potrivit căruia și dacă „am fi căutat zece ani²³, tot n-am fi putut găsi un loc mai oribil pe lume decât Italia“, nu îl făcuse mai simpatic în ochii șefului său.

* * *

Poate a fost spre binele tuturor, dacă Hopkins s-a simțit prea vlăguit pentru a participa la dineul lui FDR în acea primă seară la Italia, fiindcă Hopkins nu avea niciun chef să fie cordial. Acum, cu Anna stând în picioare lângă patul lui, s-a lansat într-un șir de lamentații. „FDR *trebuie* să se vadă²⁴ cu Churchill dimineață“, insista el. Chiar dacă Roosevelt evitase orice fel de dialog semnificativ cu prim-ministrul în Malta, acum era absolut „imperios“ ca Roosevelt și Churchill să facă niște „pre-aranjamente“, înainte de orice întâlnire cu Stalin în ziua următoare. Altminteri, atât britanicii, cât și americanii riscau să dea de bucluc.

Hopkins era încă una dintre cele mai puternice voci de la Washington, însă Anna nu se lăsa prea ușor intimidată. Nu era din fire o persoană sigură de sine; era un comportament pe care trebuise să îl deprindă. Când Anna era mică, s-a aflat adesea în centrul luptelor pentru putere între mama și bunica ei, Sara Delano Roosevelt. Eleanor nu se pliașe prea ușor cerințelor rolului de mamă, iar Sara obișnuia să o critice pentru felul cum își creștea copiii, mergând chiar până într-acolo, încât să-i spună lui James, fratele Annei: „Mama voastră doar²⁵ v-a născut, eu sunt mai mult o mamă pentru voi decât e ea“. Ulterior, când Eleanor a devenit activă în politică, Sara a încercat²⁶ să provoace gelozii, amintindu-i mereu Annei că mama ei își petrecea mai mult timp cu politicienii decât cu ea. Abia la vârsta de șaisprezece ani, Anna a ajuns să-și dea seama că trebuia să învețe să își impună punctul de vedere; altminteri, risca să rămână pentru totdeauna „mingea de fotbal“ a bunicii ei²⁷. Acum, Anna și-a folosit siguranța de sine pentru a-i riposta lui Hopkins. Mai mult agasată decât ofensată de tirada lui Hopkins, a repetat cuvintele pe care tatăl ei le tot rostise în ultima lună pentru a-l amâna pe Churchill. Nu credea și el, l-a întrebat ea pe Hopkins, că o asemenea întâlnire „ar stârni cumva²⁸ neîncrederea în rândul fraților noștri ruși“?

Hopkins nici n-a vrut să audă. A respins argumentul ei, fără să se gândească o clipă.

În cazul acela, a sugerat ea, nu voia Hopkins să stea el de vorbă cu Ed Stettinius²⁹ și cu omologul lui britanic, Anthony Eden? Împreună, puteau ajunge toți trei la o strategie, pe care să le-o comunice apoi lui Roosevelt și lui Churchill. Nu se putea să nu găsească o soluție mulțumitoare, totuși.

Hopkins și-a exprimat categoric dezacordul. O discuție între miniștrii de Externe nu ar fi adecvată. Cei doi conducători de guvern trebuiau efectiv să se întâlnească.

Anna nu avea de gând să recunoască de ce ea îl ajuta cu atâta devotament pe tatăl ei să evite întâlnirea cu premierul. Și, chiar dacă i s-ar fi destănuit lui Hopkins, așa grav bolnav cum era și încă fidel cu îndârjire convingerilor sale, consilierul special al președintelui nu ar fi avut prea multă înțelegere pentru ideea că Churchill era prea obositor.

Refuzul Annei de a-i comunica lui FDR argumentele lui Hopkins izvoră nu numai din dorința de a menaja sănătatea tatălui ei ori din vreo ranchiună meschină legată de o sticlă de whisky. Leahy, Byrnes și Morgenthau, bunăoară, nu erau singurii oameni care râvneau să îi ia locul lui Hopkins în postura de cel mai apropiat confident al lui FDR. Anna era un candidat-surpriză pentru această funcție. În timp ce Hopkins se muta³⁰ într-o nouă locuință în Georgetown, în 21 decembrie 1943, Anna și copiii ei tocmai sosiseră de la Seattle la reședința din Hyde Park a familiei Roosevelt, pentru un sejur de patru săptămâni. Pe toată durata vacanței de Crăciun, Anna l-a copleșit pe tatăl ei cu toată atenția și solitudinea posibilă, încercând să umple golul lăsat de plecarea lui Hopkins. Roosevelt era încântat să aibă mereu în preajmă pe cineva, care să nu-și dorească decât să stea cu el, să vorbească cu el și să aibă grijă de tot ce ar fi avut el nevoie. I-a propus Annei să își prelungească șederea. A trecut o lună și Anna a mai rămas acolo. Iar când președintele s-a mutat înapoi la Casa Albă, Anna s-a dus și ea cu el, instalându-se în Lincoln Bedroom, apartamentul care fusese atâta vreme domeniul privat al lui Hopkins. Ironia sorții făcuse ca lucrurile să capete acum o turnură neașteptată. După ce FDR se îmbolnăvisese de poliomielită, când Anna avea cincisprezece ani, principalul lui strateg politic din acea vreme, Louis Howe³¹, se mutase în casa lui Franklin și a lui Eleanor, în Manhattan. Au decis să îi dea lui Howe camera Annei, pe care au expediat-o într-un mic dormitor dosnic, la etajul patru, rezervat anterior oaspeților neimportanți sau servitorilor. Howe era mort de aproape zece ani acum, însă Anna își lua în sfârșit revanșa. Prea de multe ori se întâmplase să fie dată la o parte de diverși politicieni din anturajul tatălui ei. În martie, era deja limpede că Anna nu avea să se mai întoarcă la Seattle.

În tot acel an, influența Annei la Casa Albă și asupra tatălui ei a crescut constant, în timp ce Hopkins era din ce în ce mai marginalizat. Când s-a întors la lucru, după convalescență, relația dintre Anna și Hopkins a devenit tot mai încordată. Lui Hopkins, i se părea că Anna³² era excesiv de protectoare cu tatăl ei. La rândul ei, Anna³³ remarcă imediat când pe FDR îl enerva ceva la Hopkins și, de asemenea, susținea cu asprime că diareea era o suferință pe care și-o provoca singur, întrucât nu avea deloc grijă de sănătatea lui. Era suspicioasă totodată și în

privața lealității lui Hopkins față de FDR. Hopkins ajunsese să fie foarte apropiat de Churchill, cu care se împrietenise sincer, cu prilejul vizitelor la Londra în timpul războiului, iar profunzimea acelei legături o punea pe gânduri. De asemenea, presupunea că Harry Hopkins intenționase să îl „părăsească” pe FDR³⁴ și să candideze la președinție în 1940.

În timp ce americanii se pregăteau să plece la Italia, a devenit absolut limpede, nu doar pentru cei din preajma lui Roosevelt, ci și pentru publicul larg, cât de rapid se consolidase poziția Annei pe plan ierarhic, în detrimentul lui Hopkins. Exact înainte de a patra inaugurare prezidențială a lui FDR, controversatul ziarist și comentator radiofonic Drew Pearson, care frecvent publica relatări jenante despre elita din Washington în rubrica sa „Caruselul Washington”, preluată de ziarele din toată țara, scria că „persoana cea mai apropiată³⁵ de președinte, aflat acum în pragul celui de-al patrulea mandat al său, nu mai este Harry Hopkins..., ci atrăgătoarea și energica sa fiică, Anna Boettiger... (Aceasta) a ajuns să fie nu doar asistenta tatălui ei, ci și confidenta, prietena și consiliera lui. Din ce în ce mai multe întâlniri personale, din ce în ce mai multe rapoarte private legate de aspecte politice importante trec acum prin mâinile Annei. Uneori, în timpul vreunei conversații în biroul său de lucru, se întâmplă ca președintele să ridice receptorul și să o sune pe fiica lui în altă încăpere... ca să o întrebe despre situația vreunei probleme sau a alteia”. Hopkins obișnuia să fie prima persoană la care Roosevelt apela din reflex. Acum, omul care timp de un deceniu se bucurase de un acces nelimitat în preajma lui FDR trebuia să treacă prin filtrul Annei, ca să se poată vedea cu cel mai bun prieten al lui.

Șubrezit atât din punct de vedere fizic, cât și pe plan politic, lui Hopkins i se făcuse lehamite. Frustrarea lui se îndrepta parțial asupra Annei, care nu comenta niciodată discernământul discutabil manifestat de tatăl ei în tratativele cu omologii săi aliați. Însă Anna era doar un substitut asupra căruia să-și verse nervii provocați de FDR, care se folosea de lipsa de experiență politică a ficei lui, pentru a se feri de conversațiile vitale, însă dificile pe care prefera să le evite. Hopkins considera că era de datoria lui Roosevelt, ca președinte al Statelor Unite, să poarte acele conversații.

Dacă nu ar fi fost atât de bolnav (și posibil un pic turmentat), Hopkins și-ar fi ținut poate gura, însă așa s-a răstit urât la Anna. „FDR”, i-a spus el³⁶ pe un ton rece și sarcastic, „a vrut slujba asta... Acum, că-i convine sau nu, e musai să-și facă treaba”.

Dacă sperase să o convingă pe Anna să transmită mai departe argumentele lui, Hopkins a ales, probabil, cea mai proastă abordare cu putință, punând la îndoială devotamentul lui Roosevelt față de misiunea funcției lui. Remarcile lui erau de-a dreptul „jignitoare”³⁷, în opinia Annei. Tot ce putea ea să facă era „să discute dimineață despre asta cu FDR”, i-a zis ea lui Hopkins. Apoi, i-a spus noapte bună și l-a lăsat să-și calmeze suferințele dormind.

* * *

Singură apoi, în cămăruța ei, Anna a reflectat la dialogul tăios dinainte. Atât

Stettinius, cât și Howard Bruenn, cardiologul lui Roosevelt, îi spusese că Hopkins era cu adevărat bolnav. Lucrul acesta era evident, desigur. Dar poate că maladiile lui nu erau doar de natură fizică. „În niciun caz, nu mi s-a părut³⁸ că îi mergea mintea sau că gândea rațional“, a consemnat ea în jurnalul ei. „Sau poate“, a conchis ea subversiv, „e doar faptul că nu mi-am dat seama niciodată cât de probritanic e Harry, de fapt.“

* * *

S-au stins și ultimele lumini în Palatul Livadia, iar americanii s-au cufundat în somnul de care aveau atâta nevoie, însă o telegramă rămăsese fără răspuns. Era de la ambasadorul lor la Londra, Gil Winant. De la o distanță de peste trei mii de kilometri, omul acesta, care nu fusese lăsat să participe la conferință, se străduia din răputeri să pledeze pentru un popor care, de asemenea, fusese împins la o parte. Deși viitorul Poloniei ca națiune independentă era una dintre chestiunile esențiale cu care se confruntau Aliații la Ialta, niciun reprezentant din partea Poloniei nu fusese invitat la conferință. Winant avea toată înțelegerea pentru guvernul polonez legitim aflat în exil la Londra, colaborând îndelung cu reprezentanții acestuia pe durata ultimilor patru ani. La ora 9:30 în acea dimineață, a expediat o telegramă urgentă la Ialta, din partea premierului polonez, Tomasz Arciszewski:

„Domnule Președinte“³⁹, scria Arciszewski. „În acest moment, soarta multor națiuni se află în mâinile dumneavoastră și ale Prim-Ministrului Churchill. Întreaga lume speră ca aceste discuții importante... să conducă la stabilirea fundamentului necesar pentru o pace viitoare, o pace care să aducă popoarelor libertatea de conștiință și exprimare, eliberându-le de frică și lipsuri. Am credința că aceste libertăți esențiale vor fi acordate și națiunii noastre, care a luptat neabătut pentru înfăptuirea lor, alături de mărețele democrații americană și britanică.“

Polonezii luptaseră cu vitejie împotriva naziștilor de când inamicul le invadase țara în septembrie 1939, însă nu doar naziștii voiau să priveze Polonia de dreptul de a exista ca stat independent. În timp ce Armata Roșie înainta spre vest către Berlin, Arciszewski aflase din surse sigure că așa-ziii eliberatori îi arestau și îi deportau pe membrii mișcării poloneze de rezistență, care se împotriveau încercărilor sovieticilor de a-i subjugă pe polonezi. Pactul de neagresiune Molotov-Ribbentrop dintre naziști și sovietici fusese de multă vreme încălcat, însă Polonia părea un fel de realitate alternativă, unde pactul dintre inamici era încă în vigoare. Dacă americanii și britanicii nu izbuteau să garanteze suveranitatea Poloniei acum, declarația inițială de război făcută de Marea Britanie Germaniei hitleriste, precum și sacrificiul soldaților polonezi, care luptaseră neclintit contra naziștilor, vor fi fost în zadar.

Polonezii aveau multe motive să fie mândri: piloții lor luptaseră alături de RAF în Bătălia Angliei, iar fără ei Marea Britanie ar fi putut fi învinsă de naziști; soldații lor au atacat eroic liniile de apărare germane în victoria de la Monte Cassino; prin contribuția inestimabilă a matematicienilor lor s-a putut sparge

ceea ce se credea a fi un cod nazist inexpugnabil; luptătorii din mișcarea de rezistență au rămas în Polonia, iar spiritul lor nu a șovăit nicio clipă în fața unei execuții aproape sigure. Viitorul Poloniei ca stat independent atârna acum în balanță. Conducătorilor ei nu le mai rămânea decât să implore ca țara lor să nu fie dată uitării.

PARTEA A II-A

Ca și cum... Conferința nu ar fi cu mult mai importantă decât orice altceva.

4 FEBRUARIE 1945

Când Churchill tatăl și fiica au ajuns la Palatul Voronțov, Sarah și-a dat seama că era un edificiu ce se potrivea perfect cu gusturile unui aristocrat excentric, însă abia a doua zi dimineață a putut sesiza pe deplin toată acea harababură de stiluri arhitecturale. Era ca și cum două¹ clădiri complet diferite — un conac nobiliar scoțian și moscheea Jama Masjid din Delhi — ar fi fost încărcate pe niște camioane, care se ciocniseră unul de celălalt cu mare viteză. Totuși, în partea din spate, de pe latura în stil islamic a casei se deschidea o priveliște impresionantă. O verandă spațioasă continua cu niște trepte largi din piatră, de unde coborai o pantă acoperită de tufăriș, până la o terasă mai joasă; având dedesubt, departe, valurile mării ce se spărgeau la țărm.

Deși era limpede că planul ciudat al casei și împrejurimile muntoase fuseseră alese pentru a-i epata pe vizitatori, Sarah simțea că ceva nu era în regulă cu peisajul din jur. „Există priveliști² și văi, e-adevărat“, îi scria ea acasă mamei ei, „însă întregul tablou seamănă cumva cu o femeie care are toate atributele frumuseții, însă niciun pic de farmec — nicio putere să impresioneze pe cineva.“ Culmile muntoase profilate în zare și stâncile precare i se păreau „apăsătoare și amenințătoare“, chiar și în razele soarelui din acea zi caldă de iarnă. „Totul este prea mare... mă simt înghițită cu totul“, i-a spus ea lui Clementine. „Nu-mi place deloc!“

Sarah nu era prima persoană care simțea ceva ostil în frumusețea coastei de la Marea Neagră. Anton Cehov, care locuise la un moment dat la Ialta în urmă cu aproape jumătate de veac, scria în *Doamna cu cățelul* că Ialta fusese asociată din vechime cu legende despre „cuceriri ușoare³... aventuri vremelnice cu o femeie necunoscută, pe care nici nu știai cum o cheamă“. Și totuși, acele legături clandestine și pasiuni secrete nu erau decât un miraj, mascând aerul de angoasă intangibilă, care învăluia grădinile de pe coastă. „Orașul cu chiparoșii lui era adormit, mort“, scria autorul cu o detașare mistică. „Iar de jos răzbătea vuietul monoton și surd al mării, parcă amintind pacea și somnul veșnic ce-i așteaptă pe oameni.“ Poate că neliniștea palpabilă resimțită de Cehov — și acum de Sarah — emana chiar din Marea Neagră, care, pe lângă faptul că era plină cu mine, era în

general lipsită de viață, din cauza nămolului negru sulfuros care acoperea adâncul apei.

* * *

În timp ce Sarah contempla forțele deconcertante care se întrepătrundeau la Voronțov, Kathleen și Anna se confruntau cu inconveniente mai concrete, ca de pildă, gărzile sovietice înarmate, care le puneau întrebări în grădinile Palatului Livadia. În zilele dinaintea conferinței, echipa de recunoaștere trimisă la fața locului de marina americană pregătise un „Buletin de informare generală” în atenția tuturor delegaților americani care veneau la Ialta. În primul rând și cel mai important, echipa de recunoaștere le reamintea tuturor: „Pe durata șederii voastre⁴ în Uniunea Sovietică sunteți oaspeți ai guvernului sovietic”. Odată fixată această premisă, documentul continua cu o serie de elemente utile, cum erau rata de schimb pentru ruble, unde se putea găsi incineratorul pentru distrugerea documentelor cu conținut special și unde se putea cumpăra bere — disponibilă doar când cantina era deschisă, între ora douăsprezece și două la prânz, iar pe urmă din nou între ora cinci și șapte după-amiaza. Extrem de important, documentul îi sfătuia pe delegați la ce să se aștepte din partea organelor de securitate sovietice. Aveau să fie plasate numeroase santinele înarmate pe tot cuprinsul complexului „Palatul Livadia”. Nu conta funcția sau gradul pe care îl aveai, și nici urgența problemei de rezolvat — în nicio situație, americanii nu trebuiau să „încerce să treacă cu forța de gărzi”, dacă acestea le cereau să prezinte *documente*, *propoziții* sau *bumaghi*. Aveau obligația să le arate imediat actele cerute, știut fiind că soldații primiseră „ordine stricte”. (Nota de informare nu preciza care erau acele „ordine stricte”.) De asemenea, americanii nu aveau voie să le ofere santinelor țigări, bomboane sau cadouri — nici măcar din amabilitate — ori să încerce să le facă fotografii. Nerespectarea acestor instrucțiuni putea fi „extrem de dăunătoare”, și asta nu în ultimul rând pentru bieții soldați, care ar urma negreșit să fie pedepsiți prin „sanțiuni extreme”.

Kathy nu avea nicio intenție să verifice în practică aceste avertizări, în timp ce se plimba pe terenul din jurul Palatului împreună cu Anna și doctorul Bruenn (unul dintre puținii participanți la conferință care avea sub patruzeci de ani). Cum până la prima sesiune plenară a conferinței mai rămăneau doar câteva ore, sus la palat FDR își convocase⁵ în sfârșit consilierii în Camera Soarelui pentru o discuție prealabilă. În timp ce președintele se consulta cu Harriman, șefii militari, Stettinius și cei doi adjuncți ai secretarului de stat, Freeman Matthews și Alger Hiss, în privința celor câtorva subiecte care aveau să fie luate în discuție cel mai probabil în următoarele zile, Kathy, Anna și Bruenn știau că nu era nevoie de prezența lor acolo. Profitând de această oră liberă, ieșiseră în grădină să facă un pic de mișcare. Dar planul lor fusese zădărnicit. Santinele înarmate⁶ îi opreau aproape la fiecare zece metri, cerând să vadă actele lor de identitate. De fiecare dată, cei trei arătau cartea verde de identitate americană⁷ și permisul alb sovietic, în timp ce Kathy le explica în rusă, cu mult calm, că ei făceau doar o plimbare de dimineață. Avusese de gând să-și conducă musafirii până pe malul apei, ca să le

arate plaja cu pietriș negricios, însă gărzile i-au informat că așa ceva era imposibil. Unul dintre soldați⁸ a susținut că era din cauza minelor, care încă mai erau aduse de apă pe plajă din când în când, deși părea o scuză anemică; satul Ialta le era, de asemenea, interzis fără vreun motiv real. Cei trei americani erau practic captivi — într-un loc frumos, spațios, la aer curat, dar oricum captivi. Bine măcar că aveau multe de văzut pe terenul din jurul palatului, inclusiv scara lui Rasputin, care ducea sus la budoarul țarinei, ceea ce Kathy a avut grijă să le arate celor doi. Delegația americană⁹ nu scăpa ocazia de a-l tachina mereu pe actualul ocupant al acelei încăperi, amiralul King. Și cum amiralul flotei avea cam tot atâta personalitate ca o „țestoasă-aligator“¹⁰, cu siguranță că nu gusta mai deloc asemenea glume.

Deși cele două americance luaseră cina împreună în seara precedentă, această plimbare prin grădină era prima lor ocazie de a se putea cunoaște, de fapt. Kathy era bucuroasă că Anna venise la Ialta. Nu s-ar fi convenit ca fiica unui simplu ambasador să facă pe amfitrioana alături de fiica prim-ministrului, indiferent cât de mult și-ar fi dorit Averell să o includă în cerul lor. Dar fiindcă Anna făcea parte din delegație, Kathy a avut și ea permisiunea „să vină & să stea“¹¹ la spectacol. Până acum, nu fusese dezamăgită de spectacol și nici de actori, dar mai ales nu de cel care juca rolul principal. Așa extenuat cum era, Roosevelt se înviorase în fața unei mese de admiratori în timpul dineului. Kathy i-a scris surorii ei că FDR era „absolut șarmant“¹² — un om cu care nu era greu să faci conversație, înzestrat cu mult simț al umorului“. Anna, negreșit, avea dezinvoltura tatălui ei în societate. Kathy considera că Anna, mamă a trei copii, era „nemaipomenit de amuzantă“. Era o mare ușurare pentru Kathy să poată avea o prietenă lângă ea, mai ales o persoană care să vorbească limba ei și care să nu fie nici fiica adolescență imatură a vreunui ambasador străin, sau însoțitoarea plătită a vreunui reporter american. Kathy o îndrăgise aproape imediat pe Anna, când aceasta îi povestise cum Randolph Churchill¹³ apăruse inopinat în Malta, o știre pe care Kathy nu a pregetat să i-o comunice lui Pam în scrisoarea ei.

* * *

Kathy nu știa, totuși, că Anna nu avea aceleași sentimente afectuoase pentru noua ei prietenă. Se cunoșteau de nici optsprezece ore, însă Anna își formase deja o opinie fermă despre fiica ambasadorului, care o conducea acum prin împrejurimile palatului, și i se părea că era o persoană echilibrată și rațională. „Îmi place Kathleen¹⁴, dar nu la fel de mult cum îmi place Sarah“, i-a scris Anna soțului ei. „Prima e prea stăpână pe sine și, după părerea mea, îi lipsește căldura sufletească.“

Era un comentariu cam aspru după atât de puțin timp de când se văzuseră prima oară, spunând poate mai degrabă ceva despre nesiguranța Annei decât despre caracterul lui Kathy. Obiectiv vorbind, aveai toate motivele să o invidiezi pe această tânără strălucită, frumoasă și capabilă, gata să îi înfrunte pe soldații sovietici înarmați. Familia Roosevelt reprezenta aristocrația istorică a Americii, însă familia Harriman întruchipa cutezanța semeață a americanului din secolul al

XX-lea, o trăsătură de caracter care de trei generații îi călcase pe nervi pe cei din clanul Roosevelt. Asemenea tatălui și bunicului ei, Kathy era incontestabil o persoană independentă și directă, care părea să reușească în orice ar fi întreprins. La scurt timp după ce sosise la Moscova, Kathy decisese să concureze la Campionatul de slalom de la Moscova¹⁵. La un moment dat, în trecut, fusese propusă în echipa națională de schi a SUA pentru Olimpiada de Iarnă din 1940, care în ultimă instanță a fost anulată din cauza războiului; dar, în afară de câteva coborâri ușoare pe Dealurile Lenin, Kathy nu mai purtase o pereche de schiuri de când plecase de la Londra în 1941. Nu își luase cu ea echipamentul necesar, nici măcar haine potrivite pentru așa ceva. Îmbrăcată într-un tricou împrumutat de la US Navy, suficient de larg încât să intre în el un bărbat în toată firea, și cu niște pantaloni de schi pe care i-a prins cu ace ca să nu cadă de pe ea, Kathy ieșise pe locul trei într-o competiție cu câteva dintre cele mai bune schioare ale Uniunii Sovietice — multe dintre ele înrolate în Armata Roșie.

Spre deosebire de ea, Anna se luptase cu lipsa încrederii de sine încă din adolescență, o trăsătură de caracter pe care o împărtășea cu mama ei. Anna a simțit că¹⁶ trebuia să obțină aprobarea lui Eleanor, înainte de a se muta la Casa Albă în primăvara precedentă, astfel încât mama ei să nu aibă senzația că era dată la o parte. Dar, mai important chiar, spre deosebire de Kathy, Anna era o persoană din exteriorul sistemului. Deși era mai mare cu unsprezece ani și, în plus, fiica președintelui, Anna era novice în lumea politicii. Aproape toți membrii importanți ai celor trei delegații aliate o cunoșteau deja pe Kathy și o admirau, grație timpului petrecut împreună la Londra și Moscova. Pentru ei, era firesc să o trateze cu respect, ea fiind persoana de gen feminin cu rolul cel mai important la conferință, o onoare care, conform protocolului, ar fi trebuit să-i revină Annei. Nu era nimeni rău intenționat procedând astfel, însă pentru Anna era prima oară, dacă nu și unica probabil, când avea ocazia să fie pe primul loc. Își așteptase rândul cu atâta răbdare, întotdeauna rămânând mai în spate, după frații, mama și bunica ei, plus o lungă listă de consilieri politici. Și totuși, după ce așteptase atâta timp să primească recunoașterea după care tânjea din partea familiei, de la cercul interior al tatălui ei și, mai ales, de la FDR însuși, apăruse acum o altă tânără, a cărei stea strălucea mai intens decât a ei.

A fost cumva o consolare pentru ea să afle o bârfă utilă despre Kathy de la o sursă neașteptată — Harry Hopkins. Înainte de a intra să vadă cum se simțea FDR în acea dimineață, Anna se duse din nou în camera lui Hopkins. Se simțea un pic jenată de felul cum se despărțise de el în seara precedentă și considera că era de datoria ei să împace lucrurile. În mod evident, Hopkins era de părere că Anna încerca „prea mult să-l salveze pe FDR”¹⁷. Acum, vrând să-i arate că, de fapt, ea nu se amesteca în probleme care nu erau de competența ei, a decis să „împingă” procesul de împăciuire în (acea) direcție“.

Din fericire, Hopkins se mai calmase și părea „să reacționeze frumos”¹⁸ la eforturile ei de a detensiona atmosfera. Știind că era în avantajul lui să o aibă drept aliat, și nu adversar, a adus și el o ofrandă de pace sub forma unor cleveteli pe seama frumoasei și talentatei domnișoare Harriman. „Mi-a spus Harry¹⁹ că ea

și F. Jr. (fratele mai mic al Annei, Franklin Delano Roosevelt Jr.) au avut o idilă aprinsă acum un an și jumătate sau doi ani“, i-a scris ea lui John. Cu un păr blond-închis și bogat, plus un zâmbet extraordinar, Franklin Jr. era negreșit cel mai chipeș dintre cei patru frați Roosevelt (și singurul care avea un fel de bărbie). Era, de asemenea, însurat cu moștenitoarea Ethel du Pont. Harry i-a povestit Annei că scurta aventură dintre Kathy și Frank, în aburi de alcool, avusese loc când el trecuse prin Londra într-o misiune navală, în perioada când cei doi Harriman locuiau acolo, probabil prin iunie 1942²⁰. Relația lor amoroasă nu fusese doar o simplă poveste colportată. Harry știa că așa se întâmplase, din moment ce „el a fost cel care a făcut²¹ pe mesagerul cu scrisori între ei!“. În fine, poate că această Kathy nu era chiar așa de corectă și sinceră cum voia să se creadă despre ea.

* * *

În timp ce își conducea musafirii prin grădină, Kathy nu bănuia nimic despre sentimentele pe care Anna le avea față de ea. Și chiar dacă ar fi intuit că Anna nu o plăcea prea mult, probabil că nu i-ar fi păsat. Când era la Londra, o colegă din redacția INS, Inez Robb, ajunsese să o urască pe Kathy, deși nu o întâlnise decât de două ori. Inez își băgase în cap că tot timpul Kathy încerca să-i fure subiectele, așa că a încercat în repetate rânduri să aranjeze să fie dată afară. În ciuda calomniilor lui Inez, Kathy a rămas imperturbabilă. „Cred că femeile²² sunt geloase pe mine“, îi scria ea surorii ei, „dar mie asta mi se pare o mare prostie.“

4 FEBRUARIE 1945

Molotov îi mințise pe Churchill și Roosevelt la aeroportul Saki, când le-a spus că Stalin nu era deocamdată în Crimeea. În realitate, secretarul general sovietic sosise deja de la Moscova cu trenul blindat¹ și se instalase în siguranță la Vila Koreiz. Edificiului i se aduseseră recent unele îmbunătățiri. Sub privirea vigilentă a lui Lavrenti Beria², muncitorii construiseră un adăpost antiaerian, ca un buncăr cu un plafon din beton gros de doi metri, menit să reziste la detonarea directă a unei cantități de cinci sute kilograme de explozibili. Din Vila Koreiz, Stalin monitorizase cu atenție sosirea Aliștilor, prin intermediul informațiilor telefonice primite constant de la Molotov. De asemenea, plasase³ câțiva medici incongnito la Saki; sarcina lor era să îl observe pe FDR de pe tușă și să raporteze dacă zvonurile despre înrăutățirea sănătății acestuia erau credibile. Medicii au confirmat informațiile.

În acea după-amiază, după ce vizitatorii avuseseră timp să doarmă o noapte și să se instaleze în reședințele lor, Stalin, care nu se arătase până atunci, a decis în final să intre în scenă, începându-și spectacolul printr-o vizită la Palatul Voronțov, pentru a-i ura bun-venit prim-ministrului. Britanicii îl așteptau pe Stalin la ora trei. Socotind că⁴ mai avea la dispoziție câteva minute, Sarah a dat o fugă în camera ei ca să se aranjeze un pic, însă, vrând parcă să îi descumpănească pe occidentali, Stalin a sosit mai devreme, când delegația britanică nici nu apucase măcar să se adune în hol, în formație completă, pentru a-l întâmpina. Sarah a ratat complet momentul sosirii. Iar Winston a ajuns acolo în ultima clipă.

Venind să-l vadă pe Churchill, Stalin făcea în primul rând o vizită de curtoazie, secretarul general procedând pur și simplu ca orice gazdă politicoasă. În mod oficial, i-a salutat pe britanici, spunându-le că erau bineveniți în Crimeea. În timpul vizitei, Churchill i-a arătat lui Stalin „Camera Hărților“, la care ținea enorm, acela fiind centrul dinamic de unde urmărea mișcările trupelor pe frontul de luptă. „Camera Hărților“ în forma ei originală făcea parte din Cabinetul de Război, un buncăr secret plasat la adâncime sub clădirea Trezoreriei în Whitehall, unde era ferit de explozia bombelor naziste. Personalul lui Churchill crease o Cameră a Hărților portabilă, pe care prim-ministrul să o ia cu el când pleca în

călătorie, astfel încât să poată urmări în continuare înaintarea armatelor aliate. În timp ce Churchill se lăuda cu hărțile lui, cei doi oameni de stat au purtat „o discuție agreabilă”⁵ despre situația generală a problemelor militare în Germania, unde puterea Wehrmachtului se prăbușea rapid, însă s-au abținut să intre în detalii sau să abordeze subiecte mai politice. După o jumătate de ceas, Stalin și-a luat la revedere și și-a văzut de drum mai departe spre a doua întâlnire, mai importantă.

* * *

Deși organizată sub pretextul unei vizite de curtoazie, întâlnirea pe care Harriman o stabilise cu Molotov, între Roosevelt și Stalin, la Palatul Livadia la ora patru după-amiaza, a avut un ton foarte diferit. Stalin a venit la întâlnire cu⁶ ministrul său de Externe, Viaceslav Molotov, și cu interpretul lui, Vladimir Pavlov, însă Roosevelt a optat să nu-i aducă nici pe Harriman și nici pe secretarul său de stat, chemându-l doar pe Chip Bohlen, ca traducător. Așa cum îi spusese și lui Churchill, Roosevelt era convins că avea o relație personală puternică cu Stalin, iar din acest motiv nu voia ca vreun oficial de la Departamentul de Stat să îl încurce cumva.

La fel ca Churchill, Roosevelt avea de discutat cu Stalin câteva chestiuni militare de ordin general, însă a preferat să păstreze acele probleme pentru ședința de la ora cinci, la care urmau să participe și șefii statelor-majore reunite. În schimb, Roosevelt voia să folosească această întrevvedere privată cu conducătorul sovietic pentru a aborda o agendă diferită. În timp ce Churchill privea deja înainte la lumea postbelică și își imagina demoni ieșind din Uniunea Sovietică, Roosevelt nu uitase că Alianții occidentali și sovieticii rămăneau uniți, întrucât se confruntau cu un inamic comun. Cu gândul la acest inamic, voia să îi reamintească, așadar, lui Stalin de forțele care continuau să-i țină uniți pe americani și sovietici. Mărturisirea pe care Roosevelt i-o făcuse Annei venind cu mașina spre Ialta, când îi spusese că distrugerile pe care le vedea acum în Crimeea îl făceau să fie mai dornic de răzbunare decât oricând împotriva germanilor, a fost un fel de repetiție pentru ceea ce voia să-i spună lui Stalin. A repetat acele cuvinte aproape întocmai, exprimându-și apoi speranța că Stalin avea să „propună din nou un toast pentru execuția a 50 000 de ofițeri din armata germană”, referindu-se la o remarcă făcută de Stalin la Teheran, în legătură cu executarea a 50 000 de ofițeri superiori din Înalțul Comandament german. Churchill obiectase, cu vehemență, la ideea unei asemenea vărsări de sânge, indiferent cât de malefici erau acei criminali de război. La momentul respectiv, Stalin a susținut că era doar o glumă, însă Churchill nu a fost niciodată „convins pe deplin”⁸ că fuseseră numai niște vorbe în vânt și că în spatele lor nu pândeau, de fapt, pericolul unei intenții reale“.

După ce a definit cu emfază inamicul comun, într-un mod care i-a amintit subtil lui Stalin de opoziția lui Churchill, Roosevelt a dezvăluit apoi că urma să comită „o nedelicatețe”⁹, pe care prefera să n-o rostască în prezența prim-ministrului. Britaniei, i-a spus Roosevelt lui Stalin, „erau un popor ciudat, care

voia să-și păstreze prăjitura, dar să și mănânce din ea“. De doi ani, tot încercaseră să-i convingă pe americani să colaboreze pentru „a face (artificial) din Franța un stat puternic“ servind drept pavăză împotriva unei viitoare agresiuni germane. După ce războiul se încheia și americanii plecau acasă, britanicii aveau să preia din nou „controlul politic“ asupra Franței. Una dintre modalitățile prin care britanicii căutau să facă acest lucru, a sugerat Roosevelt, era prin stabilirea, în Germania postbelică, a unei zone de ocupație administrative pentru francezi, pe care britanicii ar ajunge rapid să o domine. Știut fiind că Franța contribuise atât de puțin la efortul de a-i înfrânge pe naziști pe frontul de luptă, după ce armata sa se prăbușise rapid în 1940, Roosevelt nu era sigur că francezii meritau, de fapt, o astfel de zonă de ocupație. Singurul motiv de a le da o asemenea zonă, a glumit el, era „din gentilețe“.

Stalin a fost de acord că subiectul unei zone controlate de francezi în Germania postbelică necesita o analiză atentă, însă nu a mers mai departe cu ideea. Fiind aproape ora cinci, cei doi conducători și-au încheiat conversația pe acea notă. Deși nu ajunseseră la niciun acord concret, Roosevelt realizase ceea ce voia. Îi oferise lui Stalin un semnal important: americanii nu intenționau să meargă umăr la umăr cu britanicii de data asta. Americanii și sovieticii puteau negocia fără ei.

* * *

Exact înainte de ora cinci, la Palatul Livadia au început să sosească delegații celor trei națiuni, pentru prima sesiune plenară. Aceasta avea să fie prima din cele opt ședințe tripartite la care urmau să participe liderii Aliaților și consilierii lor în următoarele opt zile. Soldați sovietici înarmați¹⁰ cu mitraliere erau postați acum pe acoperișul Palatului Livadia, iar drumurile din apropiere erau închise pentru toată lumea exceptând delegații care veneau de la Palatul Voronțov și Vila Koreiz. Stalin a sosit cu Molotov¹¹, fiind înconjurat ca de obicei de gărzile lui în uniforme cu nasturi de alamă. În scurt timp, la ușa principală au apărut generali și amirali din cele trei delegații, trecând țațoș pe lângă doi palmieri triști în ghivecele lor, și au pășit apoi în holul somptuos, unde s-au alăturat omologilor lor politici în vederea discuțiilor inaugurale despre situația pe plan militar în Europa. Era pentru prima oară, după Conferința de la Teheran, când șefii statelor-majore reunite ale celor trei națiuni aliate se întruneau în ședință. Acum, după eliberarea frontului din Ardeni în nord-vestul Franței și în Belgia, forțele americane și britanice sub comanda unică a lui Dwight D. Eisenhower își reluaseră ofensiva, înaintând rapid spre Berlin, venind din vest; doar cu câteva zile înainte, sovieticii trecuseră fluviul Oder la circa șaizeci de kilometri est de capitala Germaniei. Deși erau de discutat multe aspecte politice spinoase despre sfârșitul războiului în Europa și evoluția situației din Pacific, toți au fost de acord că, în primul rând și înainte de toate, era absolut necesar ca șefii armatelor aliate să stabilească o strategie unitară pentru a evita haosul, atunci când trupele lor aveau să se apropie simultan de Berlin.

Când Sarah a sosit¹² la Livadia cu Winston, Anna, în scurta ei de blană, era

postată la ușa din față, fiind prima care să-i întâmpine. Acționând ca reprezentantă a tatălui ei, care aștepta înăuntru în scaunul cu roțile, Anna a salutat-o pe Sarah, care a sărit prima din mașină. Apoi, Anna i-a strâns viguros mâna prim-ministrului, exact cum ar fi făcut tatăl ei. De asemenea, a dat mâna cu Anthony Eden, care a sosit imediat după cei doi Churchill. Grupul britanicilor era mic în comparație cu grupul sovieticilor și, respectiv, al americanilor, unde cei doi lideri erau flancați de echipele omniprezente și impunătoare ale forțelor de securitate. Spre deosebire de ei, Churchill¹³ nu avea gardă de corp — doar doi bărbați în civil, care s-au topit în fundal. Când toată lumea a intrat în hol, Anna a poftit-o pe Sarah să stea cu ea și cu Robert Hopkins, printre numeroșii fotografi care imortalizau pe rolfilm istorica reuniune. Doi britanici¹⁴, șaisprezece americani și peste treizeci de fotografi sovietici se împingeau unii în alții și fotografiau declanșând permanent blițurile, încercând care mai de care să îi prindă în poză pe liderii Aliaților. Anna a făcut și ea câteva fotografii¹⁵, ca să i le arate lui John. Alături, Kathy¹⁶ și secretarul de stat Stettinius schimbau amabilități.

După ce hainele și pălăriile celor veniți de afară au fost luate la garderobă, iar fotografi și-au făcut și ei meseria imortalizând momentul, delegații erau de acum gata să intre în sala de bal. Înainte de a păși înăuntru, Winston a venit la Sarah, care se uita la el cu sprâncenele arcuite într-o expresie de speranță și îngrijorare simultană, și a strâns-o ușor de braț¹⁷, cu un aer încrezător. Pe urmă, delegații au intrat unii după ceilalți în sala de bal, strălucitor de albă, cu o enormă masă rotundă și scaune aduse acolo special pentru acea ocazie. Fotografi au mai pozat câteva cadre finale, iar apoi enormele uși duble s-au închis în urma lor. Conferința începuse în mod oficial.

* * *

În spatele ușilor închise, douăzeci și opt de bărbați și-au ocupat locurile în jurul mesei. Interpretul lui Roosevelt, Chip Bohlen, deși îmbrăcat frumos într-un costum gri și o cămașă albă scrobită, era pregătit pentru versiunea de maraton a profesiei lui. Bohlen și omologii lui, britanicul Arthur Birse și rusul Vladimir Pavlov, erau numiți nu întâmplător interpreți, și nu traducători¹⁸. Dacă traducerea era o știință, interpretariatul era o artă. Interpretul trebuia să fie deopotrivă poliglot și actor; profesia de interpret implica mult mai mult decât a transpune cuvintele dintr-o limbă în cealaltă. Interpretul avea menirea să tălmăcească intenția, să prindă tonul și inflexiunea vocilor pe care le reprezenta, accentuând anumite cuvinte, reducând ponderea altora. Interpretul trebuia să înțeleagă intuitiv când șeful lui făcea o pauză ca să-și adune gândurile sau când căuta un anumit termen pentru a se face mai clar înțeles, ori când încerca deliberat să deruteze sau să tragă de timp. Astăzi însă, pentru Bohlen avea să fie mai degrabă un biatlon, decât un maraton. Harry Hopkins complicase semnificativ misiunea interpretului, atribuindu-i o sarcină suplimentară. Hopkins, care făcuse din nou un efort de voință ca să se ridice din pat și să ajungă la ședință, își amintise, oarecum alarmat, că adesea FDR nu păstra¹⁹ nicio consemnare în scris de la

reuniunile de o importanță vitală. Prin urmare, Bohlen nu trebuia să facă doar muncă de interpretariat; Hopkins a insistat ca Bohlen să ia notițe pentru raportul oficial al conferinței, în timp ce traducea din engleză în rusă.

Pregătindu-se acum să facă două lucruri deodată, ceea ce necesita rapiditate și precizie, Bohlen s-a așezat, cu hârtiile și creioanele lui, imediat în stânga lui FDR. Totuși, nu acolo ar fi trebuit să se așeze, ci exact în spatele lui Roosevelt, poziția uzuală pentru interpreți. Probabil că Bohlen nu se gândise că, procedând astfel, îl lăsase pe Averell Harriman fără un loc la masă. În timp ce Bohlen își aranja²⁰ hârtiile, ambasadorul și-a tras un scaun din colțul sălii, ținându-și cealaltă mână nonșalant în buzunarul costumului său la două rânduri, ca și când ar fi vrut să spună că nu-i păsa. A pus scaunul pe șirul de scaune din spate, care formau un cerc exterior, în timp ce ceilalți ambasadori, britanicul Archie Clark-Kerr și sovieticul Fiodor Gusev, aveau locuri la masă. („Ghinion pentru A”²¹, avea să noteze sarcastic Peter Portal despre rivalul lui, în scrisoarea-fluviu, de aproape treizeci de pagini, la care tot scria de când plecase din Londra, pentru a o trimite Pamelei Churchill.)

Stalin l-a rugat pe Roosevelt să deschidă conferința, la fel cum făcuse și la Teheran. FDR a dat curs invitației bucuros. A început prin a exprima dorința ca „discuțiile să se desfășoare²² neprotocolar, astfel încât fiecare să își poată formula opiniile sincer și neîngrădit“. Când Roosevelt a terminat de vorbit, Bohlen a transpus cuvintele lui în rusă. Pentru claritatea mesajului, traducerea la conferință avea să fie consecutivă, și nu simultană, deși în felul acesta totul dura de două ori mai mult. În atmosfera de bună-credință și optimism insuflat de mesajul lui FDR, lucrările oficiale au început cu analiza generalului Antonov privind victoriile semnificative raportate de Armata Roșie pe Frontul de Est. La rândul său, generalul George Marshall, șeful statului-major al Armatei SUA, a rezumat activitatea pe Frontul de Vest, estimând că forțele anglo-americane combinate aveau să treacă Rinul la scurt timp după data de 1 martie. Stalin a fost mulțumit de rapoarte, iar Churchill a apreciat că atmosfera era „deosebit de cordială”²³, chiar dacă amiralul Cunningham²⁴, Prim Lord al Amiralității în Marea Britanie, a fost un pic ofuscat de faptul că Marshall își permisesese să furnizeze și raportul privind armata britanică. Pe parcursul următoarelor trei²⁵ ore, cei trei interpreți au tradus frenetic, în timp ce comandanții armatelor reunite și conducătorii de guvern discutau aspectele tehnice și strategice ale cuceririi Berlinului. Urma ca personalul lor militar să pună la punct detaliile specifice ale planurilor coordonate, în cadrul întâlnirii lor de a doua zi.

Pe parcursul discuțiilor, Stalin a vorbit puțin, intervenind doar cu scurte întrebări sau aducând dovezi privind forța armatei sovietice, ca de pildă, diverse statistici ce demonstau supremația artileriei. Exact înainte de încheierea ședinței, Stalin a indicat că avea ceva de spus, îndemnându-l pe Pavlov să înceapă procesul de transpunere a gândurilor secretarului general în limba engleză. Era dificil să fii interpretul lui Stalin. În primul rând, Stalin vorbea rusește²⁶ cu un pronunțat accent gruzin, ceea ce, cum remarcă Arthur Birse, interpretul lui Churchill, era echivalentul unui scoțian neaoș vorbind englezește. Stalin nu avea răbdare și,

adesea, se răstrea la interpretii lui pe motiv că nu traduceau suficient de repede. Din fericire, Pavlov era un om stoic, chiar și în fața umilințelor, însă acum Stalin s-a stăpânit, atunci când a dat glas unei remarci cruciale. Ofensiva de iarnă a Armatei Roșii pe Frontul de Est, a spus el, nu era rezultatul vreunei înțelegeri pe care puterile Aliate s-o fi făcut la Teheran. Mai degrabă, era un gest de bunăcredință din partea sovieticilor și de devotament față de alianța lor. Stalin i-a asigurat pe omologii lui că, făcând o asemenea afirmație, voia pur și simplu să „sublinieze abnegația²⁷ conducătorilor sovietici, care nu doar își îndeplineau obligațiile formale, ci mergeau mai departe chiar, acționând conform datoriei morale față de Alianții lor“.

Întorcându-se spre Stalin, Churchill a răspuns aparent prietenos, dar cu un înțeles ascuns, bizuindu-se pe Birse să îl prindă în traducere: „Motivul pentru care²⁸ britanicii și americanii nu au avut nicio tentativă de a se tocmi cu mareșalul Stalin“, pentru lansarea unei ofensive iarna în Est, a afirmat el, „era încrederea pe care o aveau în el personal și în poporul rus“, știind „că se puteau bizui pe ei că vor face ceea ce se cuvenea.“

Bohlen nota cât mai fidel totul, păstrându-și însă pentru sine opiniile personale. Deși venise la Ialta în calitate de interpret al lui Roosevelt, Bohlen era în realitate unul dintre cei mai mari specialiști în problemele Uniunii Sovietice — puțini la număr, de altfel, în cadrul Departamentului de Stat —, iar în anii 1930 lucrase la ambasada americană din Moscova. Bohlen avea contacte numeroase printre rușii de rând și în guvern, înțelegând limba și cultura rusă mai bine decât oricine altcineva din administrația de la Washington. Nu era nicidecum convins că la orizont s-ar fi profilat deja „o epocă a bunăvoinței“²⁹ între popoare, cum spera Roosevelt. Desigur, Armata Roșie avusese cel mai mult de suferit din cauza agresiunii naziste pe Frontul de Est timp de aproape trei ani, până ca britanicii și americanii să fi deschis un al doilea front în Franța. Sacrificiile sovieticilor nu erau totuși nicidecum altruiste. Atâta timp cât faptul de a acționa în conformitate cu ceea ce susținea el că ar fi o „datorie morală“ față de Alianții săi servea obiectivelor sale, Stalin avea să facă acest lucru, însă în clipa în care nu mai convenea intereselor lui, acesta nu avea să ezite să-și urmeze propria cale.

În seara precedentă, Bohlen primise o telegramă formulată tăios de la colegul și prietenul lui de peste un deceniu, George Kennan, adjunctul principal al lui Averell Harriman la Moscova. „Cunosc bine³⁰ realitățile acestui război și... știu că efortul de război al Rusiei a fost magistral și eficient și că, într-o anumită măsură, aceasta trebuie recompensată în detrimentul altor țări din Europa Centrală și Răsăriteană“, și-a început Kennan mesajul. Apoi, a adăugat un îndemn la prudență: „Deși era evident că realitățile de după război prindeau deja formă pe parcursul desfășurării războiului, noi am refuzat cu perseverență... să fixăm o limită pentru expansiunea rușilor“. În opinia lui, orice încercare de a negocia cu sovieticii asupra teritoriului deja ocupat de Armata Roșie era într-un totuși zadarnică, iar Armata Roșie înainta tot mai departe spre nord și spre vest, cu fiecare nouă zi. Era mai bine dacă americanii ar împărți Europa în sfere de influență acum, cruțând astfel timpul și energia tuturor. Așa cum afirma Kennan,

orice negociere privind teritoriul ocupat era, „pur și simplu, ca și cum ai fi încercat”³¹... să mai încui ușa grajdului, după ce calul fusese deja furat“.

Teoretic, Bohlen nu avea altă opinie nici el. Era puțin probabil ca sovieticii să le facă vreo concesie importantă Alianșilor lor occidentali, indiferent ce ar fi crezut președintele, în mod optimist³², dar naiv, despre relația lui personală cu Stalin. Dar, susținea Bohlen³³, întrucât Roosevelt era conducătorul celei mai puternice democrații din lume, lui îi revenea și obligația să încerce.

* * *

Acum, când delegații principali se izolaseră în spatele ușilor duble, în hol se așternuse o liniște tot mai stânjenitoare. Din când în când³⁴, câte un funcționar rus sau vreun subaltern de la British Foreign Office intra în sala de bal, pășind silențios, ca să mai strângă din pahare sau să aducă ceai proaspăt în căni. Intrau și ieșeau de-acolo atât de discret și cuviincios, de parcă ar fi încercat să nu-i deranjeze pe cei care se adunaseră să privegheze vreun muribund în agonie, care avea să-și dea duhul curând în spatele ușilor acelei săli de bal.

În timp ce tații lor discutau chestiuni importante, Sarah și Kathleen erau libere să se relaxeze, știind că nu avea să fie nevoie de ele până după dineul ce urma să aibă loc la încheierea sesiunii plenare, târziu, în acea seară. Și cum cele două prietene nu se mai văzuseră din toamna anului 1943, așteptau amândouă cu nerăbdare propriul lor dineu din acea seară — „petrecerea copiilor”³⁵, cum o poreclise Kathy —, împreună cu Anna și câțiva vechi amici din Londra, printre care și generalul Fred Anderson, unul dintre foștii amorezi ai Pamelei, care nu fusese inclus pe listă pentru dineul oficial din acea zi. Cineva din³⁶ echipa de pregătire a conferinței reușise chiar să improvizeze o sală de cinema pentru ei la etajul al doilea.

Între timp, Anna continua să resimtă inconvenientele de a fi aghiotantul de încredere al tatălui ei. Celelalte două femei mai tinere savurau un mic respiro, însă Anna „stătea ca pe ace”³⁷. FDR era amfitrionul dineului oficial oferit în acea seară pentru omologii săi britanic și sovietic. Din nou, nu binevoise să-i dea o listă cu persoanele pe care dorea să le invite, iar acum, când era vorba și de sovietici, Anna trebuia să fie deosebit de atentă să nu lezeze vreun delegat, lăsându-l pe dinafară. Ar fi putut să o roage pe Kathy să o ajute. Aceasta cunoștea din experiență toate complicațiile dineurilor festive cu diplomați sovietici, însă Anna intenționa să se descurce pe cont propriu, deși era depășită de situație.

Înainte de sesiunea plenară³⁸, Averell Harriman observase că Anna se frământa din cauza invitațiilor la dineu. A liniștit-o, spunându-i că era perfect normal ca la reuniuni de acest fel, invitațiile la dineu să fie făcute spontan și neprotocolar. Din nou, s-a oferit să o ajute, astfel încât să nu trebuiască să-l mai deranjeze cu întrebări pe FDR. I-a promis că în timpul unei pauze a conferinței avea să pună la punct toate detaliile, urmând ca pe urmă să-i dea ei lista cu nume. Într-un final, după aproape trei ceasuri și jumătate de discuții — cam pe la ora când dineul era programat să înceapă —, ambasadorul a apărut din spatele ușilor duble cu lista făgăduită. I-a mai dat Annei câteva sfaturi privind amplasarea

mesenilor, după care a lăsat-o cu aghiotantul lui FDR, locotenentul Rigdon, să stabilească ortografierea corectă a numelui fiecărei persoane, pentru cartonașele cu așezarea la masă.

Exact când Anna termina de completat acele cartonase, ușile duble ale sălii de bal s-au deschis larg, iar participanții la ședință s-au revărsat în hol. Dezbaterile din acea zi luaseră sfârșit. Delegații roiau de colo-colo, făceau conversație; unii s-au dus în camerele lor, ca să se aranjeze pentru dineu. Dar, exact în acel moment, doctorul Bruenn a apărut subit lângă Anna, cu un mesaj urgent: Anna trebuia să se ducă imediat în camera lui Jimmy Byrnes. Bruenn tocmai scăpase de-acolo, însă sărmanii Pa Watson, Steve Early, dr. McIntire și contraamiralul Wilson Brown erau încă sechestrați în cameră. Byrnes „făcuse o criză de nervi”⁴⁰ și refuza să participe la dineul oferit de FDR. Ținând seama de întrebările iscoditoare despre sănătatea lui FDR, în timpul voiajului lor pe *Quincy*, și de situația actuală, s-ar fi zis că omul acesta își pusese în gând să o tortureze pe Anna pe parcursul șederii lor la Ialta.

„O criză de nervi”⁴¹ era puțin spus! s-a gândit Anna, când a ajuns în camera lui Byrnes. „Flăcări de furie îi ieșeau pe ochi!” Byrnes era un om învățat să exercite puterea. Fost senator din Carolina de Sud, iar pentru un scurt interval judecător la Curtea Supremă, Byrnes fusese numit director la Agenția guvernamentală pentru mobilizarea de război, un organism înființat de FDR în 1943, cu rolul de a coordona activitatea tuturor celorlalte agenții guvernamentale în problemele referitoare la război. Funcția aceasta îi conferea lui Byrnes puteri însemnate în cadrul administrației de la Washington. Mulți se raportau la el ca la un fel „președinte-adjunct”. Obişnuit să fie inclus în toate ședințele referitoare la război, la cele mai înalte niveluri, în acea după-amiază se trezise lăsat pe dinafară și exclus de la prima sesiune plenară a conferinței. FDR considera că Stalin putea vorbi cu franchețe despre chestiunile militare, dacă numărul participanților civili era cât mai mic posibil, așa că a decis să nu-l invite pe Byrnes. Până la urmă, lui FDR i s-a făcut milă de el și i-a zis să vină la sala de bal la ora șase, însă, așa cum a dedus Anna, după ce „fusese lăsat să aștepte degeaba”⁴² în fața ușilor timp de 45 de minute... și nu l-a băgat nimeni în seamă, Byrnes a plecat de-acolo îmbufnat, supărat și jignit, revoltat că Harry Hopkins, și el un consilier civil, fusese admis la ședință. Ca răzbunare pentru orgoliul lui rănit, acum refuza categoric să vină la dineul lui Roosevelt. Ba amenința chiar⁴³ să plece de tot de la conferință.

Deși, în mod oficial, Byrnes se afla la Ialta ca să reprezinte Agenția pentru mobilizarea de război, FDR îl invitase pe vechiul lui prieten pentru ca, prin prezența sa, să aducă un plus de greutate la această conferință. Byrnes, cu câteva smocuri de păr cărunt, privirea tristă sub pleoapele grele și mutra lui de câine bățut, era aliatul lui Roosevelt de multă vreme și se potrivea în rolul demnitarului vârstnic și experimentat, de parcă ar fi descins direct din contingentul unei agenții de impresariat artistic. Invitația era, de asemenea, un fel de premiu de consolare pentru Byrnes, pe care FDR îl trecuse cu vederea ca posibil vicepreședinte atunci când l-a înlocuit pe Henry Wallace cu Harry Truman pe listele din 1944. Ținând seama de faptul că Byrnes nu prea avea cum să

contribuie semnificativ pe moment în cadrul conferinței, Anna găsea că hachițele lui erau absolut ridicele. Detesta acest gen de comportament penibil din partea unor lingușitori, care se luptau să intre în grațiile tatălui ei — izbucnirea lui Byrnes era al doilea episod de acest fel din acea zi. La prânz, Anna organizase⁴⁴ pentru tatăl ei un dejun mai restrâns, cu doar cinci persoane, care să nu-l bată la cap pe președinte; dar amiralul Leahy dăduse buzna neinvitat și se inserase jenant în dejunul lor liniștit *en famille*, stricându-i ei toate planurile. Anna i-a făcut loc repede la masă, însă Leahy nu s-a sfiit să arate că se simțea jignit pentru faptul că nu fusese invitat de la bun început. Exasperată, Anna nota în jurnalul ei, în acea după-amiază, că „trebuia să aibă mare grijă și să menajeze sentimentele anumitor persoane“⁴⁵ pe viitor. Principalii delegați la conferință ajunseseră să se facă remarcați prin ambiția, talentul și forța personalității lor, iar mulți deveniseră obsedați de propria lor importanță. Byrnes era un exemplu primordial în acest sens. La fel ca Harry Hopkins în mare parte, se gândea Anna, Byrnes era și el „o adevărată primadonă“⁴⁶.

Timp de peste douăzeci de minute, Anna și Byrnes s-au certat, Anna insistând ca el să vină la dineul lui FDR, iar Byrnes refuzând. Auzind gălăgie, Averell a venit și el să ofere o susținere, însă Byrnes nu voia să capituleze. Totul s-a transformat într-o „gâlceavă“⁴⁷ generală. De câteva ori, Anna a fost tentată să strige: „În fond, cui crezi că îi pasă, mă rog, dacă tu vii sau nu la dineul?“ , însă s-a forțat să-și păstreze cumpătul. Știa că FDR dorea ca Byrnes să fie acolo.

Într-un final, Anna a mai făcut o ultimă și complet absurdă tentativă. FDR ura cifra treisprezece. Dacă Byrnes refuza să meargă însemna să rămână la masă cu cifra fatală. Roosevelt ar putea avea „zece crize“, și totul doar din vina lui Byrnes.

Indiferent de motiv, cert era că argumentul acesta l-a dat gata. Byrnes a cedat în cele din urmă și a pornit spre sufrageria unde avea loc dineul. Anna, eliberată temporar de îndatoririle ei, s-a dus să se întâlnească cu Sarah, Kathy și câțiva dintre generalii care aveau sub patruzeci de ani, pe care Kathy îi „racolase“⁴⁸, printre care Anderson⁴⁹ și colegul lui din US Army Air Corps Laurence Kuter — „șic și arătos“⁵⁰, cum îl descrieseră Kathy. Anna ratase cea mai mare parte a „petrecerii copiilor“, însă măcar a ajuns la timp pentru film.

* * *

Mai târziu în acea seară, Anna s-a dus să-l vadă pe tatăl ei înainte ca acesta să adoarmă. Dineul avusese un succes extraordinar. Bucătarii lui pregătiseră⁵¹ un meniu cu pui, legume și macaroane⁵² pentru a contrabalansa caviarul și sturionul servit la masă, iar toți au părut nespus de mulțumiți de acea seară. Byrnes, mai ales, ținuse un „toast foarte frumos!“⁵³.

Încântată, dar un pic surprinsă, Anna nu a divulgat nimic⁵⁴ despre istericalele lui Byrnes de mai devreme și i-a urat noapte bună tatălui ei. Așa cum făcuse de atâtea ori, Anna mușamaliza orice neplăceri care riscau să îl supere. Din fericire, Roosevelt nu avea habar de ceea ce se petrecea, pe la spatele lui, între cei mai apropiați confidenți ai săi — deși, bine adusă din condei, întâmplarea cu Byrnes

putea fi o povestioară amuzantă la un moment dat, în viitor, se gândea Anna.

5 FEBRUARIE 1945

„Dacă ai fi¹ un spectator pe coridoarele cu dormitoare de-aici, la ora 7:30 dimineată“, îi scria Sarah mamei ei, „ai vedea trei feldmareșali stând la coadă... la o toaletă ! Și sunt unii feldmareșali care nu pot face într-o găleată!“ Băile în Palatul Voronțov nu erau mai numeroase decât la Livadia; doar patru băi² trebuiau să le ajungă tuturor delegaților britanici. Și numai una dintre ele avea o toaletă cu apă curentă, iar aceea îi era rezervată în exclusivitate prim-ministrului.

În fiecare dimineată, șefii de stat-major încercau să își păstreze demnitatea, trimițându-și aghiotanții să le țină rândul la coadă, aceasta formându-se din ce în ce mai devreme de la o zi la alta. Totuși, mareșalul Forței Aeriene Regale, sir Peter Portal, avea propria metodă de a-și asigura o baie. Numele de botez al lui Portal era Charles Frederick Algernon, însă la un moment dat se alesese cu porecla „Peter“, care îi rămăsese. Motociclist pasionat, transformat în pilot în Primul Război Mondial, avea un simț al umorului ireverențios. Când simțea³ că cineva stătea de prea mult timp în baie, începea să țopăie în sus și în jos încercând să vadă prin geamul de deasupra ușii, pentru a stabili identitatea personajului agasant dinăuntru și să îl strige pe nume, ca să iasă afară. Nu trecea mult, și apărea jenat unul dintre feldmareșali, încheindu-se în pripă la halat și retrăgându-se spăsit în odaia lui. Dacă nici metoda asta nu avea efect, Portal nu se sfia să forțeze zăvorul⁴ și să dea buzna înăuntru.

După ce vizitase Palatul Voronțov în timpul pregătirilor pentru delegația britanică, Kathy reflectase⁵ la ceea ce văzuse acolo, scriindu-i Pamelei că, dacă situația cu băile devenea de-a dreptul disperată, bărbații ar fi putut foarte bine să se scalde în cuva masivă pentru răcit șampania, care era încăpătoare cât o cadă de baie. „Tati e un dulce⁶ și insistă să folosesc baia lui“, i-a scris Sarah mamei ei, însă pe ansamblu „problema spălatului“ era „sinistră“. La fel, și situația ploșnițelor. Winston se trezea⁷ dimineată pișcat tot de ploșnițe pe picioare. La Palatul Livadia⁸, pentru a aduce un pic de ordine în haosul general, fiecare delegat a fost repartizat la una dintre cele nouă băi, iar afară se amenajaseră latrine temporare; și tot nu era suficient pentru o delegație de peste o sută de oameni cazați în palat sau în una dintre clădirile exterioare. Chiuvețe, toalete și căzi se aflau în camere

diferite. Drept urmare, vedeai diplomați respectabili și ofițeri superiori care, din principiu, refuzau să folosească plosca sau oala de noapte, purtând discuții inopinate dimineața devreme pe coridoare, în timp ce așteptau la cozi interminabile ca să le vină rândul. Intimitatea persoanei părea o noțiune necunoscută menajerelor ruso-americe. Spre stupoarea multor generali luați prin surprindere, cameristele intrau¹⁰ și ieșeau nestingherite, în timp ce omul făcea baie în cadă.

S-ar fi zis că funcțiile de bază ale vieții omenеști nu puteau fi realizate fără riscuri la Ialta. Până și apa de băut reprezenta un hazard. Delegaților li s-a oferit să bea apă de la robinet sau apă minerală. Deși li se spusese că nu era periculos să bea¹¹ apă de la robinet, delegații rămăneau sceptici. Apa minerală părea alegerea mai inteligentă — până când au aflat că aceasta conținea sulfat de magneziu¹², un laxativ natural. Având în vedere penuria de toalete, lucrul acesta i-a pus pe gânduri. În cele din urmă, s-au decis să înfrunte pericolele cunoscute ale apei minerale decât bacteriile și paraziții colcând, poate, în apa de la robinet.

Oriunde s-ar fi întors, delegații descopereau opulență și primitivitate într-o juxtapunere flagrantă. Cei care supraviețuiau trecerii prin furcile caudine ale mersului la baie dimineața erau recompensați cu un mic dejun constând din două meniuri consecutive, de un aspect îndoielnic și servit de ospătari de la luxoasele Hoteluri Metropol și Național din Moscova. Întâi, venea meniul rusesc¹³: mezeluri, brânză de capră și prăjituri cu smântână, care avea consistența unei brânze de vaci. După aceea, se servea ceea ce rușii considerau a fi un mic-dejun american, cu cereale Wheatena și Cream of Wheat — preparate ingenios cu unt topit și usturoi. Unii delegați erau mai aventuroși la masă. Amiralul Leahy nu se număra printre ei. Când a apărut lângă el un ospătar „care nu vorbea nicio limbă cunoscută”¹⁴, Leahy a început să gesticuleze frenetic și să se răstească în gura mare — de parcă astfel ar fi putut depăși bariera lingvistică —, spunând că el nu voia decât un ou, pâine prăjită și cafea. Peste cincisprezece minute, ospătarul s-a întors cu o tavă, pe care avea caviar, șuncă, pește afumat și votcă. „Pentru numele lui Dumnezeu”, a răcnit Leahy în pragul apoplexiei, „să vină cineva care vorbește englește!” Cu prânzul era un pic mai bine. Dintre cele trei sau patru feluri de mâncare, două erau invariabil caviar servit cu pâine neagră rusească și o varietate sau alta de supă de varză.

Anna, Kathleen și Sarah luau dejunul, în general, cu tații lor, într-o atmosferă de obicei mai liniștită și intimă. Prânzul pentru Churchill era mai degrabă un fel de „brunch”¹⁵, cum numeau americanii acea combinație de mic-dejun și dejun. La Ialta, el și Sarah stăteau treji până după ora două noaptea, întrucât geanta diplomatică cu documente urgente de pe Downing Street nu sosea de la Londra înainte de miezul nopții. Drept urmare, Winston se scula târziu și nu lua prima masă decât la 11:30, aceasta fiind și singura lui gustare până la dineul din seara respectivă, deoarece în rest lucra toată după-amiaza înainte de sesiunea plenară.

Dejunurile cu FDR semănau mai mult cu niște petreceri. „Comparând aceste mese¹⁶ cu cele de la Chequers”, îi spunea Kathy Pamelei, „nici că s-ar fi putut să fie mai diferite.” În timpul dineurilor la Chequers, pe care Kathy și le amintea

atât de limpede, veștile sumbre despre război dominau toate celelalte subiecte de conversație, iar prim-ministrul perora la nesfârșit pe acea temă. Dimpotrivă, „Preș. este absolut fermecător, discutând cu dezinvoltură orice subiect — Războiul este arareori menționat, doar eventual sub o latură mai lejeră — discuțiile de la conferință sunt abordate în treacăt — însă în principal e vorba despre politică, prieteni, și toți debitează istorioare amuzante“. La dejunurile lui FDR participau și uzualii lui „paraziți“, cum îi numea Kathy, printre care erau șeful democraților newyorkezi și consilierul politic al lui FDR — Ed Flynn (venit, se părea, la conferință ca într-o „călătorie de agrement“); Pa Watson (cu adevărat amabil, dar și el la Ialta în mare parte ca să-i țină companie președintelui); amiralul Leahy și secretarul de presă, Steve Early, care lui Kathy i se părea „foarte plin de sine & gomos“. Cum îi spunea Kathy lui Pam, „e nostim să-i urmărești cum fac pe curtenii“.

Odată cu venirea lui Churchill, Roosevelt și a „curtenilor“ lor, a fost ca și cum regalitatea se întorsese din nou la Ialta; servitorii ruși erau numai ochi și urechi, pentru a le satisface orice capriciu. În 1867, scriitorul Mark Twain îl vizitase pe țarul Aleksandr al II-lea la Ialta, în timpul unei călătorii în jurul lumii, împreună cu un grup de americani. După ce a vizitat Rusia, Twain a conchis: „Rusul pune suflet¹⁷ în gesturile lui de politețe, în vorbele și alura lui, ceea ce te face să crezi în sinceritatea lui“. Se părea că și după șaptezeci și opt de ani de la vizita lui Twain, incluzând două războaie și o revoluție, situația nu se schimbase prea mult. Atât de impresionante erau dovezile de ospitalitate ale rușilor, încât uneori te și speriai parcă un pic. Odată, mâncând la masă niște caviar, cum se întâmpla adesea să li se ofere, Sarah a remarcat pe un ton dezinvolt, fără să se adreseze nimănui în mod special, că niște lămâie ar merge foarte bine cu caviarul. A doua zi¹⁸, un lămâi s-a materializat subit în oranjerie. Într-un alt caz, Peter Portal admira¹⁹ un acvariu mare de sticlă în sera Palatului Voronțov. Înăuntru, erau diverse plante vii, însă niciun pește, a remarcat el amuzat, de față cu companionii lui. La scurt timp după aceea, niște carași aurii puteau fi văzuți înotând zglobii în acel acvariu. Cineva îi auzise pe Sarah și Portal, fără știrea lor. Cine și cum, era greu de spus.

Extrem de jenantă a fost propunerea sovieticilor de a le oferi niște „încălzitoare de pat“²⁰ oaspeților lor occidentali. Inițial, a părut un gest plin de solitudine, până când cineva și-a dat seama că gazdele nu se refereau la niște buiote, pături electrice sau chiar la acele cutii de tablă perforată, pline cu pietre fierbinți, cum se foloseau pe timpuri. Nu, încălzitoarele de pat erau niște rusoaice tinere, la dispoziția delegaților, pe care le puteau folosi după bunul lor plac. Când Anna a aflat acest lucru, nici nu s-a mirat prea mult, având în vedere ceea ce știa deja despre statutul inferior al femeii în societatea sovietică. Însă a deranjat-o oricum. Din fericire, se părea că nimeni nu a dat curs ofertei.

* * *

Ședințele din 5 februarie au început într-o atmosferă pozitivă — după câteva confuzii inevitabile. În timp ce toate sesiunile plenare de după-amiază urmau să aibă loc la Palatul Livadia, consfătuirile militare zilnice și ședințele miniștrilor de

Externe erau stabilite să se desfășoare, prin rotație, la cele trei reședințe ale Aliatilor. La amiază, șefii de stat-major britanici au sosit la Vila Koreiz, pentru a continua discuțiile plenare din ziua precedentă, împreună cu omologii lor americani și sovietici. Dar când au ajuns cu vehiculele în fața porților, santinelele NKVD au refuzat să-i lase să treacă de curtea grajdurilor. Peter Portal, feldmareșalul sir Alan Brooke, amiralul Andrew Cunningham, feldmareșalul Harold Alexander și generalul Hastings „Pug” Ismay se numărau, după Churchill, printre cele mai recunoscute figuri și nume din perioada războiului, dar NKVD părea să nu aibă habar cine erau aceste personalități. După „multe convorbiri telefonice”²¹, problema s-a rezolvat și gărzile le-au făcut semn că puteau intra. Între timp, americanii au avut și ei parte de încurcătura lor. Au sosit la ședință²² cu o jumătate de oră întârziere, întrucât, din greșală, s-au dus întâi la Palatul Voronțov. Într-un final, șefii de stat-major²³ s-au apucat de lucru și au avut o ședință productivă de trei ceasuri despre coordonarea armatelor la sol, în aer și pe mare.

Atmosfera cordială a continuat²⁴ și la ședința de la unu și jumătate cu cei trei miniștri de Externe și ambasadorii lor, aceasta fiind prima dintre viitoarele întruniri zilnice ale principalilor experți în politică externă, alături de personalul lor. După scurt timp, Averell Harriman a întrerupt lucrările, pentru a face un anunț. Tocmai primise informația că trupele generalului Douglas MacArthur îi înfrânseseră pe japonezi la Manila. Era o lovitură decisivă dată inamicului, marcând neîndoielnic sfârșitul celor trei ani de ocupație a Filipinelor de către Japonia. Așa cum era tradiția la ruși, participanții la ședință au trebuit să închine paharul în cinstea triumfului armat, înainte ca discuțiile să poată fi reluate.

Oricât de amiabilă părea atmosfera de lucru, Harriman știa că spiritul euforic de cooperare, animat de victoria reputată, nu putea să dureze. Strategia de negociere a sovieticilor²⁵ urma un tipic bine definit, cu care el era îndeaproape familiarizat. La început, sovieticii obișnuiau să fie cordiali, îndatoritori și cooperanți la maximum, mai ales în privința unor chestiuni care nu erau prioritare. În a doua fază, starea de spirit avea să se schimbe radical. Acesta era momentul când se încăpățâneau să nu cedeze în privința unor probleme la care țineau profund. Vorbeau răstit, pe un ton brutal și chiar ostil, refuzând să abdice de la vreun punct de vedere special, în timp ce subliniau mereu cât de înțelegători fuseseră ei până atunci. Dar, spre sfârșitul discuțiilor, reveneau la o amabilitate jovială și, înainte de despărțire, la ofereau oaspeților un banchet festiv, plin de toasturi preamărind spiritul de cooperare și trăinicia alianței. Sovieticii deveniseră maeștri la această tactică de negociere, pe care o puteau adapta după necesități. Demonstraseră acest lucru la Teheran. Cu siguranță, aveau să o facă din nou.

* * *

Înainte de a pleca de la Palatul Voronțov la sesiunea plenară de la Livadia din acea după-amiază, Winston și Sarah au făcut o plimbare²⁶ până la terasa de mai jos, ca să poată admira de-acolo mai bine priveliștea mării sub soarele de iarnă. Era frumos afară, iar razele soarelui pe terasă păreau atât de calde, încât Sarah a

putut renunța la mantou. Începea să-i pară rău că își folosisese prețioasele cupoane de îmbrăcăminte, pentru a-și cumpăra lenjerie groasă, pe care să o poarte sub uniformă. Temperatura de aici era plăcută, în comparație cu frigul și veșnica dărdăială²⁷ în umezeala rece și ceața care învăluia baza RAF de la Medmenham, de unde Sarah se alesese cu niște degerături dureroase la picioare²⁸. În plimbarea lor²⁹, s-au întâlnit cu trei ofițeri britanici de frunte, din armata terestră și RAF — Alan Brooke, Harold Alexander și Peter Portal —, care tocmai se întorseseră de la ședința șefilor statelor-majore reunite, care avusese loc la Vila Koreiz. Cei trei militari au decis să meargă cu ei la plimbare.

În timp ce priveau în jos spre mare, înșirați pe marginea terasei, cei cinci au observat o scenă ciudată. În apele cenușii și uleioase³⁰ de dedesubt avea loc un măcel. Un banc de pești³¹, exact în dreptul lor, era atacat pe două fronturi: un grup impresionant de delfini îi ataca din largul mării, în timp ce un stol de sute de pescăruși îi ataca din văzduh. Pentru vietățile de pradă, era un adevărat festin.

Sarah urmărea masacrul, așteptându-se ca peștii să se risipească înot ca să scape cu viață. Însă, în timp ce carnajul continua, peștii se strâneau tot mai mult laolaltă. Neîncetat, delfinii atacau ca niște submarine hărțuind un convoi de vapoare, iar formația de pescăruși, învârtindu-se deasupra, cobora vertiginos în picaje ucigașe. Totuși, peștii se îngrămădeau tot mai compact, apărarea prin unitate fiind unica lor protecție. Erau dispuși să se sacrifice în număr mare pentru a ocroti bancul de pești ca întreg.

Masacrul a continuat neabătut; apetitul delfinilor și pescărușilor părea nepotolit. Sarah se holba la această scenă, cu groază și fascinație totodată. Spre stupoarea ei, comandanții militari nu împărtășeau perplexitatea ei în fața acestui spectacol. Portal visa cu ochii deschiși³², imaginându-și cât de minunat ar fi fost să navigheze pe mare într-o zi atât de frumoasă, iar Brooke, care era³³ vicepreședinte al Societății Regale pentru protecția păsărilor, admira pescărușii, alături de rațele, cufundarii și cormoranii care li se alăturaseră în atac.

Sarah s-a întors spre Brooke, scuturându-l din reveria lui. „Nu se poate“, a exclamat ea³⁴, peștii „au făcut o prostie că nu s-au împărățiat.“

Brooke a respins imediat ideea. „Nicidecum“³⁵, a spus el. „E mult mai bine să rămână împreună.“

Auzind remarca lui Brooke, Winston nu a pregetat să intervină. El era întru totul de acord cu Sarah. Ar fi fost mult mai bine pentru fiecare pește să intre în ofensivă pentru a-și salva propria viață, decât să lase grupul să îi decidă soarta, tratându-l ca pe o cantitate neglijabilă, ca și cum viața unuia nu ar fi valorat mai mult decât cea a vecinului lui. Brooke, „flegmatic și insensibil ca de obicei“³⁶ — l-a ironizat Churchill — se lăsase dominat de prejudecățile lui, din cauza afinității cu speciile aviare.

În scurt timp, Sarah și Winston au pornit înapoi spre palat, ca să se suie în mașina care urma să-i ducă la Livadia, lăsându-l pe Brooke să-și admire păsările, însă Sarah nu-și putea scoate din minte acea scenă tulburătoare.

Mai devreme, se uitase la liniile din palmă pentru a ghici viitorul. Poate că acum i se dăduse un indiciu adevărat. Scindarea ideologică tot mai mare privind

soarta Europei — posibilitatea ca Europa să fie modelată conform viziunii sovieticilor pentru o acțiune colectivă, ori conform dorinței Occidentului pentru autodeterminare — se oglindise pregnant în acel sumbru tablou ecologic.

* * *

La ora 4 după-amiaza, douăzeci și trei de bărbați s-au instalat în jurul mesei de conferință, care părea să plutească aidoma unui atol în sala de bal din Palatul Livadia. Bușteni de mesteacăn ardeau³⁷ în șemineul de piatră, încălzind cât se putea un spațiu altminteri gol, dur și rece, nu cu mult mai primitiv, probabil, decât ar fi fost un mausoleu. Din nou, Harry Hopkins se forțase să se dea jos din pat ca să vină la ședință. Iar, de data asta, Harriman a avut grijă să-și obțină locul convenit la masă.

În ultimele câteva zile, Franklin Roosevelt vădise o vătărire alarmantă, însă astăzi arăta cu mult mai bine³⁸. Avea mintea ageră și perspicace, în obraji îi revenise culoarea, iar fața părea însuflețită de uzuala lui vigoare. Această zi avea să fie crucială pentru Roosevelt, o zi care putea da tonul pentru restul conferinței. Ziua precedentă fusese consacrată chestiunilor militare. Acum, era timpul să fie sondate cu precauție marile probleme geopolitice care se aflau în fața lor. La fel cum făcuse și la prima sesiune plenară, Roosevelt a deschis discuțiile.

Era tentant, a început el, să poarte o discuție în termeni mai largi, care să se refere la cele patru zări ale lumii, însă astăzi urmau „să se limiteze”³⁹ exclusiv la „viitorul tratament aplicat Germaniei”. Era subiectul pe care îl antamase cu Stalin în ziua precedentă, în conversația lor privată. Roosevelt i-a dat apoi lui Stalin o hartă a Germaniei, întocmită de Comisia europeană consultativă. Pe hartă, Germania apărea divizată în trei zone: o zonă americană în sud, o zonă britanică în vest și o zonă sovietică în est. În centrul zonei sovietice, Berlinul era încercuit cu o linie groasă. Cei trei Aliați urmau să administreze Berlinul în comun.

Stalin l-a oprit⁴⁰ aproape imediat. Roosevelt presupusese probabil că amândoi aveau aceleași intenții, după discuția privată din ziua precedentă, însă Stalin nu proceda decât conform planurilor sale. A întors conversația într-o direcție diferită. Nu era suficient să se împartă Germania în zone de ocupație, a insistat Stalin. După războiul trecut, învingătorii au crezut că reconstruiseră Germania, însă era limpede că se înșelaseră. De data aceasta, era nevoie ca Germania să fie dezmembrată complet, astfel încât să nu se mai poată ridica niciodată în acțiuni violente.

Chestiunea dezmembrării se pusese prima oară la Teheran, iar la momentul respectiv Roosevelt socotise că ideea merita să fie explorată, însă nu aceasta era calea pe care dorea să pășească la această ședință. În loc să adopte o poziție fermă în privința spargerii Germaniei în câteva state mai mici, Roosevelt a ocolit subiectul printr-o tactică diversionistă, călăuzind conversația înapoi în ape mai calme. A început să depene amintiri⁴¹ despre Germania, așa cum o ținea el minte din călătoriile prin Europa ca tânăr student în urmă cu peste patruzeci de ani, când el și preceptorul lui își petrecuseră multe zile frumoase cutreierând Germania pe biciclete. Pe atunci, Germania era complet diferită. Nu exista niciun

Reich, ci un fel de confederație liberă formată din provincii având propriile lor guverne locale. În timp ce Roosevelt devenea tot mai poetic⁴², sovieticii se uitau la el cu indiferență, ca și cum ar fi așteptat ca o rudă un pic senilă să își revină dintr-o reverie colaterală. Churchill se juca cu trabucul lui, în timp ce Eden privea undeva în gol. Nimeni nu ar fi putut spune cu certitudine dacă Roosevelt efectua acum o prestidigitație diplomatică abilă sau era cu mintea dusă.

Așa cum Roosevelt știa prea bine, Churchill avea mari rezerve în privința dezmembrării. Americanii nu aveau să simtă efectele imediate ale problemelor din Europa continentală în perioada de după război, însă Marea Britanie — da. La Teheran, Churchill acceptase să ia în considerare fărâmițarea Germaniei în câteva state mai mici, însă echilibrul de putere se schimbaseră de atunci. Europa avea nevoie de o contrapondere la influența crescândă a Uniunii Sovietice. Or o Germanie unită și refăcută după război ar putea avea acest rol în ultimă instanță. Dar Churchill păstra pentru sine această opinie. În schimb, a declarat: „Pentru a reglementa soarta⁴³ unui popor de optzeci milioane de oameni... era nevoie să reflectezi mai mult de optzeci de minute“. El nu putea în niciun caz să accepte divizarea Germaniei în două, trei, patru, cinci sau mai multe state separate, fără a studia comprehensiv istoria locală, cultura și economia de pe cuprinsul Germaniei. Era necesar să numească o comisie specială, care să analizeze pe îndelete această problemă. În afară de asta, dacă Aliații făceau cunoscut faptul că intenționau să dezmembreze statul inamic după capitularea necondiționată a acestuia, era posibil ca nemicii să continue luptele, pentru mult timp încă după ce bătălia va fi fost inevitabil pierdută.

Deși la început Stalin a părut dornic să forțeze nota pentru dezmembrarea Germaniei, acum a făcut un pas înapoi. Dar asta făcea parte din jongleriile sovietice în baletul subtil al negocierilor, minimalizând ceea ce era important și amplificând ceea ce era neînsemnat, pentru a ascunde intențiile reale. Șubrezirea Germaniei era cu adevărat vitală pentru siguranța Uniunii Sovietice în viitor, însă existau și alți vecini mai aproape de granițele sovietice, care prezentau chiar și mai mult interes pentru planurile lui Stalin. Dacă se arăta acum dispus să negocieze cu bună-credință o chestiune ce *părea* a fi o prioritate pentru regimul sovietic, ulterior reciproca era obligatoriu valabilă pentru Churchill și Roosevelt deopotrivă. Și în felul acesta el putea obține cele mai importante concesii. Stalin i-a spus lui Churchill că el „înțelegea întru totul⁴⁴ dificultățile prim-ministrului de a elabora un plan detaliat“, însă pentru el ar fi acceptabil dacă ar putea conveni toți „în principiu că Germania trebuia să fie dezmembrată“. Miniștrii de Externe ar putea numi o comisie care să studieze problema, așa cum o descria Churchill. Între timp, el s-ar mulțumi cu simpla adăugare a unei clauze privind dezmembrarea, la condițiile finale de capitulare a Germaniei. Roosevelt și Churchill au fost de acord.

După un debut nu prea reușit al discuțiilor din acea zi, Roosevelt a simțit acum că era propice să preia din nou controlul. A întors conversația înapoi la zonele de ocupație. Ce aveau să facă în privința francezilor? Roosevelt nu se prea dădea în vânt după francezi, mai ales când venea vorba despre conducătorul lor.

Generalul de Gaulle i se părea un individ pompos și agasant, așa că avusese grijă să nu fie invitat la conferință. De Gaulle era furios⁴⁵ că fusese exclus, lucru pe care nu se sinchisise să îl ascundă față de Harry Hopkins, atunci când consilierul special al președintelui se opri să îl viziteze în drum spre Malta. Roosevelt nu dorea să-i dea Franței o zonă de ocupație, deși nici nu se opunea întru totul acestei idei. Îl preocupa însă o problemă mai amplă. Dacă Franței i se oferea o asemenea zonă, cu siguranță de Gaulle avea să insiste și pentru un loc în Comisia Aliată de Control care urma să supravegheze administrarea reconstrucției Germaniei — iar FDR nu voia ca de Gaulle să aibă vreun amestec aici. Însă chestiunea Franței avea implicații mai largi și era totodată unul dintre motivele pentru care Roosevelt încercase să abordeze subiectul cu Stalin, în particular, în ziua precedentă. Reacția conducătorului sovietic putea foarte bine să fie un indiciu al disponibilității lui de a coopera în privința chestiunilor care rămâneau prioritare pentru Roosevelt: organizația mondială a păcii și intrarea sovieticilor în războiul din Pacific.

Stalin însă⁴⁶ se opunea ferm ideii de a le acorda francezilor o zonă, le-a spus el colegilor lui. Față de francezi nu simțea decât antipatie. În opinia lui, francezii erau slabi. Nu contribuiseră aproape cu nimic la efortul de război; prăbușirea statului, aproape peste noapte, în 1940, le permisesese nemților să își conserve resursele, astfel încât să poată întoarce frontul și să atace Uniunea Sovietică în 1941. Stalin nu uitase asta. De asemenea, era îngrijorat de posibilitatea ca, dându-le francezilor o zonă, să apară și alte state mai mici, precum Belgia și Olanda, care să pretindă că aveau dreptul și ele la o zonă.

Însă Franța nu era pentru Stalin o chestiune la fel de importantă cum era pentru Churchill. La fel ca Roosevelt, personal, Churchill nu îl avea deloc la inimă pe de Gaulle, pe care îl considera arogant și „flegmatic”⁴⁷. De Gaulle se străduise vizibil să fie nepoliticos cu Churchill, pentru a demonstra astfel poporului francez că el nu era „marioneta britanicilor”⁴⁸, în ciuda faptului că Guvernul Britanic îi oferise protecție în exil. Însă convingerea lui Churchill că o Franță robustă, cel mai vechi adversar al Germaniei, trebuia să joace un rol esențial atât în administrarea unui nou stat german, cât și în menținerea balanței de putere înclinată spre vest, a fost întărită în momentul în care, pe neașteptate, în plină ședință, FDR⁴ le-a comunicat că opinia publică din SUA nu va sprijini menținerea trupelor americane în Europa mai mult de doi ani după sfârșitul războiului.

Churchill și Stalin au început să se ciondănească dacă să i se dea Franței o zonă în administrare și un loc în Comisia Aliată de Control asupra Germaniei, iar Churchill s-a dovedit un adversar formidabil, pe când Stalin nu s-a împotrivit prea decisiv. Înainte ca discuția să evolueze mai mult, Harry Hopkins s-a aplecat spre Roosevelt și i-a strecurat un bilețel. „Promite o zonă”⁵⁰ pentru francezi, notase el la repezeală. „Amână decizia privind Comisia de Control.” Roosevelt a făcut cum i-a sugerat Hopkins. Churchill și Stalin au fost de acord⁵¹ ca miniștrii lor de Externe să continue analiza problemei într-o ședință separată.

Pe când cei trei conducători ai puterilor aliate schimbau puncte de vedere

despre Franța, Ivan Maiski, comisarul adjunct pentru Afaceri Externe al Uniunii Sovietice, stătuse tăcut la masă, așteptând să-i vină rândul. Prezența lui Maiski nu era ceva neobișnuit. Spre deosebire de Molotov, el nu vorbea prea des în numele lui Stalin la ședințe și nu făcea muncă de interpretariat pentru acesta, decât arareori, însă fusese la sesiunea plenară din ziua precedentă și era o figură cunoscută pentru mulți dintre oficialii aflați acum în jurul mesei. Între anii 1932 și 1943, trăise la Londra în calitate de ambasador al URSS în Regatul Unit. Vorbea engleza aproape perfect și stabilise o relație socială și profesională strânsă⁵² cu Churchill și Eden, în anii când optimismul privind o cooperare anglo-sovietică căpătase elan la Londra. Avându-l ca mesager pe aparent docilul Maiski, o cerere controversabilă putea fi, eventual, mai bine primită.

Așa cum Maiski le-a remindit⁵³ tuturor, sovieticii suferiseră mai multe distrugerii de pe urma nemților decât oricine altcineva, or trebuia făcut ceva pentru a compensa acest lucru. Era just, de aceea, a afirmat el, atât în numele corectitudinii, cât și pentru siguranța europeană viitoare, ca industria grea a Germaniei să fie transferată în cea mai mare parte spre Uniunea Sovietică. Prin plăți în natură sub formă de utilaje industriale și alte bunuri materiale ce urmau să fie stabilite, Uniunea Sovietică era îndreptățită la nu mai puțin de 10 miliarde de dolari din partea țării răspunzătoare pentru acest război.

Așezat de cealaltă parte a mesei, Averell Harriman a fost luat pe nepregătite. Harriman susținuse de multă vreme⁵⁴ că era imperios necesar ca Alianții să evite orice angajament privind valoarea despăgubirilor de război. Sovieticii ar interpreta orice disponibilitate de a lua în considerare o asemenea cifră, drept o bază pentru negocierile viitoare, iar Maiski solicita acum o sumă exorbitantă. Această cifră exagerat de mare venea peste ceea ce Molotov ceruse deja în urmă cu o lună. Ministrul de Externe sovietic ceruse, adresându-i-se lui Harriman, un împrumut postbelic de la Statele Unite, în valoare de 6 miliarde de dolari⁵⁵, sumă ce ar fi urmat să fie rambursată pe parcursul a treizeci de ani, cu o dobândă anuală de 2 la sută, care acoperea comenzile de echipamente industriale și materiale de construcție cumpărate din SUA cu o reducere de 20 la sută. Harriman ignorase sugestia, considerând că izvora din totala nepricepere a lui Molotov în materie de practici comerciale normale, însă îl îngrijora felul cum ministrul de Externe plasase problema. Așa cum îi explicase Molotov, sovieticii socoteau că niște credite postbelice generoase erau cruciale pentru succesul relațiilor viitoare dintre cele două țări.

Despăgubirile zdrobitoare impuse Germaniei după Primul Război Mondial conduseseră nu doar la o inflație nestăvilită în Germania, ci distruseseră și aproape întreaga economie internațională, provocând totodată un val de resentimente care au împins omenirea vertiginos spre un nou război. Sub acest aspect, Roosevelt și Churchill erau firește de acord, neavând nevoie de niciun îndemn din partea lui Harriman. Dornici să evite o nouă prăbușire globală, cei doi demnitari tratau cu prudență ideea despăgubirilor de război impuse Germaniei. Măsurile economice punitive nu erau soluția. Din istorie, învățasera că o economie germană relansată ar fi în beneficiul tuturor în ultimă instanță. Au

recunoscut prompt că, într-adevăr, sovieticii suferiseră mai multe distrugerii fizice de pe urma naziștilor decât oricine altcineva, însă pretențiile aliatului lor ar ruina cu siguranță economia germană și, posibil, economia pe plan european. Cine ar mai rămâne atunci să suporte povara de a hrăni optzeci milioane⁵⁶ de nemți suferind de foamete?

„Calului, ca să tragă la căruță“⁵⁷, a remarcat Churchill, adresându-i această remarcă lui Stalin, „trebuie măcar să-i dai niște fân.“

„Mâncare ar fi⁵⁸ pentru nemți“, a replicat Stalin, „însă trebuie avut grijă ca nu cumva calul să se întoarcă și să te lovească cu copita, când nu ești atent.“

Roosevelt era un maestru al manipulărilor politice, însă Churchill era și el un oponent la fel de abil și de experimentat. Din întrevederile lui cu Churchill la Londra, Maiski știa că acesta putea fi un actor strălucit. Discursurile lui erau presărate cu sentimente înălțătoare despre păstrarea prieteniei dintre Aliți după război, Churchill susținând în fața lui Maiski că Marea Britanie „nu avea să precupețească niciun efort⁵⁹ pentru a ajuta Rusia să-și vindece rănile, cât mai rapid cu putință“. De generații întregi, ramura Spencer a familiei Spencer-Churchill era renumită pentru capacitățile ei creative și artistice și se părea că prim-ministrul moștenise această genă de la strămoșii lui. Asemenea unui actor celebru pe o scenă de teatru în Covent Garden, Churchill era capabil, când voia, să lăcrimeze sincer și să se piardă în „neșteptate efuziuni sentimentale“, care „îl învăluiau copleșitor, așa cum inspirația învăluie copleșitor spiritul unui poet“. (Cu o asemenea vocație teatrală prezintă dintotdeauna în familia ei, nici nu era de mirare că Sarah se îndreptase spre actorie, ca profesie de predilecție.) Dar promisiunile făcute în vâltoarea pasiunilor erau adesea acelea pe care Churchill știa că nu avea să le respecte niciodată. Deși britanicii vorbeau despre intenția de a face tot ce le stătea în putere pentru a ajuta Uniunea Sovietică să se refacă după război, Churchill rămânea de neclintit în convingerea că Aliții nu trebuiau să facă niciun fel de angajament în privința cifrelor pe care le propusese Maiski. În schimb, a propus⁶⁰ ca miniștrii de Externe să formeze un comitet, care să se ocupe de problema despăgubirilor de război. Din nou, Stalin a acceptat fără nicio tragere de inimă.

* * *

Kathleen, Sarah și Anna stăteau în picioare în holul din fața sălii de bal, așteptând ca sesiunea plenară să se încheie, în vederea cinei. Cu promptitudine la ora 8 seara, ușile s-au deschis și oamenii au ieșit ordonat afară, indicând parcă astfel că tratativele se derulau cu folos și fără incidente — toți cu excepția lui Stalin. Kathy l-a văzut pe secretarul general sovietic „ieșind din sală în fugă“⁶¹. Pe parcursul reuniunii de patru ceasuri, se băuseră multe căni de ceai și carafe cu apă și, chiar dacă pseudonimul lui Stalin însemna „Omul-de-Oțel“, nici el nu putea ignora „chemarea naturii“. Cineva l-a îndrumat spre o toaletă, însă Stalin a ieșit imediat de-acolo: nu exista niciun closet înăuntru, doar o chiuvetă. Mai exista o toaletă în apropiere, însă era deja ocupată de Churchill. Unul dintre secretarii de la ambasada americană, care venise cu cei doi Harriman de la Moscova, a sesizat

problema și, cu discreție, l-a condus pe Stalin pe un coridor lung până la următoarea baie.

Dintr-odată, s-a produs o mare agitație în fața sălii de bal. În vânzoleala de la o toaletă la alta, cele două gărzii NKVD ale lui Stalin îl scăpaseră cumva de sub supraveghere pe cel pe care trebuiau să-l păzească asemenea ochilor din cap. Toată existența lor li s-a perindat probabil fulgerător prin minte. Vai și amar de oamenii care îl pierdeau așa pe Iosif Stalin. „În haosul creat, toți alergau de colo-colo şușotind“, își amintea Kathy amuzată, în scrisoarea ei către Pamela. Cuprinși de panică, oamenii lui Stalin alergau disperați asemenea bezmeticilor dintr-un film al fraților Marx. „Cred că în sinea lor se temeau că americanii făcuseră prostia să-l răpească poate sau ceva de felul ăsta“, povestea ea.

Peste câteva minute, Stalin a reapărut. Ordinea s-a restabilit rapid, punând capăt acestui scurt și absurd episod. Sovieticii și britanicii au ieșit afară, îndreptându-se spre automobilele care așteptau în fața Palatului Livadia. Toți s-au întors la „bârlogurile“ lor⁶², cum îi plăcea lui Sarah să le numească, unde urmau să ia cina.

5 FEBRUARIE 1945

Judecând după înfățișarea lui fizică, Iosif Stalin nu părea prea potrivit în rolul unui conducător de stat, mai ales un conducător aflat la cârma unei națiuni de 170 de milioane de suflete. Măsurând în înălțime doar un metru șaiszeci și șapte centimetri, Stalin era mai puțin impozant în carne și oase decât părea în fotografii. Ca să îl facă să pară mai mare decât în realitate, fotografii îl pozau de mai jos, dintr-un unghi avantajos. Era o iluzie optică ingenioasă. Așa cum a remarcat Harry Hopkins când l-a întâlnit pe Stalin prima oară în 1941, în realitate, dictatorul sovietic era de felul lui „scund și îndesat¹, prototipul ideal al jucătorului atacant din fotbalul american“. Era îmbrăcat simplu, cu o uniformă de mareșal cenușie, fără niciun ornament, în afară de medalia de aur în formă de stea de pe piept, desemnându-l drept Erou al Uniunii Sovietice. Avea brațul stâng mai scurt decât brațul drept; mâna i se atrofiase în urma unei răni din copilărie. După ce l-a întâlnit prima oară la Moscova, Kathleen Harriman nota că Stalin avea „fața ciupită de vărsat², ochii oarecum galbeni și niște dinți oribili“ din cauză că fuma pipă. Mustața ciudată, „pleoștită și groasă“, era „ciuntită în părți ca să acopere dantura aceasta oribilă“. Nu a impresionat-o nici atitudinea lui. „Dădea mâna molatec... Uneori se uita în ochii tăi, alteori nu“, observa Kathy. Ținea minte cum Averell îi povestise ceea ce îi spusese tatăl lui când el era copil: „Să nu ai încredere niciodată într-un om care nu-ți strânge mâna ferm și care nu se uită în ochii tăi“.

Văzut în carne și oase, era mai ușor să ți-l imaginezi pe Stalin nu ca pe acel dictator nemilos, care orchestrase uciderea a milioane de compatrioți de-ai săi între anii 1936 și 1938 în timpul Marii Epurări, ci mai degrabă ca pe un simplu gruzin, care, asemenea omologilor săi aliați, era și el tatăl unei fiice. Stalin avea patru copii: Iakov, singurul lui copil din prima căsătorie, care murise însă în circumstanțe îndoielnice ca prizonier de război în 1943; Konstantin, un fiu nelegitim, pe care nu l-a recunoscut niciodată; Vasili, colonel în forțele aeriene sovietice; și, în sfârșit, copilul cel mai mic ca vârstă — singura lui fiică, Svetlana. Svetlana avea nouăsprezece ani, locuia la Moscova cu soțul ei, Grigori Morozov, și era însărcinată cu primul lor copil.

Spre deosebire de Churchill, Roosevelt și Harriman, Stalin nu discuta niciodată cu fiica lui despre viața lui politică și nu a luat în calcul ideea de a o aduce pe Svetlana la Ialta. O încurajase să învețe engleza, ceea ce ar fi putut fi un avantaj pentru el la o conferință internațională, întrucât el nu știa mai mult de câteva expresii în engleză, printre care „you said it”³, cum prinsese din westernurile americane⁴ care îi plăceau, însă arareori o lăsa să stea de vorbă cu străinii. Svetlana rămânea cumva un mister pentru lumea exterioară. Kathy nu a întâlnit-o niciodată pe Svetlana, în timpul șederii ei la Moscova. De fapt, Winston Churchill era unul dintre puținii occidentali care dăduse ochii cu ea. Stalin i-a făcut cunoștință prim-ministrului cu Svetlana, la vila sa, în timpul călătoriei lui Churchill la Moscova în 1942. În seara aceea, când Stalin a prezentat-o pe Svetlana, „cu o licărire în ochi”⁵, Churchill s-a gândit că, făcându-le cunoștință, voise cumva să spună: „Vezi, până și noi, bolșevicii, avem o viață de familie”. La fel ca Sarah Churchill, Svetlana era o fată roșcată la păr și drăguță. Churchill își amintea că Svetlana îl sărutase pe tatăl ei, cu un „aer cuminte”, dar „sfios”. A stat lângă el în timp ce Stalin și prim-ministrul au făcut conversație, însă nu a avut voie să rămână la cină. În timpul scurtului lor dialog — Svetlana a înțeles tot ce spunea Churchill, însă era mult prea fâstăcită ca să-i poată răspunde —, Churchill i-a povestit Svetlanei despre fiica lui, roșcată și ea, care lucra în RAF. Lucrul acesta o impresionase probabil pe Svetlana, fiindcă la un moment dat după întâlnire, a trimis pentru Sarah o broșă⁶ în dar. (Sarah intenționase să ia broșa la Ialta și să o poarte ca un gest pentru unitatea Aliților, însă în graba de a-și face bagajele, o uitase acasă. A rugat-o de aceea pe sora ei Diana să i-o trimită cu geanta diplomatică, prin intermediul curierului de noapte de la Downing Street.)

Mama Svetlanei, Nadejda Allilueva, cea de-a doua soție a lui Stalin, a murit când Svetlana avea doar șase ani. Svetlana știa în copilărie că moartea mamei ei era consecința unei apendicite sau a unei operații chirurgicale nereușite. Adevărul era mult mai sumbru: Nadejda se sinucisese⁷, împușcându-se în inimă cu un revolver Mauser. Svetlana nu a aflat de suicidul mamei ei până la vârsta de șaisprezece ani. Cu timpul, a ajuns să înțeleagă că tatăl ei, prin cruzimea și brutalitatea lui, atât în viața personală, cât și în viața politică, o împinsese pe mama ei la depresie și, în ultimă instanță, la gestul disperat de a-și pune capăt zilelor. În scurt timp, și Svetlana a început să aibă necazuri cu tatăl ei. Când avea șaisprezece ani, s-a îndrăgostit de Aleksi Kapler, un celebru scenarist evreu rus, cu douăzeci de ani mai în vârstă decât ea. Tatăl ei nu a fost de acord cu relația lor și l-a condamnat pe Kapler la zece ani de detenție într-un gulag din Siberia. Svetlana a fost distrusă sufletește. Când avea șaptesprezece ani și era studentă la Universitatea din Moscova, Svetlana s-a răzvrătit, mărîtându-se cu colegul ei de grupă, Grigori Morozov. La fel ca Aleksei Kapler, Morozov era evreu. Din nou, tatăl ei s-a împotrivit căsătoriei. A refuzat să-l cunoască⁸ pe ginerele său.

Arareori, se întâmpla ca Stalin să-i dea atenție fiicei lui, iar dacă făcea acest lucru se purta urât cu ea și cei dragi ei. Și totuși, cumva a izbutit să-i bage în cap Svetlanei că toate nenorocirile de care avea ea parte erau din vina ei. A făcut-o să

creadă că era o „fică rea”⁹. Svetlana se simțea mai degrabă ca „o străină, decât o fică”. Prinsă în păienjenișul lui de iluzii, minciuni și răutăți, Svetlana a ajuns să-l scuze pe tatăl ei, considerându-l un „spirit singuratic” și blamându-se pe sine că nu era capabilă să-i arate dragostea ei.

* * *

Chiar dacă Stalin nu își adusese la Ialta niciunul dintre copii, nu același lucru se putea spune despre unul dintre principalii lui adjuncți. Lavrenti Beria, șeful NKVD-ului și omul din spatele transformării Ialtei într-un loc adecvat pentru reuniunea unor oameni de stat —, dar și autorul măsurilor crude de deportare a 200 000 de tătari din Crimeea, pe care NKVD-ul i-a acuzat de colaboraționism cu naziștii —, îl adusese pe fiul său Sergo la conferință. Deja îl antrena pe Sergo în „afacerea de familie”.

Stalin le spusese lui Roosevelt și lui Churchill că el nu putea părăsi Uniunea Sovietică, deoarece medicii se temeau că ar fi prea riscant pentru sănătatea lui, însă adevăratul motiv era că, asemenea țărilor dinaintea lui, Stalin era paranoic în privința securității. Arareori, părăsea Moscova și niciodată fără o rețea masivă de securitate. Însă Stalin nu a apelat pentru protecție la omniprezența și aparent atotputernica Armată Roșie. Nelipsită de nicăieri și autoritară cum lăsa impresia, Armata Roșie nu avea atâta putere cât le plăcea generalilor ei să-și imagineze. Așa cum Kathy își dăduse seama după nici un an de când sosise la Moscova, armata avea tendința să manifeste o „atitudine rece și plină de invidie față de NKVD”¹⁰. Dar, i-a explicat Kathy surorii ei, NKVD-ul „reprezintă adevărata putere aici”.

Conceput inițial pentru a efectua munca standard de poliție și a supraveghea administrarea închisorilor și a gulagurilor sovietice, NKVD-ul s-a transformat într-o forță de elită exercitând teroarea, sub conducerea lui Stalin. Agenția a devenit poliție secretă și pluton de execuție și asasinări. Făcea astfel încât așa-zii dușmani ai poporului, indiferent că era vorba de disidenți politici sau de întregi minorități etnice, să fie lichidați, dispărând fără urmă. În timpul războiului, unele unități specializate au fost trimise pe linia frontului, însă majoritatea agenților se concentrau asupra securității interne. Protejarea lui Iosif Stalin era principala prioritate a NKVD-ului.

Agenția instalase¹¹ patru regimente la Ialta, plus încă o mie două sute de agenți, un detașament de 120 de agenți pe motociclete, precum și cincizeci de gărzi de corp pentru a proteja numeroasele VIP-uri din rândul Aliaților. Tot acest efectiv, au decis ei, nu era de ajuns, așa că au mai fost trimiși încă șase sute agenți speciali și soldați ca să supravegheze zona. Două rânduri de patrulare înconjurau Vila Koreiz, Palatul Livadia și Palatul Voronțov pe timpul zilei. După lăsarea întinericului, se mai adăuga o linie de patrulare.

Spre deosebire de alte oficialități, precum Molotov, Vișinski și Maiski, care se aflau printre cele mai marcante figuri publice ale aparatului birocratic sovietic, Stalin îl ținea pe Beria în umbră. Beria rămânea în culise, nearătându-se la conferință. Dacă diplomații occidentali ar fi zărit un individ de patruzeci și cinci de ani dând târcoale pe lângă Palatul Livadia, nici n-ar fi știut că acesta era șeful

NKVD. La prima vedere, Beria trecea neobservat. La fel cum Stalin nu arăta deloc a dictator, tot așa și înfățișarea fizică, în cazul lui Beria, nu trăda nicidecum setea lui de putere și pasiunea pentru violență. Era scund, gras și pleșuv, cu un ten pământiu. Purta un mic pince-nez, cu lentile rotunde, bine fixat pe nas, ceea ce îi conferea o alură de intelectual liniștit, și nicidecum de unealtă a morții și distrugerii. Puterea lui emana nu din statura fizică, ci din conduita lui. La fel ca Stalin provenea dintr-o familie săracă din Georgia. În copilărie, dorise să se facă arhitect, însă mrejele puterii l-au atras irezistibil spre CEKA, prima întruchipare a poliției secrete sovietice. Acolo, a căpătat renumele de strălucit organizator și manager, fiind cunoscut, de asemenea, și pentru cruzimea lui sadică. Așa cum îl descria Svetlana, „Beria era un formidabil specimen modern¹² al curteanului dibaci, întruparea perfidiei, a lingușirii și a ipocriziei orientale, care reușise să-l îmbrobodească până și pe tatăl meu, un om pe care îndeobște era dificil să-l păcălești“. Unul dintre subalternii lui Beria¹³ credea că acesta nu ar fi șovăit să-și omoare chiar și cel mai bun prieten. Când a venit la cârma NKVD-ului în 1938, Beria și-a folosit abilitățile de organizator și, totodată, predispoziția spre brutalitate pentru a rezolva diverse sarcini, de la supravegherea transformării unor uzine cu profil industrial în unități de producție pentru material de război, până la deportări (și ucideri) ale „dușmanilor de clasă“¹⁴ și ale unor grupuri de minorități etnice, cum erau tătarii, cecenii, ingușii, calmucii și turcii meshetieni. Sub conducerea lui Beria, agenții NKVD-ului țineau sub control și Armata Roșie, însoțind trupele și arestând sau împușcând orice disidenți sau dezertori.

Pe lângă setea de putere politică, Beria era robul dorințelor carnale. În biroul său¹⁵, păstra orice i-ar fi putut satisface libidoul, de la jucării sexuale până la pornografie, lenjerie de mătase și instrumente de tortură. Beria siluia femeile cu furia unui maniac sexual. Colegii încercau să țină socoteala tuturor femeilor pe care le forțase să se culce cu el. După unele numărători, erau treizeci și nouă. După altele, cifra se apropia de o sută. Nimeni nu știa exact. Unele dintre ele veniseră ca să-l implore pentru eliberarea unor persoane dragi, întemnițate de NKVD. Pe altele însă, le răpea pur și simplu de pe stradă, forțându-le să se suie în automobilul său blindat marca Packard. Femeile, care scăpau fără să fie omorâte, arestate sau internate în vreun lagăr de muncă, după ce își satisfăcuse poftele cu ele, erau trimise acasă cu un buchet de flori, un așa-zis gest galant de o batjocură grotescă.

Asemenea tatălui său, Sergo Beria, în vârstă de douăzeci de ani, rămânea ascuns în spatele ușilor închise la Ialta. Într-o odaie neștiută, ședea ceasuri la rând, ascultând fiecare cuvânt al lui Franklin Roosevelt. Sergo Beria făcea parte din echipa pentru interceptarea comunicațiilor, pe care sovieticii o puseseră la punct, folosind-o întâi la Teheran, iar acum din nou la Ialta. Spre deosebire de tatăl lui, Sergo nu avea vicii cunoscute; dimpotrivă, era un student cuminte la o academie militară din Leningrad, fiind pasionat totodată de electronică. Stalin îl cunoscuse¹⁶ pe tânărul Beria de când acesta era copil și îl rugase personal¹⁷ să se alăture grupului pentru securitate la Teheran, dându-i misiunea crucială de a asculta din culise convorbirile lui Roosevelt. Datorită modului excepțional în care

se achitase de sarcina lui la Teheran, Sergo Beria a fost cooptat și în delegația pentru Ialta. Dacă Lavrenti Beria vorbea doar gruzina și rusa, Sergo vorbea în plus engleza și germana. Și era cu mult mai atrăgător decât tatăl lui. Unele fiice¹⁸ ale celor mai puternici demnitari din cercul interior al Kremlinului, inclusiv Svetlana, visau la povești de iubire cu el.

Deși americanii și britanicii se așteptau ca sovieticii să planteze microfoane ascunse în clădiri și, de aceea, încă de la sosire au căutat peste tot orice posibile dispozitive de interceptare, multe dintre microfoanele sovietice nu conțineau metale, așa că instrumentele de depistare folosite nu le-au putut sesiza. Pe lângă microfoane ascunse în interiorul clădirilor, sovieticii aveau și microfoane direcționale¹⁹, care funcționau pe o rază de 150 până la 200 de metri în aer liber. Neîndoindu-se, delegații străini aveau să se îngrămădească în grădini pentru conversații private, așa că sovieticii plantaseră microfoane și acolo. Îl orientau pe FDR direct spre dispozitivele lor de ascultare din grădinile de la Livadia, prin curățarea intenționată a anumitor alei, pe care să se poată deplasa ușor în scaunul cu roțile, asigurându-se astfel că puteau urmări fiecare mișcare a lui. Din centrele lor de interceptare²⁰, „urechile indiscrete“ transcriau apoi conversațiile și i le pasau generalului Antonov, care la rândul său le rezuma pentru Stalin, oferindu-i astfel informații detaliate despre ideile omologilor săi occidentali, înainte de fiecare ședință.

Meseria de a asculta din culise conversațiile altora nu era nicidecum spectaculară. Sovieticii îi hrăneau pe Sergo și pe colegii lui, mulți dintre aceștia fiind femei²¹, din „firimiturile“ rămase²² de la ospetele zilnice ale echipei de securitate americane și, respectiv, britanice. Multe dintre informațiile interceptate de Sergo și colegii lui erau fleacuri banale, ca de pildă, remarcile inofensive despre lămâi și carașii aurii, însă câteva dintre conversațiile auzite au fost mult mai substanțiale. Pentru asemenea informații merita să ai o astfel de profesie. Cu câștile prinse peste urechi, Sergo a început să asculte ce spunea FDR, de îndată ce acesta a aterizat la Saki, deși se afla la o sută treizeci kilometri depărtare. Prin puternicele microfoane direcționale²³ a ascultat discuția de circumstanță a celor doi lideri occidentali pe aerodrom. Sergo a notat plin de sine că Roosevelt refuza să aibă o conversație semnificativă cu Churchill. Observând reverența și deferența, pe care nelipsita suită a lui FDR le manifestau față de acesta, tânărul Beria a ajuns să îl privească oarecum cu respect pe președintele american, admirând perspicacitatea lui în treburile politice. Nu se deosebea prea mult de respectul pe care Molotov ajunsese să îl aibă față de pragmaticul Harriman. În privința lui Churchill, Sergo nu dădea dovadă de curtoazie. L-a asemuit pe primul-ministru britanic cu un „pudel (patetic) dând iute din coadă“²⁴. Sergo auzea cum FDR făcea remarci batjocoritoare despre Churchill și britanici. Un antiimperialist înfocat, Roosevelt menționa, mai ales, că el era în favoarea inevitabilei destrămări a Imperiului Britanic²⁵ după război. Comentariile de această natură îl îndreptățeau pe Sergo să creadă că Roosevelt știa, probabil, că vorbele lui erau interceptate și, de aceea făcea asemenea afirmații, tocmai pentru a le semna sovieticilor dorința lui fierbinte de a făuri o relație trainică de

colaborare după război. Indiferent dacă remarcile lui FDR făceau parte dintr-o abilă strategie politică ori decurgeau dintr-o simplă neglijență, cert era că Sergo le auzea clar și răspicat.

* * *

Deși la suprafață unele eforturi făcute de NKVD — cum era interceptarea conversațiilor — păreau excesive, ba chiar ridicole, punând în evidență o paranoia națională în materie de securitate, amenințarea pe care agenții lui Lavrenti Beria o exercitau asupra celor care cădeau în ghearele lor era înspăimântător de reală. Dintre cele trei fiice care i-au însoțit pe tații lor la Ialta, doar Kathleen putea aprecia cât de periculoase erau forțele NKVD-ului. Când Kathy i-a scris surorii ei că NKVD-ul reprezenta adevărata putere în Uniunea Sovietică, ea întrezărise deja unele dintre aspectele concrete ale acestei realități. Însă anvergura acelei puteri era atât de șocantă, încât multă vreme nu a putut înțelege pe deplin tot adevărul.

În ianuarie 1944, Kathy și Averell erau deja de trei luni la Moscova, când pe biroul ambasadorului au apărut niște informații tulburătoare. Sovieticii, după ce într-un final îi împinseseră pe naziști spre vest, dincolo de regiunea Smolensk, care se afla la 400 de kilometri vest de Moscova, trimiseseră o comisie de investigație pentru a evalua atrocitățile de război comise de nemți în acea zonă. Acolo, au descoperit rămășițele unei barbarii groțesti: gropi comune pline cu cadavrele a mii de soldați polonezi. Naziștii, care ocupaseră teritoriul începând cu anul 1941, executaseră sistematic, se părea, un număr mare de polonezi la sfârșitul verii 1941 și îi îngropaseră pe ceea ce fusese cândva un loc de picnic în pădurea Katyn, pe Dealul Caprei, la douăzeci de kilometri de Smolensk.

Însă naziștii susțineau că ei erau cei care găsiseră exact aceleași rămășițe pământești cu un an înainte. Potrivit relatării lor, în primăvara anului 1943, când nemții se luptau cu sovieticii pe Frontul de Est, cei dintâi dăduseră întâmplător peste o zonă dubioasă în pădurea Katyn: o suprafață de teren cu pini tineri plantați deasupra unei gropi comune, conținând cadavrele unor ofițeri polonezi dați dispăruți din 1940. Naziștii au profitat de situație, pentru a semăna discordie între Aliți. Au anunțat ce descoperiseră, punând pe seama sovieticilor responsabilitatea pentru acele atrocități, în speranța că britanicii și americanii i-ar pedepsi pe partenerii lor de la Răsărit. Sovieticii au negat învinuirile naziștilor și au răsturnat acuzațiile, afirmând că naziștii îi omorâseră probabil pe polonezi, în timp ce înaintau cu armatele în Uniunea Sovietică. Hotărâți să își dovedească nevinovăția, sovieticii s-au oferit să îi conducă la locul faptei pe ziariști străini acreditați la Moscova și să le arate dovezile. Jurnaliștii puteau trage singuri concluziile — însă negreșit aveau să constate că varianta sovietică era cea adevărată.

Deși invitația sovieticilor era în mod explicit pentru ziariști, ambasadorul Harriman voia ca un om din entourage-ul lui să observe lucrurile și să îi raporteze la întoarcere. Dacă cerea permisiunea²⁶ ca un doctor american sau un ofițer medical să meargă la fața locului și să verifice pe cont propriu informațiile, cu siguranță că

solicitarea lui ar fi fost respinsă. Avea nevoie de o persoană de încredere, pe care sovieticii să nu o poată respinge. S-a gândit atunci la fiica lui în vârstă de douăzeci și șase de ani.

Fiind fiica unui ambasador aliat și, totodată, o persoană bine văzută în comunitatea diplomatică de la Moscova, era greu să i se refuze lui Kathy un loc în grupul de presă. Ca fost corespondent de război, văzuse o sumedenie de răniți și mutilați în spitalele londoneze, încât să poată fi acum imună cumva în fața unor masacre. S-ar afla, de asemenea, într-o companie familiară alături de ceilalți șaptesprezece jurnaliști occidentali²⁷ reprezentând felurite țări, de la Statele Unite și Marea Britanie până la Spania, Cehoslovacia și chiar Polonia — cu toate că ea avea să fie singura femeie de-acolo. Harriman le-a trimis un mesaj sovieticilor, cerându-le să o includă în delegație, împreună cu unul dintre secretarii de la ambasadă, John Melby, care urma să o însoțească. Solicitarea lui a fost acceptată.

Kathy a preluat cu entuziasm această misiune importantă. De când venise la Moscova, nu-și văzuse capul de treabă. Jucând rolul de diplomat, amfitrion, ofițer de presă și interpret, Kathy trudise neobosit în acele prime trei luni, suplinind și preluând atribuții neacoperite din cauza lipsei de personal la ambasadă²⁸, unde erau așteptați să sosească noi funcționari de la Office of War Information (OWI)***** și de la Departamentul de Stat. Munca pe care o făcea era îndeobște anostă, motiv pentru care ardea de nerăbdare să poată vedea ce se afla dincolo de inelul rutier care înconjură Moscova. Acum, avea șansa de a face ceva important și de a vedea Rusia așa cum era în realitate, în afara umbrei Kremlinului.

Trenul în care se aflau Kathy, John Melby și corespondenții străini a ieșit lent din Moscova. Smolensk se afla la o distanță de doar 400 de kilometri, însă lor le-a luat peste optsprezece ore²⁹ pentru a ajunge la destinație, din cauza avariilor la calea ferată, ceea ce făcea ca puținele șine pe care se putea circula să fie foarte solicitate. Aveau prioritate garniturile de tren pentru aprovizionarea frontului, așa că trenul în care se găsea Kathy staționa ceasuri întregi pe linii laterale sau în gări bombardate, așteptând să treacă toate convoaiele. Cum în ianuarie zilele erau scurte în această parte a lumii, grupul lui Kathy a călătorit mai mult pe întuneric și nu a văzut mai nimic din locurile pe unde trecea.

În cele din urmă, jurnaliștii au ajuns la Smolensk, unde i-a întâmpinat o scenă de coșmar. Distrugerile de aici făceau ca Londra devastată de atacurile aeriene în perioada Blitz-ului să semene cu o cameră de copil, unde un năpârstoc ar fi făcut ravagii printre jucării. Dintre cele opt mii de clădiri³⁰ care existaseră anterior în acest mic oraș rusesc, se mai păstrau doar trei sute. „În comparație cu orașele englezești bombardate“³¹, le scria Kathy lui Mary și Pamelei, „Smolensk lăsa impresia că era complet mort și părăsit.“ Doar o șesime din populația de dinainte de război rămăsese în orașul nimicit. Oamenii trăiau la limita subzistenței, de la o zi la alta, adăpostindu-se în beciurile caselor transformate în ruine. Singurele semne de viață veneau de la coșurile de sobă ce ieșeau afară prin ferestrele de la parter, de unde fumul se împrăștia pe străzi.

La Smolensk, Kathy și jurnaliștii au fost întâmpinați de ghidul lor³², purtând o titlatură care până și germanilor li s-ar fi părut lungă: „Secretarul Comisiei

speciale pentru stabilirea și investigarea circumstanțelor împușcării de către cotropitorii fasciștii germani a ofițerilor polonezi luați prizonieri“. După un tur al Smolenskului, ghidul i-a pus pe observatorii străini să se suie în mașini; au mers așa cam o jumătate de oră spre Frontul de Vest, apoi au intrat într-o pădurice de pini plantați recent³³. Principalul „show“³⁴ al sovieticilor era pe punctul de a începe.

Când jurnaliștii au ieșit din mașini, i-a izbit un miros oribil. În loc de aroma proaspătă a pădurii de pini iarna, o miasmă de cadavre în descompunere³⁵ umplea aerul. Sovieticii deschiseseră³⁶ șapte gropi comune și exhumaseră deja peste șapte sute de trupuri neînsuflețite. Oficialii sovietici i-au spus lui Kathy că existau, probabil, până la cincisprezece mii de cadavre îngropate în pământul înghețat.

Averell crezuse, probabil, că fiica lui avea să fie pregătită pentru asemenea scene macabre, întrucât relatase și scrisese articole cu titluri de genul: „Chirurgia plastică face minuni³⁷ pentru piloții RAF care au suferit arsuri“. În acest articol, Kathy descrisese piloți — mutilați de arsuri înfiorătoare, atunci când avioanele lor se prăbușiseră sub tirul inamicului — cu care stătuse de vorbă. „Anul trecut în septembrie, stăteam la soare pe o plajă din Long Beach“, scria Kathy. „Un radio portabil difuza relatări din Anglia. Voci aflate la mare distanță povesteau despre piloți ale căror avioane au fost doborâte în flăcări, în misiuni de apărare a țării lor... În America, nu s-a aflat mai mult.“ În Anglia, Kathy îi întâlnise pe acei eroi supraviețuitori. Pentru a nu ofensa însă sensibilitățile delicate ale cititorilor ei, a dat o turnură optimistă articolului și a subliniat că „era speranță în ochii aceia“ care te priveau de pe chipuri schilodite. Surorii ei i-a scris, totuși, întregul adevăr despre acei bărbați complet desfigurați sau cu degetele arse și chircite, încât ajunseseră să stea lipite complet — asta dacă mai aveau încă vreun deget. „Nu e ușor să vorbești³⁸ cu un tânăr de cel mult 21 ani, rămas fără urechi, fără pleoape și aproape fără nas“, i-a povestit ea lui Mary. „Nu-l poți lăsa să observe ce simți tu.“

Harriman avusese și el partea lui de experiențe dureroase când era tânăr — mult mai tânăr, de fapt, decât Kathy acum. Când fusese în călătorie³⁹ cu tatăl său în Japonia, la vârsta de treisprezece ani, după Războiul Ruso-Japonez, a fost la un pas de a fi prins într-un protest stradal violent. Sub privirile lui, cetățeni japonezi furioși aruncau cu pietre în doi asociați americani ai tatălui său. Atacatorii socoteau că Teddy Roosevelt, care arbitrase tratatul de pace dintre Rusia și Japonia, îi defavorizase pe japonezi și le aplicase un tratament nedrept. În timpul aceleiași vizite, Averell a văzut cum o mulțime înrăită a dat foc și a lăsat să ardă până la temelii locuința unui ministru din Guvernul Japonez, care făcea parte, din câte se părea, din echipa de purta negocierile de pace. Omul abia a reușit să scape, sărind peste gardul din spate.

Însă Averell era un om cu simțul afacerilor. Lui îi trebuia un martor respectabil și de nădejde, iar Kathy, atât colegă, cât și fiică, era persoana în care el avea cea mai mare încredere. Ideea de a o trimite pe Kathy în această misiune mai implica încă un beneficiu. Fiind fiica ambasadorului, avea un aer de autoritate,

astfel încât tot ce raporta ea avea să fie respectat. Kathy nu era însă un reprezentant oficial al Guvernului American și, practic, nu vorbea în numele acestuia. În cazul în care raportul ei ar fi conținut date ce riscau să periclitizeze bunele relații cu sovieticii — un obiectiv primordial al președintelui —, Harriman și administrația Roosevelt puteau susține plauzibil contrariul, împiedicând astfel orice prejudiciu.

Indiferent ce fusese în mintea lui Averell trimițându-și fiica acolo, cert era că aceasta a fost martora unor grozăvii greu de închipuit. Kathy stătea în picioare pe marginea gropilor pe care sovieticii le săpaseră în solul portocaliu nisipos. Gropile comune aveau fiecare aproximativ șapte metri pătrați și unu și jumătate până la trei metri în adâncime. Privind în jos, a observat că unele dintre cadavre erau aranjate în rânduri ordonate⁴¹, în șase până la opt straturi de cadavre, asemenea stivelor cu lemne de foc, în timp ce alte trupuri zăceau în grămezi. Cadavrele erau în „diferite faze⁴² de descompunere“ și indubitabil⁴³ decedaseră de mult timp deja.

Ghidul lor i-a condus apoi pe Kathy⁴⁴, John Melby și corespondenții străini în niște corturi încălzite, unde unsprezece echipe de doctori efectuau câte 160 autopsii pe zi. Sute de cadavre erau întinse pe mese. Fiecare doctor căuta⁴⁵ să aibă privilegiul de a-i arăta fiicei ambasadorului ceea ce descoperise, așa încât Kathy a ajuns să asiste la mai multe diseccții decât oricare dintre ceilalți membri ai grupului. Una dintre „demonstrații“ i s-a întipărit cu precădere în minte. Doctorul, așa cum li l-a descris ea lui Mary și Pamelei, „arăta ca un bucătar-șef⁴⁶ cu o tichie albă pe cap, cu șorț alb și mănuși de cauciuc. Cu mare încântare, ne-a arătat un creier polonez tăiat felii — așezat cu grijă pe o farfurie, cu scopul de a fi inspectat“. Cadavrele erau bine conservate, le-a explicat medicul. Culoarea gri-albăstrui⁴⁷ a uniformelor lor era încă vizibilă, la fel cum era și vulturul imperial polonez pe nasturii de alamă. Chiar și la o temperatură geroasă⁴⁸, ținând seama de ritmul de descompunere în condițiile existente în pădurea Katyn, culoarea mușchilor și cantitatea de păr rămas pe cadavre indicau faptul că acestea nu aveau cum să se fi aflat în pământ de mai mult de doi ani. Prin urmare, au conchis doctorii, nu era posibil ca sovieticii să-i fi ucis pe acești polonezi în urmă cu aproape patru ani, cum pretindeau naziștii. Apoi, doctorii au subliniat modul în care polonezii fuseseră executați. La baza fiecărui craniu exista o gaură de glonț. Arsurile de la praful de pușcă indicau că împușcătura se produsese de la mică distanță. În unele cranii, exista o a doua gaură de glonț, sus pe frunte.

În continuare, ghidul le-a prezentat dovezi adunate din buzunarele cadavrelor. Înainte de a-i îngropa, au explicat sovieticii, nemții îi deposedaseră pe polonezi de obiectele de valoare și lucrurile personale, însă au omis unele scrisori și chitanțe⁴⁹. Acestea erau datate cel mai devreme din iunie 1940, dar nu mai târziu de iunie 1941.

În sfârșit, occidentalii⁵⁰ au fost conduși într-o vilă din apropiere, pentru a asculta mărturiile unor martori. În încăpere era zăpușeală; asupra martorilor erau proiectate lumini orbitoare, în vederea filmărilor ce urmau să aibă loc în timpul audierilor. Kathy și corespondenții străini au ascultat cinci depoziții, inclusiv

depoziția unei fete, care fusese silită să lucreze ca slujnică în această vilă, pe vremea când nemții ocupau casa. Fata susținea că în diferite ocazii auzise un șir de împușcături răsunând din pădurea aflată în apropiere. Un alt martor și-a amintit de conversația pe care o avusese cu un ofițer Gestapo. „Polonezii sunt oameni nocivi⁵¹ și inferiori“, i-ar fi spus ofițerul; „prin urmare, populația poloneză nu poate servi decât ca îngășământ în pământ, pentru ca germanii să aibă astfel mai mult Lebensraum“ (*Lebensraum*, spațiu vital).

În opinia lui Kathy, declarațiile martorilor păreau „formulate prea coerent, de parcă ar fi fost învățate pe de rost“⁵². Când jurnaliștii au încercat să le pună și ei întrebări, sovieticii au permis fără tragere de inimă, însă martorii „au devenit ezitanți și s-au bâlbâit, până când Comisia le-a dat drumul să plece“. La miezul nopții, sentimentul de „așa-zisă cordialitate“ dintre comisie și jurnaliști „a dispărut“, iar sovieticii „au anunțat brusc“ că trenul spre Moscova urma să plece exact peste un ceas. Musafirii au fost expediați rapid înapoi la gară și urcați în tren.

Pe drumul de întoarcere la Moscova, Kathy a analizat dovezile pro și contra afirmațiilor făcute de sovietici, care susțineau că naziștii ar fi comis acele atrocități. Cât despre informațiile furnizate de autopsii, Kathy nu se putea pronunța, din moment ce nu avea niciun fel de pregătire în domeniul medicinei. Prin urmare, nu avea cum să verifice⁵³ concluziile doctorilor, însă se simțea obligată să accepte cuvântul lor ca venind din partea unor oameni de știință obiectivi.

Era ciudat⁵⁴ că polonezii fuseseră îngropați în mantale groase și indispensabile lungi, dacă fuseseră executați vara, în plus sovieticii găsiseră asupra cadavrelor scrisori datând tocmai din vara anului 1941. Era posibil și ca acestea să fi fost adăugate acolo intenționat, numai că, după cum miroseau⁵⁵, păreau să fi stat îngropate multă vreme împreună cu cadavrele. Și, pe urmă, mai era și modul în care polonezii fuseseră executați: în mod sistematic, printr-o singură împușcătură în ceafă. Metoda aceasta reflecta o eficiență pe care, la acea vreme, Kathy o considera „tipic germană“⁵⁶. Abia în vara următoare, în august 1944, când un grup de corespondenți de presă occidentali s-au întors la Moscova și au relatat despre atrocitățile de război văzute la Majdanek, un lagăr de exterminare pe care sovieticii îl descoperiseră și îl eliberaseră lângă Lublin, Kathy avea să afle că nemții folosiseră metode de execuție în masă mult mai sinistre.

Când Kathy a ajuns înapoi la Spaso House, Averell i-a cerut⁵⁸ să scrie un raport despre ceea ce observase la fața locului și ce concluzii putea trage din acele observații. „Se poate constata⁵⁹ că dovezile prezentate de ruși sunt incomplete sub câteva aspecte, că sunt prost asamblate și că totul a fost un spectacol organizat special pentru corespondenții străini, fără să fi avut ocazia de a efectua alte investigații sau verificări independente“, scria ea. „Mărturiile furnizate de Comisie și martori au fost detaliate meticulos, însă erau neconvingătoare conform standardelor americane. Se aștepta de la noi să acceptăm veridicitatea afirmațiilor formulate de oficialii sovietici de rang înalt, doar fiindcă ei spuneau că erau adevărate. „Cu toate acestea“, raționa ea, „opinia mea este că polonezii au

fost uciși de către germani. Cea mai convingătoare dovadă în susținerea acestei idei a fost maniera metodică în care au avut loc execuțiile.“ Averell nu a comentat constatările ei, sau interpretarea pe care ea le-a dat-o. Informațiile susțineau ceea ce și el părea dornic să creadă că era adevărat. Venise la Moscova doar de trei luni și era hotărât să făurească o relație de colaborare cu sovieticii, așa cum dorea Roosevelt. A transmis raportul⁶⁰ întocmit de Kathy, la Washington, direct secretarului de stat. Observațiile și rezumatul făcut de Kathy au fost păstrate împreună cu celelalte documente oficiale ale Departamentului de Stat.

* * *

Exista însă o singură problemă. Kathy se înșelase. Cu scepticismul tipic jurnaliștilor, Kathy devenise suspicioasă în legătură cu regimul sovietic încă din primele zile ale războiului, cu mult înainte ca tatăl ei și colegii acestuia să fi adoptat aceeași atitudine. Dar, asemenea multor alora înaintea ei, se lăsase și ea amăgită de minciunile lui Stalin. Kathy nu a spus niciodată când a înțeles cu certitudine că fusese indusă în eroare. Abia opt ani mai târziu, într-o audiere în Congresul american, Kathy avea să recunoască public că ajunsese la o concluzie eronată în acea zi în pădure.

Naziștii au săvârșit nenumărate crime împotriva umanității, de la eutanasierea celor „incurabili“ până la uciderea a milioane de evrei, însă masacrul din pădurea Katyn nu a fost o crimă comisă de ei. În septembrie 1939, Uniunea Sovietică și Germania, pe atunci aliate în baza pactului de neagresiune Molotov-Ribbentrop, invadaseră Polonia și o împărțiseră între ei. Armata Roșie a luat prizonieri mii de polonezi, inclusiv soldați, intelectuali și aristocrați — altfel spus, orice persoană care ar fi avut mijloacele și dorința de a se împotrivi activ puterii sovietice. Cu atât de mulți „dușmani ai statului“ în ghearele lor, liderii sovieticii și-au dat seama că aveau o ocazie unică. Puteau începe lichidarea clasei conducătoare poloneze, înlesnind astfel stăpânirea țării după încheierea războiului. Stalin a apelat la NKVD. I-a ordonat lui Beria⁶¹ să-și trimită agenții pentru a executa 21 857 de ofițeri polonezi, conducători politici și alți membri ai elitei educate. Trei agenți NKVD⁶² s-au pus pe treabă, fiecare omorând câte 250 de oameni pe noapte, având grijă să împuște pe fiecare în ceafă cu un pistol Walther german, ca să creeze un țap ispășitor pentru crime. Uciderea au lichidat corpul de ofițeri polonezi: jumătate dintre aceștia zăceau putrezind în gropi comune. Dar un secret de asemenea proporții nu putea rămâne multă vreme ascuns. În scurt timp, au început să circule zvonuri, potrivit cărora jumătate din corpul de ofițeri polonezi dispăruseră fără urmă. Sovietici au oferit vagi explicații: acești ofițeri „lucrau în construcții“⁶³ lângă Smolensk sau „fuseseră trimiși în estul Siberiei, însă ulterior dispăruseră și se presupunea că trecuseră granița în Manciuria“.

Imediat ce Armata Roșie a eliberat regiunea Smolensk în toamna anului 1943, izgonindu-i pe naziști, sovieticii s-au apucat în grabă să ascundă ceea ce făcuseră. Au redeschis mormintele și au măsluit dovezi, îndepărtând scrisorile date în 1939-1940 și înlocuindu-le cu scrisori și chitanțe din 1941, ca probe incontestabile că doar naziștii ar fi putut săvârși omorurile. În ciuda presupuselor

dovezi, guvernul polonez exilat la Londra a rămas sceptic. Când polonezii din Londra au cerut o anchetă independentă a Crucii Roșii, sovieticii au rupt relațiile, numind solicitarea lor o „parodie de anchetă”⁶⁴ și blamându-i pe polonezi că erau în cădășie cu nemții.

Lăsând deoparte argumentările sovieticilor, britanicii și americanii primiseră deja o sumedenie de dovezi din care reieșea că aliatul lor mințea — și asta dinainte chiar ca Averell să-și fi trimis fiica pentru a constata la fața locului atrocitățile săvârșite în pădurea Katyn. Concluziile lui Kathy au contribuit la consolidarea unei minciuni, pe care Aliții aleseseră să o creadă. Aliții occidentali aveau nevoie cu disperare⁶⁵ ca sovieticii să continue să absoarbă greul agresiunii germane pe Frontul de Est, până când armata britanică și, respectiv, americană aveau să fie suficient de pregătite pentru a-și lansa propria ofensivă împotriva naziștilor pe Frontul de Vest. Occidentul se confrunta cu o dilemă morală de proporții titanice. Să evite cu orice preț răcirea relațiilor cu Stalin, atâta timp cât contribuția lui militară era indispensabilă pentru a lupta împotriva naziștilor? Sau să respecte principiile morale ale democrației occidentale, punând astfel în pericol această cooperare?

Cu multe reticențe și păreri de rău, Guvernul Britanic și cel American au optat să nu contrazică afirmațiile sovieticilor. Cei care colaborau direct cu polonezii din Londra au simțit extrem de acut cruda ipocrizie a acestei decizii. Așa cum Owen O'Malley, ambasadorul britanic pe lângă Guvernul Polon în exil, îi scria lui Anthony Eden: „Vrând-nevrând, noi am folosit, de fapt⁶⁶, bunul nume al Angliei, la fel cum asasinii au folosit pădurea de pini pentru a acoperi un masacru”, în numele „uriașei importanțe de a păstra aparența unității Aliților și a eroicei rezistențe a Rusiei împotriva Germaniei”. Oricât de sfâșietoare sufletește era această decizie, Churchill și Roosevelt au considerat că nu aveau de ales decât să asigure o bună alianță pe viitor cu sovieticii, aceasta fiind vitală pentru câștigarea războiului. Indiferent cât de mult detestau britanicii și americanii atrocitățile săvârșite de sovietici, înfrângerea naziștilor rămânea esențială. Așa cum conchisese Churchill adresându-i-se lui Roosevelt: „Ce altă speranță⁶⁶ decât aceasta mai poate exista pentru omenirea torturată?”

***** Biroul de informații de război. (*N.tr.*)

6 FEBRUARIE 1945

Anna s-a trezit la ora 8 dimineața și a pornit pe coridoarele lungi, străjuite de soldați sovietici și marinari americani, până la camera de baie, pe care o folosea în comun cu Kathy Harriman. În a treia zi oficială a conferinței, Anna își formase deja un tipic. Întâi, făcea rapid „o baie o-dată-la-două-zile”¹, urmată de cafea, suc de portocale și un ou fiert tare. (Îl convinsese pe unul dintre filipinezii de la popotă să îi aducă micul-dejun în cameră, astfel încât să poată evita caviarul.) După aceea, dădea o raită pe la Hopkins, Harriman și secretarul de presă Steve Early, ca să culeagă știri sosite peste noapte, planuri pentru agenda zilei și orice alte informații ar fi putut spicui despre următoarele ședințe colaterale între miniștrii de Externe. „Separând grâul de neghină”², îl pune la curent pe tatăl ei asupra chestiunilor pe care ea considera că el trebuia să le știe și, astfel, micșora numărul vizitatorilor pe care el ar fi trebuit să îi suporte în camera lui în fiecare dimineață. Dar nu se rezuma totul doar la treburi politice. Tatăl și fiica aveau amândoi un ascuțit simț al umorului. În particular, Anna se pricepea de minune³ să-i imite pe alții — în special pe indivizii pompoși —, maimuțărindu-le expresiile, accentul și gesturile caracteristice. Era un talent pe care îl moștenise de la FDR, care nu se sfia să parodieze pe unul sau altul, dar numai atunci când putea face acest lucru în mod discret. Anna știa, de asemenea, că tatălui ei îi plăcea nespus de mult să stea la faifas, așa că Anna avea grijă să-i stârnească mereu curiozitatea cu „diverse bârfe”⁴... care puteau să se dovedească amuzante sau interesante pentru el” și, astfel, să-i însenineze începutul fiecărei zile.

Diminețile la Ialta nu erau niciodată perioade de relaxare, însă pentru Anna, astăzi nu rămânea niciun moment de răgaz pentru a-și savura pe îndelete micul-dejun. Ziua care începea se profila a fi un punct de răscruce pentru Aliți. Cei Trei Mari aveau să discute, în sfârșit, despre formarea unei organizații menite să unească statele lumii într-o comunitate globală pentru menținerea păcii — proiectul căruia FDR i se dedicase cu înfocare. Însă urma să se dezbată totodată și chestiunea suveranității Poloniei, acesta fiind motivul pentru care Marea Britanie declarase război Germaniei în septembrie 1939. Acum, după patru ani și jumătate, îngrijorările din 1939 păreau mai presante decât oricând. Polonia

rămânea o plăcă turnantă: în funcție de modul în care Aliții tratau această chestiune, lumea putea să se îndrepte spre un viitor pașnic, ori dimpotrivă puteau urma ani de noi conflicte.

Oricât de mult și-ar fi dorit Anna să rămână cu tatăl ei într-o zi de o asemenea însemnătate, era nevoită să îl lase pe președinte în grija doctorilor McIntire și Bruenn. „Cele trei mici”⁵ puteri, cum ajunseseră să fie desemnate cele trei fice, aranjaseră să viziteze un oraș istoric la malul Mării Negre, iar Anna nu avea de gând să rateze excursia.

Anna „a lucrat ca nebuna”⁶ toată dimineața, alergând de colo-colo ca să adune informații, împărțind sarcini, ascultând opinia tatălui ei despre ziua ce urma, scriindu-i mementouri⁷, pe care să i le lase pe pernă și dând dispoziții pentru dejunul lui cu Churchill din acea după-amiază. Aceasta avea să fie prima întâlnire privată a celor doi lideri de când sosiseră la Ialta. Hopkins și Byrnes aveau să fie cu ei, împreună cu sir Alexander Cadogan, pe partea britanică. Harriman avea să participe⁸, de asemenea, astfel încât să se poată ocupa, la nevoie, de orice detaliu de ultim moment (pentru a menaja eventuale susceptibilități și orgolii rănite). În cele din urmă, la 10:30 Anna a putut să se întâlnească cu Kathy și Sarah. Cele trei fice și agentul lor din serviciile secrete, Guy Spaman, s-au suit într-o mașină, cu un șofer sovietic. Înfolite în paltoane — Sarah, din nou, în uniformă ei WAAF⁹ la două rânduri, Anna într-un mantou confortabil din tweed, iar Kathy într-un mantou din stofă de lână cu un guler de blană elegant —, fiindcă era frig afară, au pornit în călătoria lor de trei ceasuri pe coasta sudică a peninsulei Crimeea spre orașul Sevastopol.

* * *

Deși, socotind în linie dreaptă, până la Sevastopol erau mai puțin de optzeci de kilometri, traseul rutier până la destinație comporta câteva dintre drumurile stricate și curbele în ac de păr, pe care le înduraseră venind la Ialta: „efectiv foarte întortocheat”¹⁰, cum i-a povestit Sarah mamei ei. Săpat prin culmile și depresunile naturale ale unor munți împăduriți și stâncoși, drumul era atât de spectaculos, încât Kathy a păstrat o fotografie de-acolo pentru albumul ei de amintiri. În acea unică imagine¹¹, a putut număra nu mai puțin de cincisprezece serpentine șerpuind printre munții din față. Pe drum, au trecut pe lângă Poarta Baydar, unde zăceau ruginite sute de tancuri germane¹². Sovieticii le distruseseră în timpul ofensivei naziste în Crimeea, în primăvara precedentă. În multe tancuri se mai aflau trupurile unor soldați germani morți, întrucât sovieticii nu aveau timpul necesar, și nici mâna de lucru disponibilă pentru a scoate cadavrele de-acolo.

După ce parcurseseră două treimi din traseu, șoferul a greșit drumul. Neîntâlnind niciun trecător care să îi îndrume prin munții pustii, în scurt timp s-au rătăcit. În cele din urmă, au ajuns într-un orașel situat mai departe de șoseaua principală. Chiar și pentru niște vizitatori străini, această localitate aproape năruită avea ceva familiar parcă. Inițial, nu și-au dat seama care era motivul acelei impresii, însă pe urmă au aflat că nimeriseră din întâmplare într-un loc, pe care

orice școlar britanic îl știa din cărți. Însuși numele localității avea o rezonanță legendară: Balaklava. „Presupun”¹³, i-a scris Kathy Pamelei despre această aventură neprevăzută, „că nu e nevoie să îți verific cunoștințele de istorie a Marii Britanii.” Cuibărită într-o vale îngustă și lungă printre dealuri cu pante abrupte, Balaklava era locul unde se desfășurase una dintre cele mai faimoase bătălii ale armatei britanice, poate a doua doar ca renume după victoria lui Wellington asupra lui Napoleon la Waterloo în 1815. Dar, dacă bătălia de la Waterloo a rămas imortalizată datorită triumfului răsunător, Balaklava purta în memoria timpului lințoliul unei înfrângeri, în care pieriseră vitejii și bravii armatei.

Cursese mult sânge al unor soldați veniți de departe pe pământul Crimeii. Marile imperii ale Europei purtaseră războaie în peninsula Crimeea, întâi în secolul al XIX-lea și, apoi, în secolul XX, fiecare căznindu-se cu disperare să încline balanța puterii în favoarea sa. Deși Rusia avea teritoriile, resursele și populația necesară pentru a deveni o mare putere, îi lipsea ceea ce făcuse din Marea Britanie cel mai mare imperiu din lume: ieșirea la mare. Prinsă între ghețurile nordului, deșertul și munții din sud, și forța marinei de război japoneze în est, singura ieșire a Rusiei spre Mediterana și Atlantic era Marea Neagră — cheia extinderii puterii Rusiei dincolo de granițele ei. Apărarea Crimeii și a porturilor ei în apele calde ale mării fusese de o importanță strategică vitală pentru ruși în ultimii peste o sută de ani. Iar obiectivul inamicului lor vizase întotdeauna să-i priveze de ieșirea la mare, pe care o doreau atât de mult.

Războiul Crimeii — rămas memorabil și pentru munca de pionierat a lui Florence Nightingale în domeniul medicinei de front și apariția corespondenților de război și a fotografiilor pe câmpul de luptă — s-a purtat între forțele armate britanice, franceze și otomane reunite împotriva rușilor, între anii 1853 și 1856. Pe măsură ce Rusia devenea mai vastă și mai puternică, Marea Britanie și Franța au căutat să stăvilească dezvoltarea imperiului în ascensiune și să păstreze un echilibru de putere pe plan internațional. Timp de doi ani și jumătate, au atacat marginea de vest a Imperiului Rus, purtând unele dintre cele mai încordate bătălii în peninsula Crimeea.

Războiul Crimeii a rămas întipărit în memoria culturală britanică, din cauza unui dezastru care s-a produs în dimineața zilei de 25 octombrie 1854, când 670 de cavaleriști britanici au atacat o baterie rusească într-o vale. În vacarmul și învălmășeala generală, ordinul comandantului britanic de a apăra tunurile otomanilor în retragere a fost interpretat greșit drept instrucțiunea de a lansa un atac frontal direct împotriva bateriei de artilerie a rușilor. A fost un gest sinucigaș. În timp ce Brigada de Cavalerie Ușoară ataca năvălnic prin valea deschisă, artileria rusească i-a secerat pe soldați ca pe niște spice de grâu. Peste 40 la sută din cavaleriștii brigăzii au fost uciși sau răniți în asaltul nesăbuit, înainte de a începe retragerea forțată. Bătălia s-a încheiat în mai puțin de douăzeci de minute. Deși comandanții nu și-au mai recăpătat niciodată onoarea, cavaleriștii au devenit eroi naționali în Marea Britanie când Alfred, lord Tennyson, poetul laureat, a glorificat în versuri memorabile bravura cavaleriei în fața unei morți aproape sigure. Poemul lui Tennyson a avut răsunet în toată lumea, iar soldații Brigăzii de

Cavalerie Ușoară au ajuns figuri aproape legendare:

*Înainte, Brigadă Ușoară!
Să nu fi fost niciunul îngrozit?
Știau ei oare toți ostașii
C-amarnic se-nșelase cineva!
De datoria lor nu-i să mai riposteze,
De datoria lor nu-i să mai socotească,
De datoria lor e doar să execute și să moară!
În valea Morții
Cei șase sute au intrat.*

Asemenea multor băieți educați la celebra Harrow School din Londra și la Royal Military Academy din Sandhurst, Winston Churchill citise¹⁴ poemul lui Tennyson, „Șarja brigăzii de cavalerie ușoară“, în copilărie. Fără nicio îndoială, acești eroi ai imperiului îl inspiraseră în propriile lui fapte de vitejie — adesea imprudente — pe câmpul de luptă din Cuba, India, Sudan și, cel mai celebru, în Africa de Sud, unde evadase dintr-un lagăr de prizonieri de război capturați de buri, traversase țara, scăpând de vânătoria de oameni pusă pe urmele lui și își recăpătase libertatea.

Poate că versurile lui Tennyson îi reveniseră în minte ficei lui, în timp ce privea peisajul Balaklavei alături de tovarășele ei americane. Deși „Valea Morții“ nu arăta acum altfel decât alte câmpuri răvășite de război de pe tot cuprinsul Crimeii, sintagma servea drept un memento mori al tuturor vieților omenești irosite cu nesăbuiță de-a lungul conflictelor armate seculare. De jur împrejur, erau semne ale celui mai recent carnaj. Urme de bombe, ca niște cratere¹⁵ săpate în pământ. Tunuri germane antitanc¹⁶, întruchiparea modernă a obuzierelor, care fuseseră montate pe roți pentru a arunca un baraj de proiectile împotriva liniei de atac sovietice, zăceau acum curbate și încovoiate ca niște table la fier vechi. Un mormânt fusese săpat¹⁷ lângă un avion prăbușit. Exista chiar și scheletul unei victime din ultimul conflict armat în Crimeea, care fusese dezgropat în luptele recente.

În timp ce femeile analizau aceste vestigii ale războiului, șoferul a aflat cum putea ieși de-acolo. În scurt timp, a ajuns înapoi la drumul principal, de unde au pornit pe ultimul tronson al călătoriei lor la Sevastopol, lăsând în urmă fantomele de la Balaklava.

* * *

Într-un golf pe țărmul sud-vestic al Crimeii se formase un estuar, acolo unde fluviul se vărsa în mare, creând un port natural. Acolo era situat orașul Sevastopol. Acesta servise drept port strategic crucial pentru marina de război rusească, încă din timpul domniei Ecaterinei a II-a. Mândria acelor locuri fusese cândva o măreață fortăreață, construită de conducătorul militar și omul de stat Grigori Potemkin. Dar, când Sarah, Kathy și Anna au coborât din mașină în

centrul Sevastopolului, nu au găsit mai nimic din viața frenetică și forfota specifică unui port. Oriunde ar fi privit, vedeau mormane de dărâmături.

La fel ca Balaklava, Sevastopol fusese cotoplit în timpul Războiului Crimeii. În iarna anului 1854, un tânăr ofițer de artilerie, în vârstă de douăzeci și șase de ani, pe nume Lev Tolstoi, fusese prins în încheștarea luptelor de la asediul Sevastopolului; ulterior, a transformat amintirile acelor momente într-o serie de povestiri situate în acest oraș, care „părea să fi trecut¹⁸ prin toate vicisitudinile și lipsurile posibile“. Se părea că nimic nu se schimbase în ultimii nouăzeci de ani. De data aceasta, Germania și aliații ei dăduseră prima lovitură orașului-port în timpul asediului de la Sevastopol în 1941 și 1942, în cadrul Operațiunii Barbarossa, masiva invazie nazistă a Uniunii Sovietice, care a ajuns până în împrejurimile Moscovei. A doua lovitură a venit de la Armata Roșie, când sovieticii i-au izgonit din Sevastopol pe inamicii lor, în aprilie și mai 1944.

Un comandant de marină sovietic, originar din Sevastopol, aștepta pregătit să le conducă pe cele trei fiice într-un tur al orașului. Ideea de a le oferi distinșilor oaspeți un ghid de rang considerabil era o practică a rușilor, care data din vremea imperiului țarist. În timpul călătoriilor lui prin Rusia în 1839, marchizul de Custine, un aristocrat francez, nota: „Vrei să vezi¹⁹ raritățile unui palat, ei îți dau un șambelan, cu care urmează să admiri tot ce admiră el. Vrei să inspecțezi o tabără militară — te însoțește un ofițer, adesea general, ...o fortăreață, un guvernator, în persoană, ți-o arată sau mai degrabă o ascunde politicos de ochii tăi... Nu-ți refuză nimic, însă te însoțesc pretutindeni; politețea devine pretextul de a te ține sub supraveghere“.

Chiar dacă acest comandant de marină a vrut poate să le arate musafirilor orașul său într-o lumină cât mai avantajoasă, nici el nu a putut masca faptul că acel port grandios odinioară nu mai era nicidecum un exemplu al civilizației ruse. Practic, toate clădirile fuseseră distruse în lupte. Kathy i-a scris Pamelei că din miile de clădiri ale Sevastopolului, doar șase mai aveau încă un acoperiș²⁰. Și nu doar clădirile fuseseră nimicite și transformate în ruine. „Statuile fuseseră decapitate²¹“, scria sumbru Kathy. „Ca niște ținte de tir.“

După ce văzuse, în timpul călătoriei cu trenul la Ialta, nenumărate orașe fantomatice asemenea Sevastopolului, inclusiv zeci de sate rase de pe fața pământului, Kathy privea situația din Sevastopol cu o oarecare detașare, însă Anna era cumva șocată. Poate că, atunci când îi scria soțului ei — „Germanii n-au lăsat efectiv²² decât șase clădiri întregi în tot orașul“ —, nu făcea decât să repete cuvintele lui Kathy. În afara zilei cât stătuse în Malta, unde reconstrucția era deja destul de avansată, tot ce știa Anna despre grozăviile războiului înainte de a veni în Crimeea provenea din jurnalele de actualități filmate și din fotografii. „Dragul meu“, îi povestea ea lui John, „am văzut mai mult de jumătate din peninsula Crimeea, iar dacă nu aș fi văzut toate astea, nu aș fi putut niciodată să cred că o asemenea distrugere gratuită poate fi posibilă. Nimic nu a fost cruțat, nici chiar casele țăranilor și șoproanele aflate în cătune izolate, departe de drumurile bătute de trupe.“ Annei distrugerile i se păreau malefice!

Deși Sarah trăise nemijlocit ororile bombardamentelor asupra Londrei în

timpul Blitz-ului și văzuse frecvent imagini cu localități năruite atunci când analiza, la baza RAF de la Medmenham, fotografiile făcute în misiunile de recunoaștere aeriană, distrugerile din Sevastopol și pierderile de vieți omenești de aici au afectat-o profund. În virtutea experienței lor profesionale, Kathy ca jurnalist și Anna ca editor căpătaseră, probabil, capacitatea de a nu se implica emoțional atunci când relatau lucruri tragice. (Exact cum Peter Portal îi scrisese la un moment dat lui Kathy despre remarcabila ei atitudine stoică față de realitățile crude ale războiului: „Presupun că jurnalismul²³ este un antrenament excelent pentru asemenea situații macabre“.) Sau poate să fi fost doar faptul că Sarah era, de felul ei, mai expresivă decât tovarășele sale. În timp ce scrisorile lui Kathy și ale Annei conțineau detalii de cronicar despre amploarea dezastrelor, observațiile lirice ale lui Sarah reflectau o implicare emoțională. Descrierile despre Sevastopol, pe care Sarah le-a trimis mamei ei, aminteau neîndoielnic de scrierile tatălui ei, cu faimoasa lor elocvență și subtilă percepere a sentimentelor omenești.

Sarah a fost frapată de distrugerile materiale, dar și de atitudinea ciudat de optimistă a localnicilor. Ghidul, îi scria Sarah lui Clementine, „ne-a condus prin oraș²⁴ și ne-a arătat totul, de parcă nici nu ar fi existat ruine pretutindeni ! «Aceasta» — spunea el cu mândrie — «este o frumoasă biserică». Ne uitam la niște ziduri sfărâmate și încuviințam din cap. «Oh, da», spunea el, «Sevastopolul este un oras frumos»... Noi contemplam amuțite o suprafață devastată — un teren pârjolit cu arbori ruși și găuri de obuze“. După ce le-a arătat, rând pe rând, case, monumente, biserici și parcuri, toate distruse, comandantul de marină s-a oprit și a întrebat-o pe Sarah: „Vă place Sevastopolul?“ Sarah a rămas tăcută câteva clipe. Ce putea să spună?! El a interpretat ezitarea ei drept nemulțumire și critică; a părut foarte descurajat. Sperând să-l liniștească, Sarah nu a pregetat să spună că îi plăcea orașul într-adevăr foarte mult, însă era tristă din cauza devastărilor, pe care războiul le lăsase în urmă. „Dar, într-un fel, am greșit spunându-i asta“, i-a povestit ea lui Clementine. „El vedea Sevastopolul așa cum vezi o persoană pe care o iubești cu adevărat, așa cum continui să o vezi, în ciuda oricărei cumplite tragedii fizice, neschimbată — intactă.“

Oricât de mult a înduișat-o dragostea nestrămutată care îi lega pe localnici de ruinele orașului lor, Sarah simțea că i se rupea inima nu atât de mult pentru cei care își pierduseră locuințele și mijloacele de trai, cât mai ales pentru un alt grup de oameni, care erau tratați cu prea puțină compasiune. Spre sfârșitul turului lor prin oraș, Sarah a observat „un șir de oameni într-o stare deplorabilă“²⁵ — niște prizonieri de război români. Pe toată durata campaniei din Crimeea, Armata a Treia și a Patra română²⁶ luptase alături de aliații lor germani împotriva sovieticilor pentru ocuparea și controlul Sevastopolului. Când sovieticii au recucerit orașul-port în 1944, românii au suferit aproape la fel de multe pierderi de vieți omenești ca germanii: douăzeci și șase de mii dintre soldații lor au fost uciși, răniți sau dați dispăruți. Prizonierii de război au avut norocul să scape cu viață, deși în scurt timp, probabil, unii dintre ei aveau să-și dorească mai bine să fi murit. Sovieticii i-au organizat în detașamente de muncă. Așa cum Kathy observase în zilele dinaintea sosirii delegației americane la Ialta,

unii dintre acești prizonieri de război fuseseră trimiși la Palatul Livadia ca să curețe grădinile²⁷ de dărâmurile rămase în urma naziștilor.

Grupul acesta din Sevastopol, însă, era condamnat să execute sarcina epuizantă de a reface orașul la a cărui nimicire își aduseseră contribuția. Kathy îi urmărea din priviri cum se mișcau, stradă de stradă, clădire de clădire, curățând ruinele și molozul „piatră cu piatră”²⁸. Sarah a observat inițial cum prizonierii, livizi și vlăguiți, stăteau la rând pentru niște rații de mâncare anemice scoase dintr-o găleată pusă pe o căruță trasă de un cal costeliv. Lăturile din găleată nu păreau nicidecum comestibile. Se vedea limpede că oamenii aceștia erau lihnii de foame. Sarah știa ce însemna să fii sub asediu și era perfect conștientă de vastitatea pierderilor provocate de război, și asta atât din conversațiile cu tatăl ei, cât și prin munca ei, însă imaginile cu fabrici și liniile de transport bombardate, captate din cer, de la o altitudine de 3 000 de metri, nu se puteau compara cu a vedea nemijlocit consecințele a cinci ani de război la sol. „Am văzut asemenea²⁹ cozi de oameni disperați în filme”, îi scria ea mamei ei, „dar în realitate e prea cumplit”. În compasiunea ei față de inamic, Sarah semăna mult cu tatăl ei. Spre sfârșitul lungului și înfiorătorului Război al Burilor, Winston Churchill, în vârstă de doar douăzeci și cinci de ani, scria în *Morning Post*: „Soluția înțeleaptă și corectă³⁰ este să îi învingi definitiv pe toți cei care se împotrivesc, fie și până la ultimul om, însă să te arăți iertător și chiar prietenos cu cei care vor să capituleze... Aceasta este cea mai scurtă cale spre „pacea care face onoare”. În mod evident, sovieticii nu împărțeau această viziune.

Amărăciunea lui Sarah din cauza suferințelor acestor prizonieri de război era atât de evidentă, încât Kathy i-a povestit despre asta și Pamelei. „Cred că Sarah a fost³¹ oripilată de starea lor deplorabilă”, scria ea. Ceea ce nu însemna că fiica lui Harriman era lipsită de compasiune, numai că ea asistasese la scene de acest fel de multe ori înainte. După cum povestea Kathy, relatând pe un ton oarecum superior, românii păreau chiar să își îndeplinească „alene” corvoada epuizantă, ca și cum și-ar fi manifestat astfel rezistența pasivă față de dușman, muncind cât mai încet cu putință. În afară de asta, adăuga Kathy, „nu se putea spune că arătau cel mai jalnic cu putință”. Amintirea celor văzute în pădurea Katyn în urmă cu un an persista în sufletul ei. Dar în timp ce Kathy învățase să fie obiectivă, lui Sarah nu-i stătea în fire să fie nepărtinitoare.

Remarcile lui Kathy adresate Pamelei cu privire la Sarah oglindeau opinia pe care cele două femei o aveau în general despre prietena și, respectiv, cumnata lor. De-a lungul anilor, ajunseseră să înțeleagă că Sarah era o persoană extraordinar de sensibilă — o trăsătură de caracter moștenită de la Winston — și profund leală. Atât Kathy, cât și Pamela putuseră constata nemijlocit altruismul și mărinimia ei sufletească. Lăsând deoparte orice sentimente ar fi avut în legătură cu relația Pamelei cu Averell Harriman, Sarah renunțase la apartamentul ei³² de dragul Pamelei și se mutase temporar la Harriman, pentru a salva căsnicia cumnatei ei și reputația tuturor celor implicați în aventura ei amoroasă, atunci când Randolph a venit acasă din Africa de Nord. Randolph era o persoană dificilă și dezagreabilă adesea, însă Sarah ținea mult la fratele ei, chiar și după ce la un moment dat

acesta a plesnit-o peste față³³, când ea a vrut să-l potolească, fiindcă vocifera beat la un dineu în Londra cu tatăl lor și șefii de stat-major. Însă Kathy și Pamela știau că iubirea și optimismul, de care dădea dovadă Sarah, nu erau întotdeauna răsplătite la fel, chiar și de către cei care pretindeau că o iubeau cel mai mult.

* * *

Poate tocmai fiindcă semăna atât de mult cu tatăl ei, Sarah dorea cu atâta fervoare să își facă un nume și să aibă o viață separat de el. În tinerețe, dorința fierbinte din sufletul lui Winston era să poată ieși în evidență. Și-a urmărit neabătut această năzuință pe câmpul de luptă, înfruntând orice pericol în bătălii pe tot cuprinsul Imperiului, atât ca soldat, cât și în calitate de corespondent de război. Asumarea atâtor riscuri a dat roade: Winston s-a încununat de faima unui erou național la vârsta de douăzeci și cinci de ani, după ce a evadat spectaculos dintr-un lagăr de prizonieri de război în Africa de Sud. În ciuda dragostei pe care Sarah i-o purta tatălui ei, o parte din ființa ei își dorea să se elibereze din existența confortabilă în care se născuse și să se realizeze în viață pe cont propriu.

Asemenea tatălui ei, Sarah era inteligentă, capabilă și elocventă. Sarah mai degrabă, și nu fratele ei Randolph ar fi trebuit să îi urmeze firesc lui Winston în politică. Însă în anii 1930, ideea ca o femeie de familie bună să aibă o carieră era aproape inimaginabilă. Existau câteva excepții. În 1919, Nancy Astor, americană prin naștere, a devenit prima femeie parlamentar în Anglia, când a preluat locul soțului ei, și chiar dacă de atunci alte douăzeci de femei i-au urmat exemplul, lucrul acesta rămânea în continuare un concept aproape revoluționar. De asemenea, femeile ca Sarah nu erau nicidecum încurajate să obțină diplome universitare, care să le permită să profeseze în domenii cum erau diplomația, medicina sau dreptul. De fapt, când Sarah a privit la lumea din jurul ei, doar o singură cale părea să-i fie deschisă: teatrul.

Pentru o persoană sfioasă în copilărie, teatrul nu părea să fie cea mai firească opțiune, însă, la vârsta de șaptesprezece ani, când a absolvit la Paris cursurile unui pension de bune maniere pentru tinerele aristocrate, Sarah a știut în sufletul ei că „lumea debutantelor³⁴ în înalta societate... nu era îndeajuns pentru mine“. Cunoștea o tânără, pe care familia o lăsase să ia lecții de dans la o prestigioasă școală de balet. Bunicul fetei³⁵ i-a convins pe Winston și Clementine să-i dea voie lui Sarah să frecventeze și ea cursurile de dans.

Odată, când avea unsprezece ani³⁶, Sarah se juca de-a baba-oarba cu verii ei într-o vale, mai jos de casa familială, la Chartwell. Conacul era amplasat pe vârful colinei, iar pajiștea netedă, cu iarba tunsă îngrijit, era despărțită de câmpurile în pantă de mai departe printr-un zid de piatră; de pe coama zidului până jos, pe iarba de dedesubt, erau între trei până la șase metri, în funcție de locul de unde ai fi sărit. Când a venit rândul lui Sarah ca, legată la ochi, să-i caute pe ceilalți, a ajuns bâjbâind la zidul de piatră, de unde i-a auzit pe verii ei pe câmpul din cealaltă parte. Ar fi putut să meargă în lungul zidului până la capătul acestuia, unde panta era mai lină și să alerge fără riscuri după ei, însă s-a gândit că între timp copiii ar fi fugit de-acolo. În schimb, Sarah a luat o decizie impulsivă.

Făcând un mare „salt à la Nijinski”³⁷ s-a aruncat orbește de pe zid și a aterizat pe câmpul de dedesubt. Distanța până la sol era echivalentă cu înălțimea unei clădiri cu un etaj. S-a lovit, dar nu prea grav. Încercând să amortizeze căderea, și-a vătămat mușchii de la umeri. Însă ar fi putut foarte ușor să-și rupă vreun picior — sau chiar mai rău. În ciuda acestei experiențe, Sarah nu și-a pierdut niciodată instinctul curajos, chiar nesăbuit de a se arunca orbește cu capul înainte în necunoscut, o trăsătură de caracter pe care o moștenea de la Winston. Dorea cu disperare să își făurească propriul loc în lume. Imediat ce teatrul și dansul și-au întredeschis cumva porțile pentru ea, Sarah s-a năpustit înainte, fără să pregete, indiferent de ceea ce putea să o aștepte de cealaltă parte a pragului decisiv.

Din nou, a aterizat neplăcut, dar nu fiindcă nu ar fi avut talent. Pentru primul spectacol în care a jucat, ziarele i-au făcut cronici strălucite. Winston nu a descurajat-o în năzuințele ei. În schimb, Sarah a înfruntat critici aspre de la cele două persoane, care ar fi trebuit să o sprijine necondiționat: mama ei și soțul ei.

Pentru Clementine Churchill nu a fost ușor să își joace rolul de mamă. A avut o copilărie agitată și e posibil să fi suferit de depresie post-partum după nașterea copiilor ei. Își susținea cu devotament soțul, însă postura de a fi soție și mamă în același timp o extenua, așa că frecvent își părăsea familia câteva săptămâni la rând, ca să se odihnească și să își revină după „excesiva epuizare psihică”³⁸ prin care trecuse. Imediat ce s-a putut ridica din pat după nașterea primului ei copil, Diana, l-a lăsat pe soțul ei³⁹ să aibă grijă de pruncul nou-născut, împreună cu doica. Deși Winston era mult timp plecat, ocupându-se de îndatoririle lui publice, în realitate era mult mai atent cu copiii lui decât marea majoritate a taților în situația lui, mergând chiar până acolo încât să le facă baie copiilor⁴⁰. Între timp, desele absențe ale lui Clementine erau resimțite dureros de copiii ei, în special de Sarah. Cât timp Sarah a fost la școală în Kent, a suferit teribil de dorul mamei ei pe care o ruga să o viziteze acolo, numărând zilele până când avea să se întoarcă acasă și scriindu-i: „Oh, mami scumpă”⁴¹, mi-e atât de dor să te văd” sau „Mi-aș dori la nebunie”⁴² să vii aici... te rog, vino, mi-ar plăcea mult mai mult decât orice bucurie de la școală”. Dar aproape întotdeauna era dezamăgită.

Sarah o adora pe mama ei, însă Clementine avea dificultăți să o înțeleagă pe fiica ei încăpățânată. Când a venit vorba despre cariera lui Sarah, Clementine nu a ezitat să își exprime convingerea că Sarah nu avea niciun fel de „talent sau măcar aptitudine”⁴³ pentru teatru.

La scurt timp după ce a ajuns la teatru, Sarah s-a îndrăgostit de starul din spectacolul ei, Vic Oliver. Acest carismatic actor și muzicant, evreu austriac, era cu optsprezece ani mai mare decât Sarah și divorțat — posibil de două ori. Sarah nu găsisese încă bărbatul pe care să-l poată iubi. Când îi compara pe tinerii din cercul ei social cu tatăl ei, i se păreau teribil de anaoști. O perioadă de timp, se întâlneau cu Dick Sheepshanks, un tânăr cu studii la Eton și Cambridge, care era corespondent de presă la Reuters și avea concepții radicale, oarecum de stânga. Idila lor nu a durat, iar Sheepshanks a plecat până la urmă în Spania să scrie despre Războiul Civil, unde a fost ucis⁴⁴, când un obuz a lovit mașina în care se afla împreună cu un alt ziarist britanic, Kim Philby (ulterior dat în vileag ca spion

sovietic). Philby a supraviețuit cumva atacului. Dar dacă a fi radical în cazul lui Sheepshanks însemna cel mult să ridice din sprâncene când avea ceva de obiectat, Oliver în schimb era complet diferit. Când Sarah și-a anunțat familia exact înainte de Crăciun în 1935 că voia să se mărite cu el, toți au fost alarmați. Însă Clementine nu a fost îndeajuns de alarmată, încât să-și contramandeze vacanța la schi în Alpi. A plecat și l-a lăsat pe Winston să rezolve criza de unul singur. „Aici nu fac nimic pentru⁴⁵ a evita acest dezastru“, îi scria Clementine lui Winston din Austria, „însă simt că Sarah va da mai multă atenție opiniilor tale & timpului & efortului de a te ocupa de ea & de problemele ei.“

Winston s-a străduit din răputeri să o convingă pe Sarah să renunțe, argumentând că în eventualitatea unui conflict cu Germania, ea s-ar trezi „măritată cu dușmanul“⁴⁶, doar dacă Oliver nu ar renunța la cetățenia austriacă. Dar Sarah, care în familie era poreclită „Catârul“, putea fi exact la fel de încăpățânată ca tatăl ei. Pentru prima oară, se împotriva cu adevărat voinței lui. A fugit cu Vic Oliver la New York, unde s-au căsătorit.

Cei doi s-au întors la Londra și au continuat să joace pe scenă împreună, însă fericirea pentru Sarah a fost trecătoare. În loc să fi susținut ambițiile soției lui, Vic critica⁴⁷ performanțele ei de actriță, pretinzând că voia de fapt să o ajute. În scurt timp, și-a găsit o nouă protejată, o actriță adolescentă pe nume Phyllis Luckett⁴⁸, pe care a sugerat să o adopte, astfel încât fata să poată folosi numele lui Oliver, ca să o ajute în carieră. Nu era limpede dacă Vic și Phyllis aveau de fapt o aventură, însă trădarea emoțională era suficient de evidentă, oricum.

* * *

Într-o după-amiază din aprilie 1940, când se afla în turneu cu un spectacol la Bath, Sarah s-a dus la cinematograful, căutând să mai uite de probleme. Înainte să înceapă filmul, a rulat jurnalul de actualități, unde a văzut chipul tatălui ei care se uita insistent la ea de pe ecran. În ultimii câțiva ani, Churchill continuase să avertizeze opinia publică britanică în privința pericolului tot mai mare al unei agresiuni germane. La început, nimeni nu voise să-l asculte, categorisindu-l drept alarmist. Acum, poporul britanic vedea că el fusese unul dintre puținii oameni care avuseseră prevederea și curajul de a vorbi pe față și sincer despre amenințarea armată de dincolo de Canalul Mânecii. Un val de emoție a copleșit-o în acel moment. „Freamătul și entuziasmul⁴⁹ care au cuprins sala de cinema... m-au făcut să mă simt nemaipomenit de mândră că sunt fiica ta“, îi scria Sarah. „Mi-am dat seama subit“, mărturisea ea, „că, de fapt, eu nu ți-am spus niciodată, din timiditate și nepriceperea de a găsi cuvintele potrivite — cât de mult te iubesc și cât de mult mă voi strădui să fac ca această carieră pe care am ales-o — îndurerându-i cumva pe cei dragi mie și, cu atât mai mult, pe mine însămi — să onoreze numele tău — într-o bună zi.“ Exact peste o lună, în 10 mai 1940, tatăl ei preaiubit avea să devină prim-ministru.

Deși Sarah încercase de multă vreme să-și croiască propriul drum în viață, identitatea pe care începuse s-o dobândească separat de familia ei a dispărut aproape peste noapte. Oamenii pe stradă⁵⁰ se năpusteau să-i strângă mâna,

emoționați că puteau s-o salute pe fiica celui care urma să salveze Marea Britanie de pericolul invaziei inamicului. Pentru un timp, a perseverat să joace pe scena teatrului, însă indiferent ce făcea, nimeni nu o mai vedea în ea pe Sarah Oliver, o actriță cât de cât de succes. Acum, ea era și avea să fie întotdeauna Sarah Churchill, fiica lui Winston Churchill. Nu dorise să respingă lumea tatălui ei; dimpotrivă, lumea tatălui ei fusese mereu închisă pentru ea. Însă, dintr-odată, s-a văzut proiectată în mijlocul acelei lumi. Deocamdată, teatrul putea să mai aștepte. Din nou, Sarah a luat o decizie impulsivă, însă de data asta a fost o decizie bună: a hotărât să se înroleze în armată.

Activitatea ei ca ofițer WAAF în cadrul RAF la Medmenham i-a dat sentimentul că avea un rost și o menire, oferindu-i prilejul de a se evidenția. După primele ei șase luni ca ofițer de aviație în WAAF, Winston s-a oferit să o ajute să se transfere la cartierul general al Comandamentului de bombardiere RAF, pe un post mai prestigios și mult râvnit, însă Sarah a refuzat cu modestie. Pentru prima oară, Sarah se simțea prețuită cu adevărat. „Mi-au dat posibilitatea⁵¹ să înțeleg la Medmenham că încep să le fiu de folos“, a explicat ea. „Știi cât de fericită mă simt când văd că te interesează ceea ce fac“, i-a spus ea, ca și cum nu ar fi fost normal ca el să fie mândru de munca ei din simplul motiv că era fiica lui.

Dar bineînțeles că era mândru de ea. Plesnea de mândrie. O lăudase de față cu Eleanor Roosevelt în timpul Operațiunii Torța, când Sarah știuse detaliile invaziei din nordul Africii mai bine decât el; și o lăudase, de asemenea, pe sora ei mai mică, Mary, care se înrolase în Auxiliary Territorial Service și coordona intervențiile tunurilor antiaeriene din Hyde Park. „Surorile tale au ales⁵² cea mai aspră cale cu putință“, îi scria Winston lui Randolph aflat în Africa de Nord. „Noi le considerăm niște adevărate eroine.“

Dar înainte să poată depăși cu adevărat dezamăgirile în dragoste și în teatru, Sarah trebuia să redescopere acea mândrie în ea însăși. „Trebuie să recunosc“⁵³, le scria ea celor de-acasă, „că poți fi ridicol de mândru de uniforma ta și de tot ce întruchipează ea... Era ca și cum, lent și dureros“, Sarah descoperea că „începea să respire din nou“.

Totuși, din când în când, sufletul ei se acoperea din nou de norii tristeții. Muzica difuzată pe undele radiofonice reflecta sentimentele dinlăuntru ei. La suprafață, marea formație de jazz a lui Glenn Miller și Benny Goodman insufla veselie și optimism, însă armoniile erau clădite pe o tensiune a corzilor minore, care nu se risipea decât prin multiple cadențe și ritmuri melodice. Din cauza funcției tatălui ei, Sarah și Vic nu puteau divorța, fără să nu provoace un scandal public, așa că ocazional erau nevoiți să apară împreună în societate. La scurt timp după ce a cunoscut-o pe Sarah, Kathy îi spusese surorii ei într-o scrisoare că, deși Sarah părea „îngrozitor de nefericită“⁵⁴... e suficient de tare, încât să rămână cu Vic de dragul tatălui ei“. Din când în când⁵⁵, Vic o suna pe Sarah la Medmenham, tulburând micul univers de confort suflesc pe care ea și-l făurise. În acele momente, Sarah încerca să-și ascundă amărăciunea din suflet, însă uneori lacrimile i se prelingeau pe obraji picurând pe hârtia sugativă de pe birou și o

dădeau de gol.

„Deși cred⁵⁶ la fel ca mulți dintre noi că nu e prea fericită uneori“, le scria Pamela celor doi Harriman despre cumnata ei, „Sarah e genul de persoană care nu se dă bătută cu ușurință & este convinsă că lucrurile se vor îndrepta în final.“ Spre deosebire de atâția tineri — inclusiv Pamela, care a înflorit parcă în timpul războiului, trăind fiecare zi ca și când ar fi fost ultima —, pe Sarah nu părea să o deranjeze să aștepte răbdătoare ca lucrurile în care credea să se adeverească până la urmă.“ Într-un rar moment de introspecție, Pamela a conchis: „Cred că ar trebui să învăț de la ea“.

Războiul îi oferise lui Sarah o împlinire în muncă și o legătură mai profundă cu tatăl ei; însă ceva îi lipsea încă. Atunci l-a cunoscut pe Gil Winant. La fel ca familia Harriman, ambasadorul american în Marea Britanie era și el un musafir frecvent la Chequers și un membru apropiat al anturajului lui Churchill în timpul războiului. Winant, de două ori guvernator republican al statului New Hampshire, îi urmase lui Joseph Kennedy ca ambasador la Londra în 1941. Kennedy fusese un apărător înfocat al unei politici de împăciuire cu naștii și părea să nu-i pese decât de cei celebri și bogați, însă Winant, care cândva fusese profesor la o școală, era antiteza lui Kennedy.

Spre deosebire de sculptorul Harriman, Winant, în vârstă de cincizeci și doi de ani nu era prea chipeș. Era un om cald și fermecător, însă un aer de melancolie părea să plutească în jurul lui, ceea ce o făcuse pe Kathy Harriman să remarce pe un ton malițios că Winant ar putea fi mai fericit „doar dacă ar găsi⁵⁷ vreo cauză căreia să i se jertfească“. Kathy nu avea de unde să știe însă că Winant purta și el povara unor necazuri personale. Soția sa, Constance, părăsise Londra și se întorsese acasă în New Hampshire, iar căsnicia lor se destrămase. Mai târziu, a aflat că fiul său, John Gilbert Winant Jr., fusese capturat de naști, când avionul său B-17 fusese doborât la sol. Naștii îl înmănișaseră⁵⁸ în notoriul Castel Colditz, un lagăr nazist de maximă securitate pentru prizonierii de război foarte importanți.

Poate exact acest sentiment reciproc de melancolie și vulnerabilitate i-a atras unul spre celălalt pe Sarah Churchill și Gil Winant. Acesta era mai în vârstă chiar decât Vic Oliver, însă făcea parte din lumea politică, unde Sarah se simțea în largul ei. În scurt timp, o idilă secretă s-a înfiripat între ei. Deși anterior, Winston fusese părintele care o povățuise în chestiunile sentimentale, acum, Sarah nu putea să vorbească cu el despre Winant. Ambasadorul reprezenta legătura lui oficială cu Roosevelt, iar dacă ea i s-ar fi destăinuit acum, l-ar fi pus într-o poziție jenantă. La fel ca în cazul relației dintre Pamela Churchill și Averell Harriman, la care Winston făcuse aluzie o singură dată, însă despre care nu discutase niciodată pe față, legătura lui Sarah cu Winant a devenit „povestea de dragoste⁵⁸ pe care tatăl meu o intuia, însă despre care noi nu vorbeam“.

În schimb, Sarah s-a întors spre mama ei. Pe Clementine o interesaseră prea puțin idilele amoroase ale lui Sarah în trecut și bârfise degeaba⁶⁰ despre Vic Oliver cu prietenii, printre care dramaturgul Noël Coward, foarte îndrăgit în societatea mondenă a timpului. Însă, odată cu trecerea anilor, când Sarah nu mai

era atât de tânără, Clementine a ajuns să comunice cu fiica ei așa cum nu fusese capabilă să o facă până atunci. Gata întotdeauna să ierte și să uite, Sarah a descoperit în mama ei o prietenă iubitoare și apropiată. A contat și faptul că Clementine îl admira enorm pe Winant.

„Cochetezi⁶¹ cu ambasadorul meu?” i-a scris Sarah în glumă lui Clementine, de la Ialta, ca și cum știa că Clementine avea să-i arate lui Winant scrisoarea ei. „Dacă da — fă o pauză un moment și transmite-i dragostea mea, te rog.”

În timp ce Sarah și Winston erau plecați la Ialta, Winant a vizitat-o de două ori pe Clementine. Când a venit în vizită a doua oară, a dus-o cu mașina la o fermă din apropiere, unde au făcut o plimbare lungă. Clementine a profitat de faptul că erau doar ei doi, pentru a-l întreba care erau intențiile lui față de fiica ei. O idilă în vremuri de război putea fi trecătoare, însă ea trebuia să protejeze reputația și sentimentele lui Sarah. Subtil, s-a interesat de „treburile (lui) personale”⁶².

„Se va rezolva totul perfect”⁶³, a asigurat-o el. Imediat ce războiul se încheia, el și soția lui urmau să divorțeze.

Ulterior, Clementine i-a scris fiicei ei mai mici, Mary, despre conversația ei cu Winant. „Sarah nu știe⁶⁴ că el mi-a spus”, i-a zis ea lui Mary. „Simt că se va întâmpla. Exceptând diferența mare de vârstă, sunt absolut potriviți unul pentru celălalt.” Nimic nu putea fi cert în timpul unui război, însă Clementine și-a permis să fie optimistă, deși precaută totodată în privința fericirii viitoare a fiicei sale. Nici Sarah, nici Winant nu aveau să fie liberi până când războiul nu se termina, dar de data asta, cu un om care aparținea lumii politice din care Sarah făcea parte și care înțelegea și prețuia poziția ei în această lume, era posibil ca Sarah să își găsească un partener de viață, care să o iubească așa cum merita ea. Între timp, după cum Pamela observase cu atâta perspicacitate, Sarah prefera să aștepte și să spered că situația se va îmbunătăți, la fel cum spera că le va fi mai bine pe viitor oamenilor care pățiseră cumplit din cauza războiului, fie ei aliați sau inamici. Nu arareori, cu profunda ei sensibilitate, Sarah risca să sufere mari dezamăgiri, însă așa era ea din fire și nu putea fi altfel.

Sub acest aspect, se asemena cu comandantul de marină sovietic, care le-a condus prin Sevastopol în acea zi pe Sarah și pe celelalte două fiice de demnitari: amândoi aveau capacitatea de a privi cu speranță la ceea ce a fost cândva și ar putea fi din nou. Ținând seama de situația actuală din Sevastopol, ai fi avut toate motivele să plângi după trecut, fără vreo speranță pentru viitor, însă comandantul de marină nu voia să vadă lucrurile așa. Înainte ca cele trei femei să plece din Sevastopol, ghidul lor a privit în jur, la oraș, și i-a spus molcom lui Sarah: „Vom reconstrui orașul nostru⁶⁵ — în cinci ani — veți vedea. Vreți să veniți atunci înapoi la Sevastopol, Sevastopolul meu, ca să vă conduc din nou prin oraș?” Iar Sarah i-a promis că vor veni.

* * *

După alte trei ore de mers cu mașina prin întuneric pe drumuri de munte, unde uneori treceau la doar câțiva centimetri pe lângă niște stânci amețitoare, cele

trei fiice au ajuns înapoi la Ialta, aproape la ora șapte seara, rebegite de frig și istovite. Anna și Kathy s-au întors la Livadia, unde au lăsat repede în urmă mizeria și suferințele pe care le văzuseră în acea zi. Sarah însă a rămas trează până târziu, compunând o lungă scrisoare pentru mama ei, vrând parcă astfel să își despovăreze sufletul de grozăviile văzute la Sevastopol și de imaginile cu prizonierii de război români lihnii de foame.

Experiența zguduitoare i-a readus în minte conversația pe care o avusese cu tatăl ei în seara precedentă. Când s-a dus să-i spună noapte bună lui Winston, după ce acesta terminase de analizat documentele de pe Downing Street, primite prin curier diplomatic, l-a găsit pe tatăl ei cufundat în gânduri. Poate că dezbaterile din acea zi despre tratamentul postbelic al Germaniei îi redeșteptaseră în minte urmările războiului trecut. Sau poate că îl apăsau greu toate ororile ultimilor cinci ani. Exact înainte să adoarmă, Winston i-a mărturisit: „Nu cred⁶⁶ să fi existat vreun moment în istorie în care agonia omenirii să fie atât de intensă și răspândită. În seara asta, soarele coboară la asfințit peste mai multe suferințe decât au fost oricând înainte în lume“.

Neizbutind să redea prin cuvinte toate emoțiile din sufletul ei, Sarah i-a scris mamei ei cu o concizie neobișnuită pentru ea. Ceea ce simțea nevoia să exprime nu putea fi decât implicat în ceea ce lăsa nespus: „Am văzut o parte din suferință în aceste câteva zile în Rusia“.

6-7 FEBRUARIE 1945

A doua zi, Kathy s-a așezat afară, cocoțată pe o lespede de piatră rece, cu o hârtie și un stilou pe genunchi. Chiparoșii din jur o izolau cumva de orice priviri indiscrete, permițându-i să se concentreze la un nou episod din scrisoarea pe care i-o adresa Pamelei. Generalul Fred Anderson¹ din Forțele Aeriene armate ale SUA, prieten cu Kathy și unul dintre amoretzii Pamelei, menționase că era posibil să plece din Ialta în ziua următoare și că i-ar face cu plăcere serviciul de a-i duce corespondența, astfel încât Kathy să poată ocoli cenzura. „Sunt afară în grădină² — la soare — așezată pe o fântână. Este singurul loc unde nu bate vântul. Nu e prea comod, însă soarele e prea minunat ca să-l ratez“, îi povestea ei prietenei ei. După lunga iarnă în Moscova, Kathy era sătulă de întuneric. „Ave & Ed (Stettinius) au terminat cu sovieticii & după-amiaza asta, presupun, se vor întâlni din nou cu băieții mari (Churchill, Roosevelt și Stalin)“, scria ea.

Lui Kathy nu i se întâmpla prea des să nu prea aibă ce să-i scrie Pamelei. De când se întorsese de la Sevastopol, aproape că nici nu apucase să discute cu tatăl ei despre mersul conferinței. Roosevelt continua să nu se consulte cu Averell în problemele de strategie cu sovieticii, însă ambasadorului nu-i era greu să se facă util sub alte aspecte. Întâlnirile zilnice dimineața cu Ed Stettinius și miniștrii de Externe, dejunurile cu Churchill și Roosevelt, sesiunile plenare de după-amiază, conversațiile de rigoare, după sesiunile plenare, în tabăra americană și ajutorul personal pe care i-l oferea fiicei președintelui — toate astea făceau ca Averell să fie unul dintre cei mai ocupați membri ai delegațiilor aliate. În seara precedentă, după ce tinerele se întorseseră de la Sevastopol, Roosevelt îl trimisese pe Averell într-o nouă misiune, după cină, la delegațiile vecine, iar Kathy nici nu apucase să discute despre asta cu el. Din ceea ce putea ea să-și dea seama, „s-au lansat³ în problemele politice“, i-a spus ea Pamelei. „Din câte deduc eu, până acum fiecare persoană și-a formulat cazul — însă marele efort de a armoniza diferențele de opinie abia începe.“

Kathy, poate, nu divulga tot ce știa, din rațiuni de securitate, însă chiar și în această descriere vagă a evenimentelor vedea lucrurile aproape corect. Primele două zile de discuții, în spatele ușilor închise în sala de bal a Palatului Livadia, stârniseră cumva dispute, fără să se ajungă însă la litigii. Coordonarea militară

pentru marșul asupra Berlinului era, desigur, obligatorie, iar reconstrucția Germaniei și despăgubirile de război datorate comportau aspecte spinoase necesitând soluții complexe, însă aceste chestiuni erau tangibile și negociabile prin specificul lor. Asupra acestor probleme aveau să existe dezbateri și tratative, iar în ultimă instanță, un compromis.

Totuși, abia în 6 februarie, când Kathy, Sarah și Anna erau plecate la Sevastopol, cei trei conducători aliați și consilierii lor se apucaseră să avanseze anevoios pe tărâmul chestiunilor existențiale — discutând nu despre cum să încheie eficient un război, ci despre cum să garanteze o pace trainică.

* * *

Franklin Roosevelt nu era atât de naiv încât să creadă că perioadele de pace în lume ar fi altfel decât trecătoare. Omenirea luptase în două războaie mondiale, în mai puțin de jumătate de secol. Dar acum, Aliații, considera el, aveau o unică oportunitate de a garanta o pace mai lungă decât oricare alta în istoria modernă, îndeosebi în Europa. Așa cum a declarat cu fervoare, la începutul discuțiilor în 6 februarie, „toate națiunile⁴ lumii împărtășeau aceeași dorință de a elimina posibilitatea unui război pentru măcar cincizeci de ani... Cincizeci de ani de pace“, a insistat el, „erau un lucru fezabil și posibil“.

Pentru FDR, semințele păcii la care năzuia el erau sădite în moștenirea Ligii Națiunilor a președintelui Woodrow Wilson, formată după Primul Război Mondial. Dar această organizație fusese sortită să eșueze din cauza inepției birocratice și a baricadării americanilor în izolaționism. Acele semințe rămăneau latente și, protejate prin condiții adecvate, puteau din nou să crească și să dea roade. O organizație durabilă a națiunilor devotate reciproc unele altora și împreună păcii mondiale ar însemna încununarea politicii externe a lui FDR. Pentru el, lucrul acesta înlocuia toate celelalte probleme postbelice; sub auspiciile unui asemenea organism internațional, toate conflictele puteau fi mediate și soluționate în mod pașnic.

La începutul toamnei anului 1944, conducători din Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică și China se întruniseră la Washington, D.C., pe domeniul Dumbarton Oaks, pentru a stabili planurile preliminare. Această organizație mondială urma să fie formată inițial din semnatarii Declarației Națiunilor Unite — acele țări aliate care declaraseră oficial război Germaniei în ianuarie 1942. În cadrul acestei organizații, atât țările mici, cât și cele mari urmau să aibă un vot în adunare, însă pacea avea să depindă de conducerea celor patru mari puteri reprezentate la Dumbarton Oaks. Acestea urmau să fie membrii permanenți ai Consiliului de Securitate. La Dumbarton Oaks, cele patru națiuni conveniseră în principiu să formeze o astfel de organizație, însă le mai rămânea să ajungă la un consens asupra mijloacelor prin care membrii Consiliului de Securitate puteau vota pentru a regla disputele ce ar conduce la violențe sau la război — și, mai ales, disputele care apăreau între marile puteri. Roosevelt credea că, pentru a garanta pacea, deciziile Consiliului de Securitate trebuiau să fie unanime, dând astfel oricărui membru dreptul de veto asupra celorlalți. De

asemenea, credea că structura de vot trebuia să fie decisă la Ialta. Era absolut necesar să se obțină angajamentul deplin al Aliatilor, înainte ca războiul să se încheie; altminteri, exista riscul repetării eșecului Ligii Națiunilor. După război, apatia și izolaționismul puteau înlocui rapid spiritul cooperării internaționale.

Churchill nu era împotriva acestei organizații pentru pace, însă credea mult mai puțin în ea decât Roosevelt. Un astfel de organism ar fi reușit, poate, să medieze eventualele neînțelegeri dintre țările mai mici, însă el nu credea că ar putea, în ultimă instanță, „să elimine disputele⁵ dintre statele puternice“. „Aceasta ar rămâne funcția diplomației“, i-a ripostat el lui Roosevelt. Mai mult chiar, după cum afirma el, era îngrijorat că, în ochii națiunilor mai mici, ar putea părea că „cele Trei Mari Puteri încercau să conducă lumea“, și nu să protejeze generațiile viitoare de riscul „repetării ororilor acestui război“.

Chiar și în după-amiaza zilei de 6 februarie, Stalin tot nu era pregătit să formuleze o opinie fermă pe acest subiect. Deși primise o copie a propunerii americane în decembrie, pretindea că nu avusese încă ocazia să studieze documentul. În mintea lui, exista însă o altă chestiune, mai presantă decât detaliile procedurii de votare. Atâta timp cât Stalin, Roosevelt și Churchill rămâneau în fruntea țărilor lor, Stalin era convins că nu va exista niciun război între cele trei mari puteri. Însă, peste zece ani, era posibil ca niciunul dintre cei lideri să nu mai fie. Și atunci, cum să garantezi pacea pe o perioadă de cincizeci de ani între aceste trei națiuni?!

Unitatea celor trei națiuni era, desigur, „unul dintre țelurile noastre primordiale“⁶, a răspuns Roosevelt. „În cazul în care ar apărea divergențe între Marile Puteri, ceea ce este posibil, acest lucru ar ajunge la cunoștința întregii lumi, indiferent de procedura de votare adoptată... Discuțiile ample și amiabile în Consiliu nu ar promova nicidecum dezbinarea, ci dimpotrivă, ar servi pentru a demonstra încrederea, pe care Marile Puteri le au unele în altele.“

Vrând parcă să-și illustreze argumentul, Roosevelt a propus o nouă temă de discuție, și anume cel de-al doilea punct pe agenda de lucru a zilei de 6 februarie. Părea o strategie îndrăznească, întrucât acest subiect era poate cea mai controversată chestiune pe care cei trei conducători urmau să o dezbată. Era o temă pe care o evitaseră în sala de conferințe până acum, însă era însăși problema care declanșase inițial declarațiile de război în Europa, în 1939: soarta Poloniei.

Prin geografia ei, Polonia era condamnată la o existență precară. Identitatea națională poloneză se dezvoltase pe câmpiile mănoase dintre fluviile Oder și Vistula, însă națiunea poloneză fusese sfărtecată între doi dușmani înveterați timp de cinci veacuri. Statul polonez, sub numeroasele lui încarnări democratice și monarhice, fusese permanent împins ba la est, ba la vest între Rusia și Germania — întâi, sub forma unor ducate învecinate, apoi sub forma unor regate, iar în final sub forma unor imperii — fiecare ciugulind rapace din hotarele Poloniei. De câteva ori, acești vecini ostili înghițiseră Polonia cu totul. După războaiele napoleoniene, oamenii de stat europeni întruniți în Congresul de la Viena reclădiseră Polonia și îi dăduseră o nouă viață națională, însă vecinii ei nu au pregetat să o înghită din nou. Din 1918 până în 1939, polonezii au arborat cu

mândrie drapelul celei de-a Doua Republici Poloneze, însă în 23 august 1939 Germania și Uniunea Sovietică au invadat Polonia și au împărțit-o din nou, conform clauzelor pactului de neutralitate încheiat între *Reichsminister* Joachim von Ribbentrop și personajul cu fața împietrită, fumând țigară de la țigară⁷, care ședea acum în dreapta lui Stalin⁸, Viaceslav Molotov.

Dezbaterea asupra viitorului Poloniei comporta două aspecte. Primul, după atâtea schimbări de hotare pe parcursul istoriei ei, care era, de fapt, teritoriul pentru care Polonia putea pretinde suveranitatea și unde trebuiau fixate acum granițele statului? La Conferința de la Teheran, în 1943, cei trei conducători aliați conveniseră provizoriu ca Linia Curzon, granița estică propusă de fostul ministru de Externe britanic, lordul Curzon, în timpul Primului Război Mondial, să traseze conturul graniței de est a Poloniei cu Uniunea Sovietică. Atât Roosevelt, cât și Churchill sperau ca Stalin să fie de acord cu o mică deviere de la această linie, ca un „gest de magnanimitate”⁹, astfel încât orașul Lvov (Lwow în poloneză, Lemberg în germană), majoritar polonez, aflat pe teritoriul revendicat de sovietici pentru Ucraina, să poată rămâne în Polonia, însă aceasta era o speranță iluzorie. Cu Linia Curzon ca nouă graniță, Uniunea Sovietică putea absorbi însemnate cedări teritoriale de la ceea ce, între cele două războaie mondiale, a fost a Doua Republică Poloneză. În schimb, Aliații au propus ca Polonia să fie răsplătită cu noi teritorii din ceea ce fusese Germania răsăriteană, posibil ajungând chiar până la fluviile Oder și Neisse, deși asta ar fi însemnat dislocări masive de etnici germani și o ostilitate continuă între polonezi și germani de-a lungul acestei granițe.

Oricât de esențiale erau aceste granițe, o altă problemă le-a luat locul ca importanță. O țară, pentru a prospera, are nevoie de suveranitate. Începând din 1940, guvernul legitim al Poloniei, recunoscut de Marea Britanie și Statele Unite, rămăsese în exil la Londra. Sfârșitul războiului avea să însemne sfârșitul luptelor, pentru majoritatea europenilor, însă pentru polonezi problemele aveau să continue. Speranțele înfiripate cândva, în 1944, odată cu Revolta de la Varșovia împotriva ocupației germane, fuseseră spulberate; acum, amenințarea venită din partea vecinilor răsăriteni ai polonezilor devenise o sumbră realitate. Armata Roșie îi înlocuise pe naziști, iar în urma lor a apărut un nou guvern format din simpatizanți comuniști, susținuți și controlați de către URSS. Stalin voia acum ca Aliații săi să recunoască legitimitatea acestui guvern, cu sediul în orașul Lublin. Telegrama de la prim-ministrul polonez, trimisă de Winant, avertizase explicit asupra acestei posibilități. Dar telegrama¹⁰ zăcea încă fără răspuns. Până acum la Ialta o citiseră doar reprezentanții Departamentului de Stat, Freeman Matthews și Alger Hiss, iar ei decisese că nu era cazul să se dea un răspuns, atâta vreme cât discuțiile privind Polonia erau în curs de desfășurare. Cu toată această lipsă de reacție, Roosevelt și Churchill refuzaseră categoric să recunoască guvernul de la Lublin, de când acesta se formase. Marea Britanie declarase război pentru a garanta suveranitatea Poloniei. Împreună, cei doi aliați occidentali declaraseră solemn că toate popoarele aveau dreptul la autodeterminare, or a recunoaște guvernul de la Lublin ar fi fost o ipocrizie. Acest lucru le-ar da sovieticilor mână

liberă în privința sorții dușmanului lor de secole și ar ridiculiza ideea autodeterminării popoarelor.

Din nou, Roosevelt s-a poziționat ca mediator între britanici și sovietici. Când venea vorba de Polonia, americanii aveau¹¹ avantajul distanței, care putea fi de folos, probabil, în rezolvarea divergențelor dintre europeni. Puteau începe conversația acum pornind de la un punct asupra căruia, în principiu, conveniseră cu toții: Linia Curzon putea demarca adecvat granița răsăriteană a Poloniei.

Churchill însă nu voia să înceapă de acolo. O discuție lungă despre frontiere ar eluda problema esențială, iar nebulozitatea prelungită întreținută de Roosevelt sub acest aspect devenise inadmisibilă. Prim-ministrul a decis să intre direct în miezul problemei. Într-adevăr, britanicii susțineau Linia Curzon ca frontieră răsăriteană; ei fuseseră cei care o stabiliseră primii. „Totuși“, a declarat Churchill¹² pe un ton emfatic, „mă interesează mult mai mult chestiunea independenței și a libertății suverane a Poloniei decât orice linii de frontieră... Pentru acest motiv am intrat noi în război împotriva Germaniei — pentru ca Polonia să fie liberă și suverană... Niciodată nu m-aș putea opri la vreo soluție care nu ar face din Polonia un stat liber și independent.“ Asta nu însemna că el nutrea vreo ostilitate față de sovietici, a subliniat el. Era doar o chestiune de principiu. Poporul Poloniei trebuia să aibă capacitatea de a-și alege propriul guvern, prin alegeri libere și necontrolate. Trebuia instituit un guvern provizoriu, alcătuit din oameni care să reprezinte legitim voința poporului polonez. Polonia, a afirmat el, „trebuie să fie stăpână în propria-i casă¹³ și doamnă a sufletului ei“.

Churchill considera sincer că a apăra suveranitatea Poloniei era o chestiune de onoare, însă poziția lui avea și o conotație strategică. Sovieticilor nu trebuia să li se permită să controleze întreaga Europă Răsăriteană.

În timp ce asculta argumentele omologilor săi în această a treia sesiune plenară, Stalin mângălea liniștit¹⁴ pe hârtia din fața lui. De altfel, era renumit pentru obiceiul de a grifona distrat mici desene, lucru pe care îl știa, bunăoară, și Kathy Harriman, care nu stătuse niciodată cu el la o masă de conferințe. După cum îi povestise Averell¹⁵, dacă discuțiile se derulau în favoarea lui, Stalin surâdea și desena figuri inofensive cu creionul lui roșu, dar dacă se enerva, mângăliturile lui căpătau un aspect ostil, cu lupi sau vulpi care umpleau hârtia. În după-amiaza zilei de 6 februarie, Stalin grifona mai viguros¹⁶ decât de obicei.

Stalin îl lăsa îndeobște să vorbească pe Molotov, care se oprea din fumat exact cât era nevoie ca să formuleze reacția automat și obligatoriu inflexibilă a sovieticilor asupra unui subiect sau altul, însă acum liderul sovietic s-a întrerupt din mângăliturile lui, s-a ridicat în picioare și a început să își exprime opinia. „Prim-ministrul¹⁷ a spus că pentru Marea Britanie problema Poloniei este o chestiune de onoare“, a început el, cu Pavlov traducând. „Pentru Rusia nu este doar o chestiune de onoare, ci și de securitate... De-a lungul istoriei, Polonia a fost întotdeauna un coridor de atac asupra Rusiei... În ultimii treizeci de ani, dușmanul nostru german a trecut de două ori prin acest coridor. Și asta fiindcă Polonia era slabă. Este în interesul rușilor, dar și al Poloniei, ca Polonia să fie puternică și solidă... Nu este doar o chestiune de onoare, ci și de viață și moarte

pentru statul sovietic.“ În timp ce vorbea, Stalin se foia încolo și înapoi¹⁸ în spatele scaunului său, ca și cum așa ar fi subliniat mai bine ce voia să explice.

A continuat. „Toți spun¹⁹ că sunt un dictator, însă am suficient simț democratic încât să nu instalez un guvern polonez fără polonezi.“ Dar polonezii din Londra erau nerezonabili, susținea Stalin. Au declarat în mod public că omologii lor din Lublin erau niște „bandiți“ și „trădători“. Cum ar putea aceste două grupări să se pună vreodată de acord?

Debitul verbal al acestui gruzin vârstnic, reticent în public de obicei, era ceva inedit pentru această conferință, și s-ar fi zis că nu avea de gând să se oprească prea curând. Minutelor treceau, Pavlov traducea cuvântarea lui Stalin. Harry Hopkins s-a uitat la ceas. S-a aplecat în față și i-a strecurat un bilețel lui FDR. „Domnule Președinte²⁰, ce-ar fi să isprăvim pe ziua de azi după ce termină Stalin — și să spunem că vom relua discuția mâine. E 7:15.“ Era limpede că dezbaterile luaseră o turnură negativă, ceea ce însemna că era preferabil ca toți participanții să reia subiectul a doua zi, când spiritele se mai calmaseră.

Dar Stalin nu terminase. Mai avea o nemulțumire la adresa polonezilor din Londra. „Ca militar²¹, pretind de la o țară eliberată de către Armata Roșie să nu poarte un război civil în spatele frontului“, a continuat el. „Oamenilor din Armata Roșie le este indiferent ce fel de guvern există acolo, atâta timp cât acesta va menține ordinea și nu va trage în ei pe la spate.“ Guvernul de la Lublin a păstrat ordinea relativ bine. Nu același lucru s-ar putea însă spune despre polonezii din Londra, „care susțin că sunt agenții forțelor de rezistență din ilegalitate... Mult rău vine de la aceste forțe... Au ucis 212 dintre soldații noștri. Au atacat bazele noastre de aprovizionare, ca să obțină armament. I-am arestat pe unii dintre ei, iar, dacă vor continua să tulbure liniștea în spatele frontului nostru, îi vom împușca așa cum cere legea marțială... Noi dorim să avem liniște în spatele frontului. Vom susține acel guvern care asigură pacea în spatele frontului nostru... Nu aș putea face altfel“.

Înainte ca Stalin să mai spună ceva, Roosevelt a intervenit rapid și a sugerat ca discuțiile să se încheie pentru acea zi.

Dornic însă să aibă ultimul cuvânt, Churchill a decis că mai avea ceva de spus, înainte să se retragă cu toții. „Țin să subliniez²² că atât guvernul britanic, cât și guvernul sovietic au surse de informare diferite despre Polonia și află date diferite“, a afirmat el. Un timp, britanicii avuseseră agenți în Polonia, de la care primeau raportări despre comportamentul înspăimântător al soldaților Armatei Roșii, care se îmbătau, jefuiau²³ — și negreșit siluiau — în timp ce traversau țara spre vest. Churchill și Roosevelt nu puteau uita nici informațiile, pe care le primiseră despre masacrul din pădurea Katyn, însă pe care optaseră să le lase deoparte, în numele menținerii alianței. „Poate că ne înșelăm²⁴, dar eu consider că guvernul de la Lublin nu reprezintă nici măcar o treime din poporul polonez“, a declarat Churchill. „Mă tem de efectul asupra întregii chestiuni poloneze. Oricine atacă Armata Roșie trebuie să fie pedepsit, însă nu pot să admit că guvernul de la Lublin ar avea vreun drept de a reprezenta națiunea poloneză.“ Când a terminat de vorbit, un aer de ostilitate s-a făcut simțit în sală, asemenea

unei descărcări de electricitate statică.

Hârșăituri de scaune pe podea și uzualul murmur de voci s-au făcut auzite, în timp ce domnii se pregăteau să părăsească masa de conferințe, însă președintele american a vrut să mai facă o remarcă, posibil în speranța de a plasa discuțiile din acea zi într-un context mai larg și de a se retrage într-o notă mai senină. „Polonia”²⁵, a observat Roosevelt, „a fost o sursă de tulburări, timp de peste cinci sute de ani.”

„Cu atât mai mult”²⁶, a intervenit și Churchill, „noi trebuie să facem tot ce putem ca să punem capăt acestor tulburări.”

* * *

Spre sfârșitul serii, Roosevelt se simțea din ce în ce mai nemulțumit de rezultatele discuției din acea zi. După cină, în timp ce Anna citea²⁷ corespondența pe care o primise de la soțul și copiii ei, Roosevelt l-a însărcinat pe Chip Bohlen²⁸ să compună o scrisoare din partea lui, adresată generalisimului sovietic. Spera ca, invocând relația pe care o făurise cu Stalin în ultimii trei ani și jumătate, să-l convingă pe dictatorul sovietic să se învoiască la un compromis. FDR l-a trimis apoi pe Harriman²⁹ să refacă traseul parcurs în seara zilei de 3 februarie, pentru a duce scrisoarea lui, întâi la Palatul Voronțov, unde Harriman le-a arătat lui Churchill și Anthony Eden proiectul de scrisoare. Britanicii au fost de acord, în mare parte, cu tonul și conținutul mesajului, însă lui Eden i s-a părut că scrisoarea „nu era suficient de formală”³⁰ și a sugerat niște modificări³¹. Harriman s-a întors, pe urmă, la Livadia cu scrisoarea editată. Roosevelt a acceptat toate sugestiile lui Eden și a expediat de urgență scrisoarea destinată lui Stalin. „Dragul meu Mareșal Stalin”³², începea versiunea finală:

„Am reflectat îndelung la ședința noastră din această după-amiază și vreau să vă împărtășesc, cu toată sinceritatea, ce gânduri mă preocupă. În ceea ce privește Guvernul Polonez, mă îngrijorează nespus faptul că cele trei mari puteri nu au o comuniune de idei... Consider că ne plasăm cu toții într-o lumină defavorabilă în lume, dacă voi recunoașteți un guvern, iar noi și britanicii recunoaștem un altul la Londra. Am convingerea că această stare de lucruri nu trebuie să continue și că, dacă va continua, nu va face decât să determine popoarele noastre să creadă că ar exista o ruptură între noi, ceea ce nu este cazul. Eu sunt ferm hotărât să nu existe nicio ruptură între noi și Uniunea Sovietică. Cu siguranță, se va găsi o modalitate de a aplană diferendele noastre.”

Propunea, apoi, o soluție: să fie invitați la Ialta câțiva reprezentanți ai guvernului de la Lublin, precum și doi sau trei lideri polonezi respectabili din interiorul țării, inclusiv cei din biserică și mediul academic, pentru a servi drept mediatorii între guvernul polonez de la Lublin și cel de la Londra. Dacă aceștia ajungeau la un acord privind componența unui guvern provizoriu extins și reprezentativ, care să nu fie „ostil” intereselor sovietice, Statele Unite și Marea Britanie ar lua în considerare „transferarea recunoașterii legitimității în favoarea noului guvern interimar”, care ar urma să răspundă de supravegherea alegerilor în

Polonia. „Știu că lucrul acesta“, încheia el, „corespunde și dorinței voastre de a vedea o nouă Polonie liberă și democratică ivindu-se din zbuciumul acestui război.“

Exact ca în prima seară la Ialta, când Roosevelt îl trimisese pe Harriman la Vila Koreiz, pentru a stabili agenda de lucru a primei zile și întâlnirea privată dintre FDR și Stalin, și acum ambasadorul american a pornit în periplul său nocturn, în numele unei strategii în care credea prea puțin, dar pe care nu avea putința să o schimbe. Scrisoarea lui Roosevelt era un apel atât la prietenia care, în convingerea lui, se formase între Statele Unite și Uniunea Sovietică, dar și la prietenia care se formase la un nivel personal între el însuși și Stalin. Harriman credea de multă vreme³³ în forța relațiilor personale — nu fiindcă acestea ar putea determina deznodământul unor probleme geopolitice, ci mai degrabă deoarece aveau puterea de a le influența. Relația personală dintre Churchill și Roosevelt avusese neîndoiește acest efect asupra „relației speciale“ dintre Marea Britanie și Statele Unite. Totuși, așa cum opinase la începutul acelei săptămâni adjunctul lui Harriman la Moscova, George Kennan, când i s-a cerut să raporteze despre profilul personal al delegaților sovietici, „dacă un oficial sovietic³⁴ face ceva sau spune ceva din respect pentru o relație personală, nu înseamnă că același lucru l-ar face sau l-ar spune în exercitarea directă a îndatoririlor lui oficiale, fiindcă acest lucru ar fi considerat echivalent cu a acționa în interesele unui stat străin“. Chiar dacă lui Stalin i-ar fi plăcut poate foarte mult să păstreze buna sa relație cu Roosevelt, Harriman știa că pentru Stalin prietenia cu statele vecine avea să primeze întotdeauna asupra prietenii personale, și asta fără nicio îndoială. Când venea vorba de Polonia și polonezi, Harriman știa că Stalin „voia să-i domine³⁵, pentru a fi sigur că aceștia nu vor mai servi niciodată drept cale de acces pentru o agresiune germană împotriva Rusiei“. De aceea, apelul lui Roosevelt avea să fie complet inefficient în tentativa de a modera comportamentul pe care Stalin îl va adopta pentru a forța statul vecin să se supună ordinelor sale. Niciun fel de argument, „în afară de a porni un război“, nu putea schimba acest lucru.

* * *

În după-amiaza care a urmat acestei agitate diplomații în miez de noapte, în timp ce Kathy stătea pe marginea fântânii în grădina Palatului Livadia și îi scria Pamelei, Sarah Churchill se plimba în jurul Palatului Voronțov. Pe terasă³⁶, fotografii erau prezenți în forță. Cele trei delegații³⁷ tocmai fuseseră de acord să dea împreună o declarație de presă, simultan în fiecare țară, la ora 4:30 Eastern War Time (EWT)*****, prin care anunțau desfășurarea conferinței și explicau obiectivele ei. Echipele de filmare care însoțiseră delegațiile intraseră imediat în acțiune pentru a fixa pe peliculă imagini cu participanții filmați la reședințele lor, precum și cu împrejurimile, toate urmând să fie incluse într-un jurnal de actualități, difuzat după comunicatul de presă. Acum, când informațiile erau pe punctul de a fi date publicității, nu mai avea rost ca Sarah să treacă drept bolnavă în ochii colegilor ei de la baza RAF din Medmenham. Îi scrisese mamei ei,

rugând-o să pună pe cineva să telefoneze prietenei ei de la baza aeriană, care o „acoperise“ până atunci, ca să-i spună că nu mai era nevoie „să stea pe metereze“³⁸.

Pe terasă, Sarah a dat peste³⁹ șeful RAF, Peter Portal. Acesta rămăsese la reședință pentru o întâlnire cu șeful de stat-major al lui Churchill, generalul Pug Ismay, și reprezentantul US Army Air Force, generalul Laurence Kuter, în timp ce restul conducătorilor militari britanici, conduși de zelosul istoric amator⁴⁰ Alan Brooke, plecaseră la Balaklava, înarmați cu hărți, busole și cărți de istorie militară. Sarah se bucura întotdeauna să-l vadă pe Portal. O cunoștință spusese la un moment dat despre Portal că era „un tip dur“⁴¹ și necruțător, însă Portal manifesta totodată o „personalitate extraordinară“ și un simț al umorului ce putea fi simultan „comic și malițios“, cum se putea vedea din imensa satisfacție pe care o avea când îi lua peste picior pe cei care ocupau baia prea mult timp. Provenea dintr-o veche și distinsă familie britanică, despre care se spunea că ar fi avut origini franceze hughenote — cel puțin, așa își explicau unii nasul lui mare, care nu se prea potrivea cu trăsăturile lui altminteri chipeșe. Absolvent al Colegiului Christ Church, Oxford, se afla la conducerea RAF încă din 1940, iar în 1942 fusese decorat cu cel mai înalt titlu al Ordinului Băii de către regele George, unul dintre cele mai importante ordine cavalești britanice. Portal era o prezență nelipsită din delegațiile lui Churchill la conferințele de război și fusese, la fel ca Sarah, la Teheran. El și Sarah se cunoșteau de asemenea din cercurile mondene londoneze; Portal apărea cu regularitate în cercul profesional al tatălui ei și în anturajul de adoratori înfocați ai Pamelei. Dincolo de devotamentul său față de RAF, lui Portal îi plăceau și artele, ceea ce Sarah aprecia în mod deosebit la el; odată, îl invitasese⁴² cu ea la un concert în Londra.

Deși Sarah se simțea bine împreună cu Kathy și Anna, care i se păreau „foarte drăguțe și amabile“⁴³, după cum îi scrisese mamei ei, compania unui compatriot, mai ales unul ca Portal, îi aducea cumva un plus de familiaritate și naturalețe. Chiar dacă avea cincizeci și doi de ani și, practic vorbind, era comandantul ei, din moment ce WAAF se afla sub jurisdicția RAF, Portal era un companion încântător, plin de bârfe amuzante, fiind pentru ea „amicul“⁴⁴ cel mai bun pe care îl avea la conferință. Când s-au oprit să vorbească, echipele de la jurnalele de actualități⁴⁵ i-au filmat frenetic, iar Portal a glumit spunând că în curând vor fi amândoi vedete pe ecranele cinematografelor din Londra. Conversația s-a îndreptat apoi spre subiectul atracțiilor locale. Nici el, nici ea nu văzuseră încă renumita cascadă Uchan-Su cu o înălțime de 98 de metri, despre care Kathy scrisese în broșura ei de prezentare a Crimeii. Au decis ca, în eventualitatea în care Winston nu i-ar cere lui Sarah să meargă cu el la Livadia în acea după-amiază, să găsească un Jeep cu șofer, care să-i ducă să vadă cascada. Și-au spus la revedere, iar Sarah și-a continuat plimbarea, coborând pe treptele late de piatră — flancate de lei sculptați, pe partea de „moschee“ a Palatului Voronțov —, care duceau jos la mare.

Sarah nu văzuse încă țărmul de aproape, așa că a profitat de un moment de acalmie, pentru a scăpa de delegați și de echipele de filmare, ca să exploreze malul

apei. Soarele strălucea, dar marea era de un „albastru violent și intens”⁴⁶, înspicat cu alb“. În tot lungul țărmului, apa „se învoluta în valuri ce se spargeau vind pe bolovanii uriași, care aveau parca plaja“. În toată această plimbare solitară, Sarah a avut un sentiment apăsător. Știa că făcea parte din îndatoririle ei, ca aghiotant al tatălui ei, să fie și cronicarul familiei⁴⁷ pentru evenimentele de la Ialta — în special referitor la detaliile personale din spatele protocolului și al împrejurărilor oficiale. Membrii familiei Churchill erau perfect conștienți de locul lor în istorie. Tatăl lui Sarah avea să scrie negreșit o istorie a acestui război, exact cum făcuse și după războiul precedent. Oferte de la edituri⁴⁸ începuseră să curgă încă din 28 septembrie 1939 — exact după patru săptămâni de la începerea războiului. Chiar și Clementine avea câteva idei literare, pe care voia să le materializeze după război. Adesea, puneă să fie dactilografiate scrisorile de la copiii ei, ca să se mândrească cu ele în familie și printre prieteni; Clementine considera că scrisorile de la Sarah, cu precădere, erau „fermecătoare și fascinante”⁴⁹. Prin calitatea lor, îi spunea ea lui Winston, puteau „rivaliza cu orice scrisori din literatura epistolară de excepție“. În timp ce clasa aceste scrisori pentru arhivele familiei, Clementine constata că savura enorm corespondența de război de la Sarah și sora ei, Mary, atât de mult chiar, încât se gândea ca într-o bună zi, poate, să includă toate aceste epistole într-un volum intitulat „Scrisori de la ficele mele”⁵⁰.

Acum însă, Sarah avea o criză de conștiință⁵¹ legată de una dintre aceste scrisori, aceea pe care i-o scrisese mamei ei în ziua sosirii la Ialta. Fusesse nesăbuit de indiscretă. Descriindu-i pe americani când au ajuns la Ialta, spusese că Roosevelt era ori bolnav, ori că îi întorcea spatele tatălui ei dinadins; că noul secretar de stat nu părea nicidecum prea scripitor; că președintele părea să-l țină la distanță pe confidentul lui dintotdeauna — Harry Hopkins, ceea ce nu se mai întâmplase; și că Gil Winant era singurul american în care puteai să ai încredere. Britanicii nu pierduseră niciodată vreun⁵² curier la niciuna dintre conferințele din timpul războiului, însă ferească Dumnezeu, dacă se întâmpla ceva cu avionul care ducea înapoi geanta diplomatică la Londra, scrisoarea ei risca să cadă în mâini neprietenoase. Ar fi fost ceva profund jenant pentru tatăl ei, întrucât opiniile defavorabile ale lui Sarah despre cel mai apropiat aliat al Marii Britanii ar fi putut trece drept opiniile prim-ministrului. În această fază a conferinței, un astfel de pas greșit putea pune în pericol tot ceea ce tatăl ei muncise să realizeze până atunci.

Sarah îi trimisese la repezeală un bilet disperat mamei ei, sperând să îl primească înainte de a fi apucat să le arate și altora scrisoarea de la ea. „Draga mea“, scria Sarah⁵³, „m-am gândit mai bine și am avut muștrări de conștiință, și știi cum sunt la mine muștrările de conștiință! *Te rog* frumos să ștergi din ultima mea scrisoare toată acea pagină despre personalitățile de aici. Este extrem de important ca impresiile mele să nu treacă mai departe de tine.“ Clementine era desigur suficient de abilă încât să nu vehiculeze informații susceptibile să provoace neplăceri, însă Sarah tot se frământa. „Îmi dau seama că tu știi asta, însă consider că a fost *foarte* greșit din partea mea — și nechibzuit să scriu așa ceva în

această fază.“

Când s-a întors de la plimbare, Sarah a aflat că tatăl ei dorea ca ea să-l însoțească la Livadia în acea după-amiază. Fusesse fără ea, când fusesse plecată la Sevastopol în ziua precedentă, și întrucât Stalin părea să jubileze în suspansul pe care îl crea, făcând parcă să stea timpul în loc — nu venise niciun răspuns la scrisoarea lui Roosevelt —, în această zi în mod special Winston avea nevoie de prezența liniștitoare a lui Sarah. Nu era nevoie să discute despre povara care îl apăsa pe suflet. Cu experiența câpătată în activitatea ei de ofițer WAAF și grație capacității de a înțelege intuitiv ce gândea tatăl ei, Sarah nu avea nevoie să știe explicit ce se întâmpla. Tatăl ei o luase la conferință datorită acestor calități.

L-a căutat pe Portal⁵⁴ și i-a spus că excursia lor la cascadă rămânea pe altă dată. La ora 3:30, Sarah și Winston s-au suit în Packardul lor și au pornit la drumul de treizeci de minute cu mașina până la reședința delegației americane, unde urma să aibă loc a doua rundă de discuții despre organizația de pace a lui Roosevelt și soarta polonezilor. O briză rece⁵⁵ sufla dinspre est, însă soarele de după-amiază strălucea acum din plin, străduindu-se să dea „tot ce avea mai bun pentru scenă“⁵⁶, ca și cum ar fi vrut să încurajeze o stare de spirit pozitivă. Dar poate că se căznea prea mult, căci razele soarelui se reflectau atât de sclipitor în undele mării, încât Sarah trebuia să-și ferească privirile, clipind des.

Winston ședea tăcut holbându-se afară pe geam și privind „apatic“ în jur. După o vreme, s-a întors spre Sarah și, dregându-și glasul, a spus: „Riviera lui Hades!“⁵⁷ Asta rezuma perfect situația, se gândea Sarah.

* * *

Kathy era aproape gata să încheie lunga ei scrisoare din 7 februarie, astfel încât Fred Anderson să i-o poate duce Pamelei la Londra. Însă după cină în acea seară, s-a trezit cu niște știri concrete de la conferință — o adevărată întorsătură de evenimente —, pe care voia să le adauge în scrisoare. „Ce mare bucurie a fost“⁵⁸, i-a povestit Kathy prietenei ei. În acea după-amiază se produsese un salt înainte. După conferința din acea vară la Washington, luni întregi de corespondență și două zile de dezbateri la Ialta, în cele din urmă, relatea Kathy, „l-au convins pe U(nchiul) J(oe) cu Dumbarton Oaks“.

Un factor esențial care împiedicase acordul asupra organizației de pace, propusă de Roosevelt, era insistența lui Stalin și a lui Molotov ca sovieticii să primească câte un vot în Adunarea Generală pentru fiecare dintre cele șaisprezece republici din componența Uniunii Sovietice. După tratativele din acea după-amiază, Molotov cu mărînimie a coborât numărul la două sau trei voturi. Ucraina și Belarus se jertfiseră atât de mult în război, a spus el. Neîndoielnic, „era absolut corect“⁵⁹ ca aceste două republici sovietice să fie acceptate ca membre fondatoare, beneficiind de propriul vot fiecare. În fond, națiunile din Commonwealth-ul britanic, ca de pildă Canada, urmau să aibă voturi separate, iar Churchill făcea presiuni ca India, care rămânea o colonie britanică, să aibă și ea un vot. Imediat ce britanicii și americanii au indicat că ar fi dispuși eventual să fie de acord, Stalin a acceptat structura de votare propusă de americani pentru

Consiliul de Securitate al organizației de pace.

Încântat de succesul lui cu Stalin, FDR a fost într-o dispoziție excelentă la cină. Amiralul Leahy a declarat că acordul era un triumf pentru șeful lui. Până și Jimmy Byrnes, care, nota Kathy, avea obiceiul să zumzăie „plictisitor și la nesfârșit”⁶⁰, nu a putut să le strice cheful. „Ferească Dumnezeu să ai de-a face cu politicienii americani”, a glumit sarcastic Kathy, referindu-se la Byrnes, în scrisoarea ei către Pamela.

Cu această victorie în mână, Edward Stettinius și asistentul lui, Alger Hiss, au fost lăsați să se ocupe de fericita misiune de a alege o dată și un loc pentru întrunirea inaugurală a noii organizații, cândva mai târziu în acea primăvară. Președintele s-a retras în scurt timp ca să meargă la culcare, însă mulți dintre americani au vrut să continue petrecerea. Nu exista niciun bar la Livadia, iar la cantină se închisese acum⁶¹. Din fericire, mulți delegați veniseră cu provizii proprii. Kathy a invitat câțiva prieteni apropiați, ca de pildă, pe Fred Anderson, să bea un pahar în camera ei și să stea de vorbă relaxați, însă s-a dus repede vestea că la Kathy era locul de adunare. Până să se dumirească, o „gloată s-a strâns”⁶² acolo, transformând dormitorul ei într-o tavernă până noaptea târziu.

Kathy nu putea să ignore faptul că succesele americanilor la masa tratativelor până acum se datorau în mare parte eforturilor lui Averell. Kathy pusese la punct un „sistem de spionaj”⁶³ printre prietenii ei din delegația britanică și, respectiv, americană la Ialta, care să-i raporteze — în măsura în care aveau permisiunea să divulge informații clasificate — ce se petrecea în spatele ușilor închise. Agenții ei erau fericiți să poată ridica în slăvi realizările ambasadorului, în fața fermecătoarei și atrăgătoarei lui fice. „Ave acolo înăuntru punctează cu succes așa cum poți prea bine să-ți imaginezi & rapoartele deocamdată sunt foarte favorabile”, se fălea ea în scrisoarea către Pamela.

A fi mândră de tatăl ei era un sentiment relativ nou pentru Kathy. În adolescență și după aceea, știuse perfect că era un bărbat bogat, chipeș și înzestrat, însă abia după ce a venit și ea la Londra și-a dat seama că tatăl ei avea calități cu mult mai importante. „Am venit doar aseară”⁶⁴ — însă deja încep să simt cum este Ave de fapt“, îi scrisese Kathy surorii ei, după prima noapte petrecută în capitala britanică răvășită de Blitz, în urmă cu patru ani. „(Averell) pare să întruchipeze un prototip de siguranță, de care oamenii se pot agăța & în care se pot bizui & toți au mare încredere în el... Toți îl iubesc.” Roosevelt îl trimisese pe Averell la Londra ca „agent executiv” în cadrul programului Lend-Lease, un rol însemnat, chiar dacă nu prea bine definit, care însă părea să îl definească și după ce titlul său oficial s-a schimbat în ambasador. Însă lucrurile erau diferite în Rusia. Sovieticii puteau fi inflexibili, iar adesea Kathy îl văzuse pe Averell întorcându-se târziu la Spaso House, dezamăgit că eforturile lui de a ajunge la un acord se dovediseră zadarnice. Trecuse destul de mult timp de când Averell nu se mai bucura de influența pe care o exercitase la Londra. După o lungă iarnă rusească, Kathy îndrăzneă să spere că Averell era din nou în măsură să facă acest lucru.

Poate că iscoadele lui Kathy nu erau prea dibace, ori poate că își înfrumusețau dinadins relatările despre performanțele lui Averell la masa tratativelor, în speranța de a intra în grațiile ficei ambasadorului. Ori, poate, Kathy vedea în tatăl ei doar ceea ce voia să vadă, așa cum făcea și Anna în privința tatălui ei. Indiferent de motiv, cert era că, la Londra, Pamela Churchill avea să primească în scurt timp un raport uimitor de diferit de la Peter Portal, care îi scrisese Pamelei în seara precedentă: „Îmi pare rău⁶⁵ să-ți spun că opinia generală printre oamenii noștri aici este că A nu prea are succes cu rușii și că lucrul acesta îl neliniștește. Categorie, pare îmbătrânit față de cum era când l-am văzut ultima oară. Este, negreșit, o muncă oribilă, 90% frustrare & 10% dezamăgire. Îmi pare foarte rău pentru el“. Dacă mareșalul britanic al forțelor aeriene simțea cu adevărat compasiune pentru rivalul lui care aspira la grațiile Pamelei rămânea la latitudinea doamnei să interpreteze, însă lui Portal un lucru îi era clar. Harriman o fi fost el, poate, unul dintre cei mai subtili oameni de afaceri din lumea occidentală, însă ca reprezentant al americanilor la Moscova nici nu se putea compara cu Stalin, atunci când acest om atotputernic își punea în cap să obțină ce voia.

Lucrul acesta nu era nicidecum din vina lui Averell Harriman, care făcea un joc în care, practic, pierdea garantat. Oricât de abil ar fi fost el ca om de afaceri, oricât de dibaci s-ar fi comportat la masa de joc, întotdeauna pornea cu un dezavantaj clar. Și asta din cauză că Stalin exploata o sursă primară de sagacitate și clarviziune, care le lipsea britanicilor și americanilor: spioni adevărați.

Timp de aproape un deceniu, sovieticii continuaseră să se infiltreze în serviciile de securitate ale Marii Britanii — MI5 și MI6 — și în Foreign Office. Printre cei mai notabili agenți ai lor erau cei Cinci de la Cambridge — Kim Philby, Donald Maclean, Guy Burgess, Anthony Blunt și John Cairncross — un grup de gentlemen-spioni bogați, talentați și devotați ideologic, recrutați de la Cambridge University. Pe măsură ce au promovat treptat în rândurile spionajului britanic, cei Cinci de la Cambridge au transmis mii de documente⁶⁶ la Moscova, inclusiv cele descriind poziția Marii Britanii⁶⁷ în privința Poloniei. Maclean, care a fost trimis la ambasada britanică de la Washington, a furnizat una dintre cele mai mari lovituri de spionaj pentru sovietici — informații secrete cruciale despre Proiectul Manhattan, proiectul anglo-american pentru crearea primei bombe atomice, o operațiune atât de secretă, încât nici chiar vicepreședintele american Truman nu a știut nimic. Între timp, serviciul de informații externe al Marii Britanii, MI6, avea un mare total de zero spioni⁶⁸ în Uniunea Sovietică. Foreign Office renunțase la orice acțiune de acest fel. A-ți spiona aliatul era un lucru care nu se făcea între națiunile civilizate.

La Washington, sovieticii au derulat operațiuni similare, identificând și recrutând protagoniști din agențiile guvernamentale, care simpatizau cu comuniștii. Eforturile lor s-au dovedit și mai fructuoase decât anticipaseră ei atunci când unul dintre agenții lor americani de la Departamentul de Stat a obținut pe neașteptate o invitație pentru a face parte din delegația lui Roosevelt la Ialta: Alger Hiss.

Foarte asemănător celor Cinci de la Cambridge, acest bărbat de patruzeci de

ani, zvelt, elegant, cu alură dezinvoltă și un CV impecabil nu arăta nicidecum a trădător de țară. Și totuși, Hiss — cu numele de cod „Ales“ — lucrase în secret pentru spionajul militar sovietic (GRU) cel puțin încă din 1936, anul în care intrase la Departamentul de Stat. Cei de aici nu puteau spune că nu fuseseră avertizați. Aproape cu șase ani în urmă⁶⁹, în 1939, un autor de la revista *Time*, pe nume Whittaker Chambers, un fost agent sovietic american care se rupsesse ferm de comunism și lucra activ împotriva sovieticilor, i se adresase unui înalt oficial de la Departamentul de Stat, Adolph Berle, pentru a-l preveni că Hiss nu era nicidecum ceea ce părea a fi. Chambers l-a informat pe Berle că în urmă mulți ani Hiss fusese membru al unei organizații comuniste clandestine și că lucrase ca agent sovietic. Chambers știa acest lucru cu absolută certitudine — din moment ce el fusese, de fapt, mentorul lui Hiss.

Dar fie din neglijență, fie pentru că se îndoia de veridicitatea informației, Berle a omis să transmită mesajul mai departe. Hiss a continuat să fie promovat în funcții tot mai importante în cadrul Departamentului de Stat, aterizând în ultimă instanță în postul de adjunct al secretarului de stat. Folosindu-se de autorizația sa de securitate, Hiss a copiat și a trimis nenumărate documente la Moscova; pe măsură ce accesul său la informațiile confidențiale s-a lărgit, a crescut și valoarea sa pentru sovietici. Fiind plasat, grație funcției, în preajma unor demnitari ca Stettinius, care comunica nemijlocit cu Roosevelt, Hiss era totodată într-o poziție ideală pentru a acționa și ca agent de influență sub acoperire. Prin comentarii și sugestii subtile și totuși eficiente, Hiss putea dirija discuțiile și deciziile în direcții care să-i favorizeze pe sovietici. (Negreșit, sovieticii ar fi fost și mai încântați, dacă ar fi știut că Harry Hopkins concepușe⁷⁰ un plan de urgență în eventualitatea decesului lui FDR. Hopkins ar fi putut atunci să candideze la președinție în 1944, iar dacă ar fi câștigat, ar fi optat să îl numească pe Alger Hiss în funcția de secretar de stat.) La Ialta, Hiss se întâlnea în mod regulat cu Stettinius, pregătindu-l pentru discuțiile despre organizația mondială a păcii și participând la aproape toate sesiunile plenare, precum și la dejunurile de lucru ale miniștrilor de Externe. Așezat cuminte la spatele lui Roosevelt în sesiunile plenare, Hiss își lua propriile notițe⁷¹ de la toate conversațiile care aveau loc. Acestea urmau să fie incluse în rapoartele oficiale americane despre Conferința de la Ialta, împreună cu însemnările făcute de Chip Bohlen.

Când a sosit la Ialta, Hiss⁷² lucra doar pentru GRU, însă pe parcursul conferinței a fost remarcat de către una dintre cele mai puternice agenții din Uniunea Sovietică, Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului (Narodnii Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti), cunoscut mai bine sub acronimul NKGB. Deși denumirile lor erau foarte asemănătoare, NKGB era o entitate complet separată de NKVD-ul lui Beria. NKVD se ocupa de securitatea internă, în timp ce NKGB culegea informații de spionaj și contraspionaj, atât în țară cât și în străinătate. Includerea lui Hiss în anturajul lui Roosevelt la Ialta a plasat la un nivel superior dosarul lui de cadre și a atras atenția NKGB-ului asupra faptului că Hiss era un personaj care merita să fie cultivat. Sovieticii doreau informații din interior despre organizația mondială a păcii, propusă de Roosevelt. Hiss era exact

omul potrivit pentru a le furniza.

* * *

Spionajul poate îmbrăca diverse forme, iar la Ialta, fiecare participant era supravegheat îndeaproape tot timpul. Chiar dacă britanicii nu aveau poate spioni activi în Uniunea Sovietică, nu erau nici complet lipsiți de iscoade. De când sosiseră la Ialta, medicul lui Churchill, lordul Moran, îl studiasse cu atenție pe Franklin Roosevelt de câte ori avusese ocazia și își făcuse însemnări în jurnalul său. Zvonurile despre sănătatea șubredă a lui Roosevelt se răspândiseră în Marea Britanie, deși era dificil să pui un diagnostic doar în baza fotografiilor selectate judicios și concepute cu grijă, care erau publicate în ziare. Uneori⁷³, ca în seara realegerii sale, în noiembrie 1944, atunci când era de așteptat ca FDR să fie absolut extenuat, fotografiile au înfățișat un om viguros — plin de o energie robustă și apt să conducă națiunea pe durata unui al patrulea mandat. Părea atât de însuflețit încât colegul Annei de la *Seattle Post-Intelligencer*, renumitul reporter sportiv Royal Brougham, a dat o telegramă ca să spună că, în mod evident, „campionul⁷⁴ nu și-a pierdut antrenamentul“. Alteori⁷⁵, ca de pildă, în ziua inaugurării celui de-al patrulea mandat prezidențial, s-ar fi zis că președintele era la un pas de moarte.

Pe lângă funcția de doctor al lui Churchill, Moran era și președinte al Royal College of Physicians. În ziua dinaintea⁷⁶ plecării din Anglia spre Ialta, Moran primise o scrisoare de la prietenul și omologul său american, dr. Roger Lee, din Boston, președinte al American Medical Association și fost președinte al American College of Physicians. Lee i-a dezvăluit lui Moran ceea ce auzise despre sănătatea lui Roosevelt: președintele a fost diagnosticat cu insuficiență cardiacă congestivă în primăvara precedentă. Era dificil de spus cât de mult progresase boala, judecând doar după cum arăta pacientul, întrucât starea lui generală putea fluctua semnificativ de la o zi la alta. Însă simptomele descrise de Lee indicau că boala de inimă a lui Roosevelt ajunsese într-un stadiu avansat.

Din perspectiva profesională a unui doctor, FDR părea în mod clar „un om foarte bolnav“⁷⁷, nota Moran în jurnalul lui. „Prezintă toate simptomele⁷⁸ îngroșării arterelor cerebrale, într-un stadiu avansat, așa că eu îi mai dau de trăit doar câteva luni“, a scris Moran în acea seară. Pentru o persoană cu pregătire medicală, lucrul acesta ar fi fost sesizabil imediat, însă în opinia doctorului britanic, înrăutățirea sănătății lui FDR era atât de evidentă, încât chiar și un profan ar fi observat-o. Și totuși, nimeni din cercul interior al lui Roosevelt nu părea să admită ceea ce Moran considera că era absolut evident.

Îl surprindea însă cel mai mult reacția Annei. „Fiica lui nu crede că e într-adevăr bolnav, iar medicul lui îi susține punctul de vedere“, scria el. „Dar oamenii se prefac că nu văd ceea ce nu vor să vadă, iar americanilor prezenți aici nu le vine să creadă că președintele lor e un om sfârșit.“

***** Fus orar „de război“, adoptat convențional de Senatul SUA în februarie 1942, echivalent cu ora de pe Coasta de Est (EDT/ Eastern Daylight Time). (N. tr.)

8 FEBRUARIE 1945

Anna se străduise din răspuțeri, îi scria ea lui John, „folosindu-și toată ingeniozitatea¹ și tactul“ de care era capabilă pentru a rămâne la curent cu evoluția lucrărilor din ședințele plenare și pentru „a împiedica persoanele netrebuincioase să pătrundă“ în apartamentul tatălui ei, dar și pentru „a le conduce pe cele trebuincioase înăuntru când era nevoie“. Dar indiferent cât de multe bilețele îi lăsa lui FDR, reamintindu-i să se odihnească, să mănânce doar alimentele recomandate, sau să nu se extenueze cu probleme de care se puteau ocupa și alții, niciodată nu era îndeajuns. Nu putea scurta ședințele epuizante din sala de bal și nici nu putea să-l convingă pe tatăl ei să nu se întâlnească cu Stalin înainte de întrunirea celor trei grupuri ale Aliașilor pentru conferința din acea după-amiază; Anna nu știa mai nimic despre detaliile acelei sesiuni. Se părea însă că FDR își consumase toată vigoarea pe care o căpătase din victoria privind organizația păcii mondiale, în seara precedentă. În după-amiaza zilei de 8 februarie, când s-a întors în apartamentul lui la capătul a cinci ore de ședință neîntreruptă, era pământiu și tras la față. Starea sănătății lui se înrăutățea mai rapid chiar decât și-ar fi putut imagina Anna, dar ziua de lucru pentru el nu se încheiase încă. În seara aceea, Stalin găzduia un mare banchet la Vila Koreiz, unde fuseseră invitate și cele trei fiice.

În camera președintelui, dr. Bruenn își examina pacientul. Era îngrijorat de paloarea lui Roosevelt. La fel ca Anna, nici Bruenn nu cunoștea mai nimic despre ceea ce se discutasese în acea după-amiază, însă putea să-și dea seama că această zi fusese „deosebit de dificilă“² și „tulburătoare emoțional“. Roosevelt era „în mod evident extrem de istovit“. Pacientul, consemna Bruenn în notițele lui, „a primit în permanență vizite de când s-a trezit de dimineață până la dejun... nu avut nici măcar timp să-și facă odihna de după masă“. În timp ce Bruenn a continuat să-l examineze, Roosevelt i-a mărturisit că, în urma conferinței din acea după-amiază, era „îngrijorat și supărat din cauza mersului discuțiilor“, și anume în privința Poloniei.

Discuțiile despre Polonia din ultimele două zile de ședințe fuseseră extrem de deconcertante. Întâi a fost reacția lui Stalin la scrisoarea lui Roosevelt din seara de

6 februarie — sau mai degrabă, lipsa unei reacții. Când cei trei lideri au sosit la sesiunea plenară în după-amiaza zilei de 7 februarie, Stalin a pretins că tocmai primise scrisoarea lui FDR. Nu avea mare lucru de spus pe această temă, doar că „se străduise să ia legătura³ prin telefon cu polonezii din Lublin“, însă aflase că aceștia erau plecați din Lublin cu alte treburi. Cât despre ceilalți lideri polonezi, despre care FDR sugerase să fie coopțați în negocierile de la Ialta, Stalin nu avea habar unde îi putea găsi, întrucât nu știa adresele lor. Lui Averell Harriman i s-a părut „cea mai neconvingătoare scuză cu putință“⁴, însă înainte să o poată cineva contesta, Molotov schimbase prompt subiectul, ca să anunțe sprijinul sovieticilor pentru organizația mondială a păcii și faptul că se mulțumeau cu doar două sau trei voturi în plus. Era un artificiu flagrant, însă nici chiar Harriman nu putea nega faptul că sovieticii „își aleseseră strălucit momentul“ intervenției.

La ședința din această după-amiază — 8 februarie — bătaia pentru alegeri libere în Polonia continuase. Nedezmînțindu-se, Churchill a făcut câteva aserțiuni sentențioase, declarând că ajunseseră în „punctul crucial⁵ al acestei mărețe conferințe“, reiterându-și convingerea că eventuala neputință de a atinge un consens privind Polonia „ar fi interpretată pretutindeni în lume drept un semn de ruptură între Guvernul Sovietic, pe de o parte, și Guvernul SUA și, respectiv, britanic pe de altă parte. O asemenea nereușită, a insistat el, „ar categorisi conferința drept un eșec“. Stalin apoi a reacționat și el cu cabotinismul său propriu. Roosevelt nu mai suporta asemenea manifestări teatrale.

Polonia era cel de-al doilea subiect greu pe care Roosevelt îl abordase în acea zi. Își petrecuse deja⁶ o jumătate de ceas, înaintea sesiunii plene, discutând cu Stalin, Molotov și Harriman despre războiul din Pacific. Britanicii nu au fost chemați la întrunire. Pentru americani era esențial să poată pleca de la Ialta cu un acord garantând că sovieticii urmau să declare război Japoniei. Conflictul din Pacific risca să se transforme într-un război de uzură. Doar o victorie totală a Alianțelor ar putea determina Japonia să capituleze, iar dacă Proiectul Manhattan se dovedea un eșec, victoria asupra Japoniei ar necesita un număr covârșitor de forțe umane. Chiar și cu recentul succes al generalului MacArthur în Filipine, pe care Averell Harriman îl anunțase la ședința miniștrilor de Externe la începutul acelei săptămâni, conducerea SUA rămânea convinsă că, fără intervenția sovieticilor, costul victoriei în Pacific ar însemna probabil alte optsprezece luni⁷ de război și sute de mii de vieți pierdute din rândul americanilor. În acea după-amiază, Roosevelt a acceptat⁸ cerințele sovieticilor în schimbul promisiunii lor de a intra în război contra Japoniei. După ce Germania avea să fie înfrântă, au convenit Roosevelt și Stalin, sovieticii urmau să declare război Japoniei în schimbul accesului la porturile cu ape calde și la liniile feroviare din Manciuria, dar și al retrocedării insulelor Kurile și Sahalin în favoarea Uniunii Sovietice; sovieticii susțineau că japonezii confiscaseră de la ei acele insule în timpul Războiului Ruso-Japonez din 1905. Roosevelt a consimțit fără să se consulte cu conducătorul Chinei, Chiang Kai-Shek, în ciuda impactului direct pe care acordul l-ar fi avut asupra Chinei. Temându-se de posibile scurgeri de informații, președintele a decis să îi informeze pe chinezi la o dată ulterioară.

Iar dacă lupta cu Stalin și, apoi, cu Churchill nu a fost de ajuns pentru a-l secătui pe Roosevelt de puțină vigoare rămasă, a mai trebuit să pătimească și din cauza conflictelor intestinale din tabăra lui. Printre aceste neplăceri se număra și o telegramă formulată tăios, de la Gil Winant, pe tema situației Germaniei după război, care avea în preambul: „Întrucât dumneavoastră și⁹ Secretarul Stettinius și domnul Hopkins ați decis să mă excludeți de la conferință –“. Nici nu era de mirare, așadar, că Roosevelt părea cu mult mai bătrân decât cei șazeци și trei de ani pe care îi avea.

Bruenn îl asculta acum la plămâni¹⁰ pe președinte. Respirația era clară și fluidă. Pulsul era normal, cu optzeci și patru de bătăi pe minut. Dar când a verificat tensiunea arterială a lui Roosevelt, Bruenn și-a dat seama că se întâmpla ceva foarte grav.

În romanul său *Fii și îndrăgostiți*, publicat în 1913, D.H. Lawrence descrie o scenă cu o femeie aflată pe patul de moarte și fiul ei care o veghează. Când sfârșitul mamei e aproape, fiul pune degetele pe pielea pământie de pe încheietura mâinii ei ca să-i ia pulsul. „Se auzea o bătaie puternică și una slabă“, scria Lawrence, „ca un sunet și ecoul lui. Asta simboliza probabil sfârșitul.“ Acest sunet și ecoul lui era exact ceea ce auzea Bruenn. „Tensiunea arterială pentru prima oară¹¹ indica *pulsus alternans*“, a notat Bruenn pe graficul de sănătate al președintelui. Nu i-a spus nimic pacientului.

Inima președintelui bătea într-un ritm regulat, însă fiecare a doua contracție era mai slabă decât precedenta, din cauza acumulării de lichid în inimă, pe partea stângă, și a funcționării tot mai reduse a mușchiului inimii. Bruenn știa că *pulsus alternans* putea fi temporar și, cu toate că nu putea fi tratat medicamentos sau chirurgical, inima putea să revină de la sine la pulsul ei normal. Totuși, făcând legătura cu diagnosticul de insuficiență cardiacă pe partea stângă a inimii, formulat cu luni în urmă, Bruenn știa totodată că acest lucru putea fi dovada înrăutățirii bolii președintelui. Așa cum D.H. Lawrence descriesese sumbru acele momente de agonie, în romanul său, situația de acum putea fi un indiciu grăitor că sfârșitul era aproape.

Anna trăsesese și ea o spaimă la un moment dat din cauza sănătății tatălui ei. În august 1944, îl însoțise într-o scurtă călătorie pe Coasta de Vest, unde Roosevelt a ținut un discurs adresat miilor de muncitori din șantierul naval de la Bremerton, statul Washington. Aflat pe puntea vasului USS *Cummings*, de unde se adresa mulțimii¹², Roosevelt simțise la un moment dat o durere cumplită în piept și umeri. La început, au crezut că avea un atac de cord, însă Bruenn și-a dat seama imediat că era prima oară, de luni de zile, când Roosevelt ținea o cuvântare în timp ce purta la picioare protezele metalice grele și se sprijinea cu antebrațele pe podium. Iar toate astea se întâmplau pe o navă care se legăna. Nu a fost infarct, ci o criză de angină pectorală ce declanșase durerea acută în piept. Rezultatul normal al unei electrocardiograme a confirmat diagnosticul lui. În septembrie 1944, Roosevelt a mai avut o nouă criză de acest fel, în timp ce urmărea un film despre Woodrow Wilson, după cină, într-o seară la Conferința de la Quebec, împreună cu Churchill și prim-ministrul canadian, Mackenzie King. Anna nu era

cu tatăl ei atunci, însă Bruenn era prezent. Filmul îl prezenta pe Wilson imbarcându-se într-un turneu prin țară, în încercarea zadarnică de a obține susținere pentru Liga Națiunilor, și revenind înfrânt la Casa Albă. La scurt timp după aceea, Wilson a suferit un atac cerebral. „Dumnezeule, nu vreau¹³ să pătesc și eu așa ceva!” a exclamat Roosevelt, iar presiunea lui arterială a urcat vertiginos la 240/130¹⁴. Din fericire, până a doua zi valorile tensiunii au revenit la normal.

De data asta totuși era altceva, confirmând ceea ce Anna ajunsese să înțeleagă abia în ziua precedentă. Cu luni în urmă, când Bruenn încălcase regula fixată de amiralul Ross McIntire, medicul lui Roosevelt de la Casa Albă, și îi dezvăluise Annei secretul despre boala de inimă de care suferea FDR, Bruenn nu-i dăduse Annei informații complete. La Ialta, i-a divulgat în sfârșit totul. „Am aflat de la Bruenn¹⁷ (care nu mă lasă să-i spun lui Ross că știu) că treaba asta cu «ticăitoarea» este cu mult mai gravă decât m-am gândit eu vreodată”, i-a destăinuit acum Anna lui John. „Marea dificultate în gestionarea situației aici este că nu putem, desigur, să spunem nimănui.” Nu putea să le povestească nimic lui Kathy sau lui Sarah, întrucât cu siguranță acestea le-ar fi spus taților lor. Și așa, faptul că îi scria despre asta soțului ei era un risc suficient de mare. A încercat indirect să deghizeze identitatea tatălui ei prin inițialele OM — de la Old Man sau Oscar Mann, numele de cod pe care ea și John îl foloseau pentru FDR —, numai că orice minte cât de cât ageră putea să-și dea seama la cine se referea. Oricum, era o povară prea grea doar pentru umerii Annei. „Mai bine să rupi și să distrugi paragraful ăsta”, a adăugat ea imediat în paranteză.

Cu o mică parte din ființa ei, Anna nu putea să nu simtă că agravarea stării lui FDR era parțial și din vina lui. Îi părea bine că Anna îl ferea de indivizi ca Hopkins și Churchill, atunci când nu avea chef să se vadă cu ei, dar în loc să se odihnească, se distra perorând în fața unei mulțimi. „Se montează teribil¹⁶, pare să-i placă efectiv, însă vrea să aibă prea multă lume în jur, iar pe urmă nu poate să se culce suficient de devreme” îi scria Anna furioasă lui John. Uneori, Annei îi venea greu¹⁷, în asemenea momente, să creadă că tatăl ei era cu adevărat bolnav.

Singurul lucru pe care Anna și Bruenn puteau să-l facă, în speranța de a ameliora pulsul lui FDR, era să-l convingă să se odihnească. A lipsi de la dineul lui Stalin, din acea seară, nu era însă posibil. Absența lui FDR ar fi fost interpretată ca un afront la adresa lui Stalin și totodată ar fi confirmat suspiciunile sovieticilor despre problemele lui de sănătate. Dar, lucrul cel mai important, Roosevelt credea încă ferm în puterea relației lui personale cu Stalin, care putea fi cel mai bine cultivată prin interacțiuni sociale neconvenționale, fără amestecul birocrățiilor din Departamentul de Stat. FDR rămânea convins că acesta era atuul lui cel mai puternic și, poate, singura modalitate de a-i determina pe sovietici să accepte și să susțină comunitatea internațională postbelică. Acest dineu oferea o oportunitate ce nu putea fi ratată.

Poate că entuziasmul de a se afla în centrul atenției în acea seară avea să fie suficient pentru a-i da președintelui forța necesară de a rezista cu bine până la capăt, însă acolo, între pereții Vilei Koreiz toți oamenii lui Stalin aveau să fie cu ochii ațintiți asupra lui. Avea noroc că acel *pulsus alternans* nu era vizibil din

exterior. Într-adevăr, Roosevelt era mai palid decât de obicei și, neîndoielnic, părea extenuat, însă în această fază a conferinței la fel se putea spune despre toți ceilalți. Unii participanți¹⁸, în special dintre delegații britanici, speraseră să nu fie invitați la banchetul lui Stalin. Se săturaseră de toasturile excesive, de porțiile uriașe cu caviar și nu-și mai doreau decât să apuce să doarmă un pic. Adjunctul lui Anthony Eden, Alexander Cadogan, era recunoscător în mod special pentru faptul că cele trei fiice fuseseră invitate acolo în acea seară. La masa festivă¹⁹ nu era loc decât pentru treizeci de persoane, iar cu Sarah, Kathy și Anna ocupând trei locuri deja, însemna că Alexander Cadogan rămânea pe dinafară. Pentru FDR, nu exista însă nicio scăpare.

La ora opt și jumătate²⁰, ofițerii din serviciile secrete americane l-au ajutat pe Roosevelt să se urce în mașină. Anna, înfoltită în haina ei de blană, s-a strecurat înăuntru lângă el. În timp ce se pregăteau de plecare, s-a dat semnalul de închidere a drumului²¹ între Palatul Livadia și Vila Koreiz, pentru orice vehicul, în afară de automobilul președintelui și mașinile celor din echipa lui: Ed Stettinius, amiralul Leahy²², Jimmy Byrnes, Harriman tatăl și fiica, Chip Bohlen și Ed Flynn. Împreună, americanii au străbătut pe întuneric drumul de coastă până la fosta vilă a ucigașului lui Rasputin, unde îi așteptau Ursul Rus și un festin cu douăzeci de feluri de bucate²³.

În tot restul serii, Anna a zâmbit, a închinat paharul de câte ori a fost nevoie și a pretins că nu era nicio problemă, exact cum făcuse la dineurile de la Casa Albă în anul care trecuse. Așa cum Anna putuse să constate, a păstra secretele tatălui ei era prețul plătit pentru a fi în apropierea lui, chiar și atunci când asta însemna să păstreze secretele nu numai față de colegii, consilierii, aliații și posibiliul lui adversari, ci și față de persoanele care țineau cel mai mult la el.

Anna nu-și dădea seama dacă tatăl ei se temea pentru sănătatea lui sau dacă fusese încordat din cauza dineului. Dacă totuși reținuse într-adevăr ceva din consultul medical făcut de Bruenn, oricum nu pomenise nimic în acest sens. Anna știa prea bine că tatăl ei nu discuta, decât arareori, despre ce simțea cu adevărat în sinea lui²⁴, nici cu ea, și nici cu nimeni altcineva, de fapt. Seara aceasta nu făcea nicio excepție de la regulă. La fel cum, în numele securității, își împărțea documentele între secretarii lui, astfel încât niciunul să nu poată înțelege pe deplin tot ce se întâmpla în Biroul Oval, tot așa își compartimenta și părțile proprii fințe pe care le arăta celorlalți, astfel încât nimeni să nu vadă întreaga lui persoană. Față de public, își ascundea paralizia, arareori permițând să fie fotografiat într-un scaun cu rotile. O mare parte din țară nici nu știa măcar că era paralizat. Față de Churchill, ascundea conversațiile lui private cu Stalin. Refuzând să-i întrebe pe Bruenn sau McIntire despre starea sănătății lui, se ascundea chiar și față de sine însuși. „Nu cunoaște pe nimeni²⁵ și nimeni nu-l cunoaște“, îi mărturisise Anna prietenului ei, procurorul-general adjunct, generalul Norman Littell, în vara anului 1944. „Nici măcar familia lui nu știe nimic despre el.“ Trăind la Casa Albă în acel an, Anna înțelesese pe deplin acest lucru. Cu cât încerca să se apropie mai mult de el, cu atât începea să înțeleagă mai bine cât de mult din el însuși ținea el ascuns de foarte multă vreme.

La vârsta de șapte ani a Annei, o femeie de douăzeci și doi de ani, pe nume Lucy Mercer, a venit să lucreze pentru Eleanor, atunci când familia locuia în Washington pe durata mandatului lui Franklin ca secretar adjunct al Marinei. Lucy provenea dintr-o familie de aristocrați scăpătați. Părinții ei, înstăriți cândva, își pierduseră averea în crahul financiar al Panicii din 1893, iar acum Lucy, ajunsă la maturitate, trebuia să-și găsească un loc de muncă adecvat unei tinere necăsătorite de familie bună. Eleanor a angajat-o pe Lucy ca secretară personală.

Anna nu cunoștea nimic despre trecutul lui Lucy. Știa doar că era o tânără care „ședea la birou²⁶ și scria pe cărți de vizită“. În copilărie, Anna se ferea instinctiv de femeile care veneau să lucreze la ei în casă, ca de pildă, bone și guvernante. Asemenea lui Clementine Churchill, și Eleanor avea rezerve²⁷ în privința aptitudinilor ei de mamă și, în general, își lăsa copiii în grija unor bone, inclusiv una care era „dependentă de sticlă“²⁸ și îi pedepsea ades. Scorpia asta îl încuiase odată pe James²⁹, cel mai mare dintre băieții Roosevelt, într-o debara, unde îl lăsase ore în șir, se părea. Ca reacție, Anna și James s-au răzvrătit. Aruncau pe fereastră pungi de hârtie pline cu apă³⁰ în capul trecătorilor, de la etajul trei al casei lor din Washington și aprindeau bombițe urât mirositoare în sufragerie, înainte ca musafirii să sosească la dineurile organizate de părinții lor. Lucy, însă, nu se ocupa de educația, îngrijirea sau disciplinarea Annei sau a fraților ei. Ea nu a încuiat pe nimeni vreodată într-o debara și nici nu a tras-o de păr, cu răutate, pe Anna, în timp ce o pieptăna înainte ca prietenele bunicii ei să vină la ceai. În schimb, stând cuminte la birou și ocupându-se de hârtiile ei, Lucy iradia ceva ce nu întâlneai în casa familiei Roosevelt: căldură sufletească și prietenie³¹.

Anna ținea minte³² ceva anume despre Lucy. Într-o zi, Lucy o salutase pe Anna, spunându-i „bună dimineța“, nu ca și cum s-ar fi adresat unei copile neastâmpărate și poznașe, ci așa cum o tânără salută pe o altă tânără. De atunci, Anna a admirat-o pe Lucy Mercer.

Pe urmă, într-o bună zi, Lucy a dispărut. Nimeni nu a spus de ce, iar Anna nu a mai auzit nimic despre ea timp de câțiva ani.

Așa cum a aflat Anna mai târziu, nu a fost singura persoană care să fi descoperit ceva de admirat la Lucy Mercer. În vara când Anna avea optsprezece ani, s-a dus să stea la verișoara mamei ei, Susie Parish, în Newport, Rhode Island, pentru Săptămâna Tenisului³³. Era una dintre nenumăratele obligații mondene cu care Anna se confrunta ca debutantă în înalta societate și îi era groază de fiecare minut al acestor apariții mondene. La fel ca Sarah Churchill, Anna nu se simțea bine în rolul de debutantă în societate. Era stingheră și sfioasă. Nu o interesau toaletele elegante, dansurile sau întâlnirile cu tineri adecvați statutului ei în prezența unei însoțitoare onorabile. Simțea că era *forțată*³⁴ să-și facă debutul și era furioasă pe bunica și părinții ei, care o împingeau de la spate. Franklin și Eleanor erau remarcabil de moderni în concepțiile lor sociale și politice, numai că modernismul lor nu se aplica și la ceea ce așteptau de la fiica lor. Inconsecvența

mamei ei, în mod special, o surprindea pe Anna. Eleanor critica în permanență regulile prostestii și persoanele anoste care alcătuiau această parte a societății, dar totuși o introducea pe fica ei în același sistem, pe care pretindea că îl disprețuia.

Frământările Annei legate de rolul ei de debutantă în lumea mondenă au fost înlocuite repede de alte sentimente mult mai dureroase. Verișoara Susie era o bârfitoare teribilă. Într-o bună zi, Susie s-a apucat să-i povestească Annei despre „un lucru îngrozitor”³⁵, care se petrecuse în urmă cu câțiva ani. Când era secretar adjunct al Marinei, Franklin avusese „o aventură” cu o „altă femeie”³⁶. „Au fost „foarte multe cleveteli”³⁷ despre aventura lui în acea vreme, iar lumea se aștepta ca această femeie să fugă cu Franklin, însă „slavă Domnului că nu se întâmplase nimic”. „Nimic” însemna „divorț”. Susie susținea că până și Anna o cunoștea pe acea femeie: era Lucy Mercer.

Dintr-odată, anumite lucruri neplăcute care o nedumeriseră pe Anna de ceva vreme au început să capete sens, ca de pildă, motivul pentru care Franklin a început³⁸ să stea din ce în ce mai puțin cu familia la Campobello, când era secretar adjunct la Marină. Sau de ce părinții ei, între care existase cândva o mare iubire romantică, sau oricum care fuseseră legați printr-o afecțiune reciprocă sinceră, subit păreau reci³⁹ unul cu celălalt. Sau de ce mama ei se hotărâse brusc să își construiască o vilă personală în pădure, la o distanță de aproape doi kilometri de casa familială. Anna nu știa ce să facă. Oricum, nu putea divulga nimănui cumplita povară pe care Susie Parish i-o aruncase pe umeri. Nici măcar pentru a verifica dacă era adevărat.

Anna a ținut ascuns în ea acest nefericit secret luni întregi după aceea, dar într-o zi, când era singură cu Eleanor acasă, aceasta a clacat nervos în fața fiicei ei. Ceea ce Susie Parish îi povestise Annei era adevărat. Așa cum i-a explicat acum Eleanor⁴⁰, după ce Lucy a încetat să mai lucreze pentru ea, în 1917, s-a înrolat în divizia pentru femei a Marinei, unde în scurt timp a ajuns să lucreze în biroul lui Franklin. Dacă fusese o coincidență sau intenționat, Eleanor n-a comentat, însă fără ca ea să bănuiască ceva, de aproape un an Franklin și Lucy avuseseră o aventură. Eleanor a aflat abia în 1918, când a descoperit un pachet cu scrisori de dragoste de la Lucy pentru Franklin, în timp ce desfăcea geamantanul acestuia la întoarcerea dintr-o călătorie în Europa. Furioasă și umilită, Eleanor i-a propus lui Franklin să divorțeze, însă un divorț ar fi distrus cariera lui politică. În schimb, Franklin a jurat să nu se mai vadă niciodată cu Lucy.

În adolescență, Anna fusese mereu supărată pe mama ei, întâi fiindcă o trimisese la școală în Manhattan, iar apoi, pentru că o pusese cu tot dinadinsul să își facă debutul în societatea mondenă. Acum, ostilitatea de atunci s-a risipit imediat. Pentru prima oară, Anna era cu adevărat *furioasă* — *furioasă* pe Tata⁴¹, pentru suferința pe care i-o provocase mamei ei. Considera că trebuia să aleagă de partea cui să fie⁴². Deși ea și Eleanor nu fuseseră niciodată apropiate, Anna simțea o solidaritate naturală cu mama ei ca femeie. În subconștientul ei, a încolțit o teamă obsedantă. Dacă o femeie ca mama ei fusese înșelată în căsnicie, se gândea Anna cu spaimă, însemna că într-o bună zi același lucru „ar putea foarte ușor”⁴³ să mi se întâmple și mie“.

Deși Franklin îi promisese lui Eleanor să o scoată pe Lucy din viața lui, nu s-a ținut de cuvânt. În 1920, Lucy s-a măritat cu Winthrop Rutherford, un văduv bogat cu șase copii, însă Franklin și Lucy au continuat să își scrie din când în când. Franklin a aranjat chiar, cu discreție, ca Lucy să participe la prima lui inaugurare prezidențială, în 1933. Mai târziu, după ce Winthrop Rutherford a suferit un atac cerebral, în 1941, Roosevelt a făcut uz de influența lui ca să-l ajute pe soțul lui Lucy să fie tratat la Walter Reed Army Medical Center din Washington, D.C. Trei ani mai târziu, în martie 1944, Rutherford a murit, lăsând-o văduvă pe Lucy la vârsta de cincizeci și trei de ani.

Într-o seară, cam după trei luni de la moartea lui Rutherford, Franklin i-a pus Annei o întrebare. Era la începutul verii, după doar câteva luni de când Anna se mutase înapoi la Casa Albă. Eleanor plecase pentru aproape⁴⁴ patru săptămâni în Hyde Park, lăsând-o pe Anna să îndeplinească oficiile de primă doamnă, pe durata absenței ei. Ar deranja-o cumva pe Anna, a întrebat FDR, dacă el „ar invita la cină⁴⁵ o prietenă foarte apropiată”? Era ceva neobișnuit să întrebe așa ceva. Ca președinte, putea invita pe oricine, dacă așa voia el, indiferent dacă acum ea juca rolul de amfitrionă. Dar Anna a ghicit imediat cine era probabil acest misterios musafir la cină. Și totodată, de ce tatăl ei o întrebase dacă o deranja. De fapt, nu avea nevoie de permisiunea, ci mai degrabă de binecuvântarea ei. Oaspetele avut în vedere era Lucy.

De peste douăzeci de ani, amintirea despre cele întâmplate cu Lucy plutise ca o umbră deasupra familiei. Acum, Anna se vedea nevoită să se confrunte cu o amintire dureroasă, înăbușită în suflul ei de atâta vreme. În mintea ei, a revăzut-o ca aieva pe mama ei distrusă sufletește din cauza acelei aventuri; la fel, i-a revenit în gând și furia pe care o simțise atunci față de tatăl ei. Acesta o punea acum pe Anna într-o poziție absolut nedreaptă. În esență, întrebând-o dacă avea să ascundă de mama ei o vizită din partea lui Lucy, tatăl ei îi cerea de fapt să menajeze un părinte în detrimentul celuilalt. Putea s-o fi invitat pe Lucy într-o seară când Anna nu era prezentă la Casa Albă, dar poate că în subconștientul lui avea nevoie de o persoană cu care să împartă povara vinovăției pe care o simțea, fiindcă abuzase de încrederea soției lui. Și totuși, era atât de grav bolnav, din păcate. Era cumplit să fii nevoit să iei în pripă o asemenea decizie⁴⁶.

Anna a încercat să privească situația fără patimă, lăsând deoparte orice aspect personal și emoțional, așa cum procedase întotdeauna când apăreau necazuri între cei pe care îi îndrăgea. Anna știa că viața într-o căsnicie era departe de a fi perfectă. Putea fi urâtă și complicată. Primul ei mariaj, cu Curtis Dall, confirmase acest lucru, nu în ultimul rând atunci când, în timpul unui scandal, el aruncase spre ea cu un cuțit de bucătărie⁴⁷, care nimerise pe perete exact deasupra capului Annei. Frații ei divorțaseră de trei ori, iar ea începuse o aventură cu John Boettiger înainte de a fi divorțat de Curtis. Și, oricât de mult îl adora pe John și își dorea cu încredințare ca mariajul lor⁴⁸ să fie reușit, știa că John era bântuit de gânduri negre, pe care ea nu știa cum să i le alunge. Anxietatea și deprimarea lui din perioada când a fost concentrat erau o manifestare a stării pe care o avea, însă semnele începuseră să se observe cu mult înainte. În loc să înfrunte direct aceste

probleme, Anna a mers mai departe, de parcă n-ar fi fost nimic în neregulă.

A-l critica pe tatăl ei sub pretextul caracterului sacru al căsniciei ar fi fost o ipocrizie. Mai mult chiar, părinții ei aveau peste șaizeci de ani, o vârstă când nimeni, și cu atât mai puțin copiii lor, nu mai aveau dreptul să spună: „Nu trebuie să faci asta“⁴⁹ sau „Nu trebuie să te vezi cu această persoană“. A conchisă că „viața personală a acestor oameni“ nu era „treaba“ ei, ca și cum „acești oameni“ nu ar fi avut nicio legătură cu ea.

Dar oricât de analitic ar fi privit Anna situația, problema *era* emoțională și profund personală. Tatăl ei era pe moarte, iar ea era dispusă să facă orice, pentru a-i da liniștea și confortul necesar ca să înfrunte inevitabilul. Privindu-l, Anna se gândea în sinea ei: „Iată un om care⁵⁰ niciodată nu s-a mișcat fără să fie înconjurat de oameni“. Un om care nu putea să se mai miște prin forțe proprii. Toată viața de adult fusese trăită în slujba țării lui, confruntându-se cu cele mai teribile decizii, zi după zi, la cârma unei națiuni în vreme de război: Viețile cui aveau să fie cruțate? Câți soldați erau oameni de sacrificiu? Cât valora viața civililor inamici, în comparație cu viața unui soldat aliat? Nu a avut niciodată o clipă de răgaz în care să nu se confrunte cu aceste decizii cumplete și cu interesele rivale ale celor care îl înconjurau, fiecare urmărind să promoveze un anumit plan. Franklin era infirm și Lucy era văduvă. Întâlnirile dintre ei aveau să conștina cel mult, probabil, din rememorarea fericirii de odinioară, în contextul unei conversații relaxate și vesele, timp de câteva ceasuri. Iar dacă astfel FDR putea avea parte de câteva momente de bucurie în această lume lipsită de bucurii, cum să-l priveze Anna de așa ceva?

Prin urmare, a fost de acord să facă pregătirile necesare. Dineul a fost stabilit⁵¹ pentru seara zilei de 8 iulie, după ce FDR încheia cele trei zile de convorbiri cu liderul francez Charles de Gaulle la Casa Albă. Anna urma să aranjeze ca Lucy să intre prin Poarta de Sud-Vest, lângă Executive Office Building, și nu pe ușa din față. Majordomul de încredere al președintelui, Alonzo Fields, avea să servească la dineu. Lista oaspeților, care adesea era făcută publică, avea să rămână privată. Eleanor nu trebuia să afle vreodată. Anna a ajuns să-și dea seama⁵² că nu avea motive să se simtă vinovată.

La ora 6:30⁵³, în seara zilei de 8 iulie 1944, un automobil negru a oprit discret la o casă cu patru etaje de pe Q Street, situată exact peste Rock Creek, privind din Georgetown. Un bărbat ședea înăuntru. O doamnă elegantă cu părul șaten-deschis și ochi albaștri a ieșit din casă și s-a suit în vehicul. Apoi, mașina a pornit spre sud-est pe străzile din Washington, unde a trecut printr-o poartă pe 17th Street NW și a străbătut aleea lungă în jurul peluzei sudice a Casei Albe până la ușa de sub South Portico.

Anna și soțul ei, John, așteptau în biroul lui FDR, când ușa s-a deschis și președintele a intrat pe scaunul lui cu roțile. Lucy Mercer Rutherford era lângă el. Anna nu o mai văzuse pe Lucy de când avea unsprezece ani. Franklin îi scrisese odată lui Lucy despre fiica lui. „Anna este un om minunat și drag“⁵⁴, a spus el. „Mi-aș dori așa de mult să o cunoști.“ Acum, Franklin i-a prezentat-o din nou Annei pe femeia care îi provocase mamei ei atâta suferință.

Orice temeri ar fi existat, poate, în sufletul Annei în legătură cu această întâlnire, s-au risipit toate imediat. Lucy era exact la fel de atrăgătoare, afectuoasă și scilipitoare, cum și-o amintea ea. Era „prietenoasă“, dar totuși „maiestuoasă“⁵⁵, cu „o demnitate și o prestanță înăscută, care impuneau respect“. Când au intrat în sala dineului, verișoarele lui FDR, Daisy Suckley și Polly Delano, două doamne nemăritate, la vreo cincizeci și ceva de ani, care erau întotdeauna o companie plăcută și știau să fie discrete, au venit și ele. Conversația a fost „lejeră și veselă“, în timp ce majordomul le-a servit la masă. Nimic nu a fost inoportun la acest eveniment.

În ciuda celor întâmplate cu mulți ani în urmă, Anna și-a dat seama repede că îi era „recunoscătoare“⁵⁶ lui Lucy. Pentru Franklin, aceasta însemna amintiri dragi din vremuri mai fericite: zile de vară navigând pe fluviul Potomac și o perioadă înainte de Marea Depresiune, înainte de război și, poate cel mai important, înainte de poliomielită. Lucy era „liniștită și neostentativă“, ascultând atentă povestirile lui Roosevelt, nepretinzând niciun fel de atenție pentru ea. Spre deosebire de aproape toți cei din lumea lui FDR, Lucy nu voia nimic de la Franklin. Căuta doar să dea. Sub acest aspect, semăna mult cu Anna. Ceea ce putea Lucy să dea erau câteva ore prețioase, libere de presiunea necurmată a președinției. Cu toate calitățile admirabile ale lui Eleanor, Anna și-a dat seama că, din păcate, mama ei „nu era capabilă“⁵⁷ să-i ofere așa ceva“.

Eleanor nu era odihnitoare ca persoană. Se părea că, în opinia ei, odihna era un fel de răsfăț, chiar și cele treizeci de minute înainte de cină, când Franklin organiza, seară de seară, „Ora copiilor“, făcând pe barmanul și pregătind pahare cu cocteiluri (cu mult vermouth) pentru prietenii lui. Eleanor venea și ea câteva minute la sfârșit, ca să bea un singur cocteil, pe care îl „înghițea dintr-o sorbitură“⁵⁸. Anna își amintea de o seară în mod special. Mama ei venise în cameră, decisă să discute niște treburi. Anna nu mai ținea minte despre ce fusese vorba — „blocase definitiv“ din memorie acea informație. Eleanor se așezase vizavi de soțul ei cu un teanc de hârtii și spusese: „Uite, Franklin, vreau să discut cu tine despre asta“. Instinctiv, Anna s-a gândit: „Oh Doamne, (tata) *o să explodeze*“. Ca la comandă parcă, FDR a izbucnit nervos. A luat toată stiva aceea de documente și le-a aruncat spre Anna, răstindu-se: „Fato, ocupă-te tu de astea mâine“. Erau atâtea hârtii acolo, Anna a simțit că „se desface parcă podeaua sub ea“. Cu o stăpânire de sine incredibilă, Eleanor s-a ridicat în picioare, s-a oprit o fracțiune de secundă, a spus „îmi pare rău“ și s-a dus să vorbească cu altcineva. Franklin și-a luat paharul cu băutură și a început să povestească ceva. Nimeni nu a mai zis nimic despre incident, însă tensiunea a plutit în atmosferă toată seara.

Pe toată durata acelei veri și toamne, Franklin a continuat să se vadă în secret cu Lucy. Uneori, venea ea la Casa Albă, la masă, unde ori Anna, ori verișoarele lui Franklin, Daisy și Polly, erau întotdeauna prezente. Sau, discret, el o lua de la casa surorii ei de pe Q Street și mergeau la o plimbare relaxantă cu mașina. A dus-o chiar într-o excursie de o zi la vila prezidențială de la Camp David, poreclită de FDR „Shangri-La“. Deși cei de la Secret Service aveau un nume conspirativ — „Mrs. Johnson“⁵⁹ — pentru Lucy, Anna nu considera că aceste întâlniri erau

„clandestine“⁶⁰. De fapt, a ajuns să le considere oportune și să le aprecieze. Anna și tatăl ei nu discutau niciodată despre legătura lui cu Lucy ca despre o „relație“, ci doar ca despre o „prietenie“. Veghind la binele acestei legături, Anna s-a apropiat și mai mult de tatăl ei, singurul om pe care îl iubea mai presus de toți ceilalți. Ca păstrătoare a secretelor lui, Anna se făcuse indispensabilă.

Când Franklin și Anna au plecat la Ialta, Lucy devenise incontestabil o prezență stabilă în viața lor. În prima zi a voiajului lor pe mare, Anna ședea singură cu tatăl ei pe puntea vasului USS *Quincy*, care naviga atunci în lungul coastei Virginiei. În acest răstimp, Roosevelt i-a povestit Annei despre nenumăratele specii de păsări care puteau fi întâlnite de-a lungul țărmului. Dintr-odată, s-a întrerupt din această discuție și, cu dezinvoltură, a zis: „Uite, acolo⁶¹ e locul unde a crescut Lucy“, de parcă ar fi fost cel mai natural lucru din lume. În 30 ianuarie, ziua de naștere a lui FDR, acesta a primit o surpriză specială⁶², când stewardul navei i-a adus tava cu micul-dejun. Era un cadou de la Lucy și Daisy, verișoara lui FDR. Acestea bătuseră toate magazinele, firav aprovizionate din păcate, din Washington, D.C., în căutarea unui dar de ziua lui și adunaseră un pachet plin de fleacuri de tot felul: șervete de masă din pânză⁶³ pentru Warm Springs, piepteni de buzunar⁶⁴, un termometru de cameră și o brichetă șmecheră care nu se stingea la vânt. Era un amestec ciudat de obiecte, însă Franklin a fost încântat. I-a spus Annei că uitase complet de ziua lui, „până nu a sosit acest pachet“⁶⁵.

De la Eleanor⁶⁶, în schimb, Franklin nu a primit o felicitare de ziua lui, ci o misivă despre dificultățile cu care se confrunta fostul lui vicepreședinte, Henry Wallace, pentru a primi confirmarea Senatului ca secretar al comerțului, așa cum îl nominalizase FDR. Era singurul mesaj pe care îl primise de la Eleanor, de când plecaseră din Washington.

După ce au ajuns la Ialta, au trecut zilele, una după alta, fără ca alte mesaje să mai sosească de la Eleanor. „N-am primit niciun rând⁶⁷ de la ea de când am plecat, iar (FDR) n-a menționat că ar fi avut vreo veste de la ea“, îi scria Anna lui John în 7 februarie. Și nici nu era vreo problemă legată de poștă. Anna primise scrisori de la John⁶⁸ și de la copiii ei mai mari din prima căsătorie, Ellie și Curtis, care învățau la o școală cu internat în San Francisco și, respectiv, Lake Geneva, Wisconsin. Ba primise chiar și un mesaj de la Johnny, băiețelul ei de cinci ani, care se distra pe cînte jucându-se de-a ortografia și citind cu tati cărți despre uriași și vrăjitoare. O ruga el frumos, i-a transmis Johnny prin taică-său, să-i trimită și lui o scrisoare „cu poze hazlii⁶⁹ în ea“!

Când Franklin și Anna au plecat la dineul lui Stalin în 8 februarie, cu FDR chinuit de acel *pulsus alternans*, tot nu primiseră nicio veste de la Eleanor. E „o situație foarte tristă“⁷⁰, i-a spus Anna lui John. „Singurele dăți când mi-a pomenit de ea în această călătorie au fost ca să se plângă de atitudinea ei față de lucrurile pe care el le făcea și oamenii pe care el îi îndrăgea.“ Franklin și Eleanor erau la peste opt mii de kilometri depărtare unul de celălalt, dar Anna tot se trezea făcând pe arbitru între ei. Îi spunea lui John: „Doamne, ce norocoasă am fost să pot vedea toate astea — dar cât de FERICITĂ voi fi să te pot îmbrățișa și

să mă strângi tare la pieptul tău până mi se taie respirația“.

Poate că gândindu-se la relația complicată a părinților ei, Anna a simțit imboldul să își încheie scrisoarea pe un ton sentimental. Era hotărâtă să facă astfel încât căsnicia ei să fie trainică și reușită, în ciuda neliniștilor pe care le simțea din cauza stării lui John. „Treaba asta cu despărțirea este o mare tâmpenie, iubitule“, scria ea, umplând scrisoarea cu preaplinul dragostei ei, fiindcă dorea cu disperare o motivație pentru el și ea, deopotrivă. Din nou, însă, Anna prelua povara de a-i susține pe cei dragi. „Tânjesc nespus să fiu în SUA, în toate nopțile și zilele noastre, în toate trăirile, activitățile și distracțiile noastre. După toți acești ani, pe tine TE DORESC mai presus de toate și mai mult decât orice pe lumea aceasta — și în aceea ce va veni, dacă voi putea aranja asta.“

8 FEBRUARIE 1945

În timp ce mergea cu mașina la Vila Koreiz pentru dineul lui Stalin, Kathleen se simțea „groaznic de jenată”¹. Fusese invitată la banchet împreună cu Anna și Sarah, însă nu își dăduse seama decât prea târziu, că invitația ei venise în detrimentul altora. Prin participarea lui Kathy, unul dintre șefii de stat-major, fie generalul Marshall ori amiralul King, aveau să rămână pe dinafară. Chiar dacă, în sinea ei, Kathy nu prea punea preț pe deferența față de ierarhia politică și socială, totuși pur și simplu nu era corect ca ea să fie prezentă la banchet, în timp ce conducătorii armatei și ai marinei lipseau de la eveniment. Kathy știa câte „resentimente și orgolii rănite” se nășteau în sufletul „persoanelor omise de la reuniunile mondene”, mai mult chiar decât de la „cele oficiale”. Se dusesse imediat la Anna și îi spusese: „Pentru numele lui Dumnezeu”, te rog „modifică lista și scoate-mă pe mine de-acolo”. Averell a încercat și el să intervină, însă Anna a refuzat să facă vreo schimbare. FDR dorea ca dineul să fie o „petrecere de familie”. Printre cei zece meseni alocați lui, îl inclusese și pe Ed Flynn, influentul politician democrat din New York și unul dintre cei mai apropiați consilieri ai săi. Flynn nu avea niciun amestec în problemele oficiale și fusese inclus convențional în anturajul lui Roosevelt, pentru a servi drept reprezentant catolic la discuțiile de după conferința de la Moscova legate de problema religiei în Uniunea Sovietică. Se părea totuși că se afla la Ialta în primul rând pentru a servi drept companion favorit al lui FDR. Până acum, își petrecuse timpul făcându-și de lucru în camera pe care o împărțea² cu doctorul Bruenn, unde bea ceai³ turnat dintr-un samovar imens, sau stând așezat⁴ pe terasa Palatului Livadia, de unde contempla marea. Cu Flynn și Kathy⁵ incluși amândoi pe listă, Marshall și King rămâneau pe dinafară.

Asemenea lui Kathy, și Averell se simțea stânjenit din cauza acestor aranjamente. Oricât de neplăcut afectați erau de această chestiune, Marshall și King nu au spus nimic, însă situația avea să pară⁶ foarte ciudată dacă britanicii și sovieticii își aduceau comandanții militari, așa cum cu siguranță avea să fie. În timp ce automobilul lor șerpuia pe drumul de coastă întunecat, Averell s-a întors spre Kathy și i-a zis că, dacă tot venea la dineu, „ar face bine măcar⁷ să țină un

discurs pe rusește“. Anna și Sarah oricum nu ar fi în stare să țină un toast ca lumea în rusă, așa că „prețul“ pentru „biletul ei la banchet“⁸ avea să fie un toast în numele celor trei fice.

Lui Kathy i s-a făcut „inima cât un purice“⁹. Chiar și „un toast în engleză ar fi fost destul de greu de ținut“. Dar un toast în limba rusă — de față cu Stalin, Molotov, ambasadorii sovietici și șefii de stat-major ai Armatei Roșii — este cu atât mai „însământător“. Însă oricât de stresantă era această perspectivă, a trebuit să recunoască, în timp ce mașina oprea în fața Vilei Koreiz, că „ideea era bună“.

Deși Averell se aventurase până la Vila Koreiz de câteva ori în acea săptămână, pentru Kathy aceasta era prima vizita la reședința lui Stalin. La fel ca Livadia, Vila Koreiz fusese proiectată de arhitectul Nikolai Krasov. Era construită din piatră cenușie într-un stil arhitectural italianesc, cu aripi de clădire rectangulare; liniile severe erau îndulcite prin terase arcuite și ferestre care se deschideau spre un parc cu vegetație luxuriantă. Această clădire era mai mică și mai intimă decât Palatul Livadia, fiind mai degrabă potrivită pentru o petrecere de weekend, decât pentru un summit internațional.

Odată ce intrai înăuntru, devenea evident de ce banchetul fusese limitat la treizeci de persoane. Kathy a observat că lungă masă dreptunghiulară¹¹ din sufrageria de protocol era aproape la fel de mare ca încăperea propriu-zisă, lăsând loc doar pentru două plante tropicale în ghivece și un șemineu din marmură ca decor. Masa fusese așternută pentru câte paisprezece locuri pe fiecare latură și câte un loc în fiecare capăt. Întrucât la banchetele politice sovietice nu participau în mod uzual tinere, Kathy era curioasă¹² să vadă unde aveau să fie plasate la masă cele Trei Micuțe.

Pe măsură ce oaspeții se adunau la banchet, Kathy s-a lămurit că, într-adevăr, celelalte delegații își aduseseră șefii militari. Britanicii erau reprezentați printr-un efectiv complet al ofițerilor de stat-major: șeful Statului-Major General Imperial, feldmareșalul sir Alan Brooke; mareșalul Forței Aeriene Regale, sir Peter Portal; amiralul flotei, sir Andrew Cunningham; aghiotantul militar principal al lui Churchill, generalul Hastings „Pug“ Ismay; și feldmareșalul sir Harold Alexander. Tot la fel, amiralul Nikolai Kuznețov, generalul Aleksei Antonov și mareșalul Serghei Hudiakov, ai Marinei, Armatei și, respectiv, Aviației sovietice, erau prezenți și ei la dineu. Britanicii și sovieticii erau nedumeriți de ce¹³ amiralul Leahy era singurul membru al forțelor militare americane prezent acolo, și asta doar în capacitatea sa de șef de stat-major particular al lui FDR. Dacă ar fi putut ea să aleagă, Kathy l-ar fi ales pe generalul Marshall în locul amiralului Leahy. Marshall devenise repede unul dintre participanții ei preferați la conferință, întrucât se pricepea să spună cele mai bune¹⁴ povestiri de război. În același timp, Leahy ajunsese să-i displace în mod categoric. Kathy îl auzise întâmplător pe Leahy expunându-și opinia despre francezi în ziua precedentă. „Dumnezeule, dar îi urăște¹⁵ pe francezi“, îi scrisese ea Pamelei. „Are stofă de partizan al lozincii «lăsați America în pace»“, nota ea, „ceea ce în mintea mea nu e prea departe de izolaționism... N-am cum să fiu de acord cu el.“

Averell a lăsat-o pe Kathy să îl caute pe Peter Portal, care pleca¹⁶ la Londra peste două zile și promisese să ducă în țară o scrisoare de la Averell pentru Pamela. Deși era rivalul lui Averell în această chestiune sentimentală, Portal se gândea probabil că Averell urma să mai rămână la Moscova o perioadă de timp și că, astfel, nu prea putea să-i facă lui concurență — iar aducerea scrisorii i-ar oferi lui Portal pretextul de a se vedea imediat cu Pamela la Londra. Problema era că Averell nu își compusese încă scrisoarea. I-a spus lui Portal că avea să scrie ceva după dineu, ca să poată avea gata scrisoarea a doua zi dimineată. Cum însă era puțin probabil ca banchetul să se termine înainte de miezul nopții, Portal se îndoaia foarte mult că se va întâmpla asta.

Kathy privea în jurul ei prin sală. Pe lângă Churchill, Stalin și Roosevelt, comandanții militari, cei trei miniștri de Externe, cei trei interpreți, plus Sarah, Anna și Ed Flynn, ceilalți oaspeți erau Jimmy Byrnes (acum aparent calm și stăpânit); ambasadorul britanic în Uniunea Sovietică, Archie Clark-Kerr; omologul lui sovietic, Fiodor Gusev; și Andrei Gromiko, ambasadorul sovietic în Statele Unite. Adjuncții lui Molotov, Ivan Maiski și Andrei Vișinski, erau și ei de față. Harry Hopkins se retrăsese din nou în patul lui și nu avea să vină la dineu.

Kathy îi cunoștea sau oricum îi recunoștea pe toți oaspeții, în afară de un singur om, care rămăsese în marginea sălii. Acesta era șeful NKVD-ului, Lavrenti Beria, până acum, pentru occidentali, doar un nume fără chip. Stalin îl scosese în sfârșit din umbra culiselor.

Simpla prezență a lui Beria era suficientă pentru a face pe orice cetățean sovietic să se înfioare și să pună la îndoială tot ce rostise vreodată sau orice cunoștință cu care se întâlnise vreodată, de teamă ca nu cumva ceva din trecut să fie răstălmăcit și interpretat drept trădare. Chiar și cei mai puternici colegi ai lui Beria din Politburo simțeau această amenințare. Nikita Hrușciov, pe atunci prim-secretar al Partidului Comunist din Ucraina, comenta că, ori de câte ori Beria apărea la Moscova, „viața lui Stalin¹⁷ și a grupului care se formase în jurul lui căpăta un specific complet diferit“. Chiar și Stalin i-a spus la un moment dat lui Hrușciov că „invariabil Beria introduce un fel de frică sau competiție legată de cine va bea cel mai mult“. La o reuniune precum acest banchet de la Ialta, efectele destabilizatoare ale alcoolului puteau acționa în avantajul lui Stalin.

Kathy îi cunoștea bine pe unii dintre subalternii lui Beria. În timpul primei ierni petrecute la Moscova, Kathy îi trimisese o scrisoare lui Clementine Churchill despre adaptarea la viața din Uniunea Sovietică. După cum îi povestea ea doamnei Churchill, „uneori duminicile¹⁸ mergem toți la schi... «Toți», adică noi doi plus cei patru flăcăi NKVD din preajma lui Averell. Unul își pune schiuri și încearcă zadarnic să se țină după Averell, iar ceilalți se postează în puncte strategice pe deal“. Lui Kathy îi plăcea să-i numească „îngerii“ lui Ave¹⁹, fiindcă veșnic păreau să zboare în jurul lui, deși, cum îi spunea ea soției premierului, „nu pot să-mi dau seama²⁰ dacă sunt acolo ca să-l protejeze pe Averell, sau ca să-i protejeze pe alții de Averell. În orice caz, sunt extrem de utili ca să care diverse lucruri... nu uită niciodată, se pare, de chibrituri!“ Deși dezinvoltă, ca de obicei, în comentariile ei, Kathy știa că, de fapt, cu NKVD-ul nu era de glumit.

Pe Kathy, o intriga apariția subită a lui Beria. Uitându-se la el acum pentru prima oară, a observat că era „mic și gras”²¹, cu niște lentile groase care îi dădeau un aer sinistru“, și totuși, ceva în înfățișarea lui îl făcea simultan să pară „de-a dreptul cordial“. Pentru Kathy, prezența lui Beria era deconcertantă, dar nu de temut — în fond, ea se afla într-o poziție protejată.

Nu putea să-i facă rău în mod direct. Cu toate acestea, știa că Beria era într-adevăr „cel mai înfricoșător om“ pe care îl întâlnise vreodată. Beria părea să se hrănească din spaima pe care, aproape fără excepție, o inocula oamenilor, iar această frică plăsmuită automat îi permitea lui, și prin extensie lui Stalin și regimului sovietic, să controleze indivizi și să subjuge poporul. Când venea vorba de manipularea occidentalilor, tacticile trebuiau să fie mai subtile. NKVD-ul nu îi putea amenința fățiș pe Churchill, Roosevelt sau Harriman prin arestări, denunțuri sau procese și condamnări bazate pe probe puține sau zero, cum era tratamentul lor standard față de dușmanii politici din interiorul Uniunii Sovietice. Dar existau alte căi de a exercita presiuni asupra unor oameni cu un asemenea statut internațional.

Fără știrea lui Kathy, în urmă cu câteva săptămâni, în ianuarie, Averell avusese o întâlnire ciudată cu unul dintre adjuncții lui Beria, Pavel Sudoplatov²², pe care îl cunoscuse la o ședință la Ministerul Afacerilor Externe. Sudoplatov a fost prezentat drept Pavel Matveev de la Consiliul de Miniștri, care se presupunea că supraveghea organizarea conferinței. După această ședință, Sudoplatov l-a invitat pe Harriman la dejun la un restaurant gruzin din Moscova, pentru a continua conversația lor despre pregătirile pentru Ialta. În timpul acestei întâlniri, Sudoplatov spera să îl determine pe Harriman să discute despre poziția americanilor în privința chestiunilor mai delicate ale conferinței, cum era îndeosebi Polonia. NKVD-ul a înregistrat conversația cu scopul de a analiza, pentru Stalin, profilul psihologic al lui Harriman, însă reacțiile lui Harriman nu au dezvăluit mare lucru.

Frustrat, Sudoplatov a recurs la o tactică străveche, pentru a-și persuadea ținta să colaboreze. Cu multă politețe, agentul NKVD i-a sugerat lui Harriman „să privească mai atent”²³ la aventurile fiicei lui în Moscova, fiindcă relațiile ei cu anumiți tineri ruși ar putea să îi provoace necazuri“. Harriman însă, care dedusese deja că „Matveev“ era agent NKVD, a ignorat aluziile la faptul că fiica lui s-ar fi combinat cu niște crai nepotrivii. Kathy avea multe cunoștințe în rândul rușilor întâlniți la schi sau la balet, însă relațiile cu ei erau pur platonice. Îi plăcea să glumească despre acești indivizi în scrisorile adresate surorii ei, spunând despre unul sau altul dintre membrii mai simpatici ai aparatului de stat sovietic, că era iubitul ei rus sau ceva asemănător, însă asta era doar o farsă. Ieșirile mondene aprobate, cu tineri ruși, reprezentau pentru Kathy ocazii bune de a-și ameliora cunoștințele de limbă rusă. Sudoplatov a ținut să-i sublinieze lui Harriman că avertizările lui în privința lui Kathy erau „foarte prietenești”²⁴. În niciun caz nu era vreo „amenințare de șantaj“. Harriman era „extrem de respectat“ de către Stalin, a insistat el. „Scopul“ acelor remarci era să-i arate că familia Harriman se plasa „dincolo de orice provocări din partea noastră“ și că nu trebuiau să aibă

rețineri în a discuta „orice chestiuni delicate, atât de ordin personal, cât și diplomatic“. Imperturbabil, Harriman l-a refuzat și s-a interesat dacă aveau să existe cantități adecvate de votcă și caviar pentru delegați la Ialta, continuând astfel mascarada cum că Sudoplatov era cel care se ocupa de asemenea aranjamente. La sfârșitul întâlnirii, Sudoplatov i-a dat lui Harriman un serviciu de ceai, cadou din partea guvernului, și și-a luat tălpășița, fără să fi reușit să-și atingă obiectivele.

Deși Beria și NKVD-ul nu izbutiseră să-l intimideze pe Harriman, se găseau întotdeauna noi ținte de urmărit și o varietate de căi de a le prinde în capcană. Beria s-a îndreptat acum spre o persoană aflată convenabil la câțiva pași de el și care făcea conversație cu niște delegați.

Asemenea lui Kathy și Annei, Sarah sosise cu tatăl ei la Vila Koreiz cu câteva minute înainte de ora 9 seara. Ca întotdeauna, era foarte șic în uniforma ei albastră, cu cravata dreaptă pe piept, cu nasturii sclipitori. Încălcând un pic regulamentul privind purtarea uniformei, Sarah își prinsese la rever broșa²⁵ pe care Svetlana, fiica lui Stalin, i-o trimisese în dar. Nu încăpea vreo îndoială că această minoră infracțiune nu ar fi fost iertată, fiind de fapt un gest amical în favoarea alianței britanico-sovietice.

Kathy avusese poate rețineri în privința participării la această petrecere, însă Sarah nu avea asemenea scrupule. La dineurile oferite de tatăl ei, Sarah fusese înconjurată de la o vârstă fragedă de oameni aflați în poziții înalte, bogați și puternici, inclusiv legendarul diplomat, ofițer și expert britanic în Orientul Mijlociu — T.E. Lawrence, sau starul filmului mut, Charlie Chaplin. Sarah participase deja la festinuri similare la Conferința de la Teheran. Dacă banchetul lui Stalin urma să fie pe jumătate la fel de impresionant ca dineurile pe care tatăl ei și FDR le oferiseră acolo, atunci invitația de aici nu era de refuzat.

În timp ce aștepta ca dineul să fie anunțat, Sarah, în picioare, stătea de vorbă cu „foarte prietenosul“ Ivan²⁶ Maiski, pe care îl cunoștea din perioada când acesta fusese ambasador al URSS în Marea Britanie, în primii ani ai războiului. Dintr-odată, grupul lor de doi a mai căpătat un membru, când un bărbat a apărut lângă ea. Era cam de înălțimea ei, purta pince-nez și avea dinții galbeni²⁷; fără să fie înfricoșător din punct de vedere fizic, prezența lui a aruncat imediat un vâl sumbru peste conversația lor. Sarah și-a dat seama repede că acesta era Beria, șeful OGPU, vechiul acronim sub care era cunoscută poliția secretă, înainte de a fi rebotezată NKVD.

În timp ce conferința se desfășura în sesiune plenară în acea după-amiază, Sarah, împreună cu aghiotantul naval al tatălui ei, comandorul Tommy Thompson, și un om trimis de sovietici ca ghid și interpret, se duseseră cu mașina să viziteze casa lui Anton Cehov, exact cum făcuse și Kathy Harriman, când aștepta sosirea tuturor la Ialta. Când Sarah și Thompson au ajuns la „Vila albă“, așa cum era cunoscută această „instituție culturală întreținută de stat“²⁸, au găsit o clădire destul de dărăpănată, cu o grădină lăsată în paragină. În casă locuia Maria Cehova, sora celebrului scriitor. Așa cum descoperise Kathy în timpul vizitei, bătrâna doamnă părea îngrijorată și speriată, când vorbea în prezența

interpretului și supraveghetorului rus. Sarah știa că franceza fusese limba elitei ruse înainte de Revoluție, iar ea însăși vorbea excelent franțuzește din moment ce studiasse la Paris, într-un pension pentru tinere de familie bună. De aceea, a încercat să comunice direct cu Cehova în acea limbă, pe care interpretul, din fericire, nu o înțelegea. Totuși, când frica s-a înrădăcinat adânc în om, obiceiurile formate pentru autoconservare nu sunt ușor de ignorat. Chiar și vorbind franțuzește, Cehova a rămas timorată și a refuzat să spună lucruri importante, de față cu acel interpret, fiindcă nu se știa niciodată.

Reticența Mariei Cehova era un exemplu grăitor al fricii pe care Beria și trupele de sub comanda lui o inoculau în inimile rușilor — chiar și în cazul surorii respectate a unuia dintre cei mai celebri fii ai Rusiei. Acum, șeful serviciului secret al lui Stalin stătea lângă Sarah, în picioare, așteptând ca ea să spună ceva. Dar ce-ar fi putut ea să spună, de fapt? Nu aveau absolut nimic în comun, iar el oricum nu era genul de om care să poată sta de vorbă amical. Sarah și-a scormonit mintea, sperând să găsească ceva banal de spus, pentru a umple acea tăcere penibilă. Și-a amintit atunci că delegații britanicii dibuieră niște ghiduri de conversație în rusă²⁹. De câteva zile, Peter Portal le studia cu atenție la ora mesei, iar Sarah prinsese și ea câteva cuvinte utile. În lipsa altor idei de conversație, a început cu lucrurile practice. Și-a luat o alură de actor, a ignorat emoțiile și, cu ajutorul lui Maiski, i-a recitat lui Beria primele câteva cuvinte rusești, care i-au venit în minte.

Primele câteva expresii — lucruri simple ca „da“, „nu“³⁰, „vă rog“, „mulțumesc“, „întră“, „nu-ți fă griji“ sau „ceai și cafea“ — nu au stârnit nicio reacție deosebită din partea lui Beria. Dar când a ajuns la ultima propoziție, și-a dat seama că, atunci când ai de-a face cu Beria, chiar și ceva prozaic poate crea necazuri. Ultimul enunț al lui Sarah a fost: „Îmi puteți da, vă rog, o sticlă cu apă fierbinte“³¹?“ (cu siguranță, o întrebare utilă în Marea Britanie sau în Uniunea Sovietică, în februarie).

Deși ea a vorbit pe un ton glumeț, aceste cuvinte inofensive au declanșat ceva în Beria, care instantaneu s-a transformat dintr-un individ rotofei cu mutră de intelectual, într-un agresor care folosea zeflemeaua cu tentă sexuală pentru a-și atinge scopurile politice. Măsurând-o din priviri pe Sarah, de la părul roșcat, la silueta ei zveltă și picioarele fine după anii de dans, s-a uitat lasciv la ea prin ochelarii lui rotunzi și a spus, în timp ce Maiski traducea: „Nu pot să cred³² că îți trebuie așa ceva! Eu aș zice că e suficientă văpaie în tine!“

Până ca Sarah să poată formula o replică la această remarcă lubrică, a fost anunțat începutul dineului. Spre deosebire de multe dintre femeile ghinioniste pe care Beria punea ochii, Sarah a fost salvată de la alte interacțiuni. Mai mult contrariată decât speriată de bizara întâlnire dinainte, Sarah a testat efectul replicii ei cu sticla-cu-apă-fierbinte pe Andrei Vișinski, omul cu „ochi scânteietori“³³, atunci când s-a așezat pe scaunul de lângă el, în capătul mesei. Probabil că Sarah și-a rostit întrebarea cu „multă convingere“, din moment ce Vișinski nu a luat-o drept o glumă, ci a răspuns „cu toată seriozitatea și nicidecum surprins, «De ce? Ești bolnavă?»“ Sarah a trebuit să recurgă la mimică

și pantomimă ca să-l facă să înțeleagă că ea doar glumise. Evident, pentru acest om, despre care Sarah nu știa că era procurorul de stat din spatele proceselor truate înscenate de Stalin în Marea Epurare din anii 1930, omul care condamnase la moarte cincizeci de critici și oponenți ai lui Stalin, umorul britanic nu avea traducere.

În același timp, o altă conversație inutilă avea loc sotto-voce în cealaltă parte a camerei. Jimmy Byrnes, cu talentul lui de a provoca scandal exact când un dineu tripartit era pe punctul să înceapă, s-a apropiat încetișor de președinte. Byrnes i-a spus cu tupeu lui Roosevelt că, după părerea lui, Aliații occidentali făcuseră o „gravă greșeală”³⁴ în acea după-amiază, susținând solicitarea lui Stalin pentru două voturi suplimentare pentru republicile sovietice în noua organizație a păcii.

Roosevelt nu avea niciun chef să audă ce avea de spus Byrnes, mai ales nu la o reuniune mondenă. L-a trimis la plimbare pe fostul judecător de la Curtea Supremă, spunându-i că el „nu a ridicat nicio obiecție”³⁵ la solicitarea lui Stalin, întrucât „nu voia să pună în pericol întreaga propunere pentru o organizație privind securitatea mondială”, după ce sovieticii acceptaseră în sfârșit să o susțină. Byrnes era bine-venit să ia prânzul cu el și Churchill în ziua următoare. Puteau astfel discuta îngrijorările lui Byrnes, însă „din păcate era prea târziu probabil să se mai modifice ceva”. Asta a fost tot ce a avut Roosevelt de spus pe acea temă. Byrnes a fost trimis să se așeze la locul lui pe cealaltă latură a lungii mese.

Oaspeții s-au instalat la locurile lor, unde îi aștepta o listă cu felurile de mâncare de la dineu. Din nou, meniul era copios, cu intenția de a-i epata pe meseni, oferindu-le tot ce era mai bun în bucătăria locală: icre roșii, hering³⁶, *balic* — un fel de batog de nisetră, friptură rece de porc, brânzeturi, piftie de rață, somon în sos de șampanie, chefal, scrumbie prăjită, kebab de miel, file de vițel, pilaf de prepeliță, potârniche albă, două preparate diferite din carne de pui, conopidă pane, fructe și cafea. În semn de prețuire a originii gruzine a lui Stalin, s-au servit la desert *sugicuri*, un fel de suluri ca niște lumânări, făcute din nuci, ciocolată și stafide înșirate pe sfoară și, înmuiate într-un amestec de must fiert, cu făină și pastă de fructe, și atârinate apoi la uscat. Stalin ședea la mijlocul mesei³⁷ lungi, flancat de Roosevelt în dreapta și de Churchill în stânga, avându-i pe cei trei miniștri de Externe exact în față, pe cealaltă latură a mesei. Sarah era așezată mai încolo, în rând cu tatăl ei; Anna era în aceeași poziție, dar pe partea lui FDR. Sovieticii o plasaseră pe Kathy vizavi de Sarah și între Chip Bohlen și generalul Antonov, de la Armata Roșie. Averell Harriman era cu două scaune mai departe de Antonov, lângă feldmareșalul sir Alan Brooke.

Imediat ce toți s-au așezat pe scaune, paharele au fost umplute cu votcă și vin. Molotov, servind drept³⁸ maestru de ceremonii, a dat semnalul începerii discursurilor. Stalin s-a ridicat în picioare și a deschis festivitățile cu un toast în onoarea gentlemanului așezat în stânga lui.

„Propun un toast pentru³⁹ conducătorul Imperiului Britanic, cel mai curajos dintre toți prim-miniștrii din lume... care, atunci când toată Europa era pe punctul de a ceda în fața lui Hitler, a spus că Marea Britanie va rezista și va lupta singură împotriva Germaniei, chiar și fără aliați... Să bem în sănătatea lui!

Oameni ca el se nasc o dată la o sută de ani!“

Deși nu obișnuia să se uite în ochii cuiva⁴⁰, mai mult de o fracțiune de secundă, cuvintele lui Stalin păreau sincere. În general, conducătorul sovietic i se părea lui Sarah „o figură înfricoșătoare⁴¹... cu niște ochi de urs“, în care lumina se reflecta cu o intensitate asemănătoare „razelor unui soare rece oglindite în ape întunecate“. Dar Stalin avea, de asemenea, „un grandios simț al umorului⁴², la fel de formidabil și ager“ ca al tatălui ei. În seara aceea, părea să fie „într-o formă extraordinară“⁴³.

În opinia lui Sarah, tonul lui era „prietenos și vesel“, iar larghețea autentică, de care părea să dea dovadă, era impresionantă.

Apoi, Churchill s-a ridicat în picioare pentru a răspunde începutului generos făcut de Stalin: „Nu este nicio exagerare⁴⁴ sau vreun compliment pompos când spun că noi considerăm viața mareșalului Stalin nespun de prețioasă pentru speranțele și inimile noastre. (Negreșit, bodyguardul deghizat stângace în chelner îmbrăcat jerpelit⁴⁵, care stătea postat direct în spatele lui Stalin, a fost de acord.) Au existat mulți cuceritori⁴⁶ în istorie, însă doar câțiva dintre ei au fost și oameni de stat, iar cei mai mulți dintre ei au prăpădit roadele victoriei în involburările care au urmat războaielor lor... Pășesc în această lume cu mai mult curaj și speranță, știind că mă bucur de prietenia și afecțiunea acestui mare om“.

Când Churchill a terminat de vorbit, diplomații s-au ridicat de la locurile lor și, ocolind masa⁴⁷, au venit să ciocnească paharele cu el, susținând astfel toastul. Era un semn de respect și omagiu, însă a fost un coșmar pentru bieții chelneri, care încercau să distribuie primele feluri de mâncare, între toasturi, înainte ca bucatele să se răcească. Între timp, Ed Flynn, un alcoolic în faza de restabilire⁴⁸, a refuzat băutura și s-a făcut util inaugurând un răboj pentru numeroasele toasturi și bucate ale banchetului⁴⁹.

După aceea, Stalin s-a întors spre dreapta și a ținut un toast pentru președintele Roosevelt. Așa cum fusese și în cazul lui Churchill, decizia lui Stalin de a intra în război a fost ușor de luat, a afirmat el. Marea Britanie și Uniunea Sovietică „s-au luptat pentru însăși existența lor“⁵⁰. Dar, în opinia lui Stalin, Roosevelt merita laude deosebite. „Deși țara lui nu era nemijlocit în pericol“, Roosevelt „fusese principalul făuritor al instrumentelor care conduseseră la mobilizarea omenirii împotriva lui Hitler.“ Programul Lend-Lease, a declarat Stalin, era „una dintre cele mai remarcabile și vitale realizări ale Președintelui... pentru menținerea Alianțelor pe câmpul de luptă împotriva lui Hitler“.

Ridicând paharul, președintele, așezat pe scaunul său, a indicat că dorea să îi răspundă lui Stalin. Douăzeci și nouă de perechi de ochi s-au întors în direcția lui, printre care și privirea ficei lui. Existase o perioadă de timp⁵¹ în urmă cu câteva luni, după sperietura trasă din cauza sănătății lui FDR la Bremerton, Washington, în timpul campaniei electorale din 1944 împotriva lui Thomas Dewey, care era cu douăzeci de ani mai tânăr decât el, când Anna se îndoise că tatăl ei ar mai putea ține un discurs animat de forță și entuziasmul de care fusese capabil odinioară. Sam Rosenman, redactorul discursurilor lui, o asigurase că totul avea să fie bine. Și, într-adevăr, așa era. În seara aceea, FDR nu ținea un

discurs propriu-zis, însă tonul și atitudinea lui erau extrem de importante.

„Atmosfera la acest dineu”⁵² era ca „în familie”, a început el. Exact asta simțea el în legătură cu „relațiile care existau între cele trei țări ale noastre”.

Ascultând cu atenție de pe cealaltă latură a mesei, Kathy se gândea că era poate „un pic cam prea de tot”⁵³ să spui despre sovietici și delegații occidentali că erau ca o „familie fericită”, însă sentimentele președintelui păreau sincere.

În continuare, Roosevelt a subliniat că lumea se schimbase semnificativ în ultimii trei ani și că „schimbări și mai mari chiar”⁵⁴ aveau să vină curând. Fiecare în felul său, cei trei conducători aliați lucrau „pentru interesele popoarelor lor... În urmă cu cincizeci de ani, existau vaste zone ale lumii unde popoarele aveau prea puține oportunități și niciun fel de speranță, însă de atunci se înfăptuiseră multe”. Rămăneau totuși „zone imense unde oamenii (au) prea puține oportunități și speranțe”. Era obiectivul celor trei bărbați de stat, așezați împreună, „să ofere fiecărei ființe umane — bărbat, femeie, copil — de pe acest pământ posibilitatea unui trai sigur și bun”.

Peter Portal, asemenea lui Kathy, nu era nicidecum convins; în sinea lui, considera că cuvintele lui Roosevelt erau toate niște „baliverne sentimentale”⁵⁵ fără nicio sclipire de har autentic”. Însă, în timp ce președintele vorbea, nimeni nu sesizase ceva cu adevărat nepotrivit. De la locul ei, în dreapta tatălui ei, ceva mai încolo, Anna răsuffla desigur ușurată. Nu fusese cel mai elocvent discurs din cariera lui FDR, însă o scosese la capăt, chiar și mergând până acolo încât să reafirme că el intenționa negreșit să ia parte la viitorul care îi aștepta, indiferent ce se zvonea despre sănătatea lui; va conduce în timp de pace, așa cum a condus și în anii de război.

Banchetul își urma cursul, chelnerii aduceau bucate după bucate, paharele erau reumplute în mod repetat și toasturile continuau. Flynn adăuga linii pe răbojul lui. Molotov a închinat paharul⁵⁶ în cinstea forțelor armate ale Marii Britanii, spre marea satisfacție a lui Churchill. Stalin a rămas în aceeași formă jovială și chiar s-a apucat să-l tachineze pe Fiodor Gusev, ambasadorul sovietic în Marea Britanie, spunându-i că era „un tip melancolic”⁵⁷. Kathy a văzut cum Gusev s-a chinuit „să se ridice în picioare” și să țină un toast și el, dar fără tragere de inimă.

Doi meseni se distrau și mai puțin chiar decât Gusev. De cealaltă parte a generalului Antonov, feldmareșalul sir Alan Brooke „se plictisea din ce în ce mai mult”⁵⁸ și era tot mai iritat din cauza mâncării. Până să ajungă la el, fiecare fel de mâncare se răcea deja. Brooke nu ținuse, din capul locului, să participe la banchet, iar mesenii de lângă el nu erau capabili să-l facă să se simtă bine. A consemnat ulterior în jurnalul lui: „În dreapta, îl aveam pe generalul Antonov care vorbește doar un pic franțuzește, însă nu îndeajuns încât să poți purta o conversație fluentă cu el. În stânga, îl aveam pe (Averell) Harriman, pe care nu pot să-l sufăr și care mă agasează enorm”. Nici amiralul Leahy nu era în cea mai bună formă. Îl mâncau de viu⁵⁹ niște tânțari și cine știe ce altceva poate, pe sub masă. Doctorii McIntire și Bruenn⁶⁰ nu se gândiseră să îi vaccineze contra febrei tifoide pe americanii care urmau să plece la laltă decât atunci când era prea târziu

pentru ca injecția să fie eficientă. Cu siguranță că Leahy îi înjură în sinea lui pe doctori, în timp ce îl pișcau de glezne diverse insecte, rugându-se în gând să nu se molipsească de vreo boală de la ele.

În colțul opus al mesei, Anna fusese relativ tăcută. Beria, așezat vizavi, își fixase atenția asupra ei. Anna vedea în el „un ins extrem de sinistru”⁶¹, cu buze groase și ochi bulbucați, care părea decis să aibă grijă ca paharul ei să fie mereu plin. În scurt timp, Anna și-a dat seama că șeful NKVD-ului încerca să o „cherchelească”.

Au urmat toasturi după toasturi, iar Anna dădea pe gât pahar după pahar, ținând pasul la băutură cu bărbații, în timp ce Beria nu o scăpa din ochi. În apropiere, amiralul Leahy⁶² se alarma tot mai mult, văzând cum Anna continua să bea. Anna se amuza de disconfortul vizibil al amiralului, fiindcă știa că îngrijorarea lui era într-un totu inutilă. Ea avea situația sub control. Deși nici Leahy, și nici Beria nu își dădeau seama, profitând de neatenția celorlalți, Anna își reumplea paharul cu sifon, și nu cu votcă.

E posibil ca Roosevelt să fi observat și el că Anna bea mult sau că Leahy era îngrijorat — oricum, ceva îi atrăsese privirile spre capătul mesei unde ședea Anna. Cam pe la jumătatea banchetului, și-a dat seama că o figură nefamiliară se afla acum printre membrii familiei lui aliate fericite. Întorcându-se spre Stalin, a întrebat: „Cine e tipul cu pince-nez⁶³, vizavi de ambasadorul Gromîko?”

„Ah, acela. E Himmler al nostru”, a replicat Stalin prin interpretul său, cu mai mult decât o nuanță de malițiozitate amuzată⁶⁴ atunci când s-a referit la șeful SS al lui Hitler. „E Beria.”

Era mult adevăr în acea comparație. Unul dintre contemporanii lui Beria a remarcat că, într-adevăr, cei doi indivizi necruțători arătau chiar și la fel, purtând niște ochelari fără rame⁶⁵ identici. Beria a auzit remarcă lui Stalin, dar nu a spus nimic. Doar a rânit, dezgolindu-și dinții galbeni.

Aerul dezinvolt cu care conducătorul sovietic îl asemuise pe Beria cu Himmler l-a descumpănit vizibil pe Roosevelt. Și, negreșit, s-ar fi supărat și mai rău, dacă și-ar fi dat seama că Himmlerul sovietic o studia intens pe fiica lui.

Auzind remarcă lui Stalin despre Beria, o idee i-a încolțit în minte ambasadorului britanic în Uniunea Sovietică, sir Archibald Clark-Kerr, care avea o înclinație spre umorul lasciv. Clark-Kerr era așezat lângă Beria, iar pe durata dineului cei doi au purtat o discuție bizară și vulgară despre viața sexuală a peștilor⁶⁶. Cam afumat după nenumăratele toasturi, ambasadorul britanic s-a ridicat clătînându-se pe picioare și a propus un toast personal.

Întrucât stătuse mult timp împreună cu Clark-Kerr prin cercurile diplomatice de la Moscova, Kathy Harriman putea prezice cu o oarecare aproximație cam ce avea să scoată pe gură ambasadorul britanic, care „întotdeauna părea să dea o tentă⁶⁷ obscenă toasturilor lui”. Cuvintele rostite acum nu aveau să facă excepție de la regulă. Clark-Kerr a închinat un pahar pentru Beria, salutându-l drept „omul care se ocupă de «trupurile» noastre”.

Churchill s-a ridicat imediat. Chiar dacă nu cunoștea pe deplin crimele din trecut ale lui Beria, prim-ministrul era suficient de informat, încât să-și dea seama

că era o glumă complet nepotrivită. S-a dus cu pași mari până în cealaltă parte a mesei, la ambasador, și, în loc să ciocnească aprobator paharul cu Clark-Kerr, a mișcat dojenitor din deget la el, în fața tuturor, mormăind: „Ai grijă, ai grijă”.⁶⁸ Era mai mult decât evident pentru Kathy și toți ceilalți din sală că Churchill îi spunea, de fapt, să tacă din gură.

Înainte ca participanții la banchet să resimtă mai profund influența băuturii, Churchill a decis că mai avea ceva de spus. Uneori, locvacitatea lui friza divagația verbală, mai ales că avea obiceiul să îl lase pe interpret să piardă șirul în mod periculos. Însă nimeni nu se pricepea mai bine decât premierul să redea demnitate unei situații. Pentru a contracara efectele votcii asupra adunării, Churchill s-a apucat să vorbească din nou, de data aceasta pe un ton mai sumbru, pentru eventualitatea în care cineva ar fi uitat scopul reuniunii lor.

„Trebuie să spun”⁶⁹, a început el, „că niciodată în acest război nu am simțit responsabilitatea apăsând atât de greu asupra mea, nici chiar în ceasurile cele mai întunecate, ca acum în timpul acestei Conferințe... Suntem pe coama unui deal și înaintea noastră se așterne panorama unui ținut vast. Nu trebuie să subestimăm dificultățile. În trecut, s-a întâmplat ca națiuni sau camarazi de arme să ajungă să se înstrăineze în cinci sau zece ani de război. Astfel, milioane de truditori au urmat un cerc vicios, căzând în abis, iar apoi prin sacrificiile lor ridicându-se singuri din nou. Avem acum șansa de a evita erorile generațiilor precedente și de a făuri o pace sigură... A-ți apăra țara este un gest glorios, însă există cuceriri mai mărețe în fața noastră... Speranța mea este în ilustrul Președinte al Statelor Unite și în Mareșalul Stalin, în care voi găsi campionii păcii, care după ce vor zdrobi dușmanul ne vor conduce mai departe în misiunea noastră împotriva sărăciei, confuziei, haosului și a oprimării... Altminteri, oceanele de sânge vărsat vor fi fost zadarnice și revoltătoare. Propun un toast pentru soarele nestins al unei păci biruitoare”, a conchis el cu o înfloritură retorică.

Kathy îl urmărise pe Stalin în timpul discursurilor. Toată seara, Stalin afișase o satisfacție plină de calm, „zâmbind ca un bătrân inofensiv”⁷⁰, ceea ce ea „nu crezuse niciodată cu puțință”. Stalin a fost primul care a vrut să răspundă cuvintelor rostite de prim-ministru. Oaspeții erau obișnuiți cu verbozitatea lui Churchill și nu se mai mirau când îl auzeau vorbind, însă și remarcile lui Stalin fuseseră elocvente și fermecătoare în acea seară. Nici Churchill chiar nu își dăduse seama până atunci că Stalin „putea fi atât de expansiv”.⁷¹

La început, Stalin a spus că le vorbea acum ca un „flecă bătrân”⁷². „De-asta și vorbesc atât de mult”⁷³, a zis el. „Dar vreau să beau pentru alianța noastră, care nu trebuie să își piardă caracterul de intimitate, de liberă exprimare a opiniilor. Nu cunosc în istoria diplomației o asemenea alianță strânsă a trei Mari Puteri ca aceasta, când aliații au avut oportunitatea să își exprime cu atâta franchețe punctele de vedere. Știu că unele cercuri vor considera că această remarcă este naivă.”

Până acum, sentimentele lui fuseseră la fel de binevoitoare ca zâmbetul lui. Acum, Stalin a continuat, alegându-și cuvintele cu grijă, în timp ce Pavlov traducea cu o precizie de mare profesionist: „Într-o alianță, aliații nu trebuie să se

înșele unii pe alții. Poate ideea vă pare naivă? Diplomații experimentați ar putea spune: «De ce să nu-mi înșel aliatul?» Însă eu, naiv cum sunt, cred că e cel mai bine să nu-mi înșel aliatul, chiar dacă el e un prost. Poate că alianța noastră este atât de fermă, tocmai fiindcă noi nu ne înșelăm între noi; sau e cumva din cauză că nu e ușor să ne înșelăm unii pe alții? Propun un toast pentru trăinicia alianței noastre, Alianța celor Trei Puteri. Fie ca alianța noastră să rămână puternică și stabilă; și fie ca noi să fim cât mai onești cu puțință“.

Poate că acum Stalin părea inofensiv, poate că zâmbetul lui era autentic, poate că sentimentele lui erau sincere, însă cu toate acestea ilustra perfect expresia pe care Churchill o folosisese pentru a descrie Uniunea Sovietică într-o emisiune de la radio BBC în 1939: „O șaradă înfășurată într-un mister în interiorul unei enigme“. În funcție de ceea ce auditoriul lui dorea să creadă, în funcție de ceea ce oamenii sperau să vadă în sufletul acestei persoane căreia, inevitabil, îi încredințaseră viitorul păcii în Europa și în lume — vorbele lui puteau fi un mesaj de speranță, sau dimpotrivă, un cuvânt de avertizare. Un angajament sincer pentru cooperare ori o amenințare atât de elocventă și subtilă, încât, prin comparație bunăoară, tentativa inabilă urzită de Beria și Sudoplatov de a-l șantaja pe Harriman părea o treabă de ageamii. Roosevelt și Churchill își doreau enorm să creadă că Stalin era un om în care puteau avea încredere și că duplicitatea sau imprevizibilitatea sovietică erau din vina unei puteri sovietice superioare și invizibile, un Politburo căruia și Stalin îi era îndatorat — însă nimeni din Occident nu putea ști cu certitudine acest lucru. Orice înțelegeri se făceau la această conferință erau în ultimă instanță un act de credință oarbă, la fel cum fusese de la bun început alianța cu Stalin. Jimmy Byrnes a distrămat în scurt timp vraja enigmei, cu un toast închinat „omului de rând⁷⁴ de pretutindeni“, însă Stalin își plasase provocarea în fața partenerilor săi și în văzul tuturor; de-acum, n-aveau decât să o interpreteze cum li se părea potrivit și să reacționeze cum optau ei.

Chelnerii au continuat să aducă platouri cu delicatese rusești; inevitabil, mâncarea se răcise; paharele se goleau și se umpleau la loc, iarăși și iarăși. Unul câte unul, musafirii au început să se simtă îmbuibăți. Unii se apucaseră să își răstoarne votca din pahar⁷⁵ în ghivecele cu ferigi. Când a fost adus la masă purcelul de lapte⁷⁶, Sarah și vecinul ei, Vișinski, erau atât de sătui, încât n-au mai fost în stare decât să plimbe mâncarea prin farfurie, din politețe. Clipind complice din ochi, au făcut și ei ca Anna, înlocuind votca din pahar cu apă minerală. Nimeni nu părea să fi sesizat mișcarea, mai ales că, momentan, s-ar fi zis că lumea uitase de prezența lui Sarah și a celorlalte două femei. Dar, la al treilea fel de mâncare cu carne⁷⁷, Stalin s-a ridicat în picioare din nou ca să facă o declarație curtenitoare la adresa doamnelor. Vrând parcă să risipească orice dubii că el nu ar fi un om de onoare civilizată (omul care se purtase urât cu propria-i fiică, ținând-o departe de el până când prezența ei a început să-i fie utilă, omul care a refuzat să îl cunoască pe soțul ei), Stalin a ridicat acum paharul în cinstea „doamnelor“⁷⁸ care, prin grațioasa lor prezență, făceau mai frumoasă acea seară, pentru toți.

Fiecare dintre cele trei fiice venise la Ialta știind că avea să fie martoră la scrierea istoriei. Nu existau alte trei femei în istoria recentă, care să fi beneficiat de un asemenea loc la masă alături de cei mai puternici conducători din lume la un summit internațional major. Acum, Stalin a ocolit masa⁷⁹ și a ciocnit paharul cu fiecare dintre cele trei femei pe rând, adresându-li-se pe nume și recunoscându-le meritul de a fi acolo.

Fie nedându-și seama că reacția cuviincioasă ar fi fost să se ridice la rândul lor și să propună un toast drept mulțumire, fie fiind poate prea emoționate ca să facă față momentului, Anna și Sarah au rămas ancorate pe scaun, însă Kathy a înțeles că venise timpul să își aducă prinosul pentru invitația la banchet. Averell fusese relativ tăcut în timpul dineului, însă îi convenea perfect s-o lase pe Kathy să vorbească pentru amândoi. La acea masă, era și el doar unul dintre ceilalți douăzeci și patru de indivizi în slujba șefilor lor. Totuși, fiica lui care vorbea limba rusă putea să îl ajute să își reafirme în mod subtil o parte din autoritatea și independența pe care le pierduse constant în ultimele șase luni. Deși Kathy avea să țină un toast în numele femeilor prezente la banchet, totodată toastul ei urma să fie și în numele familiei Harriman — care, dacă nu egală ca prestanță cu familia Roosevelt și familia Churchill, se plasa oricum pe un plan mai înalt decât oricare dintre ceilalți civili din compania lor. Cum era de așteptat, Averell s-a aplecat acum spre ea și i-a șoptit „să se ridice“⁸⁰.

În scurtele intervale pe parcursul dineului când Chip Bohlen nu traducea sau nu lua notițe, Kathy se consultase cu el în privința câtorva probleme gramaticale din limba rusă. Așezat lângă ea, de cealaltă parte, generalul Antonov vădise „mult interes“⁸¹ față de ceea ce intenționa ea să spună și îi oferise niște sugestii. Buzuindu-se pe cunoștințele ei de limbă rusă și pe ajutorul comesenilor ei, Kathy era încrezătoare că găsisese soluția potrivită de a-și formula mesajul. „Iisuse“, se gândea ea⁸². Era încă timorată. Dar, avându-i pe Bohlen și Antonov în dreapta și în stânga ei, și pe Averell cu doar două scaune mai încolo, Kathy simțea că „ambele părți lucrau“⁸³ pentru ea, ceea ce i-a dat curaj să se ridice și să vorbească.

„Răspunzând din partea celor trei doamne⁸⁴ prezente“, a spus Kathy în rușește, voia să propună „un toast pentru cei care... au muncit atât de asiduu în Crimeea pentru confortul nostru.“ Kathy văzuse nemijlocit munca lor. Lăsând deoparte politica, sacrificiile pe care le făcuseră sovieticii pentru a asigura până și cele mai vitale necesități la Ialta erau uluitoare. „După ce văzuse distrugerile produse de germani aici“, a spus Kathy, ea „își dădea seama pe deplin cât de multe se înfăptuiseră acum.“

Kathy a fost concisă în remarcile ei. Din cauza emoțiilor, nici nu ar fi putut vorbi prea mult timp. Însă cuvintele ei au fost cordiale, personale și nu fățiș politice, exact cum era potrivit pentru rolul ei la conferință. Referindu-se la germani, reafirmase temeinicia legăturii care îi unea pe Aliți prin menționarea faptelor săvârșite de dușmanul lor comun. Era o dovadă de diplomatie simplă, dar eficientă.

Anna nu a comentat nimic despre femeia care vorbea acum și în numele ei, însă Sarah s-a gândit că, de data asta, Kathy „se întrecuse pe sine“⁸⁵.

Kathy Harriman nu făcea parte oficial din corpul diplomatic, însă la vârsta ei de douăzeci și șapte de ani avusese acces în cercul interior al nomenclaturii sovietice mai mult decât oricare americană. Iar acum se adresase dictatorului sovietic și celor mai apropiați acoliți ai săi — indubitabil, unii dintre cei mai înfricoșători oameni din istorie —, în limba lor, potrivit uzanțelor lor, la una dintre cele mai importante reuniuni din timpul războiului, când un viitor pașnic atârna încă în balanță. Dintre cele patruzeci și cinci de toasturi⁸⁶ pe care Ed Flynn le-a numărat în acea seară, Chip Bohlen⁸⁷, în raportul oficial al americanilor, a consemnat doar opt discursuri. Șase alocuțiuni fuseseră rostite de Churchill, Stalin și FDR. Al șaptelea a fost toastul lui Jimmy Byrnes, dedicat omului de rând. Iar ultimul toast pe care Bohlen l-a inclus în raport era cel rostit de Kathy.

* * *

Când farfuriile de la ultimul fel de mâncare au fost strânse de pe masă — al douăzecilea din meniu⁸⁸, după numărătoarea lui Flynn — era aproape ora unu noaptea. Stalin a mai închinat paharul încă o dată, adresându-le mulțumiri oamenilor care „au muncit în timp ce⁸⁹ noi ne distram“. A oferit un toast pentru Chip Bohlen, Arthur Brise și Vladimir Pavlov: interpreții. Cei trei s-au consultat rapid și l-au nominalizat pe interpretul american pentru a răspunde în numele lor împreună.

Îndrăzneț după mai multe pahare de votcă, Bohlen s-a ridicat în picioare și a făcut o proclamație temerară: „Interpreți din toate țările⁹⁰, uniți-vă! Nu aveți nimic de pierdut, decât pe șefii voștri“. Toți din sală au amuțit câteva clipe, uluiți că Bohlen îndrăznise să glumească pe seama Manifestului comunist. Apoi, Stalin a izbucnit în râs, dând semnalul astfel că era în regulă ca toți ceilalți să râdă și ei, a ocolit masa și a venit să ciocnească paharul cu tânărul curajos, lăudându-l cu entuziasm pe Bohlen pentru „spiritul“ lui.

Ca să rotunjească gluma, Churchill a propus o versiune alternativă: „Interpreți din toate țările⁹¹, uniți-vă! Nu aveți nimic de pierdut, decât audiența voastră!“

Cu această notă festivă, petrecerea s-a încheiat. Toți s-au întors la vilele lor și s-au dus la culcare, plăcut amețiți de vin și votcă. Multe chestiuni rămăneau nerezolvate — rolul Franței în administrarea Germaniei, despăgubirile de război și, desigur, Polonia — însă banchetul contribuise la depășirea blocajului din ultimele zile, dându-le participanților speranța că familia Aliaților va putea într-un final să își armonizeze opiniile. Nici chiar prezența deconcertantă a lui Beria nu izbutise să umbrească atmosfera jovială. Când au ajuns în intimitatea apartamentului (înșesat de microfoane ascunse, și nu numai) lui Roosevelt, FDR i-a spus glumind Annei că șeful NKVD îi reamintise de figura unor „mari afaceriști“⁹², pe care îi cunoștea în SUA!“. (Avea să rămână un mister dacă, pentru Sergo Beria, care intercepta conversațiile lui FDR, această remarcă despre tatăl lui fusese un compliment sau nu.)

La o distanță de aproximativ cincisprezece kilometri, la Palatul Voronțov, Churchill părea un om fericit, când Sarah i-a urat noapte bună. În acea seară,

poate pentru prima oară de când era la conferință tatăl ei privise cu speranță⁹³ parcă spre viitor. Din Camera Hărților, aflată alături, unul dintre secretarii de pe Downing Street ar fi putut jura că îl auzise pe prim-ministru intonând „The Glory Song“⁹⁴.

9-10 FEBRUARIE 1945

„Cum vrei¹ să aranjezi asta, Robert?“ a întrebat președintele. Robert Hopkins, în vârstă de douăzeci și trei de ani, fiul lui Harry Hopkins și fotograf oficial al americanilor la Ialta, a încadrat scena din fața lui prin obiectivul aparatului de fotografiat Speed Graphic, în care încărcase unul dintre prețioasele lui filme color.

„În primul rând, domnule Președinte², aș vrea ca domnul Stettinius să stea în picioare în spatele dumneavoastră, cu domnul Molotov în spatele Mareșalului Stalin și domnul Eden în spatele Prim-Ministrului Churchill. Pe urmă, aș vrea ca ceilalți care au participat la dezbateri să se apropie și ei, astfel încât să fie incluși în mărturiile fotografice ale conferinței.“

Hopkins se căznea să-i strângă laolaltă pe demnitarii și comandanții militari de rang înalt ai celor trei națiuni, încercând să-i aranjeze în diverse combinații adecvate pentru fotografiile oficiale ale conferinței. Trei covoare orientale mari³ fuseseră așternute în fața unei fântâni decorative în centrul curții italienești de la Palatul Livadia, unde Churchill, Roosevelt și Stalin ședeau pe un șir de scaune, așteptând să se posteze și ceilalți în spatele lor. Churchill era în stânga, cu o expresie angelică pe față, îmbrăcat în mantaua lui și cu o căciulă de blană. Roosevelt ședea lângă el în mijloc, fumând o țigaretă, cu o pelerină militară elegantă pe umeri; ridat la față, părea și mai istovit în lumina neguroasă a după-amiezii. Stalin ședea lângă președinte, cu mâinile împreunate în poală, părând cam izolat fără interpretul lui lângă el.

Stettinius, Molotov și Eden au făcut după cum i-a rugat Hopkins, însă alții au continuat să se foiască în fundal, nesinchisindu-se de instrucțiunile tânărului fotograf, și nu au făcut niciun efort să iasă din cadrul fixat pentru fotografie. De la balconul etajului doi, aparatele de filmat ale americanilor au prins pe peliculă haosul din curte. Delegații se comportau ca un grup de școlari neascultători, chemați afară pentru fotografia cu toată clasa. Nimeni nu asculta cu suficientă atenție instrucțiunile, încât să se ducă de la bun început acolo unde i se spusese. Erau atât de mulți oameni care așteptau să fie fotografiați, încât se revărsaseră pe cele opt alei, care se ramificau ca niște raze din centrul curții.

După multă vânzoleală⁴, Hopkins și fotografii sovietici Samari Gurari și Boris Kosarev și-au realizat fotografiile cu cei Trei Mari, împreună cu miniștrii lor de Externe, prinzându-i în cadru și pe interpretul american Chip Bohlen, pe ministrul Transporturilor din cabinetul britanic lordul Leathers, pe Averell Harriman și pe diplomatul britanic Alexander Cadogan. Apoi, comandanții militari de rang înalt⁵ s-au înșirat în spatele șefilor lor, pentru a poza în fața aparatului de fotografiat. De pe scaunul lui, Roosevelt a făcut efortul să glumească cu comandanții, însă feldmareșalul Brooke era prost dispus. Ședința asta fotografică se dovedea a fi „o treabă extrem de dezorganizată⁶, unde nimeni nu se ocupă să plaseze oamenii la locurile lor pentru diferitele grupuri de politicieni și militari“, a bombănit el. Așa se irosise o jumătate de ceas pe puțin.

Până acum, această a șasea zi a conferinței fusese complet dezorganizată și agasantă. Cu doar două zile rămase la dispoziție pentru a decide niște probleme cruciale, îndeosebi viitorul Poloniei, nimeni nu își putea permite comunicări defectuoase și întârzieri. Întâi, Roosevelt întârziase mai mult de o jumătate de oră⁷ la prima lui întâlnire din acea zi cu Churchill și șefii statelor-majore reunite britanice și americane. Roosevelt arăta groaznic. Peter Portal, neavând habar de starea sănătății lui FDR, a presupus că lucrul acesta era rezultatul unei mahmureli de la banchetul lui Stalin din seara precedentă. Pe urmă, Roosevelt, Churchill⁸, Harriman, amiralul Leahy și cele trei fice s-au așezat la masa de prânz. Jimmy Brynes a apărut și el imediat ca să continue discuția inutilă, pe care o începuse cu Roosevelt în seara anterioară, despre organizația pentru pace. Tot ce a putut să obțină a fost un acord general din partea lui Churchill⁹ în privința faptului că Marea Britanie era dispusă să dea Statelor Unite tot atâtea voturi cât avea și Imperiul Britanic, în cazul în care colonii ca India ar urma să fie primite ca membri independenți.

Se părea că Averell Harriman era singura persoană care, după dineul lui Stalin, se comporta la fel de normal și era în aceeași formă excelentă ca de obicei. Peter Portal s-a mirat¹⁰ când ambasadorul, sosind la Palatul Livadia pentru întâlnirea cu FDR, i-a înmănat o scrisoare, pe care acesta să i-o ducă Pamelei. Portal presupusese că, după ce se întorseseră acasă de la banchet la ora unu noaptea, Harriman nu mai reușise să scrie decât cel mult câteva rânduri la iușeală, sau chiar nimic. În schimb, Harriman i-a dat un plic gros plin cu multe pagini. Probabil că stătuse treaz toată noaptea ca să scrie atât de mult.

În timp ce majoritatea fotografiilor stăteau cu obiectivele aparatelor de fotografiat ațintite asupra oamenilor din curte, echipele de filmare ale Army Signal Corps au fost trimise prin Palatul Livadia și în împrejurimi ca să prindă pe peliculă imagini de umplutură la calupurile de știri de la conferință, pentru a fi difuzate în cinematografele din Statele Unite. Una dintre echipe¹¹ le-a surprins pe Anna, Kathy și Sarah sporovăind în timp ce se plimbau pe veranda din jurul curții. Era o zi friguroasă, cu soarele ascuns în spatele norilor. Anna renunțase la mantoul de tweed și își pusese haina de blană. Kathy și Sarah dărdăiau de frig, cu paltoanele pe umeri și brațele încrucișate strâns peste piept. Un alt cameraman a prins un prim-plan cu Kathy și Anna, pentru publicul american. Dându-și seama

că era filmată, Anna s-a aplecat spre Kathy, ca și cum ar fi vrut să-i împărtășească o remarcă spirituală. Kathy a zâmbit larg, cu naturalețe, dezinvoltură și șarm.

Kathy avea toate motivele să zâmbească. Scăpase acum de responsabilitățile pentru conferință și îl reprezentase pe tatăl ei cu aplomb, iar ea însăși făcuse o impresie bună. Însă zâmbetele Annei pentru obiectivul camerei în acea după-amiază erau o fațadă. În sinea ei, spumega de furie. Era nervoasă pe toți și pe toate, începând cu secretarul de presă Steve Early și ședința lui foto. Anna avusese o părere proastă despre Early dinainte de Ialta chiar, iar ultima săptămână nu făcuse decât să îi confirme opiniile. „Steve este un organizator jalnic”¹², se lamenta Anna într-o scrisoare către John. „Le spune altora să aranjeze diverse lucruri, iar apoi uită să verifice, iar planurile lui se duc de râpă.” Inițial, Early programase fotografiile oficiale pentru a doua zi a conferinței, însă uitase să îi informeze pe comandanții militari. Drept urmare, niciunul nu se prezentase la ora stabilită, făcându-i pe toți să-și piardă timpul degeaba.

Anna avea motive să fie nervoasă pe Steve Early, însă faptul că îi căsunase pe secretarul de presă nu avea legătură neapărat cu incompetența lui cât cu faptul că acum, în această a șasea zi a conferinței, simțea cu disperare că era marginalizată. „Aud o sumedenie¹³ de bârfe și noutăți, desigur, însă nimic în detaliu”, i-a povestit ea lui John. Nu erau doar sesiunile plenare unde Anna nu avea voie să participe. „Au loc întâlniri «laterale» în fiecare zi, pe lângă ședințele regulate de la Conf — și, fir-ar să fie, eu n-am acces la nimic, decât la «firimituri» în materie de informații!” În general, Churchill și Harriman le dădeau informații fiicelor lor, atât cât se putea, ținându-le la curent cu evoluțiile politice la Ialta și altundeva, în conversațiile lor tată-fică seara târziu. Spre deosebire de ei, Roosevelt era mult mai puțin comunicativ. Anna trebuia să lupte ca să fie la curent cu evenimentele. Se străduia din răspuțuri să preîntâmpine diverse calamități care puteau pune în pericol sănătatea tatălui ei, însă lipsa lui de comunicare îi îngreuna și mai mult eforturile. Își vărsa exasperarea pe clica de adepți ai lui FDR, care ei îi stăteau veșnic în cale și care i se păreau complet inutili: „Majoritatea indivizilor pe care OM i-a adus lângă el nu fac decât să stea pe fundurile lor și să joace rummy... Ross (McIntire) își iese din minți, fiindcă nu are nimic de făcut decât... să se frământa din cauza unor lucruri despre care ți-am mai scris”, îi scria Anna lui John, referindu-se criptic la insuficiența cardiacă de care suferea FDR. Nici cei care stăteau cu președintele la masa tratativelor nu erau mai breji: „Singurul tip ca lumea, pe partea noastră, și destul de deștept e Jimmy (Byrnes). Însă el nu îi este leal 100% Șefului. Harry (Hopkins) s-a tâmpit de tot din cauza bolii lui; nu mai gândește normal când se simte rău; și de aceea nu se poate conta pe el”.

Toată starea aceasta de iritare a Annei era alimentată și de faptul că tocmai aflate de la John¹⁴ că băiețelul ei de cinci ani, Johnny, fusese bolnav de gripă câteva zile și făcuse febră. John nu îi spusese inițial, fiindcă nu a vrut s-o supere. Bine măcar că FDR¹⁵ primise, în sfârșit, o scrisoare de la Eleanor, așa că deocamdată Anna nu trebuia să se mai frământa și din cauza căsniciei părinților ei.

În acea după-amiază, după ce fuseseră făcute toate fotografiile, poate că singura persoană care avea mai multe motive să se frământa decât Anna era fotografii sovietic, Samari Gurari. Și asta fiindcă din greșală desfăcuse aparatul de fotografiat înainte de a trage rola de film, expunând-o astfel la lumină. S-a dus valvârtej în camera obscură, unde, timp de zece minute cât a durat dezvoltarea filmului, a simțit că toată viața lui „atârna de¹⁶ un fir de păr“. El era singurul fotograf de la presa sovietică prezent la ședința foto oficială, iar dacă distrusese cumva toate fotografiile pe care le făcuse pentru documentele oficiale sovietice, era un om terminat. La capătul celor mai lungi zece minute din viața lui, a simțit că lațul slăbește. Din imaginile dezvoltate, Stalin, Roosevelt și Churchill se uitau la el acum. Filmul voalat începea după alte două cadre.

* * *

Ședința foto s-a încheiat cu puțin timp înainte de ora 4 după-amiază. Sarah a plecat¹⁷ cu Peter Portal în excursia lor plănuită de mult la cascada Uchan-su, lăsându-le pe cele două americance cu scrisorile și plimbările lor, în timp ce oamenii de stat și delegații s-au sechestrat din nou în sala de bal.

Churchill simțea presiunea timpului. Atmosfera triumfătoare din seara precedentă se risipise. De la debutul conferinței, Roosevelt avusese convingerea că nu le va lua mai mult de cinci sau șase zile pentru a ajunge la un acord asupra diverselor probleme pe care urmau să le abordeze. Șase zile trecuseră deja, iar FDR tot nu avea vreo intenție să rămână mai târziu de duminică, ceea ce era peste două zile.

Pe tot parcursul săptămânii lor la Ialta, britanicii și americanii susținuseră consecvent că guvernul provizoriu polonez nu putea fi o versiune modificată a guvernului de la Lublin. Dimpotrivă, trebuia să fie un guvern nou și în mod explicit descris ca atare în comunicatul oficial conținând acordurile lor. Aliații occidentali doreau să fie perfect clar că ei nu vor accepta guvernul de la Lublin. Sovieticii însă se dovedeau inflexibili, continuând să susțină că guvernul de la Lublin, favorabil sovieticilor, era ceea ce dorea poporul polonez. De asemenea, Stalin și Molotov combăteau vehement cererea lui Roosevelt și Churchill ca ambasadorii și jurnaliștii britanici și americani să aibă permisiunea de a participa ca observatori la procesul electoral din Polonia, pentru a garanta că alegerile aveau să fie cu adevărat libere și neîngrădite.

După ce Stettinius a prezentat grupului raportul discuțiilor dintre miniștri de Externe privind chestiunea poloneză, în acea dimineață, fără a aduce prea multe noutăți, Churchill a cerut să se ia o pauză. Aveau nevoie de timp mai mult pentru a rezolva această situație complexă, care urma să afecteze viețile a peste douăzeci și cinci milioane de oameni. Când Roosevelt a sugerat ca delegațiile să facă o pauză de o jumătate de oră pentru a discuta separat pozițiile lor înainte de a se întruni din nou, Churchill l-a oprit. „Eu mă refer la mai mult¹⁸ de atât“, a insistat el, subliniind că „ar fi mai bine să avem¹⁹ câteva zile decât să aducem imediat corabia în port“. „Bineînțeles, puteți²⁰ să plecați toți și să mă lăsați pe mine în locul încântător“, a zis el. Apoi, trecând de la metaforele navale la cele terestre, a

continuat: „Nu e bine²¹ să punem piciorul în scara șeii și să țâșnim la galop“. Era intransigent în această problemă, nu doar fiindcă însemna o chestiune de mândrie pentru Marea Britanie, care intrase în război fiindcă fusese încălcată suveranitatea Poloniei. Polonia era ca un test pentru restul Europei Răsăritene. Dacă britanicii și americanii nu reușeau să oprească eforturile sovieticilor de a pune mâna pe Guvernul Polonez și de a submina autoderminarea Poloniei, atunci cu siguranță sovieticii aveau să facă același lucru în fiecare țară din Europa de Est, unde Armata Roșie pusese piciorul. Sovieticii nu erau eliberatori. Nu făceau decât să ia locul naziștilor ca putere de ocupație. Renunțând la orice figuri de stil, Churchill și-a formulat răspicat opinia: „Acestea sunt unele dintre²² cele mai importante zile din câte vom avea parte să trăim“.

Roosevelt însă refuza în continuare să accepte ca relația lui cu sovieticii să devină antagonistă. De aceea, a încercat din nou să risipească tensiunea indusă de retorica lui Churchill. „Constat că acum²³ este în mare parte vorba de etimologie — de a găsi cuvintele potrivite“, a spus el. „Suntem mai aproape decât am fost vreodată înainte... Vreau ca aceste alegeri în Polonia să fie primele alegeri incontestabile.“ Apoi, glumind, a spus că alegerile din Polonia trebuiau să fie deasupra oricăror suspiciuni, la fel ca „soția lui Cezar. Eu n-o cunosc“, a făcut el haz, „dar se spune că era pură“.

„S-a spus asta²⁴ despre ea“, a ripostat sumbru Stalin, „dar în realitate avea și ea păcatele ei.“

Când ușile sălii de bal s-au deschis din nou peste patru ore, participanții la ședință nu prea aveau cu ce să se laude, în ciuda eforturilor lor. În continuare, nu exista niciun acord în privința Poloniei. Churchill nu îi convinsese pe colegii săi americani de necesitatea de a rămâne acolo mai mult timp, pentru a lămuri lucrurile așa cum se cuvenea. Timpul lucra acum în defavoarea lor. După o pauză²⁵ pentru cină, cei trei miniștri de Externe, plus Harriman, Alexander Cadogan de la British Foreign Office, adjunctul lui Molotov — Andrei Vișinski, ambasadorii sovietici Fiodor Gusev și Andrei Gromîko, plus interpreții lor s-au întrunit din nou pentru o ședință târziu în noapte, cu scopul de a vedea dacă nu puteau face niște progrese înainte de răsăritul soarelui, însă câteva ore în plus nu puteau acoperi nicidecum cele câteva zile în plus pe care Churchill nu reușise să le obțină. Târziu, în acea seară, Anthony Eden scria în jurnalul său: „Am descoperit că rușii²⁶ nu erau pregătiți nici măcar să ia în considerare proiectul nostru, așa că i-am lăsat cu ale lor, le-am spus câte ceva despre opinia britanicilor, am zis că prefer să mă duc înapoi fără niciun text decât să fiu parte la ceea ce voiau ei“. Roosevelt sperase ca această conferință să reprezinte mariajul dintre Alianții din Est și cei din Vest, dar în schimb erau în pericol de a-i transforma în niște Montague și Capulet. Cât despre faptul că diferențele dintre sovietici și Alianții occidentali ar fi doar o chestiune de cuvinte, Eden considera că FDR „se amăgea singur“. Puteau, eventual să schimbe câteva cuvinte și să ajungă de formă la o așa-zisă concordanță cu sovieticii, însă, la fel ca Averell Harriman, ministrul de Externe știa că, în privința Poloniei, „intenția (sovieticilor) rămânea neschimbată“.

Trecuseră patru zile de când Sarah își petrecuse toată după-amiază cu Kathleen și Anna, în timp ce tații lor erau la consfătuire. Poate că în subconștient, distanțarea nedorită dintre britanici și americani o făcea pe Sarah să se retragă printre ai ei, în loc să caute compania celorlalte două femei. Dar conducătorii militari plecaseră în această dimineață de sâmbătă, 10 februarie, printre ei fiind și Portal (având asupra lui scrisoarea de la Harriman pentru Pamela), așa că Sarah rămăsese fără prietenul ei. Rămăsese și fără tatăl ei. Lui Winston îi plăcea să o ia cu el în mașină când se ducea la ședințele de la Livadia, însă în această după-amiază plecase supărat de la Palatul Voronțov, împreună cu Anthony Eden și interpretul lui, maiorul Birse. Ar fi trebuit să se ducă la Livadia, pentru o întâlnire cu Roosevelt înainte de sesiunea plenară, dar în schimb a plecat valvârtej la Vila Koreiz, ca să încerce să lămurească lucrurile cu Stalin în privința Poloniei. Cele trei puteri nu puteau ajunge la nicio concluzie, dacă sovieticii continuau să tot mute linia de sosire, cu veșnicele lor modificări²⁷ și noi propuneri pentru formularea textului referitor la Guvernul Polonez interimar și alegerile ulterioare. Deosebit de îngrijorătoare erau tentativele sovieticilor de a tăia din document clauza privind accesul ambasadurilor Alianților pentru a supraveghea desfășurarea procesului electoral. Cum altminteri ar mai fi putut Churchill și Roosevelt să primească informații corecte despre legitimitatea alegerilor? Pentru operativitate, americanii indicaseră că erau dispuși să facă un pas și să renunțe la problema formulării textului atâta timp cât se înțelegea în principiu că ambasadorii vor fi primiți ca observatori. Pentru Churchill însă, acest lucru era inacceptabil. Așa că s-a dus să-l înfrunte pe Stalin în această „problemă extrem de neplăcută”²⁸, uitând complet de întâlnirea cu FDR.

Prin urmare, în timp ce Winston continua să poarte bătălia pentru Polonia, Sarah s-a dus să le caute pe Anna și Kathy. Cele trei fice nu aveau să rămână cele mai bune prietene după sejurul la Ialta, însă Sarah se simțea suficient de bine în compania lor, încât să-și mai petreacă o ultimă după-amiază cu ele, mai ales că mai aveau de făcut o expediție finală înainte de a-și lua rămas-bun de la Crimeea. Pe parcursul șederii aici, cele trei fice exploraseră orașul Sevastopol și grădinile din jurul vilelor lor; de asemenea, făcuseră separat excursii la cascada din apropiere și la casa lui Cehov, însă nu apucaseră să vadă orașul Ialta sau să întâlnească oameni care trăiau acolo. Kathy și Anna încercaseră să meargă pe jos la Ialta la începutul săptămânii, însă fuseseră oprite de santinelele sovietice care păzeau Palatul Livadia. Astăzi, primiseră în sfârșit permisiunea de a se aventura până în satul care se afla imediat dincolo de Livadia, cu condiția să le însoțească un soldat al Armatei Roșii²⁹. Când a plecat de la Ialta, Portal glumise spunând că era ca și cum ar fi fost puși „sub protecție” judiciară³⁰. Nu regreta defel că plecând scăpa de escortele oficiale.

Sarah s-a întâlnit cu Anna și Kathy la cartierul general american. Anna purta din nou³¹ mantoul ei simplu din tweed, poșeta pe braț, pe cap pălăria de pe *Quincy* și mănuși în mână, părând gata să se avânte înainte, asemenea mamei ei. Kathy își prinsese o pălărioară pe părul ei șaten ondulat și își pusese haina de

blănă. Dacă Sarah nu ar fi fost în uniformă militară, ai fi putut crede că erau trei prietene pregătindu-se să iasă la dejun într-un restaurant monden din Londra sau New York. Când plecau, s-au oprit să-i salute pe Robert Hopkins și pe unul dintre cameramanii de la Army Signal Corps, care filma materiale pentru documentare. Având pornit aparatul de filmat³², le-a prins pe peliculă exact când ieșeau pe ușă. Anna era în mijloc, cu Kathy lângă ea în stânga și Sarah stând un pic deoparte în dreapta. Considerând că operatorul filmase suficient, Sarah a vrut să plece. Când s-a întors, Robert a scos aparatul de fotografiat. Îi fotografiase pe tații lor, cu stafful militar și civil în diverse combinații, în ziua precedentă, însă cu cele trei tinere nu făcuse nicio poză. Anna a întins mâna spre Sarah și a tras-o înapoi în grup. Robert a îndreptat³³ aparatul de fotografiat spre cele trei fiice și a apăsât pe declanșator.

La fel ca Sarah, Anna și Kathy, Robert era și el dornic să vadă și să fotografieze Ialta, așa că a decis să meargă cu ele în expediția lor din acea după-amiază. Au pornit pe jos spre oraș, cu soldatul sovietic înarmat mergând la douăzeci de pași în urma lor³⁴. În timp ce coborau pe drumul în pantă, a fost ușor să vadă crâmpoie din Ialta de pe timpuri, când fusese o încântătoare stațiune maritimă. Cu promenade elegante la malul mării³⁵, podgorii bogate pe costișele din apropiere și brize subtropicale în lunile de vară, Robert putea înțelege de ce fusese atât de populară în vremea Romanovilor și a tovarășilor sovietici deopotrivă. Dar acum, la fel ca Sevastopolul, era un loc plin de ruine și dărâmături, o jalnică amintire a gloriei de odinioară. Ialta nu era atât de năruită ca Sevastopolul, unde doar câteva case mai rămăseseră întregi printre numărul sfâșietor de mare de cruci ortodoxe³⁶ care fuseseră înfipite în gropile lăsate de bombe, pentru a marca mormintele victimelor civile. Dar și Ialta suferise mari distrugerii. Pe drum, vizitatorii au trecut pe lângă nenumărate case ruinate. Anna a observat că familii întregi se îngărmădeau acum în câte o singură încăpere pentru a supraviețui; lipseau bucăți mari de ziduri și acoperiș, pe unde umezeala și frigul puteau să se strecoare înăuntru. Deși arareori ninge la Ialta, vremea era de multe ori geroasă, cu temperaturi care coborau și sub zero grade.

Ceva mai încolo pe stradă, un panou mare de afișaj era prins în cuie pe zidul unei colibe de lemn. Robert le-a făcut o poză³⁷ Annei și lui Kathy, care se opriseră să studieze afișul; acesta, și-a dat el seama pe urmă, era în întregime pictat de mână³⁸. În Statele Unite, Coco-Cola și Kellogg produceau pe scară industrială panouri publicitare pentru șosele, promovându-și băuturile răcoritoare și cerealele pentru micul-dejun, de aproape jumătate de secol; însă aici se părea că nicio tipografie nu dispunea de utilajele necesare pentru a realiza postere de mari dimensiuni. Pe partea stângă³⁹ a panoului de afișaj era o caricatură împotriva fascismului din Spania. Sovieticii îl disprețuiau pe generalul Francisco Franco împreună cu Falanga lui spaniolă care trimisese aproape cincizeci de mii de voluntari infanteriști ca să lupte împotriva Uniunii Sovietice. Caricatura îl arăta pe Franco stând în vârful unui turn format din Mussolini, Hitler și împăratul Hirohito al Japoniei, cocoțați unul în spinarea celuilalt. Conducătorii inamici îl ridicau astfel pe Franco până sus la fereastra pe care scria „Conferința de Pace“, cu

speranța să se poată strecura și el înăuntru.

Nu era deloc surprinzător să întâlnești exemple de propagandă antifascistă în această parte a lumii, însă ceea ce se vedea în partea dreaptă a panoului era mai îngrijorător. Caricatura înfățișa trei capitaliști latifundiați polonezi. Doi erau grași și mustăcioși, în timp ce al treilea era îmbrăcat în costum cu cravată, ca în Occident. Acesta îl întruchipa probabil pe președintele în exil al Poloniei, Wladyslaw Raczkiewicz, desenat din profil, cu un nas mare coroiat, vrând să sugereze originea lui evreiască. Lângă el, cei doi grăsani reacționau la reforma agricolă promovată de guvernul de la Lublin susținut de sovietici, care urmărea redistribuirea terenurilor private ale bogătaşilor sub forma unor colhozuri sau cooperative agricole de producție. „Domnilor, ne pierdem⁴⁰ pământul de sub picioare!” exclama speriat unul dintre moșieri. Dar asta era exact ce voiau sovieticii. În locul capitaliștilor odioși, clasa țăranimii poloneze — adevărata voce a poporului polonez, cum era ea socotită — avea să controleze pământul agricol în armonie cu frații lor țărani de la Răsărit, din Uniunea Sovietică. În ultima săptămână, tații acestor trei femei se străduiseră să îngreudească influența Guvernului Polonez susținut de sovietici, însă fără prea mult succes.

Pentru Sarah, această imersiune în cultura rusească locală era deopotrivă fascinantă și deconcertantă. Era o țară cu o armată de treizeci și cinci milioane de oameni, o țară care putea mobiliza forțe umane și armament pentru o ofensivă masivă spre Germania pe Frontul de Est, și care în câteva zile putea transforma o vilă devastată de război într-un palat împărătesc, pentru a satisface capriciile unui singur om. Și totuși, familiii întregi care trăiseră cândva înconjurată de splendorile unei ambianțe mediteraneene erau nevoite acum să viețuiască la limita subzistenței în dărâmături. „Nici în vis⁴¹ nu m-aș gândi vreodată să îmi formez o opinie bizuindu-mă pe aceste câteva zile în asemenea circumstanțe extraordinare“, îi scria mai târziu Sarah mamei ei, „însă inevitabil ți se formează o impresie puternică — și în niciun fel, tot ce vezi nu poate avea sens.“

Sentimentul de dezorientare s-a accentuat pentru Sarah atunci când s-au întâlnit cu un grup de copii⁴² care se jucau pe stradă. Unul dintre ei nu putea fi mai mare de patru ani. Copiii erau îmbrăcați gros și păreau sănătoși, uitându-se respectuoși și curioși la cei patru vizitatori. Anna avea la ea o tabletă de ciocolată Hershey's. Atrasă de prezența băiețelului de patru ani, care îi amintea de fiul ei Johnny, foarte apropiat ca vârstă, a scos ciocolata și i-a oferit-o copilului. Brusc, soldatul Armatei Roșii care se ținea după ei s-a postat în fața băiatului, cu pușca și baioneta foarte la vedere. A smuls ciocolata din mână și a insistat ca Anna să o ia înapoi. S-a răstit la copii să o șteargă de-acolo, după care s-a întors spre Anna și s-a rățoit la ea. Kathy a tradus cuvintele, însă era absolut limpede ce vruse el să spună: „Nu e nevoie⁴³ să ne hrăniți nouă copii“. Kathy știa prea bine⁴⁴, din proprie experiență, când încercase să le ofere câte ceva unor copii la Moscova, că aceștia nu aveau voie să ia mâncare de la un occidental, atunci când era de față vreun soldat. Sovieticii erau mândri. Erau capabili să le poarte de grijă copiilor lor, fără ajutorul din milă al unor străini. Copiii au luat-o la fugă și au dispărut.

Cei patru s-au oprit apoi pentru scurt timp⁴⁵ la sediul unui ziar local, de unde Anna a luat câteva foi de propagandă⁴⁶, pe care voia să le adauge la colecția ei de amintiri de la conferință. Unul dintre afișe, făcând aluzie la fabulele lui Esop, înfățișa un soldat al Armatei Roșii împușcând o broască germană, care încercase să se umfle pe sine până la mărimea unui bou; un alt afiș prezenta o caricatură a lui Adolf Hitler care era zdrobit într-o menghină învârtită de mâini sovietice, britanice și americane; în fine, un al treilea afiș arăta o fiară germană grotescă străpunsă de trei baionete aliate. FDR îi spusese⁴⁷ că asemenea suveniruri aveau să fie valoroase într-o bună zi.

Apoi, s-au gândit că era timpul să pornească înapoi. Aveau o oră de mers pe jos până la Palatul Livadia, iar soarele începea deja să apună. Dar exact când se pregăteau să plece, Sarah și cei trei companioni ai ei au ajuns în fața unui bisericuțe ortodoxe. Înăuntru începea slujba⁴⁸. Câteva clipe, au pregetat dacă să intre sau nu în biserică. Cu timiditate, s-au decis să arunce o privire. Când s-au uitat în biserică, au rămas surprinși. Robert le spusese că, din câte știa el, „religia fusese înăbușită⁴⁹ în Uniunea Sovietică“. Însă biserica aceasta gemea de lume.

Societatea sovietică avea o atitudine nefavorabilă față de religie. Biserica Ortodoxă Rusă era considerată un simbol al erei țariste, care trebuia eradicat, iar Uniunea Sovietică era în mod oficial ateistă. Pentru sovietici, credința în stat a înlocuit credința în Dumnezeu, însă în timpul războiului, au fost nevoiți să renunțe la războiul lor împotriva religiei, în favoarea necesităților mai ample ale războiului împotriva naziștilor. Religia putea să ralieze oamenii și să le ofere confort și alinare, așa cum guvernul nu putea. Preoților li s-a dat voie să se întoarcă din închisori și lagăre de muncă pentru a propovădui în fața enoriașilor lor de pe tot cuprinsul Uniunii Sovietice. Imediat ce au deschis bisericile, poporul, care fusese nevoit să renunțe la religie, a dat buzna înăuntru. Kathy îi scrisese⁵⁰ surorii ei că fusese odată la slujba de Înviere într-o biserică pe stil vechi din Moscova. Era atât de aglomerat înăuntru, încât nu putea nici măcar să ridice brațele de pe lângă corp. Marea aceea de enoriași se unduia parcă, iar de câteva ori unii oameni s-au prăbușit pe jos sau au leșinat; exista riscul să fie călcați în picioare. Kathy nu a putut să se concentreze tot timpul la slujba religioasă, fiindcă era mereu împinsă de ceilalți și trebuia să se ferească de lumânările aprinse ale celor din jur, temându-se să nu-i ia foc hainele.

Privind în interiorul acestei bisericuțe din Crimeea, Sarah a observat „o puzderie de lumânările aprinse⁵¹ răzbind prin întunecimea din jur“. Chipurile oamenilor, pictate parcă în maniera lui Caravaggio, păreau iluminate pe un fundal negru. În comparație cu vremea de-afară, în biserică era cald și bine. Mirosea a tămâie, se auzea un cor. Sarah nu putea să-i vadă pe cântăreți din locul unde stătea, însă biserica răsună de glasuri robuste bărbățești⁵² înălțate în cânturi. Nu existau instrumente muzicale care să-i acompanieze, nu existau strane, scaune sau bănci. Enorașii erau⁵³ fie foarte bătrâni, fie foarte tineri — buni lăsați să aibă grijă de copii, în lipsa părinților plecați să lupte în război. Robert a remarcat ulterior că, atunci când a venit momentul să se roage, enorașii „au îngenunchat⁵⁴, pur și simplu, pe pardoseala de piatră netedă“.

Nimeni nu știa dacă Stalin avea să îngăduie slujbele religioase și după război, sau dacă zilele Bisericii Ortodoxe Ruse erau deja numărate. Într-un sens, această bisericuță se confrunta cu o incertitudine similară în privința viitorului ca și cele trei tinere care stăteau acum la intrarea lăcașului de cult și urmăreau slujba religioasă. Toți cei de-aici, de la Sarah, Anna și Kathy, până la copiii din biserică care se rugau ca părinții lor să se întoarcă acasă, așteptau cu nerăbdare sfârșitul războiului și acordurile de pace, pe care Conferința de la Ialta avea rostul să le pregătească. După aproape cinci ani de jertfe, pierderi de vieți omenești și suferințe pentru soldați și civili deopotrivă, omenirea tânjea să vadă revenirea la normalitate. Dar oare starea de normalitate dinaintea războiului era lumea în care mai voiau — sau mai puteau — să se întoarcă?!

Fiecare nouă zi la Ialta în care cele trei delegații nu ajungeau la un acord era o zi care se încheia cu supărări pentru tații lor, dar pentru cele trei fice era o șansă de a amâna inevitabilul și de a rămâne lângă tații lor. În Crimeea, timpul stătea în loc. Era un tărâm prins de secole în vârtejul unui ciclu de pace și războaie, unde progresul părea iluzoriu. „Aceste călătorii⁵⁵ sunt atemporale pentru mine“, i-a scris mai târziu Sarah mamei ei. „Uau!“ Tabloul din fața lor era tragic și optimist în același timp. „Mi-aș dori să pot⁵⁶ descrie cât de frumos a fost“, povestea Sarah, „cât de mult a însemnat dintr-odată totul. Aici, atmosfera benefică din biserică dădea aripi imaginației. Afară, totul era rece, cenușiu și distrus. Aici găseai căldura și ocrotirea de veacuri. Aici era un sanctuar unde oricine putea veni să își spună bucuriile sau tristețile... Am înțeles atunci că, dacă aș trăi în această țară cenușie, aici aș veni ca să îmi aflu scăparea.“

* * *

Când cele trei fice și Robert Hopkins s-au întors la Palatul Livadia, au avut parte de o surpriză. Ușile sălii de bal s-au deschis, iar pe fețele participanților la ședință nu se citea frustrarea sau dezamăgirea, ci mai degrabă încrederea sinceră în viitor și un sentiment de ușurare sufletească. În timp ce ficele fuseseră la biserică, se părea că și tații lor trăiseră o revelație divină.

Toate cele trei delegații sosiseră la Ialta în urmă cu o săptămână, intenționând să adopte rezoluții privind viitorul și, în ciuda discordiei din ultimele trei zile, obiectivul lor rămăsese neschimbat. Impasul nu putea, pur și simplu, să mai continue, din rațiuni practice și simbolice totodată. Poate că banchetul festiv din seara precedentă reafirmase crezul în alianța lor, sau poate că delegații erau, pur și simplu, epuizați. Indiferent de motiv, în acea după-amiază, se părea că cele trei grupuri își reamintiseră în sfârșit de ce veniseră la Ialta. În cele din urmă, ajunseseră la o înțelegere. Fiecare dintre cei trei conducători de stat putea pleca de-acolo cu sentimentul unei victorii în Europa.

Sesiunea plenară din acea după-amiază a arătat ce însemna compromisul în diplomatie. Spre marea mulțumire a lui Churchill, FDR a renunțat să se mai opună la participarea francezilor în Comisia de Control pentru Germania postbelică, ca o contrapondere la prezența Estului. Stalin a fost satisfăcut că discuțiile despre despăgubiri aveau să continue la Moscova, cu cifra de 20

miliarde dolari ca bază pentru discuțiile inițiale. Jumătate din sumă era pentru Uniunea Sovietică. Stalin putea să îi mulțumească lui Harry Hopkins pentru acea concesiune. În timpul dezbaterilor, Hopkins îi pasase un bilețel lui FDR, spunând: „Rușii au cedat⁵⁷ atât de mult la această conferință, încât nu cred că trebuie să îi abandonăm. Britanicii n-au decât să nu fie de acord — și să continue să nu fie de acord și la Moscova“. (Churchill cu siguranță⁵⁸ nu a fost de acord și a cerut să se consemneze că el încă avea obiecții în privința numirii unei cifre. Dar, depășit numeric, nu-i mai rămânea decât să obiecteze.) Iar FDR reușise în sfârșit să îi pună de acord pe cei doi parteneri ai lui în privința unui text, pe care să îl poată accepta toți referitor la viitorul Poloniei. Linia Curzon avea să servească drept noua graniță de est, cu niște abateri de cinci până la opt kilometri în favoarea Poloniei. Noul Guvern Polonez urma să decidă singur în privința graniței de vest, după capitularea Germaniei.

Lucrul cel mai important, după șase sesiuni plenare și numeroase ședințe ale miniștrilor de Externe, cele trei puteri căzuseră de acord asupra textului care statua existența noului Guvern Polonez. Fiind în criză de timp, în cea după-amiază, cele trei delegații stabiliseră în sfârșit următoarea formulare: „Guvernul provizoriu⁵⁹ care funcționează acum în Polonia trebuie, prin urmare, să fie reorganizat pentru a avea o bază democratică mai largă, cu includerea liderilor democrați din Polonia propriu-zisă și a polonezilor din străinătate“. Peste obiecțiile sovieticilor, britanicii și americanii au reușit să păstreze textul referitor la Harriman, Clark-Kerr și Molotov care aveau să facă parte dintr-o comisie pentru a supraveghea formarea guvernului provizoriu și viitoarele „alegeri libere și neîngrădite“, care urmau să se țină „cât mai curând cu putință“ și la care puteau participa „toate partidele democratice și antinaziste“. După ce se forma un guvern provizoriu „reorganizat“, Marea Britanie și Statele Unite urmau să recunoască acest nou organ ca guvern legitim în Polonia și să facă schimb de ambasadori cu el, punând astfel capăt recunoașterii acordate Guvernului Polonez exilat la Londra. Pe ansamblu, era o formulare mai slabă decât speraseră Roosevelt și, mai ales, Churchill; forța textului rezida în promisiunea unor alegeri libere în viitor, și nu în acel guvern interimar de largă reprezentativitate. Se bizuiau considerabil pe dorința lui Stalin de a-și respecta angajamentul și de-a nu se amesteca în procesul electoral din Polonia. Textul însă semnala că sovieticii erau dispuși să participe la structurile postbelice internaționale.

Totuși, în entuziasmul efervescent creat de reușita compromisului lor politic, demnitarii occidentali ar fi putut avea înțelepciunea de a ține seama de cuvintele unui înaintaș celebru, mai ales în lumina vizitei, pe care fiecele lor o făcuseră la o biserică ortodoxă, în cea după-amiază. Așa cum nota aristocratul și călătorul francez marchizul de Custine, după ce vizitase o biserică catolică la Sankt-Petersburg în 1839: „În Rusia, toleranța⁶⁰ nu are nicio garanție, nici în opinia publică și nici în constituția statului: la fel ca orice altceva aici reprezintă o favoare conferită de un singur om; iar acel om poate foarte bine să retragă mâine ceea ce a binevoit să acorde azi“.

10–11 FEBRUARIE 1945

Roosevelt se hotărâse: pleca în acea după-amiază, imediat ce se semna comunicatul final al conferinței. Când acceptase inițial să vină la Ialta, intenționase ca lucrările conferinței să nu dureze mai mult de cinci sau șase zile. Trecuseră deja opt zile, iar el avea treburi presante altundeva. FDR urma să plece cu avionul de la Saki până la Deversoir, în Egipt, iar de acolo să meargă cu mașina până la USS *Quincy*, care îl aștepta la Marele Lac Amar al Egiptului. Acolo, urma să se întâlnească cu regele Farouk al Egiptului, împăratul Haile Selassie al Etiopiei și Ibn Saud al Arabiei Saudite, țară bogată în țigăi, cu care spera să stabilească legături mai trainice.

* * *

Roosevelt anunțase oarecum inopinat în ziua precedentă, la încheierea sesiunii plenare, că urma să plece a doua zi, duminică, 11 februarie, la ora trei. În timpul dîneului privat, pe care Churchill îl oferea la Palatul Voronțov, pentru cei trei conducători de stat, miniștrii de Externe și interpreții lor, ca urmare a succesului înregistrat la sesiunea plenară, președintele le-a spus colegilor săi că el considera important să se finalizeze comunicatul în mod consensual, rezumând problematica de la Ialta. „Dacă ne întâlnim¹ la ora unsprezece mâine“, a propus el, „putem termina până la prânz.“ Era o sarcină colosală, ținând seama că raportul urma să facă publice problemele discutate și acordurile stabilite la Conferința de la Ialta, ceea ce includea totul, de la textul general despre înfrângerea Germaniei și propunerile privind despăgubirile de război până la anunțul privind prima Conferință a Națiunilor Unite — organizația lui Roosevelt pentru pace — la San Francisco în 25 aprilie 1945, și până la deciziile controversate despre soarta Poloniei. Textul avea să cuprindă, de asemenea, „Declarația cu privire la Europa eliberată“, reafirmând angajamentul lor față de principiile Cartei Atlanticului, și anume: popoarele și națiunile din întreaga lume vor avea dreptul la autodeterminare. Documentul totuși nu avea să facă public acordul dintre Roosevelt și Stalin privind intrarea sovieticilor în războiul din Pacific; acesta rămânea un secret păstrat cu strictețe.

De data aceasta, Churchill și Stalin au făcut front comun împotriva lui Roosevelt. Nuanțele² din formularea textului comunicatului erau mult prea importante pentru a fi expediate în pripă, insistau ei. Toate acordurile lor de la conferință deveneau astfel publice și aveau să fie analizate minuțios pe întreg mapamondul. Chiar dacă ei conveniseră asupra problemelor în termeni generali, formularea precisă a anumitor secțiuni necesita o atenție meticuloasă, fără a mai menționa și timpul suplimentar necesar pentru traducere. A fixa un termen-limită artificial, la ora 3 după-amiază, a doua zi, părea nejudicios, mai ales în lumina acestui dineu la Palatul Voronțov, a insistat Stalin. Acesta a propus³ să se întrerupă dineul și, mai bine, să se apuce cu toții din nou de lucru. Comitetul tripartit de elaborare a proiectului de comunicat munea deja de zor și, neavând de ales, va continua să lucreze toată noaptea.

Ca un compromis, cei trei demnitari ar fi putut să transforme dineul de la Palatul Voronțov într-o cină de lucru, din moment ce micul grup prezent — conducătorii, miniștrii lor de Externe și interpreții — aveau cu toții acces la cele mai mari secrete de stat. Pentru seara finală a Conferinței de la Ialta, cele trei fiice aveau și ele dineul lor, într-o altă sală a Palatului Voronțov. Însă Roosevelt era deja cu mintea la cinci mii de kilometri depărtare de Ialta. Când s-au instalat la masă⁴, unde au fost serviți cu sturion în aspic, morun și capră sălbatică, FDR a început să monologheze, cu un optimism exagerat, pe tema posibilității de a trece peste diferențe, prin dorința de a-ți cunoaște adversarul. Când era el tânăr, le-a povestit FDR lui Churchill și lui Stalin, „există în Statele Unite o organizație numită⁵ Ku Klux Klan, care îi ura pe catolici și pe evrei“. Dintr-un motiv necunoscut, a decis să omită grupul care reprezenta ținta principală a urii acestui grup: afro-americanii. În timpul unei vizite „într-un orașel din Sud“, participase la un eveniment, în calitate de „oaspete al președintelui Camerei de Comerț locale“. La eveniment, s-a trezit așezat lângă „un italian de o parte și un evreu de cealaltă parte“. L-a „întrebat pe președintele Camerei de Comerț dacă aceștia erau membri ai Ku Klux Klan, la care președintele i-a răspuns că da, erau, însă că erau considerați în regulă, din moment ce îi cunoștea aici toată comunitatea“. Iată, a remarcat Roosevelt cu satisfacție, „o bună ilustrare a faptului că e teribil de greu să ai prejudecăți — rasiale, religioase sau de altă natură —, atunci când cunoști bine niște oameni“. Churchill nu a spus nimic ca reacție la această istorioară deplasată și lipsită de sensibilitate, la fel nici vreunul dintre miniștrii de Externe. Stalin era posibil să nu fi înțeles prea bine ce era cu acel Ku Klux Klan, ca să poată sesiza pe deplin naivitatea deliberată a remarcilor lui Roosevelt. S-a mulțumit să spună, „da, foarte adevărat“⁶, după care s-a întors spre Churchill ca să discute despre politica britanică și alegerile generale care se apropiau.

Mai târziu, când dineul era în toi⁷ și toată lumea trecuse deja la bucatele bucătăriei britanice, cu friptură de curcan, prepeliță, potârniche și mazăre verde (prima legumă din meniu), Stalin l-a întrebat pe Roosevelt dacă „intenționa să-i facă⁸ vreo concesie lui Ibn Saud“, încercând astfel subtil să verifice dacă americanii urmăreau într-adevăr să încheie cu saudiții vreun acord postbelic referitor la petrol. Roosevelt a zâmbit, replicând că el avea în minte doar „o

concesie“⁹, și anume să-i dea (lui Ibn Saud) pe cei șase milioane de evrei din Statele Unite“, după care a încercat să-l atragă pe Stalin într-o conversație despre sionism. Această remarcă dură, aruncată cu antisemitismul nonșalant specific elitelor, a reprezentat singurul moment din timpul conferinței când poporul evreu, cu milioane de oameni uciși în genocidul nazist, despre care FDR și ceilalți conducători aveau deja deplină cunoștință, fusese menționat.

Stalin l-a făcut însă pe Roosevelt să revină la conversația despre conferință și l-a presat din nou să rămână mai mult timp la Ialta. Într-un final, Roosevelt¹⁰ s-a mai înduplecat, dar nu de tot. Era dispus să stea câteva ore în plus după 3 după-amiaza, a doua zi, dar doar dacă avea să fie absolut necesar.

Între timp, în una dintre încăperile mai mici ale Palatului Voronțov, cele trei fice purtau și ele conversația lor. În timpul plimbării din acea după-amiază, fuseseră prietene, explorând împreună locurile vizitate. Dar, odată ce au revenit pe terenul conferinței, și-au reluat rolul de asistente pe lângă tații lor. Fiind la curent cu faptul că tații lor ajunseseră la niște compromisuri diplomatice cu sovieticii în acea după-amiază, s-au concentrat și ele în mod firesc asupra sfârșitului conferinței; conversația lor la dîneu evolua în paralel cu conversația taților lor.

Reluând ca un ecou cuvintele pe care FDR le folosisese mai devreme în acea seară, Anna le-a informat pe celelalte două tinere cu care cîna că urmau să plece a doua zi. „Președintele“¹¹, a spus ea, are „întâlniri de la care nu poate lipsi.“

Sarah s-a infuriat. Încă de când Roosevelt îi spusese lui Winston într-o telegramă că, în opinia lui, conferința nu avea să țină mai mult de cinci sau șase zile, tatăl ei se temuse că omologul său american nu avea discernământul necesar pentru a sesiza gravitatea problemelor care îi așteptau și că va încerca să își ia tălpășița cât mai repede cu putință — și culmea, asta ca să aibă întâlniri într-o regiune a lumii care se afla de atîta vreme în sfera de influență britanică. Acum, se părea că temerile lui erau într-un totul îndreptățite.

„Ca și cum“, i-a trântit-o Sarah¹², „Conferința nu este cu mult mai importantă decât orice altceva.“

* * *

Cînd delegații s-au întrunit pentru ultima sesiune plenară a conferinței, în 11 februarie, în aer plutea un optimism rezervat. Niciuna dintre părți nu pleca acasă cu toate obiectivele atinse, însă mulți participanți erau dispuși să creadă că, de fapt, compromisurile la care se ajunseseră pe parcursul acestei săptămîni la Ialta vesteau revitalizarea dorinței de cooperare între cei trei Aliați. Unii, ca Harry Hopkins, aveau speranțe și mai mari chiar. Hopkins, care inițial se certase cu Anna, nemulțumit de faptul că tatăl ei ignora necesitatea unei coordonări anglo-americane — și care slăbise opt kilograme¹³ pe timpul șederii lor la Ialta —, renunțase la scepticismul său din primele zile și considera acum că această conferință avea să marcheze zorii unei noi ere în diplomatie. Zăcînd bolnav în pat, Hopkins a declarat că rușii „demonstraseră că“¹⁴ vor asculta de glasul rațiunii“ și că președintele era sigur că putea „trăi în pace“ cu aliații săi din Est. Negreșit,

Hopkins socotea că meritase să își sacrifice sănătatea. Chiar și generalul George Marshall, îndeobște rezervat, i-a spus lui Ed Stettinius că, în ciuda excesului de alcool și a lipsei instalațiilor sanitare la interior, „pentru ceea ce am câștigat noi¹⁵ aici... aș fi stat bucuros și o lună întreagă“.

Sarah a venit cu mașina de la Voronțov la Livadia împreună cu tatăl ei, cu puțin timp înainte de amiază. Anna tocmai se întorsese¹⁶ dintr-o plimbare cu Jeepul, împreună cu tatăl ei, pe terenul din jurul Palatului Livadia. Niciuna dintre ele nu a mai menționat schimbul de cuvinte pe care îl avuseseră la cină în seara precedentă. Pentru a opta și ultima oară, delegații au intrat în sala de bal, iar ușile duble s-au închis în urma lor, lăsându-le din nou pe cele trei fiice afară.

Era prevăzut ca această ultimă întrunire să fie scurtă, nu mai mult de un ceas. Urma după aceea un dejun în camera de biliard a țarului, care servea drept sufragerie privată a lui FDR. Celor trei puteri le rămânea acum să se ocupe nu de un document, ci de două documente¹⁷, la care comitetele de redactare munciseră cu sârg în cele șaisprezece ceasuri de la întâlnirea lor precedentă. Primul document era comunicatul public, care avea să fie difuzat simultan în Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică în ziua următoare. Al doilea document era intitulat oficial „Protocolul lucrărilor Conferinței din Crimeea“, la care nu urmau să aibă acces decât înalții demnitari ai celor trei guverne aliante. Acest Protocol descria mai amănunțit unele teme din comunicat, ca de pildă, componența și structura de votare a Organizației Națiunilor Unite, care nu aveau să fie date publicității înainte de fi aduse la cunoștința celorlalți membri ai Consiliului de Securitate, Franța și China. Protocolul cuprindea un paragraf ce trebuia adăugat la condițiile de capitulare oficiale ale Germaniei, prevăzând „completa dezarmare, demilitarizare și dezmembrare a Germaniei“. Aliații se temeau că această frază ar putea să-i determine pe naziști să lupte mai crâncen, și în zadar, dacă ar afla cât de aspru urmau să fie pedepsiți după război. Documentul discuta, de asemenea, despăgubirile de război (precum și obiecția lui Churchill la cifra de 20 miliarde de dolari, ca bază de discuție), o chestiune ce avea să fie preluată în curând de Comisia pentru stabilirea despăgubirilor. De asemenea, se referea pe scurt la alte câteva subiecte, care fuseseră lăsate în sarcina miniștrilor de Externe pentru discuții viitoare, ca de pildă, condamnarea criminalilor de război și problemele legate de relațiile postbelice cu Balcanii, Iran și Turcia.

Cei trei lideri au fost în mare parte mulțumiți de textele propuse și erau pregătiți să semneze documentele la prânz, cu excepția câtorva mici amendamente. Spre marea ușurare a tuturor, obiecțiile nesoluționate ale lui Churchill în privința unor formulări din text s-au limitat considerabil, oprindu-se asupra utilizării excesive a cuvântului „joint“¹⁸, cu sensul de „comun“ sau „solidar“, folosit pentru a caracteriza acordurile tripartite. În mintea lui, cuvântul „joint“ avea conotația de „halcă sau bucată de carne“, ca în „friptura de berbec duminică în familie“.

Mai era totuși o ultimă reglementare care nu apărea în niciun document. Fusesse discutată încă din vara anului 1944: un acord privind repatrierea

prizonierilor de război. Mărșăluind spre Germania, Armata Roșie a întâlnit nenumărate lagăre cu prizonieri de război, unde nemții îi țineau închiși pe soldații și piloții americani și britanici capturați. În scurt timp, sovieticii s-au trezit pe cap cu șaizeci de mii de prizonieri de război occidentali¹⁹. Totodată, înaintând spre est, trupele americane și britanice au eliberat prizonieri de război sovietici. Odată cu capitularea forțelor armate germane, Aliații occidentali și-au dat seama că existau sute de mii de cetățeni sovietici în rândul acestora, atât soldați ai Armatei Roșii capturați de naziști, cât și sovietici în uniforme germane luptând împotriva Armatei Roșii — unii de bunăvoie, alții constrânși. Sau alții, precum deținuți din lagăre de muncă ori civili luați prizonieri în haosul care urmasse după ce fuseseră nevoiți să fugă abandonându-și căminele. Stalin ceruse repatrierea tuturor cetățenilor sovietici. Lucrul acesta însă, și-a dat seama Churchill, risca să devină un fel de „complicație”²⁰ internațională. Aliații occidentali se temeau că, dacă nu îi repatriau pe cetățenii sovietici, sovieticii i-ar putea folosi pe prizonierii de război britanici și americani ca monedă de schimb, tratându-i prost sau întârziind repatrierea lor. Dar problema era următoarea: mulți cetățeni sovietici rugau insistent să nu fie trimiși înapoi. Unii erau atât de disperați încât au vrut²¹ să se sinucidă pentru a scăpa de repatriere. Pentru britanici și americani, însă, propriii lor prizonieri de război rămăneau principala grijă. În dimineața de 11 februarie, cele trei puteri au căzut de acord pentru schimbul de prizonieri. Beria urma să supravegheze²² pregătirile în partea sovietică. Anthony Eden a semnat pentru britanici, în timp ce generalul John Russell Deane de la misiunea militară SUA la Moscova a semnat pentru americani. Departamentul de Stat²³ nu voia nicio implicare politică.

Angajamentul britanicilor și al americanilor de a proteja drepturile și viețile prizonierilor lor de război i-a forțat să aibă o abordare practică, atunci când s-au confruntat cu faptul că sovieticii nu vedeau prizonierii de război în aceeași lumină. În viziunea sovieticilor, cei care fuseseră capturați de inamic erau trădători de țară; ar fi trebuit să lupte până la moarte sau să se sinucidă decât să fi fost luați prizonieri. Fiul lui Stalin, Iakov, care fusese prins de nemți în iulie 1941, făcea parte din această categorie. Nu numai că Stalin nu l-a eliberat pe fiul lui, când a avut posibilitatea să îl ia înapoi printr-un schimb cu un feldmareșal german, ci, mai mult chiar, a băgat-o la închisoare pe soția lui Iakov²⁴, conform Ordinului Nr. 270, pentru fapta de trădare a soțului ei care chipurile dezertase, trecând la inamic. Aliații occidentali întrebaseră probabil de ce sute de mii de cetățeni sovietici aleseseră să îi ajute pe nemți și să lupte împotriva Uniunii Sovietice. Mulți dintre ei erau cazaci sau proveneau din rândul altor minorități etnice, care fuseseră persecutate de regimul sovietic. Dacă se întorceau în Uniunea Sovietică, autoritățile de acolo ar folosi pretextul așa-zisei activități trădătoare a cazacilor în război pentru a-i executa.

* * *

În urmă cu două zile, Sarah avusese senzația că vor sta la Ialta „o veșnicie”²⁵. Acum „caruselul pornise din nou!”. După calvarul drumului la Ialta și zilele de

stagnare în loc de progres, după disputele și frustrările aparent fără sfârșit, subit totul se terminase, cât ai fi clipit din ochi. Până la sfârșitul dejunului, comunicatul fusese semnat, ultimele modificări la protocol fuseseră aprobate, urmând ca miniștrii de Externe să le introducă în text și să le telegrafieze guvernelor respective. Când delegații s-au adunat în holul de marmură al Palatului Livadia, Sarah a observat că erau toți „foarte binedispuși“, mulțumiți de rezultatele muncii lor și bucuroși să se întoarcă în confortul căminelor lor.

Poate niciunul nu era mai nerăbdător să plece de la Ialta decât Anna; pentru prima oară de atâtea zile, părea sincer veselă²⁶. Stând în picioare, sporovăia cu Ed Stettinius, cu haina de blană pe braț, gata parcă să sară în mașină, imediat ce s-ar fi ivit prilejul. Însă evadarea avea să fie treptată. În ciuda insistenței lui FDR²⁷ de a pleca de la Ialta în acea după-amiază pentru întâlnirile urgente din Orientul Mijlociu, președintele decisese ca americanii să meargă întâi cu toții la Sevastopol și să își petreacă noaptea la bordul vasului USS *Catocin*, ca să aducă mulțumiri staffului auxiliar pentru eforturile făcute și pentru a ridica moralul marinei, înainte de a se sui în avion spre Egipt, a doua zi la prima oră. Neconvenindu-i să fie exclus de la niște discuții care aveau impact asupra zonei istorice de influență a Marii Britanii, Churchill luase hotărârea să se vadă și el cu Ibn Saud, în drum spre Londra. Aranjase în pripă o întâlnire cu liderul saudit. După ce și ei aveau să stea pentru scurt timp pe nava lor logistică, HMS *Franconia*, la Sevastopol, britanicii aveau să meargă cu avionul la Atena, pentru o zi, iar apoi aveau să se întrunească din nou cu Roosevelt și echipa lui în Egipt, la Marele Lac Amar, care făcea legătura cu Mediterana și Marea Roșie, prin Canalul Suez. Abia atunci urma ca Winston și Sarah să își ia rămas-bun de la FDR și Anna.

„Nu văd cum²⁸ am putea ajunge acasă înainte de 26 februarie“, i-a spus Anna lui John. „Teamă mi-e că va fi mai degrabă pe 28.“ Anna abia aștepta să ajungă înapoi, nu numai fiindcă era îngrijorată din cauza sănătății lui FDR. „Îmi este aproape imposibil să-i fac pe ceilalți să mă lase în pace, ca să pot scrie liniștită, fără să am pe careva zgâindu-se la ce scriu, peste umărul meu! Și, cum eu stau mereu cu OM, «careva» înseamnă veșnic vechea gașcă de la C(asa) A(albă).“ Oricât ar fi încercat să se descotorosească de clică lui FDR, tot timpul pe drumul de întoarcere la Washington se găsea câte unul să tragă cu ochiul la ce scria ea. Anna nu considera că avea rost să-i scrie lui John despre acordurile de la Ialta, fiindcă până să ajungă scrisoarea la el, comunicatul va fi fost dat publicității deja de zile întregi. „Am citit textul propus de ai noștri și scris de Depart. de Stat. Și e tipic pentru stilul celor de-acolo. În opinia mea, mustește de prea multe generalități cu sclipici, însă Steve susține cu tărie că, uau, ce grozav e textul!“ Ca de obicei, își vărsa furia pe secretarul de presă Steve Early, fără să se fi gândit vreo clipă că „generalitățile cu sclipici“ din comunicat, pe care le persifla ea, nu ar fi putut să fie aprobate decât de tatăl ei. „Scumpul meu“, încheia ea, „știi că i-am fost de ajutor lui OM și, bineînțeles, toată experiența asta a fost palpitantă și nemaipomenită.“

Odată semnat și comunicatul, nu mai rămânea decât schimbul de cadouri diplomatice²⁹ de rigoare în asemenea circumstanțe: ceasuri și stilouri pentru

oficialii sovietici și stafful lor; și zeci de kilograme de caviar, șampanie, votcă, fructe, lichior și țigarete rusești pentru britanici și americani, ca să le care acasă la Londra și Washington. Un cadou deosebit o aștepta pe Anna. Era din partea lui Averell Harriman. Diplomat ca întotdeauna, acesta lăsase deoparte iritarea pricinuită de tatăl ei și îi oferea Annei un cadou simbolic, ales cu grijă. Fiind nevoit să acționeze în baza planurilor neclare, pe care FDR i le trântise Annei în brațe în primele zile ale conferinței, nu se prea putea lăuda cu realizările lui diplomatice de această dată, însă nu dădea vina pe fica președintelui pentru asta. Harriman reușise³⁰ să găsească o figurină micuță reprezentând o femeie îmbrăcată într-o rochie tradițională din Crimeea, ținând un copil în brațe. S-a gândit că Anna putea să i-o dăruiască fiicei ei, Ellie. Figurina era lucrată stângaci, ca o bucată de lut modelată și pictată de un copil, însă Anna a fost înduioșată atât de cadou în sine, cât și de amabilitatea lui Averell față de ea pe tot parcursul conferinței. Era unul dintre puținii oameni care se gândiseră în acea săptămână să îi facă viața mai ușoară.

* * *

Averell și Kathleen Harriman urmau să plece în acea după-amiază cu familia Roosevelt, pentru a-și petrece noaptea la bordul navei *Catoctin*, înainte de a zbura cu avionul la Moscova a doua zi. Ed Stettinius și echipa lui³¹ de la Departamentul de Stat, inclusiv Freeman Matthews și Wilder Foote, urmau să-l însoțească pe Harriman în continuare la Moscova, ca oaspeți la Spaso House pentru următoarele două zile. În felul acesta, Stettinius și Harriman aveau posibilitatea să discute cu Molotov și ceilalți și alte aspecte ale relației sovieto-americeane, ca de pildă, comerțul și concurența economică pe timp de pace. Din nou, Stettinius a decis să îl ia pe Alger Hiss, pentru a participa la aceste discuții vitale. Ed Flynn, consilierul politic și personajul nelipsit de lângă FDR, avea să meargă și el cu ei la Moscova. Din câte își dădea seama Kathy, misiunea nedefinită a acestui irlandez catolic din New York era „să-i facă pe ruși să se roage”³².

Kathy sesizase perfect un spirit de cooperare puternic. „Toți pleacă acasă³³ foarte fericiți”, scria ea, în încheierea scrisorii de șaisprezece pagini adresată surorii ei. „Se pare că pe ansamblu a fost o conferință reușită — dar și înfiorător de lungă.” Scriindu-i Pamelei, mai spunea: „Poți să-ți imaginezi,³⁴ cât de entuziasmat e Ave — deși Dumnezeu știe ce necazuri îl așteaptă în noua lui activitate de conciliator al Guvernului Polonez”.

Era ca și cum Kathy și Averell ar fi făcut schimb de locuri de la începutul războiului. Inițial, Kathy fusese sceptică în privința regimului lui Stalin și a sincerității devotamentului sovieticilor față de cauza Aliatilor, în timp ce Averell se arătase încrezător față de relația de colaborare incipientă dintre Est și Vest. Acum, Kathy era optimistă, în timp ce Averell devenise sceptic. Faptul că Averell părea vesel se datora probabil perspectivei fericite de a pleca efectiv de la Ialta. Așa cum îi spusese³⁵ în acea dimineață lui Chip Bohlen, care lucra frenetic să traducă detaliile finale din protocol și comunicat, pentru a fi aprobate de lideri, „vor

apărea probleme³⁶ destul de curând. Formularea din textul protocolului la conferință, promițând un Guvern Polonez „reorganizat“, compus din polonezii de la Lublin și un număr nespecificat de alți reprezentanți din interiorul Poloniei și din străinătate, era „mult prea vagă și generalizată“. Din experiența colaborării lui cu Roosevelt, încă din perioada programului New Deal, Harriman știa că Roosevelt nu era omul care să se tocmească pentru niște cuvinte. Atâta timp cât putea obține dintr-un text interpretarea dorită de el, lui FDR „nu-i prea păsa ce³⁷ interpretare puteau da alții“. Harriman știa însă că atunci când termenii folosiți nu erau exacți, sovieticii puteau manipula textul cum voiau ei — puteau bunăoară să adauge în guvernul provizoriu doar unul sau doi indivizi necomuniști, fără niciun fel de putere — și să susțină, totuși, cu seninătate că ei acționau conform acordului. Amintindu-și de un aforism, uzual în afaceri, despre pericolul de a cumpăra același cal de două ori, Harriman era resemnat la gândul că, în ceea ce privea situația Poloniei, acordul de la Ialta „nu stabilise nimic altceva³⁸ decât mașinăria de renegociere“. Bohlen i-a dat dreptate. Tot ceea ce se presupunea că ar fi fost rezolvat la conferință trebuia să fie reluat „de la capăt“.

Harriman și Bohlen erau doi dintr-o mică minoritate de delegați americani, care se arătau preocupați de formularea și termenii textului din acord referitor la Polonia. Un altul era șeful de stat-major al președintelui, amiralul Leahy. Leahy nu era specialist în Europa de Est, însă până și el era sceptic în privința tratatului pe care Roosevelt și Churchill îl negociaseră cu Stalin. Profitând de încrederea de care se bucura în cercul apropiaților lui FDR, Leahy a mers chiar până acolo încât să își exprime franc opinia în fața lui Roosevelt, spunându-i: „Domnule Președinte, chestia asta³⁹ este atât de elastică, încât rușii pot trage de ea cât vor ei, de la Ialta până la Washington, fără practic să se rupă ceva“.

„Știu, Bill — știi și eu asta“, a recunoscut Roosevelt. „Dar este tot ce pot face pentru Polonia deocamdată.“

Harriman era îngrijorat, de asemenea, și în privința acordului pentru Pacific dintre Stalin și președinte, în special referitor la influența sporită a sovieticilor în Manciuria. Secretarul de stat și, mai ales, chinezii nu fuseseră încă informații despre acest lucru în ciuda faptului că privilegiile acordate sovieticilor în Pacific, în special porturile și căile ferate din Manciuria, se aflau exact la granița Chinei. „Nu încapе nicio îndoială⁴⁰, îi transmisese preocupat Harriman lui Roosevelt, în urmă cu două luni, când abordase prima oară subiectul cu Stalin la Moscova, în numele lui FDR, „că influența sovietică în Manciuria va fi mare, ținând seama de controlul asupra operațiunilor feroviare și probabilitatea ca trupele sovietice să protejeze căile ferate.“ Acest acord era, în esență, o invitație adresată sovieticilor de a-și extinde semnificativ prezența în Orient. Și, la fel ca în cazul acordului referitor la Polonia, formularea paragrafului era alarmant de vagă și echivocă. Ambasadorul făcuse naveta⁴¹ două ore și jumătate în după-amiaza precedentă, într-un du-te-vino cu mașina între Palatul Livadia și Vila Koreiz, până ca Roosevelt și Stalin să cadă la îndoială asupra textului final. Când Harriman le-a arătat proiectul de tratat șefilor statelor-majore reunite — generalul Marshall, amiralul Leahy și amiralul King —, pentru a avea punctul lor de vedere,

ambasadorul spera ca aceștia să aibă vreo obiecție, astfel încât să poată duce documentul înapoi lui Roosevelt și să-l convingă să revină asupra textului. Dar comandații militari nu au avut de făcut niciun comentariu. Chiar dacă Leahy era poate de partea lui Harriman, când venea vorba de Polonia, sentimentele lui privind acordul pentru Pacific erau complet diferite. Leahy a mers chiar până într-acolo, încât să-i spună lui Harriman că acordul pentru Pacific „face să nu fi bătut degeaba atâta drum”⁴². Și, după cum Kathy îl auzise⁴³ întâmplător pe amiralul King declarând, șefii statelor-majore reunite considerau că intervenția sovieticilor în războiul din Pacific va salva viața a două milioane de americani.

Roosevelt știa perfect că nu voia să revină asupra deciziilor luate, iar îndoielile lui Harriman nu prezentau niciun interes pentru el, în timp ce se pregătea de plecare. În acea dimineață, președintele îi trimisese un mesaj lui Harriman. „Dragă domnule Ambasador⁴⁴, în aceste momente, nu intenționez să vorbesc despre eforturile încununate de succes ale Conferinței (de la Ialta), sau despre rolul jucat de dumneavoastră la această reuniune istorică”, începea nota președintelui. „Vreau însă să vorbesc despre rolul pe care dumneavoastră și oamenii dumneavoastră l-ați avut în pregătirea unui loc în care conferința să se poată desfășura și, totodată, despre eficiența cu care aceste pregătiri au fost duse la bun sfârșit într-un timp atât de scurt... Cu toții ne-am confruntat cu problema dificilă de a găsi o locație adecvată pentru conferință... Consider că nu am fi putut face o alegere mai inspirată... Sunt conștient, de asemenea, de imensul sprijin și ajutor pe care ni l-a dat fiica dumneavoastră, Kathleen. Cu cele mai bune urări pentru voi toți și încrezător în ajutorul pe care veți continua să-l dați națiunii, Franklin D. Roosevelt.”

Era un mesaj de mulțumire, însă putea fi interpretat totodată drept o distanțare. Recunoscând doar contribuțiile lui Harriman la aranjamentele logistice ale conferinței și trecând peste eforturile lui intense și substanțiale depuse în numele obiectivelor diplomatice și politice ale lui Roosevelt, atât la Ialta, cât și în mandatul de aproape un an și jumătate ca ambasador, Roosevelt arăta, de fapt, indirect cât de puțin ajunseseră să mai conteze pentru el opiniile lui Harriman. Președintele construia viitorul așa cum considera el de cuviință. Viziunea lui Harriman asupra lumii, în ceea ce privea relațiile dintre Est și Vest, nu reflecta acea imagine.

* * *

Făcând pneurile să scrâșnească pe pietrișul aleii, Packardul negru al lui Churchill a oprit în fața porticului Palatului Livadia, înainte de a porni în ultima cursă înapoi la Palatul Voronțov. Apăruse acolo întreg efectivul⁴⁵ de fotografi, pentru a immortaliza pe peliculă plecarea premierului. Fuseseră anunțate deja forțele de securitate sovietice ca să închidă drumul dintre Livadia și Voronțov pentru ultima oară, în timp ce de pe acoperișuri lunetiștii scrutau împrejurimile în căutarea unor eventuale pericole. Îmbrăcându-se cu mantaua, Churchill și-a pus pe cap căciula de blană și între buze un trabuc nou, după care a pășit pe covorul care fusese așternut în fața intrării palatului până la mașina care îl aștepta.

Un ofițer britanic a deschis portiera mașinii, salutându-l pe prim-ministru. Churchill i-a răspuns la salut, cu o expresie cumva între zâmbet și grimasă, după care s-a oprit și i-a făcut semn lui Sarah să vină și ea. Sarah a ieșit din clădire, venind în fugă până la mașină, unde, ferindu-și capul, s-a urcat pe locul oferit de tatăl ei, care în glumă a împins-o cu palma înăuntru. Pe urmă, Churchill s-a întors, a mai salutată o dată și s-a suit în mașină lângă ea. Unul dintre aghiotanții lui a închis portiera în urma lui, iar automobilul a pornit pe alee, lăsând în spate Palatul Livadia.

Pe drumul de înapoiere⁴⁶ spre Voronțov, o stare de agitație a pus stăpânire pe Churchill. Britanicii plănuiseră să rămână peste noapte la Palatul Voronțov și să plece la Sevastopol a doua zi dimineață, în bună ordine, dar pe măsură ce înaintau pe drum, Sarah a observat cum pe tatăl ei îl copleșea un val de singurătate, dublat poate și de o brumă de stinghereală. FDR și Stalin plecau de la Ialta în acea după-amiază. Churchill avea să rămână părăsit acolo.

„Noi de ce să mai stăm⁴⁷ aici?!” a exclamat el, uitându-se insistent la Sarah. „De ce să nu plecăm și noi astă-seară — eu nu văd niciun motiv de a mai rămâne aici vreo clipă în plus — gata, plecăm!”

Imediat ce au ajuns la Voronțov, a sărit afară din mașină și s-a dus valvârtej direct în biroul lui improvizat, ca o rafală de vânt gata să împrăștiie pe jos stivele de hârtii frumos ordonate. „Treaba voastră ce faceți”, și-a anunțat el personalul, „dar eu unul am șters-o de-aici! Plec peste 50 de minute!” Sarah a venit și ea înăuntru, la timp pentru a-i vedea pe toți holbându-se la el „amuțiți de uimire”. Șocul a durat doar un moment, după care „s-au mobilizat și s-au apucat de treabă”, împachetând cutiile cu documente și mașini de scris portabile, dând fuga apoi să-și strângă lucrurile personale, în timp ce Churchill umbla de colo-colo, căutându-și aghiotantul și valetul. „Unde-i Tommy?⁴⁸ Sawyers!” striga el, „Sawyers! Unde e toată lumea?” Între timp, Sarah a observat că în hol apăruse un maldăr de cufere și de mari și misterioase pachete hârtie⁴⁹. Alte cadouri de la ruși și altă bătaie de cap la împachetat pentru personalul asaltat de treburi.

„Firește⁵⁰, i-a povestit Sarah mamei ei, descriindu-i ulterior scena, „păi, în 50 de minute am avut răgazul să ne tot răzgândim de vreo șase ori pe puțin!” Winston patrula încolo și înapoi, în timp ce personalul lui alerga ca să facă bagajele, și lansa ca din pușcă plan după plan, contrazicându-se la fiecare pas. „O să stăm la noapte aici până la urmă și plecăm mâine la prânz — O să zburăm — O să plecăm diseară și o să mergem pe mare — O să mergem la Atena — Alexandria — Cairo — Constantinopol — Nu o să mergem în niciunul dintre orașele astea — O să stăm la bordul navei și o să citim ziare!”

Pe măsură ce planurile acestea erau făcute, anulate, făcute și anulate din nou, Sawyers, valetul lui Churchill, simțea că își pierde mințile. L-au podidit lacrimile, când s-a uitat în jur la geamantanele care zăceau parțial pline și la lenjeria care venise înapoi spălată, dar jilavă, întrucât nu avusese timp să se usuce înainte de anunțul subit că urmau să plece. A luat o trusă de toaletă și a pus-o într-un geamantan, apoi a scos-o de-acolo, nedumerit. Pe urmă, a așternut frumos uniformă de Lord Warden of the Cinque Ports a lui Churchill, s-a răzgândit, a

pus-o înapoi, și a scos în schimb uniforma de la Royal Yacht Club. „De ce să mi se întâmple⁵¹ mie așa ceva!“ a exclamat el de față cu Sarah, copleșit de trauma plecării subite și dezorganizate.

Între timp, Winston se foia peste tot, intra în camere, „poznaș și zglobiu⁵² ca un școlar care a terminat orele și și-a făcut temele“, ignorând stresul pe care îl provocase personalului său și îndemnându-i pe toți să se miște mai repede: „Haideți, haideți!“

După o oră și douăzeci de minute de când Churchill anunțase iminenta plecare, „o caravană de mașini“⁵³ a umplut aleea, „gemând sub geamantanele doldora de lucruri“, gata să traverseze munții pe drumurile în serpentină până la Sevastopol. Existau totuși câteva obiecte care nu mai ajunseseră în valize: trabucurile extra ale prim-ministrului⁵⁴, brichetele și tabacherele de argint. Se părea că niște membri mai agili ai personalului rus le șterpeleră ca suveniruri.

La ora 5:30 a după-amiezii, s-a trântit și ultima portieră, apoi caravana s-a întors cu spatele la Marea Neagră și și-a început lungul traseu prin munți. Deși era o realizare remarcabilă să fi reușit să facă bagajele și să plece în numai optzeci de minute, Sarah a aflat curând că ei erau, de fapt, ultima delegație care pleca. Roosevelt, Harriman și restul grupului lor plecaseră deja cu o jumătate de oră în urmă, exact cum era prevăzut, în conformitate cu dispozițiile date de FDR. Americanii avuseseră doar un singur mic incident neplăcut. Automobilul în care se aflau⁵⁵ amiralul Leahy și doctorul Bruenn avea o scurgere de gaze și a început să se umple de fum înecăcios în habitacul, forțându-i pe cei doi pasageri și pe șoferul lor să călătorească tot drumul până la Sevastopol, în frig și întuneric, cu geamurile de la mașină complet deschise. Între timp, Sarah a remarcat că „Stalin, ca un spiriduș⁵⁶, se făcuse nevăzut, pur și simplu“. Sovieticii se dăduseră peste cap ca să-și transforme peste noapte țara pustiită, readucând cât de cât la gloria de odinioară palatul de vară dărăpănat al țarului, dar la doar câteva ceasuri de la semnarea comunicatului, „Ialta era abandonată de toți, cu excepția celor care trebuie să facă curat după o petrecere“.

Cei lăsați să facă curat erau cei trei miniștri de Externe, interpreții lor și subalternii. La Palatul Livadia, au făcut ultimele retușuri la protocolul conferinței, au semnat documentul și l-au transmis acasă prin radio. Pentru americani, lucrul acesta a însemnat să-l trimită întâi la *Catocin*, de unde radiofoniștii aveau să-l comunice prin radio la Washington. Când a fost transmisă și fraza finală, Freeman Matthews s-a întors spre Stettinius și a spus: „Domnule Ministru⁵⁷, ultimul nostru mesaj a fost trimis. Pot să închid legătura cu nava?“

„Da“, a răspuns Stettinius. Matthews a întrerupt comunicația și, acestea fiind zise, Conferința de la Ialta a luat sfârșit în mod oficial.

În timp ce cei trei miniștri de Externe străbăteau grandiosul hol de intrare al Palatului Livadia în ecoul pașilor lor pe marmură, ceva i-a atras atenția lui Molotov. Era unul dintre lămâii⁵⁸ care fuseseră aduși la Ialta, după ce sovieticii interceptaseră diverse remarci ale occidentalilor, printre care și observația făcută de Sarah Churchill, care opinase că icrele negre și cocteilurile ar avea un gust mai bun cu un pic de lămâie. Pomul era încă plin de lămâi. Era păcat ca fructele

acelea prețioase să se irosească acolo. Molotov a sugerat ca Ed Stettinius și Anthony Eden să își taie fiecare câte o creangă din pom și să o ia acasă ca amintire, asemenea unei ramuri de măslin. Cineva a găsit un cuțit și a tăiat o creangă pentru fiecare ministru de Externe. Întrucât mai existau crengi în pom, le-au tăiat și pe acestea și le-au distribuit celorlați membri ai delegației Aliaților, până când în ghiveci n-a mai rămas decât trunchiul subțiratic, ca o lance înfiptă în pământ. Pe urmă, și-au luat rămas-bun unii de la alții, până la următoarea lor întâlnire la Londra, peste trei luni, și au plecat cu lămâile lor cu tot, nedându-și seama de ironia situației.

* * *

Se înnoptase deja când Sarah și Winston au ajuns la Sevastopol. Timp de trei ore, mașina lor șerpuieste în lungul coastei și peste munții cenușii și indestructibili⁵⁹, în amurg, prin trecători și înconjurând poalele vârfurilor de calcar. „Răsufli așa de ușurat⁶⁰ că am scăpat de afurisenia asta“, a mormăit prim-ministrul spre Sarah și lordul Moran în timp ce mergeau cu mașina — „afurisenia asta“ însemnând comunicatul conferinței. „E splendid să revenim la bucatele englezești, după purceii de lapte și antreurile reci și grase de la mesele lor.“

Când drumul s-a apropiat de punctul maxim ca altitudine, au oprit mașina și s-au dat jos ca să arunce o privire. Sarah nu s-a uitat în jos, ci în sus. În fața lor, țâșnea în văzduh o stâncă abruptă, înaltă de o sută cincizeci de metri, „atât de semeață, încât părea⁶¹ să se aplece cumva asupra lor, ca sprâncenele stufoase ale unui uriaș“. Odată ce au trecut munții cu creste înalte, au coborât apoi prin pajiștile alpine sau *iaila*, în ținutul tătarilor din Crimeea. Soldații Armatei Roșii erau din nou afară în forță, străjuind drumul la fiecare sută de metri și salutând mașina prim-ministrului când trecea prin dreptul lor. Când s-au apropiat de Sevastopol, au trecut printr-un sat mititel. Deși era întuneric⁶², iar sătenii nu aveau cum să vadă bine mașina, au izbucnit în urale când Churchill a trecut pe acolo. În cele din urmă, s-a ivit și *Franconia*, luminile navei reflectându-se pe suprafața apei. Cândva un pachetbot de lux al liniei maritime Cunard, vasul fusese transformat în navă militară de transport, dar chiar și în noua sa formă utilitară, pachetbotul de odinioară se profila ca o minune elegantă plăsmuită de imaginația lui H.G. Wells, dincolo de mormanele de moloz în care fusese transformat Sevastopolul. În apropiere, vasul *Catoctin* era ancorat la chei. La bord, Roosevelt⁶³ mânca un steak la cină, în timp ce câțiva din echipa lui⁶⁴, printre care Anna, Kathy și Averell, pleaseră în oraș, unde fanfara Flotei Mării Negre organizase un concert pentru vizitatori. Programul cuprindea⁶⁵ un potpuriu de melodii: de la cântece marinărești până la melodii populare tradiționale rusești, solouri de acordeon și „Dunărea albastră“ de Strauss — ba chiar și șlagărul american „Aceasta e armata, domnule Jones“ de Irving Berlin. Concertul se ținea în teatrul din Sevastopol, una dintre primele clădiri renăscute din moloz și cenușă, după ce luptele încetaseră. Teatrul fusese reconstruit în doar două luni.

Sosind la Sevastopol mai târziu decât americanii, Sarah nu ținea să meargă la concert. Odată ce a pus piciorul pe *Franconia*, ar fi fost dificil să o convingi să

mai plece din nou. După ultima săptămână în Crimeea, pe nava lor era „de-a dreptul uluitor de bine”⁶⁶. Nu făcuse decât să se plimbe un pic pe punte, însă în acele „trei scurte minute” simțise că „lăsase în urmă o lume sinistă și mohorâtă, pășind acum înapoi în civilizația benefică”. Cu siguranță, „nu se aștepta la așa ceva”. Cabina ei — dacă se putea chiar numi cabină, părea somptuoasă ca un „apartament nupțial” — avea tot confortul de acasă și mai mult chiar. Stewardesa a apărut curând cu un martini și niște sandviciuri cu pui pregătire de maestrul bucătar. Mai încolo pe coridor se afla un coafor. „Totul pare — nu știu cum să mă exprim, un pic ireal? Atât de aproape de Realitatea de afară”, îi povestea ea lui Clementine.

Vrând parcă să atenueze cumva contrastul șocant între lumea de-afară, cu un trai la limita subzistenței, și luxul din interior, Winston zăbovise⁶⁷ pe punte. Stătea tăcut în picioare în aerul sărat al serii de februarie, privind peste balustradă la orașul care se așternea în fața lui. Sarah a venit lângă el și a urmărit privirea lui spre Sevastopol. La lumina zilei, rămășițele tragice ale orașului o impresionaseră sfâșietor pe Sarah. I se rupsesse sufletul, gândindu-se la familiile ale căror vieți fuseseră distruse, în unele cazuri pentru a doua oară în trei sau patru generații. Pe întuneric, însă, Sevastopol era o adevărată „revelație”⁶⁸. Sarah era fascinată. „Mai ții minte că ți-am povestit despre distrugeri, despre faptul că nu mai rămăsese nicio casă în picioare sau întreagă, și că nu puteai decât să te întrebi unde sau cum trăiau acești oameni?” i-a scris ea mai târziu mamei ei. „Eh, bine, noaptea descoperi răspunsul. Din aproape fiecare ruină, oriunde au mai rămas în picioare patru pereți ai vreunei camere, din spatele scândurilor care acoperă golurile, din beciuri, din mormane de pietre chiar, raze și pete de lumină strălucesc și clipeșc. Este incredibil! Ei sunt incredibili!”

Luminile din Sevastopol i-au reamintit imediat lui Sarah de biserița din Ialta. În acele împrejurimi reci, întunecate și distruse, supraviețuitorii din Ialta ieșiseră la lumină dintre dărâmături și rămăseseră strâns uniți, micile aureole din flăcările lumânărilor legându-i unii de alții în strădania lor de a mai apuca să trăiască o nouă zi, la fel ca londonezii în cele mai crâncene bombardamente din Blitz.

Sub ochii lui Sarah, tatăl ei își petrecuse săptămâni, luni și ani în confruntarea cu sovieticii, încercând să creeze o punte peste abisul dintre socialism și democrație, pentru a putea învinge inamicul comun. În ciuda succesului aparent al conferinței, era limpede că Uniunea Sovietică se îndepărta tot mai mult de Marea Britanie și Statele Unite, chiar dacă armatele lor — și granițele lor — se apropiau mai mult.

Rupând tăcerea, Sarah l-a întrebat pe tatăl ei dacă era obosit.

„În mod ciudat⁶⁹, nu”, a răspuns el. „Cu toate acestea, am simțit povara responsabilității mai mult decât oricând înainte și în inima mea este multă neliniste.”

Cu toate ciocnirile politice din ultimele săptămâni și luni, orele pe care Sarah le petrecuse cu Kathy și Anna la Sevastopol și la Ialta îi oferiseră posibilitatea să vadă o latură a Uniunii Sovietice, pe care tatăl ei nu o cunoștea. Ea văzuse

oamenii din marginile cele mai sărace, cele mai năpăstuite ale unui vast imperiu. Oamenii aceștia nu aveau habar de geopolitică, alianțe sau strategii grandioase, nu aveau habar de doctrina marxist-leninistă sau de economia de piață capitalistă. Războiul îi lăsase fără nimic, însă ei tot erau mândri — mândri de orașul lor, de comunitatea lor, de casele lor și de copiii lor. Indiferent de ceea ce tatăl ei decisese împreună cu Roosevelt și Stalin în palatele poleite de la Ialta, ori dacă la plecare se despărțiseră dușmani sau prieteni, oamenii aceștia își vor reclădi orașul și viața, exact cum făcuseră și altădată.

Deși avea toate motivele să dispere acum, în timp ce stătea lângă tatăl ei, contemplând în depărtare orașul Sevastopol, după ce avusese parte de una dintre cele mai remarcabile, tulburătoare și fascinante săptămâni din existența ei, Sarah găsea totuși motive să privească încrezătoare la Uniunea Sovietică și să vadă speranța. Descriindu-i mamei ei scena, nota: „Nu are niciun rost să se spună *Ei* sunt deprinși cu suferința. *Ei* sunt altfel clădiți decât noi. *Ei* nu așteaptă prea multe. Și-atunci, de ce sunt bisericile atât de pline? Bineînțeles că speră toți la mai mult. Bineînțeles că visează cu toții în bisericile lor întunecate“.

PARTEA A III-A

Toate astea, și multe altele, vor fi cu mine pentru totdeauna.

12 APRILIE–27 IULIE 1945

„**A**i fost cu adevărat¹ în mijlocul celei mai grandioase întâlniri din istorie“, îi scria John Boettiger Annei, când Roosevelt și echipa lui se aflau în lunga lor călătorie de întoarcere acasă la Washington. Chiar dacă frații ei participaseră la mai multe conferințe decât ea, însoțindu-l pe FDR la reuniunea pentru Carta Atlanticului, împreună cu Churchill în 1941, și la Conferința de la Teheran în 1943, și chiar dacă Anna suferise că fusese lăsată deoparte în cazul acelor evenimente, pentru ocazia aceasta, de a fi prezentă la Ialta, meritase să aștepte. „Toate celelalte întâlniri au fost floare la ureche în comparație cu aceasta, așa că poți să le dai cu tiffa fraților tăi“, jubila John. „Nu am cuvinte să exprim cât de emoționat sunt să știu că ai luat parte la această călătorie, și ȘTIU cât de extraordinar de prețioasă ești pentru OM. Sper doar să-și dea și el seama, de data asta.“

Indiferent dacă FDR a conștientizat sau nu cât de prețioasă fusese pentru el prezența Annei la Ialta, cert era că nu a spus nimic. A rămas detașat și enigmatic ca de obicei. Degeaba și-ar fi dorit Anna să se bucure de razele soarelui și de laudele tatălui ei, când și-au începutul voiajul pe *Quincy*, fiindcă n-a fost așa. Întâlnirile lui FDR de la Marele Lac Amar lăsaseră un gust amar. Călătoria începuse bine, exceptând bombănelile² lui Gil Winant, care, atunci când venise să se întâlnească în Egipt cu echipa președintelui, era încă supărat că nu fusese inclus în delegația pentru conferință. Abia când voiajul lor spre casă era în plină desfășurare, s-a decis în sfârșit și Roosevelt să îi răspundă prim-ministrului polonez. „Pot să vă asigur³ că problemele Poloniei au fost tratate cu toată atenția și înțelegerea cuvenite“, scria el laconic. „Sper să putem colabora cu toții armonios pentru a găsi soluția corectă în timp util.“ Americanii au sosit la Marele Lac Amar în după-amiaza zilei de 12 februarie. În data de treisprezece, FDR a primit vizita primilor doi oaspeți, regele Farouk al Egiptului și împăratul Haile Selassie al Etiopiei. A doua zi, a venit la bordul vasului *Quincy*, Ibn Saud cu o suită de patruzeci și opt de oameni, printre care astrologul său, imamul și cafegibașa. Întrucât conducătorul saudit, mult încercat în bătălii și războaie, s-ar fi simțit ofensat de prezența unui femei la o asemenea reuniune, Anna a trebuit să

părăsească nava și să își petreacă ziua în Cairo.

FDR își puna mari speranțe în această întâlnire, știut fiind că saudiții puteau fi un aliat valoros în lumea postbelică — nu în ultimul rând datorită vastelor zăcămintele de petrol de care dispuneau. Numai că s-a văzut repede dezamăgit. Când a deschis discuția despre o colaborare cu saudiții pentru a crea, în schimbul tehnologiei americane, o patrie a evreilor în Palestina pentru supraviețuitorii holocaustului, Ibn Saud l-a refuzat categoric: „Arabii preferă să⁴ moară decât să cedeze din pământul lor evreilor“. Nici măcar șarmul rooseveltian și un avion C-47 nou-nouț nu l-au putut face pe liderul arab să se răzgândească. Pentru prima oară în lungile săptămâni de tratative abile și de diplomatie, FDR a plecat cu mâinile goale. A doua zi după-amiază, Roosevelt și Anna s-au revăzut cu Winston, Sarah și Anthony Eden în Alexandria, la un dejun în familie, înainte de întâlnirea lui Churchill, de data asta, cu Ibn Saud. Randolph Churchill și-a făcut din nou apariția, deși Sarah era negreșit⁵ mult mai încântată să îl vadă pe Gil Winant. Anna a zâmbit afectat, remarcând că era limpede de ce ambasadorul ținuse atât de mult să se vadă cu Sarah. Peste câteva ceasuri, americanii și-au luat rămas-bun și și-au continuat voiajul spre casă.

În tot restul călătoriei, americanii s-au confruntat cu fel de fel de probleme, una mai rea decât alta. Roosevelt intenționase să aibă o întrevvedere cu Charles de Gaulle în Alger, însă liderul francez, furios că nu fusese invitat la Conferința de la Ialta, a refuzat întâlnirea. Un alt motiv de îngrijorare pentru Roosevelt era Pa Watson, omul care îi fusese de-atâta vreme prieten și care îl susținuse emoțional și fizic când FDR trebuia să stea în picioare în public, fiindcă Watson era adesea cel care îl ajuta să se mențină în poziție verticală. În prima seara în Egipt, Watson suferise un atac de cord. Pe urmă, a intrat în comă. Dacă britanicii își aduseseră jertfa lor umană pe altarul zeilor războiului și ai păcii în drum spre Ialta, era rândul americanilor acum să își aducă și ei o jertfă în drum spre casă. Watson a murit la bordul navei peste opt zile. Avea șaiszeci și unu de ani, fiind cu doi ani mai tânăr decât Roosevelt.

Zguduit de decesul subit al lui Watson, Harry Hopkins a început să se simtă captiv pe navă. Starea sănătății lui se agravase și mai mult, iar el se considera prea bolnav ca să poată continua voiajul pe mare până acasă. S-a hotărât să părăsească vasul *Quincy* la Alger și să plece acasă cu avionul, de la Marrakesh, luându-i cu el pe fiul său și pe Chip Bohlen. Ideea l-a iritat profund pe Roosevelt. Avea nevoie de ajutorul lui Hopkins pentru a întocmi alocuțiunea lui despre Conferință, pe care urma să o rostească în Congres, imediat după ce ajungea acasă. Numai că Hopkins nu voia să se răzgândească. Roosevelt l-a acuzat⁶ pe vechiul său prieten că voia să plece, din cauză că se plictisise.

Din nou, Anna s-a dus la Hopkins ca să intervină. La fel ca înainte, l-a găsit zăcând în pat. Te rog, l-a implorat ea să mai rămână. Pur și simplu, nu era corect să-l lase pe tatăl ei să își scrie singur discursul.

„Zău, Anna, crede-mă⁷... Sunt prea bolnav ca să mai și lucrez. Pe cuvânt... Spune-i tatălui tău să-l cheme pe Sam Rosenman. E la Londra și poate veni cu avionul la Alger, ca să redacteze discursul în timpul voiajului spre casă.“ Anna a

trebuia să se dea bătăuță.

„Hopkins nu se lasă înduplecat“, i-a raportat ea lui FDR.

„N-are decât să plece“, a ripostat el tăios.

În sinea ei, Anna clocotea de furie în numele tatălui ei. I-a povestit lui John. „M-am convins de-a binelea⁸ acum că Harry H. e un tip destul de periculos.“

Când au ancorat la Alger, Hopkins a venit să-și ia rămas-bun. Roosevelt era cufundat în hârtiile lui. A ridicat privirea doar cât să întindă mâna și să mormăie — „La revedere“⁹. Hopkins se ridicase de la o poziție umilă, ca asistent social, și devenise unul dintre cei mai puternici oameni din America, în calitate de secretar al comerțului și ca îndrumător de nădejde pentru două dintre cele mai ambițioase și reușite programe de guvernare din istorie — New Deal și Lend-Lease. Roosevelt se bizuise pe Hopkins știind că avea să-l reprezinte perfect, atunci când Hopkins s-a întâlnit cu Churchill și Stalin, peste mări și țări, în cele mai negre zile ale războiului. Timp de cincisprezece ani, Hopkins, mai presus de toți ceilalți, a fost cel care preschimbase în realitate idealurile înalte ale președintelui. De un deceniu și jumătate, își pusese viața și sănătatea în slujba lui Roosevelt. Acum, părase corabia neceremonios, cu doar un salut anemic la despărțire. Nu avea să-l mai revadă pe Roosevelt niciodată.

Conform sugestiei lui Hopkins, Sam Rosenman, fost judecător și un bun autor de discursuri pentru FDR, s-a alăturat echipei de pe *Quincy* la Alger, ca să își aducă contribuția la redactarea alocuțiunii adresate Congresului. Nu-l mai văzuse¹⁰ pe președinte de o lună și s-a speriat cât de schimbat era FDR acum. Președintele pierduse în greutate și niciodată înainte nu păruse atât de extenuat. În următoarele câteva zile, Rosenman a încercat să întocmească o cuvântare despre o conferință la care nu luase parte și despre care știa prea puțin. Când a vrut să îl coopteze și pe Roosevelt în redactarea textului, pe președinte nu l-a interesat ideea. În schimb, FDR ședea pe punte la soare, vlăguț de puteri, nemaifiind în stare decât să citească, să fumeze țigarete și să privească în zare. În timp ce el jelea moartea prietenului său Watson, Anna lucra cu Rosenman¹¹, editând și corectând cu sârg trei ciorne ale discursului, folosind un creion ascuțit pentru a interveni în text, cum făcea odinioară când era redactor la *Seattle Post-Intelligencer*.

În sfârșit, la 10:15 dimineața, în 27 februarie, au ancorat la Newport News, Virginia, portul de unde porniseră în călătoria lor pe mare, în urmă cu treizeci și cinci de zile. A doua zi dimineață, pe ploaie, l-au înmormântat pe Pa Watson la Arlington National Cemetery. În ziua următoare, Roosevelt și-a ținut discursul în fața Congresului. Anna a văzut cum, pentru prima oară, tatăl ei a îngăduit să fie dus în scaunul cu roțile în Camera Reprezentanților. „Sper că mă veți¹² ierta pentru neobișnuita postură de a sta jos în timpul prezentării a ceea ce doresc să vă spun“, s-a adresat el Congresului, „însă știu că veți înțelege că este mult mai ușor pentru mine să nu trebuiască să car pe partea de jos a picioarelor aproape cinci kilograme de oțel; și, de asemenea, din cauza faptului că tocmai am încheiat un voiaj de peste douăzeci și două de mii de kilometri.“ Secretarul Muncii, Frances Perkins, prima femeie numită vreodată în Cabinet, stătea pe rândul din față. În

cele trei decenii¹³ de când îl cunoștea pe Roosevelt, nu-l mai auzise niciodată referindu-se public la infirmitatea lui sau cerând îngăduință pentru situația lui. Totuși, a vorbit clar și răspicat din scaunul lui cu rotile, proslăvind virtuțile speranței într-un viitor pașnic. Era ferm hotărât să participe la acel viitor.

Imediat după încheierea lucrărilor, presa americană a salutat Conferința de la Ialta drept o măreață realizare. *New York Times* scria că acordurile tripartite „justifică și depășesc¹⁴ majoritatea speranțelor legate de această întâlnire profetică“, în timp ce *New York Herald Tribune* sublinia că această „Conferință a mai oferit încă o importantă dovadă a unității Alianțelor, a forței și puterii lor de decizie“. *Washington Post* îl felicita pe Roosevelt personal, afirmând: „Președintele se cuvine a fi felicitat pentru contribuția sa la această realizare atotcuprinzătoare“. Dar până la sfârșitul săptămânii în care FDR se adresase Congresului, sentimentele opiniei publice față de acordurile de la Ialta au început să se schimbe. În 5 martie, revista *Times* a publicat un material ciudat, descris de revistă drept un „basm politic“¹⁵. Era scris de Whittaker Chambers de la *Time*, spionul comunist reformat ale cărui avertizări despre delegatul la conferință Alger Hiss fuseseră ignorate de către Departamentul de Stat în urmă cu șase ani. În acest articol, Clio, muza Istoriei, și fantomele țarului Nicolae al II-lea și ale membrilor familiei sale, care fuseseră uciși, privesc în jos din podul Palatului Livadia la cei Trei Mari întruniți într-o consfătuire sub ei. Fantoma țarului Nicolae al II-lea ascultă cu încântare cuvintele lui Stalin: „Ce om de stat! Ce viziune! Ce putere!“, se entuziasmează fantoma. „Stalin i-a redat Rusiei măreția!“ Această satiră, tipărită în una dintre cele mai prestigioase publicații din țară, reprezenta o critică acerbă a ceea ce Roosevelt spera că avea să fie una dintre cele mai minunate realizări din cariera lui.

Între timp, la Londra, reacția față de Conferință a fost negativă de la început. Sarah, care își reluase activitatea la baza RAF din Medmenham, în cadrul diviziei de recunoaștere aeriană, nu putea decât să asculte de la distanță cum tatăl ei se confrunta cu un val de critici dure din partea colegilor săi din Parlament. Când a rostit raportul despre conferință în Camera Comunelor, cerând un vot de încredere asupra rezoluțiilor de la Ialta, mulți membri respectabili au condamnat ceea ce ei considerau a fi o capitulare evidentă în fața sovieticilor, în special privind Polonia. După trei zile de dezbateri, Churchill a primit până la urmă votul de încredere, însă nu fără un protest scris în numele a douăzeci și cinci de parlamentari, plus demisia unui membru din partidul său. Critici curgeau și din ținuturile îndepărtate ale Imperiului Britanic. Deși Churchill a încercat, în public, să prezinte Ialta drept un succes, s-a arătat mai sincer atunci când i-a răspuns prim-ministrului din Noua Zeelandă, care fusese nemulțumit de situația Poloniei: „Noi nu suntem¹⁶ în poziția de a obține exact soluția pe care ne-o dorim. Marea Britanie și Commonwealth-ul britanic sunt mult mai slabe din punct de vedere militar decât Rusia sovietică, și, în afară doar de un alt război general, nu au mijloacele de a-și impune punctul de vedere. Noi nu putem avansa în ajutorarea Poloniei mai mult decât sunt dispuse sau pot fi convinse să avanseze Statele Unite“.

Pe măsură ce criticii acordurilor de la Ialta au început să-și facă auzită vocea, Casa Albă s-a confruntat curând cu o altă problemă de relații publice. Presa își îndreptase atenția asupra unui personaj improbabil: Anna. De când venise la Casa Albă în urmă cu un an, Anna evitase deliberat să fie în lumina reflectoarelor. Pentru opinia publică, susținea că ea era la fel ca oricare altă fiică, soție și mamă: o persoană particulară, fără niciun mandat oficial sau vreo ambiție politică. Totuși, pornind de la articolul din ianuarie a lui Drew Pearson, „Caruselul din Washington“, și până la fotografiile cu Anna așezată lângă tatăl ei pe *Quincy*, care au apărut în presă după conferință, lumea a început să discute despre influența pe care fiica o avea probabil asupra președintelui. În timpul călătoriei de la Ialta spre casă, John îi trimisese Annei o scrisoare, prevenind-o asupra faptului că atât revista *Life*, cât și Associated Press voiau să scrie despre ea. Acceptau cu bucurie cooperarea ei, dacă dorea să discute cu ei sau să scrie despre impresiile ei de la Ialta, însă dacă nu voia acest lucru, ei aveau să publice oricum materialele lor. Anna și John au stabilit că lucrul cel mai bun pentru ea era „să aibă cât mai puțină publicitate¹⁷ cu puțință și să nu colaboreze cu niciuna dintre acele publicații“. Însă atenția opiniei publice nu a mai putut să fie evitată în momentul în care *Life* a publicat un articol de opt pagini despre ea, în aceeași zi când *Time* a publicat „Fantomele de pe acoperiș“. *Life* nu critica fățiș poziția sau influența ei la Casa Albă, însă textul arăta ca Anna nu era nicidecum un locatar pasiv. Autorul, John Chamberlain, se încumeta chiar să insinueze că Anna era răspunzătoare indirect pentru alegerea lui Truman ca vicepreședinte. „De ochii lumii“¹⁸, conchidea el, „e posibil ca (Anna) să continue să se comporte ca o persoană locuind la Casa Albă, într-un tranzit prelungit de la și spre un job la un ziar. Însă, indiferent ce ar putea spune agenții de presă de la Casa Albă, nu e greu de ghicit că... fata lui Tati și-a găsit munca pe măsură, dirijându-l pe Tati.“

Însă în următoarele săptămâni, Anna nu și-a putut petrece timpul „dirijându-l pe Tati“. Când s-a întors de la Ialta, fiul ei Johnny¹⁹ făcuse o gravă infecție glandulară și era internat la Bethesda Naval Hospital, pentru tratament cu un nou medicament revoluționar — penicilină. Johnny era încă în spital în 29 martie, când FDR a plecat la Warm Springs pentru câteva săptămâni de recuperare. În fiecare seară, FDR²⁰ o suna pe Anna la telefon de la Warm Springs. Seara de 11 aprilie nu a fost nici ea o excepție. „Bună, fetiço“²¹, i-a spus el. „Ce mai face Johnny?“ Spre marea ușurare a Annei, fiul ei începea în sfârșit să se însănătoșească. Tatăl ei i-a povestit că plănuia să facă un grătar afară a doua zi. Părea relaxat, dezinvolt și plin de viață. Singura problemă, spunea el, era că avea să mănânce prea mult, spre nemulțumirea și grimasele doctorul Bruenn, însă el era decis „să savureze totul din plin!“²². Negreșit așa va face, se gândea Anna, care știa că Lucy era și ea la Warm Springs. Doar o chemase chiar ea²³ pe Lucy acolo.

A doua zi după-amiază, nu trecuseră mai mult de douăzeci de minute de când Anna venise la Bethesda Naval Hospital ca să stea cu Johnny, când în salon a intrat directorul spitalului. „Doamnă Boettiger“²⁴, a rostit el grav, „mașina mea vă așteaptă ca să vă conducă la Casa Albă.“ FDR suferise un colaps. Mergând cu mașina²⁵ pe Wisconsin Avenue, Annei i se învălmășeau în minte tot felul de

gânduri. Așa i se întâmplase oare și președintelui Woodrow Wilson, când a făcut acel atac cerebral care i-a fost fatal? Dacă, din cauza unei posibile debilități, tatăl ei nu mai putea să-și îndeplinească atribuțiile de președinte? FDR se temuse întotdeauna să nu pățească așa ceva. Când automobilul a oprit în fața Casei Albe, Anna s-a dus valvârtej în salonul mamei ei. Eleanor purta²⁶ o rochie neagră.

Tatăl ei murise. Se stinsese din viață cu doar două săptămâni înainte de prima reuniune a Națiunilor Unite, la San Francisco. Această organizație era cel mai mare motiv de mândrie pentru el, și era decis să fie prezent acolo.

* * *

Era aproape două noaptea în data de 13 aprilie, când Kathy și-a dat seama că în Spaso House suna telefonul. Tonalitățile stridente străpungeau momentul de veselie trecătoare, asemenea unui intrus care, fără să vrea, a nimerit în mijlocul unei reuniuni la care nu a fost invitat.

Ultimele zile fuseseră destul de încărcate. Cei doi Harriman se ocupaseră de confortul lui Clementine²⁷ Churchill, care izbutise să-și învingă de data aceasta teama de a zbura cu avionul și venise în Uniunea Sovietică într-un turneu al bunăvoinței, în calitate de președinte al comitetului Crucii Roșie pentru ajutorarea Rusiei. Când ea a plecat la Leningrad, a venit în schimb la Moscova Josip Broz Tito²⁸, conducătorul Iugoslaviei, pentru o serie de întâlniri. Desigur, Averell și Kathy fuseseră invitați la toate festivitățile de rigoare prilejuite de această vizită. Iar acum cei doi Harriman²⁹ găzduiau o petrecere de adio pentru colegul lor John Melby, secretar al ambasadei americane, care o însoțise pe Kathy la Pădurea Katyn. Acesta era rechemat la Washington, unde urma să se ocupe de conferința Națiunilor Unite. Serbarea era dedicată despărțirii de un coleg agreat, însă era totodată și un bun prilej de a se elibera de tensiunea acumulată în opt săptămâni dificile.

Luna de miere³⁰ după Ialta a fost de scurtă durată, i-a scris Kathy, de la Moscova, Pamelei, „mai scurtă de fapt decât și cele mai pesimiste așteptări“. În cele două luni care trecuseră de la Ialta, bunăvoința dintre Est și Vest se risipise aproape complet, chiar dacă de pe front nu veneau decât știri de succes. Spre sfârșitul lunii martie, forțele aliate lichidaseră toate trupele naziste de la vest de Rin și începuseră să se reverse în landurile industriale germane, după ce îl învinseseră pe inamic la Remagen, cu două săptămâni înainte de grafic. Între timp, în Est, Armata Roșie înăbușise o ultimă ofensivă germană disperată în Ungaria. Până și situația din Pacific părea promițătoare. Pușcașii marini ai SUA învinseseră la Iwo Jima, obținând o primă zonă de pregătire pentru invazia insulelor japoneze.

Dar, în Moscova, deși păreau să existe toate motivele de bucurie pentru roadele eforturilor reunite ale celor trei puteri, Kathy observa cum aliații sovietici „galanți“³¹ „se ticăloșeau tot mai mult“, desconsiderând acordurile de la Ialta unul după altul. Era ca și cum nu ar fi avut loc nicio conferință. Americanii ar fi putut să urmeze sfatul lui George Kennan și să stea mai bine acasă. Kathy recunoștea față de Pamela, „Dumnezeu mi-e martor“³² că m-am lăsat amăgită de

atmosfera de camaraderie, frăție de arme etc. de la Ialta, care a fost o mare păcăleală“.

Complicațiile au început imediat după conferință. Ca un semn de rău augur pentru ceea ce avea să urmeze, boilerul de la Spaso House a explodat³³ în ziua în care cei doi Harriman s-au întors de la Ialta împreună cu secretarul de stat. Mai târziu în acea săptămână, în 17 februarie³⁴, trei ofițeri americani care fuseseră prizonieri de război în nord-vestul Poloniei, au apărut la ușa din față a ambasadei americane pe bulevardul Novinski. Peste două zile³⁵, numărul ofițerilor americani crescuse la opt. Au început să apară „în ritmul de câțiva³⁶ pe zi“. Apoi, au venit soldații de rând. Au apărut atât de mulți prizonieri de război americani la ambasadă, încât Kathy și personalul n-au avut de ales decât să transforme sala de biliard din Spaso House într-un dormitor comun, până când puteau aranja să îi trimită acasă pe acei oameni. Acești prizonieri de război fugeau nu numai de naziști, ci și de Armata Roșie. Fiecare om care apărea spunea o poveste similară despre brutalitatea așa-zişilor eliberatori: despre cum rătăciseră prin³⁷ Polonia, căutând cu disperare niște autorități americane care să-i ajute; despre cum fuseseră strânși cu forța și trimiși de către Armata Roșie la punctele de adunare pentru repatriere, care se aflau la sute de kilometri de locul unde erau eliberați prizonierii; despre cum furau soldații sovietici, sub amenințarea că îi împuşcă. Dacă nu ar fi întâlnit țărani polonezi buni la inimă, mulți prizonieri de război ar fi pierit de foame.

Imediat ce acești americani au pornit cu bine spre casă, sovieticii au început să agite spiritele în România vecină. Au pus la cale o demonstrație violentă pentru a forța demisia prim-ministrului român, Nicolae Rădescu, și au instalat un nou guvern comunist, nesocotind complet Declarația privind Europa eliberată, pe care o semnaseră cu numai trei săptămâni în urmă la Ialta.

Și, exact cum prezisese Kathy, noul Guvern Polonez se dovedea a fi un coșmar pentru Averell. Sovieticii nu „reorganizaseră“ nicidecum guvernul de la Lublin. Nu numai că îl păstrasera ca nucleu al presupusului nou guvern, dar îi respinseseră și pe toți liderii polonezi din Londra, precum și din mișcarea de rezistență din interiorul Poloniei, pe care britanicii și americanii îi propuseseră drept candidați pentru Guvernul Unității Naționale. „Guvernul de la Lublin³⁸ devine pe zi ce trece din ce în ce mai mult guvernul de la Varșovia și conducătorul Poloniei“, avertiza Averell administrația de la Washington, în 7 martie. Alegerile libere pe care Stalin promisese să le organizeze în termen de o lună nu se profilau la orizont. Spre sfârșitul lunii martie³⁹, au început să circule zvonuri că șaisprezece lideri ai mișcării ilegale poloneze, care fuseseră invitați la Moscova pentru a discuta despre noul guvern, dispăruseră fără urmă. Între timp, pe măsură ce tensiunea creștea între americani și sovietici, funcționarilor sovietici⁴⁰ de la ambasadă le-au fost anulate subit cartelele de rații, fără niciun avertisment.

La Londra, Churchill se lupta cu realitatea crudă a erodării puterii Marii Britanii, în timp ce vedea cum autodeterminarea Poloniei în viitor devenea rapid un deziderat de domeniul trecutului. Neavând posibilitatea să-i forțeze pe

sovietici să coopereze, prim-ministrul îl rugase insistent pe Roosevelt să intervină. „Ne confruntăm⁴¹ cu un mare eşec şi o încălcare totală a ceea ce a fost stabilit la Ialta“, îi scria el lui FDR în 13 martie, la o lună după conferinţă. „Noi, britanicii, nu avem forţa necesară de a duce problema mai departe... Am atins limitele capacităţii noastre de acţiune. În clipa în care Molotov va vedea că ne-a îndepărtat de la întregul proces al consultărilor cu polonezii pentru a forma un nou guvern, va şti că vom accepta orice.“ Din nou, Churchill îşi îndrepta nemulţumirile mai degrabă împotriva lui Molotov decât împotriva lui Stalin, însă înţelegea acut că orice posibilitate de acţiune se anula rapid.

Dar când i-a transmis îngrijorările Aliţilor occidentali lui Stalin, Roosevelt a minimalizat problema. De teama periclitării cooperării viitoare, preşedintele evita să îi acuze direct pe sovietici că încălcau în mod deliberat acordurile de la Ialta. „Până acum s-a înregistrat⁴² o lipsă de progres descurajantă în aplicarea... deciziilor politice, la care noi am ajuns la conferinţă“, îi scria el conducătorului sovietic în 1 aprilie, într-un mesaj adus de Harriman. „Sincer, sunt complet nedumerit şi nu pricep de ce trebuie să fie aşa.“ Sovieticii au negat toate obiecţiile indirecte formulate de Roosevelt.

Harriman a ştiut că retorica slabă a preşedintelui avea să fie inefficientă. Urmărind cum România şi Polonia erau subjugate de sovietici şi ascultând cum prizonierii de război americani condamnau ticăloşiile Armatei Roşii, Harriman a înţeles că doar nişte măsuri punitive i-ar mai putea opri pe sovietici să înşfăce tot ce voiau. L-a prevenit pe FDR în 2 aprilie: „Dacă nu vom acţiona⁴³... guvernul sovietic va căpăta convingerea că ne poate forţa să acceptăm orice decizie de-a lor... Se prea poate să ne alegem cu nişte repercusiuni temporare, însă dacă rămânem fermi, sunt sigur că aceasta este singura cale de a putea ajunge eventual la o bază rezonabilă de concesii şi compromisuri cu aceşti oameni... Îi vom determina să recunoască punctul nostru de vedere, doar dacă le vom arăta explicit că interesele lor vor avea de suferit“.

Relaţiile dintre Est şi Vest au ajuns într-o situaţie de criză în acea săptămână, când Stalin a devenit paranoic, crezând că americanii încercau să negocieze o pace separată cu naziştii. Lucrul acesta era legat de nişte evenimente de la sfârşitul lunii februarie, când comandantul superior SS din nordul Italiei le-a dat de ştire americanilor că dorea să se predea. Americanii erau sceptici în privinţa legitimităţii acestei oferte, însă au fost de acord să poarte discuţii preliminare la Berna, în Elveţia, pentru a se lămuri ce voia de fapt comandantul rebel. Din cauza unor rapoarte de spionaj defectuoase, Stalin a înţeles greşit că naziştii se gândeau să capituleze pe tot Frontul de Vest, predându-se americanilor. L-a acuzat pe Roosevelt că înşela încrederea sovieticilor. După o serie de schimburi tăioase cu mareşalul sovietic, care au dus la lămurirea lui Stalin, criza a fost din fericire soluţionată.

Din nou, FDR a făcut pe domnul şi le-a oferit sovieticilor un semn de prietenie. Devreme, în dimineaţa zilei de 12 aprilie la Moscova — exact după opt săptămâni de când cei doi Harriman se întorseseră de la Ialta —, ambasadorul a primit un mesaj de la preşedinte, pentru a-l transmite lui Stalin. Roosevelt îl

expediase în jurul orei de cină, din Warm Springs, Georgia. Când Harriman a primit mesajul în biroul său din dormitor, și-a dat seama că FDR voia cu orice preț să facă uitat incidentul de la Berna. Exista totuși un rând în mesajul către Stalin care i-a sărit în ochi. Roosevelt scrisese: „Nu trebuie, în nicio eventualitate⁴⁴, ca neîncrederea reciprocă și neînțelegerile minore de acest tip să mai apară vreodată în viitor“.

Harriman nu era de acord cu această expresie. În loc să-i ducă mesajul direct lui Stalin, Harriman a telegrafiat înapoi, sugerând respectuos ca președintele să reconsidere epitetul „minor“. „Mărturisesc că⁴⁵, a spus el, „mie neînțelegerile mi se par de natură majoră“.

Harriman nu a mai primit nicio veste de la Roosevelt până aproape de miezul nopții; petrecerea în cinstea lui Melby era deja în toi, acordurile jazzului răsunau din patefonul Victrola. Roosevelt telegrafiasse: „Nu vreau să⁴⁶ șterg cuvântul «minor», întrucât dorința mea este să consider că neînțelegerea de la Berna a fost un incident minor“. Ambasadorului nu-i mai rămânea nimic de spus. Urma să îi transmită lui Stalin mesajul, astfel încât conducătorul sovietic să-l poată citi de dimineată.

* * *

Când Kathy a auzit telefonul sunând la ora 2 noaptea, nu a dat prea multă importanță acestui lucru. Apelurile telefonice noaptea târziu nu erau ceva neobișnuit, având în vedere diferența de fus orar între Moscova și Washington, dar și obiceiul sovieticilor de a lucra până la ore foarte târzii. Dar, când Kathy s-a dus în încăperea alăturată și a ridicat repede receptorul, de teamă că sunetul insistent al aparatului ar fi putut să strice atmosfera sărbătorească, a descoperit că la capătul firului nu era Casa Albă, nici Departamentul de Stat, și nici chiar Kremlinul. De fapt, operatoarea⁴⁷ a informat-o că la telefon era o doamnă, pe care o cunoștea, de la Office of War Information din Washington. Era ciudat. OWI era asociat cu răspândirea propagandei antinaziste și nu cu transmiterea de știri. Kathy a preluat apelul.

Era extrem de urgent, a spus femeia la telefon. Peste zgomotul de fond al petrecăreșilor și al muzicii din Spaso House, Kathy a auzit-o spunând că tocmai se întâlnise cu cineva, care îi dăduse cumplita veste. Desigur, probabil că fuseseră deja sunați la ambasadă, însă pentru orice eventualitate, ea se hotărâse să telefoneze.

Kathy a amuțit de stupeoare auzind în continuare cuvintele femeii. Era ultima știre pe care fiica ambasadorului s-ar fi așteptat să o audă la ora 2 noaptea, în toiul unei petreceri. „Iisuse“⁴⁸, și-a spus ea în gând. Trebuia să îl găsească pe Averell și să scape de toți de-acolo imediat. Era imposibil să poată atenua grozăvia vesteii pe care Kathy trebuia să i-o dea: Franklin Roosevelt, omul care condusesese Statele Unite pe durata a patru ani de război până la o victorie în Europa care era mai mult ca sigură, murise. Se stinsese din viață în acea după-amiază, cu mult înainte ca ultima lui telegramă să-i fi parvenit lui Averell.

În anumite privințe, era ca atunci când au aflat despre atacul de la Pearl

Harbour. Veștile evenimentelor cutremurătoare pentru omenire îi prindeau cumva târziu în nopți, în toiul unei sărbătoriri. Kathy nu ar fi trebuit, probabil, să fie surprinsă. La Ialta, Roosevelt era tras la față, pământiu și vlăguit. Știa că, în sinea lui, Averell⁶⁹ intuia că Roosevelt nu avea să mai trăiască pentru a apuca să-și încheie mandatul, însă cu toate acestea nu putea să nu fie uluită de ceea ce aflase. Roosevelt fusese președinte de când ea avea cincisprezece ani, iar înainte de asta, fusese guvernator al New Yorkului, de când ea avea unsprezece ani. Omul acesta era un reper permanent, o prezență impunătoare. Fotografia lui o privea parcă intens de pe polița de marmură verde de deasupra căminului din Spaso House. Ce avea să se întâmple cu cei Trei Mari, se întreba ea. Fără Roosevelt, „sintagma aceea nu mai avea⁵⁰ prea mult sens“.

Când i-a scris Pamelei peste două zile, Kathy încă nu-și revenise din șoc: „Cumva n-am crezut⁵¹ probabil niciodată că omul de stat, care a pus în mișcare întregul nostru sistem și mecanism, ar putea muri“. Dacă luna de miere de după Ialta trecuse deja, poate că moartea lui Roosevelt prevestea și sfârșitul mariajului propriu-zis. „Nu se poate ști ce se va întâmpla, inclusiv cu planurile noastre“, îi spunea ea lui Pam.

* * *

La două zile după vestea șocantă din Warm Springs, familia Roosevelt a adus înapoi la Washington trupul neînsuflit al lui FDR, cu trenul prezidențial. Eleanor decisese să nu se facă nicio autopsie, în ciuda faptului că Stalin făcuse cunoscut⁵² de la Moscova, că în opinia lui se recomanda o autopsie, pentru eventualitatea în care președintele ar fi fost otrăvit. Roosevelt ceruse să fie înmormântat în Hyde Park, în grădina cu trandafiri de lângă casa lui, însă întâi trebuia ca națiunea să își ia la revedere de la președinte. După procesiunea funebă pe străzile Washingtonului, de la Union Station până la Casa Albă, Eleanor a chemat-o pe Anna în camera ei. Imediat, Anna a observat „cât de împietrit⁵³ era chipul mamei ei, ca atunci când era furioasă“.

Lucy Mercer fusese la Warm Spring în ziua în care Franklin a murit, a spus Eleanor. Era adevărat că venise și la Casa Albă? Era cumva Anna persoana care aranjase lucrul acesta? Nu avea niciun rost să nege; Eleanor știa deja adevărul. Da, a spus Anna. Într-o seară, când era cu FDR și scria niște notițe, el o întrebase dacă ar deranja-o faptul că Lucy ar veni la cină. Așa începuse totul. „Totul a fost absolut decent“, a insistat ea, trecând în defensivă. „Era întotdeauna lume în jur.“ Dar nu conta niciun argument. Uitându-se la mama ei, Anna și-a dat seama că o trădase. Se temea că Eleanor nu avea s-o ierte niciodată. Eleanor și-a ascuns sentimentele sub o mască de indiferență și răceală, iar cele două femei s-au dus înapoi la parter, unde serviciul divin pentru FDR era pe punctul de a începe. Anna primise⁵⁴ un card oranj cu alb, pe care era gravată o imagine a Casei Albe. În partea de jos a cardului erau subliniate cuvintele NETRANSFERABIL. Era un bilet pentru accesul la funeraliile tatălui ei.

* * *

În seara aceea, Anna, Eleanor și Eliott Roosevelt, care izbutise să ajungă înapoi la Washington, venind din Anglia, s-au urcat în trenul prezidențial pentru a-l conduce pe Franklin acasă în Hyde Park. James făcea eforturi⁵⁵ să străbată valvârtej distanța de aproape paisprezece mii cinci sute kilometri din Manila, ca să fie prezent la funeralii, însă Franklin Jr. și John nu puteau veni, fiind în misiune pe mare. Aceasta avea să fie ultima călătorie spre casă pentru Franklin Roosevelt și restul familiei Roosevelt. Eleanor promisese familiei Truman că aveau să elibereze Casa Albă până săptămâna următoare, iar Franklin donase guvernului domeniul din Hyde Park, pentru biblioteca lui prezidențială și muzeu. Aceste locuri, pe care Anna le numise „acasă” până atunci, nu aveau să mai fie un cămin pentru ei.

Anna călătorise cu acest tren de nenumărate ori, pe tot cuprinsul țării, pentru a participa la campaniile lui FDR, pentru a auzi discursurile lui și pentru a se întâlni cu oamenii obișnuiți pe care președintele îi reprezenta. Acum, pentru prima oară, tatăl ei nu avea să fie în ultimul vagon, *Ferdinand Magellan*, pe care Pullman Car Company îl construise special pentru el. Ușile blindate⁵⁶ ale vagonului erau prea înguste pentru dimensiunile sicriului. Se părea că, pentru această ultimă călătorie, compartimentul de lux al președintelui avea să rămână gol. Dar când Anna s-a uitat pe⁵⁷ lista de la serviciile secrete, cu repartizarea cușetelor și a compartimentelor de lux din tren, pentru a afla unde urma să doarmă, a rămas surprinsă. Cineva îi repartizase ei compartimentul de lux al tatălui ei. Anna avea să ocupe locul lui acolo pentru această călătorie finală.

În timp ce trenul masiv înainta spre nord către Hudson River Valley, Anna nu reușea să adoarmă. Toată noaptea a stat în capul oaselor la picioarele patului tatălui ei, cu privirea ațintită afară pe geam. În lungul șinelor de cale ferată de la Washington la New York, oamenii salutau în poziție de drepti. Nu erau soldați, ca aceia pe care îi văzuse străjuind drumurile în Crimeea, ci simpli cetățeni americani. Copii, părinți și bunici au fost prezenți de-a lungul căii ferate toată noaptea — la ora unsprezece, la ora două, chiar și la ora patru dimineața — pentru a-i aduce un ultim omagiu președintelui Statelor Unite ale Americii.

* * *

Trei săptămâni mai târziu, Anna s-a întors la Seattle. În sfârșit, Johnny se însănătoșise, așa că ea și John decisese să revină în locul care le adusese cândva atât de multă fericire. De la înmormântarea tatălui ei, o frământase mereu gândul că mai avea de împlinit o ultimă îndatorire. A pus mâna pe telefon și a cerut o convorbire interurbană în Aiken, Carolina de Sud. Cu Lucy. Deși se simțea vinovată că o trădase pe mama ei, Anna știa că Lucy, îndurerată și ea, avea să aprecieze acest gest. Era ceea ce ar fi dorit și tatăl ei. Și, poate, era și ceea ce Anna avea nevoie să facă.

Când Lucy a răspuns la telefon, cele două femei au ajuns în scurt timp să râdă și să depene amintiri împreună. Anna simțea în sinea ei că făcea ceea ce se cuvenea, că relația dintre Lucy și tatăl ei era „o prietenie importantă”⁵⁸ pentru amândoi. Și cu această convorbire, putea să își ia o povară de pe inimă și să

considera că era un capitol încheiat.

Dar peste câteva zile, Anna a primit o scrisoare de la Lucy. „Dragă Anna“⁵⁹, începea scrisoarea:

„Apelul tău telefonic de-acum câteva seri a însemnat enorm pentru mine. Nu mă așteptam să mă bucur atât de mult tocmai acum să aud sunetul vreunei voci — & să aud râsul tău — a fost, dincolo de orice cuvinte, ceva extraordinar. Nu ți-am mai scris până acum niciodată din foarte multe motive — însă tu ai fost permanent în gândurile mele & cu inima plină de dragoste și sfâșiată de compasiune ți-am urmărit mereu fiecare pas. Această lovitură a fost zdrobitoare pesemne pentru tine — pentru voi toți —, dar știu că pentru tatăl tău tu ai însemnat mai mult decât oricine altcineva și din cauza asta acum e mai greu de suportat. A fost desigur o nesfârșită mângâiere sufletească pentru tine faptul că *ai putut* să fii cu el atât de mult în acest ultim an. Cred că nu e secundă din zi în care să nu simți un gol și o pustietate, acolo unde a existat întotdeauna — în toată viața ta — forța îndrăgitei lui prezențe... Mă gândesc cu plăcere la cât de mândru era el de tine... Mi-a povestit atât de des & cu atâta căldură despre câtă bucurie & mângâiere i-a adus prezența ta în călătoria la Ialta. Spunea că ai fost atât de nemaipomenită & că a contat enorm că ai fost cu el acolo. Mi-a povestit despre farmecul & tactul tău — & despre cum *toți* te iubeau. Mi-a povestit cât de competentă ai fost & cum nu uitai nimic & despre micile fișuici scrise la mașină pe care el le găsea prin cameră la începutul sau la sfârșitul zilei, reamintindu-i de toate lucrurile mici sau mari pe care trebuia să le facă. Sper că el ți-a spus și *ție* toate acestea — deși uneori oamenii le țin pentru sine. În orice caz, nu se putea să nu fi știut — cuvintele erau de prisos între voi.“

Franklin nu îi vorbise niciodată Annei despre ceea ce simțea pentru ea. În sufletul ei, știuse că fusese un ajutor pentru el, că fusese neprețuită pentru el în ultimele lui săptămâni de viață. Citind acum aceste lucruri, în scrisoarea de la Lucy, era cumva ca și cum tatăl ei vorbea cu ea pentru ultima oară, spunându-i în sfârșit tot ceea ce ea tânjise să audă de atâta timp.

„Lumea a pierdut pe unul dintre cei mai mari oameni care au trăit vreodată“, conchidea Lucy. „Pentru mine — cel mai mare om de pe pământ. Impunător, el rămâne mai presus de toți... Acest adevăr trist și ineluctabil este pentru tine cu atât mai covârșitor, deoarece și dragostea pe care tu i-ai purtat-o a fost imensă. Nimeni nu te poate scuti de această suferință... Iartă-mă dacă îți scriu despre niște lucruri pe care tu le știi mult mai bine decât mine, & care sunt sacre, & nici n-ar trebui vreodată să fie atinse de o străină. Dar cumva nu mă pot considera astfel & simt din suflet că înțelegi. Primește complimentele mele pentru soțul tău — și toată dragostea mea pentru tine, Anna dragă, fiindcă ești copilul lui & fiindcă tu ești *TU*.“

Dintre toate scrisorile pe care Anna le-a primit vreodată, aceasta poate a însemnat mai mult decât oricare alta. Avea s-o păstreze cu grijă pentru tot restul vieții ei.

* * *

După nouă luni de la acel apel telefonic în plină noapte la Spaso House,

Kathy și Averell au părăsit Moscova. Între timp, așa cum presimțise Kathy, totul s-a schimbat. În după-amiaza care a urmat⁶⁰ decesului președintelui, Averell a organizat o slujbă de comemorare pentru Roosevelt: a citit rugăciunea lui FDR pentru Ziua Z, alocuțiunea radiofonică pe care Anna îl ajutase să o compună. Steaguri roșii în doliu⁶¹ erau arborate pretutindeni în oraș, în semn de respect pentru președintele defunct, un lucru la care Kathy nu se așteptase. Averell plănuise să zboare cu avionul la Washington pentru a-l informa pe președinte despre situația din Uniunea Sovietică — luând-o în sfârșit și pe Kathy într-o mult dorită vizită acasă. Moartea lui Roosevelt a schimbat aceste planuri. În 17 aprilie, Averell a plecat într-adevăr cu avionul la Washington, dar pentru a-l informa pe președintele Truman, pentru prima oară. A lăsat-o pe Kathy la ambasadă, contemplând un viitor nesigur — pentru omenire și pentru Harriman deopotrivă — cu un nou președinte la cârma țării.

Averell i-a promis președintelui Truman că va rămâne la post în Moscova pe toată durata războiului, însă foarte repede s-a văzut și mai izolat chiar în noua administrație. Dacă FDR accepta sfaturile lui Averell nu atât de des cum ar fi trebuit, noul secretar de stat, Jimmy Byrnes⁶², în schimb, nu accepta practic niciun fel de sfat de la el. În timp ce Averell își continua misiunea ingrată, prietenii și familia au început să se pregătească pentru a-i primi acasă pe el și pe Kathy. „Când mă voi întoarce la⁶³ N.Y., nu cred că va ține să mai locuiesc la 18E 68th“, i-a spus Kathy surorii ei, referindu-se la apartamentul familiei. „Prefer să fiu independentă.“ Kathy nu fusese niciodată omul care să se agațe de amintiri sau de trecut. Își dedicase fiecare zi din ultimii patru ani tatălui ei, o experiență la care avea să se gândească mereu cu drag, însă lumea mergea înainte, iar Kathy era decisă să meargă și ea tot înainte. Războiul modificase structura socială a Statelor Unite — niciodată până atunci nu existaseră atât de multe oportunități pentru femeile necăsătorite. Următoarea aventură a lui Kathy era să trăiască pentru ea însăși.

Dar Kathy a descoperit că trebuia să mai aștepte o vreme, pentru ca independența ei să poată deveni o realitate. Averell a fost de acord să mai rămână la Moscova câteva luni, pentru a înlesni tranziția între administrații; iar ea avea să rămână cu el, până își încheiau misiunea pe care o începuseră împreună. Apoi, exact după debutul noului an, Averell și Kathy au putut să părăsească Moscova.

În ianuarie 1946, după aproape patru ani petrecuți în străinătate, parteneriatul lor extraordinar a luat sfârșit. Harriman tatăl și fiica au plecat cu avionul acasă, pe ruta Japonia, Coreea, China, San Francisco și, într-un final, New York. Exact când începeau să se acomodeze cu noul tipar al existenței lor, două cadouri foarte speciale, dar neobișnuite, au sosit de la Moscova. Stalin le trimisese⁶⁴ doi dintre caii de preț ai Uniunii Sovietice: Fact, un armăsar pur sânge englezesc, pentru Averell, iar pentru Kathy, Boston, un cal rusesc de cavalerie, care luptase eroic împotriva naziștilor în Bătălia de la Stalingrad. Cadoul lui Stalin era excesiv de generos din punct de vedere material, dar, nedezmănițindu-se, absolut enigmatic. Vrusese oare ca armăsarii să fie un semn de respect sincer? Sau reprezentau o gratificație pentru serviciile aduse, o recunoaștere a asistenței pe

care ei o acordaseră — uneori, fără tragere de inimă, alteori fără să-și dea seama — pentru consolidarea poziției și obiectivelor lui pe plan internațional în lumea postbelică? Nu aveau să afle niciodată. Așa cum Averell avea să declare mai târziu — „Pentru mine, Stalin⁶⁵ rămâne personajul cel mai impenetrabil și contradictoriu pe care l-am cunoscut — și las în seama istoriei judecata finală“.

După Moscova, Kathy a decis să înceapă o viață nouă și să fie independentă. Arareori, se întâmpla să se gândească la perioada petrecută în Europa în timpul războiului, deși, în anii ce au urmat, ori de câte ori se întorcea acasă la Arden House⁶⁶, caii lui Stalin o așteptau în grajdurile lor, alături de poneii pentru polo, aducându-i aminte de viața ei dinainte. Kathy și Averell obșnuiau să plece călare pe caii lor, în plimbări pe câmp și pe poteci prin pădure. Deși nici tatăl, nici fiica nu erau genul de persoane care să se agațe de trecut, cadoul lui Stalin avea să rămână un memento special al parteneriatului pe care îl descoperiseră și al anilor de război extraordinari, pe care îi petrecuseră împreună.

* * *

În dimineața zilei de 17 aprilie 1945, razele soarelui străluceau prin ferestrele glorioasei catedrale construite de sir Christopher Wren — St. Paul's Cathedral. Deși înnegrită de cenușă și funingine, cu altarul distrus de o bombă germană în timpul Blitz-ului, acest edificiu, mândria Londrei, supraviețuise. Cu siguranță, era un miracol divin. Pe toată durata războiului, catedrala servise drept sursă de inspirație și mângâiere pentru oamenii din Londra. Acum, când războiul în Europa aproape se încheiase, catedrala era plină până la refuz cu oameni îndoliați, veniți să își ia rămas-bun de la marele prieten al Angliei, Franklin Roosevelt.

La Londra, Churchill primise vestea morții lui FDR pe la miezul nopții în 13 aprilie. A rămas prăvălit⁶⁷ în fotoliul lui tot restul nopții. Se făcuse livid la față și nu mai avea niciun fel de inflexiune sau expresivitate în voce. Intenționa să se deplaseze⁶⁸ la Washington, la funeraliile lui Roosevelt. Însă în ultimul minut, deși un avion aștepta pregătit de decolare, a decis să nu mai meargă. În condițiile în care destui miniștri din cabinet se aflau deja în Statele Unite pentru conferința Națiunilor Unite din 20 aprilie la San Francisco, iar în Marea Britanie voci din ce în ce mai vehemente cereau alegeri generale, îi era imposibil să plece din țară pe fondul acestor bulversări politice. Anthony Eden mergea în America la conferința de la San Francisco, așa că avea să-l reprezinte pe prim-ministru în Statele Unite; Churchill urma să participe la slujba de comemorare a lui Roosevelt la Londra.

Printre demnitarii care s-au adunat împreună cu premierul în Catedrala St. Paul în acea dimineață, se aflau patru dintre monarhii exilați ai Europei — din Norvegia, Iugoslavia, Grecia și Olanda —, precum și doi dintre cei mai dragi prieteni ai lui Churchill din timpul războiului, ambasadorul Winant și regele George al VI-lea. Regele venise împreună cu regina și cu fiica lor de optsprezece ani, prințesa Elisabeta, pentru a-și aduce omagiile lor. Asemenea tatălui ei⁶⁹, prințesa Elisabeta era în uniformă. Regele purta uniformă sa regală, simplă, dar maiestuoasă, de amiral al flotei, iar prințesa era în rochia oliv modestă de mecanic în Serviciile Teritoriale Auxiliare. Sarah Churchill, îmbrăcată în uniformă RAF

albastră, ședea lângă tatăl ei. Clementine era încă în turneul bunăvoinței cu Crucea Roșie în Uniunea Sovietică, așa că Winston o chemase din nou pe Sarah de la baza RAF de la Medmenham, ca să-i fie sprijin și mângâiere: moartea lui Roosevelt însemna „o pierdere amarnică⁷⁰ pentru omenire“. Spre sfârșit, cei doi conducători avuseseră diferendele lor, însă pentru Winston Churchill, Franklin Roosevelt rămânea „cel mai mare prieten american pe care noi l-am avut vreodată“.

Când slujba comemorativă⁷¹ s-a încheiat, ambasadorul Winant l-a escortat pe prim-ministru în lungul culoarului pardosit cu marmură neagră și albă al naosului, până la ușă. Sarah venea în urma lor, cu degetele încleștate pe programul ceremoniei. Când au ieșit afară, tatăl ei s-a oprit, având în mână jobenul de mătase, care completa ținuta lui de doliu protocolară. Stând așa în capul scărilor între două coloane grandioase, înnegrite de război, încadrându-i celebra statură, o rază de soare i-a luminat subit chipul. Și sub strălucirea soarelui, ceva a sclipit pe obrazul lui. Prim-ministrul plângea. După câteva clipe, și-a recăpătat cumpătul, și-a pus pălăria pe cap, și-a luat la revedere de la cei care îl însoțeau și a coborât brav scăările, cu Sarah venind cu trei trepte în urma lui. Winston încheia războiul exact așa cum îl începuse: în prima linie, și singur.

* * *

În 1940, când Churchill demascase cu fermitate pericolul nazist, în timp ce colegii lui se gândeau să semneze un tratat de pace cu dușmanul lor de pe continent, britanicii s-au aliat în spatele lui, hotărâți să nu cedeze niciodată. Acum, cei care se îmbulziseră cândva să-l susțină îl părăseau, deși bătălia era aproape câștigată. Mulți dintre colegii săi din Parlament îl blamaseră pentru deciziile geopolitice de la Ialta, însă Sarah știa că nu evenimentele alarmante, care se desfășurau la o mie șase sute de kilometri în est, erau motivul acestei abandonări. Cei mai mulți oameni nu priveau mai departe de ceea ce era în jurul lor. Unii nu priveau mai departe nici de propria lor casă — dacă se numărau printre norocoșii, care mai aveau încă unde să locuiască.

După aproape șase ani de război, britanicii erau extenuați. Din cauza raționalizărilor, sufereau permanent de frig și foame, în timp ce bombardamentele nemților provocaseră o criză a locuințelor în toată țara. Sfârșitul războiului aducea cu sine teama de șomaj. Sarah sesiza aceste⁷² îngrijorări în rândul colegilor ei, care nu știau ce putea însemna pacea în Europa pentru unitatea militară din care făceau parte. Urmau oare să fie transferați la posturi în Pacific, sau aveau să fie, pur și simplu, lăsați la vatră? În armată, puteau conta pe o soldă sigură, un loc unde să doarmă și trei mese îndestulătoare pe zi. După demobilizare, ce locuri de muncă aveau să existe pentru eroii întorși de pe câmpul de luptă și pentru omologii lor neștiuți, care purtaseră războiul pe frontul de acasă?

Sarah a revenit la baza RAF de la Medmenham, după slujba comemorativă de la Londra, iar în următoarele săptămâni a urmărit de la distanță toată lupta tatălui ei. Pe măsură ce cererile pentru alegeri generale se făceau auzite tot mai

tare, creștea și sprijinul acordat partidului laburist, condus de Clement Attlee, și idealurilor socialismului. În 23 mai, la două săptămâni după capitularea necondiționată a naziștilor și declararea victoriei în Europa, membrii liberali și laburiști ai guvernului de coaliție din timpul războiului au demisionat oficial, lăsând un ministeriat conservator interimar care să acopere vidul executiv, până când alegerile generale din 5 iulie aveau să instituie un nou guvern ales. Churchill și-a început campania de o lună, în 4 iunie, cu un discurs incendiar, înfierând popularitatea crescândă a socialismului în Marea Britanie. Spera cu disperare să-i lămurească pe susținătorii laburiștilor în privința pericolelor ce aveau să decurgă de pe urma a ceea ce părea a fi o formă umanitaristă și bine intenționată de guvernare socialistă. La Medmenham, Sarah asculta cu atenție în acea seară vocea lui răsunând din aparatul de radio. Sub un regim socialist, avertiza el, tradiția democratică britanică a libertății cuvântului avea să cedeze locul unui stat polițienesc. După cum demonstrase istoria, un asemenea guvern avea să conducă inevitabil la un stat totalitarist, care nu putea decât „să recurgă la o formă de *Gestapo*”⁷³, pentru a-și impune cu forța programele și a închide gura oponentilor. Funcționarii publici „nu vor mai fi funcționari, și nici publici”. Aceste enunțuri crunte erau alimentate de neliniștea tot mai mare pe care i-o stârneau lui Churchill evenimentele din Europa de Est.

În timp ce asculta, Sarah a observat că retorica tatălui ei era discordantă de data aceasta, ceea ce rar se mai întâmplase. Spre deosebire de el, ea își petrecea zilele împreună cu oameni care vădeau un larg evantai de puncte de vedere, acolo unde își desfășurau activitatea. Trebuia să vorbească și el cu ei. Când s-a terminat discursul⁷⁴, l-a sunat la telefon pe tatăl ei. Dacă ea ar fi fost un adept al Partidului Laburist, discursul lui ar fi convins-o să își schimbe opinia? Din păcate, legătura telefonică era proastă, așa că Winston nu a putut auzi răspunsul ei.

A doua zi dimineață, când s-a trezit, Sarah era încă nerăbdătoare să-i comunice impresiile ei despre discurs. Pe parcursul războiului, căpătase încredere în forțele ei, iar acum nu se mai sfia să-și spună deschis punctul de vedere. „M-ai întrebat dacă⁷⁵ m-am simțit influențată?” și-a început ea misiva. „Dacă aș fi fost de partea laburiștilor, mă îndoiesc că discursul tău m-ar fi convins să votez cu conservatorii.” Întelegea temerile tatălui ei legate de socialism, în special după Ialta. Dar, chiar dacă discursul i-a încurajat poate pe unii să analizeze socialismul la modul abstract și să accepte punctul lui de vedere, abstracțiunile contau prea puțin pentru niște oameni care se zbăteau să aibă ce să le dea de mâncare copiilor lor. „Cunoscuți de-ai mei, care sunt laburiști, nu votează cu Partidul Laburist pentru idealuri sau convingeri, ci pur și simplu fiindcă viața a fost dură cu ei”, i-a explicat ea. „Aceștia consideră că doar votând cu laburiștii, lupta lor zilnică va putea deveni mai ușoară... Socialismul, așa cum a fost practicat în război, nu a făcut rău nimănui, ci dimpotrivă foarte multor oameni le-a prins bine... Puținul lapte care se găsea era împărțit în mod egal, bogații n-au murit fiindcă rația lor de carne nu era mai mare decât a săracilor; și nu încape nicio îndoială că această împărțire echitabilă a bunurilor și sentimentul de sacrificiu spre binele tuturor au reprezentat unul dintre cele mai puternice legături, care ne-au unit atunci. Și

atunci de ce, spun ei, nu se poate ca acest sentiment de sacrificiu spre binele tuturor să fie făcut să funcționeze la fel de eficient și pe timp de pace.“ Și-a mai temperat cuvintele un pic. „Să nu crezi că sunt o rebelă!“ a insistat ea. Nu devenea o socialistă. Înțelegea însă că el trebuia să aibă în vedere două baze de susținere laburistă. Cât despre intelectuali și cei din mediul universitar, care îmbrățișaseră doctrina laburistă, ea se îndoia că el ar putea să-i facă să își schimbe opiniile. Dar a spus: „Mă îngrijorează acea mare parte a alegătorilor, care nu gândesc sau gândesc superficial, dar care, repet, sunt laburiști deoarece cred că, doar votând în acest fel, vor putea restrânge inegalitățile de șanse sau privilegiile sociale și bănești. Mă îndoiesc că oamenii aceștia gândesc mai profund de atât, și nici nu cred că se amăgesc cu utopia vreunei lumi absolut egale. Însă vor mai mult, mult mai mult din tot ceea ce au avut până acum“. La fel ca oamenii din Ialta și Sevastopol, britanicii aveau speranța că într-o bună zi viața lor va fi un pic mai ușoară și va conta un pic mai mult.

Peste o săptămână, Sarah a primit un mesaj de la mama ei. „Tatăl tău mi-a arătat⁷⁶ excelenta scrisoare pe care i-ai trimis-o despre discursul lui de la radio“, scria Clementine. „L-a impresionat extraordinar... Este o analiză politică foarte judicioasă și înțeleaptă.“ Însă opinia publică se întorsese decisiv împotriva guvernului și a omului care conduseseră țara în război până la victoria finală. Cu zece zile înainte de alegeri, Sarah l-a însoțit o zi pe tatăl ei în campania electorală. Ceea ce a văzut și a auzit i-a frânt inima. Era „furioasă și consternată⁷⁷ de violența și dușmănia... atacurilor personale“ împotriva tatălui ei, în special de la cei care făcuseră parte din guvernul de coaliție din timpul războiului. Pe măsură ce alegerile se apropiau, insultele lansate de un electorat obosit și înfometat sporeau. În ultima zi a campaniei, o mulțime de douăzeci de mii de oameni l-a huiduit pe Winston pe Walthamstow Stadium.

În 5 iulie, poporul Marii Britanii a mers la urne, însă rezultatele alegerilor nu aveau să fie cunoscute decât peste trei săptămâni. Voturile de la distanță ale bărbaților și femeilor din armată, din celălalt capăt al lumii, aveau să sosească abia după un timp. Churchill a plecat la Potsdam, o suburbie a Berlinului eliberat, unde urma să se întâlnească cu Stalin și noul președinte american, Harry Truman. Era prevăzut ca această conferință să fie mai lungă — peste două săptămâni ca durată. Principalul obiectiv era să se stabilească măsuri concrete pentru administrarea Germaniei postbelice și daunele penalizatoare ce trebuiau să îi fie impuse acesteia. De data aceasta, Winston i-a oferit fiicei lui mai mici, Mary, șansa de a fi asistenta lui. „Sper că întâlnirea va decurge bine⁷⁸ și că Truman ți se va părea la fel de bun ca mesajele lui“, i-a scris Sarah tatălui ei, când acesta se pregătea să plece. „Va fi straniu prima dată când voi trei veți sta jos împreună fără F.D.R.“

Conferința de la Potsdam a fost ciudată, și nu numai din cauza absenței lui FDR. După doar o săptămână, a fost întreruptă pentru o perioadă scurtă de timp, în 25 iulie, astfel încât Winston și Mary să se poată întoarce în Marea Britanie, unde rezultatele alegerilor aveau să fie comunicate în ziua următoare. Prim-ministrul era încrezător că, în ciuda ostilității cu care se confruntase în

ultimele săptămâni, scrutinul avea să reafirme dorința poporului ca el să conducă țara în continuare pe timp de pace, așa cum condusesese și în timpul războiului. Spera să câștige alegerile, apoi să se întoarcă imediat la Potsdam, unde să se apuce de treabă din nou, fără nicio amânare.

În dimineața de 26 iulie, Sarah era la coafor. Își luase liber în acea zi pentru a fi împreună cu familia ei, când se comunica scorul scrutinului. I se părea un început amuzant de „banal”⁷⁹ pentru o zi atât de importantă, însă simțea nevoia să uite un pic de stresul așteptării rezultatelor. În timp ce coafeza îi aranja părul, auzea la radio un crainic vorbind despre alegeri. Era prematur pentru niște prognoze semnificative. Dar, când Sarah a scos capul de sub casca zgomotoasă, tonul crainicului se schimbase deja. Primele numărători ale voturilor indicau „o victorie covârșitoare” a Partidului Laburist. Când a plecat de la coafor, Sarah s-a uitat în jurul ei la lumea de pe stradă. Începuse să se afle deja că laburiștii conduceau în preferințele electoratului. Oamenii „păreau uluiți, asemenea unor copii care au apăsât pe butonul de alarmă pentru incendii și acum nu-și pot crede ochilor cât de prompt au venit pompierii”.

Când a ajuns pe Downing Street 10, Sarah s-a dus direct în Camera Hărților. Acum, în locul hărților de război⁸⁰, pe pereți apăruseră hărți cu circumscripțiile electorale pentru Parlamentul britanic. Tatăl ei ședea în capul mesei, cu ceilalți membri ai familiei Churchill adunați în jurul lui. Pe măsură ce fiecare rezultat era anunțat și consemnat, el încuviința gânditor din cap, fără să facă vreun comentariu. Nu după mult timp, a fost limpede că se pornise deja „un mare val” laburist⁸¹. Încercând să accepte realitatea⁸² unei înfrângeri zdrobitoare, Winston a început să facă glume, însă nimeni nu prea gusta acum umorul lui. În curând, s-a servit dejunul. Din fericire, bucătarul se gândise să pregătească bucate mai ușor de înghițit decât rezultatele alegerilor.

După crâmpie de conversație fără noimă, Clementine s-a încumetat să zică: „Winston, știi cum se spune⁸³, s-ar putea ca tot răul să fie spre bine”.

El s-a uitat la ea și a replicat: „Mda, sau viceversa, când binele se confundă cu răul”.

Mai târziu în acea seară, când înfrângerea era înscrisă ferm pe hărțile electorale de pe pereți, iar demisia lui fusese înaintată regelui, premierul și-a strâns familia — Clementine, Sarah, Mary, Randolph, Diana și soțul ei, Duncan Sandys, și fratele mai mic al lui Winston, Jack — și s-a apucat să viseze cu ochii deschiși la întoarcerea acasă în îndrăgitul ținut Chartwell, cu farmecul pastoral și idilic al locurilor. Poate, reflecta el, va fi posibil ca familia să rămână împreună tot timpul. Fiecare dintre copiii lui și familiile lor ar putea avea o căsuță în vale, lângă conacul principal. Iar acel loc s-ar putea numi „Colonia de la Chartwell”⁸⁴.

În restul serii, au stat toți împreună, fiecare căznindu-se să se împace cu ideea acelei înfrângeri covârșitoare. Sarah și Mary⁸⁵ se îmbrăcaseră cu toalete de seară elegante la dineu, pentru a insufla reuniunii o atmosferă mai veselă, însă toate podoabele etalate nu aveau cum să însenineze prea mult acele momente. Ca întotdeauna, Clementine⁸⁶ și-a păstrat calmul cu demnitate. Diana era teribil de palidă, în timp ce Mary era vizibil marcată de dezamăgirea ce o cuprinsese. După

mama lor, a spus Mary, Sarah era cea mai curajoasă. La Sarah, aerul acela de impasibilitate aristocratică s-a tulburat doar imperceptibil, în efortul ei de a-și redobândi încrederea tipică într-un viitor mai bun. În loc să se lase copleșită de înfrângere, Sarah a început să viseze la paradisul bucolic al tatălui ei.

Deși rezultatele scrutinului electoral erau devastatoare pentru tatăl ei, Sarah nu putea avea regrete când se gândea la ultimii cinci ani. Războiul fusese o tragedie zguduitoare, însă în mod straniu, ei îi aduseseră o anumită mulțumire, de care nu avuseseră parte niciodată în copilărie, mai ales în momente ca acestea, când stătea lângă părinții ei. „Adevărata fericire⁸⁷ a acestor ultimi ani“, îi scrisese ea lui Clementine la scurt timp după ce se întorsese de la Ialta, „a fost să vă cunosc cu adevărat pe amândoi, pe tine și pe tata — v-am iubit întotdeauna, dar nu întotdeauna v-am și cunoscut, iar această subită descoperire... este ca și cum aș fi dat peste o mină de aur!“ Pentru o fetiță care simțise mereu că era o „singuratică“, care era atât de timidă în fața tatălui ei, încât nu se încumeta să vorbească în prezența lui și prefera să îi scrie mesaje, fusese o descoperire neprețuită și entuziasmantă, nu numai a tatălui ei, ci și a ei înseși.

În dimineața următoare, când a compus o scrisoare adresată lui Winston, n-a făcut-o fiindcă se temea să vorbească cu el. Ceea ce voia ea să spună era însă prea important pentru a îmbrăca doar forma efemeră a vorbirii directe. Dorea ca tatăl ei să vadă, să țină în mână foaia de hârtie cu rândurile așternute de ea, pentru a-i explica tot ce însemnaseră pentru ea acești ultimi ani.

„Scumpul, scumpul, scumpul meu⁸⁸ tată“, începea ea. „Nu vei uita ce ai spus aseară — despre Colonia de la Chartwell, da? Promiți? Nu există pe lume țărâm mai frumos, și vom avea loc suficient, vom lucra pământul, vom mulge vacile, vom hrăni găinile, iar tu vei avea un clopot enorm, din care să suni când vei vrea să ne vezi. Noi vom ieși din căsuțele noastre... și vom putea cu toții să petrecem seara împreună — oh, și când ne vom fi distrat vreodată mai bine!“ Apoi, s-a întors la dezamăgirea amară a alegerilor. Deși abandonarea conducătorului care călăuzise țara cu bine în anii războiului era șocantă, Sarah încă credea că poporul nu se îndreptase împotriva tatălui ei. Și-a reiterat convingerea că oamenii își doreau, pur și simplu, cu disperare să trăiască mai bine și credeau că soluția pentru acea viață mai bună era schimbarea. „Indiferent ce bulversări s-au petrecut“, îl asigura ea, „eu știu că tu ești la fel de respectat în sufletul lor, cum ai fost întotdeauna.“ Faptul că putuse să fie lângă el în toți acești ani îi oferise lui Sarah cea mai mare bucurie cu putință, însă în aceste momente, Sarah nu se gândea la persoana ei. O preocupa doar binele tatălui ei. Mai presus de toți ceilalți, el avea să fie întotdeauna pe primul loc în inima ei.

„Știi cum spuneai — «În război, fermitate — în pace, bunăvoință — în victorii, mărinimie — în înfrângeri, sfidare», tu m-ai învățat un lucru mareț aseară — în înfrângeri, umor!“ scria ea. „Celălalt lucru care mi-a umblat prin minte, a fost un crâmpeli din rugăciunea mea preferată — «Să dai și să nu socotești costul/ Să lupți și să nu-ți pese de răni/Să trudești și să nu cauți odihna/ Să muncești și să nu ceri vreo răsplată» — Ei bine, iată într-adevăr bilanțul tău de război.“

Aceste înfăptuiri erau, pentru Sarah, darul anilor de război petrecuți lângă tatăl ei. Războiul o preluase din cel mai de jos punct al vieții ei și o dusesse până pe culmile lumii, însă ceea ce conta pentru Sarah, mai mult decât banchetele somptuoase, mai mult decât călătoriile în colțuri îndepărtate ale pământului, mai mult decât informațiile privilegiate sau șansa de a-i cunoaște pe conducătorii care vor rămâne în istorie — era relația pe care o făurise cu tatăl ei.

Sarah a încheiat scrisoarea; sentimentele pe care își dorise de atâta timp să i le comunice tatălui ei erau acum, în sfârșit, așternute în clar, pentru el, nu cu o mână tremurândă pe un petic de hârtie, ci scrise cu îndrăzneală, cu încredere de sine. „Dumnezeu să te binecuvânteze⁸⁹, dragul meu. Primește toată dragostea mea... ești extraordinar... Uau uau și pentru totdeauna UAU!“

DUPĂ IALTA

„Acordul de la Ialta¹ a ajuns să fie un fel de legendă“, spunea comentatorul Chet Huntley în emisiunea de joi seara la ABC Radio, în 28 iunie 1951. „Uneori, Acordul de la Ialta este apărut. În majoritatea cazurilor, este criticat și prezentat drept o gafă a diplomației americane.“ Aceeași afirmație s-ar fi putut aplica la fel de bine și în cazul Marii Britanii. Imediat după eveniment, Conferința de la Ialta a fost considerată un apogeu al unității Alianțelor în timpul războiului. La doar câțiva ani după aceea, Ialta părea să spună o poveste complet diferită. Nu era vârful unei cooperări, ci mai degrabă momentul când Alianții au oscilat între Războiul Mondial și Războiul Rece. Peste decenii de atunci, privirea retrospectivă a făcut loc unor noi interpretări. Unii văd Ialta ca pe un al doilea München, o trădare în favoarea unui dușman de moarte; bucuriile unei păci pe termen scurt înecate în frica, războiul și tragedia care au urmat. Alții văd în Ialta deznodământul predestinat și inevitabil al unei lumi întinse între doi poli, unde deciziile unor indivizi nu au aproape niciun efect pentru a dejuca niște forțe geopolitice ce acționează de secole.

Ialta a inspirat, de asemenea, o avalanșă de ipoteze contrare faptelor — întrebări de genul „Ce s-ar fi întâmplat dacă?“. Ce s-ar fi întâmplat dacă Roosevelt nu ar fi fost atât de bolnav? Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi murit în timpul celui de-al treilea mandat al său, iar Henry Wallace ar fi devenit președinte? Ce s-ar fi întâmplat dacă Alianții nu ar fi obținut nimic la Ialta? Ce s-ar fi întâmplat dacă Churchill și Roosevelt l-ar fi amenințat pe Stalin cu un război? Oricât de palpitate ar părea, asemenea raționamente sunt neproductive. Așa cum afirma Huntley în emisiunea lui radiofonică, Ialta „nu a fost o afacere izolată². Într-o mare măsură, a fost produsul a ceea ce se întâmplase înainte“. Din cauză că Armata Roșie dobândise controlul în Europa de Est, Alianții occidentali nu prea mai aveau ce face pentru a-l forța pe Stalin să coopereze, în afară de a-l amenința cu un război, pe care să-l și declare. Europa trecuse prin cinci ani de conflicte armate; nimeni nu avea chef să mai continue la fel. Poate că singurul mod în care Armata Roșie ar fi putut să fie împiedicată să strivească sub cizme țări din Europa, ca Polonia, România și Ungaria, era să deschidă un al doilea front în Franța, măcar cu doi ani mai devreme. Dar în 1942, soldații americani nu erau pregătiți pentru o asemenea invazie, și nici industria americană nu era suficient de mobilizată pentru a echipa o forță comună de invazie britanică și americană pe Frontul de Vest — în timp ce ar fi continuat să poarte un război împotriva Japoniei. De aici, decurge în mod necesar o nouă întrebare. Ce s-ar fi putut întâmpla, dacă atât Marea Britanie, cât și Statele Unite s-ar fi mobilizat mai repede? Și astfel, spirala ipotezelor contrare realității poate continua, într-un ciclu nesfârșit de întrebări fără răspuns.

Ce s-ar fi putut întâmpla are prea puțină importanță în lumina celor întâmplate efectiv.

În 6 august 1945, americanii au aruncat bomba atomică la Hiroshima. Peste două zile, Uniunea Sovietică a declarat război Japoniei. În ziua următoare, americanii au aruncat o a doua bombă, de data aceasta la Nagasaki. În 15 august, japonezii au capitulat. Odată ce ultimul dușman comun a fost învins, orice pretext de a continua un parteneriat între Est și Vest s-a risipit repede. Atâta timp cât mai trăia Stalin, rămânea cumva speranța că Uniunea Sovietică ar putea fi convinsă să coopereze; după moartea lui, în 1953, acea iluzie a dispărut.

Averell Harriman avea să comenteze, privind în urmă, că el nu credea că Stalin a semnat acordurile de la Ialta cu intenția de a le nesocoti în doar câteva luni. Inițial, spunea Harriman, Stalin „a crezut greșit³ că nu risca aproape nimic promițând alegeri libere” în locuri ca Polonia, „întrucât comuniștii erau suficient de populari pentru a putea câștiga”. În fond, Armata Roșie salvase și eliberase Polonia. Însă Stalin a supraestimat grav popularitatea sovieticilor. Atunci când voința sovieticilor a întâmpinat rezistență, Stalin s-a apucat să încalce aproape fiecare clauză din acordurile de la Ialta. În Polonia, nu au avut loc alegeri până în 1947, iar acelea nu fost nicidecum libere. Comuniștii și-au consolidat puterea, iar Polonia a intrat categoric în ceea ce prezisese George Kennan că avea să fie sfera de influență sovietică. La fel s-a întâmplat și cu Germania de Est, zona pe care sovieticii fuseseră însărcinați să o administreze în perioada de reconstrucție postbelică. În ciuda garanțiilor din Declarația pentru Europa eliberată, Aliții occidentali sau organizația pentru pace propusă de Roosevelt nu puteau face aproape nimic pentru a asigura dreptul la autodeterminare al țărilor din Europa Răsăriteană, care erau înghițite de Uniunea Sovietică, una după alta. Și nici sovieticii nu s-au oprit când s-au confruntat cu granițele Europei. Influența sovietică s-a răspândit rapid în China și în părți din Vietnam și Coreea.

În martie 1946, după doar un an de la Conferința de la Ialta și urmând îndemnul președintelui Truman, Winston Churchill s-a adresat unei mulțimi la un mic colegiu din orașul Fulton, în Missouri, statul natal al lui Truman. Acolo, Churchill a rostit una dintre cele mai durabile afirmații din discursurile sale: „De la Stettin⁴ (*Szczecin*, în poloneză) la Marea Baltică, până la Trieste, la Marea Adriatică, o cortină de fier s-a coborât de-a curmezișul continentului european”. Cincisprezece ani mai târziu, când Războiul Rece se instalase în lume, acea cortină s-a materializat în Berlin sub forma unui zid concret, împărțind orașul în Berlinul de Est și Berlinul de Vest.

Deși acordurile de la Ialta s-au fărâmițat repede, bunele intenții din spatele lor ar fi putut să se păstreze mai trainic în memoria colectivă, dacă mai mulți dintre principalii lor artizani ar fi rămas în viață pentru a le apăra. După nici cinci ani de la Ialta, trei participanți americani principali muriseră: FDR în 1945, Harry Hopkins în 1946 și Edward Stettinius în 1949. În schimb, moștenirea Ialtei a ajuns să fie întinată prin acuzații de spionaj sovietic, când Alger Hiss, adjunctul lui Stettinius și secretar general al primei adunări pentru organizarea Națiunilor Unite, a fost acuzat că era spion sovietic. În 1948, Whittaker Chambers, care

trecuse prin multe la viața lui, l-a denunțat pe Alger Hiss în fața Comisiei Camerei Reprezentanților pentru Activități Neamericane. Însă termenul legal de chemare în judecată în cazul spionajului se prescrisese. La proces, Curtea Supremă nu l-a putut învinui pe Hiss decât în baza a două capete de acuzare de sperjur — jurământ fals în fața justiției. A fost condamnat la cinci ani de închisoare. Deși susținătorii lui Hiss au continuat să insiste că era nevinovat, documente date publicității ulterior de către CIA au scos la iveală dovezi concludente că Hiss fusese într-adevăr spion sovietic, de la mijlocul anilor 1930 până după perioada Ialta. Deși nu se cunoaște dacă Hiss a făcut spionaj și în timpul Conferinței de la Ialta, ideea că sovieticii avuseseră agenți implantați în delegația americană nu a făcut decât să discrediteze și mai mult Conferința.

În Marea Britanie, o mare parte dintre reacțiile violente împotriva Ialtei au fost declanșate printr-o decizie care nu făcea parte, de fapt, din protocolul semnat de către cei trei conducători aliați: repatrierea a sute de mii de prizonieri de război sovietici și est-europeni, precum și a unor persoane strămutate — în unele cazuri cu forța —, care nu doreau să se mai întoarcă. Foarte mulți dintre aceștia au fost trimiși în gulaguri sau au fost uciși. Prim-ministrul Margaret Thatcher a aprobat ridicarea unui monument comemorativ în amintirea lor. Ca o nouă dovadă a disensiunilor care au caracterizat moștenirea Ialtei, monumentul original a fost vandalizat și distrus iremediabil. În 1986, a fost înlocuit cu un altul. Noul monument se află într-un mic parc, vizavi de Victoria and Albert Museum din Londra.

* * *

Pentru mulți, perioada postbelică și Războiul Rece au consolidat Ialta ca un punct de cotitură în ciocnirea dintre națiuni, emisfere și ideologii. Într-adevăr, nu este nicidecum o coincidență dacă regiunea Crimeii, care înconjoară Ialta propriu-zisă, continuă să fie un punct geopolitic incendiar în tensiunile dintre Rusia și Occident. Începând din 2014, odată cu anexarea de către Putin a Crimeii, ostilitățile au izbucnit din nou. Națiunile Unite⁵ au condamnat imediat această acțiune și au adoptat multiple rezoluții, chiar și recent, în decembrie 2019, cerând retragerea forțelor armate rusești.

Însă dincolo de geopolitică se află relațiile personale. Împletindu-se cu povestea despre sfârșitul unui război și începutul altuia, găsim și povestea despre trei seturi de tați și fiice — tați și fiice ale căror relații au fost puse la încercare și s-au consolidat grație istoriei pe care au trăit-o împreună.

Asemenea multor femei, fiecare dintre cele trei fiice a descoperit că războiul i-a dat posibilitatea ca, pentru o scurtă perioadă de timp, să-și folosească niște calități care altminteri ar fi rămas nevalorificate, și să îndeplinească roluri și competențe care, altfel, nu le-ar fi fost accesibile — Sarah în WAAF, Kathleen ca jurnalist, iar Anna ca aghiotant la Casa Albă. Războiul le-a dat posibilitatea să călătorească în țări cu datini și tradiții diferite de cele din țările lor. Ca agenți diplomatici, au putut să stea la masă alături de conducători ai lumii, într-o perioadă când diplomații femei erau mai mult o excepție. Deși câteva femei lucraseră în

ministerul de Externe american începând din anii 1920, abia în 1949, când președintele Truman a numit-o pe Helen Eugenie Moore Anderson ca șefă a misiunii diplomatice din Danemarca, s-a întâmplat ca o femeie să ocupe postul de ambasador. În Marea Britanie, progresul a fost chiar mai lent. Femeilor nu li s-a permis să intre în diplomație până în 1946, și abia în 1976 s-a ajuns ca Marea Britanie să aibă primul ambasador femeie⁶ — Anna Warburton, și, printr-o coincidență, tot în Danemarca.

Lui Sarah Churchill, Kathleen Harriman și Anna Roosevelt, Ialta le-a oferit șansa să devină indispensabile pentru tații lor, după a căror dragoste, recunoaștere și stimă tânjeau mai presus de orice. Participarea la Conferința de la Ialta i-a dat lui Sarah ocazia de a deveni persoana care servea drept un fel de extensie a creierului lui Winston, de a fi ființa care „în tăcere ținea pasul cu el”⁷, care îi asigura certitudinea că exista lângă el întotdeauna un om care să-i înțeleagă fiecare gând sau emoție. Încă din zilele copilăriei ei, când Sarah fusese calfă de zidar pe lângă Winston, învățând să așeze cărămizile și să folosească firul de plumb, a fi asistenta tatălui ei era tot ce își dorise vreodată. Pentru Kathleen, a fost împlinirea prezicerii lui Averell, că într-o bună zi ei doi aveau să devină „cei mai buni⁸ prieteni din lume”. Războiul le-a dat amândurora șansa de a avea un parteneriat mai semnificativ decât ar fi putut prezice vreodată. Pentru Anna, războiul a fost ultima șansă disperată de a-și vedea împlinit visul de a putea fi aproape de tatăl ei și de a fi acceptată de el, părintele drag de care fusese separată atâta vreme printr-o ușă închisă. Așteptase aproape un sfert de veac ca să prindă visul care o ocolise de când era mică, iar pentru scurt timp, a reușit acest lucru.

La câteva luni după război, când Winston depăna nostalgice amintiri, i-a oferit lui Sarah o cugetare înțeleaptă. „Dintr-o întreagă viață⁹ de lungi și variate experiențe, cea mai prețioasă experiență pe care ți-o pot transmite este să știi cum să poți păstra clipa.” Însă cu toată experiența lui în această lume, nici Winston Churchill chiar, darămite fiica lui, nu a putut păstra clipa. La fel de iute cum se deschisese, fereastra oportunității din vremea războiului s-a și închis. Lumea a mers mai departe, iar tații și fiicele au trebuit să meargă și ei odată cu ea. Dar, legate parcă de experiența trăită de ele în timpul războiului, viețile acestor trei fiice și ale familiilor lor aveau să continue să se intersecteze în anii următori. Toate cele trei femei aveau să cunoască, de asemenea, durerea cicatricelor invizibile pe care războiul le lăsase în urmă, marcându-le pe fiecare dintre ele și pe cei pe care îi iubeau.

* * *

Când s-a întors acasă la New York în 1946, Kathleen Harriman a decis categoric că, după viața de diplomat la Moscova, nu o mai interesa să continue o carieră în diplomație. Glumea cu sora ei că munca asta „implică prea mult”¹⁰ ceași și fursecuri“. În schimb, Kathy și-a reluat activitatea de jurnalist la *Newsweek*. Între timp, Averell s-a întors pentru scurt timp la Londra, pentru a prelua postul de ambasador la plecarea lui Gil Winant, în aprilie 1946. De data aceasta, Kathy nu l-a mai însoțit. Și a fost mai bine așa. Averell a rămas la Londra doar cinci

luni, revenind în SUA în octombrie, pentru a deveni secretarul comerțului în administrația Truman.

Pe durata acelei șederi în Londra, Averell nu a reluat relația cu Pamela Churchill. Circumstanțele neobișnuite care îi făcuseră să fie împreună erau acum de domeniul trecutului, iar Averell se împăcase cu soția lui, Marie. Printr-o coincidență, Pamela și-a petrecut o bună parte din acest interval de timp în New York, unde nu a pregetat să o caute pe buna ei prietenă Kathy. Pamela i-a mărturisit lui Kathy că rămăsese fără bani. Ea și Randolph divorțaseră oficial, iar ea trăgea mâța de coadă, căznindu-se să îl crească și pe micuțul Winston. Kathy, care s-a înduișat de soarta prietenei ei, uitase poate de alocația permanentă pe care Averell i-o stabilise Pamelei, sau a considerat eventual că era insuficientă pentru nevoile ei. Indiferent de motiv, cert a fost că i-a oferit Pamelei salariul ei de la *Newsweek*¹¹. Pamela a acceptat cu mare plăcere.

Poate că Pamela considerase că se cuvenea să răsplătească acest gest și, socotindu-l un fel de comision de intermediar, i-a făcut cunoștință lui Kathy cu omul pe care aceasta avea să-l ia de bărbat. Într-o seară, când Pamela era¹² la New York, a ieșit în oraș cu Henry Mortimer, nepotul fondatorului companiei Standard Oil of California și un descendent al lui John Jay, unul dintre „părinții fondatori”. S-au întâlnit la St. Regis Hotel. Pamela a adus-o pe Kathy, iar Henry l-a adus pe fratele lui mai mare, Stanley, care și el îi făcuse curte Pamelei la un moment dat. Stanley divorțase recent de soția lui, Babe Cushing, cu care avea doi copii, Stanley III și Amanda¹³. Babe îl părăsise ca să se mărite cu unul dintre nenumărații foști amorezi ai Pamelei, șeful CBS, Bill Paley. Majoritatea bărbaților cădeau victime farmecului Pamelei, însă Stanley s-a simțit atras în schimb de americanca brunetă și zveltă. Stanley și Kathy erau oarecum și vecini. El crescuse în elegantul Tuxedo Park, New York, nu departe de Arden House, însă întâmplarea făcuse ca până atunci cei doi să nu se fi întâlnit niciodată. Stanley s-a îndrăgostit imediat de Kathy. După un an și jumătate¹⁴, au anunțat nunta. Printre cei care au primit o invitație la eveniment erau președintele Truman; fostul președinte Herbert Hoover; generalii Eisenhower, Marshall și MacArthur; întreaga Curte Supremă; J. Edgar Hoover; Frances Perkins; premierul canadian Mackenzie King; numeroși ambasadori străini și miniștri; delegații la Italia — amiralul Leahy, Chip Bohlen și Jimmy Byrnes; și o sumedenie de prieteni britanici ai familiei Harriman, printre care Anthony Eden, Peter Portal, lordul Beaverbrook și, firește, distinsul Winston S. Churchill. Dar nu și Iosif Stalin.

În timp ce Kathy și Stanley s-au consacrat vieții de familie, Averell și-a continuat cariera în guvern și serviciul public. A devenit coordonator al Planului Marshall, un ajutor financiar în valoare de 12 miliarde de dolari, instituit în 1948 pentru a stimula reconstrucția economică postbelică a țărilor din Europa de Vest; și asistent special al președintelui. În 1952, a participat la prima rundă a alegerilor în calitate de candidat democrat la funcția de președinte al Statele Unite. Deși tentativa lui de a deveni candidatul nominalizat al partidului său a fost nereușită, a fost ales guvernator al New Yorkului, în 1954, învingându-l pe amarezul de odinioară al lui Kathy, Franklin D. Roosevelt Jr. În 1956, Averell din nou a dat

greș în încercarea de a fi nominalizat, iar după aceea nu a mai participat niciodată la cursa electorală, însă a devenit unul dintre „înțelepții” Războiului Rece — consilier, ambasador itinerant și veteran al politicii, în administrațiile Kennedy și Johnson. A servit drept reprezentant personal al președintelui Johnson în timpul convorbirilor pentru pace în Vietnamul de Nord. În 1968, a fost numit președinte al Comisiei prezidențiale pentru respectarea drepturilor omului. Anna Roosevelt era vicepreședinte. După Ialta, au rămas prieteni pe viață. În 1969, Averell Harriman a primit distincția „Presidential Medal of Freedom”.

Respectându-și cuvântul, Kathy a lăsat politica și diplomația în seama tatălui ei. După ce s-a măritat, a evitat să fie în atenția opiniei publice. În schimb, s-a dedicat filantropiei (în special consiliului universității unde învățase, Bennington College), schiului, cailor ei dragi și câinilor de vânatoare și, mai ales, familiei ei — soțul ei, Stanley; fiii ei, David, Jay și Averell (alintat Avie); și copiii ei vitregi, Stanley și Amanda. Avie susținea că¹⁵ mama lor, o sportivă pasionată chiar și la vârsta de peste optzeci de ani, era cea care îl învățase pe tatăl lor să tragă cu pușca.

Ca filantroapă¹⁶, Kathy a fost membră în consiliul organizațiilor Visiting Nurse Service din New York și Foundation for Child Development. Cu excepția unor scurte perioade de campanie pentru Averell, Kathy nu a mai jucat niciodată rolul de principal partener al tatălui ei în afaceri sau politică, și arareori s-a mai referit la experiențele ei din timpul războiului. Deși mulți ar fi fost tentați să depene amintiri personale despre Churchill, Roosevelt și Stalin, ea, asemenea atâtor persoane din generația ei, era modestă și discretă în privința evenimentelor la care fusese martoră. Pur și simplu, nu¹⁷ s-a considerat niciodată deosebit de importantă. Reticența ei avea și o latură practică. În timpul unui discurs despre Rusia rostit la un dineu pentru Bennington College în New York, în 1946, una dintre rarele ocazii când a vorbit în public despre război, a descris de ce era atât de rezervată în a discuta despre perioada pe care o trăise la Moscova. „Fiecare om are idei preconcepute”¹⁸, a explicat ea. „Oamenii cu care fiecare dintre noi vorbește doresc invariabil să își confirme concepțiile lor — fie că acestea sunt adevărate sau false. Pentru unii, dacă eu nu zugrăvesc Rusia drept o țară de ticăloși, ajung să fiu stigmatizată drept o comunistă. Alteori, dacă nu creez imaginea unei nobile experiențe — mă trezesc acuzată că îi discreditez pe ruși.”

Sentimentele ei față de acest subiect au fost întărite în 1952, când a fost chemată să depună mărturie în fața Congresului, în timpul unei investigații efectuate de o comisie a Camerei privind masacrul din Pădurea Katyn. În ciuda unor mari presiuni¹⁹ din partea membrilor Congresului de a recunoaște că în mod intenționat ascunsese faptul că sovieticii îi ucisese pe ofițerii polonezi, Kathy a rămas fermă. A declarat că raportase doar ceea ce văzuse și putuse afla la momentul respectiv. A admis însă noile dovezi edificatoare, care demonstau, fără niciun fel de îndoială, că sovieticii comiseseră atrocitățile. După audiere, n-a mai discutat niciodată această chestiune. Această reținere a lui Kathy era conformă cu tendința ei de a-și compartimenta diferitele părți ale existenței. A optat, pur și simplu, să treacă cu vederea tot ce era nerelevant sau neplăcut în situația ei actuală și să meargă mai departe. Atât de reținută era Kathy în privința perioadei

extraordinaire trăite alături de tatăl ei și propriilor ei contribuții, încât fiii ei nu știau mare lucru în afară de faptul că mama lor fusese la Londra și Moscova în timpul războiului. În anumite momente, ce-i drept, mai prindeau câte un crâmpei din viața ei dinainte, ca atunci când venea să-i învelească pe băieți la culcare și le ura *Spokoinoi noci*²⁰ — noapte bună, pe rusește. Abia după moartea ei în 2011, la vârsta de nouăzeci și trei de ani, David a descoperit un prețios pachet cu scrisori²¹, ascuns în spate într-o debara. Erau scrisorile pe care Kathy i le trimisese surorii ei în timpul războiului. Descoperirea acestor scrisori le-a dat fiilor ei posibilitatea să o aprecieze, într-un mod complet nou, pe fascinanta femeie care a fost mama lor.

Deși de-a lungul vieții Kathy nu a avut o relație de prietenie apropiată cu Anna Roosevelt sau Sarah Churchill, în mod inevitabil familia Harriman și familia Churchill aveau să rămână legate una de cealaltă printr-o singură persoană importantă: Pamela. În 1971, după treizeci de ani de când se întâlniseră prima oară, Averell și Pamela s-au trezit împreună din nou la un dineu festiv acasă la editorul ziarului *Washington Post*, Kay Graham, în Washington D.C. Nu se mai văzuseră de mulți ani. Averell era văduv; soția lui, Marie, murise în anul precedent. Pamela era văduvă. După o serie de aventuri, se măritase din nou. Al doilea soț, producătorul american de musicaluri Leland Hayward, tocmai murise. Deși Pamela avea cincizeci și unu de ani, iar Averell aproape optzeci, era ca și cum timpul stătuse în loc pentru ei din acea seară profetică în Londra, cu bombele căzând în jurul lor. Idila s-a reaprins, iar mai târziu în acel an s-au căsătorit.

Cea mai bună prietenă a lui Kathy din tinerețe era acum mama ei vitregă. Deși relația dintre ele nu a devenit niciodată fățiș ostilă, lucrurile au luat o altă întorsătură între ele după ce Pamela s-a măritat cu tatăl lui Kathy. Pamela copilărise pe meleagurile rurale englezești, însă nu i-a convenit acum să se plieze preferinței familiei Harriman de a avea un trai simplu la țară și de a se ocupa de sport la Arden. Mai important chiar, odată cu prezența constantă a Pamelei²², lui Kathy îi era aproape imposibil să mai vorbească singură cu tatăl ei. Această nouă dinamică dintre cele două femei a fost ilustrată cel mai bine, poate, printr-o întâmplare la un Crăciun, când Averell și Pamela au venit la dejun în casa din Arden a lui Kathy și Stanley. Kathy aranja niște gustări pe masă. Exact când a pus acolo o farfurie cu pateu, unul dintre nenumărații ei câini a apărut înăuntru. Adulmecând ceva delicios, a sărit cu labele pe masă și a înhățat pateul. În aceeași clipă, Kathy s-a răsucit în loc, a înșfăcat câinele de greabăn și i-a smuls dintre fălci mâncarea furată. Pe urmă, dintr-o singură mișcare, s-a ridicat în picioare, a pus pateul înapoi pe platou, s-a întors spre Pamela și a zis: „Nu vrei un pic²³ din deliciosul nostru pateu franțuzesc?” De atunci înainte, ori de câte ori venea la masă acasă la Kathy, Pamela era circumspectă față de ceea ce i se oferea să mănânce.

În tot acest timp, Averell o adora pe Pamela. Îl făcea să se simtă tânăr, de parcă ar fi avut toată viața în față. Au trăit cincisprezece ani împreună, dar când Averell a murit în cele din urmă, la vârsta de nouăzeci și patru de ani, nu a fost fără controverse. Știind că ficele lui erau înstărite, a decis să își lase averea văduvei lui. Pe atunci, Pamela, care își luase cetățenia americană, era deja o forță în Partidul

Democrat, unde avea un rol-cheie în strângerea de fonduri. În 1993, președintele Clinton a numit-o ambasador în Franța. Însă Pamela nu își pierduse niciodată gustul pentru un trai pe picior mare, așa că odată cu cheltuielile extravagante și investițiile proaste, averea imensă moștenită de la Averell s-a risipit repede. Ca parte a patrimoniului familiei Harriman, Kathy și sora ei Mary au dat-o în judecată pe Pamela pentru administrarea financiară defectuoasă, dar, în cele din urmă, au încheiat disputa amiabil. În februarie 1977, în timp ce înota în piscină la hotelul Ritz din Paris, Pamela a suferit o hemoragie cerebrală și a murit. În testamentul ei, a făcut două prevederi notabile: promisese deja tabloul *Trandafiri* de Van Gogh, o capodoperă cu natură moartă, pe care Averell o achiziționase în timpul lunii de miere cu Marie în 1930, pentru National Gallery of Art din Washington D.C., iar acum testamentul confirma donația. Și ceea ce mai rămânea din averea de la Harriman i-a revenit unicului ei copil, Winston S. Churchill II și familiei acestuia.

* * *

Moartea subită a lui FDR și tranziția la lumea postbelică au aruncat-o pe Anna pe un teren nefamiliar. Toată viața ei de adult, identitatea ei fusese definită prin influența covârșitoare a tatălui ei pe scena politică, la nivel național și mondial. Ce reper îi rămânea acum? După ce s-au întors la Seattle²⁴, Anna și John au sperat să își reia locurile de muncă la *Seattle Post-Intelligencer*, însă au descoperit repede că proprietarul ziarului, William Randolph Hearst, nu prea mai avea nevoie de ei. Înainte, fuseseră fiica și ginerele președintelui. Acum, erau doar doi oameni obișnuiți, fără prea mult talent editorial și fără experiență. Ziarul se putea lipsi de ei.

Anna și John au decis să pornească o afacere pe cont propriu. Era exorbitant de scump să lansezi un ziar pornind de la zero, așa că au căutat să cumpere o publicație care exista deja. Au găsit un ziar săptămânal care se distribuia gratis, *Phoenix Shopping News*, în Arizona, și cu sprijinul financiar din partea unor prieteni bogați și influenți din Partidul Democrat, l-au cumpărat și l-au rebotezat *Arizona Times*. Aproape imediat au dat de dificultăți. Întâi, lansaseră un ziar de orientare democratică într-un oraș de orientare republicană. Ziarul pe care îl cumpăraseră nu avea tipografie sau alte dotări, așa că a fost nevoie să investească sume enorme pentru a le procura. La aceste probleme, s-a adăugat penuria generală de produse de hârtie²⁵ în Statele Unite. Au trecut luni întregi, dar tirajul ziarului nu a crescut așa cum speraseră ei. Neputând să le înapoieze banii investitorilor, au făcut noi datorii.

Între timp, ceva nu era în regulă cu John. Nu se simțise bine încă de când fusese pe front în război. După moartea lui FDR, el, mai mult chiar decât Anna, se zbatuse să își facă un rost în viață. Deși fusese un ziarist de succes în timpul Marii Depresiuni, John suferea de un complex de inferioritate²⁶ și se îndoia de capacitățile lui. Se temea că oamenii îl prețuiau doar fiindcă le putea oferi un acces spre președinte. Acum, nu mai era ginerele valoros al unui om important. Annei i se rupea inima, văzându-l pe soțul ei, marea iubire a vieții ei, cum se

afunda tot mai mult într-o stare de deprimare. A devenit un străin pentru ea. Îl implora să se ducă la doctor, dar el refuza. Psihiatrii erau doar pentru „țicniți”²⁷, insistă el. Pe măsură ce John devenea tot mai labil psihic, Anna a început să se teamă de el. I-a spus să plece o vreme²⁸, ca să își găsească liniștea sufletească. Cât a fost plecat, Anna a preluat îndatoririle de redactor și editor al ziarului lor și a încercat să-i țină la distanță pe creditori.

Negreșit, depresia lui John avea legătură cu ceea ce văzuse în timpul misiunii de război în nordul Africii și în Mediterana, precum și cu pierderea subită de identitate după moartea lui Roosevelt. Însă, în momentele ei de mare sinceritate, Anna recunoștea că problemele lui John începuseră cu mult timp înainte. Anna își înăbușise amintiri dureroase datând din primii ani de război. Aceste amintiri aveau de-a face cu fiica ei, Ellie, când locuiau pe Mercer Island, lângă Seattle. Așa cum Ellie avea să-și amintească mai târziu, John Boettiger obișnuia să vină „în camera mea”²⁹ o dată sau de două ori pe săptămână, când aveam cincisprezece sau șaisprezece ani, în timp ce îmi făceam temele, iar Anna era la parter pregătind cina. „John puneă mâinile pe piepții bluzei mele și începea să îmi frământă sânii”, a explicat ea. Ellie „știa că nu era bine, însă nu știa ce să facă”. Dacă țipa, ar fi auzit-o agentul de la serviciile secrete de-afară, dar poate dacă tatăl ei vitreg ar fi mers mai departe, probabil că ar fi țipat. În schimb, Ellie se ruga de el să plece, spunându-i că avea multe teme de făcut, iar în cele din urmă, după cinci sau zece minute, John pleca. În tot acest timp, Ellie se gândea cu teamă că mama ei ar suferi cumplit dacă ar afla, întrucât Anna îl iubea enorm pe John, așa că ea nu i-a spus nimic. O mică parte din ființa ei își făcea griji, de asemenea, că dacă îi spunea Annei, „poate nici nu m-ar crede”. De asemenea, Ellie nu știa cum să pună de acord faptele tatălui ei vitreg cu dragostea pe care ea și frații ei i-o purtau lui John, care era un tată mai bun pentru ea decât tatăl ei adevărat, Curtis Dall. „Chiar dacă se presupune că poate exista o mare iubire”, avea să spună mai târziu Ellie, după o asemenea experiență „rămâne loc și pentru frică.”

Însă în tot acest răstimp, Anna a știut. Nu i-a spus niciodată lui Ellie, însă în particular, îi pusese în față lui John adevărul despre acțiunile lui. Dar când a făcut asta, el i-a spus, pur și simplu, că „încearca să o învețe”³⁰ (pe Ellie) despre sex“. Anna nu știa ce să facă. Încrămenită de stupoare, nu a făcut nimic. În scurt timp, Ellie a plecat la o școală cu internat în San Francisco — unde a învățat în perioada cât mama ei a fost plecată la Ialta — și apoi la Reed College. Anna a crezut că problema se încheiase. Dar când Ellie venea acasă în Arizona în vacanțele școlare îi era teamă. Aveau un intercom³¹ în casă și, noaptea, fără ca Ellie să știe, Anna îl ruga pe fiul ei mai mare, Curtis, să lase aparatul pornit în camera lui, cerându-i să vină imediat și să bată la ușa ei dacă auzea vreun zgomot dinspre dormitoare. Din fericire, John nu i-a mai făcut „avansuri” lui Ellie, cum prefera ea să le numească, însă fiica ei avea să păstreze amintirile acelei frici și agresiuni pentru tot restul vieții.

În 1948, Ellie s-a măritat cu colegul ei de facultate de la Reed College, Van Seagraves, și în scurt timp a ajuns să stea la casa ei. În seara dinainte ca Ellie să nască primul ei copil, în august 1949, Anna i-a destăinuit lui Ellie că ea știa ce

facuse John. Ellie a ajuns să își dea seama că Anna „se temea de John³² deoarece știa că era“, cum se exprima Ellie, „tulburat psihic și uneori labil“. În toată viața ei, Anna s-a văzut pusă în mod repetat în poziția de-a alege între oamenii cei mai apropiați pentru ea. La Ialta, a simțit că trebuia să-l protejeze pe tatăl ei, în detrimentul relației lui cu cel mai apropiat aliat al său, Winston Churchill, și cel mai apropiat consilier, Harry Hopkins. În timpul aventurii cu Lucy Mercer, s-a trezit că păstra secretul unuia dintre părinți, dar că îl trăda pe celălalt părinte. Cu John și Ellie, a luat decizia de a-l proteja pe soțul ei și de a-și salva căsnicia, în loc să treacă printr-un al doilea divorț și să își dezrădăcineze copiii. Poate că văzând-o pe Ellie, acum când urma să devină mamă la rândul ei, Anna a regretat amarnic că nu fusese capabilă să-și protejeze fiica, atunci când aceasta avusese atâta nevoie de ea ca mamă. În seara aceea, Ellie a înțeles în sfârșit poverile apăsătoare pe care Anna le purtase în suflet. Deși Ellie ar fi putut³³ rămâne în continuare marcată de mâhnire și resentimente, faptul că reușise să o înțeleagă pe mama ei, tocmai acum când ea însăși era pe punctul de a deveni mamă, le-a făcut pe cele două femei să se apropie sufletește. În urmă cu cinci ani, când Anna se întorsese de la Ialta, îi dăduse lui Ellie micuța figurină de lut întruchipând o femeie cu un copil în brațe, pe care Averell Harriman i-o făcuse cadou la plecare. I-a trimis-o fiicei ei în dar, când aceasta a împlinit optsprezece ani. Când a primit figurina de lut, Ellie s-a gândit — „ce păpușică drăgălașă“³⁴. După dezvăluirile Annei și nașterea primului ei copil, figurina a căpătat probabil o nouă semnificație. Și astăzi chiar³⁵, Ellie o păstrează pe polița de deasupra căminului, etalată la vedere ca o amintire de la mama ei.

În 1949, Anna și John au divorțat. Ziarul a dat faliment. Anna s-a mutat cu Johnny la Los Angeles. Până atunci, Anna se împăcase deja cu mama ei, iar timp de un an au colaborat la o emisiune radiofonică, *Eleanor and Anna Roosevelt Program*. Pentru o vreme, Anna a editat, de asemenea, o revistă numită *The Woman*. În scurt timp, Anna a aflat că John se recăsătorise și că lucra la o firmă de relații publice în New York, însă refuza în continuare să consulte un psihiatru. De Halloween, în 1950, John s-a sinucis, aruncându-se de la fereastra unui hotel din New York. Elliott, fratele Annei³⁶, a identificat cadavrul. Johnny, fiul Annei cu John, avea unsprezece ani.

În 1952, Anna s-a măritat cu James Halsted, un doctor care lucra la Administrația Veteranilor. S-au mutat înapoi la New York, unde Anna a început să lucreze în sfera relațiilor publice, pentru spitale și centre medicale. În 1958, au pornit într-o nouă aventură și s-au mutat pentru doi ani în Iran, unde, ca profesor invitat cu o bursă Fullbright, Jim s-a ocupat de înființarea unui spital. Când s-au întors în Statele Unite, Anna a început să se ocupe de acțiuni umanitare, ducând mai departe opera tatălui și a mamei ei, care devenise o forță în viața publică. După decesul lui FDR, Eleanor activase în calitate de delegat la Adunarea Generală a Națiunilor Unite și de reprezentant al SUA în Comisia Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului; a murit în 1962. În 1963, președintele Kennedy a numit-o pe Anna în Consiliul consultativ cetățenesc privind statutul femeii, iar aceasta călcând pe urmele mamei ei i s-a alăturat lui

Averell Harriman în Comisia prezidențială pentru respectarea drepturilor omului. În aceste roluri, Anna nu mai trebuia să aleagă între sprijinul acordat tatălui ei sau mamei ei. Putea să celebreze viața și realizările amândurora. Pentru tot restul vieții, Anna a rămas un cetățean al lumii, un avocat al prosperității omenirii și un participant pasionat la discuțiile despre treburile globale, pe scară largă și redusă deopotrivă.

Pentru Anna, pe lângă împlinirile pe plan profesional și în căsnicia ei cu Jim Halsted, acele săptămâni semnificative din 1945 au fost mereu prezente în mintea ei. Din când în când, se trezea prinsă în mijlocul unor controverse privind ultimul an din viața lui FDR. Anna îl apăra întotdeauna pe tatăl ei, cu tot ceea ce făcuse el ca președinte, nu în ultimul rând privind Ialta. În timpul Războiului Rece, Conferința de la Ialta a devenit un fel de minge politică, o țintă ușoară pentru judecăți critice. Cei care doreau să se distanțeze de orice insinuare că ar sprijini comunismul acuzau administrația Roosevelt, pe motiv că ar fi manifestat o simpatie excesivă față de adversarul lor de la Răsărit. De exemplu, în 1951, senatorul republican Robert Taft, fiu al președintelui William Howard Taft și o speranță prezidențială el însuși, a început să răspândească asemenea idei despre Ialta în timp ce urmărea să obțină o nominalizare din partea republicanilor. Anna i-a scris imediat, pentru a corecta „inexactitățile, insinuările³⁷ și jumătățile de adevăr privind Conferința de la Ialta“. Îi lua apărarea astfel nu numai tatălui ei, ci și lui Averell Harriman și Harry Hopkins³⁸.

Mai era, de asemenea, și subiectul sănătății tatălui ei. La fiecare câțiva ani, vreun așa-zis expert medical se apuca să publice „materiale calomnioase“³⁹ oferind noi explicații pentru moartea lui Roosevelt. Deși nu au ajuns chiar până la teorii conspirative despre o posibilă otrăvire, cum sugerase Stalin, l-au diagnosticat postum cu tot ce se putea, de la o serie de accidente vasculare până la o tumoră canceroasă la creier. Întrucât arhivele medicale despre FDR dispăruseră în mod misterios la scurt timp după moartea lui (unii suspectau că fuseseră sustrate de doctorul Ross McIntire), nu exista nicio modalitate de a pune capăt zvonurilor în mod decisiv. Până la urmă, Anna l-a încurajat pe doctorul Howard Bruenn să redacteze un raport final despre sănătatea lui FDR în ultimul lui an de viață, inclusiv despre cauza morții. În 1970, Bruenn a publicat articolul „Însemnări clinice despre boala și moartea președintelui Franklin D. Roosevelt“, în *The Annals of Internal Medicine*. Suferind de o insuficiență cardiacă acută, FDR murise din cauza unei masive hemoragii cerebrale. Așa cum afirma Bruenn în articol, el nu simțise în niciun moment că, în cazul lui Roosevelt, insuficiența cardiacă i-ar fi afectat facultățile mintale sau că l-ar fi împiedicat să își exercite funcția în deplinătatea capacităților sale. Anna a considerat că articolul lui Bruenn era „corect și important“⁴⁰, și era recunoscătoare că Bruenn lămurise în sfârșit lucrurile definitiv.

* * *

Chiar și după mult timp de când tatăl ei nu mai trăia, Annei îi făcea plăcere să participe la discuții legate de lumea lui FDR. Când copiii ei⁴¹ veneau în vizită la

Hillsdale, New York, unde Anna și Jim trăiau retrași, îi aștepta întotdeauna o masă în familie. În timp ce mâncarea era pe plită sau în cuptor, Anna zăbovea în pragul ușii, cu o țigară în mână, la jumătatea drumului dintre bucătărie și living, ca și cum ar fi rămas aceeași tânără de altădată — dornică să ia parte la conversația despre politică și afaceri internaționale, dar totuși mereu cumva pe margine.

În 1975, la treizeci de ani după Ialta, Anna a murit de cancer la gât, la vârsta de șaizeci și nouă de ani. Ca încă un exemplu al împleririi perpetue a vieților acestor familii, după moartea ei, soțul ei, Jim, s-a însurat cu fiica lui Harry Hopkins, Diana. Cu puțin timp înainte să moară, Anna a vorbit în fața unui auditoriu la Hunter College în New York City, împărtășind câteva reflecții despre viața ei și părinții ei. Era neclintită în adorația ei pentru FDR: „Când trăia tatăl meu⁴², am avut pentru el cea mai mare admirație și dragoste, vrând foarte mult să îi fiu pe plac și să câștig aprobarea lui“. Așa cum susținea fiul ei Johnny, fiecare dintre soții Annei „a știut într-un fel⁴³ că, mai presus de toți, exista un bărbat căruia ea îi închina devotamentul cel mai sincer și cel mai puternic“. Pentru Anna, timpul pe care și-l petrecuse cu tatăl ei și amintirile dragi despre el aveau să fie întotdeauna „marea răsplată a vieții ei“.

* * *

După șocul alegerilor din iulie 1945, Winston s-a luptat să facă față înfrângerii zdrobitoare. Știa că trebuia să plece undeva departe. Feldmareșalul Harold Alexander avea o casă în Italia, pe malul lacului Como. I-a oferit-o lui Churchill pentru o vacanță liniștită de o lună, în septembrie; fostul prim-ministru a acceptat cu încântare. Putea lăsa deoparte ziarele și zilnicele cutii roșii, pline cu probleme de stat, luând în schimb pânze de tablouri și pensule, pentru câteva săptămâni de tihnă, liniște și pictură. Dar nu voia să fie singur în acea lună, în timp ce pornea pe un nou drum în viață. Clementine era prea prinsă cu treburi ca să poată veni cu el; se ocupa de găsirea unui nou apartament în Londra și de pregătirea domeniului Chartwell pentru întoarcerea lor. Din nou, contemplând un viitor incert, Winston s-a gândit la Sarah. Mai aveau de făcut împreună o ultimă călătorie.

Când Sarah a aflat că o alesese pe ea ca să meargă cu el, „din preaplinul lacrimilor, a izbucnit în plâns“⁴⁴. Deși era încă încadrată activ în WAAF și avea să fie demobilizată abia mai târziu în acel an, nu avea prea mult de lucru acolo, așa că ofițerul comandant i-a acordat o permisie pentru a-l însoți pe tatăl ei, „nu în calitate oficială de această dată, ci pur și simplu ca fiică a lui“. În timp ce Winston picta, Sarah ședea lângă el sub soarele cald, reflectând tăcută la fericirea de a fi împreună. Spre sfârșitul vacanței lor, Winston i-a scris lui Clementine: „Sarah a fost o bucurie⁴⁵ pentru mine. Este atât de prevenitoare, delicată, amuzantă și veselă. Sejurul aici ar fi fost catastrofal fără ea“. Cu Sarah lângă el, Winston începea să se adapteze unui nou ritm de viață. Într-o seară, când greierii cântau în aerul răcoros de-afară, Winston i-a spus lui Sarah: „Am avut o zi frumoasă“⁴⁶. Sarah nici nu mai ținea minte de când nu-l mai auzise spunând așa ceva.

Când, în cele din urmă, Sarah a fost demobilizată din WAAF, în decembrie 1945, a presupus că avea să revină pe scena teatrului, însă un apel telefonic a schimbat totul. Nu o atrăsese niciodată prea mult ideea de a juca în filme, dar un regizor italian, Mario Soldati, voia să îi dea rolul principal în filmul său *Daniele Cortis*. Inițial, lui Sarah nu i-a convenit să lucreze într-o fostă țară inamică, atât de repede după încheierea războiului, însă tatăl ei a încurajat-o să accepte oferta. „Face parte din⁴⁷ treaba învingătorului să îi ajute pe cei învinși“, i-a zis el. Colaborarea dintre cinematografia italiană și fiica premierului avea să reprezinte un fel de vindecare interculturală. Dar însemna, totodată, că avea să fie departe de oamenii pe care îi iubea — familia ei, dar și Gil Winant.

Căsătoria lui Sarah cu Vic Oliver a încetat în mod oficial în octombrie 1945. Când au venit actele de divorț, Sarah era acasă cu părinții ei. Tatăl ei i-a făcut semn să vină până la el, în celălalt colț al camerei, unde i-a șoptit la ureche: „Liberă!“⁴⁸ Însă Sarah simțea un nod în stomac, chinuită de gândul că de fapt nu era liberă. „Deocamdată, sunt mai mult sau mai puțin liberă, și asta doar în detrimentul altcuiva“, i-a scris ea mai târziu lui Winston, din Italia. Apoi, a mai adăugat: „Se pare că întotdeauna trebuie să rănesc persoana care mă iubește“. Deși Vic Oliver o înșelase pe Sarah, mințind-o atât ca actor, cât și ca soț, Sarah simțea, pare-se, că destrămarea căsniciei lor era cumva din vina ei. De asemenea, perspectiva unei relații cu Gil Winant, acum, după război, o umplea de aprehensiune. La mijlocul anului 1944, Sarah începuse să sesizeze un vag motiv de îngrijorare în privința lui Winant. Pe atunci, fiul lui era încă prizonier la nemți, însă poate că Sarah a intuit ceva mai mult, atunci când îi scria lui Harry Hopkins: „Fie vorba între noi doi⁴⁹, eu nu cred că se simte prea bine... dar să nu spui că eu am zis asta“. Când Sarah a terminat de filmat *Daniele Cortis*, Winant a venit în Italia să se vadă cu ea. Renunțase la postul de ambasador și se întorsese acasă în New Hampshire, ca să scrie o carte de memorii despre viața lui în anii de război. Dar, după existența trepidantă din timpul războiului, Winant se adapta mai greu la liniștea din vremea păcii. Despărțit de soție și plin de datorii, când a sosit în Italia, Winant era profund deprimat și dornic cu disperare să reinnoiască relația lui cu Sarah. Întrebată de mama ei într-o scrisoare când urma să vină acasă, Sarah a răspuns: „Gil are nevoie de mine enorm⁵⁰ — ca să îl ajut cu corectura la cartea lui — nu mai are putere să continue singur cu manuscrisul... E atât de bolnav și disperat și tracasat din cauza cărții — încât trebuie mai întâi să-l ajut cumva“. Până să se gândească la posibilitatea continuării relației lor, cartea lui de memorii „nu trebuie să fie un eșec“, a decis ea. Winant nu era singura persoană care se chinuia să își scrie memoriile de război. Și tatăl ei se lupta cu editorii în privința memoriilor lui: „Nu apleca urechea la prea mulți“⁵¹, l-a îndemnat ea pe Winston. „Scrie această carte cum îți dictează ție inima.“

Sarah era dispusă să-l ajute pe Winant, sperând să-i ridice moralul, însă când venea vorba să se mărite cu el, ceea ce el dorea de multă vreme, nu putea să consimtă. Ieșise în lume, pe cont propriu, pentru prima oară în viață. Îl iubea negreșit, dar nu era pregătită să se recăsătorească. Winant a plecat acasă dezamăgit.

În 19 noiembrie 1947, Sarah se afla în St. Paul's Cathedral, la o slujbă de comemorare, pentru a doua oară în decurs de doi ani. Londra deplângea moartea unui alt american îndrăgit: Winant. În urmă cu două săptămâni⁵², exact în ziua când erau publicate memoriile lui, Winant se încuiase în fostul dormitor al fiului său, scosese un pistol și se împușcase. În timp ce orchestra Royal Air Force⁵³ cânta acordurile melodice sfâșietoare din „Variațiunile Enigma“ de Edward Elgar, Sarah simțea că moartea lui Winant era din vina ei⁵⁴, că dacă ar fi acceptat să se mărite cu el, l-ar fi putut scăpa de depresie. Era o reflecție care nu făcea decât să-i întărească convingerea că ea nu putea decât să le aducă nefericire celor care o iubeau.

Cu timpul, Sarah a găsit din nou dragostea, de data aceasta în persoana fotografului monden britanic Antony Beauchamp. În 1951, au hotărât să se căsătorească, în timp ce se aflau în vacanță în SUA, la Cloister pe Sea Island, în Georgia. O vreme, Sarah a fost luată pe sus de elanul noii iubiri și al succesului profesional. Ea și Antony s-au mutat la Los Angeles, unde Sarah a dat lovitură cu un rol alături de idolul ei din copilărie, legenda hollywoodiană și maestrul de dans Fred Astaire, în filmul *Royal Wedding*. Singurul lucru care i-a lipsit pentru ca fericirea ei să fie deplină în acel an era că nu a putut să fie cu tatăl ei, pentru a sărbători revenirea lui în Downing Street 10, când a ajuns prim-ministru pentru a doua oară. Ar fi zburat în sus pe cele trei șiruri de trepte și ar fi dat buzna în camera lui, exclamând, „Uau, Papa !“⁵⁵ și s-ar fi ghemuit la picioarele lui. El s-ar fi luminat la față și împreună ar fi sporovăit și ar fi râs, exact cum făcuseră în timpul războiului.

Dar fericirea lui Sarah a fost doar trecătoare. În 1957, după doar șase ani de căsnicie, Beauchamp s-a sinucis cu o supradoză de somnifere. După moartea lui, Sarah a primit un mesaj de compasiune de la o persoană care îi înțelegea durerea: „Viața poate fi foarte dură⁵⁶ cu noi (inclusiv ziazele și apendicele lor), însă, așa cum te cunosc, știu că îi poți ține piept“, scria Anna Roosevelt.

Era o sumbră lovitură a sorții, reamintind că sacrificiile din timpul războiului continuau să aibă consecințe negative. Impactul războiului asupra sănătății mintale, pe atunci atât de puțin înțeles, i-a afectat pe mulți, inclusiv pe cele trei fice, care s-au văzut unite prin această realitate tragică după război. Depresia și suicidul i-au atins pe bărbații pe care îi iubeau. John Boettiger și Antony Beauchamp erau grav afectați de experiențele lor din timpul războiului: Boettiger a fost ofițer în armată, trimis în misiune în nordul Africii și în Mediterana, iar Beauchamp a fost fotograf de război, mandat oficial⁵⁷, în Pacific. În 1969, soțul lui Kathy, Stanley Mortimer, avea să încerce, de asemenea, să se sinucidă prin împușcare. Stanley suferise⁵⁸ ani de zile de tulburare bipolară. Experiențele din timpul războiului, când fusese comandant și observator pe un avion de recunoaștere al marinei în Pacificul de Sud, în special după ce prietenul său cel mai bun a fost ucis, au jucat probabil un rol important în înrăutățirea bolii lui. Stanley suferea, de asemenea, din cauza unui Alzheimer apărut timpuriu, dar nediagnosticat corect, pe care e posibil ca tratamentul pentru depresie să-l fi exacerbât. Din fericire, Kathy l-a descoperit pe Stanley până nu a fost prea târziu

și i-a salvat viața. Stanley s-a însănătoșit, după care el și Kathy au mai trăit treizeci de ani împreună, până la moartea lui în 1999.

După moartea lui Antony, viața lui Sarah a intrat într-o spirală infernală. A început să bea prea mult și de două ori a fost arestată pentru stare de ebrietate în public și comportament turbulent. În cele din urmă, s-a dus la tratament în Elveția. Renunțând la actorie, a ales un trai liniștit în Spania. Acolo, când se aștepta cel mai puțin, a întâlnit dragostea vieții ei, în persoana unui britanic expatriat, Henry Touchet-Jesson, al 23-lea baron Audley. La fel ca Sarah, Henry era roșcat la păr, avea patruzeci și nouă de ani și mai fusese însurat. Din păcate, suferise un accident vascular, în urmă căruia rămăsese parțial paralizat, neputând să mai scrie nimic decât numele lui. În ciuda sau din cauza imperfecțiunilor fiecăruia, s-au îndrăgostit profund. Când Henry a cerut-o de nevastă pe Sarah, i-a scris tatălui ei: „Simt că am atât de⁵⁹ puțin să-i ofer, dar totuși, Domnule, o iubesc pe Sarah. O iubesc pentru frumusețea ei, tristețile ei și bunătatea ei instinctivă. Dacă îmi va fi îngăduit să îi ofer tihnă, ardoare... orice i-ar putea aduce fericirea așa cum o înțelege ea, atunci viața mea mi se va părea cu adevărat împlinită“.

După un an și trei luni de mariaj binecuvântat, plin de dragoste și fericire, blestemul a lovit din nou în viața lui Sarah. Henry a murit din cauza unei hemoragii cerebrale. Peste trei luni, sora ei, Diana, s-a sinucis. După lovitura zdrobitoare a acestor două tragedii, Sarah a început din nou să bea. A avut o scurtă idilă cu Lobo Nocho, un artist și cântăreț de jazz afro-american, dar s-a terminat repede. Când, în 24 ianuarie 1965, preaiubitul ei tată a murit la vârsta de nouăzeci de ani, suferința ei a atins apogeul.

La moartea lui Winston, a fost ca și cum o părticică din sufletul lui s-a cuibărit în sufletul ei, căci, în timp ce Sarah se chinuia să depășească starea de amărăciune, s-a apucat să scrie. Asemenea tatălui ei, Sarah era deja o pictoriță talentată. Acum, s-a aruncat năvalnic în domeniul literaturii, literatură pentru care Winston câștigase Premiul Nobel în 1953. Dar dacă Winston scria despre istorie, inclusiv propriul lui loc în ea, scrierile lui Sarah explorau meandrelle sufletului. Prima ei carte, *A Thread in the Tapestry*, o reflecție duioasă și elegantă asupra vieții ei alături de tatăl ei a fost publicată în 1966. În anul următor, a publicat o carte de basme, urmată de două volume de poezii.

Sarah nu a avut niciodată copii, însă nepoții și nepoatele ei o adora. Pentru nepoata ei, Celia Sandys, Sarah era o „zână din povești“⁶⁰, care venea la ei cu cadouri fabuloase. I-a uluit pe copii când, jucând pe o scenă londoneză într-un spectacol cu *Peter Pan*, a zburat prin aer, prinsă de niște sârme invizibile. Dar, cu timpul, au ajuns să înțeleagă frământările ei profunde. Sarah pierduse atât de mulți oameni, într-o succesiune rapidă — Winant, Beauchamp, Audley, sora ei și, în final, tatăl ei —, încât n-a mai reușit niciodată să-și revină complet după aceste suferințe cumplite. Dar încerca încă să privească spre viitor. În 1981, Sarah a publicat un ultim volum, o carte de memorii personale, intitulată *Keep on Dancing — Dansează mai departe*, mantra vieții ei.

Sarah întruchipa atât de mult din personalitatea tatălui ei — inteligența lui,

dinamismul lui, patosul lui și sublima lui ușurință de a mânuși cuvintele și limbajul —, încât nu e imposibil să ne-o imaginăm, într-o epocă diferită, ca succesoarea lui în politică. Într-adevăr, ar fi putut fi fericită într-o asemenea carieră, unde sentimentul unui țel înalt, așa cum îl descoperise în timpul războiului, ar fi reușit poate să o propulseze prin tragedie. Totuși, în ciuda tragediilor, a luptelor personale și a convingerii sfâșietoare că ea le aducea nenorocire celor care o iubeau, Sarah a fost, așa cum afirmă nepoata ei, Celia, o ființă umană „talentată și strălucită”⁶¹, care era „absolut încântătoare” cu toți cei care au cunoscut-o. Așa cum i-a spus mai tâziu o femeie surorii lui Sarah, Mary: „Deși aceia dintre noi”⁶² care au lucrat cu Sarah și au cunoscut-o vor simți negreșit că nenumăratele ei calități au fost insuficient recunoscute și, poate, nu încurajate așa cum s-ar fi convenit, veselie și curajul ei în momente adesea dificile au fost o inspirație pentru noi toți.” Semăna mult cu ceea ce Pamela îi scrisese lui Kathy despre Sarah, cu mulți ani în urmă.

Dar nici chiar Sarah nu putea continua să danseze pentru totdeauna. Alcoolul și-a spus cuvântul în cele din urmă. Spre sfârșitul vieții, Sarah era împăcată cu faptul că era pe moarte. Așa cum i-a spus unei prietene, „nu mă deranjează că mor”⁶³, fiindcă știu că tata mă așteaptă”. Dintre toți oamenii extraordinari din viața ei, tatăl ei a fost întotdeauna steaua cea mai luminoasă. Neîndoielnic, pentru Winston, sentimentul era reciproc. Așa cum avea să spună mai tâziu nepoata lui Sarah, Celia, „sunt sigură că ea”⁶⁴ a fost copilul preferat al bunicului meu”. Sarah Churchill a murit în 1982, la vârsta de șazeci și șapte de ani.

* * *

Pe măsură ce anii au trecut, iar moștenirea complicată a Conferinței de la Ialta a continuat să-și manifeste consecințele, în timp ce relațiile dintre Est și Vest cunoșteau continue fluctuații, puțini aveau să-și mai aducă aminte că Kathleen Harriman, Anna Roosevelt și Sarah Churchill fuseseră prezente la acest punct de răscruce dintre Războiul Mondial și Războiul Rece. Cei care își aminteau totuși de ele le considerau pe cele trei fice nu mai mult decât niște ajutoare sau amfitrioane, prezidând „o petrecere într-o casă de la țară”⁶⁵, unde musafirii s-au acomodat fără fasoane cu o înghesuală excesivă”, așa cum scria, după peste patruzeci de ani de la Ialta, spionul Alger Hiss într-o carte de memorii menită să-l pună pe el într-o lumină favorabilă. Când istoricii aminteau de cele trei fice, erau doar „material de umplură”⁶⁶, cum spunea Anna — remarci nonșalante despre lipsa băilor sau invazia de ploșnițe —, pentru a aduce o notă de lejeritate în contextul unui episod complex și chiar tragic din ultimele zile ale celui de-Al Doilea Război Mondial. Atunci când explorăm viețile acestor mari oameni ai istoriei și imensa lor influență politică, e ușor să uităm că ei, aidoma multor altora, au fost și tați. În ciuda — sau poate din cauza — cerințelor unei lumi aflate în război, relațiile acestor tați cu ficele lor au fost extrem de semnificative pentru ei toți.

Deși Ialta nu a reprezentat apogeul colaborării Aliaților, așa cum mulți speraseră să fie, pentru trei tinere a fost unul dintre momentele culminante din

viața lor. În timpurile recente, prezența pe scena mondială a copiilor unor conducători de stat aleși — în special prezența fiicelor lor — a devenit mai banală, însă în epoca Ialtei, era ceva fără precedent. Lumea postbelică avea să le uite, însă ele nu aveau să uite niciodată șansa de a fi fost, pentru tații lor, parteneri de nădejde, protectoare și confidente, fie doar și pentru o clipă din eternitate. Ca întotdeauna, Sarah a formulat lucrul acesta cel mai bine, cuvintele elocvente pe care i le-a scris tatălui ei după Conferința de la Teheran fiind perfect valabile și în ceea ce privește sentimentele ei de la Ialta — ba poate cu atât mai mult chiar: „Dragul meu tată drag“⁶⁷, scria ea, „atâta timp cât voi trăi nu voi uita niciodată minunata, da, minunata noastră călătorie — peste ani, e posibil ca toată ceremonia somptuoasă și coloritul acelor grandioase evenimente să pălească sau să se estompeze — însă eu nu voi uita niciodată... Toate astea, și multe altele, vor fi cu mine pentru totdeauna.“

Cuvinte de mulțumire

Marea bucurie de a scrie această carte a venit de la oamenii minunați care mi-au umplut viața. Această carte a început, cum se și cuvenea, într-o librărie, la Chartwell Booksellers din Manhattan. „Singura librărie «Winston Churchill» din lume“, amplasată în holul clădirii unde am lucrat pe vremea când, din licențiată în istorie, mă transformasem în analist financiar. Proprietarul librăriei, Barry Singer, care mă primea cu plăcere, când îmi savuram ceaiul de după-amiază printre comorile lui, a avut amabilitatea de a-mi face cunoștință cu Lee Pollock, director executiv la International Churchill Society (ICS), cel mai prevenitor și generos prieten și specialist. Lee, la rândul său, mi-a făcut cunoștință cu dr. David Freeman, editor al jurnalului ICS, *Finest Hour*. David a fost cel care m-a rugat să scriu un articol despre documentele rămase de la Sarah Churchill, pe care familia Churchill le pune la dispoziția cercetătorilor pentru prima oară. „În cazul în care cauți un proiect pentru prima ta carte“, mi-a zis el, „acesta poate fi un filon pe care să-l ai în vedere.“ Îți mulțumesc pentru sugestia și încurajarea care mi-au dat imboldul de a porni pe această cale. Rămân pentru totdeauna recunoscătoare.

Mă consider nespus de norocoasă pentru sprijinul extraordinar de care m-am bucurat pe ambele maluri ale Atlanticului, în special de la familiile taților și ficelor, care se află în centrul acestei narațiuni.

Mulțumesc familiei Churchill, în special lui Randolph Churchill, care m-a încurajat încă de la primele noastre conversații; Emmei Soames, care a avut amabilitatea de a-mi permite accesul la documentele mamei sale Mary, la Churchill Archive Centre, înainte ca acestea să poată fi consultate în mod public; lui Jennie Churchill, pentru interesul și sprijinul ei nemărginit; și Celiei Sandys pentru minunatele ei memorii. Multe mulțumiri, de asemenea, lui lady Williams, care prin frumoasele amintiri despre Winston și Sarah, din perioada când a lucrat ca secretară a lui Churchill, i-a readus parcă la viață pentru mine; lui Hugo Vickers, care a avut amabilitatea de a-mi face cunoștință cu lady Avon, nepoată a lui Winston Churchill și văduvă a lui Anthony Eden; și neobositului Laurence Geller, președinte al International Churchill Society, pentru nețărmuritul entuziasm și incredibilul sprijin acordat acestui proiect, și nu numai atât.

Pe partea americană, doi remarcabili membri ai familiei Roosevelt — Ellie Seagraves și John R. Boettiger, copiii Annei Roosevelt — m-au înduioșat până la lacrimi cu amintirile lor nespus de impresionante despre mama și bunicul lor. Vă mulțumesc pentru timpul acordat, pentru cuvintele, fotografiile, încrederea, amabilitatea și nesfârșita voastră gentilețe. De asemenea, adresez alese mulțumiri ambasadorului William vanden Heuvel.

Și familiei Mortimer, mii de mulțumiri, în special lui David Mortimer și Shelley Wanger, Avie și Gigi Mortimer, Amanda Burden și Kitty Ames. David

Mortimer a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a mă ajuta să apreciez la justa valoare personalitatea extraordinară a mamei și a bunicului lui, pentru ca acest proiect să poată fi împlinit. Cuvintele nu pot exprima îndeajuns recunoștința mea pentru tot ceea ce ați făcut ca să mă simt binevenită în viața voastră. Voi fi mereu recunoscătoare pentru prietenia voastră.

Istoricii nu ar putea da viață întâmplărilor de odinioară fără resursele din arhive și fără ajutorul minunaților lor arhiviști. Țin să mulțumesc inegalabilului Allen Packwood și echipei lui de la Churchill Archive Center din Churchill College, Cambridge; arhiviștilor de la Library of Congress, în special Patrick Kerwin; lui Patrich Fahy și Dara Baker de la Franklin D. Roosevelt Library, precum și National Parks Service, care mi-au oferit un tur de culise la Springwood, astfel încât să pot înțelege pe deplin copilăria Annei Roosevelt; și lui James Cross pentru sprijinul său oportun privind James Byrnes Papers la Clemson. Mulțumesc deopotrivă Institutului Roosevelt, care prin bursele acordate le oferă tinerilor istorici posibilitatea de a merge efectiv mai departe.

Pe lângă bogăția de resurse a bibliotecilor universitare, am fost norocoasă să pot avea acces la fantasticul sistem de biblioteci de pe țărmul nordic al orașului Chicago, îndeosebi bibliotecile publice din Glencoe, Winnetka și Wilmette. Mulțumiri, de asemenea, Clubului Universității din Chicago și lui George William Price.

Am avut norocul de a beneficia de cei mai buni mentori. Profesorul sir David Cannadine mi-a oferit sfaturi și îndrumări extraordinar de pertinente atât la începutul, cât și la sfârșitul acestui proces. Supravegherea și călăuzirea oferite de profesorii Niall Ferguson și David Reynolds, pe durata studiilor mele universitare, rămân neprețuite. Julian și Emma Fellowes, cu care am avut bucuria de a purta atâtea conversații încântătoare și pătrunzătoare despre istorie, opțiunile narative și viață. Și David Brooks, pentru timpul și sfaturile cu generozitate oferite încă din vremea când eram o tânără absolventă plină de entuziasm, dar mai cu seamă pe durata perioadei de început a acestui proiect.

Mulțumiri prietenilor mei, care m-au primit în casa lor cu prilejul numeroaselor călătorii de documentare: Marissa Yu, Hardik Gupta, Filip Vurdelja, Ian Mok și, în special, Caroline Costin și Ted Wright. Mulțumiri, de asemenea, lui Phil Reed de la Cabinet War Rooms; Gioia Diliberto pentru cele mai bune sfaturi despre scriere; dr. Austin Culver pentru cunoștințele sale de cardiologie; Zach Uttich de la BLVDier pentru competențele sale vestimentare; Adriana Jurado pentru bunătatea ei; Candice Millard, Allison Pataki și Monique Brinson Demery pentru ideile lor inițiale; Ned și Margaret Handy pentru prietenia afectuoasă și conversațiile lor minunate; dr. John Mather pentru entuziasmul său; prietenilor mei de la Harvard Law School, în special compatrioții mei din Section One, care au fost alături de mine când am avut nevoie de o mână de ajutor și care au știut să învelească atmosfera; și dragei mele prietene Caroline Healy McLendon, care mi-a fost alături din clasa întâi.

Mulțumiri speciale lui David și Rachel Waimon, pentru feedbackul lor plin de solitudine, inteligența sclipitoare și prietenia lor — și mai cu seamă lui Rachel,

care m-a ajutat să descâlcesc subtilitățile limbii și culturii ruse.

Și lui Justice Anthony Kennedy, care m-a îndemnat să citesc scrisorile marchizului de Custine despre călătoria sa prin Rusia imperială în secolul al XIX-lea. Amintirile sale au avut un impact extraordinar asupra acestui proiect.

Mă bucur de marea șansă de a avea cea mai bună echipă editorială din lume: editorul meu, Deanne Urmey, una dintre cele mai prevenitoare, elegante și perspicace persoane pe care le cunosc. Ea le-a înțeles pe aceste remarcabile fiice, din prima zi. Soarta a făcut să pot lucra cu ea la această carte. Și mulțumiri din suflet tuturor celor de la Houghton Mifflin Harcourt, în special Jessica Vestuto și Leah Petrakis pentru eforturile și sprijinul lor neobosit, și lui Bruce Nichols. Aș vrea, de asemenea, să îi mulțumesc agentului meu, Michael V. Carlisle, care neabătut și competent m-a călăuzit prin acest proces. Este un om înțelept, care a crezut în mine și în această poveste, de la bun început. Îi mulțumesc, de asemenea, lui Michael Mungillo de la Inkwell Management, care a fost întotdeauna alături de mine când am avut nevoie de el. Mulțumiri lui Bruce Vinokour de la CAA, care a avut o viziune asupra acestui proiect încă din perioada de început și al cărui feedback a fost inestimabil. Mulțumesc editorului meu londonez, Arabella Pike, și agentului Natasha Fairweather pentru această strădanie transatlantică.

În sfârșit, și cel mai important, mulțumiri familiei mele, care a trăit fiecare minut din *Fiicele Ialtei* alături de mine. Tatălui meu, care m-a susținut și m-a încurajat. Fratelui meu, Olivier, cel mai dezinvolt comunicator pe care îl cunosc, care mă ajută să pătrund în esența celor mai complicate subiecte. Surorii mele, Anna (Bunny), înzestrată cu o înțelepciune și o claritate a minții mai presus de vârsta ei, și care cu o extraordinară perspicacitate editorială m-a ajutat enorm. Și mamei mele, care mi-a insuflat o pasiune pentru lectură, limbă și istorie, citindune sute de cărți în copilăria noastră. Grație conversațiilor cu tine mi-au venit atât de multe idei geniale. Ești întotdeauna gata să stai de vorbă cu mine, zi și noapte, indiferent de oră. Instinctele tale sunt întotdeauna perfecte, iar de la tine îmi vin sfaturi cele mai duioase, potrivite și afectuoase. Fără tine, pur și simplu, nu aș fi putut scrie această carte.

Abrevieri

Persoane

În continuare, se află abrevierile numelor unora dintre figurile principale ale cărții și ale persoanelor cu care au corespondat direct, așa cum sunt folosite în note. Pentru identitatea auctorială a surselor de arhivă primare, am abreviat numele respective în forma cea mai recognoscibilă pentru cititor. De exemplu, întrucât Sarah Churchill și Anna Roosevelt au fost măritate fiecare de trei ori, iar numele lor s-au schimbat în perioada cuprinsă între momentul în care se desfășoară acțiunea din carte și data înscrierii colecțiilor lor arhivistice, folosesc aici ca abreviere inițialele numelui pe care l-au purtat la naștere.

AER — Anna Eleanor Roosevelt

CSC — Clementine Spencer-Churchill

ER — Eleanor Roosevelt

FDR — Franklin Delano Roosevelt

JB — C. John Boettiger

KLH — Kathleen Lanier Harriman

MHF — Mary Harriman Fisk

PC — Pamela Churchill

SMHC — Sarah Millicent Hermione Churchill

WAH — W. Averell Harriman

WSC — Winston Spencer-Churchill

Arhive și colecții arhivistice

AIR — Air Ministry Papers

ARHP — Anna Roosevelt Halsted Papers, Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum, Hyde Park, NY

AHP — W. Averell Harriman Papers, Library of Congress, Washington, D.C.

CAB — Cabinet Papers

CAC Churchill Archive Centre, Churchill College, Cambridge, Regatul Unit

CHAR — Chartwell Papers, Churchill Archives Centre, Churchill College, Cambridge, Regatul Unit

FDRL — Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum, Hyde Park, NY

FO — Foreign Office Papers

FRUS — Foreign Relations of the United States

HLHP — Harry L. Hopkins Papers, Georgetown University, Booth Family

Center for Special Collections, Washington, D.C.
IWM — Imperial War Museum, Londra, Regatul Unit
JBP — John Boettiger Papers, Franklin D. Roosevelt Presidential Library and
Museum, Hyde Park, NY
LOC — Library of Congress, Washington, D.C.
MCHL — Papers of Lady Soames (Mary Churchill), Churchill Archives
Centre, Churchill College, Cambridge, Regatul Unit
NARA — National Archives and Records Administration, Chevy Chase, MD
PHP — Pamela Digby Churchill Hayward Harriman Papers, Library of
Congress, Washington, D.C.
SCHL — Papers of Sarah Churchill, Churchill Archives Centre, Churchill
College, Cambridge, Regatul Unit
TNA — The National Archives din Kew, Regatul Unit

Capitolul unu: 1 februarie 1945

1. Mobilierul: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21; S. M. Plokhly, *Yalta: The Price of Peace*, Viking, New York, 2010, pp. 44-45; David B. Woolner, *The Last 100 Days: FDR at War and at Peace*, Basic Books, New York, 2017, p. 67; Rick Atkinson, *The Guns at Last Light: The War in Western Europe, 1944-1945*, Picador, New York, 2013, p. 506.
2. cu 116 încăperi: Greg King, *The Court of the Last Tsar: Pomp, Power and Pageantry in the Reign of Nicholas II*, John Wiley and Sons, Hoboken, NJ, 2006, p.440.
3. vindea la bazar broderiile: Robert K. Massie, *Nicholas and Alexandra: The Classic Account of the Fall of the Romanov Dynasty*, Random House Trade Paperbacks, ed. retipărită, New York, 2000, pp. 177-78.
4. În sala albă de bal: Ibid.
5. Fuseseră amenajate paturi de campanie: Plokhly, *Yalta*, pp. 44-45. Funcționarii sovietici nu le spusese războinilor și familiilor acestora unde urmau să-i ducă. I-au încărcat pur și simplu în trenuri, ceea ce multora, negreșit, le-a băgat frica în oase. Abia după o zi de mers cu trenul, fotografului oficial al guvernului, Boris Kosarev, i s-a spus că se îndreptau spre Ialta. I s-a dat voie să îi trimită soției o telegramă, spunându-i: „Voi fi la Ialta până în februarie“, și asta a fost tot. Corespondența autoarei cu Maria Kosareva, 2 ianuarie 2020.
6. Intenționaseră să vină cu avionul: KLH către MHF, 4 februarie 1945, Mortimer Papers, colecție privată, New York, NY.
7. o distanță de aproximativ 1 300 km: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B-I 21.
8. Fiecare gară: Ibid.
9. „Această distrugere inutilă”: KLH către Elsie Marshall, 1 februarie 1945, Mortimer Papers.
10. „Dumnezeule, țara asta”: KLH către MHF, 4 februarie 1945, Mortimer Papers.
11. La recomandarea medicilor: FRUS, Conferințele la Malta și Ialta, WAH către FDR, 27 septembrie 1944, Document 6; Iosif Stalin către FDR, 29 octombrie 1944, Document 16.
12. Roosevelt i-a cerut discret: FRUS, Conferințele la Malta și Ialta, WAH către FDR, 27 decembrie 1944, Document 32. În telegrama sa, Averell Harriman îl informa pe Roosevelt că îi spusese lui Molotov că „prim-ministrul fusese de acord să meargă oriunde veți decide dumneavoastră și, prin urmare, am sugerat ca Mareșalul să nu comunice cu dl Churchill până ce dumneavoastră nu veți fi avut prilejul de a o face, după care am presupus că Mareșalul Stalin ar vrea să îi facă el o invitație. Am făcut asta dat fiindcă nu știu în ce măsură l-ați putut ține la curent pe prim-ministrul în legătură cu ultimele modificări. Un sfat ar fi oportun sub acest aspect“.
13. După ce au evaluat: FRUS, Conferințele la Malta și Ialta, WAH către FDR, 14 decembrie 1944, Document 28; FDR către WSC, 23 decembrie 1944, Document 30.
14. era încă înșesată de mine: WSC către FDR, 5 noiembrie 1944, C-815, în Warren F. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, vol. III, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1984, p. 380.
15. Cam de Anul Nou: FRUS, Conferințele la Malta și Ialta, FDR către WSC, 31 decembrie 1944, Document 36; WSC către FDR, 1 ianuarie 1945, Document 38.
16. aparținuse odinioară: AER Yalta Notes, „Note despre Crimeea“, 5, FDRL ARHP, Cutia 84. Prințul Felix Iusupov, despre care se presupune că ar fi pus la cale și ar participat la uciderea lui Rasputin, a fost nevoit să fugă în exil în Franța, după Revoluția din 1917 din Rusia. Palatul Iusupov continuă să fie o sursă de intrigi locale. Din 1991 până în 2014, a aparținut președintelui Ucrainei. Este de remarcat că, atunci când în zonă au izbucnit

osilitățile dintre Rusia și Ucraina, în toamna anului 2014, Consiliul de Miniștri al Crimeii i-a transferat președintelui rus, Vladimir Putin, această proprietate.

17. Lavrenti Beria: Plokhy, *Yalta*, pp. 44-45.
18. incluzând 835 de indivizi: Simon Sebag Montefiore, *Stalin: The Court of the Red Tsar* Alfred A. Knopf, New York, 2004, p. 480.
19. La trei zile după: R.P. Meiklejohn Itinerary, Crimea Conference Trip, 22 ianuarie-12 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 08.
20. Pușinii profesori de rusă: KHL către MHF, mijlocul lui octombrie 1943, Mortimer Papers.
21. interpreta tatălui ei: KLH către Elsie Marshall, 10 martie 1944; KLH către Elsie Marshall, 27 februarie 1945; Mortimer Papers.
22. „gaspadina Garriman”: KLH către PC, 16 noiembrie 1943, LOC PHB B I-21.
23. „ranch maritim în munți”: 1941 Sun Valley Promotional Pamphlet, FDRL JBP, Cutia 28, „Sun Valley”.
24. (Kathy) rămăneă să îi țină locul: corespondență între WAH și KLH, 19 ianuarie 1939; 29 ianuarie 1939; 5 februarie 1939, 10 ianuarie 1940; 17 decembrie 1940; LOC AHP B 05 F 03.
25. Kathy învățase la: „Foxcroft, 1930s”, prin bunăvoința Foxcroft School, Middleburg, VA.
26. Înainte ca tatăl ei să fi montat telescaunele: Jeff Cordes, „Schiul — un mod de viață pentru Kathleen Harriman Mortimer”, *Idaho Mountain Express*, 1 februarie 1989; fotografii cu KLH la Sun Valley, Mortimer Papers.
27. au început să o poreclească „Pufăila”: Conversația autoarei cu David Mortimer, 12 decembrie 2017.
28. o mie cinci sute de vagoane feroviare: Plokhy, *Yalta*, pp. 44-45.
29. Până și uniformele menajerelor: Andrew Roberts, *Masters and Commanders: How Four Titans Won the War in the West, 1941-1945*, Harper, New York, 2009, p. 546.
30. „pur și simplu «rechiziționate»”: KLH către Elsie Marshall, 1 februarie 1945, Mortimer Papers.
31. Au pulverizat: „Raport privind activitățile Departamentului Medical la Conferința din Crimeea”, 18 februarie 1945, FDRL, Ross T. McIntire Papers, Cutia 4, „Crimea Conference”.
32. În trenul: KLH către MHF, 4 februarie 1945, Mortimer Papers.
33. „Întrucât acesta este domeniul ei”: WAH către FDR, 17 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 07.
34. „O voi lăsa”: WAH către FDR, 19 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 07.
35. Roosevelt nu a obiectat: WAH către FDR, 17 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 07.
36. nu, cum insistă ea: KLH către MHF, 1 ianuarie 1942; KLH către MHF, 30 martie 1942, Mortimer Papers.
37. „Sper doar”: KHL către MHF, octombrie 1943, Mortimer Papers.
38. „How do do!”: KHL către MHF, 16 decembrie 1941, Mortimer Papers.
39. ca „secretară particulară”: Kathleen Harriman, „Adele Astaire, secretară particulară”, *Newsweek*, 31 mai 1943.
40. „purta încă funde prostești”: Ibid.
41. Newsweek publicase, de asemenea: KHL către Marie Harriman, 19 iulie 1943, LOC AHP B 06 F 10.
42. prietenă cu mama vitregă a lui Kathy: WAH către Marie Harriman, 17 aprilie 1941, LOC AHP B 03 F 01.
43. „javră ordinară”: KHL către Marie Harriman, 19 iulie 1943, LOC AHP B 06 F 10.
44. maître d'hôtel rus: AER Yalta Notes, 17, FDRL ARHP, Cutia 84.
45. „un pic de bonomie”: „Raport privind activitățile Departamentului Medical la Conferința din Crimeea”, 18 februarie 1945, FDRL, Ross T. McIntire Papers, Cutia 4, „Crimea Conference”.
46. ofițeri NKVD: Plokhy, *Yalta*, p. 45.
47. În camera: Norris Houghton, „Așa a fost la Ialta: vedere în contraplonjeu”, *The New Yorker*,

- 23 mai 1953; fotografie cu apartamentul lui FDR din Palatul Livadia, în Edward R. Stettinius Jr., *Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference*, Doubleday, New York, 1949, inserție față în față cu pagina 129.
48. se răzgândiseră: KHL către MHE, 4 februarie 1945, Mortimer Papers.
49. Kathy a arătat spre: Plochy, *Yalta*, pp. 45-46.
50. Alături, un instalator: Ibid.
51. Doar nouă toalete: Atkinson, *The Guns at Last Light*, p. 509.
52. numai apartamentul lui Roosevelt: Rudy Abramson, *Spanning the Century: The Life of W. Averell Harriman, 1891-1986*, William Morrow, New York, 1996, p. 371.
53. șaisprezece colonei: Roberts, *Masters and Commanders*, p. 546.
54. Dormitoarele de la: W. Averell Harriman și Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941-1946*, Random House, New York, 1975, pp. 384, 393; Abramson, *Spanning the Century*, p. 371.
55. Peisajul îi reamintea lui Kathy: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21.
56. În timpul iernii precedente: KLH către MHE, 19 iunie 1944, Mortimer Papers.
57. Împreună cu Eddie Page: AER Yalta Notes, 20, FDRL ARHP, Cutia 84.
58. În această scrisoare: WAH către KLH, 16 februarie 1936, Mortimer Papers.
59. „Cea mai bogată femeie din lume”: „Personalități”, *Hampton's Magazine*, ianuarie 1910, p. 125.
60. „cei mai buni prieteni din lume”: Ibid.
61. În 1899, când Averell: Harriman și Abel, *Special Envoy*, 39-41. La un moment dat, Expediția Harriman a traversat prin Siberia. Așa cum explica David Mortimer, nepotul lui Averell, acestuia îi plăcea să le spună cunoscuților săi că aceea a fost prima lui vizită în Rusia — o vizită făcută fără un pașaport.
62. o anume afinitate: Interviu autoarei cu Kitty Ames, 21 octombrie 2019.
63. „Cineva deschide ușa”: KLH către Harry Hopkins, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, HLHP3, Cutia 4, Dosar 14.
64. Însă mutarea în: KHL către Elsie Marshall, 14 ianuarie 1943; 18 februarie 1943; 5 iulie 1943; Mortimer Papers.
65. „Sunt absolut încântat”: WAH către KLH, nedatat, 1943, Mortimer Papers.
66. „decuparea păpușilor de hârtie”: KHL către MHE, 14 ianuarie 1944; 9 februarie 1944; Mortimer Papers. După un calvar birocratic de șase luni, Kathy a primit în sfârșit permisiunea de la sovietici de a publica o mică revistă intitulată *Amerika*, pe care a realizat-o împreună cu American Office of War Information, pentru a le oferi rușilor obișnuïți o imagine despre cultura și viața americanilor. KLH către MHE, 24 decembrie 1943 și 14 iunie 1944, Mortimer Papers. A se vedea, de asemenea, Abramson, *Spanning the Century*, pp. 360-61.
67. „o persoană fermecătoare și vivace”: KLH către Elsie Marshall, 1 februarie 1945, Mortimer Papers.
68. „Nici localnicii care”: Ibid.
69. Când Kathy s-a mutat: KLH către MHE, octombrie, fără dată, 1943, Mortimer Papers.
70. „Credeam că, venind aici”: Ibid.
71. Se așteptase ca: KHL către MHE, 26 octombrie 1943, Mortimer Papers.
72. Camioane Lend-Lease americane: KHL către MHE, 5 noiembrie 1943, Mortimer Papers.
73. tramvaiele erau atât de: KLH către MHE, 27 octombrie 1943, Mortimer Papers.
74. Toți pietonii, cu excepția cetățenilor mai în vârstă: KLH către MHE, 5 noiembrie 1943, Mortimer Papers.
75. „prostitute sadea”: KHL către MHE, 24 decembrie 1943, Mortimer Papers.
76. Până la începutul secolului XX: „Samuel N. Harper”, Red Press: Radical Print Culture from St. Petersburg to Chicago, Exhibition, University of Chicago Special Collections Research Center, 2017, <https://www.lib.uchicago.edu/collex/exhibits/red-press/samuel-n-harper/>.
77. trebuise să împrumute: KLH, „Do the crows still roost in the Spasopeckovskaya trees?”
78. „prietenoși și sinceri”: KHL către CSC, 27 februarie 1944, CAC MCHL 5/1/106.

79. „nu mai puteau fi de folos“: George Kennan către Edward Stettinius, 2 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
80. o „femeie sportivă“: Kitty Lanier Harriman Pool către Elsie Marshall, 22 mai 1935, Mortimer Papers.
81. „statutul de celibatară“: KLH către Marie Harriman, 7 decembrie 1942, LOC AHP B 06 F 10.
82. avea fixate întâlniri: KLH către MHF, jumătatea lui iunie 1941, Mortimer Paper.
83. „Vei rămâne“: Ira Eaker către KLH, 10 iunie 1944, Mortimer Papers.
84. magazinele din Moscova ademeneau: KLH către MHF, 27 octombrie 1943, Mortimer Papers.
85. etalări de lux: KLH către MHF, 4 iunie 1944, Mortimer Papers.
86. nu existau geamuri: KLH către MHF, 9 iunie 1944; KLH, „Do the crows still roost in the Spasopeckovskaya trees?“ Mortimer Papers.

Capitolul doi: 2 februarie 1945

1. crucișătoarele ancorate: Jurnal de actualități filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference“, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps, http://www.criticalpast.com/video/65675033669_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Malta-Conference_WinstonChurchill.
2. Ca analist al informațiilor strategice culese în misiuni de recunoaștere aeriană: SMHC către CSC, 19 noiembrie 1943, CAC SCHL 1/1/7.
3. Nu era nici: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8; Anthony Eden, *The Memoirs of Anthony Eden, Earl of Avon: The Reckoning*, Houghton Mifflin, Boston, 1965, p. 592; Jurnale ale călătoriilor Președintelui: Conferința din Crimeea și Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 14, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
4. De obicei, mulțimile: SMHC către CSC, 15 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
5. Tatăl ei patrula: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 68.
6. delegația britanică: Ibid.
7. Vizavi, în port: AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84.
8. o trezire cam brutală: Eden, *The Reckoning*, p. 592.
9. În Anglia: CSC către WSC, 30 ianuarie 1945, în Mary Soames, ed., *Winston and Clementine: The Personal Letters of the Churchills*, Houghton Mifflin, Boston, 1999, p. 511. Temperatura medie în acea zi a fost de 140C. Trips, 16, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
10. își lăsase paltonul: „Fotografie a lui Franklin D. Roosevelt cu Anna Boettiger, Sarah Churchill și Winston Churchill la bordul USS *Quincy*, în Malta înainte de Conferința de la Ialta“, 2 februarie 1945, FDRL Photographs.
11. Când Sarah sosise: Felicity Hill, IWM Oral History, 6 decembrie 1985.
12. tot ce-și dorea: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, Dodd, Mead, New York, 1967, p. 57.
13. Oricum, femeia-recrutor: Felicity Hill, IWM Oral History, 6 decembrie 1985.
14. capătul călătoriei sale de 7.900 de kilometri: Jurnale ale călătoriilor, 14, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
15. Apoi, în primele ore: Jurnale ale călătoriilor, 19, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
16. Sarah primise o permisie: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 72.
17. „plutind parcă de fericiire“: Ibid., p. 57.
18. „Indiferent ce va urma“: SMHC către CSC, 4 decembrie 1943, CAC SCHL 1/1/7.
19. Din nou, comandatul a chemat-o: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 72.
20. Rugând o prietenă de încredere: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.

21. Au plecat cu avionul de la RAF: Lord Charles Moran, *Churchill at War, 1940-45*, Carroll and Graf, New York, 2002, p. 264.
22. simțeau că se sufocă: SMHC către CSC, 31 ianuarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
23. îl „păștea ceva”: Ibid.
24. Oare era posibil: Moran, *Churchill at War*, p. 265.
25. „Și crezi că asta”: Ibid.
26. „Temperatură nu mai am”: SMHC către CSC, 1 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
27. La ora opt în acea dimineață: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 76; Jurnalul lui Alan Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, feldmareșal, 2 februarie 1945, ALANBROOKE 5/1/10, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra. În scrisoarea sa către Pamela Churchill, sir Charles (Peter) Portal notează, de asemenea, că a aflat despre tragedie în acea dimineață și că știrea i-a „stricat” toată ziua, sir Charles Portal către PC, 2 februarie 1945 (scrisoare începută în 29 ianuarie 1945), LOC PHP B I-31.
28. Averell Harriman îi raportase: AER Yalta Notes, 6 FDRL ARHP, Cutia 84.
29. Un ofițer RAF: WSC către FDR, 26 ianuarie 1945, C-896 în Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, vol. III, p. 519.
30. ca și cum ai fi organizat „o conferință”: Joan Bright Astley, *The Inner Circle: A View of War at the Top*, Atlantic Monthly Press, Boston, 1971, p. 182.
31. cinci avioane de vânătoare funcționale: James Holland, *Fortress Malta: An Island Under Siege, 1940-43*, Miramax Books, New York, 2003, p. 274.
32. Portavionul britanic: Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume IV: The Hinge of Fate*, Houghton Mifflin, Boston, 1950, pp. 268-69, 273.
33. Pe tot parcursul lunii ianuarie: Perseverența lui Churchill și reținerea lui Roosevelt de a se întâlni pot fi văzute în comunicările dintre ei, în Kimbell, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, vol. III, îndeosebi mesaje C-874, C-875, R-692/1, C-880, C-881, R-696, R-699 și C-889.
34. „Dacă aş putea lua masa”: Martin Gilbert, *Winston S. Churchill, Vol. VII: Road to Victory, 1941-1945*, Houghton Mifflin, Boston, 1986, p. 664.
35. discuțiile cu omologii săi să fie „informale”: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, FDR către Iosif Stalin, 18 noiembrie 1944, Document 21.
36. Roosevelt voia: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, FDR către WSC, 9 ianuarie 1945, Document 49.
37. „Până și Atotputernicul”: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, WSC către FDR, 10 ianuarie 1945, Document 50. În versiunea publicată a jurnalelor lui, *The Fringes of Power: Downing Street Diaries, 1939-1944*, sir John Colville, pe atunci secretar particular al lui Churchill, observă cu umor că atenția prim-ministrului s-a îndreptat rapid spre inexactitatea minoră a acelei afirmații, știut fiind că în Facerea se spune că ziua a șaptea era zi de odihnă, p. 551.
38. „nesăbuițele învingătorilor”: Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume I: The Gathering Storm*, Houghton Mifflin, Boston, 1948, p. 3.
39. „sfârșitul acestui război”: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta. WSC către FDR, 8 ianuarie 1945, Document 47.
40. „Singura speranță”: Gilbert, *Winston S. Churchill*, vol. VII, p. 1170.
41. Avea o aură: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 17.
42. „Bietului Puggy-Wug”: Ibid., p. 28.
43. „calfa”: Ibid., p. 26.
44. Clementine se temea să zboare: Uneori, Clementine a zburat totuși cu avionul, de exemplu, la Moscova în aprilie 1945, când Stalin a decorat-o pentru activitatea ei în sprijinul Crucii Roșii sovietice. I-a fost atât de frică să zboare atunci, încât i-a scris lui Sarah, cerându-i să se roage pentru ea, și i-a sugerat lui Mary ca, în eventualitatea în care avionul s-ar fi prăbușit, iar ea ar fi murit, să îi roage pe cei de la ATS să o exoneraze de sarcinile pe care le avea, ca să poată avea grijă de Winston. Sonia Purnell, *Clementine: The Life of Mrs. Winston Churchill*, Viking, New York, 2015, pp. 338-39.

45. cumva o „singuratică”: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, Coward, McCann and Geoghegan, New York, 1981, p. 27.
46. În adolescență: Purnell, *Clementine*, p. 200.
47. să-și facă „ordine” în minte: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 31.
48. „Sarah este ca o stridie”: Ibid., p. 32.
49. în mijlocul „unor oameni de încredere”: Ibid., p. 33.
50. La ora 9:35 dimineața: Jurnale ale călătoriilor, 14, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
51. O escadrilă de șase: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 68.
52. „God Save the King”: SCHL către CSC, 4 februarie 1945, SCHL 1/1/8; AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84.
53. Cu ajutorul: Jurnal de actualități filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps.
54. Cele două vase: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, SCHL 1/1/8/
55. niște „creaturi superioare”: Ibid.
56. Prim-ministrul: Jurnal de actualități filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps.
57. „să aștepte pe chei”: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, ESC către FDR, 1 ianuarie 1945, Document 38.
58. Churchill, stând neclintit: AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84; Jurnal de actualități filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps.
59. „tablou emoționant”: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 75.
60. „a încremenit parcă”: Eden, *The Reckoning*, p. 592.
61. Harriman, Stettinius: Jurnale ale călătoriilor, 15, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
62. „s-a transferat la bord”: AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84.
63. Sosind pe punte: „Fotografie a lui Franklin D. Roosevelt cu Anna Boettiger, Sarah Churchill și Winston Churchill la bordul USS *Quincy*, în Malta înainte de Conferința de la Ialta”, 2 februarie 1945, FDRL Photographs.
64. „Dacă tu iei cu tine”: FDR către WSC, 7 ianuarie 1945, R-693, în Kimball, ed., *Complete Correspondence*, vol. III, p. 500.
65. „Splendid”: WSC către FDR, 7 ianuarie 1945, C-879, în Kimball, ed., *Complete Correspondence*, vol. III, p. 500.
66. „Deși”, nota ea: SMHC către CSC, 14 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
67. Era atât de plin de viață: SMHC către CSC, 4 decembrie 1943, CAC SCHL 1/1/8/.
68. „o mie de ani”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
69. „amic la toartă”: Ibid.
70. „bătut în cap”: SMHC către CSC, 1 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
71. Când Winant: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
72. „Să fie cumva sănătatea lui?”: Ibid.

Capitolul trei: 2 februarie 1945

1. Avea o tuse persistentă: Doris Kearns Goodwin, *No Ordinary Time: Franklin and Eleanor Roosevelt — The Home Front in World War II*, Simon and Schuster, New York, 1994, p. 491.
2. Mama Annei: Joe Lash, *Eleanor and Franklin: The Story of Their Relationship Based on Eleanor Roosevelt's Private Papers*, W.W. Norton, New York, 1971, p. 697.
3. Grace Tully, care: Howard Bruenn, Oral History, U.S. Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
4. L-a chemat: Joseph Lelyveld, *His Final Battle: The Last Months of Franklin Roosevelt* Alfred A. Knopf, New York, 2016, p. 13.

5. președintele suferea: Howard Bruenn, „Note clinice despre boala și moartea președintelui Franklin D. Roosevelt“, *Annals of Internal Medicine*, vol. 72, nr. 4 (aprilie 1970), pp. 579-80. Potrivit *American Heart Association*, criza hipertensivă se caracterizează prin valori sistolice de peste 180 mm HG și/sau valori diastolice de peste 120 mm Hg.
6. Cardiologia era: Philip Reichert, „O istorie a dezvoltării cardiologiei ca specialitate medicală“, *Clinical Cardiology*, vol. 1, Nr. 1 (1978): 15-5, <https://www.acc.org/latest-in-cardiology/articles/2016/10/06/11/00/a-history-of-the-development-of-cardiology-as-a-medical-speciality>.
7. congestivă acută: Bruenn, „Note clinice“, pp. 580-81.
8. Bruenn nu trebuia: Jim Bishop, *FDR's Last Year: April 1944-April 1945*, William Morrow, New York, 1974, p. 6.
9. FDR nu a întrebat niciodată: Howard Bruenn, Oral History, U.S. Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
10. regimul lui alimentar: Regimul alimentar recomandat lui FDR a fost adaptat pentru a include alimente cu conținut scăzut de grăsimi, dar conținut mare de carbohidrați. I s-a interzis în mod categoric să mănânce carne de porc, șuncă, somon, macrou, sardine, brânzeturi (cu excepția brânzei de vaci), deserturi săchioase, precum și „alimente care produc gaze în stomac“, printre care varză, conopidă, broccoli, varză de Bruxelles, castraveți, ceapă, napi, ardei, ridichi și fasole uscată. Cantitatea de unt la o masă era limitată la o porție mică. „Special Diet for the President“, FDRL ARHP, Cutia 66, Dosar 9.
11. patru ore pe zi: „Tratament“, FDRL ARHP, Cutia 66, Dosar 16.
12. Bruenn a încălcat: Goodwin, *No Ordinary Time*, pp. 499, 502. Pe la mijlocul lui aprilie 1944, cel puțin Anna știa că tatăl ei era bolnav de inimă.
13. Pe atunci, Anna: Ibid., pp. 471-72.
14. „se purta mizerabil“: AER către JB, 11 decembrie 1943, FDRL JBP, Cutia 6.
15. „Tati pare“: Copie a scrisorii către ER, AER către JB, 11 noiembrie 1943, FDRL JBP, Cutia 6.
16. „Sigur, mai vedem“: Interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halsted, 1975, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book & Manuscript Library, Columbia University în City of New York.
17. ar fi „mai simplu“: Eleanor Roosevelt, *This I Remember*, Harper and Brothers, New York, 1949, p. 339.
18. „Ce dorești, draga mea“: AER, „Cum e să fii odrasla unor părinți celebri?“ 5, ciornă ulterioară, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
19. „Mamă, nu vezi“: Bernard Asbell, ed., *Mother and Daughter: The Letters of Eleanor and Anna Roosevelt*, Coward, McCann & Geoghegan, New York, 1982, p. 176.
20. „să fie în gașcă“: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
21. Anna știa: Ibid.
22. nu avea aici „scopuri ascunse“: Ibid.
23. Avea amintiri dragi: Interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halsted, 1975, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book & Manuscript Library, Columbia University, New York; AER, „Cum e să fii odrasla unor părinți celebri?“ FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
24. Anna își imagina: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 39.
25. „Stimabilului F.D. Roosevelt“: AER către FDR, nedatat, FDRL ARHP, Cutia 62, Dosar 10.
26. Într-o seară: John R. Boettiger, *A Love in Shadow: The Story of Anna Roosevelt and John Boettiger*, Norton, New York, 1978, p. 59.
27. o invitase în: Ibid., pp. 94-95.
28. se jura: Transcrierea conversației cu Anna Roosevelt Halsted pentru un serial TV, 13 februarie 1962, FDRL Robert D. Graff Papers, Cutia 3.
29. eroul infailibil: Pentru Anna, FDR rămânea „eroul copilăriei (mele) — nu din punct de

vedere politic sau ca lider mondial —, ci doar ca om și ca tată“. Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 19.

30. Ea și tatăl ei: Ibid., p. 175.
31. un fel de cerber pentru el: John Chamberlain, „Fiica lui F.D.R.“, *Life*, 5 martie 1945, 102. Și fiul Annei, Curtis (Dall) Roosevelt, discută despre postura de cerber a Annei, în *Too Close to the Sun: Growing Up in the Shadow of My Grandparents, Franklin and Eleanor*, PublicAffairs, New York, 2008, p. 235.
32. Uneori, se ocupa personal: Eleanor Roosevelt, *This I Remember*, p. 319.
33. după ce președintele: Bishop, *FDR's Last Year*, p. 39.
34. „trăia pe spinarea contribuabililor“: Mary Jane G (ilizibil) către Anna Roosevelt Boettiger, 29 mai 1944, FDRL President's Personal File 7, Anna R. Boettiger, 1942-1945. Spre deosebire de James Roosevelt, care primise un salariu de 10 000 \$ când a lucrat la Casa Albă, în perioada de început a președinției tatălui lor, Anna nu a avut niciodată un salariu. Chamberlain, „Fiica lui FDR“, p. 96.
35. La ora 10 seara: Jurnale ale călătoriilor, 28, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
36. În noiembrie: J. Currivan către FDR, 11 noiembrie 1944, FDRL William Rigdon Papers, Correspondence.
37. Roosevelt și-a sărbătorit ziua de naștere: Michael Beschloss, *The Conquerors: Roosevelt, Truman and the Destruction of Hitler's Germany, 1941-1945* Simon and Schuster, New York, 2002, p. 177.
38. „Anna poate face lucruri“: Frances Perkins, Oral History, Part VIII, 287, Columbia University, http://www.columbia.edu/cu/lweb/digital/collections/nnyp/perkins/transcripts/perkinsf_8_1_293.html.
39. „DETEST că“: JB către AER, 25 ianuarie 1945, FDRL, JPB, Cutia 6.
40. Când se mutase: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 175.
41. Jimmy Byrnes: James Byrnes, *Speaking Frankly*, Harper & Brothers Publishers, New York, 1947, p. 22. Byrnes repetă această observație în *All in One Lifetime*, Harper & Brothers, New York, 1958, p. 253.
42. Întrucât vasul naviga: AER către JB, 29 ianuarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6; Byrnes avea să dea de înțeles, mai târziu, că FDR nu a citit aproape deloc informările Departamentului de Stat despre teme de discuție de la conferință. Byrnes susținea că le-a găsit aproape neatins în camera aghiotantului naval al lui FDR, locotenentul Rigdon. Byrnes, *Speaking Frankly*, p. 23. Sugerează același lucru și în *All in One Lifetime*, p. 256. Însă Anna a afirmat altceva. Spunea că, deși FDR nu lucra ore în șir, urmând sfatul medicilor săi, a studiat totuși documentele de la Departamentul de Stat, în apartamentul său. AER către John L. Snell, 30 decembrie 1955, FDRL ARHP, Cutia 64, Roosevelt, Franklin D.: Corepondență cu FDR, 1945-1955.
43. În timpul călătoriei lor: Pentru mesaje pe care Churchill i le-a trimis lui FDR în zilele când FDR călătorea pe mare, a se vedea Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, vol. III, C-883 către C-889, 515-21.
44. generalii armatei nu se încumetau: David Reynolds, *Summits: Six Meetings That Shaped the Twentieth Century*, Basic Books, New York, 2007, p. 123.
45. Ca secretar adjunct al Marinei în administrația Wilson: Michael Dobbs, *Six Months in 1945: From World War to Cold War*, Alfred A. Knopf, New York, 2012, p. 78.
46. „zgâlțâind practic casa“: AER către JB, 15 mai 1943, FDRL JPB, Cutia 5.
47. „Îmi place domnul Churchill“: ER către AER, 4 ianuarie 1942, în Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 141.

Capitolul patru: 2 februarie 1945

1. când a fost anunțat dejunul: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, „Întâlnire Roosevelt-

- Churchill la dejun oficial“, 2 februarie 1945, Document 316.
2. De câteva zile, Harrimann: SMNC către CSC, 1 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
3. „Păi, ca variante aveam locul acela“: Ibid.
4. Crescuse: Marjorie W. Brown, *Arden House: A Living Expression of the Harriman Family*, The American Assembly, Columbia University, New York, 1981, pp. 109-10.
5. 30 de miliarde de dolari: Această cifră este echivalentă cu 350 miliarde dolari în 2020.
6. „a face negoț cu rușii“: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 412.
7. În loc să se fi așezat: Jurnale ale călătoriilor Președintelui: Conferința din Crimeea și de la Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 16, FDRL, Grace Tully Papers, Cutia 7.
8. Anna a invitat-o pe Sarah: AER Yalta Notes, 10, FDRL, ARHP, Cutia 84.
9. „nu voia să orienteze“: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 19.
10. „Vorbind pe șleau“: Ibid., p. 108.
11. în iulie 1941: Walter Isaacson și Evan Thomas, *The Wise Men: Six Friends and the World They Made* Simon and Schuster Paperbacks, New York, 1986, 214.
12. „Girl’s Cheery Song“: Kathleen Harriman, „Girl’s Cheery Song Helped Londoners Forget Their Woes“, *International News Service Fast Mail Service*, 29 iulie 1941, KHL album de amintiri cu tăieturi din ziare, Mortimer Papers.
13. „Girl Reporter Finds“: Kathleen Harriman, „War Has Little Change on Women Living in London“, 5 iunie 1941, (numele publicației nu este vizibil pe tăietura din ziar), KHL album de amintiri Mortimer Papers.
14. Exact cu trei ani în urmă: KHL Bennington College, lucrări ale studenților, Mortimer Papers.
15. „De când mă tot învârt“: KHL către MHF, 13 ianuarie 1942, Mortimer Papers.
16. În octombrie 1943: FDR îi mai oferise o dată lui Harriman postul de ambasador la sfârșitul anului 1941, însă pe atunci Londra era epicentrul activității din timpul războiului, pe când Moscova nu era decât un oraș îndepărtat, la marginea frontului. Harriman a lăsat să se înțeleagă că prefera să rămână la Moscova. În toamna anului 1943, situația se schimbase fundamental. De data aceasta, a acceptat.
17. „necazuri în viitor“: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 206.
18. Neputând să priceapă: Ibid., pp. 337-42. „Când (rușii) ignoră buna-cuviință, trebuie să îi facem să priceapă asta“, îi scria Harriman furios prietenului său, generalul Ira Eaker. Ibid., p. 342.
19. „perioadă foarte păcătoasă“: KHL către MHF, 20 august 1944, Mortimer Papers.
20. 73 de kilograme: Ibid.
21. Kathy stătea cu el: „Do the crows still roost in the Spasopeckovskaya trees?“ Mortimer Papers.
22. „Pare să se cristalizeze planul“: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 344.
23. O pătrime din populația orașului: Isaacson și Thomson, *The Wise Men*, p. 231. Stalin a acceptat în cele din urmă să le permită americanilor să ajute Armia Krajowa printr-o singură parașutare de alimente și provizii, în 18 septembrie 1944.
24. La începutul anilor 1900: Pe lângă încercarea de a distruge Union Pacific, Teddy Roosevelt a declarat public că E.H. Harriman era „un cetățean indezirabil și un inamic al Republicii“, adăugându-l astfel pe lista așa-numitului „Ananias Club“, denumirea pe care presa din Washington o dădea unui șir tot mai mare de oameni pe care Teddy Roosevelt îi înfiera ca mincinoși. Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 44.
25. „milionarul îmblânzit“: Ibid., p. 14.

26. Carta Atlanticului, în 1941: Isaacson și Thomas, *The Wise Men*, pp. 210-11, 216. Britanicii au amânat atunci decolarea unui avion militar de transport cu destinația Cairo, pentru ca Harriman să poată ajunge la aeroport. Avionul mai avea deja un alt pasager — Charles de Gaulle, pe care l-a deranjat că era nevoit să aștepte sosirea trimisului american.
27. Era aproape imposibil: „Memorandum al conversațiilor cu președintele pe durata deplasării la Washington, D.C., 21 octombrie -19 noiembrie 1944“, LOC AHP B 175 F 07. Harrison nu era singura persoană care să se fi confruntat cu această situație. Ministrul de Război, Henry Stimson, încercase să prezinte un raport în noiembrie 1944, analizând eșecurile armatei care conduseseră la eroarea de a nu fi anticipat atacul de la Pearl Harbour, însă, din cauză că nu era sigur ce se putea spune de față cu Anna, „în timpul dejunului, am tăcut și am ascultat pălăvrăgeala celorlalți“, notează el, deși muncise patru săptămâni ca să pregătească acel raport. Lelyveld, *His Final Battle*, p.260.
28. „Invariabil, președintele“: „Memorandum al conversațiilor cu președintele pe durata deplasării la Washington, D.C., 21 octombrie-19 noiembrie 1944“, LOC AHP B 175 F 07.
29. „Nu-mi pasă“: Reynolds, *Summits*, pp. 110, 465-66, n20.
30. nu-i „păsa nicidecum dacă“: „Memorandum al conversațiilor cu președintele pe durata deplasării la Washington, D.C., 21 octombrie-19 noiembrie 1944“, LOC AHP B 175 F 07.
31. „Ca să fiu brutal de sincer“: FDR către WSC, 18 martie 1942, R-121/1, în Warren F. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, vol. I, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1984, p. 421.
32. „Nu cred“: „Memorandum al conversațiilor cu președintele pe durata deplasării la Washington, D.C., 21 octombrie-19 noiembrie 1944“, LOC AHP B 175 F 07.
33. „practic un fait accompli“: WAH către Edward Stettinius, 19 decembrie 1944, LOC AHP B 176 F 01.
34. FDR îi dăduse: AER Yalta Notes, 11, FDRL, ARHP, Cutia 84.
35. o rugase deja: Ibid.

Capitolul cinci: 2–3 februarie 1945

1. în lumina unicului reflector: Laurence Kuter, *Airman at Yalta*, Duell, Sloan and Pearce, New York, p.13.
2. „Rușilor li se spusese“: SMNC către CSC, 1 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
3. Mii de bagaje: „Pregătirile pentru transportul aerian al delegației britanice de la «CRICKET» la «ARGONAUT»“, Lord Moran Archive, PP/CMW/M8/2, Wellcome Library, Londra.
4. nelipsita lui pălărie Homburg: Fotografii, LOC AHP B 882 F 18.
5. „o mică invazie“: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p.75.
6. Trebuiau să studieze: Taylor Downing, *Spies in the Sky: The Secret Battle for Aerial Intelligence During World War II* Little, Brown, Londra, 2011, pp. 18, 85-89.
7. Chiar în acest moment: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, pp. 110-11.
8. Când Winston și Sarah: Eden și Cadogan au zburat cu personalul de la Foreign Office, în timp ce doi Churchill au zburat cu avionul lor, însoțiți de secretarii particulari ai lui Churchill, aghiotantul naval, bodyguarzi și doctor, lordul Moran. „Aranjamentele pentru transportarea pe calea aerului a grupului britanic de la «CRICKET» la «ARGONAUT»“,

9. 1 800 de metri: Plokhy, *Yalta*, pp.35-36.
10. focurile antiaeriene turcești: Kuter, *Airman at Yalta*, p. 11.
11. Avionul lui Roosevelt și cel al lui Churchill: Plokhy, *Yalta*, p. 36; Kuter, *Airman at Yalt*, pp. 10,14.
12. ceață groasă: Ibid., pp. 10-11.
13. Pistele de aterizare sovietice: Ibid.
14. După turul prin Malta: AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84.
15. a alertat „frenetic”: AER Yalta Notes, 11, FDRL ARHP, Cutia 84.
16. tratament dentar: WSC către feldmareșalul sir Harold Alexander, 29 ianuarie, 1945, CAC CHAR 20/211/62.
17. „îl agasa pe tatăl lui”: AER Yalta Notes, 12, FDRL ARHP, Cutia 84.
18. „Ne-a vizitat Randolph”: SMNC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
19. „întâlnire presantă”: AER Yalta Notes, 12, FDRL ARHP, Cutia 84.
20. Dineul a venit în sfârșit: Ibid.
21. La 11:30 seara: Plokhy: *Yalta*, p. 35.
22. Zgomotul: Roberts, *Masters and Commanders*, p. 545.
23. La orele 3:30 din noapte: Plokhy: *Yalta*, 35.
24. Noroc că: Howard Bruenn, Oral History, U.S. Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
25. Sovieticii: interpretul lui Churchill, maiorul Arthur Birse, sosise la Saki cu o zi mai devreme și a descris amplele pregătiri care aveau loc. A.H. Birse, *Memoirs of an Interpreter*, Coward-McCann, New York, 1967, p. 181.
26. Adusese cu el: Robert Hopkins scria în memoriile sale că a folosit o parte din acest film color pentru a face ceea ce avea să devină fotografia sa preferată cu tatăl lui și Roosevelt. A menționat că fotografia a fost făcută la sosirea la Saki. Robert Hopkins, *Witness to History: Recollections of a WWII Photographer*, Castle Pacific Publishing, Seattle, 2002, pp. 139-40 (imaginea de pe pagina 140). Totuși, această fotografie a fost făcută probabil într-o altă zi. Harry Hopkins a plecat la Ialta imediat după sosire, iar în fotografia la care se referă Robert Hopkins, Molotov poartă o pălărie de fetru moale, pe care a avut-o pe cap la Saki în 12 februarie. În 3 februarie, purta o căciulă tradițională rusească, *ușanka*, cu clape pentru urechi. Din cauza acestor detalii, se pare că fotografia a fost făcută în 12 februarie, ziua în care delegația a părăsit Rusia.
27. ALBATROSS: „Lui Deane de la șefii statelor-majore reunite“, 13 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 06. Kuter menționează că avionul în care călătorea cu Marshall a aterizat cu șaizeci de secunde înainte de ora de sosire stabilită. *Airman at Yalta*, p. 14.
28. Pista de aterizare: Astley, *The Inner Circle*, p. 181.
29. „pardoseală de gresie”: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 79.
30. Generalul Aleksei Antonov: Papers of George Catlett Marshall, Volume 5: The Finest Soldier, 5-031 Notă editorială despre întâlnirea șefilor de state majore reunite, 29 ianuarie-2 februarie 1945. George C. Marshall Foundation, <https://marshallfoundation.org/library/digital-archive/editorial-note-on-combined-chiefs-of-staff-meeting-at-malta/>.
31. pavilionul înșesat de bunătați: Kuter, *Airman at Yalta*, p. 3.
32. „Haideți să mergem”: Roberts, *Masters and Commanders*, p. 545.
33. Ceilalți au trebuit: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, 80; fotografii, 3 februarie 1945, LOC AHP B 882 F 19.

34. Anna a ieșit repede: AER Yalta Notes, FDRL ARHP, Cutia 84.
35. În scurt timp ușa fuzelajului: Jurnal de actualități filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference“, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps, http://www.criticalpast.com/video/65675033669_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Malta-Conference_WinstonChurchill.
36. „cap ca o ghiulea“: Winson S. Churchill, *Great Battles and Leaders of the Second World War: An Illustrated History*, Houghton Mifflin, Boston, 1995, p. 296.
37. „zâmbet de iarnă siberiană“: Ibid.
38. Stalin nu sosise încă: Plokhy, *Yalta*, p. 53.
39. Sovieticii: Woolner, *The Last 100 Days*, p. 63.
40. „figură tragică“: Gilbert, *Winston S. Churchill*, vol. VII, p. 1171.
41. covor kazah: Woolner, *The Last 100 Days*, p. 63.
42. Doctorul lui Churchill: Moran, *Churchill at War*, p. 267. Gilbert atribuie această comparație subsecretarului permanent pentru afaceri externe Alexander Cadogan, în jurnalul acestuia. Pornind de la afirmația lui Gilbert, ulterior și alți istorici au atribuit această comparație tot lui Cadogan; totuși, se pare că avem de-a face cu o greșeală, întrucât acest comentariu nu apare în jurnalul lui Cadogan de la Churchill Archive Centre.
43. În timp ce Roosevelt, Churchill și Molotov: Jurnal de actualități filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference“, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps.
44. i se părea Annei: AER Yalta Notes, 13-14, FDRL ARHP, Cutia 84.
45. „unui vast și impresionant spațiu deschis“: SMHC către CSC, 15 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
46. Clădirile: Astley, *The Inner Circle*, p. 181.
47. A observat prezența unui grup: AER Yalta Notes, 13, FDRL ARHP, Cutia 84.
48. Churchill părea amuzat: Fotografii, 3 februarie 1945, LOC AHP F 882 B 19.
49. Anna știa că ziua lungă: AER Yalta Notes, 13, FDRL ARHP, Cutia 84.
50. avea pomeții supți: Fotografii, 3 februarie 1945, LOC AHP F 882 B 19. Câțiva observatori au scris despre înfățișarea îngrijorătoare a lui Roosevelt din acea zi. Lordul Moran a scris: „Președintele părea bătrân, slab și tras la față; ședea și privea drept înainte cu gura căscată, ca și cum nu ar fi priceput nimic din ceea ce se întâmplă. Toți au fost șocați de cum arăta și au bârfit despre asta după aceea“. *Churchill at War*, p. 267. Maiorul Birse a scris: „Am fost surprins când am văzut cât de schimbat părea Roosevelt. Cu un an în urmă, la Teheran, arăta ca un om viguros și robust; acum, părea bătrân, cu obraji scofâlciți și pământiu la față, arăta îngrozitor de bolnav“. *Memoirs of an Interpreter*, p. 181.
51. „începutul nu părea de bun augur“: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
52. hârtoape și zloată: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 139.
53. Natura: Pentru informații suplimentare despre geografia și caracteristicile naturale ale Crimeii, a se vedea NASA Earth Observatory: <https://earthobservatory.nasa.gov/IOTD/view.php?id=47117>.
54. „o veșnicie“: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
55. „Zău așa“: Ibid.
56. priveliștea obsedantă a podișurilor: Lord Moran, *Churchill at War*, p. 267.
57. „sombre ca“: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
58. Nicăieri: Pentru alte informații despre foametea din Uniunea Sovietică și despre Holodomor în Ucraina, a se vedea Anne Applebaum, *Red Famine: Stalin's War on*

- Ukraine*, Doubleday, New York, 2017. Surghiunul tătarilor a durat patruzeci și cinci de ani. A se vedea Mara Kozelsky, „Victime ale conflictului: tătarii din Crimeea în timpul războiului din Crimeea”, *Slavic Review*, vol. 67, nr. 4 (Iarna 2008), 866-91, https://www.jstor.org/stable/27653028?seq=1#page_scan_tab_contents. Pentru o lectură suplimentară despre deportarea tătarilor din Crimeea, a se vedea Greta Lynn Uehling, *Beyond Memory: The Crimean Tatars' Deportation and Return*, Palgrave Macmillan, New York, 2004.
59. Din aproape toate construcțiile: Descrierea tabloului provine din scrisori, jurnale și memorii scrise de către mulți dintre participanții la conferință, inclusiv Charles E. Bohlen, *Witness to History, 1929-1969*, W. W. Norton, New York, 1973, p. 173; AER Yalta Notes, 14-15, FDRL ARHP, Cutia 84; interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halstead, 1974, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University New York; Birse, *Memoirs of an Interpreter*, pp. 179, 181-82; SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8; Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI: Triumph and Tragedy*, Houghton Mifflin, Boston, 1953, p. 345; Robert Hopkins, *Witness to History*, pp. 139-40; Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 81; Moran, *Churchill at War*, p. 267; Ross T. McIntire, *White House Physician*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1946, p. 213.
 60. Mai frapante decât genul lor: interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halstead, 1974, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University in the City of New York
 61. Puținele clădiri: AER Yalta Notes, 15, FDRL ARHP, Cutia 84.
 62. Nici cenușii, nici maro: Ibid., pp. 14-15.
 63. Harriman îi asigurase: Ibid., p. 16.
 64. „Casa de odihnă”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
 65. „gemând de mâncare”: Ibid.
 66. Construiseră chiar: AER Yalta Notes, 16, FDRL ARHP, Cutia 84.
 67. Dar când a ajuns: Ibid.
 68. „să plătească ochi pentru ochi”: Ibid., pp. 16-17.
 69. I-a „implorat”: Ibid., p. 16.
 70. a „descoperit cu groază”: Ibid.
 71. Pe FDR nu-l interesaseră niciodată: FDR către WAH, 16 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 06; FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, WAH către FDR, 17 ianuarie 1945, Documentul 60.
 72. Anna știa că: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
 73. Anna și-a petrecut următoarele: AER Yalta Notes, 16, FDRL ARHP, Box 84.
 74. „Pișicherul ăla bătrân”: Ibid. Încă de la prima lor întâlnire, Anna l-a considerat pe Churchill drept un fel de caricatură. Prima oară când l-a întâlnit pe Churchill a fost la Trident Conference în Washington, D.C., și Camp David în mai 1943. I-a povestit lui John primele ei impresii într-o scrisoare din 15 mai, în care vorbea despre talentul de povestitor al lui Churchill și arta de a face conversație, neomițând totodată unele apucături mai excentrice ale acestuia, precum și niște obiceiuri personale nu prea atrăgătoare, ca atunci când priza tabac și strănuta copios. ARB către JB, 15 mai 1943, FDRL JBP, Cutia 5.
 75. Străduindu-se din răspuțuri: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
 76. Nu la fel de repede: Atât Winston, cât și Sarah au descris plecarea în pripă a lui Roosevelt, fiecare în memoriile sale. Diplomat până în măduva oaselor, Winston nota cu afabilitate: „Grupul președintelui se strecurase, se pare, pe lângă noi, fără să ne dăm seama”, deși cu siguranță știa că nu acesta era adevărul. *The Second World War, Vol VI: Triumph and*

Capitolul șase: 3 februarie 1945

1. La ora șase: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, 3 februarie 1945, „President's Log at Yalta“, Documentul 319. În jurnalul oficial al președintelui, Kathleen Harriman este singura persoană explicit numită, care l-a întâmpinat la Ialta pe Roosevelt, împreună cu grupul său.
2. Pe Stalin, îl întâlnește prima oară: KLH către PC, 16 octombrie 1944, LOC PHB B I-21.
3. Kathy fusese chiar: Kathy a cunoscut-o pe regina Elisabeta (Regina Mamă) la o conferință de presă cu lordul Woolton, ministrul Alimentației în timpul războiului, care făcea un apel către femeile americane. KLH către MHE, 30 mai 1941, Mortimer Papers.
4. Ce ironie: KLH către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
5. „Excelența Voastră“: AER Yalta Notes, 17, FDRL ARHP, Cutia 87.
6. ardea focul: Ibid.
7. să-l convingă să îi transmită: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
8. În timp ce era la vânătoare: JB către WAH, 18 noiembrie 1941: WAH către JB, 5 decembrie 1941, LOC AHP B 161 F 03.
9. „o «dulceață» ca să citez exact“: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21.
10. „așternuse și strânsese“: AER Yalta Notes, 17, FDRL ARHP, Cutia 87.
11. agent de la Serviciile Secrete: Ibid.
12. „ar fi trebuit să fie un Frigidaire“: Ibid.
13. Roosevelt părea încântat: KLH către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
14. „Cam grosolan“: KLH către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
15. „chilie“: AER Yalta Notes, 18, FDRL ARHP, Cutia 87.
16. „a trimis fuga pe cineva“: Ibid., p. 17.
17. Kathy și Averell fuseseră selecționați: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 82.
18. dineu: AER Yalta Notes, 18 FDRL ARHP, Cutia 84.
19. Îl adusesse cu el pe: Harriman îl respecta de multă vreme pe Bohlen pentru aptitudinile lui și încercase să îl recruteze la ambasada de la Moscova, deși nu reușise. În locul lui Bohlen, izbutise să îl aducă la Moscova pe George Kennan, colegul lui Bohlen, ca prim-adjunct. Harriman aprecia analizele pertinente ale lui Kennan privind Uniunea Sovietică, socotind că doar Bohlen ar fi putut să aibă întâietate în comparație cu el.
20. Cei doi: Plokhly, *Yalta*, p. 69.
21. La zece minute după miezul nopții: Ibid.
22. „un om foarte dur“: Harriman și Abel, *Special Envoy*, pp. 239-40. Molotov și colegii lui îl respectau pe Harriman, însă nici în rușul capului nu puteau înțelege de ce milionarului îi plăcea să dea zăpada cu lopata sau să spargă lemne, pentru a face mișcare fizică. KLH către MHE, 18 aprilie 1944, Mortimer Papers.
23. După un scurt schimb de amabilități: „Memorandum al conversației dintre Harriman, Bohlen, Molotov și Pavlov“, 4 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10. Stettinius relatează de asemenea despre acest schimb în *Roosevelt and the Russians*, pp. 83-84.
24. avea să fie „încântat“: Charles Bohlen, „Memorandum al conversației dintre Harriman, Bohlen, Molotov și Pavlov“, 4 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.

25. „pur personală”: Ibid.
26. „știa ce gândea Mareșalul”: Ibid.
27. Mai devreme în acea seară: John Martin către Charles Bohlen, 3 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
28. Bohlen răspunsese: John Martin către Charles Bohlen, 3 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
29. Molotov: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
30. ca și cum o moschee: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
31. portrete uriașe: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI*, p. 347.
32. „Dar unde stă Sarah?”: Astley, *The Inner Circle*, pp. 193-94.
33. Churchill i-a spus lui Harriman: Prefața lui Averell Harriman la cartea lui Gerald Pawle, *The War and Colonel Warden*, George G. Harrap, Londra, 1963, pp. 4-5.
34. „eu sunt tăios la vorbă”: WAH către Marie Harriman, 30 martie 1941, LOC AHP B 03 F01.
35. un raport complet: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 2 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/2/26. Documente de la investigația completă a accidentului aviatic, inclusiv mărturia pilotului, care a supraviețuit, pot fi găsite în TNA AIR 8/841.
36. trei experți de la Foreign Office: SMC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8. Detalii suplimentare despre cei care au murit pot fi găsite la <https://www.chch.ox.ac.uk/fallen-alumni/captain-albany-kennet-charlesworth>.
37. „Nu putem accepta”: Moran, *Churchill at War*, p. 268.
38. „stare sufletească de profundă descurajare”: KLH către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
39. „cea mai favorabilă poziție cu putință”: KHL către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
40. îndrăgitul bodyguard: Sir Alexander Cadogan către Lady Theodosia Cadogan, 2 februarie 1945, în David Dilks, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan, O.M., 1938-1945*, G.P. Putman's Sons, New York, 1971, p. 701.
41. un făt mort: CSC către WSC, 3 februarie 1945, în Soames ed., *Winston and Clementine*, p. 514.
42. aghiotantul lui Alan Brooke: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 2 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/2/26; a se vedea de asemenea „Loss of York MW.116”, TNA AIR 8/841.
43. „Ne vedem în”: Alex Danchev și Daniel Todman, ed., *War Diaries, 1939-1945: Field Marshal Lord Alanbrooke*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 2001, p. 661; vezi de asemenea Jurnalul lui Alan Francis Brooke, 10 februarie 1945, ALANBROOKE 5/2/27.
44. „una dintre cele mai deștepte fete”: KLH către MHE, 30 mai 1941, Mortimer Papers.
45. în special piloți: Kathy îi scria surorii ei despre prietenii lor piloți ai avioanelor de vânătoare, care își aveau baza militară lângă vila unde ea stătea cu Pam la țară, în weekenduri. Într-o scrisoare, a povestit cum a petrecut o seară cu ei la o tavernă din localitate, înainte ca ei să plece în misiune: „Am avut un sentiment ciudat când au plecat și m-am întrebat dacă aveau să mai vină vreodată înapoi”. KHL către MHE, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
46. „În faza aceasta”: KLH către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
47. „sfârșitul începutului”: remarcile lui WSC la dejunul oferit de lordul Moran, Mansion House, 10 noiembrie 1942.

48. Fantasia de Walt Disney: KLH către MHE, 17 mai 1941, Mortimer Papers; Kathleen repetă această observație în articolul ei de ziari: „Războiul a adus multe schimbări în viața de noapte la Londra“, *INS Fast Mail Service*, 6 august 1941, caiet de însemnări KLH, Mortimer Papers.
49. „Abia aștept“: KLH către MHE, 17 mai 1941, Mortimer Papers.
50. „dacă n-ar fi primit“: WAH către Marie Harriman, 20 mai 1941, LOC AHP B 03 F 01.
51. După cum îi spusese Roosevelt: WAH către KLH și PC, august 1941, Mortimer Papers.
52. „E cumva ca un șoc“: KLH către MHE, 2 sau 3 iunie 1941, Mortimer Papers.
53. „Mi-a arătat“: KLH către MHE, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
54. „o doamnă foarte dulce“: KLH către MHE, 2 sau 3 iunie 1941, Mortimer Papers.
55. „teribil de drăguță“: KLH către MHE, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
56. Sarah i se părea: KLH către MHE, 15 august 1945, Mortimer Papers.
57. „a urca pe scenă“: KLH către MHE, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
58. Când Kathy îi trimitea lui Mouche: Kathy îi scria mereu lui Mouche, rugând-o asemenea lucruri, așa cum se poate vedea de nenumărate ori în corespondența lor. Mortimer Papers.
59. „geamantan plin cu prăzi“: KLH către Marie Harriman, 7 decembrie 1942, LOC AHP B 06 F 10. Marie a inclus special pălării pentru Sarah în acest colet.
60. „o fată cu capul pe umeri și foarte drăguță“: KLH către MHE, 17 mai 1941, Mortimer Papers.
61. „Poate ai auzit deja“: KLH către MHE, 8 august 1945, Mortimer Papers.
62. Clementine a crezut din greșeală: Pamela Harriman, „Când Churchill a aflat vestea...“, *Washington Post*, 7 decembrie 1991. Harriman și Abel notează că Churchill i-a dat lui Kathy, în dar de ziua ei un exemplar cu autograf al cărții lui *The River War. Special Envoy*, p. 111.
63. „topăind de zor“: KLH către MHE, decembrie 1941, Mortimer Papers.
64. tatăl ei stătea în picioare lângă: În memoriile sale de război, Churchill spunea despre Harriman și Winant: „Ai fi putut aproape crede că scăpaseră de o lungă suferință“. Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. III: The Grand Alliance*, Houghton Mifflin, Boston, 1986, p. 538.
65. Averell considera de multă vreme: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 112. Harriman era atât de categoric împotriva izolaționismului american și îngrijorat că americanii subestimau amenințarea nazistă, încât peste două zile (9 decembrie), în timpul unei cine cu Kathleen, Pamela și parlamentarul britanic conservator Henry Channon, care se născuse în America, Harriman (potrivit lui Channon) spusese că „speră ca orașele americane să fie bombardate, pentru ca lumea să se dezmeticească odată“. James, ed., *Chips: The Diaries of Sir Henry Channon*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1967, p. 314.
66. „Mă întreb“: KLH către Elsie Marshall, 5 ianuarie 1942, Mortimer Papers.
67. „mai entuziasmat“: KLH către MHE, 2 sau 3 iunie 1941, Mortimer Papers.
68. „Am fost“: Randolph Churchill către WSC, 5 iulie 1941, CAC CHAR 20/33/37-44.
69. Averell își făcea griji: KLH către MHE, nedatat, redactilografiat, 1941, Mortimer Papers.
70. „păzită ca ochii din cap“: Ibid.
71. Averell o întâlnește prima oară: În biografia Pamelei, scrisă de Christopher Odgen, acesta scrie că Pamela l-ar fi întâlnit, potrivit spuselor ei, pe Harriman în 19 martie la un diner oferit de Emerald Cunard la hotelul Dorchester. Christopher Odgen, *Life of the Party: The Biography of Pamela Digby Churchill Hayward Harriman*, Little, Brown and Company, Boston, 1994, p. 112. Însă, așa cum arată Sally Bedell Smith în *Reflected Glory: The Life of*

- Pamela Churchill Harriman*, Simon & Schuster, New York, 1996, p. 84, declarația Pamelei era incorectă, întrucât Cunard se afla atunci în Statele Unite. Astfel, data primei lor întâlniri este cel mai probabil 29 martie, la dejunul de la Chequers.
72. Avea extraordinarul talent: Interviu autoarei cu Peter Duchin, 19 iulie 2018.
 73. zâmbetul lui luminos: John Colville, *Winston Churchill and His Inner Circle*, Wyndham Books, New York, 1981, p. 120.
 74. partide de crochet: Despre Harriman, unul dintre partenerii preferați ai lui Clementine Churchill la crochet, se spunea că era singurul om care reușea să o învingă. Abramson, *Spanning the Century*, pp. 299-300.
 75. „cel mai frumos”: Elisabeth Bumiller, „Pamela Harriman“, *Washington Post*, 12 iunie 1983.
 76. La scurt timp după: WAH către Marie Harriman, 17 aprilie 1941, LOC AHP B 03 F 01.
 77. „Inutil să-ți mai spun”: Ibid.
 78. Prietenul lui Churchill: Smith, *Reflected Glory*, pp. 91-91.
 79. Sarah și Diana Churchill: Ibid., pp. 104-5.
 80. „Mi s-a părut”: Winston S. Churchill II, *Memories and Adventures*, Weidenfeld and Nicholson, New York, 1989, p. 20.
 81. „Știi, se spun”: Lynne Olson, *Citizens of London*, Random House Trade Paperbacks, New York, 2010, pp. 103-4.
 82. „Știi”: Interviu al lui Christopher Ogden cu PC, 1991, LOC PHP B I-304.
 83. Mark Hanna: Smith, *Reflected Glory*, p. 89.
 84. Eddy Duchin: Conversația autoarei cu David Mortimer, 5 decembrie 2018.
 85. „din spirit de aventură”: KLH către MHE, 27 iunie 1941, Mortimer Papers.
 86. nu avea nicidecum intenția: KLH către Elise Marshall, primăvara 1942, Mortimer Papers.
 87. „A trebuit să decid”: Interviu al lui Christopher Ogden cu PC, 1991, LOC PHP B I-304.
 88. În efortul: KLH către MHE, 30 iulie 1942, Mortimer Papers.
 89. Dar zvonurile despre: Smith, *Reflected Glory*, p. 104.
 90. „Ajut-o pe Pam”: WAH către KLH, nedatat, octombrie 1943, Mortimer Papers.
 91. actele de proprietate de la Fordul lui: N.T. Bartlett către PC, 9 august 1943, LOC AHP B 04 F 07.
 92. alocație anuală... în valoare de 3 000£: Smith, *Reflected Glory*, pp. 108-9. Trei mii lire sterline în 1943 echivalau aproximativ cu 135 000 în 2020.
 93. Kathy era la curent cu: KLH către PC, 6 aprilie (1994), LOC PHP B I-21 martie-aprilie (fără an). A existat o problemă, la un moment dat, iar Pamela nu și-a mai primit alocația, așa cum aranjase Harriman, prin Max Beaverbrook. Kathy a presupus că era din vina lui Beaverbrook și i-a spus Pamelei că spera că „nu rămăsese fără bani”.
 94. sute de pagini: corespondența dintre Kathleen și Pamela în timpul războiului, precum și scrisorile dintre Pamela și Averell se află în LOC AHP B 04.
 95. „Într-o seară Ave”: KLH către PV, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21. Aceasta este singura referire explicită la relația lui de dragoste, care s-a păstrat în corespondența lui Kathy din timpul războiului. Nu se știe dacă au mai existat, eventual, și alte referiri. Este posibil ca, ulterior, Kathy să fi îndepărtat scrisorile care se refereau la aventura lor, însă ne putem gândi și că a preferat să nu facă referiri la acest lucru, de teamă că vreo cunoștință de-a ei și de-a lui Marie ar fi putut să le citească, știut fiind că scrisorile ei treceau și pe la prietenii lor din Londra și New York.

Capitolul șapte: 3 februarie 1945

1. se auzeau pași răsunând cu ecou: interpretul lui Churchill, Arthur Birse, descria pașii oamenilor răsunând în palatul gol. *Memoirs of an Interpreter*, p. 180.
2. Stettinius luase inițiativa: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
3. îngrijorat din cauza lui Hopkins: AER Yalta Notes, 12, 18, FDRL ARHP, Cutia 84.
4. „fetele bătâne”: Lelyveld, *His Final Battle*, p. 26. Din punct de vedere istoric, înclinațiile politice ale Departamentului de Stat tind să fie mai centriste, decât opțiunile oricărui dintre președinți, deoarece marea majoritatea a forței de muncă constă aici din funcționari publici de carieră, cu un larg eventai de perspective politice. Pe ansamblu, în Departamentul de Stat se constată o tendință moderată în politică.
5. „Nu vreau să-l iau”: Alger Hiss, IWM Oral History, 1972.
6. nu mai dormise ca lumea: Anna fusese prea agitată ca să poată dormi în avion; voia să stea trează ca să vadă insulele grecești și Turcia la răsăritul soarelui. AER Yalta Notes, 13, FDRL ARHP, Cutia 84.
7. „primadonă”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
8. Stettinius a preferat să-l trimită: AER Yalta Notes, 18, FDRL ARHP, Cutia 84.
9. „un cal nemâncat”: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 31.
10. „Sfrijitul”: David L. Roll, *The Hopkins Touch: Harry Hopkins and the Forging of the Alliance to Defeat Hitler*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 12.
11. Pielea îi atârna pe obraji: Fotografie, 11 februarie 1945, LOC AHP B 882 F 19; fotografii, februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, Cutia 7B.
12. pijama lui în dungi: Fotografia în Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 156.
13. „să primească o educație bună”: Harry Hopkins către Diana Hopkins, 19 ianuarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, HLHP1, Cutia 40, Dosar 6.
14. gânduri și griji: AER Yalta Notes, 18, FDRL ARHP, Cutia 84.
15. La Londra: Robert Sherwood, *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History*, Harper and Brothers, New York, 1948, p. 847.
16. Mulți membri ai elitei din Washington: Ibid., p. 1.
17. cei doi bărbați: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 480.
18. Tensiuni au început să apară: Ibid., m 349-50, 372; Roll, *The Hopkins Touch*, pp. 284-85.
19. Prin decembrie 1943: Ibid., p. 286.
20. A fost atât de bolnav: Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, pp. 804, 807. Când Stephen Hopkins a murit pe front, Sarah Churchill a trimis un mesaj de condoleanțe înduioșător, scriind: „Indiferent cât de des aș auzi asemenea știri — nu știu ce să spun —, dar să știi că prietenii tăi sunt îndurerăți pentru tine”. SMC către Harry Hopkins, 12 mai 1944, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, HLHP1, Cutia 4, Dosar 4.
21. Pe vapor: AER Yalta Notes, 7, FDRL ARHP, Cutia 84; Jonathan Daniels către Steve Early, 29 ianuarie 1945, FDRL, Steve Early Papers, Cutia 37.
22. „cândva un adept neclintit”: Press Wireless, N.Y. WCX 1800Z SKED FDRL ARHP, Cutia 94, Diverse.
23. „dacă Alianța ar fi căutat zece ani”: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, Harry Hopkins către

FDR, 24 ianuarie 1945, Document 66.

24. „FDR trebuie să se vadă”: AER Yalta Notes, 18, FDRL ARHP, Cutia 84.
25. „Mama voastră doar”: Goodwin, *No Ordinary Time*, din interviul cu James Roosevelt.
26. Sara a încercat: Interviul Oral History cu Anna Roosevelt Halsted, 1975, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University New York.
27. „mingea de fotbal” a bunicii ei: Ibid.
28. „ar stărni cumva”: AER Yalta Notes, 19, FDRL ARHP, Cutia 84.
29. să stea el de vorbă cu Ed Stettinius: Ibid.
30. În timp ce Hopkins se muta: Goodwin, *No Ordinary Time*, pp. 480, 488-89; Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 804.
31. Louis Howe: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 31.
32. Lui Hopkins i se părea că Anna: Roll, *The Hopkins Touch*, p. 364.
33. La rândul ei, Anna: AER Yalta Notes, 7, FDRL ARHP, Cutia 84. În jurnalul ei, Anna a subliniat iritarea lui FDR față de Hopkins pe vapor: „FDR și anturajul lui apropiat sunt gata să sară la Harry, din cauza tuturor interviurilor pe care le-a dat despre Conf. Se pare că a avut o înțelegere fermă cu Steve, prin care ar fi trebuit să nu facă declarații oficiale în timpul vizitelor lui recente la Londra, Paris și Roma, și să nu dea interviuri. Aproape în fiecare zi, au apărut relatări din toate cele trei locuri, prezentând opiniile lui despre ce se va discuta la Conf.”
34. să îl „părăsească” pe FDR: Interviul cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
35. „persoana cea mai apropiată”: Drew Pearson, „Washington Merry-Go- Round”, FDRL President's Personal File, 7. Anna R. Boettiger, 1942-45.
36. „FDR”, i-a spus el: AER Yalta Notes, 18-19, FDRL ARHP, Cutia 84.
37. de-a dreptul „jignitoare”: Ibid.
38. „În niciun caz, nu mi s-a părut”: AER Yalta Notes, 19, FDRL ARHP, Cutia 84.
39. „Domnule Președinte”: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, John Gilbert Winant către FDR, 3 februarie 1945, Document 471.

Capitolul opt: 4 februarie 1945

1. Era ca și cum două: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
2. „Există priveriști”: Ibid.
3. „cuceriri ușoare”: Anton Chekhov, *The Lady with the Dog and Other Stories*, 1899, <https://gutenberg.org/files/13415/13415-h/13415-h/htm>.
4. „Pe durata șederii voastre”: „General Information Bulletin”, LOC AHP B 176 F 09. Norris Houghton, unul dintre ofițerii vorbitori de rusă trimiși suplimentar de marină la Ialta, susține că el este autorul acestui document. Vezi Houghton, „Așa a fost la Ialta”, *The New Yorker*, 23 mai 1953, p. 95.
5. FDR își convoca: Houghton, „Așa a fost la Ialta”, p. 96. Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 84. FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, „Întâlnirea Președintelui cu consilierii săi”, 4 februarie 1945, Document 322.
6. Santinele înarmate: AER Yalta Notes, 19-20, FDRL ARHP, Cutia 84.
7. cartea verde de identitate americană: AER cărți de identitate, FDRL ARHP, Cutia 84,

Diverse.

8. Unul dintre soldați: AER Yalta Notes, 19-20, FDRL ARHP, Cutia 84.
9. Delegația americană: Sir Charles Portal către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
10. „festoasă-aligator”: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
11. „să vină & să stea”: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21.
12. „absolut șarmant”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
13. cum Randolph Churchill: KLH către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
14. „Îmi place Kathleen”: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
15. Campionatul de slalom de la Moscova: KLH către MHF, 23 februarie 1944, Mortimer Papers; KLH către PC, 27 februarie 1944, LOC PHP B I-21.
16. Anna a simțit că: Curtis Roosevelt, *Too Close to the Sun*, pp. 274-75. Nesiguranța lui Eleanor se manifesta și prin relațiile ei încordate cu alte femei care, în opinia ei, păreau să-i încalce privilegiile. Printre acestea, era și Louise Hopkins, nora ei Betsey și o prietenă apropiată a lui Franklin, prințesa Martha a Norvegiei, care fugise în Statele Unite când naziștii au invadat țara. A se vedea Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63, precum și Goodwin, *No Ordinary Time*, pp. 109, 439.
17. încerca „prea mult să-l salveze pe FDR”: AER Yalta Notes, 19, FDRL ARHP, Cutia 84.
18. părea „să reacționeze frumos”: Ibid.
19. „Mi-a spus Harry”: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
20. prin iunie 1942: PC către Harry Hopkins, 1 iulie 1942, George University, Booth Family Center for Special Collections HLHP1, Cutia 4 Dosar 3.
21. „el a fost cel care a făcut”: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6. Se pare că lui Harry Hopkins îi făcea mare plăcere să înlesnească aventurile amoroase ale altor persoane. Un bilet pentru Pamela Churchill din partea lui Averell Harriman, rugând-o să-l sune, a fost strecurat din greșeală pe sub ușa apartamentului de hotel ocupat de Hopkins în timpul vizitei sale la Londra. Hopkins a trimis biletul înapoi, notând amuzat: „Ușa sub care a fost vârat acest bilet era de la dormitorul lui Harry L. Hopkins, care a fost foarte mândru de asta”. LOC PHP B I-21.
22. „Cred că femeile”: KHL către MHF, 10 august 1942, Mortimer Papers. Kathy a povestit despre conflictul ei permanent cu Robb în scrisorile către sora ei, Mary, în 6 noiembrie 1941; 16 decembrie 1941; 6 ianuarie 1942; 11 ianuarie 1942, 23 februarie 1942; și 10 august 1942. În scrisoarea ei din 6 ianuarie, Kathy spune: „M-a sunat Inez Robb și m-a făcut în fel și chip... Era aproape isterică, mi-a zis că i-a scris despre mine... redactorului pentru străinătate și a rupt niște scrisori care i se dăduseră pentru mine... Nu-mi doresc decât să nu mă amestec în intrigile de birou. M-a mai informat că se gândește să îi telegrafieze lui INS că va trebui să aleagă cine să rămână — ori ea, ori eu. Aceasta e femeia pe care am întâlnit-o de două ori în viața mea și a încercat de fiecare dată să mă facă să mă simt ca o proastă”.

Capitolul nouă: 4 februarie 1945

1. trenul blindat: Plokhy, *Yalta*, p. 53.
2. privirea vizilentă a lui Lavrenti Beria: Ibid., p. 54.
3. De asemenea, plasase: Arkady N. Shevchenko, *Breaking with Moscow*, Alfred A. Knopf, New

York, 1985, p. 58. Șevcenco, unul dintre cei mai înalți demnitari sovietici care au cerut azil politic în SUA în timpul Războiului Rece, crescuse în localitatea Eupatoria, pe coasta Crimeii, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Familia lui a fost evacuată în Munții Altai din Siberia, în toamna anului 1941. S-au întors la Eupatoria în 1944. Tatăl lui era unul dintre doctorii căruia i s-a cerut să observe starea sănătății lui Roosevelt la Saki.

4. Socotind că: Sir Charles Portal către PC, 3 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
5. „o discuție agreabilă”: Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, pp. 347-48.
6. Stalin a venit cu: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 325.
7. avea să „propună din nou un toast”: Ibid. Bohlen se referă la acest schimb și în cartea sa de memorii, *Witness to History*, p. 180.
8. „convins pe deplin”: Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. V: *Closing the Ring*, Houghton Mifflin, Boston, 1951, p. 374.
9. „o nedelicatețe”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 325.
10. Soldații sovietici înarmați: Houghton, „Așa a fost la Ialta”, pp. 96-97.
11. Stalin a sosit cu Molotov: Jurnal de actualități filmate, „Delegații Aliaților sosesc la conferința internațională de la Palatul Lavadia (*sic*) din Ialta”, 4 februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/6567033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Lavidia-Palace_conference-room.
12. Când Sarah a sosit: Ibid.
13. Spre deosebire de ei, Churchill: Houghton, „Așa a fost la Ialta”, pp. 96-97; „Delegații Aliați sosesc la conferința internațională de la Palatul Lavadia (*sic*) din Ialta”, 4 februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/6567033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Lavidia-Palace_conference-room.
14. Doi britanici: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 144.
15. Anna a făcut și ea câteva fotografii: AER Yalta Notes, 20, FDRL ARHP, Cutia 84.
16. Alături, Kathy: Fotografie, „Premierul Churchill stă de vorbă cu fiica sa, Sarah, în timp ce gen. Sir Harold R.L.G. Alexander se uită la ei”, U.S. Army Signal Corps, februarie 1945, Newberry Library, Chicago, Papers of Ralph Graham B 01 F 05.
17. Winston a strâns-o ușor de braț: Ibid.
18. interpreți, și nu traducători: În cartea sa, *Memoirs of an Interpreter*, prezintă o explicație completă și atentă a rolului unui interpret, arătând totodată de ce munca de interpretariat este cu mult mai complexă decât activitatea de traducere propriu-zisă. A se vedea pp. 113-15.
19. adesea FDR nu păstra: Bohlen, *Witness to History*, p. 165.
20. În timp ce Bohlen își aranja: Jurnal de actualități filmate, „Delegații Aliați sosesc la conferința internațională de la Palatul Lavadia (*sic*) din Ialta”, 4 februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/6567033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Lavidia-Palace_conference-room.
21. „Ghinion pentru A”: Sir Charles Portal către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
22. „discuțiile să se desfășoare”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Prima ședință plenară”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 326.
23. „deosebit de cordială”: Winston S. Churchill, *The Second World War*: Vol. VI, p. 346.
24. amiralul Cunningham: Roberts, *Masters and Commanders*, p. 552.
25. Pe parcursul următoarelor trei: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Prima ședință

- plenară“, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 326.
26. Stalin vorbea rusește: Birse, *Memoirs of an Interpreter*, pp. 101, 113.
27. să „sublinieze abnegația“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Prima ședință plenară“, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 326.
28. „Motivul pentru care“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Prima ședință plenară“, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 326.
29. „o epocă de bunăvoință“: Bohlen, *Witness to History*, p. 177.
30. „Cunosc bine“: Ibid., p. 175.
31. „ca și cum ai fi încercat“: George Kennan, *Memoirs, 1925-1950*, Little, Brown, Boston, 1967, p. 215.
32. președintele, în mod optimist: Bohlen, *Witness to History*, p. 210. În cartea sa de memorii, Bohlen a fost foarte critic la adresa abordării politicii externe de către FDR, scriind: „În afacerile externe, Roosevelt își făcea treaba doar moderat de bine. Metodele și tehnicile pe care le folosea îndeobște cu multă abilitate în politica internă, nu se potriveau deloc în treburile externe. Se baza pe intuiția lui pentru a înțelege un subiect sau altul, ceea ce mergea bine, și pe talentul lui de a improviza, pentru a găsi soluții la diferite probleme... În afacerile externe, îndeosebi în relațiile cu conducătorii sovietici, acest stil însemna o lipsă de precizie, ceea ce... constituia un grav inconvenient. O cunoaștere mai profundă a istoriei și, negreșit, o mai bună înțelegere a reacțiilor unor străini i-ar fi fost de folos Președintelui. De ajutor, totodată, i-ar fi fost un studiu mai pătrunzător al documentelor strategice, pregătite de către experții americani, mai multă atenție față de detalii și mai puțină încredere în concepția americană, potrivit căreia interlocutorul este un «tip cumsecade», care va reacționa corect și decent, dacă tu te porți frumos cu el.“
33. Dar, susținea Bohlen: Ibid., p. 176.
34. Din când în când: Houghton, „Așa a fost la Ialta“, p. 96.
35. „petrecerea copiilor“: KLH către MHE, 4 februarie 1945, Mortimer Papers.
36. Cineva din: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
37. „stătea ca pe ace“: Ibid., p. 21.
38. Înainte de sesiunea plenară: Ibid.
39. „făcuse o criză de nervi“: Ibid.
40. „«O criză de nervi», era...“: Ibid.
41. FDR considera că: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 395.
42. lăsat „să aștepte degeaba“: AER Yalta Notes, 21, FDRL ARHP, Cutia 84.
43. Ba amenința chiar: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 395.
44. La prânz, Anna organizase: AER Yalta Notes, 20, FDRL ARHP, Cutia 84.
45. „să menajeze sentimentele anumitor persoane“: Ibid.
46. „o adevărată primadonă“: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
47. „gâlceavă“: ARB Yalta Notes, 21-22, FDRL ARHP, Cutia 84.
48. „racolase“: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
49. printre care Anderson: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
50. „un tip șic și arătos“: Ibid. Kuter era cel mai tânăr militar promovat la gradul de general comandant, un record pe care până atunci îl deținuse celebrul general William T. Sherman din Războiul Civil.
51. Bucătării lui pregătiseră: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 114.
52. și macaroane: Atkinson, *The Guns at Last Light*, p. 513.
53. un „toast foarte frumos!“: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.

Capitolul zece: 5 februarie 1945

1. „Dacă ai fi”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
2. doar patru băi: Astley, *The Inner Circle*, pp. 183, 194-95.
3. Când simțea: Ibid.
4. să forțeze zăvorul: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
5. Kathy reflectase: KHL către PC, 30 ianuarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
6. „Tati e un dulce”: SCHL către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
7. Winston se trezea: Moran, *Churchill at War*, p. 270.
8. La Palatul Livadia: Houghton, „Așa a fost la Ialta”, p. 94; „Raport de activitate al Medical Department la Conferința din Crimeea”, 18 februarie 1945, FDRL Ross T. McIntire Papers, Cutia 4, „Conferința din Crimeea”.
9. discuții inopinate: Kuter, *Airman at Yalta*, p. 122.
10. cameristele intrau: Ibid., pp. 121-22.
11. nu era periculos să bea: „General Information Bulletin”, LOC AHP B 176 F 09.
12. sulfat de magneziu: Kuter, *Airman at Yalta*, p. 124.
13. Întâi, venea meniul rusesc: Ibid., p. 123.
14. „nu vorbea nicio limbă cunoscută”: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
15. un fel de „brunch”: SMHC către CSC, 8 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
16. „Comparând aceste mese”: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
17. „Rusul pune suflet”: Mark Twain, *The Innocents Abroad*, The Library of America, New York, 1984, p. 311.
18. A doua zi: Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*, Basic Books, New York, 1999, p. 133.
19. Peter Portal admira: Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, p. 347. Sarah remarcă, de asemenea, interesul lui Portal pentru acvariul din seră, în SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
20. „încălzitoare de pat”: Interviu autoarei cu Ellie Seagraves, 26 ianuarie 2018.
21. „multe convorbiri telefonice”: Sir Charles Portal către PC, 5 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
22. Au sosit la ședință: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 5 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/2/27.
23. Într-un final, șefii de stat-major: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Prima ședință militară tripartită”, 4 februarie 1945, Document 330.
24. Atmosfera cordială a continuat: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea la dejun a miniștrilor de Externe”, 5 februarie 1945, Document 331. La bordul vasului *Quincy*, Roosevelt pusese rămasăg că americanii aveau să ajungă la Manila, înainte ca sovieticii să ajungă la Berlin; sau viceversa, pentru cine credea altfel. Îi povestise despre asta și lui Stalin, în întâlnirea lor privată din ziua precedentă; Stalin replicase că, negreșit, americanii aveau să ajungă la Manila înainte. FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, 4 februarie 1945, Documente 325. Deși MacArthur a crezut că

- dăduseră lovitura decisivă în Manila, bătălia avea să continue până în martie.
25. Strategia de negociere a sovieticilor: Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 395.
 26. Winston și Sarah au făcut o plimbare: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
 27. veșnica dărdăială: SMHC către CSC, nedatată octombrie 1941, CAC SCHL 1/1/6.
 28. degerături dureroase la picioare: SMHC către CSC, 5 noiembrie 1941, CAC SCHL 1/1/6.
 29. În plimbarea lor: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
 30. În apele cenușii și uleioase: Astley, *The Inner Circle*, p. 183.
 31. Un banc de pești: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
 32. Portal visa cu ochii deschiși: Sir Charles Portal către PC, 5 februarie 1945, LOC PHP B-131.
 33. Brooke, care era: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 5 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/2/27; David Fraser, *Alanbrooke*, Athenaeum, New York, 1982, p. 518.
 34. „Nu se poate“, a exclamat ea: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8. În Plokhly, *Yalta*, autorul descrie această scenă la pagina 117, însă îi atribuie din greșeală lui Alexander comentariile făcute de Brooke. Îl identifică în mod eronat pe Alexander, în loc de Brooke, ca C.I.G.S., și totodată neglijează să noteze referirea pe care Winston Churchill o face despre pasiunea lui Brooke pentru păsări, o observație care neîndoiește îl identifică drept vorbitor pe Brooke, și nu pe Alexander.
 35. „Nicidecum“: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
 36. „flegmatic și insensibil ca de obicei“: Ibid.
 37. Bușteni de mesteacă ardeau: Alger Hiss, *Recollections of a Life*, Seaver Books, New York, 1988, p. 124.
 38. arăta cu mult mai bine: Bohlen, *Witness to History*, p. 174; Hiss, *Recollections of a Life*, p. 122.
 39. „să se limiteze“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A doua sesiune plenară“, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
 40. Stalin l-a oprit: Ibid.
 41. A început să depene amintiri: Ibid.
 42. Roosevelt devenea tot mai poetic: Bohlen, *Witness to History*, p. 183.
 43. „Pentru a reglementa soarta“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A doua sesiune plenară“, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333. Această poziție era în concordanță cu ceea ce Churchill îi scrisese lui Anthony Eden în 4 ianuarie 1945: „Este o greșeală să încerci să scrii pe niște fițuici care vor fi sentimentele profunde ale unei lumi indignate și fremătătoare, fie imediat după ce lupta s-a încheiat, fie atunci când inevitabila înfiorare urmează după înfierbântare“. Winston S. Churchill, *The Second World War: Vol. VI*, p. 351.
 44. „înțelegea întru totul“: Ibid. Era un vicleșug. Comitetul de studii al miniștrilor de Externe nu s-a întrunit niciodată. Bohlen, *Witness to History*, p. 183.
 45. De Gaulle era furios: Pentru mai multe informații despre întâlnirea dintre Hopkins și De Gaulle, a se vedea Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 847, și Jean Lacouture, *De Gaulle: The Ruler, 1945-1970*, vol. 2 W. W. Norton, New York, 1993, pp. 55-59.
 46. Stalin însă: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A doua sesiune plenară“, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
 47. „flegmatic“: Winston S. Churchill, *Great Battles and Leaders*, p. 254.
 48. nu era „marioneta britanicilor“: Ibid., p. 260.

49. pe neașteptate, în plină ședință, FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A doua sesiune plenară“, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
50. „Promite o zonă“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, Harry Hopkins către FDR, 5 februarie 1945, Document 336.
51. Churchill și Stalin au fost de acord: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A doua sesiune plenară“, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
52. o relație socială și profesională strânsă: Poate că, datorită șederii lui în Marea Britanie, Maiski avea o opinie diferită despre parteneriatele postbelice cu Aliații decât ceilalți demnitari din guvernul sovietic. Maiski privea Statele Unite cu mult scepticism, mai ales „imperialismul dinamic“ american. Considera că era un imperialism diferit de forma de imperialism tradițional britanic, în care vedea o forță pentru stabilitatea globală. Era un adept al păstrării unor bune relații cu Marea Britanie. Așa cum afirma Maiski: „Logica lucrurilor trebuie să împingă Marea Britanie mai aproape de URSS, fiindcă lupta ei fundamentală în perioada postbelică va fi împotriva SUA... Tind, de asemenea, să cred că în această perioadă va fi în interesul URSS ca Marea Britanie să rămână un stat puternic: în special, URSS va dori ca Marea Britanie să aibă în continuare o flotă puternică, deoarece putem avea nevoie de un asemenea sprijin din partea Marii Britanii pentru a contracara expansiunea imperialismului SUA“. Fraser J. Harbutt, *Yalta 1945: Europe and America at the Crossroads*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, p. 111. Exact înainte de moartea lui Stalin în 1953, Maiski a fost arestat, sub acuzația de a fi spion britanic, și a fost condamnat la șase ani de închisoare. În 1955, pedeapsa lui a fost anulată, iar el a fost pus în libertate.
53. Așa cum Maiski le-a reamintit tuturor: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A doua sesiune plenară“, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
54. Harriman susținuse de multă vreme: Harriman și Abel, *Special Envoy*, pp. 404-5.
55. în valoare de 6 miliarde de dolari: Ibid., pp. 394-85.
56. a hrăni optzeci milioane: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A doua sesiune plenară“, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
57. „Calului ca să tragă“: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 132.
58. „Mâncare ar fi“: Ibid.
59. „nu avea să precupețască niciun efort“: Jurnalul lui Ivan Maiski, 31 martie 1943, în Gabriel Gorodetski, ed., *The Maisky Diaries: Red Ambassador to the Court of St. James's, 1932-1943*, Yale University Press, New Haven, CT, 2015, pp. 502-4.
60. În schimb, a propus: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A doua sesiune plenară“, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333; Matthews Minutes, Document 334.
61. „ieșind din sală în fugă“: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21. Bohlen descrie și el acest episod în *Witness to History*, p. 174.
62. „bârlogurile“ lor: SMHC către CSC, 8 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.

Capitolul unsprezece: 5 februarie 1945

1. „scund și îndesat“: Gary Kern, „Cum «Unchiul Joe» i-a pus microfoane lui FDR: Lecțiile istoriei“, *Studies in Intelligence*, vol. 47, nr. 1, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol47no1/article02.html#fn37>. Citatul a apărut inițial în Harry Hopkins, „În exclusivitate, despre întâlnirea mea cu

- Stalin“, *American Magazine*, decembrie 1941.
2. „fața ciupită de vărsat“: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
 3. „you said it“: Plokhy, *Yalta*, p. 318.
 4. westernurile americane: Montefiore, *Stalin*, p. 517.
 5. „cu o licărire în ochi“: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. IV: The Hinge of Fate*, Houghton Mifflin, Boston, 1985, pp. 446, 450. La momentul respectiv, Svetlanei i s-a părut foarte straniu comportamentul tatălui ei în timpul întâlnirii cu Churchill, dându-și seama abia mai târziu că Stalin juca teatru de ochii lui Churchill, încercând să semene cu „o ființă umană obișnuită“. Svetlana Alliluyeva, *Twenty Letters to a Friend*, Harper and Row, New York, 1967, p. 171.
 6. a trimis pentru Sarah o broșă: SMHC către CSC, 31 ianuarie 1945; SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
 7. Nadejda se sinucisese: Rosemary Sullivan, *Stalin's Daughter: The Extraordinary and Tumultuous Life of Svetlana Alliluyeva*, Harper, New York, 2015, pp. 42, 44, 103-4.
 8. A refuzat să-l cunoască: Ibid., p. 130.
 9. o „fiică rea“: Svetlana Alliluyeva, *Twenty Letters to a Friend*, pp. 9-10.
 10. o „atitudine rece și plină de invidie“: KLH către MHF, 9 iunie 1944, Mortimer Papers.
 11. Agenția instalase: Plokhy, *Yalta*, p. 58.
 12. „Beria era un formidabil specimen modern“: Svetlana Alliluyeva, *Twenty Letters to a Friend*, p. 8.
 13. Unul dintre subalternii lui Beria: Montefiore, *Stalin*, p. 76.
 14. „dușmanilor de clasă“: Andrew și Mitrokhin, *The Sword and the Shield*, pp. 101-2; pentru mai multe detalii despre acțiunile lui Beria ca șef al NKVD-ului, a se vedea Amy Knight, *Beria: Stalin's First Lieutenant*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1993, pp. 113-14, 126-27, și Plokhy, *Yalta*, pp. 58-59.
 15. În biroul său: Montefiore, *Stalin*, pp. 505-8.
 16. Stalin îl cunoscuse: Când era mic, Sergo a beneficiat de afecțiunea părintească a lui Stalin, așa cum Svetlana nu a avut parte niciodată. Cum scrie Montefiore, Stalin îl înfășura pe Sergo în paltonul lui din blană de lup, când lui Sergo îi era frig, și îl puneă așa la culcare în pat. *Stalin*, pp. 127-28.
 17. îl rugase personal: Plokhy, *Yalta*, p. 233.
 18. Unele fice: Sullivan, *Stalin's Daughter*, pp. 136-37; Montefiore, *Stalin*, p. 509. Cea mai bună prietenă a Svetlanei, Martha Peșkiva, care era nepoata lui Maxim Gorki, s-a măritat cu Sergo Beria.
 19. microfoane direcționale: Sergo Beria, *Beria, My Father: Inside Stalin's Kremlin*, Duckworth, Londra, 2001, p. 104.
 20. Din centrele lor de interceptare: Sergo Beria, IWM Oral History, 19 octombrie 1996.
 21. mulți dintre aceștia fiind femei: Andrew și Mitrokhin, *The Sword and the Shield*, p.133.
 22. „firimiturile“ rămase: Sergo Beria, *Beria, My Father*, p. 104.
 23. Prin puternicele microfoane direcționale: Ibid.
 24. un „pudel (patetic) dând iute din coadă“: Ibid.
 25. în favoarea inevitabilei destrămări a Imperiului Britanic: Sergo Beria, IWM Oral History, 19 octombrie 1996.
 26. Dacă cerea permisiunea: „Audieri în fața Comisiei parlamentare de investigare a faptelor, dovezilor și împrejurărilor masacrului din Pădurea Katyn“, Eighty-Second Congress, 1952, 2147.

27. șaptesprezece jurnaliști occidentali: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, document inclus în „Depeșa din 23 februarie 1944 de la Ambasada americană, Moscova“, Mortimer Papers.
28. din cauza lipsei de personal la ambasadă: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers. Kathleen i-a trimis o copie a aceleiași scrisori și Pamelei Churchill, în 28 ianuarie 1944. Această copie poate fi găsită în LOC PHP B I-21.
29. optsprezece ore: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, document inclus în „Depeșa din 23 februarie 1944 de la Ambasada americană, Moscova“, Mortimer Papers.
30. Dintre cele opt mii de clădiri: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
31. „În comparație cu orașele englezești bombardate“: Ibid.
32. ghidul lor: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, Mortimer Papers.
33. pini plantați recent: Raport de la Owen O'Malley către Anthony Eden, 31 mai 1943, atașat la WSC către FDR, 13 august 1943; NARA, President's Secretary's File, National Archives Identifier: 6851129.
34. Principalul „show“: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, Mortimer Papers.
35. o miasmă de cadavre în descompunere: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
36. Sovieticii desfăcuseră: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, Mortimer Papers.
37. „Chirurgia plastică face minuni“: Kathleen Harriman, „Chirurgia plastică face minuni pentru piloții RAF care au suferit arsuri“, articol preluat de mai multe ziare, din albumul lui KLH cu decupaje de presă și amintiri, Mortimer Papers.
38. „Nu e ușor să vorbești“: KLH către MHF, 29 iulie 1941, Mortimer Papers.
39. Când fusese în călătorie: Interviu WAH cu Arthur Schlesinger Jr., Middleburg, VA, 24 mai 1981, prin amabilitatea lui David Mortimer și Peter Duchin.
40. aproximativ șapte metri și jumătate pătrați: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, Mortimer Papers.
41. în rânduri ordonate: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
42. „diferite faze“: Ibid.
43. și indubitabil: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
44. Ghidul lor i-a condus apoi pe Kathy: W.H. Lawrence, „Sovieticii dau vina pe inamic pentru uciderea polonezilor“, *New York Times*, 22 ianuarie 1944, din albumul lui KLH cu decupaje de presă și amintiri, Mortimer Papers.
45. Fiecare doctor căuta: „Audieri în fața Comisiei parlamentare“, 2147.
46. „arăta ca un bucătar-șef“: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
47. Culoarea gri-albăstrui: „Rusia: o zi în pădure“, *Time*, 7 februarie 1944, din albumul lui KLH cu decupaje de presă și amintiri, Mortimer Papers.
48. Chiar și la o temperatură geroasă: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, Mortimer Papers.
49. scrisori și chitanțe: Notițele de mână ale lui KLH, de la Pădurea Katyn, Mortimer Papers.
50. În sfârșit, occidentalii: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, Mortimer Papers.
51. „Polonezii sunt oameni nocivi“: Ibid.
52. „formulate prea coerent, de parcă ar fi fost învățate pe de rost“: Ibid.

53. nu avea cum să verifice: Ibid.
54. Era ciudat: Ibid.
55. după cum miroseau: „Audieri în fața Comisiei parlamentare“, 2145.
56. „tipic germană“: KLH către MHE, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
57. atrocitățile de război văzute la Majdanek: Majdanek a fost primul lagăr de concentrare descoperit de Aliați. Sovieticii l-au eliberat în 22 iulie 1944, în timpul Operațiunii Bagration. Un grup de corespondenți străini, staționați la Moscova, s-au deplasat la fața locului în august 1944. Kathy nu s-a numărat printre ei, însă a scris despre ceea ce i-au relatat ziaristii, când s-au întors la Moscova, în scrisoarea ei către sora ei din 30 august 1944, Mortimer Papers.
58. Averell i-a cerut: „Audieri în fața Comisiei parlamentare“, 2149.
59. „Se poate constata“: „Deplasarea la Smolensk și Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944“, Mortimer Papers.
60. A transmis raportul: WAH către Cordell Hull, „Investigația efectuată de autoritățile sovietice privind masacrul soldaților polonezi în Pădurea Katyn, lângă Smolensk“, 23 februarie 1944, Mortimer Papers.
61. I-a ordonat lui Beria: Benjamin B. Fischer, „Controversa Katyn: carnajul lui Stalin“, *Studies in Intelligence* (iarna 1999-2000), <https://www.cia.gov/library/cntr-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/winter99-00/art6.html>.
62. Trei agenți NKVD: Montefiore, *Stalin*, pp. 333-34.
63. „lucrau în construcții“: „Memorandum: „Așa-zisul masacru al celor 10.000 de ofițeri ai armatei poloneze“, 17 aprilie 1943, NARA 760C.61/4-1743, National Archives Identifier: 6850459.
64. „parodie de anchetă“: „Material referitor la ruperea relațiilor diplomatice polono-sovietice“, 26 aprilie 1943, NARA 760C.61/4-2643, National Archives Identifier: 6850463.
65. Aliații occidentali aveau nevoie cu disperare: Vezi Fischer, „Controversa Katyn“; Geoffrey Roberts, *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953*, Yale University Press, New Haven, CT, 2006, pp. 45, 169; și Alexandra Richie, *Warsaw 1944: Hitler, Himmler, and the Warsaw Uprising*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2013, pp. 163-64.
66. „noi am folosit, de fapt“: Raport de la Owen O'Malley către Anthony Eden, 31 mai 1943, atașat la WSC către FDR, 13 august 1943; NARA, President's Secretary's File, National Archives Identifier: 6851129.
67. „Ce altă speranță“: WSC către FDR, 28 aprilie 1943, în Sumner Wells către FDR, „Textul unei telegrame primite de la Foreign Office în 28 aprilie“, 1 mai 1943, NARA, President's Secretary's File, National Archives Identifier: 6851130.

Capitolul doisprezece: 6 februarie 1945

1. „o baie o-dată-la-două-zile“: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
2. „Separând grâul de neghină“: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
3. Anna se pricepea de minune: Interviu cu Eleanor Seagraves, 21 iunie 1978, interviu realizat de dr. Thomas F. Soapes, FDRL, Eleanor Roosevelt Oral History Project.
4. „diverse bârfe“: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
5. „Cele trei mici“: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 80.
6. „a lucrat ca nebuna“: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.

7. scriindu-i mementouri: Lucy Mercer Rutherford către AER, 9 mai 1945, în Boettiger, *A Love in Shadow*, p. 262.
8. Harriman avea să participe: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84; FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, Întâlnirea la dejun Roosevelt-Churchill“, 6 februarie 1945, Document 347.
9. uniformă ei WAAF: Fotografie, KLH, album cu decupaje și amintiri, Mortimer Papers.
10. „efectiv foarte întortocheat“: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
11. În acea unică imagine: Fotografie, „Drumul spre Sevastopol“, KLH, album cu decupaje și amintiri, Mortimer Paper.
12. sute de tancuri germane: Astley, *The Inner Circle*, p. 181.
13. „Presupun“: KLH către PC, 7 februarie 1945, Mortimer Papers.
14. Winston Churchill citise: Michael Richards, „Churchill și Tennyson“, The Churchill Project, Hillsdale Colege, 17 iulie 2015, <https://winstonchurchill.hillsdale.edu/churchill-and-tennyson>.
15. bombe, ca niște cratere: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 7 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/2/27.
16. Tunuri germane antitanc: Hermione Ranfurly, *To War with Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Eanfurly, 1939-1945* William Heinemann, Londra, 1994, p. 328.
17. Un mormânt fusese săpat: Jurnalul lui Alan Brooke, 7 februarie 1945, ALANBROOKE 5/2/27.
18. „părea să fi trecut“: Lev Tolstoi, *Povestiri din Sevastopol*. Această culegere de povestiri este una dintre primele opere majore ale lui Tolstoi. A fost tradusă și publicată în nenumărate versiuni, cum ar fi ediția Penguin Classics din 1986, în traducerea lui David McDuff.
19. „Vrei să vezi“: The Marquis de Custine. *Empire of the Czar: A Journey Through Eternal Russia*, Doubleday, New York, 1989, p. 306. Custine mai spunea: „În acest fel, ne tiranizează, sub pretextul că ne-ar onora. Aceasta este soarta călătorilor privilegiați. Iar cei care nu sunt privilegiați nu au parte să vadă nimic“.
20. doar șase mai aveau încă un acoperiș: KLH către PC, 7 februarie 1945, Mortimer Papers.
21. „Statuile fuseseră decapitate“: Ibid.
22. „Germanii n-au lăsat efectiv“: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
23. „Presupun că jurnalismul“: Sir Charles Portal către KLH, 3 martie 1944, Mortimer Papers. Pamela îi arătase lui Portal scrisoarea de la Kathy, în care aceasta povestea despre Pădurea Katyn. Portal îi scrisese atunci lui Kathy: „Nu-mi vine să cred cum ai putut suporta toate astea cu atâta calm“.
24. „ne-a condus prin oraș“: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
25. „un șir de oameni într-o stare deplorabilă“: Ibid.
26. Armata a Treia și a Patra română: Michael Clodfelter, *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Encyclopedia of Casualty and Other Figures, 1494-2007*, ed. a III-a, McFarland, Jefferson, NC, 2008, p. 497. Armata Roșie a luat prizonieri șapte mii de soldați români în timpul ofensivei din Crimeea.
27. să curețe grădinile: AER Yalta Notes, 17, FDRL ARHP, Cutia 84.
28. „piatră cu piatră“: KLH către PC, 7 februarie 1945, Mortimer Papers.
29. „Am văzut asemenea“: SMHC către VSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
30. „Soluția înțeleaptă și corectă“: Candice Millard, *Hero of the Empire: The Boer War, a Daring Escape, and the Making of Winston Churchill*, Doubleday, New York, 2016, p. 317.
31. „Cred că Sarah a fost“: KLH către PC, 7 februarie 1945, Mortimer Papers.

32. Sarah renunțase la apartamentul ei: KLH către MHF, 30 iulie 1942, Mortimer Papers.
33. a plesnit-o peste față: Robert Bruce Lockhart, *The Diaries of Sir Robert Bruce Lockhart, Vol.2: 1938-65*, Macmillan, Londra: 1980, p. 352.
34. „lumea debutantelor”: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 37.
35. Bunicul fetei: Ibid., p. 38.
36. când Sarah avea unsprezece ani: Ibid., pp. 28-29.
37. „salt à la Nijinski”: Ibid., p. 29.
38. „excesiva epuizare psihică”: Biograful lui Clementine Churchill, Sonia Purnell, scrie pe larg despre problemele de sănătate fizică și psihică cu care aceasta s-a confruntat, precum și eforturile pe care le-a făcut pentru a depăși sau a ascunde depresia ei, uneori „acută”. *Clementine*, pp. 190-91.
39. l-a lăsat pe soțul ei: Ibid., p. 50.
40. să le facă baie copiilor: Ibid.
41. „Oh, mami scumpă”: SMHC către CSC, nedatat, CAC SCHL 1/1/2.
42. „Mi-aș dori la nebunie”: Ibid.
43. „talent sau măcar aptitudine”: Mary Soames, *Clementine Churchill: The Biography of a Marriage*, Houghton Mifflin, Boston, 1979, p. 322.
44. unde a fost ucis: Moartea lui Dick Sheepshanks în Spania a dat naștere unor teorii conspiraționiste. Unii spun că, de fapt, Kim Philby l-ar fi ucis, atunci când Sheepshanks a început să îl bănuiască pe Philby că pune ceva la cale. Reuters discută această teorie pe blogul de istorie al companiei, ajungând la concluzia că teoria în sine nu merită să fie luată în considerare. John Entwisle, „Viața și misterul lui Dick Sheepshanks”, *Answers On*, 8 mai 2021, <https://blogs.thomsonreuters.com/answeron/life-mystery-dick-sheepshanks/>. Judith Keene explorează, de asemenea, această temă în *Fighting for Franco: International Volunteers in Nationalist Spain During the Spanish Civil War*, Bloomsbury Academic, Londra: 2007, pp. 76-77.
45. „Aici nu fac nimic pentru”: CSC către WSC, 27 februarie 1936, în Soames, ed., *Winston and Clementine*, 413.
46. „măritată cu dușmanul”: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 67.
47. Vic critica: Vic Oliver către SMHC, nedatat, „Sâmbătă 1 A.M.”, CAC SCHL 1/8/1.
48. Phyllis Luckett: Vic Oliver, *Mr Showbusiness*, Georg G. Harrap, Londra, 1954, p. 131. În cartea sa de memorii, Oliver a scris că nu au înfiat-o niciodată oficial pe Phyllis, însă că aceasta și-a schimbat într-adevăr numele de familie în Oliver printr-un act unilateral.
49. „Freamătul și entuziasmul”: SMHC către SWC, 4 aprilie 1940, CAC CHAR 1/335/24.
50. Oamenii pe stradă: Ibid.
51. „Mi-au dat posibilitatea”: SMHC către WSC, 8 septembrie 1942, CAC CHAR 1/369/68-70.
52. „Surorile tale au ales”: WSC către Randolph Churchill, 30 octombrie 1941, CAC CHAR 1/362/43-45.
53. „Trebuie să recunosc”: SMHC către WSC, nedatat octombrie 1941, CAC SCHL 1/1/6.
54. „îngrozitor de nefericită”: KLH către MHF, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
55. Din când în când: Myra Nora Collier, IWM Oral History, 24 octombrie 2002.
56. „Deși cred”: PC către WAH, 15 februarie 1944, LOC PHP B I-22 F 06.
57. „doar dacă ar găsi”: KHL către MHF, 14 octombrie 1941, Mortimer Papers.
58. Naziștii îl întemnițaseră: În ultimele zile ale războiului din Europa, fiul lui Winant a fost mutat de la Colditz împreună cu un grup de prizonieri de război cu aceeași orientare politică, pe care naziștii intenționau să îi folosească drept monedă de schimb cu Aliații. În

cele din urmă, a fost eliberat în mai 1945. Wolfgang Saxon, „John G. Winant, Jr., 71, prizonier al germanilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial“, *New York Times*, 2 noiembrie 1993.

59. „povestea de dragoste“: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 159.
60. bârfise degeaba: Coward scrie că a stat „îndelung la șuetă cu doamna Churchill despre Sarah și Vic“, în jurnalul său, în 24 octombrie 1943. Graham Payne and Sheridan Morley, editori, *The Noël Coward Diaries*, Da Capo Press, Boston, 2000, p. 22.
61. „Cochetezi“: SMHC către CSC, 1 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
62. „treburile (lui) personale“: CSC către Mary Churchill, 17 februarie 1845, CAC MCHL 5/1/117.
63. „Se va rezolva totul perfect“: Ibid.
64. „Sarah nu știe“: Ibid.
65. „Vom reconstrui orașul nostru“: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
66. „Nu cred“: Ibid.

Capitolul treisprezece: 6–7 februarie 1945

1. Generalul Fred Anderson: KHL către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B-I21.
2. „Sunt afară în grădină“: Ibid.
3. „S-au lansat“: Ibid.
4. „toate națiunile“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară“, 6 februarie 1945, Bohlen Minutes, Documents 349.
5. „să elimine disputele“: Ibid.
6. „unul dintre țelurile noastre primordiale“: Ibid.
7. cu fața împietrită, fumând țigară de la țigară: Byrnes, *All in One Lifetime*, p. 265.
8. în dreapta lui Stalin: Diagrama așezării la masă, în FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară“, 6 februarie 1945, Hiss Notes, Document 350.
9. „gest de magnanimitate“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară“, 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351. Lvov a avut cândva o populație polono-evreiască robustă, care a devenit ținta măsurilor brutale aplicate de naziști; spre sfârșitul războiului, populația evreiască fusese aproape în întregime eliminată. Pentru mai multe detalii despre istoria complexă a Lvovului, a se vedea Plokhyy, *Yalta*, pp. 154-56, 168-75.
10. Dar telegrama: 6 februarie 1945, notă anexată la FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, John Gilbert Winant către Edward Stettinius, 3 februarie 1945, Document 471.
11. americanii aveau: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară“, 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
12. „Totuși“, a declarat Churchill: Ibid. Marea Britanie declarase război ca să protejeze această suveranitate, iar Churchill promisese să îi sprijine pe aliații săi polonezi exilați la Londra; însă oricât de nobilă ar fi fost cauza liderilor polonezi exilați, Churchill considera că își urmăreau și ei propriile interese, la fel ca oricine altcineva. După ce germanii anexaseră regiunea Sudeților din Cehoslovacia, Polonia a pretins imediat să anexeze din Cehia teritoriul Transolza. La momentul respectiv, Churchill fusese furios pe Guvernul Polonez, însă această anexare teritorială pălea în comparație cu sacrilegiile naziștilor și oprimarea propriului popor de către sovietici. Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. 1,

13. „trebuie să fie stăpână în propria-i casă”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Bohlen Minutes, Documents 349.
14. Stalin mângâie liniștit: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 138.
15. După cum îi povestise Averell: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
16. grifona mai viguros: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 138.
17. „Prim-ministrul”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
18. se foia încolo și încoace: Bohlen, *Witness to History*, p. 187.
19. „Toți spun”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
20. „Domnule Președinte”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, Harry Hopkins către FDR, 6 februarie 1945, Document 355.
21. „Ca militar”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Bohlen Minutes, Documents 349.
22. „Țin să subliniez”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
23. se îmbătau, jefuiau: „Rapoarte de la Armata de rezistență”, 30 ianuarie 1945, TNA FO 371/47577.
24. „Poate că ne înșelăm”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
25. „Polonia”: Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, p. 372.
26. „Cu atât mai mult”: Ibid.
27. Anna citea: JB către AER, 29 ianuarie 1945; JB către AER, 31 ianuarie 1945; AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
28. l-a însărcinat pe Chip Bohlen: Bohlen, *Witness to History*, p. 188.
29. FDR l-a trimis apoi pe Harriman: Eden, *The Memoirs of Anthony Eden*, pp. 597-98.
30. „nu era suficient de formală”: Ibid., p. 598.
31. a sugerat niște modificări: Proiect a scrisorii lui FDR către Stalin, cu însemnările de mână ale lui Eden, TNA FO 371/47578.
32. „Dragul meu Mareșal Stalin”: FDR către Iosif Stalin, 5 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 11.
33. Harriman credea de multă vreme: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 94.
34. „Dacă un oficial sovietic”: George Kennan către Edward Stettinius, 2 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
35. „voia să-i domine”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 405.
36. Pe terasă: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
37. Cele trei delegații: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Textul stabilit de comun acord pentru comunicatul de presă preliminar al Conferinței de la Ialta”, 7 februarie 1945, Document 346.
38. „să stea pe metereze”: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
39. Sarah a dat peste: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
40. zelosul istoric amator: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
41. „un tip dur”: James, ed., *Chips: The Diaries of Henry Channon*, p. 277.
42. odată, îl invitase: Sir Charles Portal către SMHC, 28 noiembrie 1942, CAC SCHL 1/8/1.
43. „foarte drăguțe și amabile”: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.

44. „amicul”: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
45. echipele de la jurnalele de actualități: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
46. „albastru violent și intens”: SMHC către CSC, 8 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
47. cronicarul familiei: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 113.
48. Ofertele de la edituri: David Reynolds, *In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War* Random House, New York, 2005, p. 8.
49. „fermecătoare și fascinante”: CSC către WSC, 3 februarie 1945, în Soames, ed., *Winston and Clementine*, p. 515.
50. „Scrisori de la ficele mele”: CSC către Mary Churchill, 8 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/117.
51. criză de conștiință: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
52. Britanicii nu pierduseră niciodată vreun: Notă anexată la CSC către SMHC, 8 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
53. „Draga mea”, scria Sarah: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
54. L-a căutat pe Portal: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
55. O briză rece: Sir Alexander Cadogan către Lady Theodosia Cadogan, 8 februarie 1945, în Dilks, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, p. 707.
56. „tot ce avea mai bun pentru scenă”: SMHC către CSC, 8 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
57. „Riviera lui Hades”: Ibid.
58. „Ce mare bucurie a fost”: KLH către PC, 8 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
59. „era absolut corect”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A patra sesiune plenară”, 7 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 370.
60. „plictisitor și la nesfârșit”: KLH către PC, 8 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
61. la cantină se închisese acum: „General Information Bulletin”, LOC AHP B 176 F 09.
62. o „gloată s-a strâns”: KLH către PC, 8 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
63. „sistem de spionaj”: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
64. „Am venit doar aseară”: KLH către MHE, 17 mai 1941, Mortimer Papers.
65. „Îmi pare rău”: Sir Charles Portal către PC, 6 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
66. au transmis mii de documente: Andrew și Mitokhin, *The Sword and the Shield*, p. 126. În primele șase luni ale anului 1945, Burgess, pe cont propriu, a trimis pe furiș sovieticilor 389 de documente strict secrete.
67. poziția Marii Britanii: Plokhly, *Yalta*, p. 350.
68. un mare total de zero spioni: Ben Macintire, *A Spy Among Friends: Kim Philby and the Great Betrayal*, Broadway Books, New York, 2014, pp. 58-59.
69. Aproape cu șase ani în urmă: John Ehrman, „O jumătate de veac de controverse: Cazul Alger Hiss”, *Studies in Intelligence*, vol. 44, nr. 5, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol44no5/html/v44i5ao1p.htm>.
70. Harry Hopkins concepuse: Christina Pazzanese, „Este spion vs. spion vs. spion”, *The Harvard Gazette*, 20 februarie 2019, <https://news.harvard.edu/gazette/story/2019/02/harvard-expert-says-russian-spying-is-nothing-new-only-the-technology-is/>.
71. își lua propriile notițe: Notițele lui Hiss și participarea lui la ședințe sunt consemnate peste tot în FRUS. Conferințele de la Malta și Ialta.
72. Când a sosit la Ialta, Hiss: Contactul lui Hiss la Ialta e posibil să fi fost general-maior Mihail Milștein, un ofițer GRU în civil, care participa la conferință în calitate de consilier militar. Christina Shelton, *Alger Hiss: Why He Chose Treason* Threshold Editions, New

- York, 2012, pp. 139-40. Pentru activitatea lui Hiss în această perioadă, a se vedea Andrew și Mitrokhin, *The Sword and the Shield*, pp. 132-34; John Earl Haynes, Harvey Klehr și Alexander Vassiliev, *Spies: The Rise and Fall of the KGB in America*, Yale University Press, New Haven, CT, 2009, pp. 18-21. Desigur, în cartea sa de memorii, *Recollections of a Life*, Hiss nu recunoaște nimic din toate acestea. Se arată totuși deosebit de laudativ la adresa lui Stalin la Ialta în numeroase ocazii. A se vedea Alger Hiss, *Recollections of a Life*, Seaver Books, New York, 1988; Allen Weinstein, *Perjury: The Hiss-Chambers Case*, Knopf, New York 1978; Allen Weinstein și Alexander Vassiliev, *The Haunted Wood: Soviet Espionage in America — The Stalin Era*, Random House, New York, 1998; și Sam Tanenhaus, *Whittaker Chambers: A Biography*, Random House, New York, 1997.
73. Uneori: Diferite fotografii, Associated Press, 7 noiembrie 1944.
74. „campionul”: Royal Brougham către AER și JB, 8 noiembrie 1944, FDRL President's Personal File, Anna R. Boettiger 1942-1945.
75. Alteori: Edith Wilson, văduva lui Woodrow Wilson, l-a văzut de aproape pe FDR în ziua inaugurării sale și i-a spus lui Frances Perkins că, după părerea ei arăta la fel ca soțul ei atunci când era grav bolnav și a avut un atac cerebral. Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 573.
76. În ziua dinaintea: Moran, *Churchill at War*, p. 276.
77. „un om foarte bolnav”: Ibid. Sursa doctorului Roger Lee era probabil doctorul James Paullin, care se numărase printre cei cu care amiralul McIntire se consultase în privința sănătății lui FDR în martie 1944. Paullin îi urmase lui Lee în funcția de președinte al American College of Physicians.
78. „Prezintă toate simptomele: Moran, *Churchill at War*, p. 276.

Capitolul paisprezece: 8 februarie 1945

1. „folosindu-și toată ingeniozitatea”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
2. „deosebit de dificilă”: „Note clinice despre boala și moartea președintelui Roosevelt”, FDRL Howard Bruenn Papers, Dosar 2, „Raport de consultație cardiologică”.
3. „se străduise să ia legătura”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A patra sesiune plenară”, 7 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 370.
4. „cea mai neconvingătoare scuză cu putință”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 408.
5. „punctul crucial”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A cincea sesiune plenară”, 8 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 393.
6. Își petrecuse deja: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 390.
7. optsprezece luni: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 397.
8. Roosevelt a acceptat: Pentru mai multe detalii despre această întâlnire, a se vedea FRUS, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 390.
9. „Întrucât dumneavoastră și”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, John Gilbert Winant către FDR, 7 februarie 1945, Document 481.
10. Bruenn îl asculta acum la plămâni: „Note clinice despre boala și moartea președintelui Roosevelt”, FDRL Howard Bruenn Papers, Dosar 2, „Raport de consultație cardiologică”.
11. „Tensiunea arterială pentru prima oară”: Ibid.
12. se adresa mulțimii: Howard Bruenn, Oral History, US Naval Medical Department Oral

History Program, 31 ianuarie 1990.

13. „Dumnezeule, nu vreau”: Ibid.
14. a urcat vertiginos la 240/130: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 545.
15. „Am aflat de la Bruenn”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
16. „Se montează teribil”: Ibid.
17. Annei îi venea greu: Interviu realizat de Oral History cu Anna Roosevelt Halsted, 1975, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University în City of New York.
18. Unii participanți: Sir Alexander Cadogan către lady Theodosia Cadogan, 9 februarie 1945, în Dilks, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, p. 707; Peter Portal spera să poată să se eschiveze la fel, dar nu a reușit. Sir Charles Portal către PC, 8 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
19. La masa festivă: Au fost exact treizeci de persoane la dîneu, conform FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întîlnirea tripartită la dîneu”, 8 februarie 1945.
20. La ora opt și jumătate: Jurnale ale călătoriilor Președintelui: Conferința din Crimeea și Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie -28 februarie 1945, 29, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
21. semnalul de închidere a drumului: Houghton, *Așa a fost la Ialta*, p. 96.
22. Ed Stettinius, amiralul Leahy: A se vedea lista participanților la dîneu, FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întîlnirea tripartită la dîneu”, 8 februarie 1945.
23. un festin cu douăzeci de feluri de bucate: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 218.
24. ce simțea cu adevărat în sinea lui: În înregistrările ei pentru istoria orală, la Columbia University Center for Oral History Archives în 1975, Anna a reafirmat acest lucru, spunând: „El nu discuta niciodată cu nimeni despre viața lui personală”.
25. „Nu cunoaște pe nimeni”: John Morton Blum, ed., *The Price of Vision: The Diary of Henry Wallace, 1942-1946*, Houghton Mifflin, Boston, 1973, p. 380.
26. „ședea la birou”: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
27. Eleanor avea rezerve: AER, „Cum e să fii odrasla unor părinți celebri?” FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
28. „dependentă de sticlă”: Ibid.
29. îl încuiase odată pe James: Ibid.
30. pungi de hârtie pline cu apă: Ibid.
31. căldură sufletească și prietenie: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
32. Anna ținea minte: Ibid.
33. Săptămîna Tenisului: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
34. „forțată”: Ibid.
35. „un lucru îngrozitor”: Ibid.
36. „altă femeie”: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
37. „foarte multe cleveteli”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
38. Franklin a început: Blanche Weisen Cook, *Eleanor Roosevelt, Vol. 1: 1884-1933*, Viking Adult, New York, 1992, p. 216.
39. păreau reci: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 40.
40. Așa cum i-a explicat acum Eleanor: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate. Louis Howe, consilier politic al lui FDR, a fost implicat îndeaproape în decizia privind un posibil divorț al cuplului. L-a avertizat pe FDR că divorțul ar pune capăt

- carierii sale și a convins-o pe Eleanor că FDR avea nevoie de bunele ei aptitudini și de intelectul ei pentru a merge mai departe. Cook, *Eleanor Roosevelt*, vol. I, p. 231.
41. „furioasă — furioasă pe Tata”: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 40.
42. să aleagă de partea cui să fie: Anna Roosevelt Halsted, Oral History, Columbia University Center for Oral History Archives, 1975.
43. „ar putea foarte ușor”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
44. Eleanor plecase pentru aproape: Conform jurnalului zilnic de activități de la Casa Albă, Eleanor a fost în Hyde Park din 16 iunie până în 13 iulie 1944. Franklin D. Roosevelt: Zi cu zi, <https://www.fdrlibrary.marist.edu/daybyday>.
45. „ar invita la cină”: Anna Roosevelt Halsted, Oral History, Columbia University Center for Oral History Archives, 1975.
46. „să iei în pripă o asemenea decizie”: Ibid.
47. un cuțit de bucătărie: Interviu realizat de autoare cu Ellie Seagraves, 26 ianuarie 2018.
48. mariajul lor: Interviu realizat de autoare cu Ellie Seagraves, 28 ianuarie 2018; Eleanor Roosevelt Oral History Project, interviu cu Eleanor Seagraves, 2 februarie și 21 iunie 1978, interviu realizat de dr. Thomas F. Soapes, FDRL.
49. „Nu trebuie să faci asta”: Anna Roosevelt Halsted, Oral History, Columbia University Center for Oral History Archives, 1975.
50. „Iată un om care”: Ibid.
51. Dineul a fost stabilit: Goodwin, *No Ordinary Time*, pp. 518-20.
52. Anna a ajuns să-și dea seama: Anna Roosevelt Halsted, Oral History, Columbia University Center for Oral History Archives, 1975.
53. La 6:30: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 519.
54. „Anna este un om minunat și drag”: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 188.
55. „prietenoasă”, dar totuși „maiestuoasă”: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scriere nedată.
56. „recunoscătoare”: Ibid.
57. „nu era capabilă”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
58. îl „înghițea dintr-o sorbitură”: Ibid.
59. „Mrs. Johnson”: Ibid.
60. „clandestine”: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scriere nedată.
61. „Uite, acolo”: Ibid.
62. surpriză specială: AER către JB, 30 ianuarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
63. șervete de masă din pânză: Jurnalul lui Daisy Suckley, 17 ianuarie 1945, în Ward, ed., *Closest Companion*, p. 385.
64. piepteni de buzunar: AER către JB, 30 ianuarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
65. „până a sosit acest pachet”: Ibid.
66. De la Eleanor: AER Yalta Notes, 8, FDRL ARHP, Cutia 84.
67. „N-am primit niciun rând”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6. După cum scrie Anna în următoarea ei scrisoare către John, FDR a primit prima scrisoare de la Eleanor abia în 9 februarie.
68. scrisori de la John: JB către AER, 29 ianuarie 1945; JB către AER, 31 ianuarie 1945; AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
69. „cu poze hazlii”: JB către AER, 31 ianuarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
70. „o situație foarte tristă”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.

Capitolul cincisprezece: 8 februarie 1945

1. „groaznic de jenată”: KHL către BC, 13 februarie 1945, LOC PHP B-I 21.
2. camera pe care o împărțea: Howard Bruenn, Oral History, US Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
3. unde bea ceai: Hiss, *Recollections of a Life*, p.122.
4. sau stând așezat: Ed Flynn către Helen Flynn, ștampila poștei din 8 februarie 1945, FDRL, Papers of Edward Flynn, Cutia 25, Doar 5.
5. Cu Flynn și Kathy: KHL către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
6. situația avea să pară: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 219.
7. „ar face bine măcar”: KHL către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
8. „prețul” pentru „biletul ei la banchet”: KHL către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
9. „inima cât un purice”: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
10. „un toast în engleză”: KHL către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
11. lunga masă dreptunghiulară: KHL către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
12. Kathy era curioasă: Ibid.
13. erau nedumeriți de ce: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
14. se pricepea să spună cele mai bune: KHL către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
15. „Dumnezeule, dar îi urăște”: Ibid.
16. Portal, care pleca: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
17. „viața lui Stalin”: Sergei Khrushchev, ed., *Memoirs of Nikita Khrushchev, Vol. I: Commissar, 1918-1945* Pennsylvania State University Press, University Park, 2004, pp. 287-288.
18. „uneori duminică”: KHL către CSC, 27 februarie 1944, CAC MCHL 5/1/106.
19. „îngerii” lui Ave: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
20. „nu pot să-mi dau seama”: KHL către CSC, 27 februarie 1944, CAC MCHL 5/1/106.
Averell îi scrisese, de asemenea, și soției lui, Marie, despre prezența NKVD-ului pe părții. În prima lor expediție pe Colina lui Lenin, Averell coborâse panta dintr-o bucată, de sus până jos. Tipul de la NKVD încercase să se țină după el, dar „spre ghinionul lui”, îi scria Averell Mariei, „nu este prea priceput”. Se prăbușise într-un morman de zăpadă, la jumătate părții. Pe urmă, sovieticii, ingenioși, s-au gândit să completeze grupul de agenți care îi urmăreau pe cei doi Harriman cu un fost membru al echipei naționale de schi a Rusiei. Isaacson și Thomas, *The Wise Men*, p.221.
21. „mic și gras”: KHL către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
22. Pavel Sudoplatov: Pavel Sudoplatov și Anatoli Sudoplatov, *Special Tasks*, Back Bay Books, Boston, 1995, pp. 223-26.
23. „să privească mai atent”: Ibid., pp. 225-26.
24. „foarte prietenești”: Ibid., p. 226.
25. își prinsese la rever broșa: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8. Sarah i-a spus mamei ei că a purtat „broșa prinsă pe uniformă tot timpul”, cât a fost la conferință.
26. „foarte prietenosul” Ivan: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
27. avea dinții galbeni: Sergo Beria, *Beria, My Father*, p. 337.
28. „întreținută de stat”: Pawle, *The War and Colonel Warden*, p. 357.
29. ghiduri de conversație în rusă: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B

30. „da“, „nu“: Ibid.
31. „o sticlă cu apă fierbinte“: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
32. „Nu pot să cred“: Ibid.
33. „ochi scânteietori“: Ibid.
34. „gravă greșeală“: Byrnes, *All in One Lifetime*, p. 261. Reacția lui Byrnes în această privință se reflectă în transcrierea pe care a făcut-o după notițele lui stenografiate de la conferință, existente în James Francis Byrnes Papers, Mss 90/Seria 4: Mobilizarea de război, Cutia 19, Dosar 9, Clemson University Libraries' Special Collections and Archives, Clemson, SC. Nimeni totuși nu a putut să realizeze o altă transcriere a acestor notițe, care să confirme documentul lui, deoarece Byrnes folosea un sistem de stenografiere unic și, până acum, indescifrabil.
35. „nu a ridicat nicio obiecție“: Ibid.
36. icre roșii, hering: Meniu, 8 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
37. Stalin ședea la mijlocul mesei: Aranjarea locurilor la masă este preluată din descrierile existente în câteva relatări ale unor persoane, printre care KLH către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers., și din Jurnalul lui Alan Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, feldmareșal, 8 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/1/10.
38. Molotov, servind drept: KHL către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
39. „Propun un toast pentru“: Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, p. 361.
40. nu obișnuia să se uite în ochii cuiva: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
41. „o figură înfricoșătoare“: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 65.
42. „un grandios simț al umorului“: SMHC către CSc, 4 decembrie 1943, CAC SCHL 1/1/7/
43. „într-o formă extraordinară“: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
44. „Nu este nicio exagerare“: Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, p. 361.
45. chelner îmbrăcat jerpelit: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
46. „Au existat mulți cuceritori“: Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, p. 361.
47. ocolind masa: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
48. un alcoolik în faza de reabilitare: Interviu cu John F. Melby, 16 iunie 1989, LOC.
49. numeroasele toasturi (...) ale banchetului: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
50. „s-au luptat pentru însăși existența lor“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu“, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
51. Existase o perioadă de timp: Samuel I. Rosenman, *Working with Roosevelt*, Harper and Brothers, New York, 1952, p. 478.
52. „Atmosfera la acest dineu“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu“, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
53. „un pic cam prea de tot“: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
54. „schimbări și mai mari chiar“: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu“, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
55. „baliverne sentimentale“: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
56. Molotov a închinat paharul: Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, pp. 363-64.
57. „un om melancolic“: KHL către MHE, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.

58. „se plictisea din ce în ce mai mult”: Danchev și Todman, editori, *War Diaries, 1939-1945: Alanbrooke*, p. 660; a se vedea, de asemenea, Jurnalul lui Alan Brooke, 8 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/1/10.
59. Îl mâncau de viu: Jurnalul lui William Leahy, 8 februarie 1945, LOC William D. Leahy Papers, Cutia 6.
60. Doctorii McIntire și Bruenn: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
61. „un ins extrem de sinistru”: AER către JB, 9 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
62. amiralul Leahy: Eleanor Roosevelt, *This I Remember*, p. 342.
63. „Cine e tipul cu pince-nez”: Montefiore, *Stalin*, p. 483, din V.F. Nekrasov, *Beria: Konets karey*, Izdatelstvo politicheskoi literaturi, Moscova, 1991, pp. 221-22.
64. malițiozitate amuzată: Sergo Beria spune că tonul lui Stalin, când îl prezintă pe Lavrenti Beria, avea un „strop de venin”. A se vedea *Beria, My Father*, p. 113.
65. ochelari fără rame: Nekrasov, *Beria*, pp. 221-22.
66. viața sexuală a peștilor: Montefiore, *Stalin*, p. 483.
67. „întotdeauna părea să dea o tentă”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
68. „Ai grijă, ai grijă”: Ibid.
69. „Trebuie să spun”: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI*, p. 362.
70. „zâmbind ca un bătrân inofensiv”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
71. „putea fi atât de expansiv”: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI*, p. 362.
72. „flecă bătrân”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
73. „De-asta și vorbesc atât de mult”: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI*, pp. 362-63.
74. „omului de rând”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
75. să își răstoarne vodca din pahar: Dobbs, *Six Months in 1945*, p. 75.
76. Când a fost adus la masă purcelul de lapte: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
77. al treilea fel de mâncare cu carne: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
78. în cinstea „doamnelor”: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
79. Acum, Stalin a ocolit masa: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
80. „să se ridice”: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
81. „mult interes”: Ibid.
82. „Iisuse”, se gândea ea: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
83. „ambele părți lucrau”: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
84. „Răspunzând din parte celor trei doamne”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
85. „se întrecuse pe sine”: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
86. Dintre cele patruzeci și cinci de toasturi: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
87. Chip Bohlen: Pentru toasturile înregistrate, a se vedea FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
88. al douăzecilea din meniu: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
89. „au muncit în timp ce”: Bohlen, *Witness to History*, 182.
90. „Interpreți din toate țările”: Ibid.

81. „Interpreteți din toate țările”: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
92. „mari afaceriști”: AER către JB, 9 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
93. privise cu speranță: În memoriile sale, Ed Stettinius își amintește schimbarea atitudinii lui Churchill din acea seară, scriind: „La Malta, fusese extrem de descurajat și îngrijorat, însă în toasturile lui din această seară la Ialta și-a exprimat speranța sinceră că ar putea exista o lume plină de fericire, pace și securitate”. *Roosevelt and the Russians*, p. 221.
94. „The Glory Song”: Gilbert, *Winston S. Churchill, Vol. VII*, p. 1195, o mențiune din jurnalul secretarei Marian Holmes.

Capitolul șaisprezece: 9–10 februarie 1945

1. „Cum vrei”: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 153.
2. „În primul rând, domnule Președinte”: Ibid.
3. Trei covoare orientale mari: „Delegații aliați sosesc la conferința internațională de la Palatul Livadia în Ialta”, februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/65675033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Livadia-Palace_conference-room.
4. După multă vânzoleală: Fotografii, 9 februarie 1945, LOC AHP B 882 F 19; fotografii, 9 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, Cutia 7C; corespondența autoarei cu Maria Kosareva, 2 ianuarie 2020.
5. comandanții militari de rang înalt: „Delegații Aliați sosesc”, februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/65675033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Livadia-Palace_conference-room.
6. „o treabă extrem de dezorganizată”: Alex Danchev și Daniel Todman, ed., *War Diaries, 1939-1945: Alanbrooke*, p. 660; vezi, de asemenea Jurnalul lui Alan Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, feldmareșal, 9 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/1/10.
7. mai mult de o jumătate de oră: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B-I 31.
8. Roosevelt, Churchill: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, 1945, „Întâlnirea la dejun Roosevelt-Churchill”, 9 februarie 1945, Document 417.
9. acord general din partea lui Churchill: Notele lui James Byrnes, „Memorandum despre calitatea de membru în Adunare, pentru Ucraina și Rusia Albă”, James Francis Byrnes Papers, MSS 90/Seria 4; Mobilizarea de război, Cutia 19, Dosar 9, Clemson University Libraries' Special Collections and Archives, Clemson, SC.
10. Peter Portal s-a mirat: Sir Charles Portal către PC, 8 și 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
11. Una dintre echipe: Fotografie, 9 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7C; „Premierul sovietic Iosif Stalin și ministrul de Externe sovietic Viaceslav Molotov în Palatul Livadia în timpul Conferinței de la Ialta”, 9 februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/65675975143_Joseph-Stalin_Sarah-Churchill_Anna-Boettiger_Kathy-Harriman.
12. „Steve este un organizator jalnic”: AER către JB, 9 februarie 1945, FDRL JBP, Cutie 6.
13. „Aud o sumedenie”: Ibid.
14. tocmai aflate de la John: JB către AER, 2 februarie 1945; AER către JB, 9 februarie 1945,

15. Bine măcar că FDR: Ibid.
16. „atârna de”: Ploky, *Yalta*, pp. 242-43. Fotografia lui Gurary a ajuns pe coperta publicației *Pravda* și a devenit una dintre cele mai emblematice fotografii cu cei Trei Mari. Un alt fotograf sovietic renumit prezent la Ialta a fost Boris Kosarev, unul dintre fotografiile oficiale ai guvernului.
17. Sarah a plecat: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
18. „Eu mă refer la mai mult”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A șasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 421.
19. „ar fi mai bine să avem”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A șasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 420.
20. „Bineînțeles, puteți”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A șasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 421.
21. „Nu e bine” FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A șasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 420.
22. „Acestea sunt unele dintre”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A șasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 421.
23. „Constat că este acum”: Ibid.
24. „S-a spus asta”: Ibid.
25. După o pauză: Conform FRUS, la această ședință au participat, de asemenea, H. Freeman Matthews de la Departamentul de Stat, precum și Gladwyn Jebb și Denis Allen de la British Foreign Office.
26. „Am descoperit că rușii”: Eden, *The Memoirs of Anthony Eden*, p. 599.
27. veșnicile lor modificări: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, pp. 251-52; Chiefs of Staff Minutes, „Argonaut”: Raport despre lucrările întâlnirilor de la Malta și din Crimeea între 29 ianuarie și 11 februarie 1945; Raport despre o conversație dintre prim-ministru și mareșalul Stalin, 10 februarie 1945, TNA CAB 99/31; Gilbert, *Winston S. Churchill*, Vol. VII, 1203.
28. „problemă extrem de neplăcută”: Ploky, *Yalta*, p.248.
29. un soldat al Armatei Roșii: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 151.
30. „sub protecție”: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B-I31.
31. Anna își pusese din nou: Fotografie, 10 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7B.
32. Având pornit aparatul de filmat: „Iosif Stalin și Winston Churchill sosesc la Conferința de la Ialta din Crimeea, Uniunea Sovietică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial”, februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/65675065771_Joseph-Stalin_Winston-Churchill_Yalta-Conference_Sarah-Churchill.
33. Robert a îndreptat: Fotografie, 10 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7B.
34. la douăzeci de pași în urma lor: Robert Hopkins, *Witness to History*, pp. 151-52.
35. Cu promenade elegante la malul mării: Ibid., p. 152.
36. cruci ortodoxe: AER către JB, 13 februarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
37. Robert le-a făcut o poză: Fotografie, 10 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7B.
38. în întregime pictat de mână: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 152. Pentru o scurtă istorie a afişelor, a se vedea Out of Home Advertising Association of America, „History of OOH”, <https://oooa.org/AboutOOH/OOHBasics/HistoryofOOH.aspx>.

39. Pe partea stângă: Fotografie, 10 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7B.
40. „Domnilor, ne pierdem”: Ibid.
41. „Nici în vis”: SMHC către CSC, 10 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
42. un grup de copii: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8; Robert Hopkins, *Witness to History*, pp. 151-52; AER către JB, 13 februarie 1945, FRUS JBP, Cutia 6.
43. „Nu e nevoie”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
44. Kathy știa prea bine: KLH către MHE, 4 martie 1944, Mortimer Papers.
45. Cei patru s-au oprit apoi pentru scurt timp: AER către JB, 10 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
46. câteva foi de propagandă: Foi de propagandă, FDRL ARHP, Cutia 84, Tăieturi din presă. Foaia de propagandă înfățișând un soldat care împușcă o broască se bazează pe o fabulă a lui Esop, intitulată „Broasca și boul”. În fabulă, este vorba despre o broască invidioasă, care încearcă să se umfle în piele până la dimensiunile unui bou, dar plesnește și moare. Fabula a fost tradusă de fabulistul rus Ivan Krilov și era foarte cunoscută în Uniunea Sovietică. Foaia de propagandă înfățișându-l pe Hitler într-o menghină include o legendă, care se traduce astfel: „Șmecheria ar fi să ținem Germania prinsă în menghină între două fronturi”. În sfârșit, afișul cu fiara grotescă, străpunsă de baionete purtând drapelele Alianților, include o legendă, care se traduce astfel: „Armatei Roșii îi revine acum misiunea finală ca, împreună cu armatele partenerilor ei, să execute armata fascistă germană, ucigând bestia fascistă în propriul bârlog, și împreună să înalțe steagul victoriei la Berlin”.
47. FDR îi spusese: AER către JB, 10 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
48. începea slujba: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
49. „religia fusese înăbușită”: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 153.
50. Kathy îi scrisese: KLH către MHE, 18 aprilie 1944, Mortimer Papers.
51. „o puzderie de lumânările aprinse”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
52. glasuri robuste bărbătești: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 152.
53. Enoriașii erau: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
54. „au ingenuncheat”: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 152.
55. „Aceste călătorii”: SMHC către CSC, 10 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
56. „Mi-aș dori să pot”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
57. „Rușii au cedat”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, Harry Hopkins către FDR, 10 februarie 1945, Document 452.
58. Churchill cu siguranță: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A șaptea sesiune plenară”, 10 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 448.
59. „Guvernul provizoriu”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Raport al Conferinței din Crimea”, Document 497.
60. „În Rusia, toleranța”: The Marquis de Custine, *Empire of the Czar*, p. 112.

Capitolul șaptesprezece: 10–11 februarie 1945

1. „Dacă ne întâlnim”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „A șaptea sesiune plenară”, 10

februarie 1945, Matthews Minutes, Document 449.

2. Nuanțele: Ibid.
3. A propus: Ibid.
4. Când s-au așezat la masă: Meniu, 10 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
5. o organizație numită: Memorandum, „Dineu oferit de prim-ministru“, 10 februarie 1945, LOC AHP B 177 F 01.
6. „da, foarte adevărat“: Ibid.
7. Mai târziu, când dineul era în toi: Meniu, 10 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
8. „intenționa să-i facă“: Memorandum, „Dineu oferit de prim-ministru“, 10 februarie 1945, LOC AHP B 177 F 01
9. „o concesie“: Ibid.
10. Într-un final, Roosevelt: Ibid.
11. „Președintele“: Moran, *Churchill at War*, p. 282.
12. „Ca și cum“, i-a trântit-o Sarah: Ibid.
13. slăbise opt kilograme: Lelyveld, *His Final Battle*, p. 288.
14. „demonstraseră că“: Moran, *Churchill at War*, p. 283.
15. „pentru ceea ce am câștigat noi“: Reynolds, *Summits*, p. 127.
16. Anna tocmai se întorsese: Jurnale ale călătoriilor Președintelui: Conferința din Crimeea și Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 32, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
17. două documente: Textele ambelor documente pot fi găsit online la Departamentul de Stat al SUA, pe site-ul Office of the Historian. Deși comunicatul public a fost difuzat în 12 februarie 1945, Protocolul lucrărilor Conferinței de la Ialta a fost dat publicității de către Departamentul de Stat abia în 24 martie 1947. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinvo2/ch27>.
18. a cuvântului „joint“: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 279.
19. șaizeci de mii de prizonieri de război occidentali: Reynold, *Summits*, p. 141.
20. „complicație“: „Raport despre o conferință dintre prim-ministru și mareșalul Stalin“, 10 februarie 1945, ora 3 p.m., TNA CAB 99/31.
21. Unii... au vrut: S.M. Plokhly citează exemplul unui număr de 154 prizonieri de război de la lagărul din Fort Dix, NJ, care au încercat să se sinucidă în masă ca să nu fie repatriați. Plokhly, *Yalta*, p. 304.
22. Beria urma să supravegheze: Harriman and Abel, *Special Envoy*, p. 416.
23. Departamentul de Stat: Plokhly, *Yalta*, p. 303. A se vedea și Bohlen, *Witness to History*, p. 199.
24. soția lui Iakov: Montefiore, *Stalin*, pp. 379-80. Conform Ordinului Nr. 270, care cerea ca toți soldații să lupte până la capăt, toți prizonierii de război erau considerați trădători, iar familiile lor, de asemenea, puteau fi arestate și private de toate drepturile.
25. „o veșnicie“: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
26. părea sincer veselă: Fotografie, 11 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
27. În ciuda insistenței lui FDR: Harriman and Abel, *Special Envoy*, p. 417.
28. „Nu văd cum“: AER către JB, 10 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
29. schimbul de cadouri diplomatice: Memorandum, Admiral C.E. Olsen, 9 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 11; Atkinson, *The Guns at Last Light*, p. 520; *Trips*, pp. 32-33, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7; Moran, *Churchill at War*, p. 286.
30. Harriman reușise: Interviu cu Ellie Seagraves, realizat de autoare în 26 ianuarie 2018,

Bethesda, MD. Când i-am luat un interviu lui Ellie Seagraves la ea acasă, mi-a arătat figurina, pe care Anna i-a dat-o după ce s-a întors de la Ialta. Figurina este pusă la vedere pe polița căminului.

31. Ed Stettinius și echipa lui: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, pp. 286-87; Thomas M. Campbell și George C. Herring, editori, *The Diaries of Edward R. Stettinius, Jr., 1943-1945*, New Viewpoints, New York, 1975, pp. 257-58.
32. „să îi facă pe ruși să se roage”: KHL către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
33. „Toți pleacă acasă”: Ibid.
34. „Poți să-ți imaginezi”: KHL către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
35. Așa cum îi spusese: Bohlen, *Witness to History*, pp. 199-200.
36. „vor apărea probleme”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 412.
37. „nu-i prea păsa ce”: Ibid., 399.
38. „nu stabilise nimic altceva”: Ibid., 412.
39. „Domnule Președinte, chestia asta”: William D. Leahy, *I Was There: The Personal Story of the Chief of Staff to Presidents Roosevelt and Truman Based on His Notes and Diaries Made at the Time* Whittlesey House, New York, 1950, pp. 315-16.
40. „Nu încape nicio îndoială”: WAH către FDR, 15 decembrie 1944, LOC AHP B 176 F 01.
41. Ambasadorul făcuse naveta: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Harriman Memorandum of Conversations”, 10 februarie 1945, Document 447.
42. „face să nu fi bătut degeaba atâta drum”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 399.
43. după cum întâmplător Kathy îl auzise: Jon Meacham, *Franklin and Winston*, Random House Trade Paperbacks, New York, 2003, p. 317. Anthony Eden era îngrijorat și el din cauza concesiilor făcute sovieticilor în Pacific și l-a îndemnat pe Churchill să nu semneze documentul, mai ales că Marea Britanie nu participase la negocieri. Totuși, Churchill considera că, dacă nu semna, ar fi un semnal că britanicii renunțau la interesele legate de Pacific în favoarea sovieticilor și a americanilor, care apoi ar avea motive să nu-i includă pe britanici în discuțiile legate de Pacific. A păstra influența britanică în Pacific era de mare importanță pentru Churchill, dată fiind prezența Imperiului Britanic în Hong Kong. FDR s-ar fi bucurat ca această prezență să dispară complet. Eden considera că sovieticii vor intra în război împotriva Japoniei din proprie inițiativă — în numele interesului lor național și din dorința de a recupera teritoriile pierdute în Războiul Ruso-Japonez. Nu era nevoie să fie tentați cu promisiuni teritoriale, iar dacă ar fi ca Aliații occidentali să accepte pretențiile lor teritoriale în schimbul intrării în război, ar însemna automat să le acorde sovieticilor și alte concesii, în alte chestiuni. Mai mult, în opinia lui, acordul era „compromișor”, deoarece fusese negociat în întregime fără consultarea chinezilor, care ar fi direct afectați. Când a venit momentul semnării documentului, Churchill și Eden au început să se certe de față cu Roosevelt și Stalin. Dezacordul lor era atât de crâncen, încât Alexander Cadogan, care fusese anterior ambasador al Marii Britanii în China, a fost chemat să medieze aplanarea conflictului. Cadogan i-a dat dreptate lui Eden. Dar Churchill nu voia să cedeze. Indiferent că le convenea sau nu, nesemnarea documentului ar slăbi dramatic autoritatea britanicilor în Pacific. Churchill a semnat. Eden, *The Memoirs of Anthony Eden*, pp. 591, 594.
44. „Dragă domnule Ambasador”: FDR către WAH, 11 februarie 1945, LOC AHP B 177 F 01.
45. întreg efectivul: „Iosif Stalin și Winston Churchill sosesc la Conferința de la Ialta, în Crimeea, Uniunea Sovietică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial”, februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/65675065771_Joseph-Stalin_Winston-

46. Pe drumul de înapoiere: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
47. „Noi de ce să mai stăm”: Ibid.
48. „Unde-i Tommy?”: Moran, *Churchill at War*, p. 282.
49. de cufere și de mari și misterioase pachete de hârtie: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
50. „Firește”: Ibid.
51. „De ce să mi se întâmple”: Ibid.
52. „poznaș și zglobiu”: Ibid.
53. „o caravană de mașini”: Ibid.
54. trabucurile extra ale prim-ministrului: Astley, *The Inner Circle*, p. 198.
55. Automobilul în care se aflau: Jurnalul amiralului William D. Leahy, 11 februarie 1945, LOC William D. Leahy Papers, Cutia 6.
56. „Stalin, ca un spiriduș”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
57. „Domnule Ministru”: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 284.
58. unul dintre lămâi: Plokhy, *Yalta*, p. 322.
59. „munții cenușii și indestructibili”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
60. „Răsuflu așa de ușurat”: Moran, *Churchill at War*, pp. 282-83.
61. „atât de dreaptă, încât părea”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
62. Deși era întuneric: Ibid.
63. La bord, Roosevelt: Jurnale ale călătoriilor, 36, Grace Tully Papers, Cutia 7.
64. câțiva din echipa lui: AER Yalta Notes, note dispartate, 11 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84.
65. Programul cuprindea: Program, 11 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
66. „de-a dreptul uluitor de bine”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
67. Winston zăbovise: Atunci când povestește cum privea în depărtare la luminile Sevastopolului, de pe puntea vasului *Franconia*, Churchill spunea că erau acolo cu el Alan Brooke și șefii statelor-majore. Această amintire este incorectă; Brooke și șefii statelor-majore plecaseră în 10 februarie, ajungând în Anglia în 11 februarie. Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, p. 394.
68. „revelație”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
69. „În mod ciudat”: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 83.
70. „Nu are niciun rost să se spună”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.

Capitolul optsprezece: 12 aprilie–27 iulie 1945

1. „Ai fost cu adevărat”: JB către AER, 15 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
2. exceptând bombănelile: AER către JB, 18 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
3. „Pot să vă asigur”: FDR către Tomasz Arciszewski, 15 februarie 1945, într-o notă anexată la FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, John Gilbert Winant către Edward Stettinius, 3 februarie 1945, Document 471.
4. „Arabii preferă să”: Lelyveld, *His Final Battle*, pp. 291-92.
5. Sarah era negreșit: AER Yalta Notes, note dispartate, FDRL ARHP, Cutia 84. Neștiind că avea să se vadă cu el în Alexandria, Sarah îi trimisese lui Gil Winant o scrisoare destul de

- criptică, cu o zi înainte, temându-se poate că ar putea-o deschide și altcineva: „Am avut prilejul să mă gândesc adesea la tine. A fost o călătorie minunată și toți par mulțumiți de rezultate... Ți s-a simțit lipsa enorm — însă am nestrămutată credință că tot ce se întâmplă are un rost până la urmă !” SMHC către John Gilbert Winant, 13 februarie 1945, FDRL John G. Winant Papers, Cutia 190, Dosar 13.
6. Roosevelt l-a acuzat: Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 874.
7. „Zău, Anna, crede-mă”: Bishop, *FDR's Last Year*, pp. 450-53.
8. „M-am convins de-a binelea”: AER către JB, 18 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
9. „La revedere”: Bishop, *FDR's Last Year*, p. 453.
10. Nu-l mai văzuse: Rosenman, *Working with Roosevelt*, pp. 522-23.
11. Anna lucra cu Rosenman: Ciorna discursului în Congres, FDRL ARHP, Cutia 84, discursul lui FDR. Însemnările ei cu creionul sunt vizibile pe ciornele păstrate de ea.
12. „Sper că mă veți”: Discursul lui FDR în Congres, 1 martie 1945, Presidential Speeches, Miller Center, University of Virginia, <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/march-1-1945-address-congress-yalta>.
13. În cele trei decenii: Frances Perkins, *The Roosevelt I Knew*, Viking, New York, 1946, p. 395; Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 586.
14. „justifică și depășesc”: Jurnalul călătoriilor Președintelui: Conferința din Crimeea și Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 39, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
15. „basm politic”: Whittaker Chambers, „Fantomele de pe acoperiș”, *Time*, 5 martie 1945.
16. „Noi nu suntem”: WSC către Peter Fraser, 24 februarie 1945, TNA FO 371/47850.
17. „să aibă cât mai puțină publicitate”: JB către AER, 15 februarie 1945, FDRL JPB. John pomenește, de asemenea, de solicitarea de la *Life*, în scrisoarea lui din 11 februarie, adresată Annei.
18. „De ochii lumii”: Chamberlain, „Fiica lui FDR”, pp. 96-108. Anna avea să spună ulterior că, în opinia ei, acest articol prezenta cel mai bine îndatoririle ei la Casa Albă, în timpul președinției tatălui ei. Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63. În paralel cu presa negativă, Anna a constatat că, prin celebritatea crescută de care se bucura, ajunsese să aibă și câțiva admiratori. O tânără din Chicago, pe nume Anna Conroy, i-a trimis o scrisoare președintelui, în care scria: „Dragă domnule Președinte... Am citit un articol în ziar despre fiica dumneavoastră, Anna. Nu mi-a plăcut niciodată numele până atunci. Dar de când am aflat că pe scumpa dumneavoastră fiică o cheamă tot Anna, nu voi mai vrea niciodată să îmi schimb numele. Sunt mândră că mămica mea m-a botezat Anna. Fie ca Sfânta Ana, ocrotitoarea noastră, să vegheze asupra dumneavoastră”. Anna Conroy către FDR, 29 ianuarie 1945, FDRL President's Personal File 7, Anna R. Boettiger 1942-1945.
19. fiul ei Johnny: Privind înapoi, fiul Annei crede că boala lui s-a înrăutățit din cauza fricii că mama lui îl abandonase. Interviu realizat de autoare cu John Roosevelt Boettiger, 20 februarie 2018.
20. În fiecare seară, FDR: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, „Povestea familiei Roosevelt”, 13 februarie 1962, FDRL Graff Papers, Cutia 3.
21. „Bună, fetiço”: Lucy Mercer Rutherford către AER, 9 mai 1945, în Boettiger, *A Love in Shadow*, p. 262.
22. „să se savureze totul din plin!”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, „Povestea familiei Roosevelt”, 13 februarie 1962, FDRL Graff Papers, Cutia 3.
23. o chemase chiar ea: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 598.
24. „Doamnă Boettiger”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972,

25. Mergând cu mașina: Lelyveld, *His Final Battle*, p. 324, la origine din interviul lui AER cu Joe Lash.
26. Eleanor purta: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 604.
27. se ocupaseră de confortul lui Clementine: KLH către MHF, 9 aprilie 1945, Mortimer Papers.
28. Josip Broz Tito: Ibid., KLH către MHF, 12 aprilie 1945, Mortimer Papers.
29. Iar acum cei doi Harriman: KLH către PC, 12 aprilie 1945, LOC PHP B I-21; interviu cu John Melby, 16 iunie 1989, LOC; Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 440.
30. Luna de miere: KLH către PC, 26 martie 1945, LOC PHP B I-21.
31. aliații sovietici „galanți”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 419.
32. „Dumnezeu mi-e martor”: KLH către PC, 26 martie 1945, LOC PHP B I-21.
33. boilerul de la Spaso House a explodat: KLH, „Do the crows still roost in the Spasopeckovskaya trees?” Mortimer Papers.
34. în 17 februarie: Stephen Dando-Collins, *The Big Break: The Greatest American WWII POW Escape Story Never Told*, St. Martin's Press, New York, 2017, p. 140.
35. Peste două zile: „Memorandum către: domnișoara Harriman”, 19 februarie 1945, LOC AHP B 177 F 03.
36. „în ritmul de cățiva”: KLH către Elsie Marshall, 27 februarie 1945, Mortimer Papers. Până prin 27 februarie, toți fuseseră trimiși acasă. Foarte puțin prizonieri de război americani au mai apărut în Moscova după aceea, deoarece NKVD-ul a început să-i adune și să-i trimită la centrele de repatriere. Dando-Collins, *The Big Break*, p. 142.
37. rătăciseră prin: Harriman și Abel, *Special Envoy*, pp. 421-22.
38. „Guvernul de la Lublin”: FRUS Vol. V“ Diplomatic Papers, 1945, Europe, WAH către Edward Stettinius, 7 martie 1945, 145.
39. Spre sfârșitul lunii martie: În mai, Stalin a recunoscut în cele din urmă absența polonezilor, spunând că nu fuseseră invitați la Moscova. De fapt, pentru sovietici, polonezii erau niște „diversioniști”, care veniseră să facă scandal și fuseseră arestați pentru acțiunile lor subversive și de spionaj, sau pentru fapte teroriste. Au fost aduși în fața justiției în iunie. Treisprezece dintre ei au fost condamnați la închisoare cu termene de pedeapsă diverse, de la patru luni până la zece ani. Trei dintre ei au fost achitați. Winston S. Churchill, *The Second World War*, Vol. VI., p. 498; Eden, *The Memoirs of Anthony Eden*, p. 608.
40. funcționarilor sovietici: KLH, „Do the cows still roost in the Spasopeckovskaya trees?” Mortimer Papers.
41. „Ne confruntăm”: FRUS Vol. V: Diplomatic Papers, 1945, Europe, WSC către FDR, 13 martie 1945, pp. 159-60.
42. „Până acum s-a înregistrat”: FRUS Vol. V: Diplomatic Papers, 1945, Europe, FDR către Iosif Stalin, 1 aprilie 1945, 194.
43. „Dacă nu vom acționa”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 423.
44. „Nu trebuie, în nicio eventualitate”: FRUS Vol. III: Diplomatic Papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany, FDR către Iosif Stalin, 12 aprilie 1945, 756.
45. „Mărturisesc că”: FRUS Vol. III: Diplomatic Papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany, WAH către FDR, 12 aprilie 1945, 756.
46. „Nu vreau să”: FRUS Vol. III: Diplomatic Papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany, FDR către WAH, 12 aprilie 1945, 757.
47. De fapt, operatoarea: KLH către PC, 12 aprilie 1945, LOC PHP B I-21.
48. „Iisuse”: Ibid.

49. Știa că în sinea lui Averell: Ibid.
50. „sintagma aceea nu mai avea”: Ibid.
51. „Cumva n-am crezut”: Ibid.
52. Stalin făcuse cunoscut: Bruenn, „Clinical Notes”, 591; Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 605.
53. „cât de împietrit”: Note anexate la AER către Joseh Lash, 28 ianuarie 1972, LOC ARHP, Cutia 36.
54. Anna primise: FDR Funeral Card, FDRL ARHP, Cutia 65a, Dosar 3, Funeral 1945.
55. James făcea eforturi: James Roosevelt, *My Parents: A Differing View*, Playboy Press, Chicago, 1976, pp. 280, 286-88. James avea să ajungă la înmormântare cu o întârziere de o oră și jumătate. Woolner, *The Last 100 Days*, p. 285.
56. Ușile blindate: Edward G. Lengel, „Ferdinand Magellan, trenul lui Franklin D. Roosevelt”, The White House Historical Association, <https://www.whitehousehistory.org/franklin-d-roosevelt-s-train-ferdinand-magellan>.
57. Dar când Anna s-a uitat pe: Boettiger, *A Love in Shadow*, p. 261.
58. „o prietenie importantă”: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, pp. 187-88.
59. „Dragă Anna”: Lucy Mercer Rutherford către AER, 9 mai 1945. Textul complet al scrisorii este citat în Boettiger, *A Love in Shadow*, pp. 262-63.
60. În după-amiaza care a urmat: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 441.
61. Steaguri roșii în doliu: KLH către PC, 12 aprilie 1945, LOC PHP B I-21.
62. Jimmy Byrnes: Harriman și Abel, *Special Envoy*, pp. 508-10.
63. „Când mă voi întoarce la”: KLH către MHF, 14 august 1945, Mortimer Papers.
64. Stalin le trimisese: KLH către MHF, 4 iunie 1945, Mortimer Paper. Kathy i-a povestit lui Mary că, după un dineu cu Stalin la Moscova, Averell admirase un cal pursânge englez, pe care călărea generalul Antonov într-o paradă filmată și prezentată la un jurnal de actualități. Acesta era calul pe care Stalin i l-a dăruit lui Averell. Cum și-au căpătat caii numele pe care le aveau, nu aflăm de la Kathy. A se vedea, de asemenea, „Au sosit caii dăruți de Stalin celor doi Harriman”, *New York Sun*, 30 aprilie 1945, albumul lui KLH cu decupaje de presă, Mortimer Papers.
65. „Pentru mine, Stalin”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 536.
66. acasă la Arden House: Interviu al autoarei cu Kitty Ames, 21 octombrie 2019.
67. A rămas prăvălit: Elizabeth Nel, *Mr. Churchill's Secretary* Coward-McCann, New York, 1958, p. 170.
68. Intenționa să se deplaseze: Dilks, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, p. 727.
69. Asemenea tatălui ei: Bob Landry, fotografie, „Regele și Regina, precum și Prințesa Elisabeta, plecând de la St. Paul's”, 17 aprilie 1945, *Life*, Getty Images, <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/the-king-and-the-queen-and-princess-elizabeth-leaving-st-pauls-news-photo/50496864?adppopup=true>.
70. „o pierdere amarnică”: Robert Rhodes James, ed., *Churchill Speaks, 1897-1963: Collected Speeches in Peace and War*, Barnes and Noble Books, New York, 1980, pp. 857-59.
71. Când slujba comemorativă: James, ed., *Chips: The Diaries of Sir Henry Channon*, p. 402; fotografie, „Premierul britanic, Winston Churchill, cu fiica lui, Sarah, plecând de la slujba de comemorare de la St. Paul's Cathedral pentru președintele american Franklin D. Roosevelt”, 17 aprilie 1945, Alamy, <https://www.alamy.com/stock-photo-british-prime-minister-winston-churchill-with-his-daughter-sarah-leaving-176257351.html>.
72. Sarah sesiza aceste: SMHC către ESC, c. iulie 1945, nedatat, CAC SCHL 1/8/1.
73. „să recurgă la o formă de Gestapo”: Rhodes James, ed., *Churchill Speaks*, p. 864.

74. Când s-a terminat discursul: SMHC către WSC, 5 iunie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
75. „M-ai întrebat dacă”: Ibid.
76. „Tatăl tău mi-a arătat”: CSC către DMHC, 12 iunie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
77. „furioasă și consternată”: SMHC către WSC, 27 iulie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
78. „Sper că întâlnirea va decurge bine”: SMHC către ESC, c. iulie 1945, nedatat, CAC SCHL 1/8/1.
79. amuzant de „banal”: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 85.
80. în locul hărților de război: Ibid., p. 86.
81. „un mare val” laburist: Ibid.
82. Încercând să accepte realitatea: Ibid.
83. „Winston, știi cum se spune”: Ibid.
84. „Colonia de la Chartwell”: SMHC către WSC, 27 iulie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
85. Sarah și Mary: Pawle, *The War and Colonel Warden*, p. 409.
86. Ca întotdeauna, Clementine: Mary Soames, *A Daughter's Tale: The Memoir of Winston Churchill's Youngest Child*, Random House, New York, 2011, p. 327.
87. „Adevărata fericire”: SMHC către CSC, 7 aprilie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
88. „Scumpul, scumpul, scumpul meu”: SMHC către WSC, 27 iulie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
89. „Dumnezeu să te binecuvânteze”: Ibid.

După Ialta

1. „Acordul de la Ialta”: Chet Huntley, ABC News transcript, 28 iunie 1951, FDRL ARHP, Cutia 85, Ialta 1951.
2. „nu a fost o afacere izolată”: Ibid.
3. „a crezut greșit”: Harriman and Abel, *Special Envoy*, 414.
4. „De la Stettin”: Winston S. Churchill, „Nervul păcii”, 5 martie 1946, Westminster College, Fulton, MO.
5. Națiunile Unite: A se vedea <https://www.un.org/press/en/2019/ga12223.doc.htm>; <https://www.un.org/press/en/2018/ga12108.doc.htm>.
6. primul ambasador femeie: În 1962, Dame Barbara Salt a fost numită ambasador al Marii Britanii în Israel, dar din cauza unei grave maladii, nu a putut să își exercite funcția.
7. „în tăcere ținea pasul cu el”: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 33.
8. „cei mai buni”: WAH către KLH, 16 februarie 1936, Mortimer Papers.
9. „Dintr-o întreagă viață”: SMHC către CSC, 15 septembrie 1845, CAC SCHL 1/1/9.
10. „prea mult ceai”: KLH către MHE, 16 februarie 1944, Mortimer Papers.
11. salariul ei de la Newsweek: Smith, *Reflected Glory*, p. 131.
12. Într-o seară când Pamela era: Ibid., p. 130.
13. și Amanda: Amanda Burden își amintea de prima oară când a întâlnit-o pe Kathy. Amanda avea trei ani și era atât de timidă, încât s-a ascuns sub pat ore în șir și a refuzat să iasă de acolo. Kathy a stat lângă pat în tot acest răstimp, așteptând și dându-i curaj prin marea ei răbdare, până când Amanda și-a luat inima în dinți. Interviuul autoarei cu Amanda Burden, 30 decembrie 2019.
14. După un an și jumătate: „Lista cu persoanele cărora le-au fost trimise invitații la nuntă”, LOC AHP B 11 F 03. Această listă se întinde pe treizeci și patru de pagini, cu o anexă separată pentru prietenii britanici.

15. Avie susținea că: Averell Mortimer, remarci la slujba de comemorare pentru KHL.
16. Ca filantroapă: Margalit Fox, „Kathleen Mortimer, bogată și aventuroasă, moare la 93 de ani“, *New York Times*, 19 februarie 2011.
17. Pur și simplu, nu: Interviu al autoarei cu Kitty Ames, 21 octombrie 2019.
18. „Fiecare om are idei preconcepute“: Notițele lui KHL pentru discursul de la Bennington College, Mortimer Papers. A se vedea și Gledhill Cameron, „Regulament practic sever în învățământul rusesc“, *World-Telegram*, 21 octombrie 1946, în LOC AHP B 11 F 03.
19. În ciuda unor mari presiuni: Audieri în fața Comisiei alese pentru a investiga faptele, dovezile și circumstanțele masacrului din Pădurea Katyn, Eighty-Second Congress, 1952, copie în Mortimer Papers. Singura dată când Kathy s-a mai pronunțat în privința Rusiei a fost într-un articol intitulat „Opera în Rusia azi“, *Opera News*, 25 martie 1946, album de amintiri al lui KLH, Mortimer Papers.
20. Spokoinoi noci: Interviu al autoarei cu Averell Mortimer, 24 octombrie 2019.
21. pachet cu scrisori: Interviu al autoarei cu David Mortimer, 12 decembrie 2018.
22. odată cu prezența constantă a Pamelei: Interviu al autoarei cu David Mortimer, 5 decembrie 2018.
23. „Nu vrei un pic“: Averell Mortimer, remarci la slujba de comemorare pentru KLH; conversația autoarei cu Averell Mortimer, 24 octombrie 2019.
24. După ce s-a întors la Seattle: Boettiger, *A Love in Shadow*, pp. 267, 269-70.
25. penuria generală de produse de hârtie: Camera Reprezentanților a SUA a instituit o comisie de investigație privind această penurie, după plângeri primite de la editori, 26 februarie 1947, <https://www.archives.gov/legislative/guide/house/chapter-22-select-newsprint.html>.
26. suferea de un complex de inferioritate: Boettiger, *A Love in Shadow*, pp. 267-68.
27. „țicniți“: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 26 ianuarie 2018.
28. I-a spus să plece o vreme: Boettiger, *A Love in Shadow*, pp. 273-74.
29. „în camera mea“: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 30 septembrie 2018. În 1978, în timpul unui interviu pentru istoria orală cu dr. Thomas Soapes la FDR Library, Ellie a făcut aluzie la aceste experiențe traumatice, spunând că John Boettiger „obișnuia să se furișeze în odaia mea și să încerce să se dea la mine și lucruri de acest fel“. Dar nu a declarat direct ce făcuse acesta, până la acest interviu din 2018. Ellie și John aveau ziua de naștere în aceeași dată, 25 martie. Lucrul acesta însemna mult pentru Ellie, care îi scria afectuos lui John despre „ziua noastră de naștere“. Eleanor Dall către John Boettiger, „Marți“, nedatată, c. martie 1945, FDRL ARHP, Cutia 71, Dosar 6. Lucrul acesta a complicat și mai mult relația lor.
30. „încearca să o învețe“: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 30 septembrie 2018.
31. Aveau un intercom: Ibid.
32. „se temea de John“: Ibid.
33. Deși Ellie ar fi putut: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 30 septembrie 2018.
34. „ce păpușică nostimă“: Eleanor (Dall) Seagraves către AER și JB, martie 1945, FDRL Halsted Papers, Cutia 71, Dosarul 6.
35. Și astăzi chiar: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 26 ianuarie 2018.
36. Elliott, fratele Annei: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 278.
37. „inexactitățile, insinuările“: AER către Robert Taft, 29 ianuarie 1951, FDRL ARHP, Cutia 85, Ialta 1951.
38. Averell Harriman și Harry Hopkins: AER către Robert Taft, 8 martie 1951, FDRL ARHP, Cutia 85, Ialta 1951.
39. „materiale calomnioase“: AER către James, Franklin Jr. și John Roosevelt, 5 noiembrie

1969, FDRL Howard Bruenn Papers, Dosar 6.

40. „corect și important“: Ibid.
41. Când copiii ei: Interviu autoarei cu John Roosevelt Boettiger, 20 februarie 2018.
42. „Când trăia tatăl meu“: Albin Krebs, „Anna Roosevelt Halsted, fiica președintelui, moare“, *New York Times*, 2 decembrie 1975, <https://www.nytimes.com/1975/12/02/archives/anna-roosevelt-halsted-presidents-daughter-dies-white-house.html?url=http%3A%2F%2Ftimesmachine.nytimes.com%2Ftimesmachine%2F1975%2F12%2F02%2F78270832.html%3FpageNumber%3D42>.
43. „a știut într-un fel“: Interviu autoarei cu John Roosevelt Boettiger, 20 februarie 2018.
44. „din preaplinul lacrimilor, a izbucnit în plâns“: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 89.
45. „Sarah a fost o bucurie“: WSC către CSC, 18 septembrie 1945, în Soames, ed., *Winston and Clementine*, p. 539.
46. „Am avut o zi frumoasă“: SMHC către CSC, 3 septembrie 1945, CAC SCHL, 1/1/9.
47. „Face parte din“: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 142.
48. „Liberă!“, Ibid., pp. 158-59.
49. „Fie vorba între noi doi“: SMHC către Harry Hopkins, 12 mai 1944, Georgetown University, Boothe Family Center for Special Collections, HLHP1, Cutia 4, Dosar 4.
50. „Gil are nevoie de mine enorm“: SMHC către CSC, 18 martie 1945, CAC MCHL 5/1/139.
51. „Nu pleca urechea la prea mulți“: Reynolds, *In Command of History*, p. 84.
52. În urmă cu două săptămâni: Lynne Olson, *Citizens of London: The Americans Who Stood with Britains in the Darkest, Finest Hour*, Random House Trade Paperbacks, New York, 2011, p. 384.
53. În timp ce orchestra Royal Air Force: Progam al slujbei comemorative pentru John Gilbert Winant, St. Paul's Cathedral, Londra, 19 noiembrie 1947.
54. era din vina ei: Olson, *Citizens of London*, p. 385.
55. „Uau, Papa!“: Interviu autoarei cu lady Williams of Elvel, 24 iulie 2017; 12 aprilie 2019.
56. „Viața poate fi foarte dură: AER către SMHC, 14 ianuarie 1958, CAC SCHL 1/8/2.
57. artist de război, mandatat oficial: Soames, *Clementine Churchill*, p. 457.
58. Stanley suferise: Interviu autoarei cu David Mortimer, 5 decembrie 2018; interviu autoarei cu Amanda Burden, 30 decembrie 2019; „Ginerele lui Harriman își revine după împușcătură“, *New York Times*, 21 iunie 1969.
59. „Simt că am atât de“: Henry Audley către WSC, 3 aprilie 1962, CAC SCHL 1/1/17. Limitările fizice ale lui Henry, cauzate de atacul cerebral pe care îl suferise, sunt evidente în scrisorile lui adresate lui Winston și Clementine Churchill. Toate scrisorile sunt dactilografiate, cu excepția semnăturii lui mari, cu litere tremurate.
60. „zână din basme“: Interviu autoarei cu Celia Sandys, 20 iulie 2017. Nepoata lui Sarah, Emma Soames, își amintește și ea că a văzut-o pe Sarah jucând în Peter Pan. Interviu autoarei cu Emma Soames, 6 aprilie 2018.
61. „talentată și strălucită“: Interviu autoarei cu Celia Sandys, 20 iulie 2017.
62. „Deși aceia dintre noi“: Deirdre Burns către Mary Churchill Soames, 27 septembrie 1982, CAC MCHL 10/20.
63. „nu mă deranjează că mor“: John Pearson, *The Private Lives of Winston Churchill*, Simon and Schuster, New York, 1991, p. 422.
64. „sunt sigură că ea“: Interviu autoarei cu Celia Sandys, 20 iulie 2017.
65. „o petrecere într-o casă de la țară“: Hiss, *Recollections of a Life*, p. 121.

66. „material de umplutură”: AER către JB, 18 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.

67. „Dragul meu tată drag”: SMHC către WSC, 28 martie 1944, CAC CHAR 1/381/59-91.

Bibliografie selectivă

Colecții arhivistice

Franklin D. Roosevelt Presidential Library

John Boettiger Papers
Howard Bruenn Papers
Stephen T. Early Papers
Edward J. Flynn Papers
Robert D. Graff Papers
Anna Roosevelt Halsted Papers
Ross T. McIntire Papers
William Ridgon Papers
Anna Eleanor Roosevelt Papers
Franklin D. Roosevelt Papers, President's Personal File 7
Grace Tully Papers
John G. Winant Papers

Library of Congress

Charles E. Bohlen Papers
Pamela Digby Churchill Hayward Harriman Papers
W. Averell Harriman Papers
William D. Leahy Papers

Churchill Archive Centre

The Papers of Sarah Churchill
The Papers of Sir Winston Churchill, Chartwell Papers
The Papers of Sir Winston Churchill, Churchill Papers
The Papers of Lady Soames

Mortimer Papers

Kathleen Harriman Mortimer Papers

National Archives and Records Administration (SUA)

President's Secretary's File
General Record of the Department of State

National Archives at Kew (Regatul Unit)

Air Ministry Papers
Foreign Office Papers
War Cabinet Papers

Georgetown University Archives

Harry Hopkins Papers

Robert Hopkins Papers

Liddell Hart Military Archives

ALANBROOKE, FM Alan Francis, 1st Viscount Alanbrooke of Brookeborough

Wellcome Library

Lord Moran (Charles McMoran Wilson) Papers (PP/CMW)

Newberry Library (Chicago)

Ralph L. Graham Papers

Clemson University Libraries' Special Collections and Archives

James Francis Byrnes Papers

Alte materiale selectate din surse primare

Imperial War Museum, Sound Archive

Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia
University in the City of New York

Foreign Relations of the United States

Hansard, House of Commons Debate Minutes

George Marshall Papers

Tuxedo Park Historical Society, Tuxedo Park, NY

Foxcroft School, Middleburg, VA

Dorchester Hotel

Life magazine

Time magazine

Newsweek magazine

New York Times

The New Yorker

Washington Post

Interviuri și conversații ale autoarei

Kitty Ames

John Roosevelt Boettiger

Amanda Burden

Jennie Churchill

Randolph Churchill

Peter Duchin

Clarissa Eden, Countess of Avon (născută Clarissa Spencer-Churchill)

Maria Kosareva

Averell Mortimer

David Mortimer

Celia Sandys

Eleanor Dall Seagraves

Emma Soames
William vanden Heuvel
Lady Williams of Elvel (născută Jane Portal)

Istории orale

Sergo Beria (IWM), 19 octombrie 1996
Howard Bruenn, U.S. Navy Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990
Myra Collyer (IWM), 24 octombrie 2002
Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, 11 mai 1973, Columbia Center for Oral History
Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, 1972, Halsted Papers, FDRL
Interviu cu W. Averell Harriman, 8 decembrie 1960, Columbia Center for Oral History
Interviu cu W. Averell Harriman, mai-iulie 1969, Columbia Center for Oral History
W. Averell Harriman (IWM), 1972
Interviu cu W. Averell Harriman, realizat de Arthur Schlesinger Jr., 24 mai 1981
Kathleen Harriman Mortimer (IWM), 10 septembrie 1996
Felicity Hill (IWM), 6 decembrie 1985
Alger Hiss (IWM), 1972
Interviu cu John Melby, 16 iunie 1989, Association for Diplomatic Studies and Training
Foreign Affairs Oral History Project, Library of Congress
Interviu cu Frances Perkins, 1951-1955, Columbia University Center for Oral History
Hazel Scott (IWM), 17 august 2001
Interviu Eleanor Seagraves, 2 februarie 1978 și 21 iunie 1978, FDRL

Surse primare și memorii publicate

Alliluyeva, Svetlana, *Twenty Letters to a Friend*, Harper and Row, New York, 1967.
Asbell, Bernard, ed., *Mother and Daughter: The Letters of Eleanor and Anna Roosevelt*, Voward, McCann and Geoghegan, New York, 1982.
Astley, Joan Bright, *The Inner Circle: A View of War at the Top*, Atlantic Monthly Press, Boston, 1971.
Berezhkov, Valentin M., *At Stalin's Side: His Interpreter's Memoirs from the October Revolution to the Fall of the Dictator's Empire*, Birch Lane Press, New York, 1994.
Beria, Sergo, *Beria, My Father: Inside Stalin's Kremlin*, Duckworth, Londra, 2001.
Birse, A.H., *Memoirs of an Interpreter*, Coward-McCann, New York, 1967.
Bohlen, Charles E., *Witness to History 1929-1969*, W. W. Norton, New York, 1973.
Bruenn, Howard G., „Clinical Notes on the Illness and Death of President Franklin D. Roosevelt“, *Annals of Internal Medicine*, vol. 72, nr. 4 (aprilie 1970).
Byrnes, James, *All in One Lifetime*, Harper and Brothers, New York, 1958.
—, *Speaking Frankly*, Harper and Brothers, New York, 1947.
Campbell, Thomas M. și George C. Herring, editori, *The Diaries of Edward R. Stettinius, Jr., 1943-1946*, New Viewpoints, New York, 1975.
Chamberlain, John, „F.D.R.'s Daughter“, *Life*, 5 martie 1945.

- Churchill, Sarah, *Keep on Dancing*, Coward, McCann and Geoghegan, New York, 1981.
- , *A Thread in the Tapestry*, Dodd, Mead, New York, 1967.
- Churchill, Winston S., *Great Battles and Leaders of the Second World War: An Illustrated History*, Houghton Mifflin, Boston, 1995.
- , *My Early Life, 1874-1904*, Simon and Schuster, New York, 1996.
- , *The Second World War*, vol. 1-6, Houghton Mifflin, Boston, 1948-1953.
- Churchill, Winston S. (II), *Memories and Adventures*, Weidenfeld and Nicholson, New York, 1989.
- Colville, John, *The Fringes of Power: 10 Downing Street Diaries, 1939-1955*, W.W. Norton, New York, 1985.
- , *Winston Churchill and His Inner Circle*, Wyndham Books, New York, 1981.
- Custine, Astolphe, Marquis de, *Empire of the Czar: A Journey Through Eternal Russia*, Doubleday, New York, 1989.
- Davies, Joseph E., *Mission to Moscow*, Simon and Schuster, New York, 1941.
- Deane, John R., *The Strange Alliance: The Story of our Efforts at Wartime Co-Operation with Russia*, Viking, New York, 1947.
- Dilks, David, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan. O.M., 1938-1945*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1972.
- Eden Anthony, *The Memoirs of Anthony Eden, Earl of Avon: The Reckoning*, Houghton Mifflin, Boston, 1965.
- Gorodetski, Gabriel, ed., *The Maisky Diaries: Red Ambassador to the Court of St. James's, 1932-1943*, Yale University Press, New Haven, CT, 2015.
- Gromyko, Andrei Andreevich, *Memoirs*, Doubleday, New York, 1989.
- Harriman, W. Averell și Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941-1946*, Random House, New York, 1975.
- Hiss Alger, *Recollections of a Life*, Seaver Books, New York, 1988.
- Hopkins, Robert, *Witness to History: Recollections of a WWII Photographer*, Castle Pacific Publishing, Seattle, 2002.
- Houghton, Norris, „That Was Yalta: Worm's Eye View“, *The New Yorker*, 23 mai 1953.
- Kennan George, *Memoirs, 1925-1950*, Little, Brown, Boston, 1967.
- Khrushchev, Nikita, *Memoirs of Nikita Khrushchev, Vol.1: Commisar, 1918-1945*, Pennsylvania State University Press, University Park, PA, 2004.
- Kimball, Warren F., ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, vol. III, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1984.
- Kuter, Laurence S., *Airman at Yalta*, Duell, Sloan and Pearce, New York, 1955.
- Leahy, William D., *I Was There*, Whittlesey House, New York, 1950.
- Lockhart, Robert Bruce, *The Diaries of Sir Robert Bruce Lockhart, Vol.2: 1938-65*, Macmillan, Londra, 1980.
- McIntire, Ross T., *White House Physician*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1946.
- Moran, Lord Charles, *Churchill at War, 1940-45*, Carroll and Graf, New York, 2002.
- Nel, Elizabeth, *Mr. Churchill's Secretary*, Coward-McCann, New York, 1958.
- Oliver, Vic, *Mr. Showbusiness*, George G. Harrap, Londra, 1954.
- Pawle, Gerald, *The War and Colonel Warden*, Alfred A. Knopf, New York, 1963.
- Payne, Graha, și Sheridan Moreleu, editori, *The Noël Coward Diaries*, Da Capo Press, Boston, 2000.
- Perkins, Frances, *The Roosevelt I Knew*, Viking, New York, 1946.
- Ranfurly, Hermione, *To War with Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly*,

- 1939-1945, Heinemann, Londra, 1994.
- Reilly, Michael, *Reilly of the White House*, Simon and Schuster, New York, 1947.
- Reynolds, David și Vladimir Pchatnov, editori, *The Kremlin Letters: Stalin's Wartime Correspondence with Churchill and Roosevelt*, Yale University Press, New Haven, CT, 2018.
- Rhodes James, Robert, ed., *Chips: The Diaries of Sir Henry Channon*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1967.
- , *Churchill Speaks, 1897-1963: Collected Speeches in Peace and War*, Barnes and Noble Books, New York, 1980.
- Roosevelt, Curtis, *Too Close to the Sun: Growing Up in the Shadow of My Grandparents, Franklin and Eleanor*, PublicAffairs, New York, 2008.
- Roosevelt, Eleanor, *This I Remember*, Harper and Brothers, New York, 1949.
- Roosevelt, Elliott, ed., *F.D.R.: His Personal Letters, 1928-1945*, Duell, Sloan and Pearce, New York, 1950.
- Roosevelt, James, *My Parents: A Differing View*, Playboy Press, Chicago, 1976.
- Rosenman, Samuel I., *Working with Roosevelt*, Harper and Brothers, New York, 1952.
- Shevchenko, Arkady N., *Breaking with Moscow*, Alfred A. Knopf, New York, 1985.
- Smith, A. Merriman, *Thank You, Mr. President: A White House Notebook*, Harper and Brothers, New York, 1946.
- Soames, Mary, *A Daughter's Tale: The Memoir of Winston Churchill's Youngest Child*, Random House, New York, 2011.
- Soames, Mary, ed., *Winston and Clementine: The Personal Letters of the Churchills*, Houghton Mifflin, Boston, 1999.
- Standley, William H. și Arthur A. Ageton, *Admiral Ambassador to Russia*, Henry Regnery, Chicago, 1955.
- Stettinius, Edward R., *Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference*, Doubleday, New York, 1949.
- Sudoplatov, Pave, și Anatoli Sudoplatov, *Special Tasks*, Back Bay Books, Boston, 1995.
- Tully Grace, *F.D.R., My Boss*, Charles Scribner's Sons, New York, 1949.
- Wallace, Henry A., *The Price of Vision: The Diary of Henry A. Wallace, 1942-1946*, Houghton Mifflin, Boston, 1973.
- Ward, Geoffrey, ed., *Closest Companion: The Unknown Story of the Intimate Friendship Between Franklin Roosevelt and Margaret Suckley*, Houghton Mifflin, Boston, 1995.
- Winant, John Gilbert, *Letter from Grosvenor Square: An Account of a Stewardship*, Houghton Mifflin, Boston, 1947.